

DET KONGELIGE
ARBEIDS- OG INKLUDERINGSDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2009–2010)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2010

Utgiftskapitler: 600–691, 2541–2542, 2620–2690

Inntektskapitler: 3600–3690, 5701 og 5705

Innhold

Del I	5	Oversiktstabeller	36
Innledende del	9	5.1	Utgifter og inntekter fordelt på kapitler .....
1	Regjeringens verdigrunnlag og mål for arbeids- og inkluderingspolitikken	5.2	Årsverksoversikt .....
	11	5.3	Bruk av stikkordet «kan overføres» .....
2	Profil og satsingsområder		42
2.1	Samlet budsjettforslag fordelt på programområder og programkategorier	Del II	Nærmere om budsjettforslaget .....
	13		43
2.2	Satsinger	<i>Resultatområde 1</i>	
	14	<i>Administrasjon og utvikling</i>	45
2.2.1	Arbeids- og velferdsetaten	<i>Programkategori 09.00 Administrasjon mv.</i>	46
2.2.2	Pensjonsreformen	Kap. 600 Arbeids- og inkluderingsdepartementet	46
2.2.3	Arbeidsmarkedspolitikken	Kap. 3600 Arbeids- og inkluderingsdepartementet	48
2.2.4	Bekjempelse av sosial dumping	Kap. 601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	49
2.2.5	Et inkluderende arbeidsliv		
2.2.6	Handlingsplan mot fattigdom	<i>Resultatområde 2 Arbeid og velferd</i>	54
2.2.7	Satsinger på pensjonsområdet	<i>Programkategori 09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken</i>	116
2.2.8	Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen	Kap. 604 Nav-reform og pensjonsreform	116
	19	Kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten	117
2.2.9	Samiske formål	Kap. 3605 Arbeids- og velferdsetaten	120
2.2.10	Beskyttelse og innvandring	Kap. 606 Trygderetten	121
2.2.11	Tiltak for å bedre mulighetene til å kombinere arbeid og omsorg	Kap. 3606 Trygderetten	122
	21		
2.3	Omlægging i framstillingen av arbeids- og velferdspolitikken i Prop. 1 S (2009–2010)	<i>Programkategori 09.20 Tiltak for bedre levekår</i>	123
	22	Kap. 621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	123
2.4	En helhetlig utlendingsforvaltning		
	22	<i>Programkategori 09.30 Arbeidsmarked</i>	131
3	Sentrale utviklingsstrekk	Kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak	131
	25	Kap. 3634 Arbeidsmarkedstiltak	135
3.1	Utviklingsstrekk på sentrale politikkområder	Kap. 635 Ventelønn	135
	25	Kap. 3635 Ventelønn m.v.	136
3.2	Utviklingsstrekk innenfor folketrygden	<i>Programkategori 09.60 Kontantytelser</i>	137
	29	Kap. 660 Krigspensjon	137
3.3	Grunnbeløp, særtillegg og stønader som Stortinget fastsetter ..		
	32		
4	Anmodningsvedtak		
	35		
4.1	Anmodningsvedtak nr. 38, 16. november 2006		
	35		
4.2	Anmodningsvedtak nr. 114, 5. desember 2008		
	35		

Kap. 664	Pensjonstrygden for sjømenn	139	Kap. 645	Regional verneombudsordning i hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen	212
Kap. 666	Avtalefestet pensjon (AFP)	141	Kap. 646	Pionerdykkere i Nordsjøen	212
Kap. 667	Supplerende stønad til personer over 67 år	143	Kap. 648	Arbeidsretten, Riksmeklingsmannen m.m.	213
<i>Programkategori 29.20 Enslige forsørgere</i>	144		<i>Resultatområde 4 Integrering og mangfold</i>	216	
Kap. 2620	Stønad til enslig mor eller far	144	<i>Programkategori 09.50 Integrering og mangfold</i>	241	
<i>Programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom, arbeidsavklaring og uførhet</i>	146		Kap. 650	Integrerings- og mangfoldsdirektoratet	242
Kap. 2650	Sykepengene	147	Kap. 651	Bosetting av flyktninger og tiltak for innvandrere	243
Kap. 2651	Ytelser under arbeidsavklaring	149	Kap. 3651	Bosetting av flyktninger og tiltak for innvandrere	253
Kap. 2652	Medisinsk rehabilitering m.v.	150	Kap. 652	Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene	254
Kap. 2653	Ytelser til yrkesrettet attføring	152	Kap. 653	Opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere	255
Kap. 2655	Uførhet	154	Kap. 3653	Opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere	259
<i>Programkategori 29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.</i>	157		<i>Resultatområde 5 Nasjonale minoriteter</i>	260	
Kap. 2661	Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler m.v.	157	<i>Programkategori 09.70 Nasjonale minoriteter</i>	267	
<i>Programkategori 29.70 Alderdom</i>	163		Kap. 670	Nasjonale minoriteter	268
Kap. 2670	Alderdom	163	Kap. 3670	Nasjonale minoriteter	270
<i>Programkategori 29.80 Forsørgertap og eneomsorg for barn m.v.</i>	167		<i>Resultatområde 6 Samiske formål</i>	271	
Kap. 2680	Etterlatte	167	<i>Programkategori 09.80 Samiske formål</i>	282	
Kap. 2686	Gravferdsstønad	171	Kap. 680	Sametinget	282
<i>Programkategori 29.90 Diverse utgifter</i>	172		Kap. 3680	Sametinget	284
Kap. 2690	Diverse utgifter	172	Kap. 681	Tilskudd til samiske formål	284
Kap. 5701	Diverse inntekter	173	Kap. 682	Gáldu – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter	285
<i>Programkategori 33.30 Arbeidsliv</i>	175		Kap. 3682	Gáldu – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter	287
Kap. 2541	Dagpenger	175	Kap. 684	Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift	287
Kap. 5705	Refusjon av dagpenger	176	Kap. 3684	Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift	288
Kap. 2542	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs m.v.	177	Kap. 685	Finnmarkseiendommen	288
Kap. 5704	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs	178	Kap. 3685	Finnmarkseiendommen	288
<i>Resultatområde 3 Arbeidsmiljø og sikkerhet</i>	179		Kap. 5606	Finnmarkseiendommen	289
<i>Programkategori 09.40 Arbeidsmiljø og sikkerhet</i>	205				
Kap. 640	Arbeidstilsynet	205			
Kap. 3640	Arbeidstilsynet	208			
Kap. 642	Petroleumstilsynet	208			
Kap. 3642	Petroleumstilsynet	210			
Kap. 643	Statens arbeidsmiljøinstitutt	211			

<i>Boadussuorgi 6 Sámi ulbmilat</i>	290	8.1	Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen	351
<i>Prográmmašládja 09.80 Sámi ulbmilat</i>	302		Tiltak	353
Kap. 680 Sámediggi	302	8.1.1	Mål for inkludering	368
Kap. 3680 Sámediggi	304	8.2		
Kap. 681 Doarjja sámi ulbmiliidda	304			
Kap. 682 Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáš	305	9	Forskning og annen kunnskapsutvikling	391
Kap. 3682 Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáš	307	9.1	Forskning i regi av Norges forskningsråd	391
Kap. 684 Boazodoalu riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddáš	307	9.2	Direktefinansiert forskning og utredningsvirksomhet	391
Kap. 3684 Boazodoalu riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddáš	308	9.3	Forskning i regi av underliggende etater	392
Kap. 685 Finnmarkkuopmodat	308	10	Seniorpolitikk	393
Kap. 3685 Finnmarkkuopmodat	309	10.1	Arbeidsliv og pensjoner	393
Kap. 5606 Finnmarkkuopmodat	309	10.2	Tilgjengelige boliger	394
<i>Resultatområde 7</i>		10.3	Samferdsel og transport	394
<i>Beskyttelse og innvandring</i>	310	10.4	Tilrettelagte kulturaktiviteter	394
<i>Programkategori 09.90</i>		10.5	Helse og omsorg	395
<i>Beskyttelse og innvandring</i>	330	11	Likestillingsomtale	397
Kap. 690 Utlendingsdirektoratet	331	12	Miljøprofil – sektorovergripende tiltak	398
Kap. 3690 Utlendingsdirektoratet	339	13	Samfunnssikkerhet og beredskap	400
Kap. 691 Utlendingsnemnda	340	14	Standardiserte nøkkeltall for nettobudsjetterte virksomheter – STAMI	402
Kap. 3691 Utlendingsnemnda	342			
Del III				
Omtale av særlige tema	343			
7	Handlingsplan mot fattigdom. Rapport og status			
8	Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen og Mål for inkludering		Forslag til vedtak om bevilgning for budsjettåret 2010, kapitlene 600–691, 2541–2542, 2620–2690, 3600–3690, 5606, 5701–5705	406

Figuroversikt

Figur 6.1	Utvikling i arbeidsledighet, 2005 – juni 2009, sesongkorrigerte månedstall. Personer i 1000.	57	Figur 6.10	Antall mottakere av rehabiliteringspenger i desember 2004-2008	69
Figur 6.2	Utvikling i antall permitterte (helt og delvis), 2003 – 2009, tremåneders glidende gjennomsnitt.	59	Figur 6.11	Antall mottakere av attføringspenger i gjennomsnitt for året.	71
Figur 6.3	Utvikling i registrert arbeidsledighet i pst. av arbeidsstyrken, i utvalgte aldersgrupper. Månedstall juli 2008-august 2009.	61	Figur 6.12	Antall uføre ved utgangen av året.	73
Figur 6.4	Deltakelse i arbeidslivet (yrkesdeltakelsen) i perioden 1996-2008 for utvalgte aldersgrupper.	61	Figur 6.13	Antall uføre under 30 år ved utgangen av året.	74
Figur 6.5	Registrerte personer med nedsatt arbeidsevne. Månedstall 2007-2009.	64	Figur 6.14	Antall mottakere av overgangsstønad og/eller stønad til barnetilsyn 2004-2008.	86
Figur 6.6	Antall mottakere av sykepenger, attføringspenger, rehabiliteringspenger, tidsbegrenset uførestønad og uførepensjon pr. 31.12.1998-2009	65	Figur 6.15	Utgifter til økonomisk sosialhjelp (2008-kroner) og antall stønadmottakere 1987-2008. Tall for 2003 og 2004 inkluderer mottak av introduksjonsstønad for nyankomne innvandrere.	88
Figur 6.7	Utviklingen i sykefraværsprosenten fra 2. kvartal 2000 til 2. kvartal 2009.	66	Figur 6.16	Innvandring til Norge fra land utenfor Norden etter innvandringsgrunn, 1990-2008	311
Figur 6.8	Totalt sykefravær fordelt etter næring. Pst. i 2. kvartal 2009 og endringsprosent fra 2. kvartal 2008 til 2. kvartal 2009.	67	Figur 6.17	Innvandring og utvandring pr. kvartal, 1990-2009 (1. kvartal)	311
Figur 6.9	Antall sykepengedager betalt av folketrygden pr. sysselsatt lønnstaker	68	Figur 6.18	Diagram som viser økning/ nedgang i antall asylsøkere 2008 – 1. halvår 2009, utvalgte land	312
			Figur 6.19	Asylsaker – utfall av realitetsbehandlede saker av UDI 2008 og 2009 (1. halvår).	322
			Figur 6.20	Saker behandlet i UNE 2003-2009 (1. halvår)	341

Oversikt over bokser

Boks 6.1	Nærmere om begreper knyttet til arbeidsstyrken i arbeidskraftundersøkelsen (AKU)	56	Boks 6.6	Storulykke – definisjon:	189
Boks 6.2	Arbeidsledighetsbegrepet jf. AKU og Arbeids- og velferdsdirektoratet	57	Boks 6.7	Sosial dumping:	193
Boks 6.3	Begreper i statistikk om innvandrere	62	Boks 6.8	Strategi for et anstendig arbeidsliv globalt:	198
Boks 6.4	Ledige med moderat bistandsbehov og personer med nedsatt arbeidsevne	63	Boks 6.9	Tilbaketakelsesavtaler	318
Boks 6.5	Personer med nedsatt funksjonsevne	64	Boks 6.10	Overføringsflyktninger – hvem gjør hva	320
			Boks 6.11	Mottak for asylsøkere	325
			Boks 8.1	Helhetlig gjennomgang av opplæringstilbudet til minoritetsspråklige barn, unge og voksne	360

DET KONGELIGE
ARBEIDS- OG INKLUDERINGSDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2009–2010)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2010

Utgiftskapitler: 600–691, 2541–2542, 2620–2690

Inntektskapitler: 3600–3690, 5606, 5701–5705

*Tilråding fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet av 25. september 2009,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

Del I
Innledende del

1 Regjeringens verdigrunnlag og mål for arbeids- og inkluderingspolitikken

Verdigrunnlaget

Regjeringens politikk bygger på rettferdighet og fellesskap – en politikk som skal styrke den enkeltes personlige trygghet gjennom sterke felles velferdsordninger og rettferdig omfordeling. Ingen skal forskjellsbehandles pga. kjønn, sosial bakgrunn, religion, etnisk tilhørighet, hudfarge, funksjonsnivå eller seksuell orientering. Alle skal ha like muligheter til å utvikle seg og utnytte sine evner, også de som trenger ekstra hjelp fra fellesskapet for å ha samme muligheter som andre.

Regjeringen vil føre en politikk for å redusere forskjellene i samfunnet. Regjeringen vil avskaffe fattigdom ved å styrke det offentlige sikkerhetsnettet og ved å gi ledige mulighet til å komme tilbake til aktivt arbeid. Kamp mot arbeidsledighet er en høyt prioritert oppgave. Arbeid er det viktigste virkemidlet for å redusere sosiale forskjeller. Regjeringen vil arbeide for et mer inkluderende arbeidsliv, med plass til ulike mennesker, og med en forventning om at alle kan arbeide etter evne.

Regjeringens innvandrings- og flyktningpolitikk er forankret i Norges internasjonale forpliktelser. Flyktninger skal sikres beskyttelse, og innvandringen skal være regulert i samsvar med nasjonale behov og prioriteringer.

Samenes stilling og rettigheter som urfolk i Norge skal sikres, bl.a. når det gjelder kultur, språk og næringer. De nasjonale minoritetene skal sikres mulighet til å opprettholde og utvikle sin kultur og sine språk.

Mål for Arbeids- og inkluderingspolitikken

Det overordnede målet for politikken på Arbeids- og inkluderingsdepartementets ansvarsområde er at den skal bidra til like muligheter for arbeid, velferd og et inkluderende samfunn gjennom å ta i bruk og utvikle de virkemidler en samlet arbeids- og velferdspolitik, arbeidsmiljø- og sikkerhetspolitikk, og innvandrings- og integreringspolitikk gir. Departementet skal også ivareta urbefolkningens og de nasjonale minoritetenes rettigheter.

Regjeringen vil bidra til lav ledighet, høy yrkesdeltakelse og god utnyttelse av arbeidskraften.

Dette er en forutsetning for høy verdiskapning og er viktig for å kunne opprettholde og videreutvikle velferdssamfunnet. Deltakelse i arbeidslivet er også et viktig virkemiddel mot fattigdom og for at enkeltindividet skal kunne utnytte sine evner og kompetanse.

Videre er det viktig å skape et mer inkluderende arbeidsliv basert på enkeltmenneskets ressurser og verdighet. Et inkluderende arbeidsliv innebærer å forebygge helseskader og utstøting fra arbeidslivet, og at det legges til rette for at de som helt eller delvis ikke kan utføre sine vanlige arbeidsoppgaver fortsatt skal kunne delta i arbeidslivet. Arbeidet med å skape et mer inkluderende arbeidsliv må utvikles i samarbeid med partene i arbeidslivet og forankres på den enkelte arbeidsplass i tråd med intensjonene i avtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen). Regjeringen vil at Intensjonsavtalen skal bidra til et mer inkluderende arbeidsliv til beste for den enkelte arbeidstaker, arbeidsplassen og for samfunnet. Avtalen skal bidra til at sykefraværet og antall nye mottakere av uføreytelser reduseres.

Den organisatoriske delen av NAV-reformen er i all hovedsak gjennomført. For Regjeringen er det en sentral målsetting at arbeids- og velferdsforvaltningen gjennom et likeverdig samarbeid mellom kommunene og staten bidrar til å få flere i arbeid og aktivitet og færre på stønad, at forvaltningen er enklere for brukerne og tilpasset deres behov, og at tjenestene gis på en helhetlig og effektiv måte. Arbeidsavklaringspenger og retten til arbeidsevnevurdering og aktivitetsplan skal iverksettes fra 1. mars 2010.

Regjeringen har som mål å avskaffe fattigdom. Regjeringen vil bedre livsbetingelsene og mulighetene for den delen av befolkningen som har de laveste inntektene og de dårligste levekårene. Regjeringen vil føre en politikk for å redusere sosiale og økonomiske forskjeller i samfunnet.

Personer som midlertidig står utenfor arbeidslivet for eksempel pga. nedsatt funksjonsevne eller aleneomsorg for små barn, skal sikres gode velferdsordninger med et rimelig inntektsnivå og som legger til rette for tilbakevending til arbeidslivet.

Regjeringens mål med arbeidsmiljø- og sikkerhetspolitikken er et arbeidsliv med plass for alle, som sikrer arbeidstakernes behov for vern og trygghet og som gir en hensiktsmessig tilpasning til utviklingen i næringslivet. Det er virksomhetene selv som har ansvar for å sikre et fullt ut forsvarlig arbeidsmiljø. Hovedstrategien er å bidra til at virksomhetene selv, gjennom systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid, forebygger ulykker og helseskade. I petroleumsvirksomheten er det spesielt viktig å ha fokus på forebygging av storulykker.

Regjeringen legger stor vekt på å trygge pensjonene slik at den enkelte også i framtiden skal være sikret en god pensjon. Den beste garantien for framtidens pensjoner er at pensjonssystemet er økonomisk og sosialt bærekraftig, noe som innebærer at pensjonssystemet over tid ikke medfører for stor økonomisk belastning for de yrkesaktive. Ny alderspensjon i folketrygden bygger på prinsippet om at det skal lønne seg å arbeide. Samtidig skal folketrygdens alderspensjon ha en god sosial profil.

Regjeringen vil arbeide for en seniorpolitikk som fører til at eldre blir oppfattet som en ressurs for arbeidslivet og samfunnet. Målet er å få flere til å stå lenger i arbeid og dermed øke den reelle pensjoneringsalderen, som har vært relativt stabil de siste årene.

Regjeringen vil forhindre at det utvikler seg et klassesdelt samfunn hvor personer med innvandrerbakgrunn har dårligere levekår og lavere samfunnsdeltakelse enn befolkningen for øvrig.

Regjeringen vil arbeide for et inkluderende samfunn der alle som bor i Norge skal ha like muligheter til å bidra og til å delta i fellesskapet. En aktiv integreringspolitikk skal legge til rette for at nyankomne innvandrere raskt bidrar med sine ressurser i arbeidslivet og samfunnslivet for øvrig. Rask bosetting av flyktninger i kommunene og deltakelse i norskopplæring og introduksjonsprogram er viktige virkemidler i denne sammenheng.

Regjeringens hovedmål for arbeidet på flyktnings- og innvandringsområdet er samfunnstjenlig og styrt innvandring og human, solidarisk og rettsikker asyl- og flyktningspolitikk. For å nå disse målene må utlendingsforvaltningen være helhetlig, effektiv og brukerorientert og kunne håndtere store svingninger i antallet søknader om opphold.

Regjeringen arbeider for at flyktninger skal kunne sikres beskyttelse nær konfliktområdene. Der dette ikke er mulig, skal Norge bidra gjennom å ta imot flyktninger og gi dem opphold og vern her i landet. Regjeringen vil verne om retten til asyl for flyktninger og forebygge at mange uten behov for beskyttelse søker asyl i Norge.

Innreise og innvandring til Norge skal reguleres og kontrolleres i samsvar med internasjonale forpliktelser og avtaler. Regelverket for familieinnvandring skal bidra til at innvandrere har gode forutsetninger for å delta aktivt i samfunnslivet. Det skal legges til rette for at etterspurt utenlandsk arbeidskraft kommer hit, og arbeidet mot sosial dumping er viktig i denne sammenheng. Det er videre et mål å legge til rette for kultur- og kunnskapsutveksling og sikre at visumpolitikken ikke unødig hindrer besøk til landet. Personer uten lovlig opphold skal returnere til hjemlandet så raskt som mulig.

Regjeringen vil legge til rette for at personer som tilhører nasjonale minoriteter skal kunne uttrykke, opprettholde og videreutvikle sin identitet, sitt språk og sin kultur. Regjeringen vil også bidra til at personer som tilhører nasjonale minoriteter får anledning til deltakelse i offentlige fora som behandler saker som berører dem.

Regjeringen legger til grunn at staten Norge opprinnelig er etablert på territoriet til to folk, samer og nordmenn, og at begge folkene har den samme rett og det samme krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk. Samepolitikken som føres skal tjene den samiske befolkningen slik at samisk språk, kultur og samfunnsliv skal ha en sikker framtid i Norge.

2 Profil og satsingsområder

2.1 Samlet budsjettforslag fordelt på programområder og programkategorier

Betegnelse	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Mill. kr Pst. endr. 09/10
<i>Programområde 09 Arbeid og sosiale formål</i>			
09.00 Administrasjon	448,1	471,1	5,1
09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken	10 650,7	10 662,7	0,1
09.20 Tiltak for bedre levekår m.v.	819,6	1 037,2	26,6
09.30 Arbeidsmarked	6 459,0	7 489,7	16,0
09.40 Arbeidsmiljø og sikkerhet	727,9	738,1	1,4
09.50 Integrering og mangfold	5 333,3	6 272,5	17,6
09.60 Kontantytelser	2 843,6	2 900,0	2,0
09.70 Nasjonale minoriteter	14,8	14,8	0,3
09.80 Samiske formål	225,0	238,5	6,0
09.90 Beskyttelse og innvandring	3 281,3	4 820,7	46,9
<i>Sum før lånetransaksjoner</i>	<i>30 803,3</i>	<i>34 645,4</i>	<i>12,5</i>
<i>Lånetransaksjoner</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0</i>
Sum Arbeid og sosiale formål	30 803,3	34 645,4	12,5
<i>Programområde 29 Sosiale formål, folketrygden</i>			
29.20 Enslige forsørgere	3 797,3	4 091,2	7,7
29.50 Inntektssikring ved sykdom, arbeidsavklaring og uførhet	111 486,9	124 554,4	11,7
29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjons- evne m.v.	8 826,6	9 163,3	3,8
29.70 Alderdom	109 753,0	117 433,0	7,0
29.80 Forsørgertap m.v.	2 597,4	2 553,4	-1,7
29.90 Diverse utgifter	260,0	250,0	-3,8
<i>Sum før lånetransaksjoner</i>	<i>236 721,2</i>	<i>258 045,3</i>	<i>9,0</i>
<i>Lånetransaksjoner</i>	<i>0,0</i>	<i>0,0</i>	<i>0</i>
Sum Sosiale formål, folketrygden	236 721,2	258 045,3	9,0
<i>Programområde 33 Arbeidsliv, folketrygden</i>			
33.30 Arbeidsliv	5 423,0	13 990,0	158,0
Sum før lånetransaksjoner	5 423,0	13 990,0	158,0
Lånetransaksjoner	0,0	0,0	0
Sum Arbeidsliv, folketrygden	5 423,0	13 990,0	158,0
Sum Arbeids- og inkluderingsdepartementet	272 947,5	306 680,6	12,4

Arbeids- og inkluderingsdepartementets samlede budsjettforslag for 2010 er på drøyt 306,6 mrd. kroner. Folketrygdens utgifter på om lag 272 mrd. kroner utgjør en dominerende andel med nærmere 90 pst. av de samlede utgiftene under departementets budsjett. Budsjettforslaget innebærer en samlet vekst i utgiftene på drøyt 33,7 mrd. kroner, eller 12,4 pst., sammenlignet med saldert budsjett 2009. 2010-effekten av årets trygdeoppgjør utgjør om lag 7,36 mrd. kroner, og antatt lønns- og prisvekst ca. 2,07 mrd. kroner. Til sammen utgjør dette om lag 9 mrd. kroner. Dette innebærer en reell økning i bevilgningene på om lag 24 mrd. kroner eller 9 pst. Økningen skyldes bl.a. økte anslag på utgifter til dagpenger, sykepenger og rehabiliteringspenger samt økte utgifter på utlendingsfeltet.

2.2 Satsinger

Hovedprioriteringene i budsjettforslaget fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet for 2010 er:

- En Arbeids- og velferdsetat som skal bygge opp under de langsiktige målene for NAV-reformen og pensjonsreformen.
- Målrettet og aktiv arbeidsmarkeds- og inkluderingspolitikk, tilpasset de utfordringene som finanskrisen gir i 2010.
- Tiltak mot fattigdom.
- Tiltak for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen.
- Økning av minstepensjoner, minstepensjoner i folketrygden og den garanterte tileggspensjonen for unge uføre.
- Oppheving av inntektsprøvningsreglene for personer mellom 69 og 70 år.
- Styrking av utlendingsforvaltningen.
- Samisk språk.

I det følgende gis en overordnet omtale av de viktigste satsingene på Arbeids- og inkluderingsdepartementet ansvarsområde.

2.2.1 Arbeids- og velferdsetaten

Arbeids- og velferdsetaten har siden den ble opprettet i 2006 vært gjennom en krevende reformperiode med gjennomføring av NAV-reformen som innebærer både ny organisering og innføring av nye virkemidler, utvikling og innføring av nytt IKT-system for pensjon som forberedelse til pensjonsreformen og utskillelse av helserefusjoner. Etaten ble både i 2008 og 2009 styrket ressursmessig gjennom året for å øke kapasiteten i ytelsesbehandlingen. Dette for å unngå at etaten måtte nedprioritere den individuelle veiledningen og oppføl-

gingen av brukerne for å få kontroll over antall ubehandlede saker. For 2010 er etatens ressursramme sammenlignet med gjeldende budsjett i 2009 økt med 231,2 mill. kroner, jf. kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter. Arbeids- og velferdsetaten vil også i 2010 stå overfor et krevende år. Etatens innsats skal innrettes slik at den bygger opp under de langsiktige målene med NAV-reformen og pensjonsreformen. Nedenfor er det angitt hva som vil være særlig prioriterte områder for Arbeids- og velferdsetaten i 2010.

I 2010 skal Arbeids- og velferdsetaten fortsette arbeidet med å bedre ytelsesforvaltningen. Forsinnet behandling og utbetaling av livsoppholdsyttelser er kritisk for brukerne. I 2009 er restansenivået (ubehandlede saker) gradvis bygget ned. Gjennom 2010 er det en målsetting å redusere saksbehandlingstidene og å bygge restansene ytterligere ned. Arbeids- og velferdsetaten skal samtidig videreføre det systematiske arbeidet med å bedre kvaliteten i ytelsesbehandlingen, slik at det kan dokumenteres at den enkelte har fått riktig ytelse og at arbeidet med den enkelte sak utføres mer effektivt. Arbeidet er krevende, og det er grunn til å forvente at det vil ta tid før ytelsesforvaltningen har en fullt ut tilfredsstillende kvalitet. Ved etablering av forvaltningsenheter ble det lagt til grunn at disse skulle gi en effektivisering. Arbeids- og velferdsdirektoratet vil gjennom et systematisk effektiviseringsarbeid i 2010 søke å realisere gevinster i ytelsesforvaltningen som på sikt vil gi grunnlag for å styrke oppfølgingen av brukerne i NAV-kontorene.

Den raske økningen i ledigheten i 2009 har gitt en økning i antall langtidsledige. Lange ledighetsperioder øker sannsynligheten for varig å bli stående utenfor arbeidsmarkedet. Det vil derfor bli lagt vekt på oppfølging og arbeidsrettet bistand for å motvirke varig utstøting fra arbeidslivet. NAV-kontorene skal i 2010 videreføre den systematiske oppfølgingen av ledige og hindre utstøting fra arbeidslivet. For bl.a. å motvirke langtidsledighet styrkes arbeidsmarkedstiltakene i 2010, jf. omtale under punkt 2.2.3.

Både arbeidsgivere og Arbeids- og velferdsetaten har oppgaver ved oppfølgingen av sykmeldte. Arbeids- og velferdsetatens oppfølging har gradvis blitt bedret gjennom 2009 ved at andelen av de som har passert 26 ukers sykmelding og som har gjennomført dialogmøte 2 har økt. I 2010 vil Arbeids- og velferdsetaten ytterligere styrke oppfølgingsarbeidet av sykmeldte.

Arbeidsavklaringspenger og retten til arbeidsnevne vurdering og aktivitetsplan skal iverksettes fra 1. mars 2010. Dette krever opplæring og omlegging av arbeidsmetoder i etaten. Det nye regelverket blir innført for å gi en bedre og mer systema-

tisk oppfølging av personer med helserelevante ytelser. Arbeids- og velferdsetaten skal sikre en god innfasing av det nye regelverket slik at brukerne får nødvendige arbeidsevnevurderinger, hensiktsmessig oppfølging og tjenester i tråd med aktivitetsplanen. Overgangen til arbeidsavklaringspenger er en betydelig innholdsreform, og det er grunn til å påregne at det vil ta noe tid etter implementeringen før målene med reformen oppnås på en fullt ut tilfredsstillende måte.

Kvalifiseringsprogrammet er et sentralt virkemiddel for å bidra til at personer som ikke har eller har svært begrensede ytelser i folketrygden, og som står i fare for å komme i en passiv situasjon preget av levekårsproblemer, kommer i arbeid og aktivitet. Både kommunale og statlige tiltak kan tas i bruk ved gjennomføring av programmet. For NAV-kontorene vil det være en målsetting å sikre at kvalifiseringsprogrammet gjennomføres i tråd med intensjonene for ordningen. Kostnadsberegningene for kommunenes merkostnader bygger på at det i 2010 vil være gjennomsnittlig 9 600 deltakere i programmet.

Arbeids- og velferdsetaten tok i januar 2009 i bruk ny IKT-løsning for saksbehandling og utbetaling av pensjoner med dagens pensjonsregler. Nye pensjonsregler med fleksibelt uttak av alderspensjon vil tre i kraft fra 1. januar 2011. De nye pensjonsreglene skal implementeres i den nye IKT-løsningen og ansatte skal ha opplæring i nytt regelverk. Å sikre at IKT-systemet for ny pensjonsløsning fungerer når nytt regelverk trår i kraft, vil være en viktig IKT-utviklingsoppgave for Arbeids- og velferdsdirektoratet i 2010, jf. omtale av pensjonsreformen nedenfor.

2.2.2 Pensjonsreformen

Dagens pensjonssystem står overfor store utfordringer som følge av at levealderen i befolkningen stadig øker og det blir relativt færre yrkesaktive til å finansiere folketrygdens pensjoner. Regjeringen legger avgjørende vekt på å trygge framtidens pensjoner slik at den enkelte også i framtiden skal være sikret en god pensjon. Den beste garantien for framtidens pensjoner er at det samlede pensjonssystemet er økonomisk og sosialt bærekraftig.

Stortinget har gjennom vedtak i mai 2005 og april 2007 klargjort hovedtrekkene i nytt pensjonssystem. Pensjonssystemet skal være basert på enkle hovedprinsipper, gi god motivasjon til arbeid og legge til rette for en individuell tilpasning mellom arbeid og pensjon. Det skal samtidig ha en god fordelings- og likestillingsprofil. Disse målsetningene er ivarettatt i utformingen av ny alderspensjon

i folketrygden som utgjør grunnpilaren i det samlede pensjonssystemet.

Ved lov 5. juni 2009 nr. 32 om endringer i folketrygdloven (ny alderspensjon) er det vedtatt nye regler for opptjening og beregning av alderspensjonen i folketrygden, jf. Ot.prp. nr. 37 (2008-2009), Innst. O. nr. 67 (2008-2009) og beslutning. O. nr. 81 (2008-2009). Ny alderspensjon sikrer en pensjon som opptjenes gjennom den enkeltes inntekt over hele livet, samtidig som den sikrer en minsteinntekt (garantipensjon) i alderdommen for alle. Ny alderspensjon åpner for gradert uttak av pensjon fra 62 år og for å kombinere uttak av pensjon med arbeid uten avkorting av pensjonen. Levealdersjustering i folketrygdens alderspensjon, innebærer at man må jobbe noe lenger for samme pensjon hvis levealderen i befolkningen øker. Den bidrar sammen med ny regulering av pensjoner under utbetaling til å trygge den økonomiske bærekraften i pensjonssystemet.

Pensjonsreformen omfatter hele pensjonssystemet. I lønnsoppgjøret i privat sektor i 2008 ble partene enige om en ny AFP som vil gis som et livsvarig tillegg til alderspensjonen fra folketrygden. Ny AFP i privat sektor bygger på mange av de samme prinsippene som ny alderspensjon i folketrygden. Den kan kombineres med arbeidsinntekt uten avkorting, og uttaksreglene er nøytralt utformet, slik at den årlige pensjonen blir høyere desto senere den tas ut. Ny AFP levealdersjusteres og reguleres årlig på samme måte som alderspensjonen.

I lønnsoppgjøret i offentlig sektor i 2009 ble partene enige om å videreføre dagens brutto tjenestepensjonsordning og dagens AFP med nødvendige tilpasninger til innføring av fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011, og med de tilpasninger som følger av Stortingets vedtak fra mai 2005. Dette innebærer at AFP videreføres som en tidligpensjonsordning fra 62 til 67 år. Løsningen innebærer at tjenestepensjonsordningen sikrer en samlet pensjon på 66 pst. av sluttlønnen, gitt full opptjening, men tjenestepensjonen vil levealdersjusteres og reguleres etter nye regler på samme måte og fra samme tidspunkt som alderspensjon fra folketrygden. Det gis likevel en individuell garanti for opptjente rettigheter i tjenestepensjonsordningene pr. 1. januar 2011 som sikrer at medlemmer av offentlige tjenestepensjonsordninger med 15 år eller mindre igjen til 67 år får 66 pst. av pensjonsgrunnlaget ved 67 år, gitt full opptjening. Det gis også anledning til å kompensere for levealdersjusteringen av tjenestepensjonen ved å stå i stilling ut over 67 år.

Lovverket for de private tjenestepensjonsordningene skal også tilpasses nye regler om opptje-

ning og fleksibelt uttak av alderspensjon fra folketrygden, jf. Ot.prp. nr. 37 (2008-2009). Finansdepartementet har på denne bakgrunn gitt Banklovkommisjonen i oppdrag å utrede nødvendige tilpasninger i de skattebegunstigede tjenstepensjonsordningene i privat sektor. Arbeidet legges opp med sikte på at lovendringene, herunder nødvendige overgangsregler, kan settes i kraft 1. januar 2011, dvs. samtidig med at fleksibelt uttak av alderspensjon i folketrygden iverksettes.

Det arbeides også med tilpasning av andre deler av pensjonssystemet til ny alderspensjon i folketrygden. De første årene etter at pensjonsreformen trer i kraft, vil fleksibel alderspensjon være basert på dagens opptjeningsregler. Det er derfor nødvendig med enkelte tilpasninger av stønadsordninger som er basert på dagens alderspensjon (uførepensjon, pensjon til gjenlevende mv.). Fra 2016 vil nye alderspensjoner gradvis beregnes etter nye opptjeningsregler, og det vil derfor være nødvendig å gjennomgå regelverket som skal gjelde for tilstøtende ordninger på lengre sikt. I departementets arbeid med pensjonsreformen legges det opp til enkelte kortsiktige tilpasninger som skal tre i kraft fra 2011 basert på dagens alderspensjon, herunder tilpasninger i pensjonstrygden for sjømenn og pensjonstrygden for fiskere, samtidig som det arbeides med mer langsiktige og varige løsninger.

Pensjonsreformen trer i kraft i 2010, men de fleste vil merke overgangen til nytt pensjonssystem først i 2011 da det vil være mulig å ta ut alderspensjonen fleksibelt og nye regler for regulering av pensjoner under utbetaling trer i kraft.

2.2.3 Arbeidsmarkedspolitikken

Arbeidsledigheten forventes å stige i 2010. Det forventes også en økning i antall personer med nedsatt arbeidsevne. Regjeringen foreslår at tiltaksnivået økes totalt med om lag 3 000 nye tiltaksplasser i gjennomsnitt i 2010 for å møte utfordringene på arbeidsmarkedet for ledige med moderat bistandsbehov og arbeidssøkere med nedsatt arbeidsevne. Pga. økningen i tiltaksnivået styrkes også isolert sett personellressursene i Arbeids- og velferdsetaten. Regjeringen viderefører også den styrkede innsatsen i St.prp. nr. 37 (2008-2009) Om endringer i statsbudsjettet 2009 med tiltak for arbeid og St.prp. nr. 67 (2008-2009) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2009 på totalt om lag 7 000 tiltaksplasser i gjennomsnitt. Forslaget til bevilgning under arbeidsmarkedstiltakene gir, basert på Arbeids- og velferdsetatens erfaringer med tiltakssammensetning og priser, teknisk sett rom for å be etaten gjennomføre i alt om lag 78 200

plasser i gjennomsnitt i 2010, jf. omtale under kap. 634, post 76.

Situasjonen på arbeidsmarkedet gjør at flere bedrifter sliter og at ansatte kommer i en usikker sysselsettingssituasjon. Regjeringen har foretatt en midlertidig endring i regelverket for tiltaket bedriftsintern opplæring slik at også bedrifter som blir rammet av markedssvikt pga. konjunkturmessige forhold, kan bli innvilget støtte til bedriftsintern opplæring. I tillegg utvides maksimal varighet for tiltaket. Dette vil styrke mulighetene framover ved å gi økt kompetanse og opplæring til ansatte i bedrifter som er rammet av nedgangskonjunkturen.

Regjeringen ønsker i 2010 å styrke tilbudet til de som har vært særlig lenge utenfor arbeidslivet, og foreslår på denne bakgrunn å utvide målgruppen for langtidsledighetsgarantien. Garantien skal innebære tilbud om tilpasset, arbeidsrettet bistand til hver enkelt i målgruppen, jf. nærmere omtale under resultatområde 2, delmål 1 Flere i arbeid og aktivitet og færre på stønad.

Regjeringen vil også videreføre de ulike garantiordningene overfor ungdom i 2010.

I samarbeid med Kunnskapsdepartementet vil Arbeids- og inkluderingsdepartementet utvikle tilpassede tilbud for fag- og yrkesopplæring for arbeidssøkere uten fullført videregående opplæring.

Det legges opp til flere tiltaksplasser til forsøket med tidsubestemt lønnstilskudd i gjennomsnitt i 2010 sammenlignet med gjennomsnittsnivået for 2009. Formålet er bl.a. å redusere tilgangen til uførepensjon.

Arbeidsinnvandring

For å dekke etterspørselen etter arbeidskraft er Regjeringens hovedstrategi å mobilisere de arbeidskraftsressursene som finnes blant ledige, undersysselsatte og personer med nedsatt arbeidsevne.

Som supplerende strategi for å dekke arbeidskraftsbehovet, legger Regjeringen til rette for arbeidsinnvandring. Norge er i dag en del av et felles arbeidsmarked innen EØS. Regjeringen ønsker at arbeidsgivere og arbeidstakere kan dra nytte av de mulighetene EØS-arbeidsmarkedet gir. Regjeringen vil også legge til rette for arbeidsinnvandring fra tredjeland når arbeidslivet har behov for dette.

Regjeringen har i St.meld. nr. 18 (2007-2008) Arbeidsinnvandring lagt fram flere forslag som vil gjøre det lettere å hente inn nødvendig kompetanse fra utlandet til norsk arbeidsliv.

Den nye utlendingsloven trer etter planen i kraft 1. januar 2010. Med denne legges det til rette for enklere rekruttering av utenlandsk arbeidskraft, bl.a. gjennom ordningen med økt ansvar til arbeidsgiverne ved rekruttering av faglærte og høyt kvalifisert arbeidskraft (tidlig arbeidsstart). I tillegg er kravet om oppholdstillatelse for EØS- og EFTA-borgere erstattet med en enklere registreringsordning.

Enklere tilgang på informasjon og kortere saksbehandlingstid er viktige tiltak for å imøtekomme arbeidslivets og den enkelte arbeidsinnvandrers behov. Det vises til nærmere omtale av Regjeringens politikk knyttet til Arbeidsinnvandring under resultatområde 2 Arbeid og velferd og resultatområde 3 Arbeidsmiljø og sikkerhet.

Forbedring av dagpengeordningen

Personer som får tapt arbeidsinntekt som følge av arbeidsledighet skal sikres et rimelig inntektsnivå slik at de kan sørge for sitt livsopphold mens de er arbeidssøkere. Reduksjon i produksjon og betydelig usikkerhet om utviklingen framover har bidratt til at mange bedrifter har sett seg nødt til å permittere ansatte. For å hjelpe bedriftene til å holde på viktig kompetanse i en midlertidig nedgangskonjunktur, har Regjeringen i løpet av 1. halvår 2009 foretatt flere endringer i regelverket for dagpenger under permittering. Antall dager med bedriftens lønnsplikt (arbeidsgiverperiode) under permittering er redusert fra ti til fem dager ved minst 40 pst permittering med virkning fra 1. april 2009. Siden 1. februar 2009 har maksimal periode med dagpenger under permittering blitt forlenget fra 30 uker til 52 uker. Videre er kravet til arbeidstidsreduksjon for rett til dagpenger under permittering blitt redusert fra 50 pst. til 40 pst. fra 1. juli 2009 for å legge til rette for mer fleksible permitteringsordninger, og for å gjøre det enklere å gjennomføre såkalte rullerende permitteringer. Med bakgrunn i forventet vekst i ledigheten i 2010 viderefører Regjeringen disse regelverksendringene inntil videre i 2010.

Arbeidsavklaringspenger

Stortinget vedtok i desember 2008 Regjeringens forslag i Ot.prp. nr. 4 (2008-2009) Om lov om endringer i folketryktdloven og i enkelte andre lover (arbeidsavklaringspenger, arbeidsevnevurderinger og aktivitetsplaner) om å erstatte rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uføretønad med ny midlertidig folketrygdeytelse kalt arbeidsavklaringspenger. Det nye regelverket trer i kraft 1. mars 2010. Den nye ytelsen vil gi Arbeids-

og velferdsetaten et nytt virkemiddel for å realisere NAV-reformens mål om mer helhetlig bistand og bedre oppfølging av brukerne. Dette vil igjen kunne bidra til at flere kommer raskere i arbeid. Overgangen til arbeidsavklaringspenger er en betydelig innholdsreform, og det er grunn til å påregne at det vil ta noe tid etter implementeringen før målene med reformen oppnås på en fullt ut tilfredsstillende måte. Det vises til nærmere omtale under resultatområde 2 Arbeid og velferd.

2.2.4 Bekjempelse av sosial dumping

Regjeringen er opptatt av at alle arbeidstakere i Norge skal ha gode lønns- og arbeidsvilkår og trygge arbeidsplasser. Dette er særlig viktig for den enkelte arbeidstaker, og er avgjørende for at Norge også fremover skal være et attraktivt arbeidsmarked for arbeidsinnvandrere. Gjennom aktiv innsats skal sosial dumping i Norge unngås, uten å legge unødvendige hindringer for arbeidsinnvandringen.

Regjeringens arbeid mot sosial dumping og arbeidet med å iverksette tiltakene i handlingsplanene videreføres i 2010. De fleste tiltakene i handlingsplan 1 og 2 er gjennomført og har god effekt. Samtidig avdekker tilsynsmyndighetene fortsatt at utenlandske arbeidstakere blir utsatt for utnyttning i form av lavere lønninger og dårligere sikkerhets- og arbeidsmiljøstandard enn det som er akseptabelt på det norske arbeidsmarkedet. De fleste av tiltakene mot sosial dumping har vært rettet mot byggebransjen. Økt bruk av arbeidsinnvandrere i nye bransjer og en vridning av tilsynsinnsatsen mot disse bransjene kan medføre at det blir avdekket flere grove tilfeller av sosial dumping. Det kan i denne sammenheng også vises til at problemer som allerede finnes i enkelte bransjer ofte tydeliggjøres og forsterkes ved økt tilstrømming av utenlandske arbeidstakere.

Et viktig tiltak i handlingsplan 2 er utvidelse av ordningen med regionale verneombud til nye bransjer, i denne omgang til hotell-, restaurant- og renholdsbransjen. Et forslag om dette er sendt på alminnelig høring høsten 2009. På denne bakgrunn foreslår Regjeringen en bevilgning på 6 mill. kroner i 2010 til oppstartskapital for etableringen av regionale verneombud i disse bransjene.

Lavkonjunkturen har gitt redusert arbeidsinnvandring. Samtidig er faren for økt press på arbeidstakerrettigheter og svekket innsats når det gjelder forebyggende HMS-arbeid til stede, dels fordi bedrifter må kutte kostnader og dels fordi arbeidstakere har færre jobber å konkurrere om. Innsatsen mot sosial dumping må derfor ses i sammenheng med øvrige deler av arbeidet på arbeids-

miljø- og sikkerhetsområdet og tiltakene i handlingsplanene må også ses som en del av en mer langsiktig satsing med kontinuerlig fokus på å fremme høy arbeidsmiljøstandard uavhengig av bransje og arbeidstakers nasjonalitet

Som ledd i innsatsen mot sosial dumping, har Regjeringen også etablert en strategi for et anstendig arbeidsliv – arbeidstakerrettigheter globalt, jf. nærmere omtale under resultatområde 3, delmål 5.

2.2.5 Et inkluderende arbeidsliv

Et inkluderende arbeidsliv innebærer å forebygge helseskader og utstøting fra arbeidslivet, og at det legges til rette for de som helt eller delvis ikke kan utføre sine vanlige arbeidsoppgaver fortsatt skal kunne delta i arbeidslivet. Arbeidet med å skape et mer inkluderende arbeidsliv må forankres på den enkelte arbeidsplass, noe som innebærer at partene i arbeidslivet spiller en viktig rolle i dette arbeidet.

Intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv som Regjeringen undertegnet sammen med hovedorganisasjonene i arbeidslivet for perioden 2005-2009 skal bidra til et mer inkluderende arbeidsliv til beste for den enkelte arbeidstaker, arbeidsplassen og for samfunnet. Avtalen har som mål å bidra til at sykefraværet og antall nye mottakere av uføreytelser reduseres.

Regjeringen og arbeidslivets parter er i dialog om hvordan et fremtidig samarbeid om et mer inkluderende arbeidsliv bør videreføres.

2.2.6 Handlingsplan mot fattigdom

Arbeids- og velferdspolitikken står, i samspill med andre politikkområder, sentralt i Regjeringens arbeid for å avskaffe fattigdom og redusere sosiale og økonomiske forskjeller. Regjeringen kombine-

rer et bredt forebyggende perspektiv med en innsats for å redusere fattigdom og bedre situasjonen for de som er rammet.

Sentrale innsatsområder er å gi alle mulighet for å delta i arbeidslivet, videreutvikling av velferdsordninger som omfatter alle og målrettede tiltak mot fattigdom. Regjeringen vektlegger forebyggende innsats innenfor oppvekstmiljø og utdanningssystem, og foreslår i statsbudsjettet for 2010 en fortsatt styrking av barnehager og skole. Regjeringen styrker kommuneøkonomien i 2010. Dette gir kommunene bedre rammebetingelser for å yte velferdstjenester.

Regjeringen la sammen med forslaget til statsbudsjett for 2007 fram en handlingsplan mot fattigdom. Handlingsplanen inngår i en samlet politikk for sosial utjevning, inkludering og fattigdomsbekjempelse. Handlingsplanen er fulgt opp i statsbudsjettet for 2008 og 2009. Regjeringen viderefører og styrker den særlige satsingen på målrettede tiltak mot fattigdom i statsbudsjettet for 2010. Den særlige innsatsen mot fattigdom foreslås styrket med 1 028,6 mill. kroner i 2010.

Regjeringen har styrket de årlige bevilgningene til tiltak mot fattigdom med i overkant av 3 mrd. kroner i perioden 2006-2009. Med forslagene til tiltak for 2010 er de årlige bevilgningene til tiltak økt med 3,9 mrd. kroner utover det som lå i Bondevik II-regjeringens budsjettforslag for 2006.

Handlingsplan mot fattigdom er rettet inn mot tre delmål:

- Alle skal gis muligheter til å komme i arbeid.
- Alle barn og unge skal kunne delta og utvikle seg.
- Bedre levekårene for de vanskeligst stilte.

Handlingsplan mot fattigdom inneholder tiltak innenfor flere departementers ansvarsområder.

Regjeringens styrkede innsats mot fattigdom 2006-2010¹

	Mill. kroner				
	2006	2007	2008	2009 ²	2010
Arbeid	42,9	259,9	464,4	980,1	1 206,4
Barn og unge	7,6	47,6	67,6	102,6	338,2
Levekår	483,3	935,8	1 102,4	1 828,7	2 395,4
Samlet styrking	533,8	1 243,3	1 634,4	2 911,4	3 940,0

¹ Tabellen viser satsingene akkumulert over de fem årene. Satsingene er summert i nominelle kroner.

² Regjeringen foreslo i St.prp. nr. 1 (2008-2009) en styrking av innsatsen med om lag 1 249 mill. kroner. Stortinget plussset på 11 mill. kroner i forbindelse med budsjettbehandlingen. Summen for 2009 omfatter også enkelte tiltak som ble fremmet i St.prp. nr. 67 (2008-2009) med relevans for innsatsen mot fattigdom (108 mill. kroner). Summen er i tillegg redusert med 91 mill. kroner som ble trukket i kommunerammen i forbindelse med omlegging og utvidelse av bostøtten fra 1. juli 2009 for å få lik beregningsmåte for bostøtten som for 2010. Dette gir en samlet styrking av innsatsen i 2009 på om lag 1 277 mill. kroner.

Satsinger i 2010 fordeler seg på følgende tiltak:

Tiltak	Mill. kroner
Arbeid:	
Kvalifiseringsprogrammet (AID)	209,3
Styrke tilbakeføringen av innsatte og domfelte til samfunnet (JD)	17,0
Barn og unge:	
Helhetlig skoledag, gratis leksehjelp (KD)	177,6
Økt gjennomføring av videregående opplæring (KD)	58,0
Levekår:	
Bostøtte (KRD)	427,0
Tiltak overfor rusmiddelavhengige (HOD)	124,2
Styrking av lavterskeltilbud for rettshjelpssøkende (JD)	5,0
Utvidelse av fylkesmannens tilsynsansvar (FAD, HOD)	10,5
Sum	1 028,6

Det vises til en nærmere omtale av tiltakene mot fattigdom i del II i denne proposisjonen.

Det offentlig oppnevnte Fordelingsutvalget leverte i mai sin rapport (NOU 2009:10) til Finansministeren etter ett års arbeid. Utvalget ble nedsatt for å utrede årsaker til økonomiske forskjeller og ble bedt om å komme med forslag til tiltak innenfor et bredt spekter av politikkområder, bl.a. sysselsetting, oppvekst og utdanning samt skattepolitikk. Det skulle legges vekt på tiltak som bidrar til å forhindre at økonomiske forskjeller forsterker seg over tid, herunder at fattigdom og rikdom går i arv. Utvalgets rapport har vært på høring til et stort antall organisasjoner. Høringsinnspillene blir nå vurdert, og Regjeringen vil senere ta stilling til eventuell oppfølging av forslagene.

Innsatsen knyttet til Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen må ses i sammenheng med Regjeringens samlede innsats mot fattigdom, se punkt 2.2.8 og del III i denne proposisjonen.

2.2.7 Satsinger på pensjonsområdet

Avvikling av inntektsprøvningsregler for 69-åringer

Eldre arbeidstakere utgjør en betydelig ressurs i arbeidslivet, og Regjeringen ønsker å stimulere denne gruppen til å stå lenger i arbeid.

Fra 1. januar 2008 ble inntektsprøvingen av alderspensjon til 67-åringer opphevet, og fra 1. januar 2009 ble inntektsprøvingen av alderspensjon til 68-åringer opphevet. Regjeringen vil videreføre sin satsing på tiltak som kan øke arbeidstilbudet blant eldre, og vil gjøre det mer lønnsomt å

kombinere arbeid og pensjon innenfor dagens pensjonssystem.

For å stimulere eldre til å stå lenger i arbeid, foreslår Regjeringen at alderspensjon ikke skal avkortes mot arbeidsinntekt for personer mellom 69 og 70 år. Merutgiftene i 2010 som følge av regelverksendringen er anslått til 175 mill. kroner på kapittel 2670 Alderdom. Endringen vil gi økte skatteinntekter, slik at nettoutgiftene anslås til 120 mill. kroner i 2010.

Historisk løft for minstepensjonister og unge uføre

I trygdeoppgjøret i 2008 var det enighet om å benytte etterslepet fra det foregående trygdeoppgjøret til en ekstraordinær økning i folketrygdens minstepensjon. Etterslepet knyttet til øvrige G-regulerte ytelser ble benyttet til å øke minsteutbetaling for rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad, samt å øke overgangsstønaden for enslige forsørgere og satsene for supplerende stønad. I tillegg ble den garanterte tilleggs-pensjonen til unge uføre økt fra mai 2008.

Partene ble videre enige om en videre opptrapping av minstepensjonen i 2009 og 2010. Merutgiftene i 2010 som følge av siste del av opptrappingen av minstepensjonen utgjør om lag 205 mill. kroner.

2.2.8 Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen

Regjeringen vil føre en aktiv integrerings- og inkluderingspolitikk, slik at nyankomne innvandrere raskt kan komme ut i inntektsgivende arbeid, og at

alle som bor i Norge skal ha like muligheter til å delta i samfunnet. For å oppnå dette er det behov for en helhetlig og bred innsats over lang tid.

Regjeringen har i sin periode hatt en ekstra innsats for integrering og inkludering av innvandrere og deres barn gjennom en egen handlingsplan. Handlingsplanen for integrering og inkludering ble lagt frem første gang sammen med statsbudsjettet for 2007, og har blitt videreført og styrket ved hvert budsjett siden. Gjennom handlingsplanen er det igangsatt 41 tiltak på syv departementers ansvarsområder, innenfor fire innsatsområder: arbeid og bosetting; oppvekst, utdanning og språk; likestilling og deltakelse. De aller fleste av tiltakene i handlingsplanen er nå en del av myndighetenes ordinære virksomhet. Handlingsplanen videreføres og styrkes i 2010. For en samlet omtale av tiltakene i Handlingsplanen, se del III.

Det foreslås å legge om tilskuddsordningen for opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere fra fem til tre år. Formålet med tilskuddsordningen er å sikre at kommunene tilbyr undervisning til voksne innvandrere med rett til opplæring i norsk og samfunnskunnskap, slik at den enkelte lærer tilstrekkelig norsk til å fungere i yrkes- og samfunnslivet. Gode økonomiske ram-

mevilkår for kommunene er en forutsetning for å oppnå dette, og med endringen vil kommunene få bedre samsvar mellom tidspunkt for utbetaling og inndekning.

Andelen innvandrere som deltar i arbeidsstyrken øker. Nyankomne flyktninger og personer med opphold på humanitært grunnlag og deres familiemedlemmer deltar i introduksjonsprogram. Dette har så langt gitt gode resultater. Tall fra SSB viser at om lag 65 pst. av deltakerne i introduksjonsprogram kommer i arbeid eller utdanning. Regjeringen ønsker et fortsatt sterkt fokus på introduksjonsprogrammet for å opprettholde og videreutvikle de gode resultatene.

Vedvarende lavinntekt er et større problem i innvandrerbefolkningen enn befolkningen som helhet. Regjeringen vil forhindre at det utvikler seg et klassesdelt samfunn hvor personer med innvandrerbakgrunn har dårligere levekår og lavere samfunnsdeltakelse enn befolkningen for øvrig. Handlingsplan for integrering og inkludering må derfor sees i sammenheng med handlingsplanen mot fattigdom.

Den samlede styrkingen 2006-2010 på integrerings- og inkluderingsfeltet er på til sammen 890 mill. kroner.

Regjeringens styrkede innsats for integrering og inkludering 2006-2010¹

Tiltak	2006	2007	2008	2009 ²	2010
Arbeid og bosetting		212,0	269,0	448,4	433,4
Oppvekst, utdanning og språk	10,0	97,2	217,9	217,9	242,8
Likestilling		8,0	96,0	96,0	96,0
Deltagelse		13,0	17,8	17,8	17,8
Utvidet målgruppe for integreringstilskuddet	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sum	110,0	430,2	700,7	880,1	890,0

¹ Tabellen viser satsingene akkumulert over de fem årene. Satsingene er summert i nominelle kroner, uten konsekvensjusteringer.

² Regjeringen bevilget 15 mill. kroner til tiltaket Ny sjanse i forbindelse med Regjeringens tiltakspakke for arbeid for 2009. Regjeringen bevilget 5 mill. kroner for å styrke frivillige organisasjoner som aktører i bosettingsarbeidet i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2009. Disse styrkingene gjelder kun for 2009.

Satsinger i Handlingsplan for integrering og inkludering i 2010

	Mill. kroner
Styrking av IMDis bosettingsarbeid	5,0
Tilskudd til opplæring i norsk og samfunnskunnskap utbetalt over 3 år	24,9
Sum	29,9

2.2.9 Samiske formål

I St.meld. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken fokuser Regjeringen på betydningen av å styrke samisk språk og samiskspråklig informasjon i offentlig forvaltning og tjenesteyting. Samisk språk er fortsatt i en utsatt stilling. Særlig er de små samiske språkene truet. Trolig er avgangen av samiske språkbærere i Norge større enn tilveksten. Regjeringen la derfor fram en handlingsplan for samiske språk i mai 2009.

Regjeringen foreslår å øke bevilgningen til oppfølgingen av Handlingsplan for samiske språk over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett med 5 mill. kroner.

Forvaltningsområdet for samisk språk er fra 1. oktober 2009 utvidet til også å omfatte Lavangen kommune i Troms. Som en oppfølging av dette tilføres Sametingets budsjett 4 mill. kroner.

2.2.10 Beskyttelse og innvandring

Regjeringen har iverksatt, eller er i ferd med å gjennomføre, en rekke tiltak for å begrense antall asylsøkere som ikke har behov for beskyttelse. Det legges i budsjettforslaget for 2010 til grunn at veksten i antall asylsøkere de siste to årene har flatet ut, og at antall asylsøkere vil være på samme nivå som i 2009. Innstrammingsiltakene omtales samlet under resultatområde 7 Beskyttelse og innvandring, delmål 2.2.

Økt saksbehandlingskapasitet i Utlendingsdirektoratet (UDI)

Økningen i antall asylsøkere har skapt et stort press på UDIs organisasjon, og det er utfordringer både knyttet både til saksbehandlingskapasitet og mottaksrelatert arbeid. Regjeringen ser det som nødvendig å tilpasse saksbehandlingskapasiteten til den økte saksinngangen. Det foreslås å styrke UDI med 51,1 mill. kroner, særlig til asylsaksbehandling, men også til arbeid med mottaksetablering, informasjon til og oppfølging av asylmottak og vertskommuner, tilsyn, kontakt med sektormyndigheter mv. Dersom antall asylsøkere i 2010 blir lavere enn antatt, vil det gi rom for å redusere antallet ubehandlede saker.

EFFEKT-programmet

Programmet er et sentralt virkemiddel i Regjeringens satsing for å effektivisere utlendingsforvaltningen og bedre brukerservicen. Målet er å redusere ressursbruken per sak, få raskere avgjørelser, bedre informasjon og service overfor søkere, samt

bedre samordning og kommunikasjon mellom virksomhetene ved å etablere elektronisk saksflyt mellom UDI, politiet, utenriksstasjonene, Utlendingsnemnda (UNE) og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), samt å bruke nettløsninger i kommunikasjonen med publikum og andre brukere. Det foreslås å bevilge 100 mill. kroner til videreføring av EFFEKT-programmet i 2010.

Retur og reintegrering

Retur av personer med endelig avslag er en viktig forutsetning for at asylinstittuttet skal fungere. Regjeringen foreslår å øke bevilgningen knyttet til arbeidet med retur og tilbakevending med 30 mill. kroner i 2010 på Arbeids- og inkluderingsdepartementets område, til inngåelse av flere tilbaketakelsesavtaler, migrasjonspartnerskap med opprinnelses- og transitland i samarbeid med EU og til etablering av omsorgs- og utdanningstilbud for enslige mindreårige asylsøkere i deres opprinnelsesland.

Ved å støtte omsorgs- og utdanningstilbud i opprinnelsesland bistår Norge med å bygge opp et tilbud som holder et tilfredsstillende nivå, og som gjør retur fra Norge mulig og forsvarlig. Etablering av denne type tilbud vil samtidig gi flere barn mulighet til utdanning. Regjeringen er opptatt av å ha en samlet og enhetlig returpolitikk, og vil evaluere ordningen og vurdere ytterligere tiltak der bistandsinnsats og arbeid med å fremme retur og reintegrering av personer uten lovlig opphold ses i sammenheng.

Tilbudet til enslige mindreårige asylsøkere i mottak

Regjeringen ønsker å gi enslige mindreårige asylsøkere et tilbud som ivaretar deres spesielle behov. Som en følge av den betydelige økningen både i antall og andel enslige mindreårige asylsøkere over 15 år i mottak, foreslår Regjeringen å øke bevilgningen i 2010 knyttet til denne gruppen med om lag 400 mill. kroner. Regjeringen vil samtidig vurdere tiltak for i større grad å målrette mottakstilbudet til denne gruppen.

2.2.11 Tiltak for å bedre mulighetene til å kombinere arbeid og omsorg

St.meld. nr. 25 (2005-2006) *Mestring, muligheter og mening – Framtidas omsorgsutfordringer* beskriver nærmere en utvikling med økende etterspørsel etter omsorgstjenester. Sammen med høy grad av yrkesdeltakelse gjør dette at det er behov for å legge forholdene bedre til rette for at familiene let-

tere skal kunne kombinere yrkesaktivitet med omsorg for barn og eldre. Samtidig er det nødvendig å opprettholde en høy yrkesaktivitet for å kunne finansiere velferdsordningene. Utfordringen blir på den ene side å legge forholdene bedre til rette for dem som står i en vanskelig omsorgssituasjon og på den annen side sikre at omsorgsytterne beholder sin tilknytning til arbeidslivet. På denne bakgrunn sendte departementet i desember 2008 utkast til lovendringer på høring. I høringsnotatet ble det bl.a. foreslått følgende tiltak: økt gradering av pleie- og omsorgspenger, utvidet rett til pleiepenger ved pleie av nærstående i terminalfasen fra 20 til 60 dager og fortsatt rett til pleiepenger og hjelpestønad i en overgangsfase på tre måneder etter at pleie av barn opphører ved barnets død. Høringsnotatet må også ses på bakgrunn av at et flertall i Helse- og omsorgskomiteen bestående av Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Venstre uttalte ved behandlingen av Stortingsmeldingen at «det er nødvendig å se på permisjonsbestemmelsene med sikte på å gjøre det lettere for pårørende som er yrkesaktive», og at komiteen forutsatte at «Regjeringen vil komme tilbake med bedre permisjonsregler i arbeidslivet», jf. Innst.S. nr. 150 (2006-2007).

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil legge fram en lovproposisjon med forslag til tiltak for å bedre yrkesaktives muligheter for å kombinere arbeid med pleie- og omsorgsoppgaver.

Kap. 2650, post 72 Omsorgs- og pleiepenger ved barns sykdom m.m. er styrket med 10 mill. kroner i 2010 for å kunne iverksette tiltak som vil bli foreslått i lovproposisjonen.

2.3 Omlegging i framstillingen av arbeids- og velferdspolitikken i Prop. 1 S (2009–2010)

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har valgt å foreta en omlegging i framstillingen av arbeids- og velferdspolitikken i den foreliggende budsjettproposisjonen i forhold til St.prp. nr. 1 (2008-2009). Målet har vært å få en mer samlet og oversiktlig framstilling av dette politikkområdet.

Omleggingen innebærer at omtalen av arbeids- og velferdspolitikken er samlet i ett nytt resultatområde 2 Arbeid og velferd. Man har slått sammen de tidligere resultatområdene: 2. Arbeidsmarked, 4. Inntektssikring og arbeidsrettede tiltak, 5. Levekår, 7. Pensjoner, samt deler av resultatområde 1. Administrasjon, forvaltning og utvikling, Arbeids- og velferdsetaten.

Resultatområde 1 Administrasjon og utvikling inneholder nå kun utgiftskapitlene 600 Arbeids- og inkluderingsdepartementet og 601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m. samt inntektskapitlet 3600 Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Det nye resultatområde Arbeid og velferd dekker de sentrale ansvarsområdene som lagt til Arbeids- og velferdsetaten.

2.4 En helhetlig utlendingsforvaltning

For å nå regjeringens overordnede mål om en samfunnstjenlig og styrt innvandring og en human, solidarisk og rettssikker asyl- og flyktningspolitikk, er det avgjørende å sikre en helhetlig, effektiv og brukerorientert utlendingsforvaltning. Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Justisdepartementet og Utenriksdepartementet har dette som felles mål. Regjeringen vil fortsette arbeidet med å videreutvikle utlendingsforvaltningen slik at den skal framstå som robust og tilpassningsdyktig og kan håndtere skiftende utfordringer.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har det overordnede ansvaret for flyktning-, innvandrings- og integreringspolitikken. Flere av virksomhetene innenfor departementets ansvarsområde har kjerneoppgaver på dette området. Dette gjelder i særlig grad Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). UDI er den sentrale etaten i utlendingsforvaltningen, og er faglig overordnet utenriksstasjonene i utlendingssaker og politiet i forvaltning av utlendingsloven og statsborgerloven. UDI behandler og treffer vedtak i alle sakstyper etter utlendingsloven og statsborgerloven. UNE er et faglig uavhengig forvaltningsorgan som behandler klager på UDIs vedtak. IMDi's oppgave er bl.a. å iverksette statens politikk for bosetting av flyktninger og å følge opp introduksjonsprogram og opplæring i norsk og samfunnskunnskap. I desember 2007 ble ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere under 15 år overført til barnevernsmyndighetene og Barne- og likestillingsdepartementet. Dette innebærer at Barne- og likestillingsdepartementet og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) også har fått tilført viktige oppgaver på feltet. Vi viser til nærmere omtale i St.prp. nr. 1 (2008-2009) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet av de ulike aktørene i utlendingsforvaltningen. For nærmere omtale av flyktnings- og innvandringspolitikken vises det til Resultatområde 7 Beskyttelse og innvandring og for omtale av integreringspolitikken til resultatområde 4 Integrering og mangfold bak i denne proposisjonen.

Nærmere om spesielle utfordringer for utlendingsforvaltningen

Økt antall asylsøkere og saksmengde

Økningen i antall asylsøkere de siste par årene, og da særlig av enslige mindreårige, er utfordrende å håndtere både når det gjelder saksbehandlingskapasitet, opprettelse av nye mottaks- og omsorgsplasser, bosetting og integrering av de som får opphold, og rask retur av de som får endelig avslag og som oppholder seg ulovlig i landet. Økningen i saksmengde stiller store krav til omstillingsevne, kompetanse og effektivitet.

Asylsøkere som oppholder seg i Norge, har rett til et innkvarteringstilbud mens saken behandles. Det er en nær sammenheng mellom fattede vedtak, uttransportering og tempoet i bosettingen i kommunene og behovet for mottaksplasser. Det er ønskelig at mottaksdriften er så kostnadseffektiv som mulig. Det høye etableringstempoet som har vært de siste årene innebærer også store utfordringer for vertskommunene. Regjeringen vektlegger derfor et godt samarbeid med kommunene og KS.

I 2008 var nettoinnvandringen av utenlandske borgere til Norge 43 000, det høyeste nivået noensinne. Dette var hovedsakelig arbeidsinnvandring og noe familieinnvandring. På bakgrunn av høy innvandring over flere år ventes det generelt en økning i antall utlendingssaker i årene framover. For eksempel vil flere ønske å besøke slektninger og ha behov for visum, og flere vil komme hit for å bo sammen med familien. Etter hvert vil også flere av de som får opphold søke om norsk statsborgerskap. Se for øvrig omtale under resultatområde 2, delmål 3, og resultatområde 7.

Returarbeid

Regjeringen vektlegger å ha en effektiv returpraksis. En rask retur av utlendinger med avslag på asylsøknad har stor betydning for asylinstittuttets legitimitet. Arbeidet med å avklare identitet er meget viktig i denne sammenheng. En effektiv returpraksis har en forebyggende effekt og bidrar til å redusere antall personer som søker asyl uten at det foreligger et beskyttelsesbehov. Det er og vil bli iverksatt flere tiltak for å få flere til å returnere frivillig og for om nødvendig å kunne uttransportere flere med tvang. Det er bl.a. inngått flere nye tilbaketakelsesavtaler og arbeidet på dette området er intensivert, det er utviklet flere returprogrammer, det skal etableres et nasjonalt identitets- og dokumentasjonssenter og det arbeides for å etablere et omsorgs- og utdanningstilbud for enslige mindreårige asylsøkere i deres opprinnelsesland. Se nærmere omtale under Resultatområde 7,

under kategori 06.40 Politiet og påtalemyndighet i Justisdepartementets Prop. 1 S (2009-2010) og kategori 02.00, administrasjon av utenriksstasjonene i Utenriksdepartementets Prop. 1 S (2009-2010).

Effektivisering og brukerorientering

I 2008 ble det gjennomført en bred gjennomgang av saksflyten på utlendingsfeltet, der formålet var å finne fram til områder for mer effektiv oppgaveløsning, produktivitetsevner og bedre brukerservice, samtidig som kravene til tilfredsstillende kvalitet ivaretas. Utredningsarbeidet har vist at den gjensidige avhengigheten mellom aktørene i utlendingsforvaltningen er stor, og at det er viktig at virksomhetene er godt samordnet. Som en oppfølging av prosjektet, er det utført et utredningsarbeid med sikte på å forbedre organiseringen av søknadsbehandlingen som utføres i førstelinjen i henholdsvis politiet, UDI og utenriktjenesten. Det ble avgitt en rapport i 2009 med forslag til fremtidig ansvars- og oppgavefordeling. Departementet gjennomgår nå forslagene i rapporten, jf. nærmere omtale under resultatområde 7, delmål 3.1.

Enkelte av de oppgavene utlendingsforvaltningen håndterer er særlig krevende. Avklaring av identitet og håndtering av dokumentasjon er en slik oppgave. Det er derfor igangsatt et arbeid parallelt med oppgavegjennomgangen i politiet, UDI og utenriktjenesten for å etablere et nasjonalt identitets- og dokumentasjonssenter. Arbeidet med etableringen begynte 1. september 2009 og sentret vil bli etablert i løpet av 2010, jf. nærmere omtale i Justisdepartementets Prop. 1 S (2009-2010).

Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Justisdepartementet og Utenriksdepartementet har en helhetlig, effektiv og brukerorientert utlendingsforvaltning som felles mål. Det er det siste året arbeidet mye med å legge til rette for og utvikle bedre samordning av budsjettering, styring og resultatoppfølging overfor berørte virksomheter. Fra 2008 er det etablert en beregningsgruppe for utlendingsforvaltningen. I forumet er alle berørte departement og etater på feltet representert, og gruppa utarbeider prognoser og beregningsforutsetninger for budsjettene i utlendingsforvaltningen.

Tiltak og prioriteringer i 2010

Regjeringen har vektlagt å håndtere økningen i antall asylsøkere og øvrige oppholdssaker de senere årene på en helhetlig, målrettet og effektiv måte. Det er iverksatt en rekke tiltak under flere

departementers ansvarsområde, bl.a. er den samlede saksbehandlingskapasiteten økt, returarbeidet er intensivert, det er utviklet en felles IKT-strategi og en felles servicestrategi for hele utlendingsforvaltningen, arbeid for å videreutvikle, effektivisere og modernisere utlendingsforvaltningen som helhet er prioritert, og samarbeidet med kommunene ved mottaksetableringer og bosetting er styrket.

Regjeringen har også iverksatt eller er i ferd med å gjennomføre en rekke tiltak for å begrense antall asylsøkere som ikke har behov for beskyttelse. Noen av tiltakene retter seg særlig mot enslige mindreårige asylsøkere uten beskyttelsesbehov. Se nærmere omtale under resultatområde 7, Beskyttelse og innvandring, delmål 2.2.

Kravet om oppholdstillatelse for EØS- og EFTA-borgere ble erstattet med en enklere registreringsordning 1. oktober 2009.

I budsjettforslaget for 2010 foreslår Regjeringen bl.a. å:

- øke saksbehandlingskapasiteten i UDI (51,1 mill. kroner) og politiet (13,5 mill. kroner) som følge av økt antall asylsøkere og for utenriksstasjonene som følge av flere utlendingssaker (10 mill. kroner).
- øke bevilgningen til politiet med til sammen 136,5 mill. kroner for å øke antallet uttransporteringer av personer uten lovlig opphold i Norge med 900 (72 mill. kroner), etablere et nasjonalt identitets- og dokumentasjonssenter (31 mill. kroner) og øke politiets innsats i forhold til grensenære kontroller, utlendingskontroller, returarbeid og bekjempelse av menneskehandel, jf. nærmere omtale i Justisdepartementets Prop. 1 S (2009-2010).
- bevilge 30 mill. kroner til inngåelse av flere tilbaketakelsesavtaler, migrasjonspartnerskap med opprinnelses- og transitland i samarbeid med EU og til etablering av omsorgs- og utdanningstilbud for enslige mindreårige asylsøkere i deres opprinnelsesland. Regjeringen vil også vurdere ytterligere tiltak der bistandsinnsats og arbeid for å fremme retur og reintegrering av personer uten lovlig opphold i Norge ses i sammenheng.
- øke ressursene til IMDi og kommunene for å sikre rask bosetting og integrering (29,9 mill. kroner).
- bevilge 100 mill. kroner til videreføring av satsingen på nye elektroniske løsninger for hele utlendingsforvaltningen, jf. bl.a. nærmere omtale under resultatområde 7, delmål 3.1.

3 Sentrale utviklingstrekk

3.1 Utviklingstrekk på sentrale politikkområder

Arbeidsliv

En lang og kraftig oppgangskonjunkturen i norsk økonomi ble avsluttet ved årsskiftet 2007/2008. En moderat nedgangskonjunktur i første halvår 2008 ble i løpet av året kraftig forsterket av den internasjonale finanskrisen. Virkningene av finanskrisen har vært noe mindre i Norge enn i mange andre land. Etter sommeren 2008 har antall sysselsatte

personer holdt seg om lag stabilt. Arbeidsledigheten har steget fra 2,4 pst. i august 2008 til 3,0 pst. i juni 2009 jf. Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelse. Norge har gjennom finanskrisen forsterket sin posisjon blant landene i OECD-området med høyest yrkesdeltakelse og lavest arbeidsledighet.

I tabellen nedenfor er det angitt tall for utviklingen fra 2. kvartal 2005 til 2. kvartal 2009. I denne perioden økte antall sysselsatte med over 240 000 personer. En må tilbake til 1980-tallet for å finne tilsvarende sterk vekst.

Arbeidsledige, personer med nedsatt arbeidsevne og sysselsatte. 2. kvartal 2009 sammenlignet med 2. kvartal 2005. Personer og pst. av arbeidsstyrken.

	2. kvartal 2005	2. kvartal 2009	Endring
Helt ledige i alt	78 300	68 300	-13 %
Helt ledige 16–19-åringer	2 000	2 200	+5 %
Helt ledige 20–24-åringer	11 300	10 500	-7 %
Helt ledige personer over 60 år	4 900	4 600	-6 %
Ledige innvandrere	9 %	6,8 %	-24 %
Personer med nedsatt arbeidsevne	94 700	86 600	-9 %
Arbeidsledige, AKU	4,8 %	3,4 %	-30 %
Sysselsatte personer	2 286 000	2 526 000	+10 %

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet og Statistisk sentralbyrå

Under regjeringperioden 2005-2009 ble antall arbeidsledige kraftig redusert de tre første årene. Det seneste året har ledigheten igjen økt, men nivået på den registrerte ledigheten er nå om lag 10 pst. lavere, og AKU-ledigheten er 30 pst. lavere enn da Regjeringen tiltrådte. Regjeringen legger til grunn at sysselsettingen i 2009 reduseres med 0,4 pst., noe som tilsvarer 10 000 personer. I 2010 forventes det også at sysselsettingen reduseres med 0,4 pst. eller 10 000 personer. Regjeringen anslår videre en ledighet målt gjennom Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelse (AKU-ledighet) på 3,2 pst. i gjennomsnitt for 2009 og 3,7 pst. i gjennomsnitt for 2010.

Også antall personer med nedsatt arbeidsevne registrert i Arbeids- og velferdsetaten gikk ned i

perioden 2005-2008 og har økt noe det seneste året. I 2. kvartal 2009 var det registrert 86 600 personer med nedsatt arbeidsevne. Det er 9 pst. færre enn på samme tid i 2005, men 5 pst. flere enn i 2. kvartal 2008.

Arbeidsmiljø- og sikkerhetstilstanden i Norge er i hovedtrekk god. Et flertall av arbeidstakerne arbeider under forsvarlige forhold og det drives et forebyggende arbeidsmiljø- og sikkerhetsarbeid i stadig flere virksomheter. På tross av dette er det store utfordringer på feltet. Vi har fortsatt et betydelig omfang av sykdom og skade som har sin årsak i arbeidsmiljøet ved at arbeidstakere blir utsatt for eksponering fra kjemikalier eller påkjenninger fra fysiske og ergonomiske faktorer. Det er også utfordringer knyttet til at arbeidstakere blir påført syk-

dom eller skade som følge av psykiske og organisatoriske arbeidsmiljøbelastninger. Dagens situasjon med konjunktur nedgang vil også kreve årvåkenhet med hensyn til mulig økt press på sikkerhet, arbeidsmiljø og arbeidstakerrettigheter.

Regjeringen er opptatt av at alle arbeidstakere skal ha god helse og arbeidsevne også når man nærmer seg pensjonsalderen slik at hver enkelt har en reell valgmulighet ift. å fortsette i arbeidslivet eller ta ut pensjon. Med de betydelige utfordringer knyttet til arbeidsrelatert sykdom og skade og med store bransjevise forskjeller knyttet til uførepensjonering, er det viktig å jobbe for å skape et arbeidsliv som forebygger og inkluderer slik at arbeidstakere kan ha et trygt og meningsfylt arbeid også i senioralder.

Det er således en hovedutfordring for arbeidsmiljø- og sikkerhetsmyndighetene å påvirke virksomhetene til å ta på alvor det ansvaret de er lovpålagt og at de selv, gjennom systematisk helse, miljø og sikkerhetsarbeid, forebygger og reduserer uønskede helseeffekter, langtidssykefravær og uførepensjonering.

Muskel- og skjelettlidelser, samt psykiske lidelser er de klart hyppigste diagnosene blant personer med langtidssykfravær og uførepensjonering. I tillegg til forebygging på disse områdene, er det også sentralt at arbeidsgivere får økt kunnskapsnivå om helsefarlige stoffer og produkter slik at risiko for helsefarlig eksponering kan reduseres. Likeledes er det viktig å bidra til at virksomhetene får forståelse for en bred og helhetlig tilnærming til arbeidet med sikkerhet, herunder risikovurderinger og forebygging, for å redusere antall arbeidsulykker.

Årsaksforholdene mellom arbeidsmiljø, sykefravær og utstøting fra arbeidslivet er sammensatte og komplekse. Det er derfor fortsatt stort behov for kunnskapsutvikling og forskning både på «gamle» og nye utfordringer på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet.

I petroleumsvirksomheten er det risiko for storulykker med særlige negative konsekvenser og kostnader både for mennesker, miljø og materielle verdier. For å forstå årsaker til storulykker, og dermed kunne iverksette effektive tiltak, må faktorer som teknologi, styringssystemer, organisering, mennesker og kultur, ses i sammenheng. Noen av de viktigste utfordringene i arbeidet med å redusere risikoen for storulykker i tiden fremover er knyttet til teknisk tilstand på eldre innretninger, manglende ledelsesinvolvering, endringer i aktørbildet og CO₂-håndtering.

Kontinuerlig læring og forbedringstiltak etter nestenulykker og hendelser med storulykkespotensial, er svært viktig.

Det totale sykefraværet økte fra 6,9 pst. i 2007 til 7,0 pst. i 2008. Sykefraværet har økt jevnt gjennom 2008. Veksten i fraværet var høyest i 2. kvartal 2008, med en vekst på 4,6 pst. fra samme kvartal året før. I 1. halvår av 2009 har veksten i sykefraværet økt ytterligere. Etter 2. kvartal 2009 er det totale sykefraværet på 7,1 pst. Dette er en økning på 1,4 pst. i forhold til 2. kvartal 2001, året da avtalen om et mer inkluderende arbeidsliv ble inngått.

Innvandring

I 2008 passerte nettoinnvandringen av utenlandske borgere til Norge 43 000, det høyeste nivået noensinne. Det kom klart flest fra Polen, nærmere 12 000. Dernest kom det 3 500 fra Tyskland og 3 000 fra Sverige. Arbeidsinnvandring og familieinnvandring er viktige flyttemotiv. Samlet kom mer enn to av tre innvandrere fra medlemsland i EU.

Innvandringstall for 1. kvartal 2009 viser redusert arbeidsinnvandring. Etter en kontinuerlig vekst i nettoinnvandringen siden 2004 er det nå en markert nedgang, både pga. redusert innvandring og økt utvandring i 2009. Nedgangen har vært særlig merkbart for land som Polen og Tyskland.

Det kan skilles mellom fire hovedgrunnlag for innvandring til Norge: Familieforhold, arbeid, utdanning og behov for beskyttelse. Statistikk fra Statistisk sentralbyrå (SSB) viser at i perioden 1990 til 2008 innvandret 376 600 personer fra land utenfor Norden. For hele perioden sett under ett var 40 pst. familieinnvandring, 24 pst. innvandring av personer med behov for beskyttelse eller opphold på humanitært grunnlag, 24 pst. var arbeidsinnvandring, og elleve pst. var innvandring på grunnlag av utdanning, kulturutveksling eller lignende. De siste årene har tendensen vært økt arbeidsmigrasjon (50 pst. i 2008) og en lavere andel personer med behov for beskyttelse eller opphold på humanitært grunnlag (9 pst. samme år).

Når det gjelder antall asylsøkere, har det de siste tiårene vært variasjoner i de fleste land, men det har vært spesielt store svingninger i Norge. UNHCRs tall for 42 europeiske land viser en samlet reduksjon på 43 pst. fra 2003 til 2006, og en økning på 12 pst. fra 2007 til 2008. For Norges del var det en reduksjon på 67 pst. fra 2003 til 2006, og en økning på 123 pst. fra 2007 til 2008, fra 6 500 (2007) til nærmere 14 500 asylsøkere (2008). Norge var således blant de landene med størst vekst i antall asylsøkere i 2008 og antallet asylsøkere pr. capita var høyere enn i nesten alle andre europeiske stater. Dette innebærer at Norge fortsatt tar i mot en relativt sett stor andel av asylsøkerne i Europa.

Ved utgangen av august 2009 hadde 11 700 personer søkt asyl. Det er om lag 3 000 flere asylsøkere enn i samme periode i fjor. I årets fire første måneder flatet veksten fra 2008 ut og søkertallene pr. måned var lavere. I løpet av sommermånedene 2009 økte imidlertid søkertallene og nådde samme toppnivå som i august 2008. Det har særlig vært en økning i antall søkere fra Afghanistan, Eritrea, Somalia og Nigeria og en nedgang fra Irak, Russland og Serbia/Kosovo sammenliknet med samme periode i 2008. Blant asylsøkerne er det dessuten en økende andel som oppgir å være enslige mindreårige, 14 pst. ved utgangen av august 2009 sammenliknet med 9,5 pst. i 2008.

Det er vanskelig å fastslå årsakene til den økte tilstrømmingen av asylsøkere til Norge de to siste årene, herunder den sterke økningen av enslige mindreårige. Antallet asylsøkere vil til enhver tid påvirkes av en rekke faktorer. Av stor betydning er endringer i sikkerhetssituasjonen i søkerens opprinnelsesland og situasjonen i naboland til opprinnelsesland. I tillegg vil det ha betydning hvordan politikken og forholdene i Norge oppfattes og faktisk er sammenliknet med andre europeiske land, ikke minst i Sverige og Danmark. Forhold som arbeidsmarkedet, etterspørselen etter utenlandsk arbeidskraft og velferdsordningene generelt er av stor betydning for asylsøkernes valg av land. Andre årsaksfaktorer omtales under resultatområdet 7, delmål 2.2.

Familieinnvandringen til Norge vil sannsynligvis i mindre grad bli direkte påvirket av nedgangstidene enn arbeidsinnvandringen, men vil gå ned som resultat av redusert arbeidsinnvandring. Noe av denne tendensen ser vi allerede i første halvår 2009, jf. resultatområde 7, delmål 1.2. Økt arbeidsledighet, særlig blant innvandrere, kan dessuten føre til at færre søkere oppfyller skjerpede underholds krav og kommende vilkår i ny lov om å ha vært i arbeid/utdanning et visst antall år.

Integrering og inkludering

I dag er det om lag 508 000 innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre bosatt i Norge. Til sammen utgjør disse 10,6 pst. av befolkningen. Av disse har 422 600 selv innvandret til Norge, mens 85 600 er født i Norge av innvandrerforeldre. Det er omtrent like mange kvinner som menn.

Innvandrere og deres barn representerer et stort mangfold med opprinnelse fra over 200 land. OECD har pekt på at innvandringen til Norge er preget av et større mangfold enn i mange andre europeiske land.

Det store flertall innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i Norge deltar i arbeidsli-

vet, er økonomisk selvstendige, snakker norsk og deltar på samfunnets ulike arenaer. I en sammenlikning med andre europeiske OECD-land framkommer det at innvandreres arbeidsmarkedsintegrasjon i Norge er relativt bra, og at det er mindre forskjell i Norge enn i de fleste europeiske OECD-land mellom personer født i landet av to innvandrerforeldre og sammenliknbare personer med to innenlandsfødte foreldre når det gjelder utdanning og arbeidsmarkedsdeltakelse.

Tall fra SSB viser at levekårene bedrer seg med botid i Norge, og at forskjellene mellom innvandrere og deres barn og resten av befolkningen på viktige levekårsfaktorer er mindre enn for ti år siden.

SSBs levekårsundersøkelser fra 2008 og rapportering på Mål for inkludering viser imidlertid at gruppen innvandrere som helhet har dårligere levekår enn resten av befolkningen på sentrale områder. Ledigheten for innvandrere som gruppe er tre ganger høyere enn for befolkningen for øvrig, og innvandrere er i større grad overkvalifisert i den jobben de har enn andre. Den gjennomsnittlige inntekten for innvandrere er markert lavere enn for resten av befolkningen, og innvandrere er overrepresentert i husholdninger med vedvarende lavinntekt, noe som særlig rammer barn. Det er imidlertid stor variasjon i gruppen, avhengig landbakgrunn, innvandringsårsak, botid, kjønn, alder og utdanningsbakgrunn.

Erfaringer tyder på at innvandrere er blant de som kan bli rammet hardest i en økonomisk lavkonjunktur. Etter flere år med lav arbeidsledighet førte den kraftige nedgangskonjunkturen i internasjonal økonomi til en økning i arbeidsledigheten også blant innvandrere i Norge. Den registrerte arbeidsledigheten blant bosatte innvandrere gikk opp fra 4,4 pst. i mai 2008 til 6,8 pst. i mai 2009. I resten av befolkningen gikk ledigheten opp fra 1,4 til 2,2 pst. Størst økning i ledigheten finner vi blant innvandrere fra EU-landene i Øst-Europa med 6,3 prosentpoeng. Den sterke veksten i ledigheten blant innvandrere fra disse landene skyldes høy sysselsetting i næringer som bygge- og anleggsvirksomhet og eksportrettet industri, som i særlig grad er rammet av konjunkturedgangen.

Det er spesielt viktig å følge situasjonen til unge innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, og å sikre at disse får et godt grunnlag for deltakelse i arbeids- og samfunns livet. Nasjonale prøver i skolen har vist at elever med innvandrerbakgrunn som gruppe, spesielt de som selv har innvandret, har dårligere læringsutbytte enn andre elever. Unge med innvandrerbakgrunn er overrepresentert blant dem som ikke fullfører videregående opplæring. Dette gjelder særlig guttene,

mens jentene fullfører i større grad enn alle jenter. Det er i den sammenheng viktig å bidra til at alle barn som vokser opp i Norge kan norsk når de begynner på skolen, og at de får et godt læringsutbytte i skolen i tidlig alder.

Levekårsproblemene i enkelte områder i Oslo, særlig Groruddalen og Søndre Nordstrand, er store sammenliknet med befolkningen for øvrig. Andelen beboere med innvandrerbakgrunn i bydelene i Groruddalen varierer fra 34 til 41 pst. I bydel Søndre Nordstrand er 44 pst. innvandrere eller barn av innvandrere. Områdene skårer dårligere enn gjennomsnittet både når det gjelder arbeid, økonomisk selvhjulpenhet, utdanning og helse.

Fra andre halvår 2007 har det vært en økning i antallet personer som søker om asyl i Norge. Antallet enslige mindreårige asylsøkere har økt kraftig. I 2010 skal vesentlig flere personer som tidligere, bosettes i landets kommuner. Det blir en stor utfordring for kommunene å framskaffe et tilstrekkelig antall egnede boliger, slik at ventetiden i mottak ikke øker. Flere kommuner må delta i bosettingsarbeidet og bygge opp kompetanse på dette feltet, slik de kan tilby en kvalitativt god norskopplæring og individuelt tilpassede introduksjonsprogram.

Introduksjonsprogrammet ble innført 1. september 2004. Det er det viktigste virkemidlet for kvalifisering av nyankomne flyktninger. Gjennom deltakelse i introduksjonsprogram skal nyankomne flyktninger og personer som har fått opphold på humanitært grunnlag og deres familiemedlemmer få bedre muligheter for deltakelse i arbeids- og samfunnsliv. Introduksjonsprogrammet skal gi grunnleggende ferdigheter i norsk, grunnleggende innsikt i norsk samfunnsliv og forberede til deltakelse i yrkeslivet eller i videre utdanning. Resultatene for programdeltakelsen er gode. Tall fra SSB viser at 65 pst. som gikk ut av ordningen i 2006 var sysselsatt eller under utdanning i november 2007. Det har også vært en positiv utvikling i resultatene for norskopplæringen. Det er flere som deltar i opplæringen, flere går opp til norskprøvene og flere består de skriftlige prøvene.

Det vises til Mål for inkludering for rapportering på utvalgte mål på integrerings- og inkluderingsområdet. Målene ble introdusert i statsbudsjettet for 2006. Til sammen er det 17 mål på i alt åtte departementers områder, jf. del III.

Fattigdom

Flertallet i befolkningen har høy levestandard og gode levekår. Alle deler av befolkningen har nytt godt av inntekts- og velstandsutviklingen i det norske samfunnet, men et mindretall har blitt hengende etter. Norge har, som de andre nordiske lan-

dene og enkelte andre land, en relativt lav andel med lavinntekt og lav inntektsulikhet. Inntektsulikheten i Norge har økt i de senere årene, men er fortsatt lav i internasjonal sammenheng.

Lavinntekt¹ er en sentral indikator på fattigdom selv om også andre forhold er av vesentlig betydning for levekår. I treårsperioden 2005-2007 hadde 3,0 pst. av befolkningen (med unntak av studenter) en inntekt under 50 pst. av medianinntekten (OECD-skala²). Dette er 0,1 pst. høyere enn for foregående treårsperiode (2004-2006). Om lag 132 000 personer hadde vedvarende lavinntekt i treårsperioden 2005-2007 i følge OECDs målemetode.

Også målt ved 60 pst. av medianinntekten er det små endringer i andel personer med registrert lavinntekt, 8,1 pst. i treårsperioden 2005-2007 mot 7,9 pst. i treårsperioden 2004-2006. Om lag 350 000 personer hadde vedvarende lavinntekt i følge denne målemetoden i perioden 2005-2007.

Fattigdom i Norge i dag rammer ikke hele, lett identifiserbare sosiale grupper, men enkeltpersoner innenfor et bredt spekter av grupper. I enkelte grupper er det en overrepresentasjon av personer med svært lav inntekt i forhold til den andelen disse utgjør av befolkningen som helhet. Dette gjelder bl.a. unge enslige, enslige forsørgere, par med små barn og familier med tre eller flere barn, innvandrere, langtidsledige, langtidssyke og langtidsmottakere av økonomisk sosialhjelp. Enkelte har sammensatte og langvarige levekårsproblemer. Dette gjelder bl.a. bostedsløse, tungt belastede rusmiddelavhengige, innsatte i fengsler, prostituerte, langtidsmottakere av sosialhjelp og enkelte andre.

Andelen med vedvarende lavinntekt har økt blant innvandrerbefolkningen, barnerike familier og enslige forsørgere i siste tiårsperiode.

Innvandrerbefolkningen, og særlig innvandrere med landbakgrunn fra Øst-Europa, Asia, Afrika og Latin-Amerika, er betydelig overrepre-

¹ Lavinntekt er her definert som gjennomsnittsinntekten i en treårsperiode under hhv. 50 og 60 pst. av medianinntekten. Medianinntekt: Medianinntekten er det midterste beløpet i inntektsfordelingen, etter at en har sortert inntektene etter størrelse. Medianinntekten er således den inntekten som deler befolkningen i to like store deler, der den ene halvparten har lavere inntekt enn medianen og den andre halvparten har høyere inntekt.

² For å kunne sammenligne den økonomiske velferden til husholdninger av ulik type og størrelse er det vanlig å justere inntekten ved hjelp av såkalte ekvivalensskalaer. En ekvivalensskala gir uttrykk for hvor stor inntekt en husholdning på for eksempel fire personer må ha, for å ha samme levestandard eller økonomisk velferd som en enslig person. OECD skalaen legger mindre vekt på husholdningenes stordriftsfordeler forbundet med at flere personer deler på utgiftene enn EU-skalaen.

sentert blant personer med langvarig lavinntekt sammenlignet med befolkningen som helhet.

Økonomisk sosialhjelp

Økonomisk sosialhjelp skal sikre et forsvarlig livsopphold for personer som ikke kan sørge for sitt livsopphold gjennom arbeid, trygdeytelser eller på annen måte. Økonomisk sosialhjelp er et nedre økonomisk sikkerhetsnett i velferdsordningene.

Ifølge tall fra Statistisk sentralbyrå mottok drøyt 109 300 personer økonomisk sosialhjelp i løpet av 2008. Det totale antallet stønadsmottakere i 2008 var på nivå med 2007 (109 600 stønadsmottakere). Antallet stønadsmottakere gikk markert ned

fra 2006 til 2007 (10 pst.), men var relativt stabilt i årene før dette.

Totalt ble det utbetalt drøyt 4,3 mrd. kroner i økonomisk sosialhjelp i 2008. Utgiftene lå omtrent på samme nivå som året før, med en nedgang på 1,5 pst. målt i faste priser fra 2007 til 2008.

Antallet stønadsmottakere og utgifter til økonomisk sosialhjelp forventes å øke i 2009 som følge av et svekket arbeidsmarked.

3.2 Utviklingstrekk innenfor folketrygden

Nedenfor vises en oversikt over antall mottakere av stønader fra folketrygden for utvalgte stønadsgrupper.

Mottakere¹ av stønader fra folketrygden ved utgangen av årene 2006-2008 (utvalgte stønadsgupper):

	2006	2007	2008	Prosentvis endring fra 2006 til 2008	Prosentvis andel av befolkningen
<i>1. Varig inntektssikring</i>					
Alderspensjon	634 216	639 255	642 815	1,4	13,4
Uførepensjon ²	297 485	294 850	295 968	-0,5	6,2
Pensjon til gjenlevende ektefeller og tidligere familiepleiere	24 167	23 462	23 031	-4,7	0,5
Barnepensjon	14 043	13 786	13 377	-4,7	0,3
I alt	969 908	971 351	975 191	0,5	2,0
<i>2. Midlertidig inntektssikring</i>					
Sykepenges ³	121 491	128 937	136 240	12,1	2,8
Rehabiliteringspenger ⁴	46 478	47 056	47 222	1,6	1,0
Attføringspenger	64 272	57 469	54 992	-14,4	1,1
Tidsbegrenset uførestønad	30 333	38 694	43 968	45,0	0,9
Foreløpig uførepensjon ²	1 337	1 409	808	-39,6	0,0
Overgangsstønad til enslige forsørgere	25 550	23 213	21 717	-15,0	0,5
Dagpenger til arbeidsledige ⁵	48 828	32 112	28 288	-42,1	0,6
Foreldrepenger ⁶ – nye kvinner (tilgang)	46 693	47 098	50 077	7,2	1,0
I alt	386 034	379 173	383 312	-0,7	8,0
<i>3. Kompensasjon for merutgifter</i>					
Grunn- og hjelpestønad	218 446	216 662	215 456	-1,4	4,5
Stønad til barnetilsyn for personer uten pensjons-/overgangsstønad	12 112	11 036	9 656	-20,3	0,2
Engangsstønad ved fødsel ⁷	12 697	11 940	11 343	-10,7	0,2
I alt	243 255	239 638	236 455	-2,8	4,9

¹ En person kan ha flere stønader. Antall mottakere kan derfor være høyere enn antall personer som får stønad.

² Tall for uførepensjon pr. 30. november, pga omleggingen av saksbehandlersystemet desember 2008.

³ Tall for sykepenger pr. 31. desember. Rapporteringen for sykepenger er endret sammenlignet med tidligere stortingsproposisjoner, for å få samsvar med offisiell statistikk fra Arbeids- og velferdsdirektoratet.

⁴ Rapporteringen for rehabiliteringspenger er endret sammenlignet med tidligere stortingsproposisjoner, for å få samsvar med offisiell statistikk fra Arbeids- og velferdsdirektoratet.

⁵ Totalt antall dagpengemottakere. Årsgjennomsnitt.

⁶ Kvinner som har startet med foreldrepenger etter fødsel. Tall for året er summen av tilgang i årets fire kvartaler.

⁷ Omfatter alle som har mottatt stønaden i løpet av året. Andel er av kvinner i befolkningen.

Antall kvinner som startet med foreldrepenger etter fødsel økte med 7,2 pst. fra 2006 til 2008. Halve veksten skyldes at det i 2008 ble født 3,3 pst. flere barn enn i 2006, og 3,5 pst. flere enn i 2007. Andel mødre som fikk foreldrepenger etter fødsel var vesentlig høyere i 2008 enn i 2006. Sterk vekst i sysselsettingen og bedre tilgang på barnehageplass gjorde det lettere for kvinner å opparbeide seg rett til foreldrepenger gjennom arbeid før og

mellom fødsler. Til tross for en økning i antall fødsler er det en betydelig nedgang fra 2006 til 2008 i utbetalt engangsstønad.

Antallet alderspensjonister har de siste årene vært relativt stabilt, med en moderat vekst i årene fram mot 2010. Fra 2010 forventes det en meget sterk vekst. Andelen minstepensjonister har falt fra om lag 38 pst. i 2000 til om lag 30 pst. i 2008.

Folketrygdens utgifter til sykepenges (kap. 2650) var på 31 404 mill. kroner i 2008. Det utgjør en økning på 12,3 pst. sammenlignet med 2007. For arbeidstakere (post 70) var veksten på 12,7 pst. Dette skyldes i hovedsak en økning i antall sykepengetilfeller og økning i inntektsgrunnlaget. Etter 1. halvår 2009 er det regnskapsført 14 335 mill. kroner i sykepenges til arbeidstakere. Dette tilsvarer en vekst i utgiftene på 11,9 pst. i forhold til utgangen av 1. halvår 2008. Utgiftsøkningen skyldes en økning i antall sykepengetilfeller og vekst i inntektsgrunnlaget.

Antall mottakere av rehabiliteringspenger har vært relativt stabilt siden 2005 og fram til desember 2008. Ved utgangen av 2008 var det om lag 47 200 mottakere av rehabiliteringspenger. En økning på 0,4 pst. i forhold til desember 2007. Økningen har sammenheng med noe økt varighet under ordningen. Siden det har vært en betydelig vekst i antall mottakere av rehabiliteringspenger fram til juni 2009. Ved utgangen av juni 2009 var det 49 730 mottakere, en økning på 11 pst. i forhold til samme periode i 2008. Prognosen viser at gjennomsnittsbeholdningen for 2009 vil være tilnærmet 50 000 rehabiliteringsmottakere.

I desember 2008 var det om lag 55 000 mottakere av attføringspenger. Dette er en nedgang på 14,6 pst. fra desember 2006 og en nedgang på 4,5 pst. fra desember 2007. Det stramme arbeidsmarkedet i store deler av denne perioden har trolig ført til både en lav tilgang til attføringspengeordningen fra tidligere ordinære arbeidssøkere og en høy avgang fra attføringsordningen til arbeid. I tillegg kan den generelle varighetsbegrensningen på tre år på utdanningstiltak (som ble innført 1. januar 2004) og reduksjonen i den maksimale perioden med attføringspenger i ventetid på arbeid (som ble innført 1. januar 2008) bidra til å forklare den kraftige nedgangen i antall attføringspengemottakere fra desember 2006 til desember 2008. Det har vært en liten økning i antall attføringsmottakere i 1. halvår 2009. Ved utgangen av juni 2009 var det totalt 57 918 mottakere, en økning på 3,9 pst. i forhold til samme periode i 2008. Prognosen viser at gjennomsnittsbeholdningen for 2009 vil øke til 58 000 personer.

Fra 2004 til 2008 økte antall mottakere av uføreytelser (uførepensjon og tidsbegrenset uførestønad) med vel 28 000 personer. Dette tilsvarer en økning på omtrent 9 pst. Om lag 14 pst. av kvinnene og 10 pst. av mennene mottar tidsbegrenset uførestønad. Tilsvarende andeler i 2007 var hhv. 13 og 10 pst. Kvinner og menn har ulike yrker, ulike diagnoser, og kvinnene er i gjennomsnitt yngre når de blir uføre.

Veksten i antall uføre var noe lavere i 2008 enn for tidligere år. Denne utviklingen må imidlertid ses i sammenheng med økningen i restanser for uføresaker i Arbeids- og velferdsetaten i 2007 og 2008. Pensjonsgrunnlaget er høyere for de nye uførepensjonistene enn for de som går ut av ordningen. Dermed øker den gjennomsnittlige ytelsen for uføremottakere, og dette fører til en vekst i utgiftene til uføreytelser.

Ved utgangen av juni 2009 var det om lag 341 000 mottakere av uføreytelser. Det er om lag 5 600 flere enn ved utgangen av juni 2008. Antall personer med uføreytelse økte med 1,7 pst. fra juni 2008 til juni 2009 og med 1,6 pst. fra juni 2007 til juni 2008. Fra utgangen av 1. halvår 2008 til utgangen av 1. halvår 2009 økte antallet på tidsbegrenset uførestønad med i underkant av 5 900 personer. Samtidig ble antallet mottakere av uførepensjon redusert med om lag 200 personer. Den demografiske utviklingen vil påvirke antallet som mottar uføreytelser de nærmeste årene.

Andelen med overgang mellom helseakseytelser (sykepenges, attføringspenger, tidsbegrenset uførestønad og varig uførepensjon) viser små endringer i perioden 2007 til 2008. Av 49 000 personer som gikk ut maksimalperioden (52 uker) på sykepenges hadde 47,2 pst. direkte overgang til rehabiliteringspenger. En nedgang på 3,8 prosentpoeng. i forhold til 2007. 12 pst. hadde overgang til yrkesrettet attføring, mens 17,3 pst. hadde overgang til uføreytelser. Andre overganger (inkl. tilbakeføring til arbeid) økte fra 18,2 til 23,5 pst. i perioden 2007-2008. Under rehabiliteringspengeordningen er det bare små endringer i andelen med overgang til andre ytelses i perioden 2007-2008. 31,9 pst. hadde overgang til uføreytelser, mens 27,8 pst. hadde overgang til attføringspenger. Når det gjelder avgangen fra attføringspenger, har det vært en liten nedgang fra 2007 til 2008 i andelen som går over til uførepensjon og rehabiliteringspenger. Alt i alt har andelen som ikke mottok helsesrelaterte trygdeytelser tre måneder etter opphør av attføringspenger, økt fra 57,7 pst. i 2007 til 60,2 pst. i 2008. Dette omfatter bl.a. personer som helt eller delvis er kommet tilbake i arbeid, er ordinære arbeidssøkere, mottar sosialhjelp eller er avhengig av privat forsørgelse.

Fra 2006 til 2008 var det en reduksjon i antall mottakere av overgangsstønad og/eller stønad til barnetilsyn på nærmere 17 pst. Hovedårsaken til denne betydelige reduksjonen er trolig et godt arbeidsmarked i perioden, og økt barnehagedekning. Nedgangen fra 2007 til 2008 kan også til dels forklares med forsinkelser i saksbehandlingen i Arbeids- og velferdsetaten. Pr. 30. juni 2009 var det 35 909 personer som mottok ytelse som enslig mor

eller far, dette tilsvarer en nedgang på 1 pst. i forhold til utgangen av første halvår 2008. Nedgangen er liten sammenlignet med tidligere år. Nedgangen fra 2006 til 2007 var på 7 pst., mens nedgangen fra 2007 til 2008 var på 8 pst.

Antall dagpengemottakere avtok fra 2006 til 2008, en periode med høy etterspørsel etter arbeidskraft. I 2008 var det i gjennomsnitt omlagt 28 300 dagpengemottakere, tilsvarende en reduksjon på 3 800 personer, eller 12 pst., sammenlignet med året før. Som følge av et svekket arbeidsmarked har det 1. halvår 2009 vært en sterk vekst i antall dagpengemottakere på gjennomsnittlig 30 800 personer (111 pst.) sammenlignet med 1. halvår 2008. 1. halvår 2009 var det gjennomsnittlig 58 600 dagpengemottakere.

3.3 Grunnbeløp, særtillegg og stønader som Stortinget fastsetter

En vesentlig del av folketrygdens utgifter under programområdene 29 og 33 og en del av utgiftene under programområde 09 avhenger av satsene for grunnbeløp og særtillegg. For 2010 fordeler utgiftene til ulike pensjonstyper seg slik:

	Mill. kroner
Krigspensjon	620,0
Pensjonstrygden for sjømenn	535,0
Avtalefestet pensjon med statstilskott	1 415,0
Supplerende stønad	330,0
Uførepensjon	54 909,0
Medisinsk rehabilitering	2 093,0
Alderspensjon	117 433,0
Etterlattepensjon	2 403,3
Stønader til enslige forsørgere	4 091,2
Attføringspenger	2 460,0
Arbeidsavklaringspenger	27 579,0

Pensjoner og opptjente rettigheter sikres ved en årlig regulering av folketrygdens grunnbeløp. Fra 1. mai 2008 økte grunnbeløpet med 3 444 kroner til 70 256 kroner, dvs. med 5,15 pst. Fra 1. mai 2009 ble grunnbeløpet hevet med 2 625 kroner eller 3,74 pst., til 72 881 kroner. Dette innebærer at det gjennomsnittlige grunnbeløpet økte med 4,2 pst. fra 2008 til 2009.

Fra 1. mai 2008 ble ordinær sats for særtillegget økt fra 79,33 pst. til 94 pst. av grunnbeløpet. Fra 1. mai 2009 ble satsen økt ytterligere fra 94 pst. til 97 pst. av grunnbeløpet. Regjeringen foreslår at satsen økes til 100 pst. av grunnbeløpet fra 1. mai 2010, i tråd med opptrappingsplanen fra trygdeoppjøret for 2008.

Minstesats for særtillegg for pensjonist med ektefelle som har tilleggspensjon høyere enn særtillegget etter ordinær sats, tilsvarer 74 pst. av grunnbeløpet. Samlet særtillegg og tilleggspensjon for ektefellene skal likevel ikke være mindre enn to ganger ordinær sats.

En minstepensjonist med ektefelle tillegg for ektefelle over 60 år får samme særtillegg som ektepar der begge har minstepensjon (194 pst. av G), dvs. to ganger ordinær sats.

Minstepensjonen økte fra 1. mai 2009 fra 136 296 kroner til 143 568 kroner, dvs. med 7 272 kroner pr. år for enslig og fra 251 496 kroner til 262 272 kroner, dvs. med 13 776 kroner pr. år for ektepar. Fra 2008 til 2009 økte den gjennomsnittlige pensjonen med 7,90 pst. for enslig minstepensjonist og 8,23 pst. for ektepar med minstepensjon.

a. Grunnbeløpet

Følgende pensjonsytelser fastsettes i forhold til grunnbeløpet:

	Stønadsform	Utgjør i pst. av grunnbeløpet
1.	Full grunnpensjon til enslig pensjonist, og til pensjonist med ektefelle som ikke har rett til pensjon	100
2.	Full grunnpensjon til pensjonist med ektefelle/samboer som også er pensjonsberettiget, eller som er selvforsørgende ¹	85
3.	Ektefelletillegg til pensjonist med full grunnpensjon før inntektsprøving	50
4.	Barnetillegg for hvert barn før inntektsprøving	40
5.	Barnepensjon	
	a) for 1. barn når en av foreldrene er død	40
	b) for hvert av de øvrige barn når en av foreldrene er død	25
	c) for 1. barn når begge foreldrene er døde: Samme beløp som etterlatte pensjon til den av foreldrene som ville ha fått størst slik pensjon	
	d) for 2. barn når begge foreldrene er døde	40
	e) for hvert av de øvrige barn når begge foreldrene er døde	25
6.	Full overgangsstonad til etterlatt, ugift, skilt eller separert forsørger	197
7.	Sært tillegg til ytelser i folketrygden	
	a) for enslig pensjonist, pensjonist som forsørger ektefelle under 60 år (ordinær sats)	97
	b) for ektepar der begge har minstepensjon (97 pst. for hver), og for pensjonist som forsørger ektefelle over 60 år	194
	c) for pensjonist som har ektefelle som selv har tilleggspensjon som er høyere enn særtillegget etter ordinær sats	74

¹ Ved lov av 28. februar 1997 nr. 20 er det bestemt at grunnpensjon til pensjonist som har selvforsørgende ektefelle/samboer, settes til 75 pst. av grunnbeløpet (G). Endringen trådte i kraft 1. januar 1998 og gjelder nye tilfeller. Full grunnpensjon for gifte og samboende pensjonister er 85 pst. av grunnbeløpet fra 1. mai 2005.

b. Sært illegget

Etter folketrygdloven § 3-3 ytes det særtillegg til personer som får:

- alderspensjon etter kapittel 19,
- uførepensjon etter kapittel 12,
- overgangsstonad og pensjon til gjenlevende ektefelle etter kapittel 17,
- overgangsstonad eller pensjon til tidligere familiepleier etter kapittel 16 og
- pensjon til foreldreløst barn etter kapittel 18

Sært illegget er først og fremst beregnet på dem som pga. alder eller av andre årsaker ikke har kunnet tjene opp tilleggspensjon. Sært illegget blir redusert eller faller bort i den utstrekning det ytes tilleggspensjon fra folketrygden, jf. folketrygdloven § 3-3.

Andre stønader som Stortinget fastsetter størrelsen av¹:

	Type stønad	2009	2010
1a.	Grunnstønad for ekstrautgifter ved uførhet etter lovens § 6-3 (laveste sats)	7 188	7 308
1b.	Ved ekstrautgifter utover laveste sats, kan grunnstønad forhøyes til	10 980	11 160
1c.	eller til	14 424	14 652
1d.	eller til	21 240	21 576
1e.	eller til	28 800	29 268
1f.	eller til	35 988	36 564
2a-1.	Hjelpestønad til uføre som må ha hjelp i huset ^{2 3}	11 988	12 180
2a-2.	Hjelpestønad etter loven § 6-4 til uføre som må ha særskilt tilsyn og pleie ³	12 900	13 104
2b.	Forhøyet hjelpestønad etter lovens § 6-5 til uføre under 18 år som må ha særskilt tilsyn og pleie ⁴	25 800	26 208
2c.	eller til	51 600	52 416
2d.	eller til	77 400	78 624
3.	Behovsprøvet gravferdsstønad opptil	18 744	19 344
4.	Stønad til barnetilsyn etter loven §§15-11 og 17-9 ⁵		
	for ett barn	38 652	39 888
	for to barn	50 436	52 056
	for tre eller flere barn	57 156	58 980

¹ Satsene under pkt. 1, 2 og 4 er årsbeløp for ytelsene.

² Stønad til hjelp i huset gjelder tilfeller før 1. januar 1992.

³ Fra 1. januar 1997 skilles det mellom stønad til hjelp i huset og stønad til særskilt tilsyn og pleie.

⁴ Gjelder også ved uførhet som skyldes yrkesskade, jf. lovens § 12-18.

⁵ Fra 1. januar 2004 dekkes 64 pst. av dokumenterte utgifter til barnetilsyn. Beløpene i tabellen er maksimale refusjonssatser. Stønaden er inntektsprøvet.

4 Anmodningsvedtak

De anmodningsvedtakene som omtales i denne proposisjonen følger nedenfor.

4.1 Anmodningsvedtak nr. 38, 16. november 2006

«Stortinget ber Regjeringen snarest vurdere forslag om tiltak som medfører at utenlandske arbeidstakere i Norge får lett tilgjengelig og samlet informasjon om rettigheter og plikter som blant annet sikrer lovlige ansettelsesforhold og arbeidsvilkår for denne gruppen. Regjeringen bes særlig vurdere å opprette en egen enhet for å ivareta denne oppgaven i regi av Arbeidstilsynet.»

Vedtaket er besvart under resultatområde 3 Arbeidsmiljø- og sikkerhet – delmål 3: Bidra til å

hindre sosial dumping nasjonalt og fremme et anstendig arbeidsliv globalt.

4.2 Anmodningsvedtak nr. 114, 5. desember 2008

«Stortinget ber Regjeringen omdisponere 6,3 mill. kroner innenfor kap. 2661 post 75 for å dekke kostnaden med at synshemmede utenfor jobb, utdanning eller tillitsverv får synstekniske hjelpemidler. Satsene for bærbart og stasjonært utstyr foreslås i tråd med dette justert ned med ytterligere 650 kroner sammenlignet med forslaget i St.prp. nr. 1 (2008-2009).»

Vedtaket er besvart under Programkategori 29.60: Kompensasjon for mer merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.

5 Oversiktstabeller

5.1 Utgifter og inntekter fordelt på kapitler

Forslag til statsbudsjett for 2010 under programområde 09 Arbeid og sosiale formål, 29 Sosiale formål, folketrygden og 33 Arbeidsliv, folketrygden.

Utgifter fordelt på kapitler

					(i 1 000 kr)
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
	<i>Administrasjon</i>				
600	Arbeids- og inkluderingsdepartementet	222 981	222 236	238 000	7,1
601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	232 664	225 880	233 119	3,2
	<i>Sum kategori 09.00</i>	<i>455 645</i>	<i>448 116</i>	<i>471 119</i>	<i>5,1</i>
	<i>Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken</i>				
604	Nav-reform og pensjonsreform	1 595 755	1 956 593	788 010	-59,7
605	Arbeids- og velferdsetaten	9 325 789	8 633 883	9 813 817	13,7
606	Trygderetten	59 809	60 228	60 857	1,0
	<i>Sum kategori 09.10</i>	<i>10 981 353</i>	<i>10 650 704</i>	<i>10 662 684</i>	<i>0,1</i>
	<i>Tiltak for bedre levekår m.v.</i>				
621	Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	468 638	819 553	1 037 214	26,6
	<i>Sum kategori 09.20</i>	<i>468 638</i>	<i>819 553</i>	<i>1 037 214</i>	<i>26,6</i>
	<i>Arbeidsmarked</i>				
634	Arbeidsmarkedstiltak	5 170 150	6 228 970	7 279 700	16,9
635	Ventelønn	282 983	230 000	210 000	-8,7
	<i>Sum kategori 09.30</i>	<i>5 453 133</i>	<i>6 458 970</i>	<i>7 489 700</i>	<i>16,0</i>
	<i>Arbeidsmiljø og sikkerhet</i>				
640	Arbeidstilsynet	398 559	413 200	419 800	1,6
642	Petroleumstilsynet	193 183	190 400	194 850	2,3
643	Statens arbeidsmiljøinstitutt	88 000	91 500	94 500	3,3
645	Regional verneombudsordning i hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen			6 000	

					(i 1 000 kr)
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
646	Pionerdykkere i Nordsjøen	32 002	13 000	2 900	-77,7
648	Arbeidsretten, Riksmeklingsmannen m.m.	18 915	19 800	20 033	1,2
	<i>Sum kategori 09.40</i>	<i>730 659</i>	<i>727 900</i>	<i>738 083</i>	<i>1,4</i>
	<i>Integrering og mangfold</i>				
650	Integrerings- og mangfoldsdirektoratet	159 798	160 970	170 949	6,2
651	Bosetting av flyktninger og tiltak for innvandrere	4 292 470	3 609 620	4 385 143	21,5
652	Kontaktutvalget mellom innvandrere- befolkningen og myndighetene	5 718	5 600	6 060	8,2
653	Opplæring i norsk og samfunns- kunnskap for voksne innvandrere		1 557 140	1 710 316	9,8
	<i>Sum kategori 09.50</i>	<i>4 457 986</i>	<i>5 333 330</i>	<i>6 272 468</i>	<i>17,6</i>
	<i>Kontantytelser</i>				
660	Krigspensjon	740 922	675 600	620 000	-8,2
664	Pensjonstrygden for sjømenn	602 000	638 000	535 000	-16,1
666	Avtalefestet pensjon (AFP)	1 122 355	1 230 000	1 415 000	15,0
667	Supplerende stønad til personer over 67 år	267 133	300 000	330 000	10,0
	<i>Sum kategori 09.60</i>	<i>2 732 410</i>	<i>2 843 600</i>	<i>2 900 000</i>	<i>2,0</i>
	<i>Nasjonale minoriteter</i>				
670	Nasjonale minoriteter	20 638	14 786	14 835	0,3
	<i>Sum kategori 09.70</i>	<i>20 638</i>	<i>14 786</i>	<i>14 835</i>	<i>0,3</i>
	<i>Samiske formål</i>				
680	Sametinget	196 051	208 435	219 786	5,4
681	Tilskudd til samiske formål	7 875	10 412	12 245	17,6
682	Gáldu – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter	5 054	2 911	3 049	4,7
684	Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift	4 830	3 290	3 435	4,4
	<i>Sum kategori 09.80</i>	<i>213 810</i>	<i>225 048</i>	<i>238 515</i>	<i>6,0</i>
	<i>Beskyttelse og innvandring</i>				
690	Utlendingsdirektoratet	2 162 434	3 030 805	4 574 643	50,9
691	Utlendingsnemnda	144 250	250 537	246 104	-1,8
	<i>Sum kategori 09.90</i>	<i>2 306 684</i>	<i>3 281 342</i>	<i>4 820 747</i>	<i>46,9</i>
	<i>Sum programområde 09</i>	<i>27 820 956</i>	<i>30 803 349</i>	<i>34 645 365</i>	<i>12,5</i>
	<i>Enslige forsørgere</i>				
2620	Stønad til enslig mor eller far	3 720 966	3 797 300	4 091 200	7,7
	<i>Sum kategori 29.20</i>	<i>3 720 966</i>	<i>3 797 300</i>	<i>4 091 200</i>	<i>7,7</i>

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
	<i>Inntektssikring ved sykdom, arbeidsavklaring og uførhet</i>				
2650	Sykepenger	31 403 538	32 614 928	37 513 406	15,0
2651	Ytelser under arbeidsavklaring			27 579 000	
2652	Medisinsk rehabilitering m.v.	8 858 123	9 040 000	2 093 000	-76,8
2653	Ytelser til yrkesrettet attføring	10 781 226	10 565 000	2 460 000	-76,7
2655	Uførhet	56 525 507	59 267 000	54 909 000	-7,4
	<i>Sum kategori 29.50</i>	<i>107 568 394</i>	<i>111 486 928</i>	<i>124 554 406</i>	<i>11,7</i>
	<i>Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne m.v.</i>				
2661	Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler m.v.	8 453 794	8 826 600	9 163 300	3,8
	<i>Sum kategori 29.60</i>	<i>8 453 794</i>	<i>8 826 600</i>	<i>9 163 300</i>	<i>3,8</i>
	<i>Alderdom</i>				
2670	Alderdom	105 383 340	109 753 000	117 433 000	7,0
	<i>Sum kategori 29.70</i>	<i>105 383 340</i>	<i>109 753 000</i>	<i>117 433 000</i>	<i>7,0</i>
	<i>Forsørgertap m.v.</i>				
2680	Etterlatte	2 494 999	2 467 350	2 403 350	-2,6
2686	Gravferdsstønad	129 611	130 000	150 000	15,4
	<i>Sum kategori 29.80</i>	<i>2 624 610</i>	<i>2 597 350</i>	<i>2 553 350</i>	<i>-1,7</i>
	<i>Diverse utgifter</i>				
2690	Diverse utgifter	187 536	260 000	250 000	-3,8
	<i>Sum kategori 29.90</i>	<i>187 536</i>	<i>260 000</i>	<i>250 000</i>	<i>-3,8</i>
	<i>Sum programområde 29</i>	<i>227 938 640</i>	<i>236 721 178</i>	<i>258 045 256</i>	<i>9,0</i>
	<i>Arbeidsliv</i>				
2541	Dagpenger	4 375 600	5 103 000	13 140 000	157,5
2542	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs m.v.	476 063	320 000	850 000	165,6
	<i>Sum kategori 33.30</i>	<i>4 851 663</i>	<i>5 423 000</i>	<i>13 990 000</i>	<i>158,0</i>
	<i>Sum programområde 33</i>	<i>4 851 663</i>	<i>5 423 000</i>	<i>13 990 000</i>	<i>158,0</i>
	<i>Sum utgifter</i>	<i>260 611 259</i>	<i>272 947 527</i>	<i>306 680 621</i>	<i>12,4</i>

Inntekter fordelt på kapitler

					(i 1 000 kr)
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
	<i>Administrasjon</i>				
3600	Arbeids- og inkluderings- departementet	5 405		1 000	
	<i>Sum kategori 09.00</i>	<i>5 405</i>		<i>1 000</i>	
	<i>Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken</i>				
3605	Arbeids- og velferdsetaten	460 317	152 000	31 000	-79,6
3606	Trygderetten	1 850			
	<i>Sum kategori 09.10</i>	<i>462 167</i>	<i>152 000</i>	<i>31 000</i>	<i>-79,6</i>
	<i>Arbeidsmarked</i>				
3634	Arbeidsmarkedstiltak	1 906	1 000	1 000	0,0
3635	Ventelønn m.v.	71 939	53 200	55 200	3,8
	<i>Sum kategori 09.30</i>	<i>73 845</i>	<i>54 200</i>	<i>56 200</i>	<i>3,7</i>
	<i>Arbeidsmiljø og sikkerhet</i>				
3640	Arbeidstilsynet	43 320	25 000	25 760	3,0
3642	Petroleumstilsynet	77 231	80 000	82 600	3,3
	<i>Sum kategori 09.40</i>	<i>120 551</i>	<i>105 000</i>	<i>108 360</i>	<i>3,2</i>
	<i>Integrering og mangfold</i>				
3651	Bosetting av flyktninger og tiltak for innvandrere	135 165	70 220	74 000	5,4
3653	Opplæring i norsk og samfunns- kunnskap for voksne innvandrere		103 580	175 731	69,7
	<i>Sum kategori 09.50</i>	<i>135 165</i>	<i>173 800</i>	<i>249 731</i>	<i>43,7</i>
	<i>Nasjonale minoriteter</i>				
3670	Nasjonale minoriteter	13 338	4 000	3 700	-7,5
	<i>Sum kategori 09.70</i>	<i>13 338</i>	<i>4 000</i>	<i>3 700</i>	<i>-7,5</i>
	<i>Samiske formål</i>				
3680	Sametinget	4 651	4 700	4 650	-1,1
3682	Gáldu – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter	2 364			
3684	Internasjonalt fag- og formidlings- senter for reindrift	1 528			
3685	Finnmarkseiendommen		5 000		-100,0
5606	Finnmarkseiendommen	250	165		-100,0
	<i>Sum kategori 09.80</i>	<i>8 793</i>	<i>9 865</i>	<i>4 650</i>	<i>-52,9</i>

					(i 1 000 kr)
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
	<i>Beskyttelse og innvandring</i>				
3690	Utlendingsdirektoratet	537 926	1 419 930	2 011 252	41,6
3691	Utlendingsnemnda	3 853			
	<i>Sum kategori 09.90</i>	<i>541 779</i>	<i>1 419 930</i>	<i>2 011 252</i>	<i>41,6</i>
	<i>Sum programområde 09</i>	<i>1 361 043</i>	<i>1 918 795</i>	<i>2 465 893</i>	<i>28,5</i>
	<i>Diverse utgifter</i>				
5701	Diverse inntekter	1 848 362	1 821 900	1 812 800	-0,5
	<i>Sum kategori 29.90</i>	<i>1 848 362</i>	<i>1 821 900</i>	<i>1 812 800</i>	<i>-0,5</i>
	<i>Sum programområde 29</i>	<i>1 848 362</i>	<i>1 821 900</i>	<i>1 812 800</i>	<i>-0,5</i>
	<i>Arbeidsliv</i>				
5704	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs	77 039	100 000	235 000	135,0
5705	Refusjon av dagpenger	25 430	18 400	67 600	267,4
	<i>Sum kategori 33.30</i>	<i>102 469</i>	<i>118 400</i>	<i>302 600</i>	<i>155,6</i>
	<i>Sum programområde 33</i>	<i>102 469</i>	<i>118 400</i>	<i>302 600</i>	<i>155,6</i>
	<i>Sum inntekter</i>	<i>3 311 874</i>	<i>3 859 095</i>	<i>4 581 293</i>	<i>18,7</i>

5.2 Årsverksoversikt

	Årsverk pr. 1/3-06	Årsverk pr. 1/3-07	Årsverk pr. 1/3-08	Årsverk pr. 1/3-09	
600	Arbeids- og inkluderings- departementet	281,0	282,0	260,6	281,9
605	Arbeids- og velferdsetaten ¹		12 337,5	12 881,8	13 044,8
606	Trygderetten	73,0	65,1	68,1	65,1
630	Aetat ¹	4 200,0	0,0	0,0	0,0
640	Arbeidstilsynet	493,0	453,8	515,6	536,9
642	Petroleumstilsynet	150,5	149,7	146,6	155,5
643	Statens arbeidsmiljøinstitutt	103,0	105,4	108,2	112,1
648	Arbeidsretten, Riksmeklings- mannen m.m. ²	7,0	7,0	8,0	4,0
650	Integrerings- og mangfoldsdirektoratet	107,0	112,4	115,9	193,9
652	Kontaktutvalget mellom innvan- drere og myndighetene	5,0	5,0	5,0	5,5
664	Pensjonstrygden for sjømenn	36,4	33,7	33,6	37,2
680	Sametinget	117,0	114,1	99,2	128,3
682	Kompetansesenter for urfolks rettigheter	3,0	4,0	3,0	4,0
684	Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift	2,0	2,1	3,2	5,2
690	Utlendingsdirektoratet	583,0	647,6	840,9	1 058,4
691	Utlendingsnemnda	164,5	159,9	178,3	229,5
2600	Trygdeetaten ¹	8 123,0	0,0	0,0	0,0
	Sum	14 452,9	14 485,8	15 268,0	15 862,3

¹ Aetat og Trygdeetaten ble fra 1. juli 2006 lagt inn i Arbeids- og velferdsetaten under kap. 605.

² Tall før 2009 for Arbeidsretten og Riksmeklingsmannen inkluderer også ansatte som ikke er regulativt lønnet
Kilde: Fornyings- og administrasjonsdepartementet

Tallmaterialet i tabellen er basert på ansatte som er regulativt lønnet.

5.3 Bruk av stikkordet «kan overføres»

Under Arbeids- og inkluderingsdepartementet blir stikkordet foreslått knyttet til disse postene utenom postgruppe 30-49

			(i 1 000 kr)	
Kap.	Post	Betegnelse	Overført til 2009	Forslag 2010
604	21	Spesielle driftsutgifter	44 673	62 950
605	70	Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykemeldte	122 200	220 880
621	62	Kvalifiseringsprogrammet	395 000	769 046
621	63	Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte	22 451	175 940
621	70	Frivillig arbeid	2 796	48 648
634	21	Forsøk, utviklingstiltak m.v.	3 804	71 880
634	76	Tiltak for arbeidssøkere	131 770	7 207 820
646	72	Tilskudd	2 400	2 900
648	21	Spesielle driftsutgifter	2 040	1 733
651	21	Spesielle driftsutgifter, kunnskapsutvikling, integrering og mangfold	2 875	19 600
651	60	Integreringstilskudd	219	4 226 450
653	21	Spesielle driftsutgifter, opplæring i norsk og samfunnskunnskap	753	16 180
670	60	Tiltak for rom		5 470
690	23	Spesielle driftsutgifter, kunnskapsutvikling og migrasjon	1 523	6 784
690	72	Retur og tilbakevending for flyktninger	11 777	50 104
690	75	Reiseutgifter for flyktninger til og fra utlandet	7 217	12 800
2650	73	Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv.	65 293	273 406

Del II
Nærmere om budsjettforslaget

Resultatområde 1 Administrasjon og utvikling

Strategiske mål

Det overordnede målet for politikken på Arbeids- og inkluderingsdepartementets ansvarsområde er å bidra til arbeid, velferd og et inkluderende samfunn gjennom å ta i bruk og utvikle de virkemidler en samlet sosialpolitikk, arbeidsmarkedspolitikk,

arbeidsmiljø- og sikkerhetspolitikk og innvandrings- og integreringspolitikk gir. Departementet skal også ivareta urbefolkningens rettigheter.

Målsettinger for Arbeids- og inkluderingsdepartementets forvaltningsområde og rapportering knyttet til gjennomføring av politikken er nærmere omtalt under resultatområdene 2-7 under.

Programkategori 09.00 Administrasjon mv.

Utgifter under programkategori 09.00 fordelt på kapitler

		(i 1 000 kr)			
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
600	Arbeids- og inkluderings- departementet	222 981	222 236	238 000	7,1
601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.	232 664	225 880	233 119	3,2
Sum kategori 09.00		455 645	448 116	471 119	5,1

Utgifter under programkategori 09.00 fordelt på postgrupper

		(i 1 000 kr)			
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
01-23	Statens egne driftsutgifter	300 466	298 535	308 764	3,4
30-49	Nybygg, anlegg m.v.	3 005	3 123	3 200	2,5
50-59	Overføringer til andre statsregnskap	111 800	105 479	123 454	17,0
70-89	Andre overføringer	40 374	40 979	35 701	-12,9
Sum kategori 09.00		455 645	448 116	471 119	5,1

Kap. 600 Arbeids- og inkluderingsdepartementet

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Driftsutgifter	219 976	219 113	234 800
45	Større utstysanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	3 005	3 123	3 200
Sum kap. 600		222 981	222 236	238 000

Overført fra 2008 til 2009:
Post 01: 10 747 000 kroner
Post 45: 571 000 kroner

Effektiv og god forvaltning er en viktig forutsetning for gjennomføringen av arbeids- og inkluderingspolitikken. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vektlegger effektiv drift og god styring av departementets underliggende virksomheter.

Det legges også vekt på god samordning mellom politikkområder. I tillegg til samordning på Arbeids- og inkluderingsdepartementets eget ansvarsområde, har departementet ansvar for fagområder som krever samhandling med andre departementer.

Departementets omfattende ansvarsområde og de store reformene som gjennomføres på forvalt-

ningsområdet stiller store krav til omstilling, både organisatorisk og kompetansemessig.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har ansvaret for følgende virksomheter:

- Arbeids- og velferdsetaten
- Arbeidsretten
- Arbeidstilsynet
- Gáldu – Kompetansesenter for urfolks rettigheter
- Integrerings- og mangfoldsdirektoratet
- Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift
- Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene
- Pensjonstrygden for sjømenn
- Petroleumstilsynet
- Riksmeklingsmannen
- Statens arbeidsmiljøinstitutt
- Trygderetten
- Utlendingsdirektoratet
- Utlendingsnemnda

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har også det budsjettmessige og administrative ansvaret for Sametinget. Dette ansvaret skal ivaretas på en måte som tar hensyn til Sametingets selvstendige rolle som folkevalgt organ for det samiske folk.

Proposisjoner og meldinger fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet i sesjonen 2008-2009

- Ot.prp. nr. 111 (2008-2009) Om lov om statstilskott til arbeidstakere som tar ut avtalefestet pensjon i privat sektor (AFP-tilskottsloven)
- Ot.prp. nr. 105 (2008-2009) Om lov om endringer i utlendingslovgivningen (beslag, meldepikt og bestemt oppholdssted)
- Ot.prp. nr. 106 (2008-2009) Om lov om endringer i folketrygdloven mv. (tilpasninger i folketrygdens regelverk som følge av pensjonsreformen)
- Ot.prp. nr. 103 (2008-2009) Om lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen
- St.meld. nr. 43 (2008-2009) Om Sametingets virksomhet 2008
- Ot.prp. nr. 99 (2008-2009) Om lov om endringer i lov 29. april 2005 nr. 21 om supplerende stønad til personar med kort butid i Noreg (økning av stønadssatsene)
- St.prp. nr. 84 (2008-2009) Om trygdeoppgjøret 2009
- Ot.prp. nr. 97 (2008-2009) Om lov om endringer i utlendingsloven og i enkelte andre lover

- Ot.prp. nr. 88 (2008-2009) Om lov om endringer i allmenngjøringsloven m.m. (solidaransvar mv.)
- Ot.prp. nr. 54 (2008-2009) Om lov om endringer i arbeidsmiljøloven (likestilling av arbeidstiden for skift- og turnusarbeidere mv.)
- Ot.prp. nr. 45 (2008-2009) Om lov om endring i folketrygdloven (tidsbegrenset uførestønad)
- Ot.prp. nr. 40 (2008-2009) Om lov om endringer i utlendingsloven (opphør av overgangsordningene for EU8-landene)
- St.prp. nr. 51 (2008-2009) Redegjørelse om situasjonen i arbeids- og velferdsforvaltningen og forslag om tilførsel av ressurser til Arbeids- og velferdsetaten.
- Ot.prp. nr. 37 (2008-2009) Om lov om endringer i folketrygdloven (ny alderspensjon)
- Ot.prp. nr. 36 (2008-2009) Om lov om endringer i utlendingsloven 1988 og utlendingsloven 2008 (gjennomføring av forordning nr. 767/2008 og rådsbeslutning nr. 633/2008 vedrørende visuminformasjonssystemet VIS) mv.
- Ot.prp. nr. 31 (2008-2009) Om lov om endring i lov 6. mai 1988 nr. 22 om lønnsplikt under permittering
- Ot.prp. nr. 29 (2008-2009) Om lov om endring i lov 16. juni 2006 nr. 20 om arbeids- og velferdsforvaltningen (arbeids- og velferdsforvaltningsloven)
- Ot.prp. nr. 26 (2008-2009) Om lov om endringer i utlendingsloven (krav om at referansepersoner må ha fire års arbeid eller utdanning i Norge for at søkeren skal ha rett til familieetablering)
- Ot.prp. nr. 21 (2008-2009) Om lov om endringer i folketrygdloven
- St.prp. nr. 16 (2008-2009) Om endringer i statsbudsjettet for 2008 under Arbeids- og inkluderingsdepartementet
- Ot.prp. nr. 8 (2008-2009) Om lov om endringer i folketrygdloven (samleproposisjon høsten 2008)
- Ot.prp. nr. 4 (2008-2009) Om lov om endringer i folketrygdloven og i enkelte andre lover (arbeidsavklaringspenger, arbeidsevnevurderinger og aktivitetsplaner)
- St.prp. nr. 100 (2008-2009) Tilleggsbevilgning som følge av flere asylsøkere

De faste budsjettproposisjonene kommer i tillegg til dette.

Kjønnsfordelingen i departementet

Kvinneandelen i AID er på 64,6 pst. pr. 1. august.

Tre av elleve personer i departementets administrative toppledergruppe (departementsråder og

ekspedisjonssjefer) er kvinner. Blant avdelingsdirektørene er andelen kvinner 55,3 pst. I saksbehandlergruppen er kvinneandelen høy: blant seniorrådgivere 63,7 pst., 72,1 pst. blant rådgivere og 73,5 pst. blant førstekonsulenter.

Rapport 2008

Regnskapet for 2008 under kap. 600, post 01 viste et forbruk på om lag 220 mill. kroner. Midlene er nyttet til å dekke departementets ordinære driftsutgifter. Av det totale regnskapet ble 159 mill. kroner nyttet til å dekke lønnsutgifter og 61 mill. kroner til å dekke øvrige driftsutgifter.

Budsjettforslag for 2010

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen på posten er rettet mot alle resultatområdene under departementet.

Bevilgningen dekker de ordinære driftsutgiftene som er nødvendige for at departementet skal kunne ivareta sine oppgaver. Om lag 169 mill. kroner gjelder lønn til ansatte i departementet og om lag 66 mill. kroner går til å dekke utgifter til husleie, utskifting av materiell, inventar og utstyr og

løpende drift. De største driftsutgiftene er knyttet til husleie, tjenesteavtaler med Departementenes servicesenter, konsulenttjenester og reiseutgifter.

I 2010 foreslås det en bevilgning på 234,8 mill. kroner på posten. Dette er en økning med 15,7 mill. kroner i forhold til 2009. Det meste av økningen gjelder pris- og lønnskompensasjon og økte utvalgsutgifter. I tillegg er departementet noe administrativt styrket bl.a. i forbindelse med arbeidet med pensjonsreformen og kontroll og oppfølging av Arbeids- og velferdsetaten. Det foreslås videre å øke bevilgningen på posten med 1 mill. kroner knyttet til administrasjon av returtiltak i opprinnelsesland, herunder etablering av omsorgs- og utdanningstilbud, jf. også kap. 3600, post 01.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet hadde per 1. mars 2009 en bemanning som tilsvarer 282 årsverk.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen på posten benyttes til større utstyrsanskaffelser i departementet.

Det foreslås bevilget 3,2 mill. kroner under posten.

Kap. 3600 Arbeids- og inkluderingsdepartementet

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Refusjon av ODA-godkjente utgifter			1 000
02	Oppdragsinntekter m.v.	73		
16	Refusjon fødselspenger	2 791		
18	Refusjon sykepenger	2 541		
	Sum kap. 3600	5 405		1 000

Post 01 Refusjon av ODA-godkjente utgifter

Utgifter til tilrettelegging for at flyktninger skal kunne vende tilbake til hjemlandet kan i henhold til OECD/DACs (Development Assistance Committee) statistikkdirektiver godkjennes som offisiell utviklingshjelp. Dette inkluderer også administrasjon av bistanden. Det foreslås at 1 mill. kroner

av utgiftene på kap. 600, post 01 Driftsutgifter, blir rapportert inn som utviklingshjelp. I den forbindelse inntektsføres tilsvarende beløp på kap. 3600, post 01 Refusjon av ODA-godkjente utgifter.

Bevilgningen under kap. 600 Arbeids- og inkluderingsdepartementet, post 01 Driftsutgifter kan overskrides mot tilsvarende merinntekt under kap. 3600, jf. romertallsvedtak II.

Kap. 601 Utredningsvirksomhet, forskning m.m.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
21	Spesielle driftsutgifter	80 490	79 422	73 964
50	Norges forskningsråd	111 800	105 479	123 454
70	Tilskudd	29 174	30 330	24 701
72	Tilskudd til Senter for seniorpolitikk m.m.	10 200	10 649	11 000
73	Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte, <i>kan overføres</i>	1 000		
	Sum kap. 601	232 664	225 880	233 119

Overført fra 2008 til 2009:

Post 21: 4 048 000 kroner

Post 70: 948 000 kroner

Post 73: 6 000 000 kroner

Allmenn omtale

Arbeids- og inkluderingsdepartementet legger vekt på å sikre god kunnskapsoppbygging innenfor egne sektorområder. Et viktig bidrag til dette er evalueringer av virkemidler og tiltak innen departementets ansvarsområder, men også mer generell forskning og utredning.

Den forskningspolitiske innsatsen vil bl.a. innebære samarbeid med Norges forskningsråd og andre forskningspolitiske aktører, samt samarbeid med ulike fagmiljøer og andre departementer. Støtte til forskning i regi av Norges forskningsråd skal i hovedsak bidra til langsiktig kunnskapsoppbygging innenfor departementets sektorområder.

Budsjettforslag for 2010**Post 21 Spesielle driftsutgifter**

Departementets egne anskaffelser av forskning og utredningsvirksomhet finansieres over kap 601, post 21. Formålet med disse anskaffelsene er å styrke kunnskapsgrunnlaget for departementets oppgaveløsning. Dette gjelder evalueringer av virkemidler og tiltak innen departementets ansvarsområder, men også mer generell forskning og utredning om bl.a. levekår og fattigdom, svakstilte grupper, trygderelaterte og pensjonsrelaterte problemstillinger, arbeidsmiljø- og sikkerhet, arbeidsmarked og arbeidsliv, samt formidling av forskning. Statistikk og analyser er et annet sentralt element ved posten. Dette skal bidra til at det finnes gode grunnlagsdata som basis for beslutninger og oppgaveløsning i departementet.

Posten har tradisjonelt vært preget av et stort prosjektvolum. AID har som mål at det store prosjektvolumet skal utvikles mer i retning av færre, men større og noe mer langsiktige forsknings- og utviklingstiltak for å sørge for høy kvalitet i kunnskapsoppbyggingen. Posten skal dekke hele bredden av AIDs områder, men det er over tid avdekket enkelte særlige kunnskapsbehov innenfor aktuelle politikkområder. Områdene migrasjon, innvandring og de store flyktningstrømmene, migrasjon og velferdsstatens tåleevne, velferdsstatens økonomi, institusjoner, tjenesteyting samt pensjonsforskning kan tjene som eksempler på dette.

Det foreslås å overføre 4 mill. kroner fra kap. 601, post 21 til kap. 601, post 70 hvorav 3 mill. kroner skal gå til å dekke utgifter knyttet til det europeiske arbeidsmiljøinstituttet i Bilbao og 1 mill. kroner som skal gis som tilskudd til Senter for seniorpolitikk for å dekke utgifter til seniorforskning.

I tillegg foreslås å overføre 4 mill. kroner fra kap. 601, post 21 til kap. 601, post 50 for å dekke utgifter til seniorpolitisk forskning.

Driftsutgifter kan overskrides mot tilsvarende merinntekter under kap. 3601, post 02, jf. romertallsvedtak II.

I alt foreslås bevilget 73,964 mill. kroner for 2010.

Post 50 Norges forskningsråd

Norges forskningsråd (NFR) er regjeringens viktigste verktøy for gjennomføring av forskningspolitikken. Forskningsrådet forvalter tilskudd for om lag 6 mrd. kroner på vegne av 16 departementer. Fra 2010 vil departementene bruke en felles målstruktur for sine tildelinger til Norges forskningsråd. Målstrukturen består av tre mål med tilhørende delmål. AID legger denne målstrukturen til grunn for samarbeidet med Norges forskningsråd.

For AID innebærer dette at støtte til forskning i regi av Norges forskningsråd i hovedsak skal bidra til langsiktig kunnskapsoppbygging innenfor departementets sektorområder. Forslag til bevilgning er på 123,454 mill. kroner. Bevilgningen skal dekke igangsatte forskningsprogrammer og langsiktige satsinger knyttet til Arbeids- og inkluderingsdepartementets arbeidsområder. Forskningsprogrammene har normalt en varighet på 4-10 år og gjennomføres i tråd med vedtatte programplaner. Departementet, eller virksomheter i sektoren, har representanter i de aktuelle programstyrene. Det mottas årsrapport fra Norges forskningsråd.

Det er foreslått å overføre 4 mill. kroner fra kap. 601, post 21 til kap. 601, post 50 for å dekke utgifter til seniorpolitisk forskning. Videre er det foreslått overført 10,6 mill. kroner til kap. 601, post 50 fra kap. 601, post 70 for å finansiere ulike fagmiljøer innen trygdemiljøer.

Bevilgningen fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet går til følgende programmer og satsinger:

Forskningsprogrammer

Program for velferd, arbeidsliv og migrasjon (VAM)

Velferd i bred forstand er definert som et av hovedinnsatsområdene for norsk forskning i regjeringens nye Forskningsmelding (St.meld. nr 30, 2008-2009), *Klima for forskning*. I forskningsmeldingen sies det at

«Utvikling av velferdssamfunnet og velferdsordningene er avhengig av sektorovergrepene, bred og tverrfaglig kunnskap og kompetanse.»

og at VAM er

«et svar på de store behovene for forskningssamarbeid og faglig samordning innenfor velferdsområdet».

VAM er den største og viktigste forskningssatsingen på velferdsområdet, og skal bidra til økt innsikt om forutsetningene for et bærekraftig velferdssamfunn. Omfanget av midlene som stilles til rådighet er ca 850 mill. kroner fordelt på ti år.

Sentralt for AIDs forskningsinnsats er forskningen som er innrettet mot det å etablere ny og bedre kunnskap om velferdssamfunnet, om arbeidslivet og om internasjonal migrasjon og etniske relasjoner. Samordning mellom de ulike områdene har vært sentralt. VAM består av tre tidligere programmer i NFR omtalt som program for velferdsforskning, program for arbeidslivsforskning og program for internasjonal migrasjon og

etniske relasjoner (IMER). Programmet skal etablere gode rammer for kunnskapsutvikling på tvers av tidligere avgrensninger og i skjæringspunktene mellom disse.

En grunnleggende utfordring i årene framover er vedlikehold og utvikling av det norske velferdssamfunnet i møtet med en økende sosial og kulturell heterogenitet, globalisering av økonomi, politikk og arbeids- og næringsliv, kombinert med store demografiske, sosiale, kulturelle endringer. Utfordringen må møtes med handlingsrettet kunnskap av høy kvalitet om velferdssamfunnets økonomiske, sosiale og normative bærekraft, med inklusjon og eksklusjon som sentrale perspektiver. Program for velferd, arbeidsliv og migrasjon (VAM) skal bidra med forskning som ser empirisk forbundne områder i sammenheng og som gir ny viten og innsikt. VAM skal gi ny kunnskap av høy vitenskapelig kvalitet om velferdssamfunnets grunnlag, virkemåter og prosesser.

Departementet har i perioden 2007 – 2009 gitt miljøstøtte til trygdeforskning ved Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), Universitetet i Oslo (Trygdemedisin) og Universitetet i Bergen (Trygdeøkonomi). Fra 2010 skal flere miljøer kunne konkurrere om midlene til langsiktig trygdeforskning. Både konkurransen som gjennomføres i 2009, og den videre forvaltningen av midlene til trygdeforskning skal ivaretas av Norges forskningsråd ved programstyret for velferd, arbeidsliv og migrasjon (VAM). Midlene blir fra 2010 overført til kap. 601, post 50 fra kap. 601, post 70.

Program for forskning om årsaker til sykefravær, uførhet og utstøting

På tross av at det er lite som tyder på at befolkningens helsetilstand har blitt dårligere, har vi en stor og økende andel av den potensielle arbeidsstyrken på offentlige ytelse og trygd. Den egenvurderte helsetilstanden har vært uforandret i lang tid, samtidig som medisinske helseindikatorer som levealder og spedbarnsdødelighet er blant de beste i verden. Årsakene til sykefraværet og utstøting fra arbeidslivet må derfor søkes blant flere faktorer enn i diagnoser og sykdom alene. På denne bakgrunn startet regjeringen i 2007 en ny satsing på forskning om årsaker til sykefravær, uførhet og utstøting. Satsingen er en oppfølging av Soria Moria-erklæringen og støttes av partene i IA-avtalen.

Programmet skal fremme relevant forskning av høy kvalitet med vekt på individuelle, arbeidsplassrelaterte og samfunnsmessige årsaker til sykefravær, utstøting og uførepensjonering, og vil prioritere forskning innenfor følgende hovedområder og samspillet mellom dem:

- Helse, sosioøkonomisk status og spesielt utsatte grupper
- De helserelaterede trykdeordningene
- Arbeidsplass, arbeidsmiljø og arbeidshelse

Aldring og arbeid og eldres forhold i arbeidslivet er også et prioritert forskningsområde.

Det vises også til kapittel 286 post 50 i St.prp.nr.1 (2008-2009) Kunnskapsdepartementet.

Helse, miljø og sikkerhet i petroleumsvirksomheten under PETROMAKS-programmet

Helse, miljø og sikkerhet i petroleumsvirksomheten (2007-2011) er tilknyttet programmet PETROMAKS. St.meld. nr. 12 (2005-2006) om Helse, miljø og sikkerhet i petroleumssektoren og Innst.S.nr. 197 fra Arbeids- og sosialkomiteen peker på behovet for forskning og videreutvikling av kunnskap og nye løsninger som styrker HMS-arbeidet på norsk sokkel og i petroleumsvirksomheten for øvrig.

Målet med satsingen er å utvikle ny kunnskap og fremme nye løsninger knyttet til komplekse sammenhenger mellom HMS- risiko og menneske, organisasjon og teknologi (MTO) i petroleumsvirksomheten. Inkludert i dette ligger et mål om å øke forståelsen av kulturelle forhold (HMS-kultur) som forutsetning for risikoutvikling og risikohåndtering i Menneske-Teknologi-Organisasjon-samspillet. Det er videre en målsetting å utvikle en sterk grad av kobling av HMS-perspektivet til sentrale teknologi- og organisasjonsprosjekter innenfor PETROMAKS-programmets øvrige portefølje, samt å bidra til at næringen adresserer disse sammenhengene i de brukerstyrte prosjektene innen programmet. HMS-satsingen prioriterer kunnskap rettet mot systemnivå og sammensatte problemstillinger på tvers av de tradisjonelle fagtemaene, og det skal legges vekt på nye flerfaglige tilnæringer til de kunnskapsmessige utfordringene. Videre er det et mål at forskningen i regi av HMS-satsingen i størst mulig grad skal ha overføringsverdi og bidra til kunnskapsutvikling om sammenhenger mellom arbeid og helse og HMS også i andre næringer. Gjeldende HMS-satsing har tre overordnede fokusområder:

- Helhetlig styring av helse, miljø og sikkerhet
- Storulykkesrisiko
- Arbeidsmiljø og helse

Blant prioriterte enkelttema vil departementet peke på problemstillinger knyttet til kjemisk helse- risiko, arbeidsrelatert sykdom, problemstillinger knyttet til arbeidstidsordninger i petroleumsvirksomheten, samt HMS-utfordringer i tilnytning til nye driftssystemer (integreerte operasjoner, e-drift).

Forskning på karbonfangst, -transport, -lagring og fornybar energi

HMS-utfordringer skal også være en integrert del av forskningssatsinger – og programmer der hvor det er relevant, f.eks. i forhold til karbonfangst, transport og – lagring og fornybar energi, jf. Olje- og energidepartementets budsjettproposisjon.

Program for samisk forskning II

Program for samisk forskning ble videreført fra 2007 og har en varighet på ti år. Programmet skal dekke forskningsfeltene språk, litteratur, kulturuttrykk, demografi, levekår og livskvalitet, muntlige tradisjoner og tradisjonell kunnskap, barn og ungdom, ressurser og rettsforhold og den moderne samiske samfunnsbyggingen. Et viktig mål for programmet er å bidra til rekruttering og kompetanseutvikling, utvikle samisk som vitenskapsspråk samt internasjonalisering. Det skal videre legges vekt på formidling av forskningen, særlig til den samiske befolkningen.

Program for kulturforskning – forskning på romanikultur

Siden 2004 har det i regi av Program for kulturstudier vært en egen satsning på forskning om romanikultur. Fagfeltet er lite, og det er lagt ned mye arbeid i å etablere nye prosjekter. En ramme rundt denne forskningen er utformet i samarbeid med romaniforeningene, bl.a. med tanke på tilgang til feltet og senere formidling. Dette bærer frukter. F.o.m. 2006 ble et 3-årig historieprosjekt igangsatt, og flere prosjekter har i ettertid startet opp eller de er under etablering.

Øvrige satsninger gjennom Norges forskningsråd

Forskning om nasjonale minoriteter

Arbeids- og inkluderingsdepartementet gjennomførte i samarbeid med NOVA høsten 2006 en konferanse med sikte på å utarbeide en plan for forskning om nasjonale minoriteter. På konferansen deltok representanter fra de nasjonale minoritetene, berørte departementer, forskningsmiljøer og Norges forskningsråd. Konferansen viste at det fortsatt er behov for dialog mellom forskningsmiljøene og de nasjonale minoritetene.

Forskning vedrørende de nasjonale minoritetene har store etiske utfordringer. De nasjonale minoritetene har gjennom historien vært utsatt for overgrep, samtidig som det er snakk om små grupper som er lette å identifisere. Dialogen mellom

forskningsmiljøene og de nasjonale minoritetene må derfor ha som mål å skape tillitt, slik at en nærmere plan for forskning om nasjonale minoriteter kan utformes og fastsettes. Arbeids- og inkluderingsdepartementet ser det som avgjørende at de nasjonale minoritetene selv får ta del i utviklingen av planen.

IT Funk

IT Funk er en tverrgående satsning knyttet til personer med nedsatt funksjonsevne og ny teknologi. Målet med satsningen har vært å bidra til økt tilgjengelighet til informasjons- og kommunikasjonsteknologi for personer med nedsatt funksjonsevne ved at IKT-baserte produkter og tjenester som introduseres i det allmenne markedet skal kunne brukes av alle. Gjennom flere år har satsningen utviklet en unik arbeidsmodell, med et tett samarbeid mellom næringsliv, FoU-miljøer, brukerorganisasjoner og offentlige instanser. IT Funk ble fra og med 2007 videreført i seks nye år. Satsningen er ett av regjeringens virkemidler for digital inkludering: Tiltak 4.8 i St.meld. nr. 17 (2006-2007) Eit informasjonssamfunn for alle.

Post 70 Tilskudd

Bevilgningen dekker bl.a. tilskudd til institusjoner og organisasjoner på hele departementets politikkportefølje. I tillegg dekker bevilgningen departementets forpliktelser knyttet til internasjonale avtaler.

Tidligere år er det bevilget midler over denne posten for å finansiere ulike fagmiljøer innen trykdeforskning ved NOVA, Universitetet i Oslo og Universitetet i Bergen. Målet er å styrke forskningen innen arbeid, velferd og trygd. For 2010 foreslås avsatt 10,6 mill. kroner til formålet og som er foreslått overført til kap. 601, post 50.

Det foreslås å overføre 4 mill. kroner fra kap. 601, post 21 til kap. 601, post 70 hvorav 3 mill. kroner skal gå til å dekke utgifter knyttet til det europeiske arbeidsmiljøinstituttet i Bilbao og 1 mill. kroner som skal gis som tilskudd til Senter for seniorpolitikk for å dekke utgifter til seniorforskning.

Norge deltar i EU-programmet for sysselsetting og sosial solidaritet, PROGRESS, jf. St.prp. nr. 51 (2006-2007). Norges deltakelse i programmet dekkes med 65 pst. over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett og 35 pst. over Barne- og likestillingsdepartementets budsjett. Kommisjonen foreslo 2. juli en reduksjon av PROGRESS med 100 millioner Euro. Forslaget forventes vedtatt i løpet av høsten. Norges samlede bidrag til PRO-

GRESS over programperioden 2007-2013 vil med et slik vedtak bli redusert tilsvarende vår andel av programmet, om lag 20 mill. kroner. Utgiftene til PROGRESS dekkes over kap. 601, post 70.

Om lag halvparten av bevilgningen foreslås avsatt for å følge opp departementets internasjonale forpliktelser. Posten brukes også til å støtte ulike publikasjoner innen departementets ansvarsområde, bl.a. 1 mill. kroner til bladet Velferd. Andre større mottakere av tilskuddsmidler over denne posten i 2010 er:

- Senter for seniorpolitikk, jf. kap. 601, post 72 Tilskudd til Senter for seniorpolitikk m.m.
- Arbeidsmiljøsenderet (driftstilskudd). Arbeidsmiljøsenderet er varslet om at det faste driftstilskuddet foreslås halvert fra 2010 og fases helt ut fra 2011. Hovedbegrunnelsen er at senteret er omorganisert til en ordinær ideell medlemsorganisasjon uten vedtektsfestet tilknytning til myndighetene og hovedorganisasjonene i arbeidslivet, samt at det etter hvert eksisterer og konkurrerer et større utvalg av virksomheter som tilbyr tjenester innen HMS-opplæring og –rådgiving.
- Mental helse (tilskudd til drift av telefon for arbeidslivet)

Samlet foreslås det bevilget 24,701 mill. kroner for 2010.

Post 72 Tilskudd til Senter for seniorpolitikk m.m.

Senter for seniorpolitikk (SSP) er et kompetanse-senter som arbeider med å stimulere til og utvikle en god seniorpolitikk i privat og offentlig virksomhet. De skal synliggjøre seniorennes ressurser og utviklingsmuligheter, inspirere til et inkluderende arbeidsmiljø, bevisstgjøre arbeidsgivere og ledere på seniorutfordringer og arbeide for at arbeidstakere skal velge å stå lenger i arbeidslivet. SSP koordinerer og bidrar til samarbeid om seniorspørsmål med offentlige myndigheter, virksomheter, arbeidslivets parter og personalfaglige- og opplæringsorganisasjoner. I tillegg initierer og støtter SSP forskning innen fagområdet og gir råd og veiledning til partene i arbeidslivet, enkeltvirksomheter og enkeltpersoner.

Tilskuddet går til drift av senteret, utadrettet virksomhet og til forskning for å styrke kunnskapsutvikling om seniorer og arbeid. Det vises forøvrig til omtale av seniorforskning under kap. 601, post 50 Norges forskningsråd.

Det legges opp til videre arbeid med en lang rekke tiltak og prosjekter innen områdene:

- Samfunnskontakt, herunder bl.a. hjemmeside og tidsskrift
- Kompetanseutvikling om seniorpolitikk i arbeidslivet
- Forsknings- og utviklingsarbeid
- Andre innsatsområder som likestillings- og diskriminerings spørsmål, IKT etc.

Det foreslås bevilget 11 mill. kroner for 2010.

Post 73 Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte, kan overføres

2007 var et oppstartsår for ordningen med tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte. Opprinnelig bevilgning, jf. St.prp. nr. 1 – Tillegg nr. 4 (2006-2007) og Budsjett-innst. S. nr. 15 (2006-2007), under denne posten er overført til ulike bevilgninger, jf. St.prp. nr. 69 (2006-2007), jf. Innst. S. nr. 230 (2006-2007), St.prp. nr. 59 (2007-2008), jf. Innst. S. nr. 270 (2007-2008) og St.prp. nr. 1 (2008-2009), jf. Budsjett-innst. S. nr. 15 (2008-2009).

Resultatområde 2 Arbeid og velferd

Som redegjort for i Del I har Arbeids- og inkluderingsdepartementet valgt å samle omtalen av arbeids- og velferdspolitikken i ett nytt resultatområde, Arbeid og velferd, i den foreliggende budsjettproposisjonen. Dette innebærer at man har slått sammen resultatområdene: 2. Arbeidsmarked, 4. Inntektssikring og arbeidsrettede tiltak, 5. Levekår og 7. Pensjoner, samt deler av resultatområde 1. Administrasjon, forvaltning og utvikling, Arbeids- og velferdsetaten fra St.prp. nr. 1 (2008-2009).

Resultatområdeomtalen har følgende inndeling:

1. *Strategiske mål* – en kort redegjørelse for overordnede strategier i arbeids- og velferdspolitikken.
2. *Ansvar og arbeidsoppgaver* – en overordnet gjennomgang av sammenhengen mellom arbeids- og velferdspolitikken og andre politikkområder, samt omtale av Arbeids- og velferdsetatens gjennomføringsansvar.
3. *Tilstandsbeskrivelse, utviklingstrekk og utfordringer* – en gjennomgang av situasjonen på arbeidsmarkedet og utviklingstrekk knyttet til sentrale ytelser og stønader. Avsnittet avsluttes med en kort oppsummering av utfordringer dette gir på politikkområdet.
4. *Mål for arbeids- og velferdspolitikken* – en redegjørelse for de overordnede målene for arbeids- og velferdspolitikken, strukturert som hovedmål og delmål (arbeidsmål). Under hvert delmål gjennomgås rapport og status på området, det redegjøres også for strategier og tiltak framover.

Etter resultatområdeomtalen følger omtale av det enkelte budsjettkapittel under følgende programkategorier:

Programkategori 09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken

Programkategori 09.20 Tiltak for bedre levekår

Programkategori 09.30 Arbeidsmarked

Programkategori 09.60 Kontantytelser

Programkategori 29.20 Enslige forsørgere

Programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom, arbeidsavklaring og uførhet

Programkategori 29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne

Programkategori 29.70 Alderdom

Programkategori 29.80 Forsørgertap og eneomsorg for barn

Programkategori 29.90 Diverse utgifter

Programkategori 33.30 Arbeidsliv

1. Strategiske mål

Regjeringens verdigrunnlag for arbeids- og velferdspolitikken er omtalt i del I. Med dette som utgangspunkt omtales de strategiske målene for arbeids- og velferdspolitikken.

Et strategisk mål er å legge til rette for et vel fungerende arbeidsmarked kjennetegnet ved høy sysselsetting og lav ledighet. Deltakelse i arbeidslivet sikrer enkeltindividet inntekt og utvikling av muligheter og evner. Høy yrkesdeltakelse er en forutsetning for verdiskaping og opprettholdelse av velferdssamfunnet.

Det er et mål å få flere av de som i dag mottar ulike ytelser over i arbeid og/eller aktivitet gjennom bruk av tiltak og aktive virkemidler. Deltakelse i arbeidslivet er et viktig virkemiddel mot fattigdom og for at enkeltindividet skal kunne utnytte sine muligheter og utvikle sine evner. Deltakelse i arbeidslivet er også viktig for å fremme integrering av innvandrere.

Det er et mål å skape et mer inkluderende arbeidsliv. Et inkluderende arbeidsliv innebærer at forholdene legges til rette for dem som midlertidig eller varig har fått nedsatt sin arbeidsevne.

Samtidig er det viktig å sørge for inntektssikringsordninger for personer som står utenfor arbeidsmarkedet og bidra til at denne gruppen kan ha en aktiv hverdag.

Det er et mål å skape et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem gjennom pensjonsreformen.

En nærmere gjennomgang av målene for arbeids- og velferdspolitikken gis under avsnitt 4 Mål for arbeids- og velferdspolitikken.

2. Ansvar og arbeidsoppgaver

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har ansvar for utformingen av arbeids- og velferdspolitikken. Departementet skal sikre at arbeids- og velferdspolitikken gjennomføres på en god måte og har ansvaret for lovgivningen på området. Departementet har også ansvar for politikkområder som må ses i sammenheng med arbeids- og velferdspolitikken:

Det skal legges til rette for et arbeidsliv der arbeidet utføres uten fare for liv og helse, og med mulighet for egenutvikling, læring og sosialt fellesskap. Å kunne arbeide uten helseplager som følge av dårlig sikkerhet og arbeidsmiljø er et viktig velferdsgode. *Arbeidsmiljø- og sikkerhetspolitikken* er nærmere redegjort for under resultatområde 3.

Arbeids- og velferdspolitikken skal bidra til å redusere forskjellene i samfunnet og fremme inkludering og integrering av ulike grupper i samfunnet. En del innvandrere har problemer med å få et økonomisk og sosialt fotfeste i det norske samfunnet. Det er derfor viktig å føre en aktiv integreringspolitikk. *Integreringspolitikken* er nærmere omtalt under resultatområde 4 Integrering og mangfold. I tillegg rapporteres det om regjeringens handlingsplan og mål for integrering i del III av proposisjonen.

Arbeidsinnvandringen har de senere årene gitt et viktig bidrag til å dekke etterspørselen etter arbeidskraft i Norge. *Innvandringspolitikken* er nærmere omtalt under resultatområde 7 Beskyttelse og innvandring.

Arbeids- og velferdsetaten har ansvaret for gjennomføringen av sentrale deler av arbeids- og velferdspolitikken og er dermed departementets viktigste redskap for nå målene på politikkområdet. Under avsnitt 4 Mål for arbeids- og velferdspolitikken gis en nærmere redegjørelse for etatens bidrag til å nå målene.

Kommunene har gjennom ansvaret for sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen en viktig rolle i å bidra til økonomisk og sosial trygghet for den enkelte, og fremme overgang til arbeid, sosial inkludering og aktiv deltakelse i samfunnet.

3. Tilstandsbeskrivelse, utviklingstrekk og utfordringer

I det følgende redegjøres det for tilstand og sentrale utviklingstrekk på områder som utgjør viktige rammevilkår for arbeids- og velferdspolitikken. Først gjennomgås situasjonen på arbeidsmarkedet generelt og for utvalgte grupper. Deretter redegjøres det for trender og utviklingstrekk knyttet til de sentrale ytelsene og stønadene på politikkområdet.

Arbeidsmarked

Fram til sommeren 2008 var arbeidsmarkedet preget av høy etterspørsel etter arbeidskraft. Det har bidratt til rekordhøy sysselsetting og lav ledighet. Arbeidsmarkedet har vært fleksibelt ved at økt etterspørsel etter arbeidskraft har blitt dekket gjennom reduksjon i ledigheten, vekst i yrkesdeltakelsen og økt arbeidsinnvandring.

Denne situasjonen ble avløst av et omslag på arbeidsmarkedet høsten 2008. Det siste året har vært preget av en nedgangskonjunktur både i Norge og internasjonalt, og ledigheten steg raskt til og med april 2009. Dette har sammenheng med fallende etterspørsel fra utlandet og fallende etterspørsel fra husholdninger og bedrifter innenlands. Regjeringen har iverksatt omfattende tiltak og ført en ekspansiv økonomisk politikk for å dempe utslagene av det internasjonale tilbakeslaget på den norske økonomien. Sysselsettingen har derfor holdt seg relativt stabil i Norge. Et fortsatt høyt nivå på investeringer innen petroleumssektoren har også bidratt noe.

Ifølge SSBs befolkningsframskrivninger vil veksten i befolkningen mellom 16 og 74 år være på litt over én pst. i 2009 og 2010. Det er særlig i de yngste og de eldste aldersgruppene at befolkningsveksten vil være sterk, mens gruppen mellom 30-39 år ser ut til å få en liten nedgang.

Arbeidsstyrken forventes å vokse med om lag 10-15 000 personer i 2009 og 2010 pga. vekst i befolkningen i yrkesaktiv alder. Yrkesdeltakelsen forventes å gå noe ned blant unge. Utviklingen i yrkesdeltakelsen i øvrige aldersgrupper er usikker.

Arbeidsledigheten forventes å stige i 2010. Det forventes også en økning i antall personer med nedsatt arbeidsevne.

Generelt om utviklingen på arbeidsmarkedet

Stabil sysselsetting, men fallende sysselsettingsandel

Norge er blant OECD-landene med høyest yrkesdeltakelse og høyest sysselsettingsandel. Etter flere år med økt deltakelse i arbeidslivet, har yrkesdeltakelsen gått noe ned i 1. halvår 2009. Antallet sysselsatte har vært stabilt, ifølge arbeidskraftundersøkelsen AKU. Nedgangen i yrkesdeltakelsen har sammenheng med at sysselsettingen ikke har vokst i takt med befolkningsveksten blant personer i yrkesaktiv alder. Dessuten slutter enkelte grupper å være aktive arbeidssøkere når arbeidsmarkedet blir vanskelig. Dette gjelder først og fremst de yngste og de eldste arbeidstakerne, og personer med nedsatt funksjonsevne. Aldringen av befolkningen og redusert arbeidsinnvandring kan også

Boks 6.1 Nærmere om begreper knyttet til arbeidsstyrken i arbeidskraftundersøkelsen (AKU)

Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) til Statistisk sentralbyrå (SSB) gir informasjon om befolkningens tilknytning til arbeidsmarkedet. I statistikken grupperes personene i ulike kategorier, avhengig av hva de svarer med hensyn til sin aktivitet i undersøkelsesuken.

Sysselsatte er personer i alderen 15–74 år som utførte inntektsgivende arbeid av minst én times varighet i undersøkelsesuken, samt personer som var midlertidig fraværende fra inntektsgivende arbeid pga. sykdom, ferie, lønnet permisjon eller kortvarig permittering. Personer som er inne til førstegangsmilitær- eller sivilteneste, samt deltakere på sysselsettings tiltak (med lønn fra arbeidsgiver) regnes også som sysselsatte. Personer som deltar på tiltak uten lønn fra arbeidsgiver regnes ikke som sysselsatte. *Sysselsettingsandelen* regnes som andel sysselsatte i pst. av befolkningen i yrkesaktiv alder, dvs. 15–74 år.

Yrkesdeltakelsen regnes som arbeidsstyrken i pst. av befolkningen i yrkesaktiv alder.

Arbeidsledige er personer uten inntektsgivende arbeid som har forsøkt å skaffe seg slikt arbeid i løpet av de siste fire ukene, og som kan påta seg arbeid i løpet av de neste to ukene etter intervju tidspunktet. *Arbeidsledighetsraten* regnes som andel arbeidsledige i pst. av arbeidsstyrken.

Arbeidsstyrken er summen av sysselsatte og arbeidsledige, dvs. personer som er i arbeid eller tilbyr arbeidskraft.

Personer utenfor arbeidsstyrken er personer som verken er sysselsatte eller arbeidsledige i undersøkelsesuken.

forklare noe av nedgangen. Om lag 600 000 personer i yrkesaktiv alder står utenfor arbeidslivet midlertidig eller varig, og mottar ulike helse relaterte ytelser, jf. nærmere omtale under avsnittet Utviklingstrekk for sentrale ytelser og stønader.

Yrkesdeltakelsen er har gått ned fra 74 pst. i 1. halvår 2008 til 73,3 pst. i 1. halvår 2009. Nedgangen er hovedsakelig blant menn, ungdom og eldre. Sammenliknet med de fleste andre land er fortsatt yrkesdeltakelsen i Norge vesentlig høyere blant kvinner og eldre.

Fra 2007 til 2008 økte antall sysselsatte, målt som gjennomsnitt for året, med om lag 76 000 per-

soner, ifølge Arbeidskraftundersøkelsen (AKU). Veksten var noe lavere i 2008 enn i 2007. Årsaker til sysselsetningsveksten i 2008 er arbeidsinnvandring, flere i yrkesaktiv alder og økt yrkesdeltakelse.

Veksten i sysselsettingen har som følge av den lavere etterspørselen etter arbeidskraft flatet ut det siste året, og sysselsettingen var i 2. kvartal 2009 på omtrent samme nivå som i 2. kvartal 2008. Sysselsetningsutviklingen har ikke fulgt befolkningsveksten. Sysselsettingsandelen har følgelig gått ned, fra 72,1 pst. i 1. halvår 2008 til 71,0 pst. i 1. halvår 2009.

Arbeids- og velferdsdirektoratet gjennomfører hvert år en undersøkelse rettet mot bedrifter for å kartlegge grad av rekrutteringsproblemer og sysselsetningsforventninger. Undersøkelsen fra våren 2009 viste at andelen av bedriftene som opplever rekrutteringsproblemer er redusert med om lag en tredel til 25 pst. sammenliknet med året før. 13 pst. av bedriftene forventet våren 2009 å nedbetanne det kommende året, mens 23 pst. forventet økt sysselsetting i sin bedrift. Sysselsetningsforventningene har aldri falt så mye fra ett år til et annet siden Arbeids- og velferdsdirektoratet startet sine bedriftsundersøkelser i 1996 (tidligere Arbeidsdirektoratet).

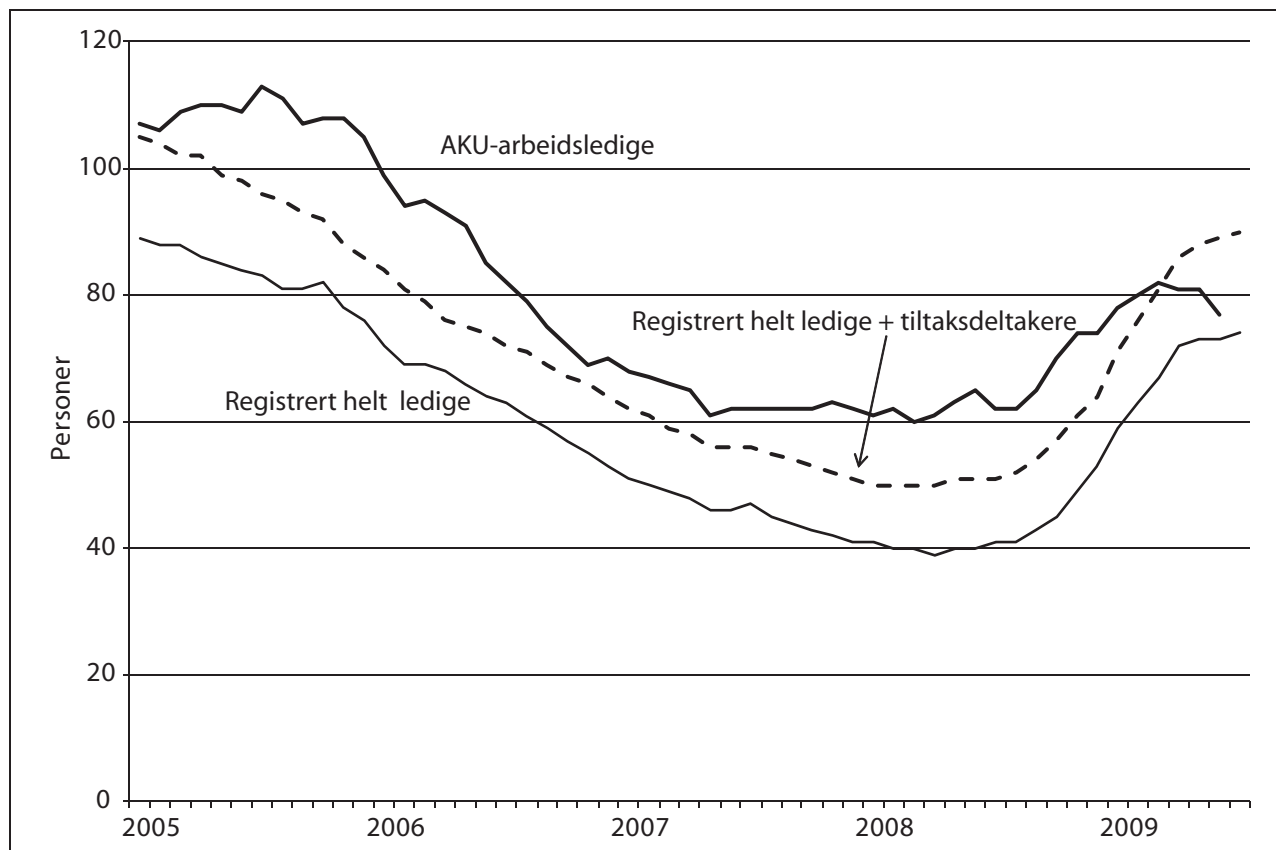
Færre undersysselsatte

Gode muligheter til deltidsarbeid bidrar til å øke fleksibiliteten i arbeidsmarkedet. Om lag 693 000 personer arbeidet deltid i 2. kvartal 2009. Flertallet av de deltidssysselsatte har selv valgt kortere arbeidstid enn fulltidsjobb. *Undersysselsatte* er sysselsatte med deltid som avtalt arbeidstid og som ønsker mer arbeid. 9 pst. av de deltidsansatte var undersysselsatte i 2. kvartal 2009, og dette er en nedgang fra 10 pst. i samme kvartal 2008.

Kvinner utgjør om lag $\frac{3}{4}$ av de undersysselsatte. De fleste undersysselsatte arbeider i tjenestenæringene, spesielt innenfor helse- og sosialtjenester, varehandel, hotell og restaurantvirksomhet. Vel halvparten av de undersysselsatte ønsker fulltidsjobb.

Økt arbeidsledighet

Fra årsskiftet 2003/2004 og fram til sommeren 2008 ble arbeidsledigheten i Norge mer enn halvert. Etter omslaget på arbeidsmarkedet høsten 2008 har ledigheten vært sterkt økende til og med april 2009. Fra og med mai 2009 har veksten i ledigheten avtatt.

Figur 6.1 Utvikling i arbeidsledighet, 2005 – juni 2009, sesongkorrigerte månedstall. Personer i 1000.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boks 6.2 Arbeidsledighetsbegrepet jf. AKU og Arbeids- og velferdsdirektoratet

I Norge er det to offisielle mål på arbeidsledighet:

Registrert arbeidsledighet: Arbeids- og velferdsetaten registrerer de som har meldt seg som helt ledige arbeidssøkere. Dette er personer som har vært uten arbeid de siste to ukene. Personer som deltar på tiltak telles ikke med blant de helt ledige. Personer med nedsatt arbeidsevne (tidligere yrkeshemmede, jf. boks ovenfor) telles heller ikke med blant de registrerte ledige.

Arbeidsledige ifølge AKU: Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelse (AKU) er en utvalgsbasert undersøkelse. Et utvalg personer i yrkesaktiv alder (15–74 år) blir spurt om sin status i arbeidsmarkedet. For å bli kategorisert som helt ledig må personen ha vært aktiv arbeidssøker i løpet av de fire siste ukene, og må kunne begynne i arbeid i løpet av en to-ukers periode. Yrkesaktiv alder er 15-74 år.

De to målene for arbeidsledighet kan gi noe forskjellige resultater, fordi:

Dataene er samlet inn på forskjellige måter. Etatens tall er totaltelling basert på deres register, mens AKU kan ha tilfeldige utslag fordi den er en utvalgsundersøkelse.

Definisjonene er noe forskjellige. En del personer som er definert som arbeidsledige i AKU er hos NAV registrert under andre kategorier enn helt arbeidsledige. For eksempel vil personer på arbeidsmarkedstiltak eller personer med nedsatt arbeidsevne hos NAV ikke bli definert som registrerte arbeidsledige. I AKU kan disse personene svare slik at de oppfyller betingelsene for å bli klassifisert som arbeidsledige.

En del registrerte arbeidsledige hos NAV svarer slik i AKU at de blir definert som sysselsatte. En slik gruppe er helt permitterte med varighet på under tre måneder.

Det er AKU-tall som brukes ved internasjonale sammenlikninger.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Arbeids- og velferdsetaten har registrert 77 100 helt ledige ved utgangen av august 2009, en økning på 74 pst. sammenliknet med samme tidspunkt i 2008. Den registrerte ledigheten har økt fra 1,8 pst. i august 2008 til 3 pst. i august 2009. Ifølge AKU har arbeidsledigheten økt fra 2,8 pst. i 2. kvartal 2008 til 3,4 pst. i 2. kvartal 2009. Fra 2. kvartal 2008 til 2. kvartal 2009 økte den registrerte ledigheten mer enn AKU-ledigheten. Hovedårsakene til dette synes, ifølge SSB, å være at mye av veksten i registrert ledighet har kommet blant personer som i AKU ikke defineres som ledige, enten fordi de klassifiseres som sysselsatte, eller fordi de ikke oppfyller betingelsene for ledighet gjennom ikke å være aktive søkere, eller at de ikke umiddelbart er klare for arbeid. AKU har også hatt et relativt høyt frafall blant innvandrere i 2. kvartal 2009.

De fleste grupper som har hatt sterkest vekst i ledighet fra august 2008 til august 2009 er også de som i august 2009 har høyest ledighetsnivå. Dette gjelder menn, unge voksne, og yrkesgruppene innen bygg og anlegg og industri.

Beregninger gjort av Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at det har vært stor gjennomstrømning av arbeidsledige hittil i denne nedgangsperioden, noe det vanligvis er både i lav- og høykonjunkturer i Norge. Høy gjennomstrømning innebærer at mange kun er ledige i kortere perioder.

Tall fra Arbeids- og velferdsdirektoratet viser at utstrømningen fra registrert ledighet er størst de første fire til åtte ukene etter at ledighet inntreffer. Deretter avtar utstrømningen fram mot 5-6 måneders varighet. Det er verdt å merke seg at strømmene ut av ledighet varierer med konjunktorene, men er store også i nedgangskonjunkturer. Dette illustrerer at vi har et fleksibelt arbeidsmarked i Norge.

Ifølge AKU ble gjennomsnittlig varighet som arbeidssøker redusert fra 21 uker i 2007 til 17 uker

i 2008. I 2. kvartal 2009 er gjennomsnittlig varighet igjen gått opp, til 20 uker.

I august 2009 var det registrert 17 100 *langtidsledige*³ ved Arbeids- og velferdsetaten. Antallet langtidsledige er om lag doblet fra juli 2008 til juli 2009. Andelen langtidsledige av de registrerte ledige har økt fra 18 pst. til 22 pst. i samme periode. Ifølge AKU har andelen langtidsledige⁴ av de ledige økt fra 17 pst. i 2. kvartal 2008 til 23 pst. i 2. kvartal 2009. Kvinner utgjør en større andel enn menn av de langtidsledige, og eldre utgjør en større andel enn yngre personer.

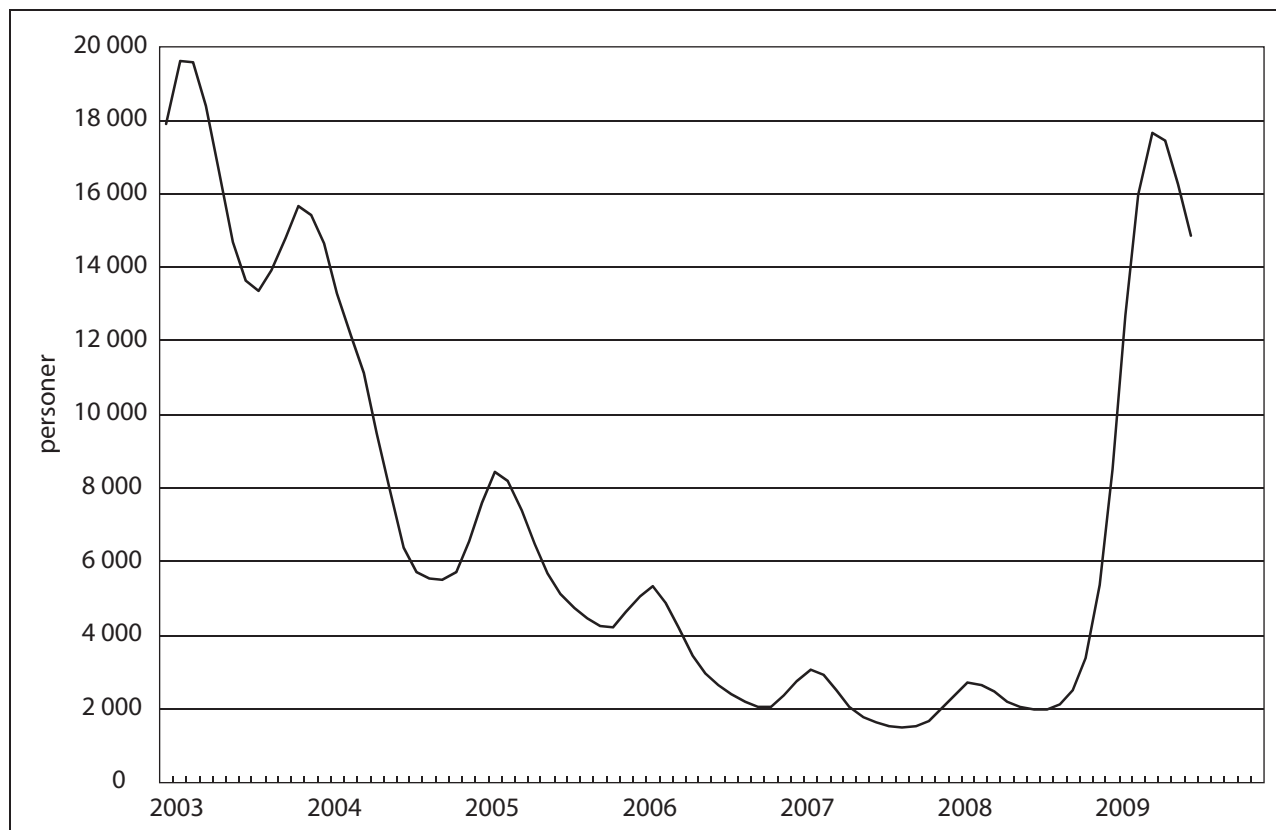
Flere permitterte

Etter omslaget i arbeidsmarkedet høsten 2008 har det vært en meget sterk vekst i antall permitterte, men fra et lavt nivå. Svikt i etterspørselen som følge av finansuro i verdensøkonomien har rammet bygg og anlegg og industrien sterkest, og det er her permitteringer forekommer hyppigst. Omfanget av permitteringer økte fra 2007 til 2008 med om lag 500 personer fra gjennomsnittlig 2 100 til gjennomsnittlig 2 600 personer. Veksten var sterkere blant helt permitterte (36 pst.) enn blant delvis permitterte (9 pst.). Fra 1. halvår 2008 til 1. halvår 2009 har det vært sterk vekst i antall permitterte. Antall permitterte dagpengemottakere økte med gjennomsnittlig 12 600 personer til gjennomsnittlig 15 100 personer 1. halvår 2009, noe som er om lag en seksdobling fra samme periode i fjor. I juli og august 2009 var det fremdeles vekst i antall permitterte sammenliknet med samme tidspunkt i 2008. Veksten var imidlertid avtakende.

³ Langtidsledige er registrerte arbeidsledige som har hatt en sammenhengende ledighetsperiode på minst 26 uker.

⁴ Langtidsledige i AKU er personer med en sammenhengende ledighetsperiode på over et halvt år fram til intervju-tidspunktet, og som fortsatt er ledige.

Figur 6.2 Utvikling i antall permitterte (helt og delvis), 2003 – 2009, tremåneders glidende gjennomsnitt.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Vekst i antall dagpengemottakere

I gjennomsnitt mottok om lag 28 300 personer dagpenger i 2008. Antall dagpengemottakere økte mot slutten av 2008. Veksten i antall dagpengemottakere har økt sterkt i 1. halvår 2009. I 1. halvår 2009

var det gjennomsnittlig om lag 58 600 dagpengemottakere. Dette er i overkant av en fordobling sammenliknet med samme periode i fjor.

Tabellen nedenfor viser omfang og sammensetning av dagpengemottakere for 2007, 2008 og 1. halvår 2009.

Gjennomsnittlig antall dagpengemottakere 2007 – 1. halvår 2009

	2007	2008	1. halvår 2008	1. halvår 2009
Helt ledige ikke permitterte	18 429	16 308	15 472	28 939
Helt ledige permitterte	1 122	1 530	1 446	8 521
Delvis ledige ikke permitterte	8 850	6 595	7 033	9 565
Delvis ledige permitterte	950	1 032	999	6 546
Andre (inkl. tiltaksdeltakere)	2 761	2 823	2 821	5 026
Sum	32 112	28 288	27 771	58 597

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Veksten i antall dagpengemottakere og -utbetalinger skyldes både lavkonjunkturen, som har gitt økt arbeidsledighet, og endringer i dagpenge- og permitteringsregelverket. Bl.a. har permitterings-

reglene blitt tilpasset et svekket arbeidsmarked, jf. nærmere omtale under delmål 3 Virksomheter med ledige jobber får dekket sitt behov for arbeidskraft.

Gjennomsnittlig mottok dagpengemottakere dagpenger i 17 uker i 2008. Flertallet av dagpengemottakerne er helt ledige arbeidssøkere. I 2008 var det gjennomsnittlig 17 800 personer i denne gruppen (inkl. helt permitterte). I 1. halvår 2009 var det i gjennomsnitt 37 500 helt ledige dagpengemottakere. Dette utgjør 54 pst. av alle registrerte helt ledige. Antallet delvis ledige dagpengemottakere (inkl. delvis permitterte) har også vist sterk vekst fra 1. halvår 2008 til 1. halvår 2009, jf. tabell ovenfor om gjennomsnittlig antall dagpengemottakere. Se også omtale av dagpenger under delmål 1 Flere i arbeid og aktivitet og færre på stønad.

Avtakende lønnsvekst

Den sterke veksten i norsk fastlandsøkonomi i perioden 2004–2007 ga god lønnsomhet i næringslivet. Det har hatt betydning for lønnsutviklingen. Lønnsveksten var forholdsvis moderat de første årene etter at konjunkturoppgangen tok til i 2003. God tilgang til arbeidskraft både innenlands og fra utlandet samt høy produktivitsvekst bidro til dette.

Utviklingen i sysselsetting og arbeidsledighet har også betydning for lønnsveksten. Etersom knappheten på arbeidskraft tiltok økte lønnsveksten. Ifølge rapport fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (juni 2009) har den samlede årlige lønnsveksten for lønnstakere økt fra 3,3 pst. i 2005 til 6,0 pst. i 2008. Lønnsveksten i 2008 var den høyeste siden 1998, og klart høyere enn gjennomsnittlig lønnsvekst på 4,7 pst. det siste tiåret.

Med bakgrunn i årets lønnsoppgjør, kan lønnsveksten fra 2008 til 2009 i de store forhandlingsområdene anslås til å variere fra om lag 3½ pst. til opp mot 4¾ pst. Dette vil gi vekst i reallønnen for de fleste arbeidstakergrupper også i 2009.

Utviklingen på arbeidsmarkedet for utvalgte grupper

Lavere sysselsetting og økt arbeidsledighet blant menn innen bygg og anlegg og industri

Antallet sysselsatte gikk noe ned for menn fra 2. kvartal 2008 til 2. kvartal 2009, og noe opp for kvinner. Sysselsettingsandelen gikk i samme periode noe ned for begge kjønn, og mest for menn. Spesielt gjelder dette menn i alderen 20–24 år. Den registrerte arbeidsledigheten var i august 2009 3,3 pst. blant menn, og 2,6 pst. blant kvinner, i følge Arbeids- og velferdsgeneralsektoratet. Ledigheten blant menn har økt vesentlig mer enn blant kvinner fra august 2008 til august 2009.

Nedgangen i sysselsetting og økt arbeidsledighet blant menn kan bl.a. forklare med redusert

aktivitetsnivå i næringer med overvekt av mannlige ansatte.

Det har fra august 2008 til august 2009 vært en vekst i ledigheten i samtlige yrkesgrupper. Veksten har vært størst blant bygge- og anleggsarbeidere, dernest blant arbeidere innen ingeniør- og ikt-fag og industriarbeidere. Disse tre yrkesgruppene har hatt mer enn en dobling av antall helt ledige.

Lavere sysselsetting og økt arbeidsledighet blant unge voksne

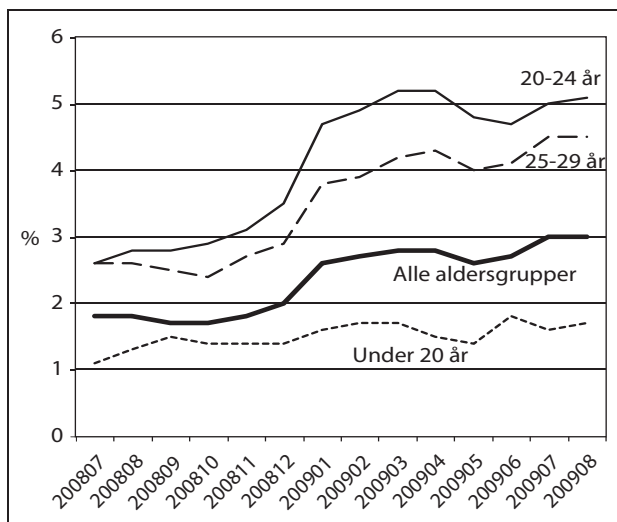
Unge deltar i mindre grad i arbeidsstyrken enn eldre pga. skolegang. I perioder hvor det er vanskelig å få jobb velger flere unge å studere, og færre kombinerer arbeid og studier.

Det var en nedgang i antall sysselsatte i aldersgruppen 15–24 år fra 2. kvartal 2008 til 2. kvartal 2009, ifølge AKU-undersøkelsen i Statistisk sentralbyrå. Flere ble værende i utdanningssystemet.

Ledighetsprosenten er høyere blant unge enn i andre aldersgrupper. Aldersgruppene 20–24 år og 25–29 år utgjorde til sammen i underkant av en tredjedel av alle registrerte helt ledige i august 2009, ifølge tall fra Arbeids- og velferdsgeneralsektoratet. Sammenliknet med ett år tidligere, er det personer mellom 20–24 år og 25–29 år som har den største økningen i ledigheten i pst. av arbeidsstyrken. Disse to aldersgruppene hadde ved utgangen av august de høyeste ledighetsprosentene på henholdsvis 5,1 og 4,5 pst, jf. figuren nedenfor. Ledigheten er høyere blant menn enn blant kvinner i disse aldersgruppene. Ungdom har gjennomgående kortere ledighetsperioder enn andre aldersgrupper.

AKU-tallene viser en noe høyere andel ledige blant unge voksne enn de registrerte tallene. Dette kan skyldes at færre unge voksne har opparbeidet seg dagpengerettigheter, og derfor i mindre grad registrerer seg hos Arbeids- og velferdsgeneralsektoratet. I følge AKU har aldersgruppen 15–24 år en ledighet som er om lag 4 ganger høyere enn aldersgruppen 25–54 år i 2. kvartal 2009.

Unge arbeidssøkere har mindre arbeidserfaring enn eldre, og det kan forklare at ledighetsprosenten ofte er høyere for denne gruppen. Det er vanlig at unge arbeidssøkere med liten eller ingen yrkeserfaring rammes hardere av nedgangskonjunkturer. Ungdom går i tillegg mer inn og ut av arbeid og utdanning enn andre aldersgrupper, og har ofte ekstrajobber og engasjementer. Dette gir en løsere tilknytning til arbeidsmarkedet. I underkant av halvparten av de registrerte unge ledige mangler fullført videregående opplæring. Dette gir risiko for gjentagende ledighet, og kan på lengre sikt føre til utstøting fra arbeidsmarkedet.

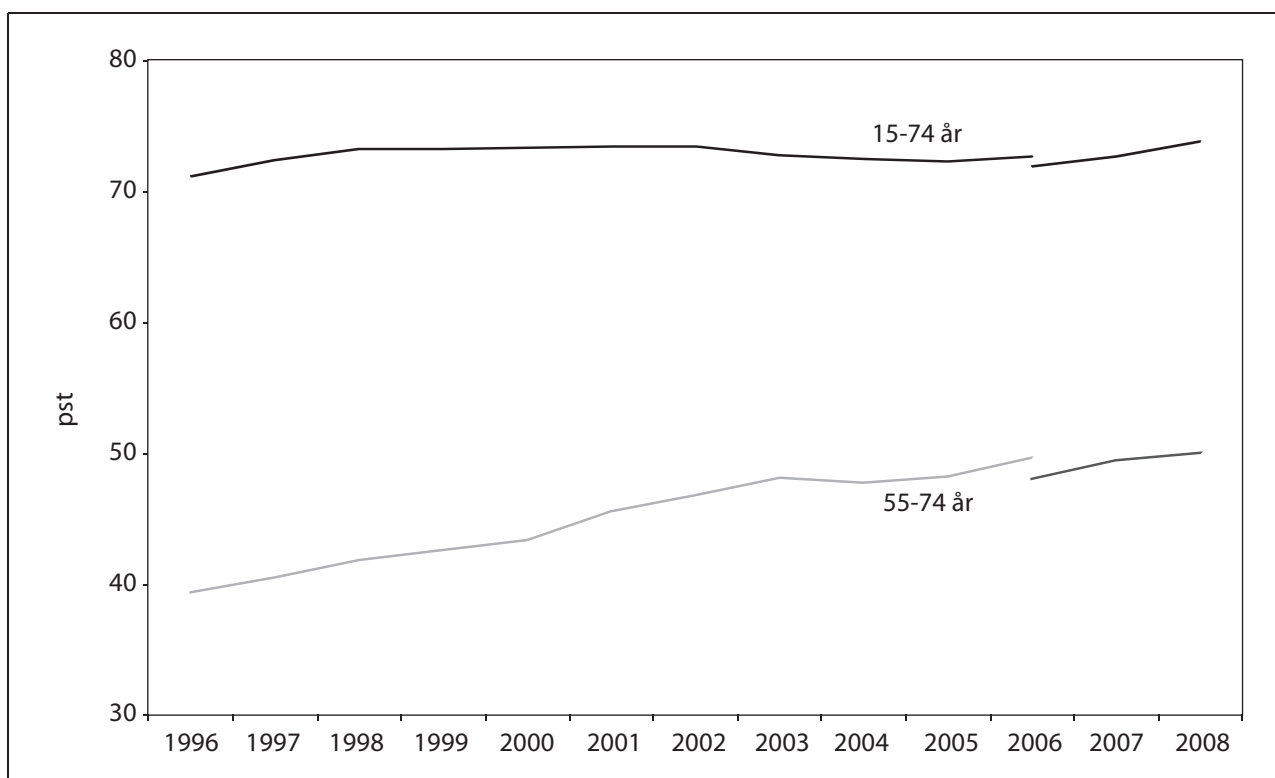

Figur 6.3 Utvikling i registrert arbeidsledighet i pst. av arbeidsstyrken, i utvalgte aldersgrupper. Månedstall juli 2008-august 2009.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Flere eldre arbeider lenger

Aldringen av befolkningen bidrar isolert sett til å redusere andelen som er i arbeid. De store etterkrigskullene er nå i en alder hvor avgang fra arbeidslivet er vanlig. Det innebærer gradvis redusert yrkesdeltakelse. De siste fire årene er det blitt nærmere 30 pst. flere personer i aldersgruppen 60 til 64 år. Yrkesdeltakelsen blant eldre (55-74 år) er omtrent uendret fra 2. kvartal 2008 til 2. kvartal 2009, noe som bryter med veksten de siste årene. Kullene som nå blir 67 år er også større enn de har vært de siste årene, noe som gjør at antallet som går av med pensjon vil være høyere. I motsatt retning trekker endringer i pensjonsreglene som innebærer at 67- og 68-åringene kan arbeide uten avkorting i pensjonen. Sannsynligheten for at en sysselsatt person på 66 år fortsatt står i arbeid ved utgangen av året vedkommende fyller 67 år har økt som følge av denne regelendringen.

Figur 6.4 Deltakelse i arbeidslivet (yrkesdeltakelsen) i perioden 1996-2008 for utvalgte aldersgrupper.¹

¹ Det er brudd i statistikken mellom 2005 og 2006. Med virkning fra 2006 er det gjort en del endringer i AKU, i hovedsak for å bedre sammenlignbarheten med tilsvarende undersøkelser i andre land.

Kilde: Statistisk sentralbyrå arbeidskravusøkelse.

Økt sysselsettingsandel og økt ledighet blant innvandrere

Fra 2006 har arbeid vært den viktigste innvandringsgrunnen. De fleste av innvandrerne til Norge har tidligere kommet som flyktninger, familiejen-

Boks 6.3 Begreper i statistikk om innvandrere

Innvandrere er personer med to utenlandske foreldre som selv er innvandret til Norge.

Norskfødte med innvandrerforeldre er født i Norge, men har to foreldre som er innvandrere.

Innvandrere deles inn i to *landgrupper*. Landgruppe 1 består av EU/EFTA-land, Nord-Amerika, Australia og New Zealand. Landgruppe 2 består av Europa utenom EU/EFTA land, Asia (inkludert Tyrkia), Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Oseania.

EU-land i Øst-Europa er; Polen, Tsjekkia, Ungarn, Estland, Latvia, Litauen, Slovakia og Slovenia, Romania og Bulgaria.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

forente mv. Innvandrere utgjorde ved inngangen til 2009 totalt 10,6 pst. av befolkningen i Norge.

Totalt økte sysselsettingsandelen blant innvandrere med ett prosentpoeng, til 64,2 pst., fra 4. kvartal 2007 til 4. kvartal 2008, ifølge SSBs registerbaserte statistikk. I hele befolkningen har sysselsettingsandelen holdt seg uendret på 71,6 pst. i samme periode. Sysselsettingsveksten kom særlig blant innvandrerkvinner og innvandrere i landgruppe 2, jf. boks ovenfor om begreper i statistikk om innvandrere.

I tillegg til sysselsetting blant bosatte innvandrere kommer arbeidstakere som er på midlertidige arbeidsoppdrag i Norge uten å være registrert som bosatte. Ifølge statistikk fra SSB utgjorde denne gruppen 77 300 i 4. kvartal 2008. Gruppen økte med vel 20 pst. fra 2007 til 2008. En mindre del av disse pendler til jobb i Norge.

For personer med bakgrunn fra EU-land i Øst-Europa var det en nedgang i andel sysselsatte fra 75,9 pst. i 4. kvartal 2007 til 73,5 pst. i 4. kvartal 2008. Dette må sees i sammenheng med at denne gruppen har vært sterkt representert i næringer som er rammet av konjunkturedgangen. Blant innvandrere med annen landbakgrunn enn EU-land i Øst-Europa har sysselsettingsandelen økt noe, og den stiger med lengre botid i Norge. Lavest sysselsettingsandel har fortsatt personer med bakgrunn fra Afrika og Asia. For noen innvandrergrupper er forskjellene mellom kvinner og menn fortsatt store når det gjelder deltakelse på arbeidsmarkedet, særlig blant enkelte nasjonalitetsgrupper fra Afrika og Asia.

Innvandrere har en ledighetsandel som er om lag tre ganger høyere enn for befolkningen i alt. Den registrerte arbeidsledigheten blant innvandrere gikk opp fra 4,0 pst. i 2. kvartal 2008 til 6,8 pst. i 2. kvartal 2009, ifølge tall fra SSB. På samme måte som for sysselsettingsratene nevnt over, er det stor variasjon i ledigheten etter landbakgrunn. Blant personer fra Norden og Vest-Europa ellers er ledigheten ikke veldig mye høyere enn for befolkningen i alt. Blant personer med bakgrunn fra Afrika og Asia er ledigheten høy. Det seneste året har ledigheten blant personer fra EU-land i Øst-Europa økt markert. Blant denne gruppen økte ledigheten fra 2,1 pst. til 8,4 pst. fra 2. kvartal 2008 til 2. kvartal 2009. Den største gruppen arbeidsledige fra disse landene kommer fra Polen. Mange av innvandrerne fra EU-land i Øst-Europa jobber i bygg og anlegg eller i industrien. Dette er næringer som har hatt høy vekst i ledigheten det siste året, noe som bidrar til å forklare hvorfor ledigheten har økt så mye blant innvandrere fra EU-land i Øst-Europa. I tillegg vil arbeidsinnvandrerne ofte være blant de sist ansatte i sine bedrifter, og vil dermed ofte være blant de første som må gå ved en bemanningsreduksjon. Innvandrere med bakgrunn fra Afrika har fortsatt høyest ledighet, med 12,1 pst.

I OECD-rapporten *Labour market integration of immigrants and their children in Norway* fra 2009 framkommer det at innvandreres integrering på arbeidsmarkedet i Norge er relativt bra sammenliknet med de fleste andre OECD-land, jf. resultat-område 4 Integrering og mangfold – Tilstandsvurdering, utviklingstrekk og utfordringer.

Arbeidsinnvandringen avtar

Norge har i løpet av de senere årene hatt en sterk økning i arbeidsinnvandringen fra Sverige og Polen. Den økende arbeidsledigheten det seneste året, særlig innenfor bygg og anlegg, har ført til at arbeidsinnvandringen har avtatt.

Om lag 86 pst. av alle tillatelser med begrunnelse arbeid ble i 1. halvår 2009 gitt til personer fra EØS/EFTA-området. Av disse igjen ble om lag 86 pst. gitt til personer fra de landene som har vært medlemmer av EØS siden 2004. Etter en sterk vekst i antall *innvilgede* tillatelser med formål arbeid de siste årene, er antallet redusert med 25 pst. i 1. halvår 2009, sammenliknet med 1. halvår 2008, jf. tabellen nedenfor. Nedgangen i antall innvilgede tillatelser kan i stor grad forklares av konjunkturedgangen og lavere etterspørsel etter arbeidskraft.

Innvilgede tillatelser med formål arbeid i løpet av første halvår. 2008 og 2009.

	2008	1. halvår 2008	1. halvår 2009	Endring i pst. fra 1. halvår 2008 til 1. halvår 2009
I alt	101 100	50 200	37 400	-25
– førstegangstillatelser	52 600	26 600	15 100	-43
– fornyede tillatelser	48 500	23 600	22 300	-5
EØS-tillatelser	89 800	44 400	31 900	-28
– førstegangstillatelser	45 100	22 500	11 600	-48
– fornyede tiltalser	44 700	21 900	20 300	-7
Faglærte (førstegangstillatelse)	3 400	1 500	1 200	-22
Sesongarbeid	2 200	1 600	1 500	-4
Øvrige tillatelser	5 700	2 700	2 800	1

Kilde: UDI

Etter utvidelsen av EØS i 2004 og 2007 er også antall tillatelser til sesongarbeid lavt. Det har sammenheng med at sesongarbeiderne tradisjonelt har kommet fra land som etter hvert er blitt EØS-medlemmer.

Når det gis tillatelser til borgere fra EØS/EFTA-området registreres det hvilken bransje arbeidsgiveren er knyttet til. Fra denne statistikken framkommer det at bygg og anlegg er den største bransjen. Byggebransjen sysselsetter en stor andel arbeidsinnvandrere, særlig fra Polen og fra Baltikum. Med avdempingen av veksten i norsk økonomi og med bl.a. lavere aktivitet i bygg og anlegg, er det blitt mindre etterspørsel etter arbeidsinnvandrere til denne næringen. Utviklingen i innvilgede tillatelser viser dette.

Flere personer med nedsatt arbeidsevne

Tallet på personer med nedsatt arbeidsevne har økt. Ved utgangen av 2008 mottok om lag 578 000 personer ulike helserelaterte ytelser (sykepenger, rehabiliteringspenger, attføringspenger og uføreytelser). I tillegg kan arbeidsevnen være nedsatt som følge av sosiale eller andre årsaker.

Blant personer med nedsatt arbeidsevne vil en del ha behov for arbeidsrettet bistand. Når arbeidsevnen er nedsatt og man kan ha nytte av yrkesrettet attføring, skal aktive tiltak iverksettes så raskt som mulig.

Fra 2005 til begynnelsen av 2008 har flere personer sluttet på attføring enn de som har kommet til, noe som førte til en nedgang i det gjennomsnittlige antallet personer med yrkesrettet attføring registrert ved Arbeids- og velferdsetaten. Etter

omslaget i arbeidsmarkedet høsten 2008 er det registret flere personer med behov for yrkesrettet attføring. Den generelle utviklingen på arbeidsmarkedet kan ha hatt noe betydning for overgangen til arbeid. Utviklingen må likevel i hovedsak ses i sammenheng med utviklingen i antall personer som mottar ulike helserelaterte ytelser fra folketrygden, jf. omtale av utviklingstrekk for sentrale ytelser (under). I 2008 var det i gjennomsnitt

Boks 6.4 Ledige med moderat bistandsbehov og personer med nedsatt arbeidsevne

Et viktig skille i arbeidsmarkedspolitikken går mellom ledige som er disponible for arbeidsmarkedet, og personer med nedsatt arbeidsevne.

Ledige som har behov for arbeidsrettet bistand defineres som *ledige med moderat bistandsbehov*.

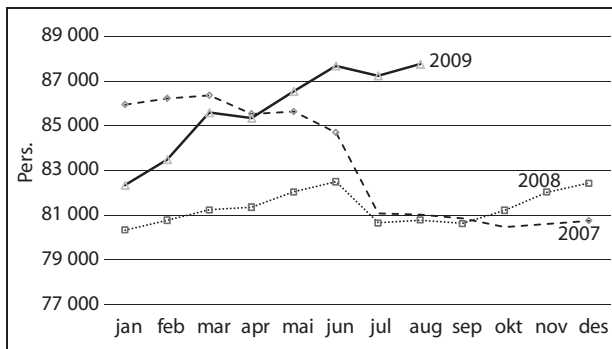
Personer med nedsatt arbeidsevne omfatter personer som pga. helsemessige eller sosiale forhold har fått arbeidsevnen nedsatt i en slik grad at vedkommende hindres i å beholde eller skaffe seg inntektsgivende arbeid. Dette er personer som vurderes av Arbeids- og velferdsetaten med sikte på behov for helsemessig oppfølging, behandling eller arbeidsrettet bistand. Personer med behov for arbeidsrettet bistand vil i stor grad tilsvare det som tidligere ble betegnet som personer på yrkesrettet attføring (yrkeshemmede).

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet.

om lag 81 300 registrerte arbeidssøkere med behov for yrkesrettet attføring. Dette var en nedgang på 2 pst. sammenliknet med 2007. Tallet har økt med om lag 5 pst., til 85 200 personer, fra 1. halvår 2008 til 1. halvår 2009. Ved utgangen av august 2009 var det registrert totalt 87 800 arbeidssøkere med behov for yrkesrettet attføring ved Arbeids- og velferdsetaten.

Det er noe flere kvinner enn menn som er registrert med nedsatt arbeidsevne. Muskel- og skjelettsykdommer og psykiske lidelser er de klart største diagnosegruppene.

Figur 6.5 Registrerte personer med nedsatt arbeidsevne. Månedstall 2007–2009.

Kilde: Arbeids- og velferdsdirektoratet

Situasjonen på arbeidsmarkedet for personer med nedsatt funksjonsevne

Stortinget har bedt om å få utarbeidet årlige redegjørelser som viser vilkår og situasjon på arbeidsmarkedet for personer med nedsatt funksjonsevne, jf. anmodningsvedtak nr. 168 av 15.12.2003, Budsjett-innst. S.nr. 5 (2003–2004) og St.prp. nr. 2 (2004–2005).

Statistisk sentralbyrå har siden 2002 foretatt en tilleggsundersøkelse om personer med nedsatt funksjonsevne i arbeidskraftundersøkelsen. Undersøkelsen for 2009 vil foreligge tidligst i begynnelsen av 2010. Følgende data er hentet fra den siste rapporten, for 2. kvartal 2008. I denne rapporten er begrepet «funksjonshemmede» benyttet, da det nye begrepet «personer med nedsatt funksjonsevne» ikke var tatt i bruk på det tidspunktet undersøkelsen ble gjennomført.

Om lag 45 pst. av personer med funksjonshemninger i alderen 15–66 år oppga at de var sysselsatt i 2. kvartal 2008. Denne andelen har vært relativt stabil i flere år. For befolkningen totalt var sysselsettingsandelen 77 pst. på samme tidspunkt.

I samme periode oppga hele 31 pst. av de ikke-sysselsatte med nedsatt funksjonsevne at de

Boks 6.5 Personer med nedsatt funksjonsevne

Som *personer med nedsatt funksjonsevne* (tidligere funksjonshemmede) regnes personer som selv oppfatter at de har en funksjonshemming – definert som fysiske eller psykiske helsetproblemer av mer varig karakter som kan medføre begrensninger i det daglige liv. Denne definisjonen er brukt i en utvalgsundersøkelse utført av Statistisk sentralbyrå (tilleggsundersøkelse til arbeidskraftundersøkelsen) som omfatter befolkningen i alderen 15 til 66 år. Det er flere måter å definere begrepet personer med nedsatt funksjonsevne. Undersøkelsen baserer seg på hva folk selv oppfatter som funksjonshemming og tar dermed utgangspunkt i subjektive vurderinger. Det er på denne bakgrunn viktig å skille de to statistiske begrepene – *personer med nedsatt funksjonsevne* og *personer med nedsatt arbeidsevne* fra hverandre. Arbeidskraftundersøkelsen er en utvalgsundersøkelse, og den baserer seg på subjektive vurderinger. Dette vil kunne bidra til en del tilfeldige variasjoner i sysselsettings- og ledighetsutviklingen fra en undersøkelse til neste, jf. definisjon av personer med nedsatt arbeidsevne i boks ovenfor. I praksis vil disse gruppene være delvis overlappende.

ønsker arbeid. Sammenliknet med samme periode for 2007 har tallet på personer som ønsket arbeid økt med om lag 10 prosentpoeng.

Andelen deltidssysselsatte er betydelig høyere blant personer med nedsatt funksjonsevne (47 pst.) enn blant befolkningen for øvrig (26 pst.) og betydelig høyere blant kvinner (62 pst.) enn blant menn (30 pst.) i denne gruppen.

Utviklingstrekk for sentrale ytelser og stønader

Nedenfor gjennomgås utviklingstrekk knyttet til de sentrale ytelsene og stønader på arbeids- og velferdsområdet. Det er lagt vekt på å gi et overordnet bilde av utviklingen i antall mottakere av:

1. Helserelaterte ytelser (sykepengar, medisinsk rehabilitering, yrkesrettet attføring og uførhet)
2. Alderspensjon og avtalefestet pensjon (AFP)
3. Andre ytelser og stønader (stønader til etterlatte, grunnstønad, hjelpestønad og stønad til enslige forsørgere)
4. Økonomisk sosialhjelp

Det redegjøres for sentrale utviklingstrekk og (mulige) forklaringer til utviklingen.

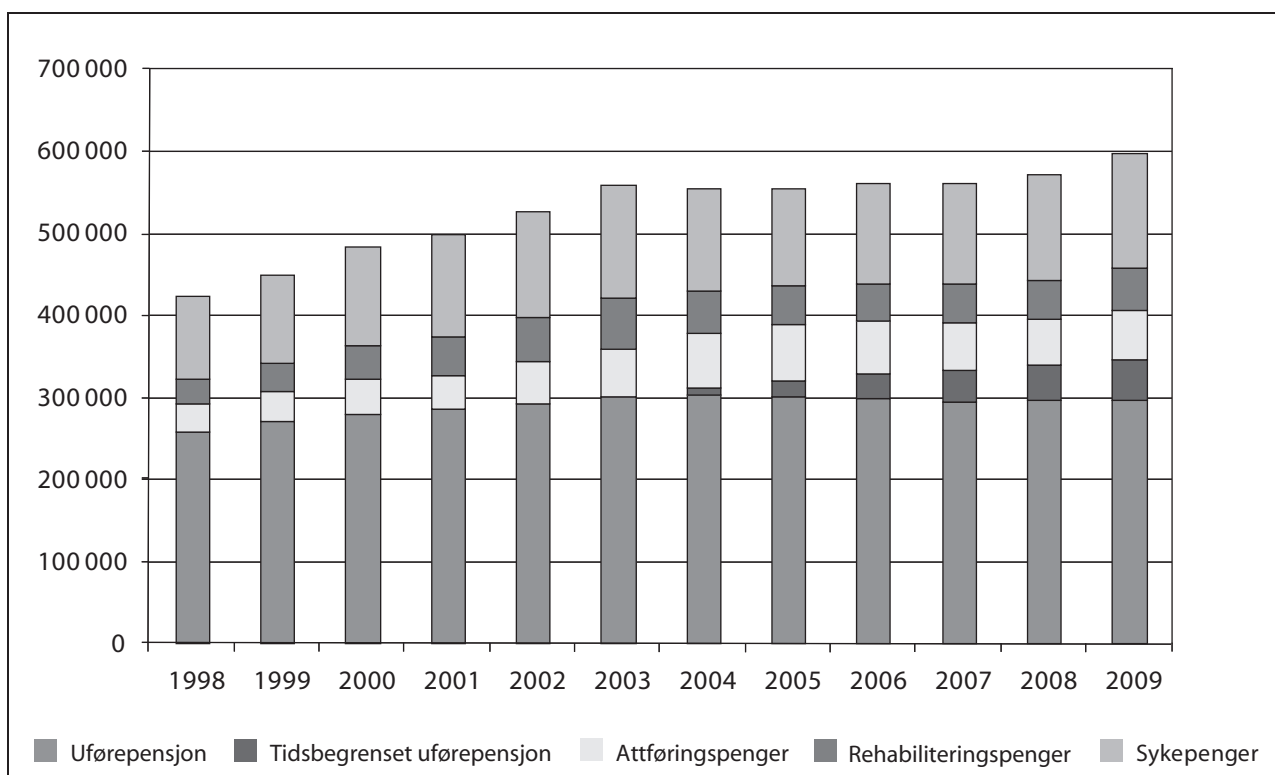
Utviklingen i antall dagpengemottakere er nærmere redegjort for under avsnittet om utviklingen på arbeidsmarkedet (foran).

Når det gjelder *utgiftsutvikling* for de statlige ytelsene, og redegjørelse for hvilke prognoser som er lagt til grunn i 2010, er det redegjort for dette under det enkelte utgiftskapittel.

Helserelaterte ytelser

Etter en sterk vekst i antall mottakere av helserelaterte ytelser i perioden frem mot 2003, ble antall

mottakere redusert i 2004, noe som i all hovedsak skyldes nedgangen i antallet sykepengetilfeller. I 2005, 2006 og 2007 var antallet mottakere av helserelaterte ytelser stabilt, mens 2008 igjen viste en svak økning. Det har imidlertid vært en endring i sammensetningen i perioden. Mens antallet sykepengemottakere økte, gikk antall mottakere av rehabiliteringspenge- og attføringspengemottakere noe ned – trolig i hovedsak som en følge av det gode arbeidsmarkedet. Antall mottakere av uføreytelser har også økt, noe som i stor grad henger sammen med aldringen i den yrkesaktive befolkningen.

Figur 6.6 Antall mottakere¹ av sykepenger, attføringspenger, rehabiliteringspenger, tidsbegrenset uførestønning og uførepensjon pr. 31.12.1998-2009

¹ Antall mottakere ved utgangen av 2009 er estimert på bakgrunn av gjeldende anslag for disse ytelsene i 2009.

Ved utgangen av 2008 var det om lag 578 000 personer med helserelaterte ytelser.⁵ Dette tilsvarer en økning på vel 2 pst. i forhold til utgangsnivået i 2007. En analyse utført av Arbeids- og velferdsdirektoratet i 2007⁶ og høsten 2009⁷ viser at antal-

let tapte årsverk grunnet uførepensjon, tidsbegrenset uførestønning, rehabilitering, nedsatt arbeidsevne⁸, arbeidsledighet (helt og delvis) og ordinære tiltak økte med 25 000 til 595 000 årsverk fra 2007 til 2008. Det var først og fremst et økt antall arbeidsledige og økt sykefravær som bidro til denne økningen. Målt som andel av befolkning-

⁵ Siden en person kan motta flere ytelser samtidig, vil det forekomme dobbelttelling, dvs. at det reelle antallet er lavere. Videre er det verdt å merke seg at en del har graderte ytelser.

⁶ Arbeid og velferd. Rapport nr. 4-2007.

⁷ Arbeid og velferd. Rapport nr. 3-2009.

⁸ Dette omfatter arbeidssøkere med nedsatt arbeidsevne med behov for arbeidsrettet bistand.

gen i yrkesaktiv alder økte antall tapte årsverk med 0,3 prosentpoeng til 18,6 pst. i 2008.

Ved utgangen av 1. halvår 2009 var det registrert 341 400 personer med en uføreytelse, en økning på 5 600 personer fra samme tidspunkt i fjor. Framskrivinger basert på den demografiske utviklingen og konstante uttaksrater i hver aldersgruppe tilsier til sammenlikning en økning på om lag 7 000 personer både i 2009 og 2010. Om lag 11 pst. av befolkningen i yrkesaktiv alder mottar nå en uføreytelse, noe som er 3 prosentpoeng mer enn i 1995.

Etter å ha falt med om lag 13 pst. fra utgangen av 2004 og fram til utgangen av 2008, har antallet personer som mottar attførings- eller rehabiliteringspenger økt i 2009. Ved utgangen av første halvår i år var det registrert 108 000 attførings- og rehabiliteringspengemottakere, en økning på vel 7 300 personer fra samme tidspunkt i fjor. Antall attføringspengemottakere økte i denne perioden med 2 200 personer til 58 000 personer. Denne økningen må ses i sammenheng med det svakere arbeidsmarkedet. Samtidig har antall mottakere av

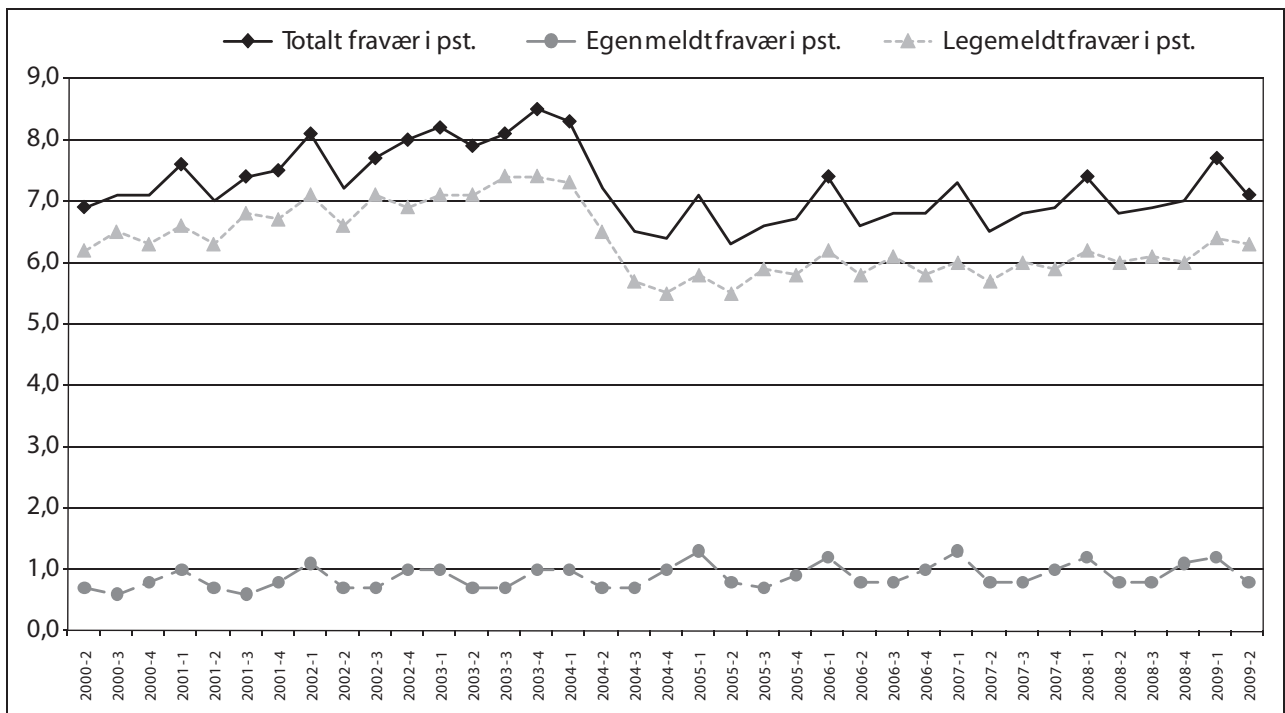
rehabiliteringspenger i samme periode økt med 5 100 personer, til om lag 50 000 personer.

Utviklingen i antall mottakere av andre helselaterte ytelser er nært knyttet til utviklingen i sykefraværet. Hittil i år har det totale sykefraværet økt markert, og det utgjorde 7,1 pst. av alle avtalte dagsverk i 2. kvartal 2009. I forhold til 2. kvartal i fjor er dette en økning på 5 pst. Økningen i det samlede sykefraværet skyldes høyere legemeldt fravær, mens det egenmeldte fraværet har holdt seg relativt stabilt det siste året.

I det følgende er det er gitt en nærmere redegjørelse for utviklingstrekk knyttet til den enkelte ytelse.

Mottakere av sykepenger – Sykefraværsutviklingen

Utviklingen i sykefraværet måles som antall tapte dagsverk pga.sykdom i pst. av alle avtalte dagsverk for arbeidstakere. Sykefraværsstatistikken publiseres kvartalsvis av SSB og Arbeids- og velferdsdirektoratet. Statistikken oppgir totalt sykefravær, som består av legemeldt og egenmeldt sykefravær.

Figur 6.7 Utviklingen i sykefraværsprosenten fra 2. kvartal 2000 til 2. kvartal 2009.

Kilde: Sentral sykefraværsstatistikk, SSB/Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Det totale sykefraværet økte i perioden fra 2000 til 2003, etterfulgt av et kraftig fall i sykefraværet gjennom siste halvdel av 2004 og inn i 2005. Deretter økte sykefraværet gjennom 2006, og var om lag

stabilt gjennom 2007 og første halvdel av 2008. Sykefraværet har økt igjen i 4. kvartal 2008 og hittil i 2009. Det egenmeldte fraværet har vært stabilt rundt 1 pst. gjennom hele IA-perioden. Nedgangen

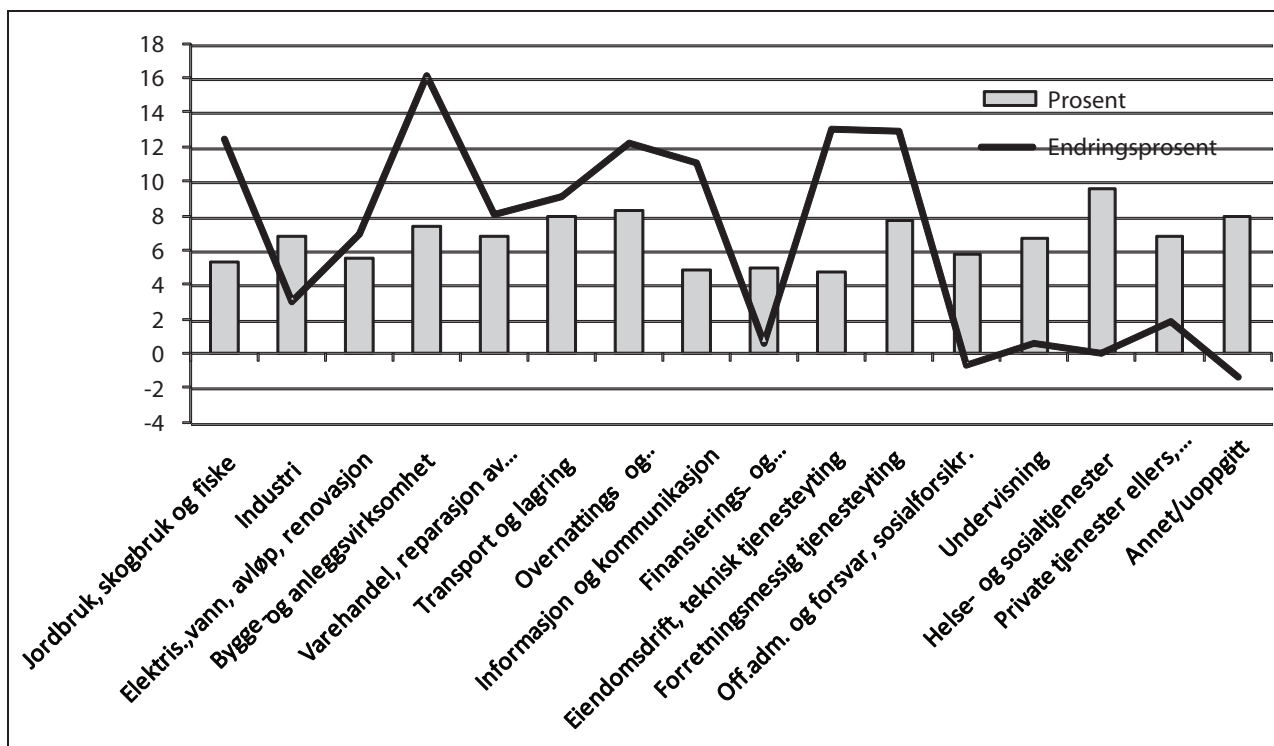
i sykefraværet i 2004 kom etter regelverksendringer som ble innført med sikte på raskere vurdering av aktive tiltak og økt bruk av gradert sykmelding. Det er godt dokumentert at regelendringene førte til endringer i legenes sykmeldingspraksis. Fra 2007 til 2008 har det totale sykefraværet (årgjennomsnitt) økt fra 6,9 til 7 pst., hvilket tilsvarer en økning på 2,1 pst.

Sykefraværet i 2008 var på 8,8 pst. for kvinner og 5,6 pst. for menn. For kvinner og menn var økningen i fraværet på hhv. 1,1 pst. og 1,8 pst. sammenlignet med 2007.

Sykefraværsmålet i IA-avtalen er å redusere sykefraværet med 20 pst. fra 2001 til 2009. Det totale sykefraværet i 2. kvartal 2001 var på 7 pst.

Etter 2. kvartal 2009 er fraværet på 7,1 pst. Dette er en økning på 1,4 pst. i forhold til 2. kvartal 2001.

Sykefraværet etter 2. kvartal 2009 er 5 pst. høyere enn etter 2. kvartal 2008. Sykefraværet har endret seg svært ulikt i de forskjellige næringene fra 2. kvartal 2008 til 2. kvartal 2009. Økningen har vært størst i bygg og anlegg med 16,2 pst. Eienomsdrift, teknisk tjenesteyting økte med 13,1 pst., mens forretningsmessige tjenesteyting økte med 12,9 pst. Overnatting og serveringsvirksomhet økte med 12,2 pst. Sykefraværet i industrien har bare økt med 3 pst, mens fraværet i helse og sosialtjenester ikke er endret, men denne næringen har fortsatt høyest fravær (9,6).

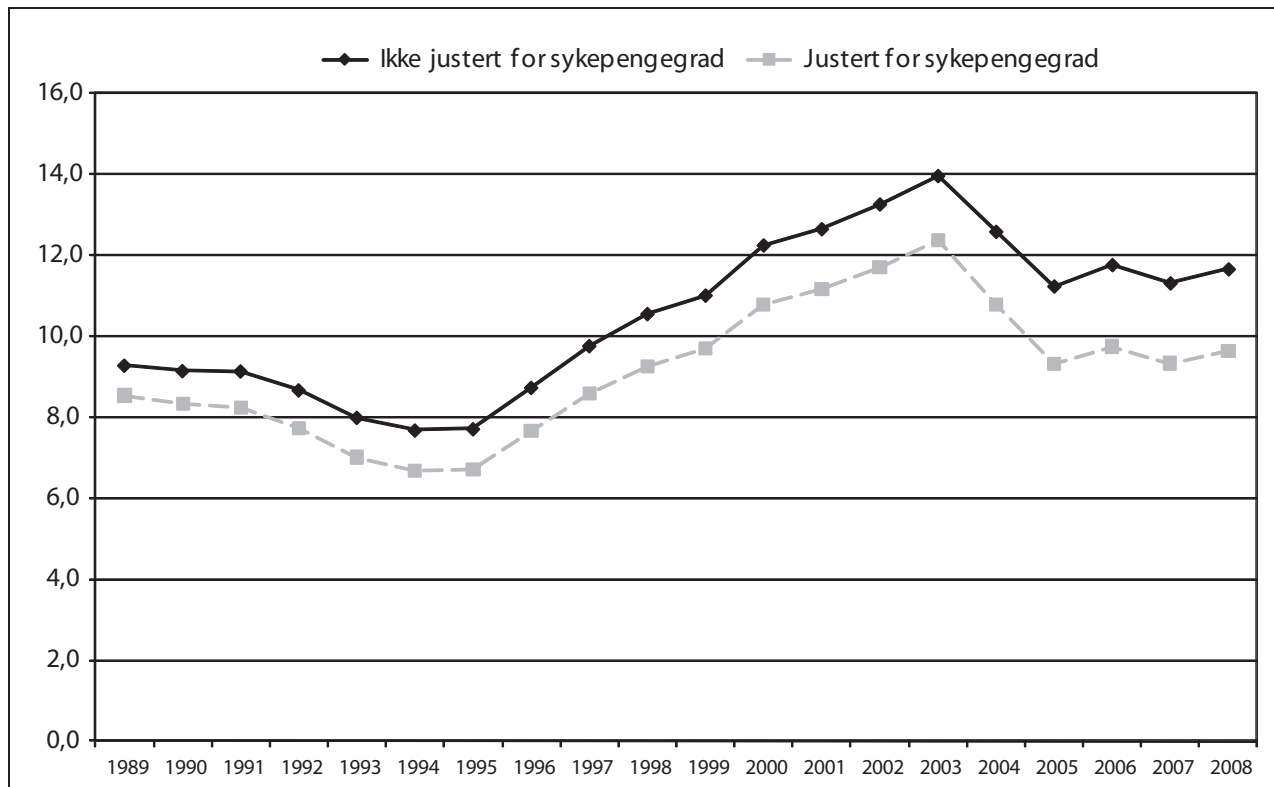

Figur 6.8 Totalt sykefravær fordelt etter næring. Pst. i 2. kvartal 2009 og endringsprosent fra 2. kvartal 2008 til 2. kvartal 2009.

Kilde: Sentral sykefraværstatistikk, SSB/Arbeids- og velferdsdirektoratet.

I 2008 ble det utbetalt sykepenges for 11,7 dager pr. sysselsatt lønnstaker totalt. Det er en økning på 3,5 pst. fra 2007. Dersom det tas hensyn til gradert sykefravær i statistikken over antall

sykepengedager, har det vært en økning fra 9,3 dager i 2007 til 9,6 dager i 2008. Dette tilsvarer en vekst på 3,2 pst.

Figur 6.9 Antall sykepengedager betalt av folketrygden pr. sysselsatt lønnstaker

Kilde: Sysselsettingstall jf. Nasjonalregnskapet, www.ssb.no/nr. Sykepengedager: Arbeids- og velferdsdirektoratet. Det er korrigert for brudd i statistikken i 1998 og 2000.

Varighet

Sykefraværstidspunkt for avsluttede tilfeller (legemeldt fravær) fordelt etter varighet. Antall tapte dagsverk totalt og fordeling i pst. i varighetsintervallet. 4. kvartal 2007 og 4. kvartal 2008.

Varighet	4. kvartal 2007	4. kvartal 2008
	Dagsverk tapt pga. sykefravær	Dagsverk tapt pga. sykefravær
I alt	3 901 442	3 996 587
Prosentvis fordeling:		
1-16 dager	24,4	24,1
17-56 dager	28,8	28,4
57-84 dager	11,6	11,5
85-182 dager	19,1	18,7
183 dager +	16,0	17,2

Andelen legemeldt sykefravær som har vart opptil 16 dager (arbeidsgiverperioden) er redusert med 0,3 prosentpoeng. Også fravær med varighet fra 17 til 182 dager har gått noe ned. Andelen legemeldt fravær med varighet over et halvt år (183 dager +) har økt med 1,2 prosentpoeng.

Gjennomsnittlig varighet pr. sykepengetilfelle betalt av folketrygden

I 2008 var gjennomsnittlig varighet for avsluttede sykepengetilfeller for arbeidstakere 58,5 arbeidsdager. Dette er en økning på 2,1 pst. sammenlignet med 2007. Kvinner har noen færre sykepengedager pr. tilfelle enn menn.

Diagnose

Fordelingen av sykefraværet på diagnosegrupper i 4. kvartal 2003-2008 viser at om lag 34-36 pst. av sykefraværstilfellene og om lag 40-44 pst. av tapte dagsverk skyldes muskel- og skjelettlidelser. Psykiske lidelser utgjør om lag 12-13 pst. av tilfellene og 17-18 pst. av tapte dagsverk. Fordelingen av sykefraværet på diagnosegrupper er uendret de siste årene.

Aktiv og gradert sykemelding

I 2008 var 1,8 pst. av alle sykefraværstilfeller innom aktiv sykmelding. Dette er 0,1 prosentpoeng flere enn i 2007. Andelen som hadde vært innom gradert sykmelding var på 18,7 pst. i 2008, dvs. 0,3 prosentpoeng flere enn i 2007. Det er særlig for de

lange sykefraværstilfellene at disse virkemidlene tas i bruk.

Oppbrukt sykepengerett

I 2008 var det i alt 48 945 personer som brukte opp sykepengeretten. Dette er en oppgang på 1,3 pst. fra 2007.

Av de 48 945 personer som gikk ut maksimalperioden (52 uker) på sykepenger hadde 47,2 pst. overgang til rehabiliteringspenger. En nedgang på om lag 4 prosentpoeng i forhold til 2007. 12 pst. hadde overgang til yrkesrettet attføring, mens 17,3 pst. hadde overgang til uføreytelser. Andre overganger (inkl. tilbakeføring til arbeid) økte fra 18,2 til 23,5 pst. i perioden 2007-2008

Antall personer med oppbrukt sykepengerett og fordeling av disse på overgang til uføreytelser, rehabiliteringspenger, yrkesrettet attføring og annet.

	2007	2008
Personer med oppbrukt sykepengerett	48 335	48 945
Prosentvis fordeling:		
Overgang til uføreytelser	18,4	17,3
Overgang til rehabiliteringspenger	51,0	47,2
Overgang til yrkesrettet attføring	12,4	12,0
Andre (inkl. tilbakeføring til arbeid)	18,2	23,5

Det er generelt store variasjoner i sykefraværet og det er svært sammensatte forklaringer på variasjonen. Følgende faktorer kan påvirke sykefraværet:

- Arbeidsmarkedet (sysselsetting, arbeidsmiljø og omstillingsprosesser)
- Sykелighet
- Demografi
- Endringer i lov og regelverk
- Administrative forhold (praktisering av regelverk, legers sykemeldingspraksis, restanser)
- Endringer i normer og holdninger

En nærmere redegjørelse for *utgiftsutvikling*, og hvilke prognoser som er lagt til grunn for utviklingen i 2010 er gitt under omtalen av kap. 2650 Sykepenger.

Utviklingen i antall mottakere av rehabiliteringspenger

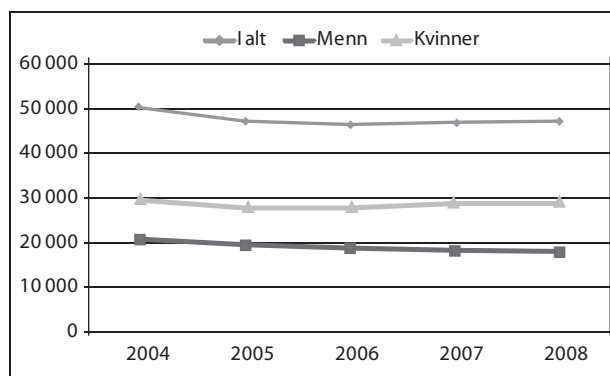
Utviklingen i antall mottakere av rehabiliteringspenger

Antall mottakere av rehabiliteringspenger har vært stabilt siden 2005 på om lag 47 000 mottakere.

I 2004 og 2005 var det en betydelig nedgang i antall mottakere av rehabiliteringspenger. Nedgangen skyldtes dels innstramminger i mulighetene for å motta rehabiliteringspenger utover 1 år og dels lavere tilgang til ordningen i forhold til tidligere år. Etter 2005 har det vært små endringer i antall mottakere.

Det er flere kvinner enn menn som mottar rehabiliteringspenger. Ved utgangen av 2008 var det 47 222 personer som mottok rehabiliteringspenger. Av disse var 61,7 pst. kvinner og 38,3 pst. menn. I 2008 var 36,2 pst. av mottakerne av rehabiliteringspenger over 49 år. Dette er en betydelig høyere andel enn for mottakere av attføringspenger. Det er små forskjeller i alderssammensetningen mellom menn og kvinner.

Gjennomsnittlig ytelse for menn og kvinner var hhv. 212 700 kroner og 174 300 kroner. Forskjellen skyldtes bl.a. at kvinner i større grad enn menn har vært i deltidsarbeid og derfor har et lavere beregningsgrunnlag.

Figur 6.10 Antall mottakere av rehabiliteringspenger i desember 2004-2008

Om lag 72 pst. av de som mottok rehabiliteringspenger pr. desember 2008 mottok en ytelse med en rehabiliteringspengegrad lik 100 pst., om lag 20 pst. hadde en ytelsesgrad på 50 pst. eller mindre, og 84 pst. hadde en grad mellom 50 og 100.

Mottakere av rehabiliteringspenger pr. desember 2008. Fordelt etter ytelsesnivå og rehabiliteringspengegrad. Relative andeler.

Rehabiliteringspengeutbetaling i G ¹	Alle antall	Herav grad lik 100	Alle % andel	Grad lik 100
Mindre eller lik 1,97G ²	18 190	8 904	38,5	26,1
Mellom 1,97G og 3,0G	15 061	11 618	31,9	34,3
Over 3,0G	13 971	13 509	29,6	39,6
Sum	47 222	34 128	100,0	100,0

¹ G=70 256 kr pr. desember 2008

² Fra 1. mai 2008 ble minsteytelsen hevet fra 1,8 G til 1,97 G.

Nesten 39 pst. av samtlige mottakere av rehabiliteringspenger mottok en ytelse lik eller mindre enn minsteytelsen på 1,97 G. Litt under halvparten av disse hadde imidlertid en rehabiliteringsgrad

som var mindre enn 100 pst. Når man kun ser på mottakere med en rehabiliteringsgrad på 100 pst., hadde om lag 26 pst. en utbetaling mindre eller lik 1,97G, mens 40 pst. mottok en ytelse over 3G.

Utviklingen i antall mottakere av rehabiliteringspenger under «aktive tiltak»¹ 2003-2008 (arbeidstrening, graderte rehabiliteringspenger og rehabiliteringspenger i ventetid før attføringstiltak)

År	Antall med arbeidstrening	Prosentandel	Antall med gradert rehabilitering	Prosentandel	Antall med rehab.penger i ventetid før attføringstiltak	Prosentandel
2003	2 313	3,8	10 227	16,8	3 226	5,3
2006	1 124	2,4	11 932	25,7	2 518	5,4
2007	1 146	2,4	12 245	26,5	2 253	4,8
2008	925	2,0	13 096	27,7	1 733	3,7

¹ En person kan være registrert med flere aktive tiltak i tabellen. En kan derfor ikke summere andelen under ulike aktive tiltak.

Samlet var det en nedgang i andelen med «aktive tiltak under arbeidstrening» fram til 2008. En mulig årsak til dette er at det i perioden har vært sterkere fokus på attføringstiltak i sykepengefasen og at flere derfor har hatt direkte overgang fra sykepengefasen til attføringspengefasen uten å ha vært innom en periode med rehabiliteringspenger. Andelen falt fra 3,8 pst. i 2003 til 2,0 pst. i desember 2008.

Fra et toppunkt i 2004 har det vært en reduksjon i andelen med rehabiliteringspenger i ventetid før attføringstiltak. Andelen var i 2008 på 3,7 pst. Reduksjonen har trolig sammenheng med at saksbehandlingstiden for søknad om attføring har gått ned i perioden fra 2004 til 2008.

Stadig flere mottar graderte rehabiliteringspenger. Andelen personer som mottok en gradert ytelse økte fra 16,8 pst. i 2003 til 27,7 pst. i 2008. I perioden fra desember 2007 til desember 2008 økte denne andelen med 1,2 prosentpoeng.

Fra desember 2003 til desember 2005 økte andelen med rehabiliteringspenger etter «avbrudd under yrkesrettet attføring» fra 8,3 til 11,8 pst. Dette skyldtes at flere saker ble sendt over til daværende Aetat for utprøving av yrkesrettet attføring i forbindelse med innskjerpingen av attføringskravet i 2000 og senere ved lovfesting av kravet i 2004. For perioden fra 2005 til 2007 var andelen stabil. Andelen var 12,2 pst. i 2007, mens andelen gikk ned til 10,7 pst. i 2008.

Overgangen fra rehabiliteringspengeordningen til alternative stønadsordninger

Innstrammingene i regelverket for rehabiliteringspenger i 2003 og 2004 førte til en kraftig økning i antall personer som gikk ut av ordningen disse årene. Dette påvirket også sammensetningen av overgangsratene disse årene, da spesielt overgangen til attføringspenger var høy.

Antall personer som har avsluttet en periode med rehabiliteringspenger. Status 3 måneder etter avgang på rehabiliteringspenger

År	Avgang, antall personer ¹	Uføre pensjon i pst.	Tidsbegrenset uførestønad i pst.	Attføringspenger i pst.	Rehab.-penger i pst.	Sum trygdeytelser i pst.	Annet i pst.	Andel mottakere i A/A registeret (med ett aktivt arbeid) ²
2003	51 234	26,7	0,1	37,0	3,6	67,4	32,6	
2006	45 738	15,5	16,2	31,5	1,9	65,1	34,9	37,8
2007	44 082	15,4	15,6	30,1	1,4	62,5	37,5	43,6
2008	41 599	15,2	16,7	27,8	1,5	61,2	38,8	39,9

¹ Disse avgangstallene, som er knyttet til overgangsratene i tabellen, vil avvike fra avgangstall benyttet i andre sammenhenger. Dette skyldes ulike datakilder.

² Omfatter alle som er gjenfunnet i Arbeidsgiver-/Arbeidstakerregisteret med et aktivt arbeidsforhold. Tall før 2006 er ikke sammenlignbare med tall for 2006 og 2007 og er derfor ikke oppgitt.

I 2008 var det totalt 31,9 pst. som mottok uførepensjon eller tidsbegrenset uførestønad tre måneder etter opphør av rehabiliteringspenger. Dette er tilnærmet samme nivå som i 2007 og 2006. Andelen med overgang til attføringspenger er noe lavere i 2008 enn i 2007. I 2008 er andelen med overgang til attføringspenger 27,8 pst. Andelen som ikke mottar trygdeytelser i 2008 er litt høyere enn foregående år. Denne gruppen omfatter personer som er kommet tilbake i arbeid, mottar sosialhjelp, mottar andre ytelser eller er avhengig av privat forsørging.

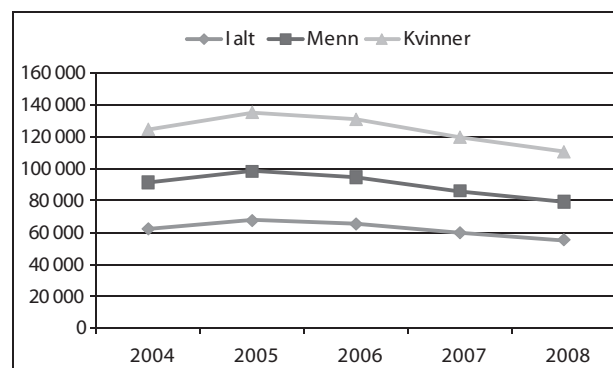
En kontroll mot Arbeidsgiver-/Arbeidstakerregisteret viser at 39,9 pst. av alle rehabiliteringspengemottakere med avgang er registrert med et aktivt arbeidsforhold. Gruppen omfatter personer som har overgang til fullt arbeid eller en kombinasjon av trygd og arbeid. Andelen er lavere enn i 2007.

Utviklingen i 2009

Antall mottakere av rehabiliteringspenger økte betydelig i 1. halvår 2009. Dette skyldtes både en økt tilstrømning inn i ordningen, samtidig som varigheten per mottaker har økt markert i 1. halvår 2009. Per juni 2009 mottok om lag 50 000 personer rehabiliteringspenger. På bakgrunn av den faktiske utviklingen hittil i 2009 forventes gjennomsnittlige antall mottakere av rehabiliteringspenger å øke noe i 2009. Utviklingen i rehabiliteringspenger påvirkes som andre helserelaterte ytelser av utviklingen i sykepenger, arbeidsmarkedet og restansesituasjonen i arbeids- og velferdsetaten.

En nærmere redegjørelse for *utgiftsutvikling* for de statlige ytelsene, og hvilke prognoser som er lagt til grunn for utviklingen i 2010 er gitt under omtalen av kap. 2652 Medisinsk rehabilitering.

Utvikling i antall mottakere av attføringspenger

Figur 6.11 Antall mottakere av attføringspenger i gjennomsnitt for året.

Ved utgangen av 2008 var det 54 922 mottakere av attføringspenger, tilsvarende en nedgang på 4,2 pst. for samme periode i 2007. Nedgangen skyldes delvis et meget lavt antall attføringspengemottakere ved utgangen av 2008 sett i forhold til antall attføringspengemottakere i gjennomsnitt i 2007. Nedgangen fra 2007 til 2008 var sterkere for menn enn for kvinner. Nedgangen skyldes særlig en lav tilgang, men også en høy avgang. Det stramme arbeidsmarkedet har trolig ført til både en lav tilgang av tidligere ordinære arbeidssøkere til gruppen av attføringspengemottakere og en høy avgang fra gruppen av attføringspengemottakere ut i jobb. Videre har det vært innstramminger i

regelverket, nærmere bestemt varighetsbegrensning på tre år på utdanningstiltak fra 1. januar 2004 og reduksjon fra 6 til 3 måneder i den maksimale perioden med attføringspenger i ventetid på arbeid. Disse regelverksendringene har bidratt til færre attføringspengemottakere i 2008 sett i forhold til 2007.

I 2008 var i gjennomsnitt om lag 94 pst. av attføringspengemottakerne yrkeshemmede, den resterende andelen er personer som er definert som ikke-yrkeshemmede. Utviklingen på attføringspen-

geområdet må ses i sammenheng med utviklingen i antall yrkeshemmede, jf. omtale under Arbeidsmarkedet, personer med nedsatt arbeidsevne.

Flertallet av attføringspengemottakerne er i aldersgruppen 30 til 49 år, til sammen om lag 60 pst. Dette gjelder både for kvinner og menn. Av den resterende andelen er det noen flere som er under 30 år enn over 49 år. Andelen mottakere av attføringspenger over 49 år på 18,5 pst. er betydelig lavere enn tilsvarende andel for mottakere av rehabiliteringspenger på vel 36 pst.

Mottakere av attføringspenger fordelt etter type tiltak. Årsgjennomsnitt 2006-2008. Antall og andeler

År	Andel på tiltak										
	Antall	Lønns-tilskudd	Arbeidspraksis	Opp- læring	Sysse- settings- tiltak, permi- sjoner og vikariater	Oppføl- ging	Avkla- rings- tiltak	Kvali- fisering i AMB	Tilrette- lagt arbeid i AMB	Tilrette- lagt arbeid i VTA	Andre tiltak
2006	42 026	1,4	24,5	57,1	0,0	9,3	3,6	0,7	0,0	0,4	3,0
2007	39 004	1,7	25,4	54,0	0,0	11,3	4,1	0,9	0,0	0,2	2,4
2008	35 486	2,0	25,9	52,0	0,1	12,6	4,0	1,0	0,0	0,2	2,2

Tiltakene har skiftet navn ved innføring av den nye tiltaksforskriften fra 1. januar 2009, men i statistikk brukes de nye navnene også om tall før 1. januar 2009. De fleste mottakerne av attføringspenger deltok på opplæringstiltak og arbeidspraksis. Fra 2007 til 2008 sank andelen av tiltaksdeltakere i opplæring. Dette kan ha sammenheng med varighetsbegrensninger som ble innført fra 2004 for skoletiltaket. Andelen på tiltaket oppfølging er på 12,6 pst. og har økt det siste året. Dette tiltaket foregår i stor utstrekning i det ordinære arbeidslivet.

Ved utgangen av desember 2008 var det totalt 54 992 mottakere av attføringspenger. Av disse, mottok om lag 40 pst. en ytelse lik minsteytelsen på 1,97 G eller mindre⁹, mens i underkant av tredjeparten mottok over 3 ganger folketrygdens grunnbeløp i attføringspenger på årsbasis. Om lag 50 pst. av mottakerne hadde en ytelse på over 2,4 G, dvs. over om lag 168 600 kroner.

Mottakere av attføringspenger pr. utgangen av desember 2008 fordelt etter nivået på ytelsen

Ytelse målt i G ¹	Antall	Andel i pst.
Mindre eller lik 1,97G	22 147	40,3
Mellom 1,97G og 3,0G	15 452	28,1
Over 3,0G	17 393	31,6
Sum	54 992	100,0

¹ Dagsatsen ved utgangen av desember 2008 er regnet om til en årsytelsen ved å gange med antall stønadsdager i et år (260). Dagsatsen inkluderer ikke etterbetalinger og er ikke redusert pga. arbeid (ytelsen er ikke gradert). G= 70 256 kr pr. desember 2008.

⁹ Pga.samordning med andre trygdeytelser kan personer motta mindre enn minsteytelsen i attføringspenger.

Overgangen fra attføringspengeordningen til alternative stønadsordninger

Antall personer som har avsluttet en periode med attføringspenger. Status 3 måneder etter avgang på attføringspenger¹

Periode	Avgang, antall personer	Uførepensjon i pst.	Tidsbegrenset uførestønad i pst.	Attføringspenger i pst.	Rehabiliteringspenger i pst.	Sum trygdeytelser i pst.	Annet i pst.	Andel mottakere i A/A registret (med ett aktivt arbeid) ²
2006	28 207	12,7	12,8	0,0	15,6	41,1	58,9	45,6
2007	29 071	12,2	12,6	0,0	17,5	42,3	57,7	46,1
2008	29 656	11,1	12,3	0,3	16,1	39,8	60,2	42,0

¹ Tall fra før 2006 er ikke sammenlignbare med tall for 2006 og 2007 og er derfor ikke oppgitt

² Omfatter alle som er gjenfunnet i Arbeidsgiver-/Arbeidstakerregisteret med et aktivt arbeidsforhold

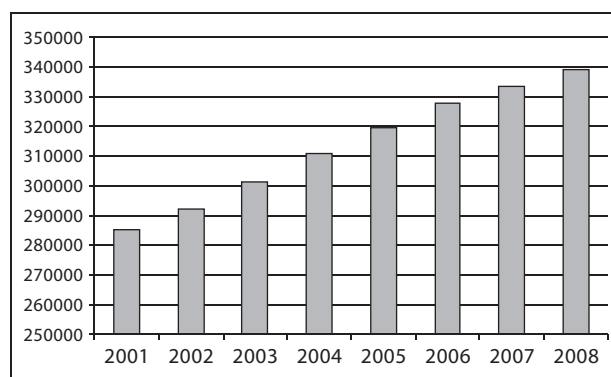
I 2008 var det 23,4 pst. som mottok uførepensjon eller tidsbegrenset uførestønad tre måneder etter opphør av attføringspenger. Svært få gikk tilbake igjen til attføringspenger etter å ha avsluttet en periode med attføringspenger. I 2008 var det 16,1 pst. som mottok rehabiliteringspenger tre måneder etter opphør av attføringspenger. 39,8 pst. mottok helserelevante trygdeytelser tre måneder etter avslutning av attføringspengeperioden. Dette er en nedgang på 2,5 prosentpoeng fra 2007. I 2008 var det dermed 60,2 pst. som ikke mottok helserelevante trygdeytelser tre måneder etter opphør av attføringspenger. Dette omfatter bl.a. personer som helt eller delvis er kommet tilbake i arbeid, mottar sosialhjelp, er avhengig av privat forsørgelse eller er ordinære arbeidssøkere.

Tall fra Arbeidsgiver-/Arbeidstakerregisteret viser at 42 pst. av dem som avsluttet en attføringspengeperiode i 2008, er registrert med et aktivt arbeidsforhold. Gruppen omfatter personer som har overgang til et fullt arbeidsforhold eller en kombinasjon av trygd og arbeid.

Utviklingen i 2009

Beholdningen av attføringspengemottakere har vært stigende i 1. halvår 2009. Dette har etter all sannsynlighet sammenheng med omslaget på arbeidsmarkedet høsten 2008. Økningen er forventet å fortsette utover høsten 2009. Regelverksendringer har også betydning for den gjennomsnittlige beholdningen av attføringspengemottakere, bl.a. økning i den maksimale perioden med attføringspenger i overgangsfasen til rehabiliteringspenger eller uføreytelser.

Utviklingen i antall mottakere av uføreytelser

Figur 6.12 Antall uføre ved utgangen av året.

Siden 2001 har andelen av befolkningen som mottar uføreytelser økt fra 10 til 11 pst. Dette tilsvarer 53 877 personer. Siden 2006 har andelen vært stabil på 11 pst. Utviklingen i alderssammensetningen i befolkningen er av stor betydning når vi vurderer utviklingen i antall uføremottakere. Antallet som går over på alderspensjon (67 åringene) har stor betydning for avgangen fra uførepensjon, og størrelsen på befolkningskullene som kommer opp i høyrisikoalder (60 år +) betyr mye for tilgangen til uførepensjon. Den demografiske utviklingen med en økende andel eldre i befolkningen, forklarer en betydelig del av økningen i antall uføre. I tillegg til alder vil utviklingen også påvirkes av forhold som regelverksendringer, utviklingen i de andre helserelevante ytelsene og utviklingen på arbeidsmarkedet.

Antall nye uføre mottakere av uføreytelser i løpet av året og prosentvis endring fra året før. 2004, 2007 og 2008

År	Antall nye mottakere av uføreytelser			Prosentvis endring fra året før		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2004	30 133	13 567	16 566	4,5	1,3	7,3
2007	29 955	13 052	16 903	-2,7	-5,2	-0,8
2008	30 317	13 055	17 262	1,2	0,0	2,1

Utviklingen i antall nye uføresaker må også ses i sammenheng økningen i restanser for uføresaker i Arbeids- og velferdsetaten i 2007 og 2008. Dette har forbigående ført til en reduksjon i antall nye uføresaker.

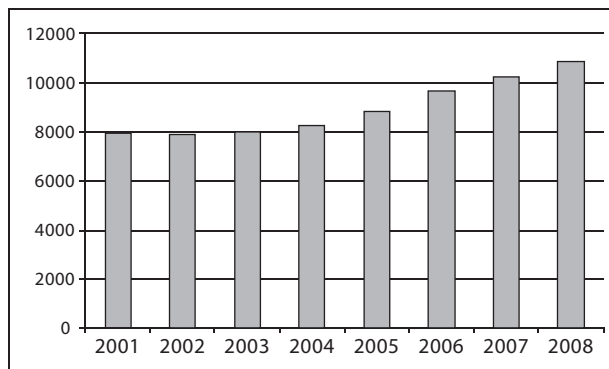
Antall mottakere av foreløpig uførepensjon har bl.a. sammenheng med den til enhver tid gjeldende restansesituasjon på uføreområdet og bruk av unntaksbestemmelsene for mottakere av rehabiliteringspenger som venter på behandling av krav om uføreytelse. I 2008 var det i gjennomsnitt 1 200 mottakere av foreløpig uførepensjon, mens gjennomsnittet i 2007 var på 1 500 mottakere.

Utvikling i antall uføre etter kjønn og alder

Antall uføre økte med om lag 5 700 fra utgangen av 2007 til utgangen av november 2008. Målt som andel av befolkningen som mottar uføreytelser (18-67 år) er andelen 11 pst., tilsvarende som i 2007. Det er flere kvinner enn menn blant mottakerne av uføreytelser. I de yngste aldersgruppene er andelen menn marginalt høyere. I aldersgruppene over 30 år er uføreandelene markert høyere for kvinner enn for menn. Det er spesielt for de eldste aldersgruppene at kjønnsforskjellene er store.

Utviklingen i antall uføre under 30 år

Siden 2001 har antallet uføre under 30 år økt med 2 900 personer. Økningen har vært størst i aldersgruppen 18-19 år der antall mottakere har økt fra 513 personer ved utgangen av 2001 til 959 personer ved utgangen av 2008. Andelen uføre under 30 år som andel av befolkningen i samme aldersgruppe har økt fra 3 til 4 pst. i perioden 2001 til 2008.

Figur 6.13 Antall uføre under 30 år ved utgangen av året.

Avslagsfrekvens

Søknader om uføreytelser og avslagsfrekvens. 2004, 2007 og 2008

År	Søknader registrert på NAV-kontor ¹	Antall avslag	Avslagspst. ²
2004	41 971	10 752	24,8
2007	46 242	6 280	14,4
2008	53 691	5 958	11,9

¹ Antall søknader er her justert for antall søknader som er registrert som henlagt/bortfalt på NAV-kontorene. Søknader henlegges/bortfaller bl.a. pga. feil eller at de trekkes tilbake.

² Avslagsprosenten beregnes på grunnlag av behandlede saker.

Avslagsprosenten for uføreytelser var 11,9 pst. i 2008, mot 14,4 pst. i 2007. En del av nedgangen kan forklares med at stadig flere av de som søker har gått ut stønadsperioden på tidsbegrenset uførestønad, og mange av disse fyller vilkårene for uførepensjon.

Andel mottakere av uføreytelser fordelt etter størrelse på ytelsen.

Mottakere av uførepensjon pr. november 2008 fordelt på ytelsesnivå (personer med 100 pst. uføregrad)

	Antall	Andel
Mindre eller lik 1,97G	59 786	25 %
Fra 1,97G t.o.m. 3,0G	130 618	54 %
Fra 3,0G og høyere	50 997	21 %
Sum	241 401	100 %

Om lag 20 pst. av uførepensjonistene med 100 pst. uføregrad mottar en ytelse på mer enn tre ganger folketrygdens grunnbeløp. 54 pst. har en ytelse mellom 2 og 3 ganger folketrygdens grunnbeløp og om lag 25 pst. har en uførepensjon som er mindre eller lik minsteytelsen på 1,97 ganger grunnbeløpet (fra 1. mai 2008).

Andel uføre med gradert uføreytelse

Andel uføre med gradert ytelse, totalt og blant nye mottakere av uføreytelser, fordelt på kjønn. 2004, 2007 og 2008

År	Andel mottakere av graderte uføreytelser			Nye mottakere av uføreytelser		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2004	20,4 %	13,9 %	25,2 %	28,4 %	21,3 %	34,2 %
2007	20,2 %	14,5 %	24,1 %	30,0 %	24,2 %	34,5 %
2008 ¹	20,0 %	14,9 %	23,7 %			

¹ Arbeids- og velferdsdirektoratet har pga. statistikkomlegging ikke produsert statistikk for hvor mange nye mottakere i 2008 som har gradert ytelse.

Andelen mottakere med gradert uføreytelse er relativt stabil. Blant mottakerne av uføreytelser har om lag 24 pst. av kvinnene og 15 pst. av mennene gradert ytelse. Andelen mottakere med gradert ytelse er vesentlig høyere blant de som mottar tidsbegrenset uførestønad enn de som mottar uførepensjon.

Antall uførepensjonister som går ned i uføregrad

Sett i forhold til det totale antallet uførepensjonister er det en svært liten andel av uførepensjonistene som får redusert sin uføregrad i løpet av et år. I løpet av de første elleve månedene for 2008 gjaldt dette omlag 1 600 personer, omtrent tilsvarende antall som i 2007. Andelen er relativt stabil. Mange av de som prøver seg i arbeid har inntekt innenfor friinntekten på 1G, og får dermed ikke endret uføregrad ved økt arbeidsinnsats.

Mottakere av tidsbegrenset uførestønad pr. desember 2008 fordelt på ytelsesnivå (personer med 100 pst. uføregrad)

	Antall	Andel
Mindre eller lik 1,97G	8 020	26 %
Fra 1,97G t.o.m. 3,0G	10 082	33 %
Fra 3,0G og høyere	12 318	40 %
Sum	30 420	100 %

40 pst. av mottakerne av tidsbegrenset uførestønad med en uføregrad på 100 pst. har over tre ganger folketrygdens grunnbeløp i ytelse, mens 26 pst. har en ytelse som er mindre eller lik minsteytelsen på 1,97 ganger grunnbeløpet.

Antall uførepensjonister som har redusert uføregrad i løpet av 2008

Gammel uføregrad	Ny uføregrad			
	Antall	Under 50	50	51-99
Under 50	33	33		
50	84	84		
51-79	225	69	29	127
80-99	243	20	10	213
100	1 021	75	48	898
I alt	1 606	281	87	1 238

Andel uførepensjonister med arbeidsinntekt

24,4 pst. av uførepensjonistene med 100 pst. uførepensjon i 2007, hadde arbeidsinntekt ved siden av pensjonen. Dette er en liten økning fra 2006 da tilsvarende andel var 23,2 pst. Det er relativt sett flere menn enn kvinner som har arbeidsinntekt, og menn har i tillegg en høyere inntekt enn kvinner.

Andel av de som har hatt hel uførepensjon hele året og som har hatt arbeidsinntekt i samme år. 2003, 2006 og 2007¹.

Inntekts-intervall i G	0-0,5 G	0,5-0,8 G	0,8 G eller mer	I alt
2003	15,4	3,6	5,1	24,1
2006	14,3	3,6	5,3	23,2
2007	14,8	3,8	5,7	24,4

¹ Av registerte tekniske årsaker er denne tabellen for forutgående år, dvs. 2007.

Utviklingen i 2009

Ved utgangen av juni 2009 var 341 425 personer mottakere av en uføreytelse. Det er 5 629 flere enn ved utgangen av juni 2008. Antall personer med uføreytelse økte med 1,7 pst. fra juni 2008 til juni 2009 og med 1,6 pst. fra juni 2007 til juni 2008. Fra utgangen av 1. halvår 2008 til utgangen av 1. halvår 2009 økte antallet på tidsbegrenset uførestønad med om lag 5 900 personer. Samtidig ble antallet mottakere av uførepensjon redusert med rundt 200 personer.

6 600 nye kvinner, og 5 400 nye menn mottok uførepensjon i løpet av første halvår 2009. For begge kjønn er det en økning i tilgangen fra første halvår 2008. I løpet av første halvår 2009 mottok om lag 12 000 nye personer uførepensjon. Dette var en økning på 8,2 pst. fra første halvår 2008, da rundt 11 000 nye personer ble uførepensjonister. For begge kjønn var tilgangen størst i aldersgruppen 60 til 64 år.

I løpet av første halvår 2009 mottok om lag 6 800 nye personer tidsbegrenset uførestønad. Det er en økning på 8,2 pst. sammenliknet med første halvår 2008, da rundt 6 300 nye personer ble mottakere av tidsbegrenset uførestønad. 4 400 nye kvinner, og 2 300 nye menn mottok tidsbegrenset uførestønad i løpet av første halvår 2009. Dette er en økning i tilgangen for både kvinner og menn sammenliknet med første halvår 2008.

En nærmere redegjørelse for *utgiftsutvikling*, og hvilke prognoser som er lagt til grunn for utviklingen i 2010 er gitt under omtalen av kap. 2655 Uførhet.

Alderspensjon og avtalefestet pensjon (AFP)

Følgende tilstandsvurdering og redegjørelse for utviklingstrekk refererer seg til dagens alderspensjon i folketrygden og til dagens ordninger for avtalefestet pensjon (AFP).

Pensjonsreformen iverksettes fra 1. januar 2010, og viktige deler av reformen som bl.a. nye opptjeningsregler i folketrygdens alderspensjon trer i kraft fra dette tidspunktet. Fra 1. januar 2011 vil det være mulig å ta ut alderspensjon fleksibelt fra 62 år, og privat AFP vil beregnes som et påslag til alderspensjonen og tas ut samtidig med denne. Det vises til delmål 5 *Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem* for en nærmere omtale av arbeidet med pensjonsreformen.

En nærmere redegjørelse for utgiftsutviklingen og hvilke prognoser som er lagt til grunn for utviklingen i 2010 er gitt under omtalen av kap. 2655 uførhet.

Alderspensjon

Formålet med dagens alderspensjon i folketrygden er å sikre inntekt for personer som har fylt 67 år, som fram til det innføres fleksibel alderspensjon fra 62 år i 2011 er den allmenne pensjonsalderen i Norge.

Folketrygden gir en grunnsikring i form av grunnpensjon og særtillegg (minstepensjon), og en viss standardsikring i forhold til tidligere arbeidsinntekt gjennom tilleggspensjonen. Ved siden av alderspensjonen kan det også ytes forsørgingstillegg for ektefelle og barn og ventetillegg. For en nærmere beskrivelse av de ulike komponentene i folketrygdens alderspensjon, se kap. 2670 Alderdom.

Utviklingen i antall alderspensjonister og minstepensjonister

Etter en periode med moderat nedgang i antall alderspensjonister, begynte antallet å øke fra 2004. Fra 2004 til 2008 økte antall alderspensjonister med om lag 17 000, dvs. en økning på i underkant av 3 pst. I 2008 mottok om lag 643 000 personer alderspensjon fra folketrygden.

I 2004 utgjorde andelen minstepensjonister 32 pst. av alle alderspensjonister. Andelen har siden falt, og utgjorde i 2008 om lag 30pst. Nedgangen henger sammen med at stadig flere har opp-tjent rett til tilleggspensjon i folketrygden. I 2008 økte den ordinære særtilleggssatsen fra 79,33 pst. til 94 pst. av folketrygdens grunnbeløp, mens den i 2009 økte ytterligere fra 94 pst. til 97 pst. Når særtillegget økes, øker antall minstepensjonister fordi flere med lav tilleggspensjon faller under det nye minstepensjonsnivået. Dette forklarer at antall minstepensjonister økte fra 2007 til 2008.

Alderspensjonister og minstepensjonister pr. 31. desember 2004, 2007 og 2008, endringer fra foregående år og andel minstepensjonister.

År	I alt		Minstepensjonister		Andel minstepensjonister ¹		
	Antall	Endring	Antall	Endring	I alt	Menn	Kvinner
2004	625 668	1 946	199 831	-8 291	31,9	9,7	47,7
2007	639 255	5 039	176 494	-7 626	27,6	8,0	41,9
2008	642 815	3 560	191 887	15 393	29,9	8,9	45,3

¹ Andelen mannlige og kvinnelige minstepensjonister er sett i forhold til hhv. antall mannlige og kvinnelige alderspensjonister, og ikke i forhold til totalt antall alderspensjonister.

Det er fortsatt en høyere andel kvinner enn menn med minstepensjon. Dette skyldes at kvinnene gjennomgående har hatt en svakere tilknytning til arbeidslivet og som regel lavere inntekt enn menn. Blant kvinner som nå blir alderspensjo-

nister er det stadig flere som har vært yrkesaktive. Andelen minstepensjonister blant kvinner forventes derfor å gå ned i årene framover. Andelen økte noe fra 2008 til 2009 pga. økningen i særtillegget i 2008.

Utvikling i antall nye alderspensjonister med tidligere uførepensjon, AFP og yrkesaktivitet

Andel nye alderspensjonister mellom 67 og 70 år med forutgående uførepensjon eller AFP, og andel som var yrkesaktive året før pensjonering pr. 31. desember 2004, 2007 og 2008

År	Antall nye alderspensjonister	Andel med forutgående uførepensjon, pst.	Andel med forutgående AFP, pst.	Andel som var yrkesaktive året før pensjonering ¹
2004	35 270	42,1	22,9	17,8
2007	39 530	42,5	22,4	19,5
2008	38 500	40,7	22,7	21,8

¹ Personer som var både yrkesaktive og hadde uførepensjon eller AFP ikke medregnet

Blant nye alderspensjonister i 2008 hadde 22,7 pst. vært AFP-pensjonister og 40,7 pst. hadde vært uførepensjonister før de ble alderspensjonister. Fra 2004 til 2008 har disse andelen blitt redusert med

henholdsvis 0,2 og 1,4 prosentpoeng. Andelen nye alderspensjonister som var yrkesaktive året før pensjonering har økt fra om lag 18 pst. i 2004 til om lag 22 pst. i 2008.

Utvikling i gjennomsnittlig alderspensjon og minstepensjon

Utvikling i gjennomsnittlig pensjon og minstepensjon, 2008 kroner¹

	Alderspensjon			Minstepensjon		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2004	143 200	170 100	124 000	99 500	88 800	101 000
2007	159 400	189 800	137 200	104 600	86 700	107 100
2008	165 700	196 400	143 000	113 100	99 000	115 200

¹ Beløpene er omregnet til 2008-kroner med utviklingen konsumprisindeksen.

Gjennomsnittlig alderspensjon økte med 15,7 pst. fra 2004 til 2008. Økningen skyldes både at

pensjonene har økt reelt, dvs. med mer enn prisveksten, og at nye alderspensjonister har hatt høy-

ere opptjening. Økningen var litt større for menn enn for kvinner, henholdsvis 15,5 pst. og 15,3 pst. Det antas at kvinner etter hvert vil få en høyere prosentvis økning enn menn. Dette skyldes først og fremst en økende yrkesdeltakelse blant kvinner, men også at ordningen med omsorgspoeng som trådte i kraft i 1992 etter hvert vil begynne å få virking for nye alderspensjonister.

Fra 1. mai 2009 utgjør den årlige minstepensjonen 143 568 kroner for enslige, 132 636 kroner for minstepensjonist som er gift eller samboende med minstepensjonist og 115 872 kroner for minstepensjonist som er gift med pensjonister med tilleggspensjon. For enslige personer som tok ut alderspensjon fra 1. mai 2009 og er født i 1942, var høyest oppnåelig pensjon fra folketrygden 339 240 kroner i året.

Utvikling i gjennomsnittspensjon for nye alderspensjonister og minstepensjonister

Utvikling i gjennomsnittspensjon for nye alderspensjonister, 2008-kroner¹, og andel minstepensjonister

	Gjennomsnittlig alderspensjon for nye alderspensjonister, 2008 kroner ¹			Andel minstepensjonister av nye alderspensjonister, pst.		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2004	153 600	183 600	126 100	23,6	5,7	40,1
2007	172 300	204 900	141 400	20,0	5,0	34,2
2008	173 400	205 800	142 600	19,7	5,4	33,3

¹ Beløpene er omregnet til 2008-kroner med utviklingen i konsumprisindeksen.

Kvinnens økte yrkesdeltakelse har gitt seg utslag i at kvinnes opptjening av tilleggspensjon er blitt høyere, og at den også øker noe raskere enn menns opptjening. Gjennomsnittlig pensjon for nye pensjonister økte med 13,1 pst. for kvinner og 12,1 pst. for menn fra 2004 til 2008. Denne trenden, med høyere prosentvis vekst for kvinner, forventes å fortsette ettersom flere kvinner med mer omfattende yrkesdeltakelse når pensjonsalderen.

Andelen minstepensjonister blant nye pensjonister i 2008 var 5,4 pst. for menn og 33,3 pst. for kvinner. For menn har andelen vært forholdsvis stabil de siste årene, mens den for kvinner har falt med nesten 7 prosentpoeng siden 2004. Også denne effekten henger sammen med kvinners økende yrkesdeltakelse over tid.

Utvikling i sammensetning av alderspensjonistenes inntekt

Pensjonistenes inntekter har økt i forhold til konsumprisindeksen i perioden fra 2003 til 2007. Om lag 64 pst. av alderspensjonistenes samlede inntekter kom i 2007 fra alderspensjon fra folketrygden, mens tjenestepensjon utgjorde i gjennomsnitt om lag 18 pst. av samlet inntekt. Alderspensjonen utgjør en større andel av kvinners samlede inntekt enn av menns samlede inntekt, henholdsvis 68 pst. og 61 pst. i 2007. For menn utgjorde alders- og tjenestepensjonene samlet 79 pst. av inntekten, og for kvinner om lag 85 pst.

Sammensetning av alderspensjonistenes gjennomsnittlige inntekt 2003-2007. Samlet inntekt i faste 2007-kroner¹ og andeler i pst. av samlet inntekt.

		2003	2004	2005	2006	2007
Totalt:	Samlet inntekt ²	199 000	205 300	226 400	216 700	239 400
	Alderspensjon	65	67	62	67	64
	Tjenestepensjon	18	18	17	18	18
	Annen inntekt ³	17	15	21	15	18
Kvinner:	Samlet inntekt ²	163 200	167 200	177 400	178 600	195 400
	Alderspensjon	69	71	69	70	68
	Tjenestepensjon	16	17	17	17	17
	Annen inntekt ³	14	12	14	12	15
Menn:	Samlet inntekt ²	250 300	259 600	295 700	270 200	300 400
	Alderspensjon	61	62	57	64	61
	Tjenestepensjon	19	19	17	19	18
	Annen inntekt ³	20	19	26	17	21

¹ Beløpene er omregnet til 2007-kroner med utviklingen i konsumprisindeksen.

² Samlet inntekt er summen av yrkesinntekt, kapitalinntekt og overføringer.

³ Annen inntekt er kapitalinntekt, yrkesinntekt, andre overføringer med mer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for personer og familier.

Utviklingen i grunnbeløpet og lønnsveksten

Inntektsutviklingen for alderspensjonister og lønnstakere i alt, prosentvis økning

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Gjennomsnitt 2003- 2008
- Grunnbeløp	5,1	3,9	3,3	3,5	5,4	5,5	4,4
- Minstepensjon for enslige	5,1	3,9	3,3	3,5	5,4	11,3	5,4
- Minstepensjon for ektepar	7,4	6,1	4,9	4,0	5,4	11,9	5,6
Lønnstakere i alt	4,5	3,5	3,3	4,1	5,4	6,0	4,4

Kilde: St.prp. nr. 84 (2008-2009) Om trygdeoppgjøret 2009

Grunnbeløpet i folketrygden økte i perioden fra 2003 til 2008 med gjennomsnittlig 4,4 pst. pr. år. Årslønnsveksten for alle grupper var på 4,4 pst. pr. år i samme periode.

Ved trygdeoppgjøret 2008 ble partene enige om å benytte etterslepet fra trygdeoppgjøret 2007 knyttet til alders-, uføre- og etterlattepensjoner til en ekstraordinær økning i folketrygdens minstepensjon. Dette innebærer at gjennomsnittlig grunnbeløp har økt noe mindre fra 2007 til 2008 sammenlignet med utviklingen for lønnstakere i samme periode, samtidig som pensjonistene som gruppe har fått en utvikling på linje med de yrkesaktive.

Stortinget har i arbeidet med pensjonsreformen og i forbindelse med lovbehandlingen av ny alderspensjon i folketrygden vedtatt nye regler for regulering av folketrygdens pensjoner. Fra 2011 vil pensjon under utbetaling reguleres med lønnsveksten og deretter fratrekkes 0,75 pst. Over tid forventes dette å gi en regulering av pensjon under utbetaling tilsvarende et gjennomsnitt av pris- og lønnsveksten.

Utvikling i forventet pensjoneringsalder

Forventet pensjoneringsalder i et gitt år er definert som den alderen en tilfeldig valgt person forventes å bli pensjonert, gitt pensjoneringsmønsteret i året.

Forventet pensjoneringsalder ved fylte 50 år var 64 år i 2008. Det er et halvt år høyere enn i 2001 for begge kjønnene sett under ett. Økningen i forventet pensjoneringsalder har vært sterkere for menn enn for kvinner i denne perioden.

Forventet pensjoneringsalder; alderspensjon, uførepensjon og AFP

	Ved fylte 50 år		
	I alt	Menn	Kvinner
2001	63,5	63,8	63,4
2004	63,3	63,6	63,1
2007	63,9	64,3	63,4
2008	64,0	64,4	63,6

Utvikling i yrkesaktiviteten for 68- og 69-åringer

Yrkesaktivitet for befolkningen i alderen 68¹-69 år.

	Antall	Andel yrkesaktive, pst. ²	Gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt for de yrkesaktive, målt i G
2001	64 982	30,0	1,21
2002	62 506	30,8	1,30
2005	65 421	31,4	1,45
2006	68 139	32,4	1,46
2007	71 002	34,0	1,54

¹ Bare de personene som er fylt 68 år har hatt mulighet for å være alderspensjonist hele året.

² Yrkesaktive er definert som personer med pensjonsgivende inntekt høyere enn null.

Yrkesaktiviteten blant 68- og 69-åringer har økt jevnt siden 2001, både i antall og som andel av alle yrkesaktive. Dette har trolig sammenheng med at fribeløpet for arbeidsinntekt ved siden av alderspensjonen økte fra en til to ganger grunnbeløpet med virkning fra 2002.

Med virkning fra 2008 ble avkorting av alderspensjon mot arbeidsinntekt avviklet for 67-åringer, og med virkning fra 2009 for 68-åringer. Undersøkelser Arbeids- og velferdsetaten har gjort bekrefter at flere ønsker å fortsette i arbeid utover 67 år. Det er derfor grunn til å tro at denne liberaliseringen av regelverket kan bidra til å gi ytterligere vekst i denne aldersgruppens yrkesdeltakelse i årene framover.

Avtalefestet pensjon (AFP)

Det finnes i dag tre AFP-ordninger i privat sektor for ulike grupper arbeidstakere: LO/NHO-ordningen, ordningen i Spekterområdet og ordningen i finansnæringen. Ordningene er forholdsvis like sett fra arbeidstakernes ståsted. Felles for ordningene er at staten gir tilskudd tilsvarende 40 pst. av pensjonen eksklusive AFP-tillegget fra 64 år. I dag er om lag halvparten av arbeidstakerne i privat sektor ansatt i virksomheter med tariffavtale som omfatter AFP. For en nærmere beskrivelse av AFP i privat sektor, se kap. 666 Avtalefestet pensjon (AFP).

Alle ansatte i offentlig sektor omfattes av AFP-ordninger både i stat og kommune. Utgifter til AFP for statsansatte er budsjettert under Fornyings- og administrasjonsdepartementet kap. 1542 Tilskudd til Statens Pensjonskasse.

AFP gir den enkelte rett til å gå av med pensjon på nærmere vilkår før den ordinære pensjonsalderen i folketrygden på 67 år. Vedkommende må være i inntektsgivende arbeid på pensjonerings-tidspunktet. Pensjonering forutsetter at inntektsgivende arbeid opphører eller reduseres. Laveste pensjonsalder i AFP-ordningene er i dag 62 år. Der som pensjonisten har arbeidsinntekt, skal AFP-pensjonen reduseres med samme prosentsats som den nye arbeidsinntekten utgjør av beregnet tidligere arbeidsinntekt. AFP kan ikke gis i kombinasjon med uførepensjon, etterlattepensjon, rehabiliteringspenger, attføringspenger, tidsbegrenset uførestønad eller foreløpig uførepensjon fra folketrygden.

I offentlig og privat sektor sett under ett er 65 pst. av landets yrkesaktive omfattet av AFP-ordninger. For sysselsatte 61-åringer kan andelen arbeidstakere med rett til AFP anslås til vel 80 pst. AFP-ordningen fremstår i dag som en generell tidligpensjonsordning for de gruppene som omfattes.

Utvikling i antall AFP-pensjonister

Antallet AFP-pensjonister er påvirket både av demografiske forhold, situasjonen i arbeidsmarkedet, normdanning og av endringer i regelverket. Ved utgangen av 2008 mottok i alt 48 428 pensjonister AFP, hvorav 23 041 i privat sektor (inkludert Spekter). Økningen i antall AFP-pensjonister de siste årene skyldes kraftig vekst i befolkningen i den aktuelle alderen. AFP-pensjonister som andel av befolkningen mellom 62 og 67 har ligget stabilt på mellom 18 pst. og 19 pst. de siste årene. Den demografiske utviklingen, med et økende antall eldre i alderen 62-67 år, tilsier isolert sett at det er grunn til å forvente en sterk økning i antall AFP-

mottakere også i årene framover. Fra 2011 vil AFP i privat sektor beregnes som et påslag til alderspen-

sjon fra folketrygden og tas ut samtidig med denne.

Mottakere av AFP, antall etter ordning. Pr. 31. desember 2004-2008.

År	I alt	Privat	Offentlig	Spekter
2004	35 613	16 625	18 341	647
2005	37 395	17 217	19 507	671
2006	41 282	18 698	21 746	838
2007	44 251	20 048	23 186	1 017
2008	48 428	21 829	25 387	1 212

Utviklingen i gjennomsnittlig AFP-pensjon

I 2008 var gjennomsnittlig årlig pensjon for alle AFP-pensjonister i privat sektor 197 228 kroner,

mens den i offentlig sektor var 172 932 kroner. Gjennomsnittlig pensjon var høyere for menn enn for kvinner i begge ordningene.

Gjennomsnittlig pensjon etter AFP-ordning¹. Pr. 31. desember 2004-2008, nominelle beløp

År	Alle		Kvinner		Menn	
	Privat	Offentlig	Privat	Offentlig	Privat	Offentlig
2004	166 939	153 338	125 538	132 871	183 774	172 061
2005	174 901	157 184	132 962	139 305	192 399	174 378
2006	180 799	160 524	139 501	144 265	198 477	177 443
2007	190 351	168 646	149 000	153 538	208 731	185 647
2008	197 228	172 932	156 396	159 371	215 592	188 777

¹ Privat sektor inkluderer Spekter Utviklingen i antall nye AFP-pensjonister

Antall nye AFP-pensjonister etter alder på pensjoneringstidspunktet totalt (offentlig og privat sektor pr.år)

År	62 år	63 år	64 år	65 år	66-67 år
2004	6 553	1 280	979	1 137	345
2005	7 183	1 416	906	1 204	427
2006	8 640	1 626	1 111	1 216	399
2007	8 428	1 572	1 055	1 246	374
2008	9 238	1 749	1 226	1 318	419

I 2008 kom det til i alt 13 950 nye AFP-pensjonister. Av disse var 66 pst. 62 år på pensjoneringstidspunktet, om lag samme andel som i 2007. Antallet nye AFP-pensjonister er bl.a. påvirket av at

befolkningen i alderen 62 til 67 år økte betydelig i årene 2004-2008. Ved utgangen av 2008 var om lag 12 pst. av 62-åringene og om lag 24 pst. av 66-åringene AFP-pensjonister.

Utviklingen i andel AFP-pensjonister

Andel AFP-pensjonister av antall mulige AFP-pensjonister etter alder. 2008^{1, 3}. Pst.

		Alder pr. 31.12.2008 ²				
Sektor	Kjønn	62	63	64	65	66
Privat	Menn	29,8	47,0	56,9	65,2	72,8
	Kvinner	31,3	49,8	58,1	66,3	70,6
Kommunal	Menn	24,3	40,4	51,1	62,9	70,8
	Kvinner	22,7	35,3	44,7	54,1	60,2
Stat	Menn	17,0	22,3	28,5	41,2	47,0
	Kvinner	19,8	30,5	41,7	48,2	58,2
I alt	Menn	26,6	42,0	51,5	61,2	68,7
	Kvinner	24,6	38,8	48,3	56,7	63,5

¹ Uttaksratene er beregnet som andelen AFP-pensjonister på ulike alderstrinn av alle som var yrkesaktive i AFP-foretak og oppfylte opptjeningskravet for AFP ved 61 år, og som ikke hadde forlatt arbeidsstyrken av andre grunner (uførepensjon, død mv.). Tabellen reflekterer ikke avgang fra AFP-ordningen.

² Siden alder er målt ved utgangen av året vil den målte kohorten i gjennomsnitt være 1/2 år eldre enn det som oppgis i tabellen.

³ For alderen 63-66 år er også de som har gått av med AFP i tidligere år medregnet i uttaksratene.

Beregninger av andelen AFP-pensjonister viser at om lag 25 pst. av de som kan ta ut AFP, gjør det ved første mulige anledning, dvs. ved 62 år. Rundt 69 pst. av mennene og rundt 64 pst. av kvinnene som tilfredsstiller kravene for AFP har valgt å ta ut AFP-pensjon ved 66 år, gitt at vedkommende ikke har forlatt arbeidslivet gjennom andre ordninger, f.eks. uførepensjon.

Det er generelt en større andel som velger å ta ut AFP i privat sektor enn i offentlig sektor. Av

menn i privat sektor har nesten 73 pst. gått av med AFP ved 66 år, og om lag 30 pst. har gått av allerede ved 62 år. Lavest uttak av AFP finner man blant statsansatte. Ved 66 år har rundt 58 pst. av kvinnelige statsansatte og om lag 47 pst. av mannlige statsansatte benyttet seg av AFP. Det er en noe større andel kvinner enn menn som benytter den statlige ordningen ved første anledning.

Utviklingen i andelen AFP-pensjonister med gradert pensjon

Andel av alle AFP-pensjonister som tar ut gradert pensjon, etter kjønn og ordning, 2004-2008¹

	I alt	Alle		Kvinner		Menn	
		Privat	Offentlig	Privat	Offentlig	Privat	Offentlig
2004	14,2	9,7	18,5	10,0	17,2	9,5	20,3
2005	14,3	9,6	18,7	9,9	17,3	9,5	20,7
2006	16,0	11,2	20,4	11,3	19,1	11,1	22,3
2007	17,7	13,3	21,7	13,5	20,7	13,3	23,2
2008	19,9	15,7	23,6	16,1	22,5	15,5	25,4

¹ Privat sektor inkluderer Spekter.

Andelen av nye AFP-mottakere som tar ut gradert pensjon har økt for begge kjønn både i offentlig og privat sektor de siste årene. Ved utgangen av 2008 var den gjennomsnittlige pensjonsgraden 88,7 pst. for alle AFP-pensjonister, mens den for

nye AFP-pensjonister var 83,3 pst. Til sammenlikning var gjennomsnittlig pensjonsgrad for nye AFP-pensjonister 90,1 pst. i 2004. Dette indikerer at stadig flere kombinerer uttak av pensjon og arbeid. Fra 1. januar 2011 vil AFP beregnes som et

påslag til alderspensjon fra folketrygden. Fra dette tidspunkt vil det også være mulig å ta ut gradert alderspensjon.

Blant menn i privat sektor var det om lag 25 pst. som tok ut gradert pensjon i 2008, mot 21,2 pst. i 2007. I offentlig sektor var det snaut 35 pst. som kombinerte arbeid og pensjon i 2008, mot om lag

32 pst. i 2007. For kvinner var det nesten 27 pst. i privat sektor og 29 pst. i offentlig sektor som kombinerte arbeid og pensjon i 2008, mot henholdsvis 22,8 og 27 pst. i 2007. Samlet sett var det i alt om lag 23 pst. av nye mottakere som tok ut gradert pensjon i 2006, 25 pst. blant de nye i 2007 og 29 pst. i 2008.

Andel av nye AFP-pensjonister som tar ut gradert pensjon, etter kjønn og ordning, 2004-2008¹

	Alle			Kvinner		Menn	
	I alt	Privat	Offentlig	Privat	Offentlig	Privat	Offentlig
2004	18,4	13,7	22,3	15,0	19,9	13,2	25,8
2005	20,2	13,8	25,2	14,6	23,6	13,5	27,8
2006	23,3	17,2	28,2	17,3	26,2	17,2	31,2
2007	25,4	21,7	28,7	22,8	27,0	21,2	31,5
2008	28,6	25,6	31,0	26,8	29,0	25,1	34,6

¹ Privat sektor inkluderer her Spekter.

Utfordringer

Aldringen av befolkningen gjør at pensjonssystemet vil bli stilt overfor store utfordringer i årene framover. I dag er det om lag 640 000 alderspensjonister i Norge. I 2050 antas det at antallet vil ha mer enn fordoblet seg. Om lag 40 pst. av folketrygdens utgifter går i dag til alderspensjon. Kombinasjonen av en økende andel eldre og høyere gjennomsnittlige pensjoner vil føre til en kraftig økning i pensjonsutgiftene over tid. Samtidig med at en aldrende befolkning bidrar til å øke utgiftene til alderspensjon, så vil det også kunne gi økte offentlige utgifter på andre områder som utgifter til helse- og omsorgstjenester. Mens antallet alderspensjonister i dag tilsvarende 21 pst. av befolkningen i yrkesaktiv alder, viser framskrivninger at andelen kan øke til det dobbelte i 2050.

I tillegg til de økonomiske utfordringene er det flere sider ved dagens pensjonssystem som kan oppleves urimelige. Det er liten sammenheng mellom inntekt gjennom yrkeskarrieren og pensjon, og pensjonssystemet gir til dels tilfeldige pensjonsmessige utslag. Det kan synes urimelig at personer med en god del år i arbeidslivet kan ende opp med samme pensjon som personer uten tidligere arbeidsinntekt. Muligheten til å gå av med pensjon før den ordinære pensjonsalderen i folketrygden på 67 år er ulikt fordelt. Store deler av arbeidslivet omfattes av ordningen med AFP, og enkelte arbeidstakergrupper har særaldersgrenser. Det er imidlertid mange som ikke har noe reelt tilbud om

tidligpensjon til tross for at de har betydelig opptjening av pensjonsrettigheter i folketrygden.

En videreføring av dagens pensjonssystem vil utgjøre en økende belastning for de yrkesaktive over tid. Samfunnet må innrettes slik at den samlede verdien av arbeid kan øke. En viktig utfordring i årene framover vil derfor være å begrense tidlig avgang fra arbeidslivet. Arbeidslivet må legges til rette slik at flere eldre som ønsker og kan det, får fortsette i lønnet arbeid. Eldre mennesker er en stor ressurs for samfunnet, og det blir viktig å mobilisere den reserven av arbeidskraft som ligger hos eldre. I tillegg til tilpasninger i arbeidsmarkedet er det viktig at pensjonssystemet innrettes slik at det stimulerer til økt arbeidsinnsats samtidig som det åpner for en fleksibel og individuelt tilpasset overgang fra arbeid til pensjon.

En nærmere redegjørelse for *utgiftsutvikling* og hvilke prognoser som er lagt til grunn for utviklingen i 2010 er gitt under omtalen av kap. 666 Avtalefestet pensjon og kap. 2670 Alderdom.

Utviklingstrekk for andre grupper

Etterlatte

Det kan på visse vilkår gis pensjon til gjenlevende ektefelle under 67 år. Formålet med slik pensjon er å sikre inntekt når forsørgeren dør og den gjenlevende helt eller delvis ikke er i stand til å forsørge seg selv. Antall gjenlevende ektefeller med pensjon har gått ned de siste årene. Dette skyldes bl.a. at dødeligheten i aldersgruppene under 67 år er redusert, særlig blant menn, og at det dermed har blitt

færre enker. Den økende yrkesaktiviteten blant kvinner påvirker også utviklingen i antall gjenlevende ektefeller som får utbetalt pensjon, da pen-

sjonen avkortes mot inntekt og dermed faller helt bort over visse inntektsnivåer.

Gjenlevende ektefeller med pensjon pr. 31.12. og endring fra foregående år. 2004, 2007 og 2008

År	Med grunnpensjon		Med sært tillegg		Med tilleggspensjon	
	Antall personer	Endring fra året før	Antall personer	Endring fra året før	Antall personer	Endring fra året før
2004	24 632	- 614	4 007	- 240	24 033	- 483
2007	23 308	- 698	3 629	- 208	22 756	- 684
2008	22 904	- 404	5 681	2 052	22 394	- 362

De aller fleste gjenlevende ektefeller med pensjon er kvinner, 89,4 pst. i 2008. I underkant av 60 pst. av enkene under 67 år mottar pensjon eller overgangsstønad.

Andelen gjenlevende ektefeller i arbeid eller under utdanning har økt de siste årene. I 2008 var 73,7 pst. av alle gjenlevende ektefeller med pensjon/stønad i arbeid eller under utdanning. Dette tilsvarer en økning på 4,4 pst. fra 2004. For gjenlevende ektefeller under 55 år økte andelen som er i arbeid eller under utdanning med 4,2 pst. fra 2004

til 2008. Fra 1. januar 2002 er hovedregelen at det vil bli fastsatt en forventet inntekt på minst to ganger grunnbeløpet for mottakere under 55 år, hvis de ikke har eller kan forventes å ha en reell inntekt som er høyere.

Barnepensjon

Barnepensjon gis til barn under 18 år som har mistet en eller begge foreldre. For nærmere omtale vises det til kapittel 2680 etterlatte.

Barnepensjonister pr. 31. desember. 2004, 2007 og 2008

	2004	2007	2008	Endring 2004-2008 i pst.
Antall i alt	14 039	13 786	13 377	- 4,7
Begge foreldre døde	300	296	266	- 11,3

Antall barnepensjonister utgjør ca. 1,1 pst. av alle unge mellom 0 og 20 år. Det er omlag 1,4 barn pr. barnekull som har mistet én av foreldrene og rundt 1,2 barn pr. barnekull som har mistet begge.

Man kan få stønad til: drift av tekniske hjelpemidler, transport, førerhund, hold av teksttelefon og i særlige tilfeller vanlig telefon, bruk av proteser, støttebandasjer, fordyret kosthold ved diett og slitasje på klær og sengetøy.

Mottakere av grunnstønad og hjelpestønad

Grunnstønad

Grunnstønad gis til personer som har nødvendige ekstrautgifter pga. varig sykdom, skade eller lyte.

Antall grunnstønadmottakere etter alder og kjønn i 2006, 2007 og 2008 pr. 31. desember

Alder	Antall kvinner			Antall menn		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008
I alt	75 494	75 030	74 665	56 428	55 867	55 670
0-17 år	6 470	6 307	6 287	9 998	9 708	9 606
18-66 år	48 044	47 923	47 876	35 304	35 173	35 183
67 år og eldre	20 980	20 800	20 502	11 126	10 986	10 881

Ved utgangen av 2008 mottok til sammen 130 335 personer grunnstønad. Det siste året er antallet stønadmottakere redusert med 0,4 pst. Kvinneandelen blant stønadmottakerne er stabil på rundt 57 pst. Nær 39 pst. av grunnstønadmottakerne mottar uførepensjon og 24 pst. mottar alderspensjon.

Hjelpestønad

Man kan få hjelpestønad dersom man har et særskilt behov for pleie og tilsyn pga. sykdom, skade eller en medfødt funksjonshemming. Det er en forutsetning at man har et privat pleieforhold eller at hjelpestønaden setter bruker i stand til å opprette et slikt privat pleieforhold. Når hjelpebehovet vurderes, vil det også legges vekt på behovet for stimulering, opplæring og trening som skjer i hjemmet.

Hjelpestønadmottakere etter alder og kjønn i 2006, 2007 og 2008 pr. 31. desember

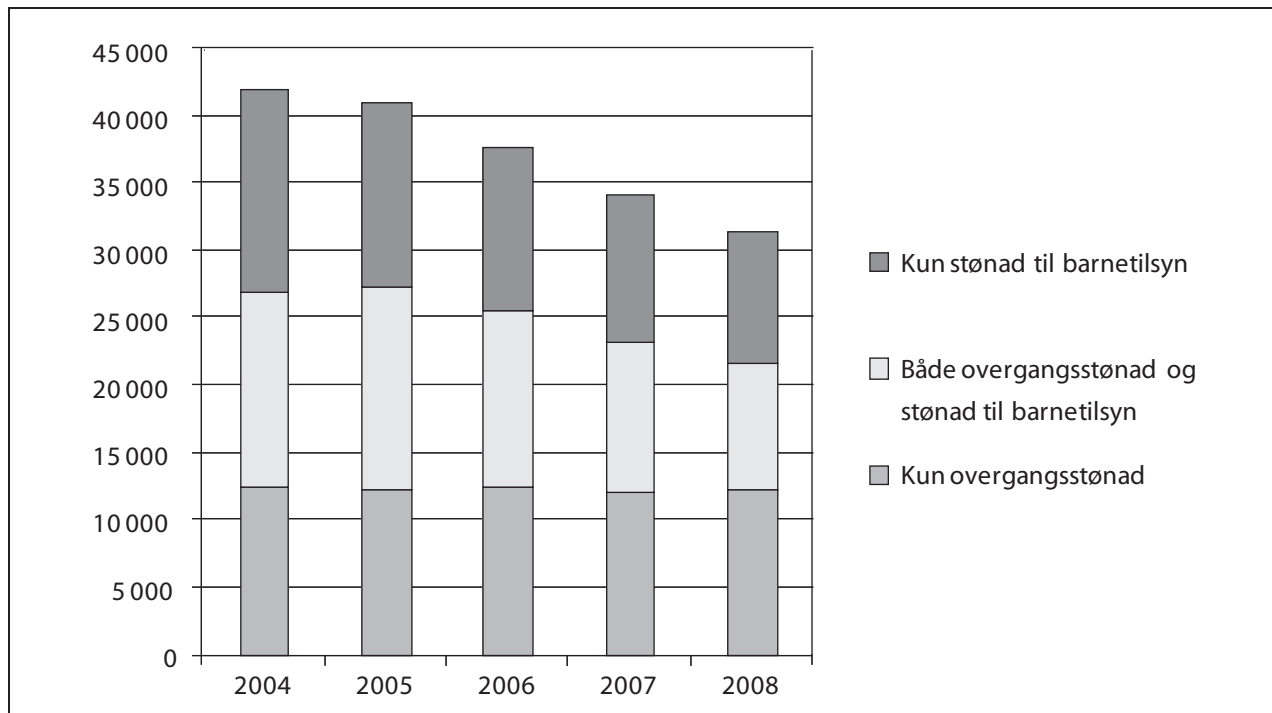
Alder	Antall kvinner			Antall menn		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008
I alt	47 143	46 106	45 114	39 381	39 659	40 007
0-17 år	12 602	12 735	12 804	22 088	22 389	22 622
18-66 år	16 944	16 671	16 437	12 431	12 567	12 867
67 år og eldre	17 597	16 700	15 873	4 862	4 703	4 518

Ved utgangen av 2008 mottok til sammen 85 121 personer hjelpestønad, hvorav 45 114 kvinner og 40 007 menn. I alt 7 877 nye personer ble tilkjent hjelpestønad i 2008. Fra 2007 til 2008 ble antall stønadmottakere redusert med 0,8 pst. Både kvinneandelen og andelen med uførepensjon blant mottakerne er synkende. Ved utgangen av 2008 tilhørte halvparten av hjelpestønadmottakerne aldersgruppen under 30 år. Antall stønadmottakere under 18 år har økt med nær 30 pst. siden 2000, og i 2008 utgjorde denne gruppen nær 42 pst. av mottakerne av hjelpestønad. Blant de nye stønadmottakerne er det en overvekt av gutter under 18 år.

En nærmere redegjørelse for *utgiftsutvikling*, og hvilke prognoser som er lagt til grunn for utviklingen i 2010 er gitt under omtalen av kap. 2661 Grunn-, hjelpestønad, hjelpemidler mv.

Enslige forsørgere

Antall mottakere av overgangsstønad og/eller stønad til barnetilsyn ble redusert med tilnærmet 10 700 personer fra 2004 til 2008. Dette tilsvarer en reduksjon på 25 pst., og mottakere med kun stønad til barnetilsyn står for halvparten av nedgangen. Fra 2007 til 2008 er antall mottakere av overgangsstønad og/eller stønad til barnetilsyn redusert med om lag 2 900 personer. Et godt arbeidsmarked har bidratt til reduksjon i antall nye mottakere av overgangsstønad. Samtidig har økt barnehagedekning gjort det lettere for enslige forsørgere å komme i arbeid.

Figur 6.14 Antall mottakere av overgangsstønad og/eller stønad til barnetilsyn 2004-2008.

Enslig mor eller far¹ med full og redusert overgangsstønad. Antall personer pr. desember 2004, 2006 og 2008

År	Yngste barn under 3 år			Yngste barn over 3 år		
	2004	2006	2008	2004	2006	2008
Enslig mor eller far. Antall i alt	11 552	11 177	10 720	30 541	26 485	20 653
Kun stønad til barnetilsyn	3,8	3,4	3,3	47,9	44,3	45,0
Redusert overgangsstønad	33,8	34,7	39,7	31,0	36,0	38,0
Full overgangsstønad	62,5	61,9	57,0	21,2	19,7	17,0

¹ Enslig mor eller far registrert i Arbeids- og velferdsetatens registre med overgangsstønad og/eller stønad til barnetilsyn

Andelen enslige forsørgere med barn under 3 år som mottok full overgangsstønad i desember 2008 er mindre enn de foregående årene. Det samme gjelder for mottakere med yngste barn

som er 3 år eller eldre. Andelen som kun mottar stønad til barnetilsyn har vært stabilt de siste årene, mens andelen med redusert overgangsstønad har økt.

Andel enslige forsørgere som er aktive stønadsmottakere 2004, 2006 og 2008. Antall personer pr. 31. desember

År	Yngste barn under 3 år			Yngste barn 3 år eller eldre		
	2004	2006	2008	2004	2006	2008
Enslig mor eller far med stønad. Antall i alt	11 552	11 177	10 720	30 541	26 485	20 653
– aktive i pst.	49,2	49,7	52,4	90,3	91,1	92,0
Herunder:						
– i arbeid i pst.	32,4	33,6	37,9	76,4	77,5	80,4
– under utdanning i pst.	16,8	16,1	14,5	13,8	13,6	11,6

Med aktiv stønadsmottaker menes enslig mor eller far som er under utdanning eller er i arbeid med inntekt som overstiger 1,5 ganger folketrygdens grunnbeløp. Stønadsmottakere som er i arbeid får redusert overgangsstønad og/eller stønad til barnetilsyn. Aktivitetsgraden for samtlige mottakere viser en oppgang fra 2004 til 2008. Sterkest er oppgangen for enslige forsørgere med yngste barn under 3 år. Det stilles bare aktivitetskrav til mottakere av overgangsstønad hvis yngste barn er 3 år eller eldre.

Bidragforskudd

Bidragforskudd ytes til barn under 18 år som ikke bor sammen med begge foreldrene. Bidragforskudd ytes selv om bidrag ikke blir fastsatt, når dette skyldes manglende farskap eller at bidragspliktige ikke har økonomisk evne til å betale

bidrag. Det samme gjelder når fastsatt bidrag ikke betales eller er fastsatt til et lavere beløp enn forskuddet.

Bidragforskuddet er inntektsprøvd og kan utgjøre 50, 75 eller 100 pst. av full sats. måned. Procentsatsen fastsettes ut fra mottakers inntekt, antall egne barn i egen husstand og om mottaker bor alene eller sammen med ektefelle, registrert partner eller samboer. Satsen reguleres årlig pr 1. juli i takt med reguleringen av barnebidrag, og utgjør fra 1. juli 2009 1 350 kr. pr. måned.

Retten til forskudd faller bort dersom inntekten til mottaker overstiger 320 ganger full forskuddsats.

Det er et vilkår for å få forskudd at bidraget innbetales til Arbeids- og velferdsetatens innkrevingsentral, og at muligheten for å få bidrag fra den andre av barnets foreldre er utnyttet. Utviklingen fra 2006 til 2008 fremgår av tabellen:

Barn med utbetalt bidragforskudd i desember måned 2006-2008

	Antall barn det kan utbetales forskudd for			Forskudd. Kan utbetales (maks) og faktisk utbetalt, mill. kroner			
	I alt (kan få)	kan få 50 pst.	kan få 75 pst.	kan få 100 pst.	kan utbetales	faktisk utbetalt	utbetalt i pst.
2006 desember	130 950	26 201	60 650	43 958	128,8	89,5	69,5
2007 desember	123 740	25 277	57 379	41 084	123,0	84,5	68,7
2008 desember	114 832	27 592	53 491	33 626	115,6	78,5	67,9

En nærmere redegjørelse for bidragforskudd er gitt under omtalen av kap. 2620 Stønad til enslige forsørgere.

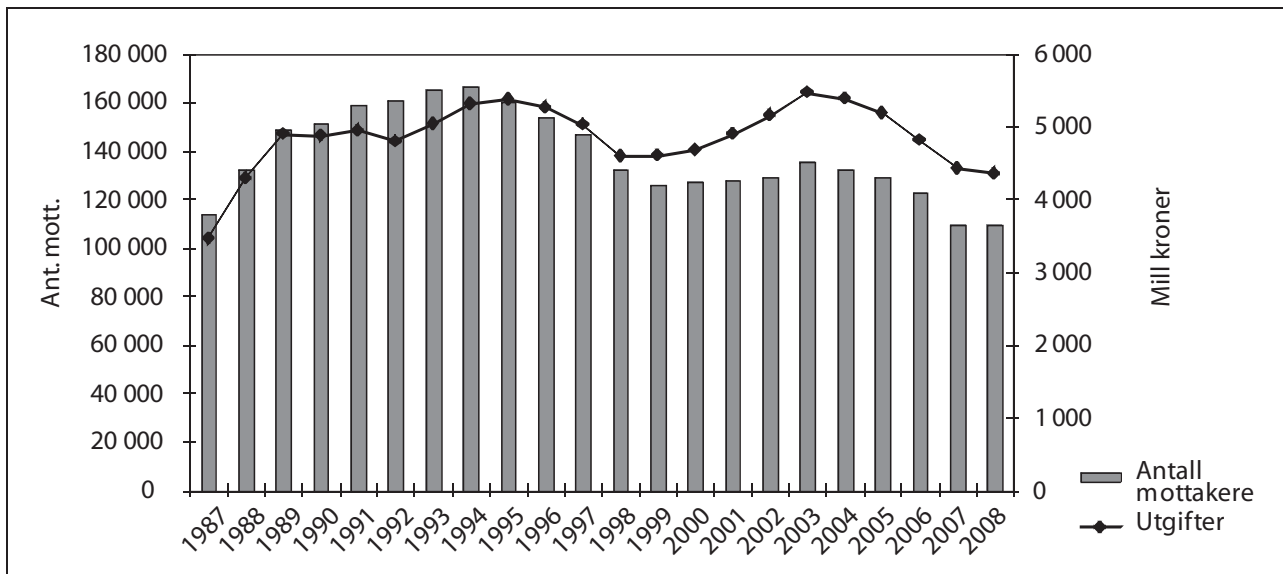
Sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen

Økonomisk sosialhjelp skal sikre et forsvarlig livsopphold for personer som ikke kan sørge for sitt livsopphold gjennom arbeid, trygdeytelser eller på annen måte. Økonomisk sosialhjelp er et nedre økonomisk sikkerhetsnett i velferdsordningene.

Ifølge tall fra Statistisk sentralbyrå mottok drøyt 109 300 personer økonomisk sosialhjelp i løpet av 2008. Dette utgjør 2,3 pst. av befolkningen.

Tar man hensyn til at en del stønadsmottakere forsørger barn og ektefeller er det om lag 5 pst. av befolkningen som lever i husholdninger som mottar sosialhjelp i løpet av et år. Antall stønadsmottakere i 2008 var på nivå med 2007 (109 600 stønadsmottakere). Antallet stønadsmottakere gikk markert ned fra 2006 til 2007 (10 pst.), men var relativt stabilt i årene før dette.

Totalt ble det utbetalt drøyt 4,3 mrd. kroner i økonomisk sosialhjelp i 2008. Utgiftene lå omtrent på samme nivå som året før, med en nedgang på 1,5 pst. målt i faste priser fra 2007 til 2008. Utgifter til økonomisk sosialhjelp og antall stønadsmottakere forventes å øke i 2009 som følge av et svekket arbeidsmarked.

Figur 6.15 Utgifter til økonomisk sosialhjelp (2008-kroner) og antall stønadsmottakere 1987-2008. Tall for 2003 og 2004 inkluderer mottak av introduksjonsstønad for nyankomne innvandrere.

Kilde: Statistisk senbråbyrå

Gjennomsnittlig stønad per stønadstilfelle var 37 400 kroner i 2008.

Om lag 44 pst. av sosialhjelpsmottakerne hadde sosialhjelp som hovedinntektskilde i 2007. En stor andel av mottakerne mottar ytelser fra folketrygden. Om lag 34 pst. hadde trygd som hovedinntektskilde (2007). En del personer mottar sosialhjelp i påvente av behandling av søknad om trygd.

Et flertall av sosialhjelpsmottakerne har et midlertidig og forbigående hjelpebehov. Nesten halvparten mottok stønad i inntil tre måneder, 21 pst. i kun en måned (2007). I underkant av 42 pst. mottok sosialhjelp i minst seks av årets måneder. Nesten 12 pst. av mottakerne hadde sosialhjelp gjennom hele dette året. Gjennomsnittlig stønadstid i 2007 var 5,1 måneder, hvilket er en nedgang fra tidligere år med et snitt på 5,3 måneder. Mange stønadsmottakere er gjengangere i systemet fra et år til neste. Av de som mottok sosialhjelp i 2007, fikk 70 pst. også stønad i 2006. Om lag 30 pst. av mottakerne i 2007 mottok ikke stønad året før.

En ikke ubetydelig andel av sosialhjelpsmottakerne mottar stønad over lang tid, er gjengangere eller har høy grad av stønadsavhengighet. Som et ledd i å få flere i arbeid, bedre oppfølgingen av personer som er avhengige av økonomisk sosialhjelp over lengre tid og legge til rette for økonomisk sosialhjelp som en midlertidig ytelse i tråd med lovens intensjoner ble kvalifiseringsprogrammet og tilhørende kvalifiseringsstønad innført fra 1.

november 2007. Ved utgangen av august 2009 deltok 5 686 personer i kvalifiseringsprogram.

Kommunene skal gi opplysning, råd og veiledning som kan bidra til å løse eller forebygge sosiale problemer. Gjennom KOSTRA har kommunene innrapportert at om lag 17 500 personer mottok økonomisk gjeldsrådgivning i forbindelse med økonomisk sosialhjelp i 2008. Ytterligere om lag 11 500 personer ble gitt gjeldsrådgivning uten at de samtidig mottok stønad. Tallene viser at det behandles et ikke ubetydelig antall saker på landsbasis som gjelder gjeldsproblematikk. Det er et fortsatt behov for å øke kompetanse, informasjon om og tilgjengelighet til økonomi- og gjeldsrådgivningstilbudet i kommunene. Det er meldt om økt pågang og etterspørsel etter økonomi- og gjeldsrådgivningstjenester i kommunene.

Kommunene har ansvar for å finne midlertidig husvære for de som ikke klarer det selv. En kartlegging i regi av Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) anslår antall bostedsløse på landsbasis til om lag 6 100 i 2008. Dette er en økning i forhold til forrige kartlegging i 2005. Det er behov for å videreføre innsatsen for å forebygge og bekjempe bostedsløshet.

Utfordringer i arbeids- og velferdspolitikken

Utfordringene i 2010 vil særlig være knyttet til økende langtidsledighet, mange personer på helserelaterte ytelser og fattigdomsbekjempelse. For

å møte disse utfordringene vil arbeids- og velferds- politikken i 2010 bli innrettet mot å:

- motvirke langvarig ledighet og bidra til rask overgang til arbeid gjennom innsats som stimulerer til aktiv jobbsøking
- motvirke utstøting fra arbeidslivet ved at personer med nedsatt arbeidsevne får rask og riktig arbeidsrettet bistand
- stimulere mottakere av ytelser til økt yrkesaktivitet og deltakelse på aktive tiltak med sikte på overgang til arbeid
- bekjempe fattigdom ved å legge til rette for at flere av de som står langt fra arbeidsmarkedet kommer i arbeid, og bedre levekårene for de vanskeligst stilte

- bistå arbeidsgiverne med formidling av arbeidskraft.

I 2010 vil det også bli lagt vekt på å sikre god måloppnåelse i Arbeids- og velferdsetatens ytelsesbehandling. Rask og riktig behandling og utbetaling av livsoppholdsytelser er viktig for etatens brukere. Det skal derfor legges vekt på å redusere saksbehandlingstidene og bygge ned restansene.

Strategier for å møte disse utfordringene omtales under punkt 4 Mål for arbeids- og velferdspolitikken nedenfor og under Regjeringens verdigrunnlag og mål for arbeids- og inkluderingspolitikken i del I Innledende del.

4. Mål for arbeids og velferdspolitikken

Målstruktur for resultatområde arbeid og velferd

Hovedmål	Delmål (arbeidsmål)
1. Et velfungerende arbeidsmarked med høy yrkesdeltakelse	1. Flere i arbeid og aktivitet og færre på stønad
2. Et inkluderende samfunn som sikrer alle muligheter til deltakelse	2. Et inkluderende arbeidsliv
3. Sikre økonomisk trygghet for den enkelte	3. Virksomheter med ledige jobber får dekket sitt behov for arbeidskraft
4. Avskaffe fattigdom og redusere sosiale og økonomiske forskjeller	4. Bidra til at personer med nedsatt funksjonsevne kan ha en aktiv hverdag
5. En helhetlig, effektiv og brukerorientert arbeids- og velferdsforvaltning	5. Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem
	6. Bedre levekårene for de vanskeligst stilte
	7. Tjenester og oppfølging tilpasset brukernes behov
	8. Rett stønad til rett tid
	9. God gjennomføring av reformer

Målstrukturen over er ikke et målhierarki i tradisjonell forstand, det vil si at delmålene ikke tilordnes ett og bare ett hovedmål. I de fleste tilfeller vil delmålene bidra til flere av hovedmålene.

Nedenfor er det først gitt en kortfattet samlet gjennomgang av hovedmålene i arbeids- og velferdspolitikken. Deretter gis en rapport og redegjørelse for strategier og tiltak knyttet til det enkelte delmål på politikkområdet.

Hovedmål i arbeids- og velferdspolitikken

Arbeids- og velferdspolitikken skal bidra til *et velfungerende arbeidsmarked med høy yrkesdeltakelse*. Høy yrkesdeltakelse og god utnyttelse av arbeidskraften er en forutsetning for høy verdiskaping som muliggjør opprettholdelse og videreutvikling av velferdssamfunnet. Deltakelse i arbeidslivet er også den viktigste sikringen mot fattigdom og for at enkeltindivider skal få utnyttet sine muligheter.

Det er også et mål at arbeids- og velferdspolitikken bidrar til *et inkluderende samfunn som sikrer alle muligheter til deltakelse*. Alle plikter å delta ut fra sine forutsetninger og har rett til ytelser og tjenester når de har behov for det. Regjeringen vil forhindre at det utvikler seg et klassesdelt samfunn hvor personer med innvandrerbakgrunn har dårligere levekår og lavere samfunnsdeltakelse enn befolkningen for øvrig. Politikken for personer med nedsatt funksjonsevne skal fremme aktiv deltakelse og likestilling. Det skal legges til rette for at alle, ut i fra sine forutsetninger, får like muligheter til å skaffe seg gode levekår og til å ivareta sine rettigheter og plikter som samfunnsborgere. Personer med nedsatt funksjonsevne skal ha mulighet til personlig utvikling, deltakelse og livsutfoldelse på linje med andre samfunnsborgere.

Arbeids- og velferdspolitikken skal *sikre økonomisk trygghet for den enkelte* gjennom ulike inntektssikringsordninger. Det innebærer at man har et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem.

tem og at man har ordninger som sikrer inntekt ved sykdom, arbeidsledighet, midlertidig svikt i arbeids- og inntektsevnen, i forbindelse med uføret og ved aleneomsorg for barn. Det er et mål å innrette ordningene slik at de gir personer som har muligheten til det, motivasjon til å komme i arbeid.

Tiltak som fremmer deltakelse i arbeidsmarkedet og inntektssikring gir viktige bidrag til Regjeringens mål om å *avskaffe fattigdom og redusere sosiale og økonomiske forskjeller*. Arbeids- og velferdspolitikken skal i samspill med andre politikkområder, bidra til dette.

Å skape en *helhetlig effektiv og brukerorientert arbeids og velferdsforvaltning* er et helt sentralt mål for NAV-reformen. Arbeids- og velferdsetaten skal, i samarbeid med kommunene, arbeide for at ressursene i arbeids- og velferdsforvaltningen utnyttes på en måte som er best mulig for brukerne, og samtidig er kostnadseffektiv. Arbeids- og velferdsetaten skal sette brukernes behov i sentrum. Etaten skal være tilgjengelig og møte brukerne med respekt og kunnskap. Dette gjelder både overfor enkeltpersoner og arbeidsgivere.

Delmål 1 Flere i arbeid og aktivitet og færre på stønad

Regjeringen vil føre en aktiv arbeids- og velferdspolitik som skal bidra til høy yrkesdeltakelse og forebygge langvarig ledighet og utstøting fra arbeidslivet. En nærmere beskrivelse av innsatsen for å få flere i arbeid og aktivitet og færre på stønad gis i det følgende.

Rapport og status

Arbeids- og velferdsetaten har en rekke virkemidler som bidrar til å styrke mulighetene på arbeidsmarkedet for de som har problemer med å få eller beholde arbeid. Det er gitt en nærmere redegjørelse for gjennomføringen av disse tiltakene under omtalen av kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak. For å synliggjøre Arbeids- og velferdsetatens fordeling av tiltaksressurser og oppfølgingen av ulike arbeidssøkergrupper, rapporteres det separat på innsats og status for henholdsvis ledige og personer med nedsatt arbeidsevne.

Arbeidsrettede tiltak overfor ledige med moderat bistandsbehov

Arbeidssøkere som har sluttet å melde seg hos Arbeids- og velferdsetaten har fram til mai 2009 fått tilsendt et enkelt spørreskjema (sluttmeldekort) som kartlegger situasjonen ca. 3 måneder etter siste registrering i etaten¹⁰. Informasjon fra slutt-

meldekortene i 2008 viste at 73 pst. av arbeidssøkerne meldte at de var i arbeid. Fra januar til mai 2009 gikk tilsvarende andel opp til 75 pst.

Ungdom kan være en utsatt gruppe på arbeidsmarkedet, særlig i en nedgangskonjunktur. Personer under 20 år utgjorde om lag 4 pst. av alle registrerte ledige i 2008. Samtidig utgjorde de 16 pst. av de ordinære tiltaksdeltakerne. I 1. halvår 2009 utgjorde gruppen 4 pst. av alle registrerte ledige og 18 pst. av de ordinære tiltaksdeltakerne. Dette indikerer at de yngste arbeidssøkerne er prioritert i tråd med ungdomsgarantien som skal gi tilbud om arbeidsmarkedstiltak til ungdom under 20 år som står uten arbeid eller skoleplass.

I 2008 utgjorde 20–24-åringene 14 pst. av alle registrerte ledige. Samtidig utgjorde 20–24-åringene 15 pst. av de ordinære tiltaksdeltakerne. I 1. halvår 2009 var 16 pst. av de helt ledige i alderen 20–24 år, og samme aldersgruppe utgjorde 16 pst. av de ordinære tiltaksdeltakerne.

Regjeringen innførte i 2007 en oppfølgingsgaranti for arbeidssøkere i alderen 20–24 år som har vært ledige de siste tre månedene eller lenger. Garantien innebærer tilbud om utvidet oppfølging i Arbeids- og velferdsetaten. Gjennom oppfølgingen skal arbeidssøkeren motiveres til aktiv jobbsøking og egenaktivitet, samt få vurdert hensiktsmessig bistand med sikte på overgang til arbeid. Den gjennomsnittlige andelen av målgruppen som var registrert med utvidet oppfølging i 2008 var på om lag 60 pst. Det var betydelige fylkesvise variasjoner. I første halvår 2009 var det i gjennomsnitt 1 500 personer som fikk utvidet oppfølging. Dette var 47 pst. av de helt ledige i alderen 20–24 år med ledighetsperiode på mer enn 3 måneder. I følge Arbeids- og velferdsdirektoratet er det mange unge som ikke møter ved innkalling. I tillegg kan det ha vært noe manglende registrering av oppfølgingen. Arbeids- og velferdsdirektoratet vil gjennomføre en undersøkelse for å få økt kunnskap om hvordan en kan øke fremmøtet blant de unge. Dette vil kunne bedre grunnlaget for gjennomføringen og måloppnåelsen under garantiordningen.

I 2009 ble det innført en tiltaksgaranti for arbeidssøkere i alderen 20–24 år som har vært registret sammenhengende ledige de siste seks månedene eller lenger (jf. St.prp. nr. 1 (2008–2009)). Garantien innebærer tilbud om arbeidsmarkedstiltak, og skal bidra til å motvirke langtids-

¹⁰ Arbeids- og velferdsdirektoratet vil fra og med høsten 2009 utarbeide tall for overgang til arbeid, utdanning og stønad på bakgrunn av opplysninger fra administrative registre. Dette vil erstatte de tidligere undersøkelsene basert på sluttmeldekort. De registerbaserte tallene vil ikke være direkte sammenlignbare med tall fra tidligere undersøkelser.

ledighet blant unge. Sett i lys av den forholdsvis korte tiden tiltaksgarantien har virket, er det foreløpig vanskelig å si noe om resultatene av garantien. Departementet vil følge utviklingen under garantiordningen nøye.

For å styrke samarbeidet mellom kommunesektoren og Arbeids- og velferdsetaten, ble det i mai 2007 inngått en samarbeidsavtale mellom Arbeids- og inkluderingsdepartementet og KS med mål om å få flere i arbeid eller utdanning gjennom effektiv samordning av partenes virkemidler. Den sentrale avtalen følges opp av regionale avtaler. Per februar 2009 var det inngått samarbeidsavtaler mellom fylkeskommuner og Arbeids- og velferdsetaten i alle fylker på grunnlag av den sentrale avtalen. Avtalen har en varighet ut 2009. En evaluering av samarbeidsavtalen ble igangsatt høsten 2008 og skal avsluttes ved årsskiftet 2009/2010.

Innvandrere er en utsatt gruppe på arbeidsmarkedet, og Arbeids- og velferdsetaten har en viktig oppgave i å bistå ledige innvandrere med å komme i arbeid, jf. bl.a. Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen. Innvandrerne utgjorde 26 pst. av de registrerte ledige i 4. kvartal 2008. På samme tid utgjorde de 41 pst. av alle deltakerne under de ordinære arbeidsmarkedstiltakene, ifølge tall fra Statistisk sentralbyrå. Dette er om lag det samme som nivået på tilsvarende måletidspunkt i 2007. Det var flere innvandrerkvinner enn menn som deltok på arbeidsmarkedstiltak. Ifølge Arbeids- og velferdsetatens undersøkelse basert på sluttmeldekort i 2008 oppga 68 pst. av de ledige arbeidssøkerne med innvandrerbakgrunn at de var kommet i arbeid. Dette er en økning på tre prosentpoeng sammenlignet med 2007, men tallet er lavere enn for ordinære arbeidssøkere i alt. Arbeids- og velferdsdirektoratet har registrert en økning i bruk av tiltak overfor innvandrere fra OECD-land fra 2007 til 2008. I 2. kvartal 2009 var innvandrerandelen blant de helt ledige 26 pst. i følge tall fra Statistisk sentralbyrå. Samtidig gikk andelen innvandrere som deltok på tiltak ned til 36 pst. Det vises for øvrig til nærmere omtale under pkt 3. Tilstandsbeskrivelse, utviklingstrekk og utfordringer når det gjelder situasjonen for utsatte grupper på arbeidsmarkedet.

For å motvirke langvarig ledighet innførte Regjeringen i 2008 en egen langtidsledighetsgaranti som innbærer tilbud om tiltak til personer som har vært sammenhengende ledige i to år eller lenger. I følge Arbeids- og velferdsdirektoratet viste det seg at bare om lag 21 pst. av personene i målgruppen for langtidsledighetsgarantien fikk tilbud om tiltak i 2008, og utviklingen i løpet av 2009 har ikke medført betydelige endringer. For å bedre

innholdet i garantiordningen utvides målgruppen noe slik at den også omfatter ledige som i løpet av de siste to årene har hatt kortere avbrudd i ledighetsperioden.

Personer med nedsatt arbeidsevne

Som ledd i oppfølgingen av St. meld. nr. 9 (2006–2007) Arbeid, velferd og inkludering, er begrepet yrkeshemmede erstattet med arbeidssøkere med nedsatt arbeidsevne. Det vises for øvrig til nærmere definisjon av under pkt. 3 Tilstandsbeskrivelse, utviklingstrekk og utfordringer.

Sluttmeldekortstatistikk fra Arbeids- og velferdsetaten viser at om lag 51 pst. av alle som avsluttet yrkesrettet attføring i 2008, gikk over i arbeid. Dette er fire prosentpoeng høyere enn året før, noe som bl.a. skyldes høy etterspørsel etter arbeidskraft gjennom store deler av året. For arbeidssøkere med nedsatt arbeidsevne er overgangen til jobb høyere for de som har deltatt på tiltak, enn for de som ikke har vært i tiltak.

Arbeids- og velferdsetaten har gjennomført en betydelig innsats overfor personer med psykiske lidelser, bl.a. som ledd i oppfølging av Opptrappingsplan for psykisk helse og gjennom Nasjonal strategiplan for arbeid og psykisk helse (2007–2012). Personer med psykiske lidelser tilbys tiltak eller andre former for bistand. Som del av strategiplanen er det bl.a. etablert en ordning med veilednings- og oppfølgingsløser, hovedsakelig i de største byene. Ordningen skal sørge for tett oppfølging og samordning av bistand mellom Arbeids- og velferdsforvaltningen, tilgrensende tjenester og arbeidslivet. Videre satses det på systematisk utprøving av ny metodikk basert på kognitiv tilnærming knyttet til jobbmestrende oppfølging rettet mot personer med lettere psykiske lidelser og psykoselidelser. Det er også iverksatt ulike lokale kompetansetilbud på tvers av etatsgrenser for saksbehandlere/behandlere som jobber med personer med psykiske lidelser. En nærmere omtale av satsingen under Opptrappingsplanen for psykisk helse finnes i Helse- og omsorgsdepartementets budsjettproposisjon for 2010.

Kvalifiseringsprogrammet retter seg mot personer med vesentlig nedsatt arbeids- og inntektssevne, som har ingen eller svært begrensede ytelser i folketrygden. Formålet med programmet er å bidra til at flere i målgruppen kommer i arbeid. Arbeidsmarkedstiltak inngår som sentrale elementer i kvalifiseringsprogrammet. Arbeids- og velferdsetatens innsats overfor deltakere på kvalifiseringsprogram er i 2009 styrket i form av flere tiltaksplasser og personellressurser. En nærmere omtale av gjennomføringen av kvalifiseringspro-

grammet finnes under programkategori 09.20 kap. 621, post 62.

Det er delvis overlappende målgrupper i kvalifiseringsprogrammet og arbeidsmarkedssatsingen i Handlingsplan mot fattigdom. Begge satsingene henvender seg i stor grad mot sosialhjelpsmottakere og andre som står langt fra arbeidsmarkedet, og det er derfor viktig å se innsatsene i sammenheng. Ved utgangen av desember 2008 var det registrert 6 600 personer som deltakere i arbeidsmarkedssatsingen mot fattigdom, hvorav 3 100 var i arbeidsmarkedstiltak. I tillegg var det registrert 1 400 deltakere på statlige arbeidsmarkedstiltak som en del av kvalifiseringsprogrammet, noe som innebærer at deltakelse på statlige arbeidsmarkedstiltak i kvalifiseringsprogrammet har økt. Antallet steg ytterligere i 1. halvår 2009. Samlet er Arbeids- og velferdsetatens innsats for å få flere med vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne over i arbeid og aktivitet betydelig.

St.meld. nr. 9 (2006–2007) Arbeid, velferd og inkludering foreslo igangsetting av forsøk med alternative finansieringsformer for Arbeid med bistand. Målet var å utvikle finansieringsmodeller som på sikt kan bidra til å øke overgangen til ordinært arbeidsliv for deltakerne, og bidra til at de som får jobb i større grad beholder denne. Forsøket ble iverksatt i 2008 i noen utvalgte virksomheter, og har en varighet på to år. Det vil høsten 2009 bli startet en evaluering av forsøket.

I 2007 ble det igangsatt et forsøk med tidsubestemt lønnstilskudd. Tidsubestemt lønnstilskudd skal bidra til å øke mulighetene for ordinært arbeid blant personer med varig og vesentlig nedsatt arbeidsevne, samt bidra til å forebygge uførepensjonering. Forsøket ble gjort landsomfattende i 2008, og hadde gjennomsnittlig om lag 1 350 deltakere i 1. halvår 2009. En evaluering av ordningen viser at forsøket fyller et behov som kan være et reelt alternativ til lange og passive stønadskarrierer. Det er et klart inntrykk fra evalueringen at forsøket treffer målgruppen for ordningen, og at forsøket kan bidra til å forsinke eller hindre avgang til uførepensjon. Tidsubestemt lønnstilskudd fanger opp personer som har vært lenge i attførings- eller rehabiliteringssystemet, men som har mislyktes med å komme i arbeid. Både arbeidsgivere og deltakere gir uttrykk for å være svært fornøyde med ordningen. Det vil høsten 2009 bli startet opp en evaluering av bl.a. de samfunnsøkonomiske og velferdsmessige effektene av bruk av tidsubestemt lønnstilskudd. Evalueringen skal være ferdig på vårparten 2010.

I løpet av 2007 fikk 1 800 uførepensjonister redusert sin uføregrad. Dette utgjør 0,6 pst. av uførepensjonistene. Andelen har vært relativt stabil de

siste par årene. Gjennomsnittlig uføregrad for alle mottakere av uføreytelser er 92 pst. Andelen mottakere med gradert ytelse er vesentlig høyere for de som mottar tidsbegrenset uførestønad. Av uførepensjonistene med 100 pst. uførepensjon i 2006, hadde 23 pst. arbeidsinntekt ved siden av pensjonen.

I 2009 ble arbeidsrettet rehabilitering etablert som regulært tiltak for personer med nedsatt arbeidsevne. Arbeidsrettet rehabilitering skal bidra til å styrke den enkeltes arbeidsevne og bidra til mestring av helserelevante og sosiale problemer som kan være til hinder for deltakelse i arbeidslivet.

Som en del av oppfølgingen av St.meld. nr. 9 (2006–2007) Arbeid, velferd og inkludering er det gjennomført flere forskningsprosjekter knyttet til skjermede virksomheter. Siktemålet er bl.a. å få et bedre grunnlag for å forenkle dagens regelverk og gjøre det mer fleksibelt og tilpasset den enkelte brukers behov.

Evaluerings- og organisering i skjermet sektor er gjennomført av Econ Pöyry og viser bl.a. at den økonomiske utviklingen i skjermet sektor i perioden 2000 til 2007 har vært relativt stabil og god. Skjermet sektor reguleres av lov og forskrift som stiller en rekke krav til virksomhetene og de konkrete tiltakene. I rapporten undersøkes de ulike kravene i godkjenningsordningen. Econ Pöyry fant betydelig usikkerhet og variasjon i Arbeids- og velferdsetatens oppfølging av skjermet sektor lokalt. En mulig årsak kan være at kravene i godkjenningsordningen er uklare. Det er derfor grunn til å gå gjennom kravene på nytt.

Telemarksforsknings evaluering av arbeidsmarkedstiltak i skjermede virksomheter viser at tiltaksdeltakerne er godt fornøyd med tiltakene og at tiltakene treffer brukere med ulike bistandsbehov. Men rapporten viser også at det er store resultatforskjeller mellom bedrifter i skjermet sektor når det gjelder gjennomstrømming og overgang til ordinært arbeid. Bedrifter som prioriterer attføringsarbeid har bedre resultat enn bedrifter som har sterkere fokus på produksjon av varer og tjenester. Rapporten tar opp behovet for å se nærmere på om dagens tiltaksstruktur kan forenkles med ev. sammenslåing av tiltak. Rapporten skisserer også ulike alternative modeller til dagens finansieringssystem for tiltak i skjermet sektor uten å anbefale en ny modell.

Fafos evaluering av varig tilrettelagt arbeid viser at deltagerne er meget fornøyde med tiltaket. Det er imidlertid behov for å se nærmere på oppfølgingen fra Arbeids- og velferdsetaten og samarbeidet mellom tiltaksarrangørene og etaten.

Nordlandsforsknings evaluering av arbeidsmiljøet i vekstbedriftene viser at arbeidsmiljøet er

godt. Det vurderes videre om det bør innføres poliattest for tilretteleggerne i bedriftene. Departementet vil følge opp dette.

Om lag 7 700 personer deltok på tiltaket varig tilrettelagt arbeid (VTA) per juni 2009. Flestepartene mottok en uføreytelse. Høsten 2009 igangsettes en evaluering av tilskuddsordningen for varig tilrettelagt arbeid, herunder spørsmålet om differensiering av satser.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet eier aksjeposter i arbeidsmarkedsbedriftene Itas amb AS (tidl. Industritjeneste AS), AS Rehabil og Adaptor AS (tidl. Blindes Produkter AS). I Itas amb AS inngår også Justisdepartementet på eiersiden. Stortinget har gitt sin tilslutning til salg av statens aksjer i de nevnte bedriftene gjennom behandling av St.prp. nr. 20 (2005–2006), jf. Innst.S. nr.47 (2005–2006) fra arbeids- og sosialkomiteen. Departementene har tatt initiativ til å selge sine aksjer i bedriftene, og tar sikte på at salget blir gjennomført i løpet av 2009.

Enslige forsørgere

Analyser av inntektsutviklingen blant enslige forsørgere viser en generell positiv utvikling, mens enkelte enslige forsørgere forblir i lavinntektsgruppen.

Stadig flere enslige forsørgere har redusert overgangsstønad som en følge av økt yrkesaktivitet. I 2008 var 52,3 pst av enslige forsørgere med yngste barn under 3 år i arbeid eller under utdanning. Når yngste barn er over 3 år, øker denne andelen til 92 pst. Andelen i arbeid eller utdanning har økt noe i løpet av de siste 2 årene.

Dagpengemottakere

For å bedre de økonomiske ytelsene under arbeidsledighet er det foretatt endringer i dagpengereguleringen i forbindelse med tidligere statsbudsjett. Ferietillegget bedrer langtidslediges inntektssikring og ble gjeninnført med virkning fra 1. juli 2006. I tillegg er antall ventedager redusert fra 5 til 4 dager, med virkning fra 1. januar 2007, og fra 4 til 3 dager med virkning fra 1. januar 2008. Med virkning fra 1. januar 2008 ble ventedager fjernet helt for permitterte innen fiskeindustrien. Det vises for øvrig til beskrivelse av utviklingen i antall dagpengemottakere under pkt 3 Tilstandsbeskrivelse, utviklingstrekk og utfordringer.

Strategier og tiltak

Høy yrkesdeltakelse er et viktig mål for Regjeringen i 2010. En av de største utfordringene Regje-

ringen står overfor er å øke yrkesdeltakelsen blant personer i yrkesaktiv alder som står midlertidig eller varig utenfor arbeidslivet og som mottar helserelaterede ytelser. I dag utgjør disse om lag 600 000 personer. For å oppnå dette målet er det avgjørende å føre en aktiv arbeidsmarkedspolitikk og en velferdspolitikk som legger til rette for at flere får en varig tilknytning til arbeidslivet. Gjennom arbeidsmarkedspolitikken skal det ut fra en behovs- eller arbeidsevnevurdering legges til rette for at personer som har problemer med å få eller beholde arbeid gis tilbud om arbeidsrettet bistand som er tilpasset deres behov. Samtidig må det sikres verdige levekår for de som står midlertidig eller varig utenfor arbeidslivet.

For å heve kvaliteten på den arbeidsrettede bistanden og gjøre den mer tilrettelagt til den enkeltes behov, innføres det fra 1. mars 2010 en lovfestet rett til å få vurdert behovet for bistand for å beholde eller skaffe seg arbeid. Personer som har behov for en mer omfattende vurdering, får rett til en arbeidsevnevurdering. Formålet med vurderingen skal være å kartlegge den enkeltes ressurser og barrierer for å komme i arbeid og å avklare bistandsbehov og rett til livsoppholdssystem. Vurderingen skal munne ut i et skriftlig vedtak om hvilken type oppfølging som kan forventes fra arbeids- og velferdsforvaltningen. Brukeren kan klage på vedtaket. Personer med bistandsbehov skal delta i utformingen av en konkret plan (aktivitetsplan) for å komme i arbeid. Retten til å få vurdert sitt behov for bistand og til å delta i utarbeidelsen av en aktivitetsplan skal etter planen innføres våren 2010.

Regjeringen viderefører den styrkede innsatsen i St.prp. nr. 37 (2008–2009) Om endringer i statsbudsjettet 2009 med tiltak for arbeid og St.prp. nr. 67 (2008–2009) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet for 2009 på totalt om lag 7 000 tiltaksplasser for ledige med moderat bistandsbehov. Arbeidsledigheten vil kunne stige i 2010, jf. omtale i Nasjonalbudsjettet for 2010. Dette gjelder også antall personer med nedsatt arbeidsevne, jf. nærmere omtale under pkt. 3 Tilstandsvurdering, utviklingstrekk og utfordringer. På bakgrunn av dette foreslår Regjeringen at tiltaksnivået økes med gjennomsnittlig om lag 3 000 nye plasser i forhold til tiltaksnivået i Revidert nasjonalbudsjett for å møte utfordringene på arbeidsmarkedet. Tiltakene skal innrettes etter den enkelte arbeidssøkers forutsetninger og behov. Teknisk sett legges det til grunn en økning på om lag 2 000 nye tiltaksplasser for ledige med moderat bistandsbehov og om lag 1 000 nye tiltaksplasser for arbeidssøkere med nedsatt arbeidsevne. På grunn av økningen i tiltaksnivået, styrkes isolert sett også personell-

ressursene i Arbeids- og velferdsetaten, jf. kap. 605, post 01. Innsatsen skal bidra til å få flere i arbeid og færre på stønad. Det skal særlig legges vekt på å motvirke langtidsledighet. Blant de ledige med moderat bistandsbehov skal langtidsledige, ungdom og innvandrere prioriteres ved inntak til arbeidsmarkedstiltak. Basert på bestemte forutsetninger om priser og tiltakssammensetning gir den foreslåtte bevilgningen under kap. 634, post 76 rom for i alt 78 200 tiltaksplasser i 2010. Innenfor de gitte rammer må Arbeids- og velferdsetaten finne fram til de tiltak som er mest hensiktsmessige. På samme måte som i 2009 vil departementet i styringsdialogen med Arbeids- og velferdsetaten legge til grunn et minimumsnivå for tiltaksnivået. Dette vil gi noe mer fleksibilitet i tiltaks gjennomføringen og muligheter for å tilpasse tiltakene til den enkeltes behov.

En nærmere redegjørelse for den planlagte satsingen på arbeidsrettede tiltak i 2010 er gitt under omtalen av kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak under programkategori 09.30.

Det vil bli lagt til rette for at personer som rammes av ledighet raskt kan mobiliseres dit hvor det er behov for arbeidskraft, slik at en unngår lengre ledighetsperioder. Dette gjelder ikke minst for unge mennesker som er i starten av sin yrkeskarriere. Ungdomsgarantien for ungdom under 20 år videreføres i 2010. Det samme gjelder *oppfølgingsgarantien* for unge arbeidssøkere i alderen 20–24 år som skal motivere til aktiv jobbsøking og egenaktivitet for de som har vært ledige de siste tre månedene eller lenger. Regjeringen viderefører også i 2010 en *tiltaksgaranti* som skal sikre tilbud om arbeidsmarkedstiltak for 20–24 åringer som har vært sammenhengende ledige i seks måneder eller mer.

I samarbeid med Kunnskapsdepartementet vil Arbeids- og inkluderingsdepartementet utvikle tilpassede tilbud for fag- og yrkesopplæring for arbeidssøkere uten fullført videregående opplæring. Dette vil gjennomføres innenfor rammene av regelverket for arbeidsmarkedsopplæringen.

Samarbeidsavtalen mellom Arbeids- og inkluderingsdepartementet og KS om bedre samordning av felles virkemidler for å få flere i arbeid eller utdanning varer ut 2009. Departementet vil i løpet av høsten 2009 ta opp spørsmålet om en eventuell videreføring av avtalen med KS.

Regjeringen legger stor vekt på å forebygge og motvirke langvarig ledighet. Med økende ledighet er det fare for at flere blir langtidsledige. Når ledighetsperiodene vedvarer, øker behovet for aktivisering og opplæring for å forhindre varig utstøting fra arbeidsmarkedet. Regjeringen ønsker i 2010 å styrke tilbudet til de som har vært særlig lenge

utenfor arbeidslivet ved å la langtidsledighetsgarantien omfatte flere. Målgruppen foreslås utvidet til å omfatte personer som har vært sammenhengende ledige i seks måneder eller mer, og har en samlet *arbeidssøkerperiode* på to år eller lenger. Ved å legge arbeidssøkerperiode til grunn, går en bort fra krav om toårig *sammenhengende* ledighet slik en hadde tidligere, og får med seg personer som kan ha hatt kortere arbeidsforhold eller deltatt på tiltak i løpet av perioden. Garantien skal innebære tilbud om tilpasset, arbeidsrettet bistand til hver enkelt i målgruppen.

Personer med nedsatt arbeidsevne

Personer med nedsatt arbeidsevne som har behov for arbeidsrettet bistand, skal få tilbud om nødvendig og hensiktsmessig tiltak så raskt som mulig, uten unødig ventetid. Målet er å bedre mulighetene for overgang til arbeid og hindre utstøting. Det er særlig viktig å komme tidlig i gang med tilpassede tiltak, ikke minst for de som mottar helse relaterte ytelser og trenger målrettet oppfølging med sikte på å komme tilbake til arbeidslivet. Når antall personer på helse relaterte ytelser øker, øker faren for at flere blir varig utenfor arbeidslivet på uføreytelser.

Regjeringen går inn for en økning i antall tiltaksplasser i 2010. Det legges opp til flere tiltaksplasser til forsøket med tidsbestemt lønnstilskudd i gjennomsnitt i 2010 sammenliknet med nivået for 2009. Se nærmere omtale under kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak.

Yrkesrettet attføring er et viktig virkemiddel for å øke overgangen til arbeid for arbeidssøkere med nedsatt arbeidsevne. For å sikre at yrkesrettet attføring blir gjennomført på en effektiv måte, blir det gitt kompensasjon for ulike typer utgifter i tilknytning til gjennomføring av et yrkesmessig attføringsløp. Arbeidssøkere med nedsatt arbeidsevne kan benytte hele spekteret av arbeidsrettede tiltak og tjenester i Arbeids- og velferdsetaten.

Oppfølging vil stå sentralt i arbeidet med å legge til rette for økt yrkesdeltakelse. Aktivitetskravene for de helse relaterte ytelsene går i hovedsak ut på at stønadsmottakeren må gjennomgå medisinsk behandling, og at stønadsmottaker og behandler samarbeider om behandling og tiltak for bedring av arbeidsevnen. Det vises til nærmere omtale av innsats for et mer inkluderende arbeidsliv under delmål 2 .

Høsten 2008 vedtok Stortinget Regjeringens forslag i Ot.prp. nr. 4 (2008–2009) om å erstatte rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad med en ny midlertidig ytelse kalt arbeidsavklaringspenger. Det nye regelverket

skal etter planen tre i kraft 1. mars 2010. Målgruppen er den samme som for de tre nåværende ytelsene. Endringene legger til rette for tidligere og tettere oppfølging av ytelsesmottakeren slik at flere raskere kommer tilbake i arbeid eller arbeidsrettet aktivitet. Mottakerne har plikt til å bidra aktivt i prosessen med å komme i arbeid. Det skal fastsettes tidspunkter der Arbeids- og velferdsforvaltningen sammen med mottakeren skal vurdere om den fastlagte oppfølgingen gir den ønskede progresjonen for å komme i arbeid. Arbeidsavklaringspenger skal kunne gis så lenge det er påkrevd for å gjennomføre nødvendig aktivitet med sikte på å komme i arbeid, men likevel ikke lenger enn fire år. Det vises for øvrig til omtale av de budsjettmessige konsekvensene under kap. 2651 Ytelser under arbeidsavklaring.

Enslige forsørgere

Ordningen for enslige forsørgere har som mål å sikre disse personene inntektssikring i en overgangsperiode og bidra til arbeid og utdanning slik at de kan bli i stand til å forsørge seg selv. Oppfølging fra Arbeids- og velferdsetaten og utnyttelse av mulighetene på arbeidsmarkedet vil kunne bidra til å gjøre det enklere for enslige forsørgere å komme inn i eller beholde et arbeidsforhold.

Dagpengemottakere

Dagpengene utmåles med utgangspunkt i tidligere inntekt, og det stilles bl.a. krav om å være reell arbeidssøker. Dette forutsetter aktivitet og mobilitet hos den arbeidsledige. Utformingen av dagpengeordningen og praktiseringen av regelverket er en del av den aktive arbeidsmarkedspolitikken.

I løpet av denne regjeringsperioden er det foretatt flere endringer i dagpenge- og permitteringsregelverket. Dette har bl.a. blitt gjort ved gjeninnføring av ferietillegget, reduksjon av antall ventedager og fjerning av ventedager for permitterte innen fiskeindustrien. For en nærmere omtale av budsjettmessige konsekvenser vises det til kap. 2541 Dagpenger under programkategori 33.30 Arbeidsliv.

Personer med nedsatt funksjonsevne

Regjeringen vil øke innsatsen for å få flere personer med nedsatt funksjonsevne i arbeid og vurderer å sette i gang et arbeid med å utvikle en strategi for økt sysselsetting av personer med nedsatt funksjonsevne.

Delmål 2 Et inkluderende arbeidsliv

Et inkluderende arbeidsliv innebærer å forebygge helseskader og utstøting fra arbeidslivet og at det legges til rette for at de som helt eller delvis ikke kan utføre sine vanlige arbeidsoppgaver fortsatt skal kunne delta i arbeidslivet. Her inngår bl.a. arbeidsgivers forebyggende innsats. Tiltak for å heve pensjoneringsalderen inngår i å forebygge utstøting fra arbeidslivet, slik at eldre arbeidstakere kan opprettholde yrkesaktiviteten lengre. Nedenfor gis det en redegjørelse for oppfølgingen av de operative mål i IA-avtalen.

Rapport og status

20 pst. reduksjon i sykefraværet – IA-avtalens delmål I

Sykefraværsmålet i IA-avtalen er å redusere sykefraværet med 20 pst fra 2001 til 2009. Det totale sykefraværet i 2. kvartal 2001 var 7 pst. Sykefraværsprosenten for 2. kvartal 2009 var på 7,1 pst. Dette er en økning på 1,4 pst. i forhold til 2. kvartal 2001.

En redegjørelse for sykefraværutviklingen er gitt under avsnitt 3 Tilstandsvurdering, utviklingstrekk og utfordringer. Det har ikke vært nedgang i sykefraværet i perioden for IA-avtalen (2001-2009). Samtidig viser IA-evalueringen¹¹ til at regresjonsanalyser gir støtte til at en høyere andel IA-virksomheter på detaljert næringsnivå gir lavere sykefravær over tid innenfor næringen. Evalueringen finner at IA-virksomhetene opplever 0,25 prosentpoeng lavere legemeldt sykefravær i gjennomsnitt etter IA-avtalen sammenlignet med før de inngikk avtalen. Det er derfor ikke grunnlag for å konkludere med at tiltak iverksatt i IA-perioden ikke har hatt effekt.

Oppfølging av sykmeldte

Oppfølgingen av sykmeldte ble endret fra 1. mars 2007

Arbeidsgiver skal *utarbeide en oppfølgingsplan* i samråd med arbeidstaker senest når arbeidstaker har vært helt eller delvis borte fra arbeidet i seks uker. Planen skal innhentes av Arbeids- og velferdsetaten senest innen 12 uker.

Arbeids- og velferdsetaten mottok i 1. tertial 2009 oppfølgingsplaner for om lag 36 pst. av de som passerte seks uker med sykefravær. Antall mottatte planer har økt gradvis. Det innhentes ikke

¹¹ Solveig Osborg Ose, Anne Mette Bjerkan, Ivar Pettersen, Karl-Gerhard Hem, Arild Johnsen, Jan Lippestad, Bård Paulsen, Tone O Mo, Per Øystein Saksvik (2009): Evaluering av IA-avtalen (2001–2009). Rapport SINTEF A11947. Trondheim.

oppfølgingsplan for alle som passerer seks ukers sykmelding. Fram til 12 uker er det mange som blir friskmeldte. Arbeids- og velferdsetaten mottok oppfølgingsplan fra arbeidsgiver fra i underkant av 60 pst. av de sykmeldte som passerte 12 uker med sykefravær.

Arbeidsgiverne skal innkalle til et *dialogmøte innen 12 ukers sykmelding*. Arbeidsgiver skal gi skriftlig melding til Arbeids- og velferdsetaten om at møtet er avholdt. Dialogmøte etter 12 uker skal kun avholdes når den ansatte er 100 pst. sykmeldt. Med utgangspunkt i antallet med 100 pst. sykmelding, kan det anslås at arbeidsgivere i løpet av 1. tertial 2009 gjennomførte dialogmøter for om lag 10 pst. av de ansatte som passerte 12 uker med sykefravær.

IA-evalueringen fra Sintef Helse konkluderer med at arbeidsgiver utarbeider oppfølgingsplaner for alle med behov i 75 pst. av IA-virksomhetene. Brukerundersøkelser fra Arbeids- og velferdsdirektorat viser at 3 av 4 har utarbeidet en oppfølgingsplan sammen med arbeidsgiver og at det har vært gjennomført et dialogmøte på arbeidsplassen. Dette indikerer at den faktiske oppfølging er noe større enn det registreringen i Arbeids- og velferdsetaten viser.

Arbeids- og velferdsetaten skal avholde et *dialogmøte etter seks måneders sykmelding* mellom sykmeldt arbeidstaker og arbeidsgiver. Andelen gjennomførte dialogmøter for sykmeldte som passerte 6 måneders sykefravær i løpet av en måned økte fra 26 pst. i 3. tertial 2008 til 37 pst. i 1. tertial 2009. At antallet avholdte dialogmøter er lavt kan ha flere årsaker. I 1. tertial 2009 ble det i gjennomsnitt gitt unntak for om lag 2 700 personer pr. måned. Tas det hensyn til dette, er det avholdt et dialogmøte i regi av Arbeids- og velferdsetaten for om lag 60 pst. i målgruppen. IA-evalueringen konkluderer med at den nye oppfølgingsmodellen fra Sykefraværsutvalget har hatt stor effekt i IA-virksomhetene. Rutinene er godt implementert, og mange virksomheter opplever at dette er den riktige måten å arbeide på for å få raskere tilbakevending av sykmeldte ansatte

Det vises for øvrig til omtale under resultatområde 3 Arbeidsmiljø og sikkerhet når det gjelder oppfølging av virksomhetenes forebyggende innsats.

Tilbud om helse- og rehabiliteringstjenester

Formålet med ordningen er å bringe personer som mottar sykepenger raskere tilbake til arbeidslivet og dermed redusere sykefraværet. Ordningen skal stimulere spesialisttjenesten til å etablere nye tilbud rettet mot sykmeldte arbeidstakere og legge

til rette for at Arbeids- og velferdsetaten kan tilby arbeidsavklaring, oppfølging og arbeidsrettet rehabilitering.

Siden oppstarten i 2007 har ordningen gradvis økt i omfang. Ved utgangen av 1. tertial 2009 var det henvist om lag 43 000 sykmeldte til ulike behandlingstjenester gjennom de regionale helseforetakene. Ved utgangen av 2008 var det henvist om lag 6 000 sykmeldte til arbeids- og velferdsetatens tjenester innen avklaring, oppfølging og arbeidsrettet rehabilitering. For 2009 er det bevilget 217 mill. kroner til Arbeids- og velferdsetaten og 469 mill. kroner til tiltak i regi av de regionale helseforetakene. Økningen i antall henviste sykmeldte har fortsatt i 2009. Om lag 80 pst. av sykmeldte som er henvist til ordningen, har symptomer og lidelser i muskel- og skjelettsystemet.

Ordningen har bidratt til å videreutvikle tilbudet for sykmeldte, herunder tilbudet innen arbeidsrettet rehabilitering. Det er iverksatt informasjons- og koordineringstiltak for å motvirke flaskehals i arbeids- og velferdsetaten og på helsesiden. En effektevaluering av ordningen som gjennomføres av Samfunns- og næringslivsforskning AS vil foreligge høsten 2009.

Sykmeldingsblankett – avventende sykemelding

Tettere oppfølging av sykmeldte fra 1. mars 2007 understreker behovet for å finne løsninger på den enkelte arbeidsplass og at dialog må være grunnlaget for iverksetting av tiltak. Dette er nå innarbeidet i sykmeldingsblanketten som ble tatt i bruk fra 1. september 2008. Den nye blanketten er utformet slik at den kan benyttes som en kommunikasjonskanal mellom lege/annen sykmeldende behandler og arbeidsgiver via den sykmeldte. Blanketten introduserte også ordningen med avventende sykmelding. Foreløpige resultater viser at bruken av avventende sykmelding er begrenset. Departementet har bestemt å iverksette en evaluering for å kartlegge hvordan sykemeldingsblanketter fungerer som et samhandlingsverktøy for aktørene i hele sykemeldingsforløpet. Evalueringen skal også kartlegge bruken av ordningen med avventende sykemelding.

Tilsette langt flere arbeidstakere med redusert funksjonsevne – IA-avtalen delmål II

IA-avtalens delmål II er å øke andelen av personer med redusert funksjonsevne i arbeidslivet. De operasjonelle nasjonale målene under delmål 2 er å:

- a) Redusere antall personer som går fra arbeid til passive ytelser. Andelen langtidssykmeldte som kommer tilbake til arbeid skal være over 70 pst.

- b) Øke andelen langtidssykmeldte som starter opp yrkesrettet attføring i sykmeldingsperioden til minst 2 pst.
- c) Øke andelen med redusert funksjonsevne som går fra en trygdeytelse og over til arbeid til 45 pst.

72,2 pst. av de langtidssykmeldte (personer som har brukt 13 uker eller mer av sin sykepenge rett over en periode) kom tilbake i arbeid¹² i løpet av 3. kvartal 2008. Dette er 0,7 prosentpoeng høyere enn i 3. kvartal 2007. Det observeres en ganske betydelig kvartalsvis variasjon.

I 2008 var det i gjennomsnitt 0,9 pst. av de langtidssykmeldte som starter opp yrkesrettet attføring i sykmeldingsperioden. Dette var marginalt lavere enn i 2007, hvor andelen i gjennomsnitt var på 1,1 pst. Andelen har vært relativt stabil rundt 1 pst. Det må imidlertid understrekes at andelen vil bli påvirket av en økning i antall sykepengetilfeller med kort varighet, da personer med kortvarig sykefravær i mindre grad vil være aktuelle for attføring.

I 3. tertial 2008 var det 41 pst. av personene med redusert funksjonsevne som gikk fra en trygdeytelse og over til arbeid. På tross av gode sysselsettingsmuligheter økte overgangen til arbeid bare med 2. prosentpoeng fra 3. tertial 2007.

I forhold til delmål 2 konkluderer IA-evalueringen at lite har skjedd. Det er fortsatt et stort skille mellom «insidere» og «outsidere» i arbeidslivet. IA-avtalen fungerer dårlig for outsiders, men er et godt verktøy for å forebygge at personer faller ut av arbeidslivet. IA-evalueringen viser videre til at hver tredje virksomhet mener at de ikke kan ha ansvaret for å inkludere personer med varig nedsatt funksjonsevne som ikke har noen tilknytning til virksomhetene. Dette oppgis både fra ledelsen og fra de ansatte.

For øvrig vises det til omtale av regjeringens målsetninger om flere i arbeid og aktivitet og færre på stønad under delmål 1.

Øke forventet pensjoneringsalder for personer over 50 år – IA-avtalens delmål III

Forventet pensjoneringsalder ved fylte 50 år var 63,5 år i 2001. Etter en nedgang i perioden fra 2001 til 2003, økte forventet pensjoneringsalder frem til 2005 og endte opp på samme nivå som i 2001. Fra 2005 og frem til 2007 har forventet pensjoneringsalder økt ytterligere og forventet pensjoneringsalder var 64 år i 2008. Dette tilsvarer en økning på 6

måneder fra 2005 til 2008. Målsetningen om å øke forventet pensjoneringsalder er dermed nådd.

Ifølge Sintef Helses evalueringsrapport om IA-avtalen er det vanskelig å identifisere om økt pensjoneringsalder skyldes IA-avtalens fokus på seniorer eller andre forhold i arbeidslivet. Virksomheter med stor andel seniorer har i større grad satt seg mål for seniorarbeidet. Samtidig sier 9 av 10 virksomhetsledere at IA-arbeidet foregår uavhengig av seniorpolitikken.

For øvrig vises det til omtale av regjeringens målsetninger innen seniorpolitikken under delmål 5.

Arbeidslivssentrene

NAV Arbeidslivssenter har gjennom intensjonsavtalens mandat et viktig oppdrag i å støtte opp under virksomhetenes egen innsats for å forebygge sykefravær og overgang til passive trygdeordninger. Arbeidslivssentrene skal aktivt bistå virksomhetene i dette arbeidet og ta initiativ til gode felles tiltak og aktiviteter overfor de øvrige aktuelle etater og samarbeidspartnere som kan bistå virksomhetene i dette arbeidet.

NAV Arbeidslivssenter har i 2008 levert om lag 45 800 Basistjenester til IA-virksomheter. I 2007 ble det levert knappe 19 400. Dette tilsvarer en økning på 236 pst. Denne økningen skyldes bl.a. bedre registreringspraksis, men det skyldes også en netto økning i aktivitetsnivået ved NAV Arbeidslivssenter. Det som leveres er en kombinasjon av systemrettede tjenester og mer individrettede tjenester.

Etter 1. kvartal 2009 var det i underkant av 44 100 IA-virksomheter med 1 194 300 ansatte. Dette utgjorde 56,4 pst. av antall sysselsatte i samme periode, mens andel IA-virksomheter var 22,7 pst. Til sammenligning var det etter 1. kvartal 2007 om lag 38 500 IA-virksomheter med 1 084 500 ansatte, hvilket utgjorde 54,3 pst. av antall sysselsatte, mens andel IA-virksomheter var 21 pst.

Strategier og tiltak

Å skape et mer inkluderende arbeidsliv basert på enkeltmenneskets ressurser og verdighet er et av Regjeringens viktigste mål. Et inkluderende arbeidsliv innebærer både å skape et arbeidsliv som forebygger helseskader og utstøting, og at forholdene legges til rette for dem som midlertidig eller varig har fått nedsatt funksjonsevne eller arbeidsevne. Arbeidet med å skape et mer inkluderende arbeidsliv må bl.a. utvikles i samarbeid med partene i arbeidslivet og forankres på den enkelte

¹² Indikatoren måler hvor mange av de langtidssykmeldte som er tilbake i jobb 4 uker etter avsluttet sykepengeperiode.

arbeidsplass, jf. også omtalen under resultatområde 3 Arbeidsmiljø og sikkerhet.

Regjeringen vil bidra til å forebygge sykefravær, legge til rette for gode arbeidsrettede løp og fokusere på at alle som kan, skal ha mulighet til å bruke sine ressurser i arbeidslivet

Delmål 3 Virksomheter med ledige jobber får dekket sitt behov for arbeidskraft

For at arbeidslivet skal fungere godt og effektivt er det viktig at virksomheter med ledige jobber får dekket sitt behov for arbeidskraft. En forutsetning for dette er god informasjon mellom aktørene som tilbyr og etterspør arbeidskraft.

Rapport og status

Mobilisering av arbeidskraftsressurser

Jobbsøking, ansettelser og jobbskifter gjennomføres som oftest uten direkte medvirkning fra Arbeids- og velferdsetaten. Undersøkelser viser at de vanligste søkekanalene for arbeidssøkere er annonser, direkte kontakt mellom arbeidssøker og arbeidsgiver og Arbeids- og velferdsetatens nettsider.

Mange arbeidsgivere benytter selvbetjenings-tjenestene på «www.nav.no», hvor arbeidsgivere selv kan utlyse ledige stillinger eller søke etter arbeidskraft i etatens arbeidssøkerbase (CV-basen). Økt bruk av selvbetjeningsløsninger både for arbeidsgiver og arbeidssøker er med på å gi et mer fleksibelt og selvregulerende marked. Det har vært en jevnt økende andel selvregistrerte arbeidssøkere på disse hjemmesidene siden etableringen av de nye selvbetjenings-tjenestene i 2004.

For å mobilisere ledige arbeidskraftsressurser og fylle virksomhetenes behov for arbeidskraft, har Arbeids- og velferdsetaten i 2008 og 1. halvår 2009 styrket arbeidet med oppfølging, bistand og kvalifiserende tiltak rettet mot arbeidssøkere som befinner seg i randsonen av arbeidsmarkedet. For nærmere omtale av denne innsatsen vises det bl.a. til delmål 1 Flere i arbeid og aktivitet og færre på stønad.

Arbeids- og velferdsetaten fortsatte i 2008 og 2009 med målrettet arbeid for å styrke etatens kunnskap om og kontakt med et bredt spekter av arbeidsgivere. Formålet er å kunne gi rask og effektiv rekrutteringsbistand til arbeidsgivere som ønsker dette. God og dekkende informasjon om de ledige stillingene er en avgjørende forutsetning for Arbeids- og velferdsetatens betjening av de store strømmene på arbeidsmarkedet. Dette forutsetter et godt samarbeid med lokalt næringsliv, og god kunnskap om arbeidsgivernes behov og om

arbeidsmarkedet lokalt og nasjonalt. For mer omtale av etatens arbeid med formidling, oppfølging og informasjon overfor arbeidsgivere og arbeidssøkere, vises det til Delmål 7 Tjenester og oppfølging tilpasset brukernes behov.

Arbeidstakere som permitteres kan på bestemte vilkår og i en avgrenset periode motta dagpenger. For å forebygge ledighet og gjøre det lettere for bedriftene å holde på sine ansatte i perioder med lavere etterspørsel, er det foretatt endringer i dagpenge- og permitteringsregelverket i løpet av 1. halvår 2009. Endringene tar høyde for at nedgangskonjunkturen kan gi virksomhetene midlertidige problemer, og skal bidra til å lette den økonomiske belastningen og øke fleksibiliteten for virksomhetene. Kravet til arbeidstidsreduksjon for rett til dagpenger under permittering er blitt redusert fra 50 til 40 pst., mens maksimal periode med dagpenger under permittering er økt fra 30 til 52 uker. I tillegg er arbeidsgivers lønnsplikt redusert i første del av permitteringsperioden fra ti til fem dager ved minst 40 pst. permittering.

Endringene i permitteringsregelverket bidrar til at virksomheter kan beholde arbeidstakere gjennom en tid med lav etterspørsel etter arbeidskraft inntil etterspørselen tar seg opp igjen. Ønsket om å opprettholde ansettelsesforhold i bedrifter som er rammet av nedgangskonjunktur må avveies mot behovet for å dekke arbeidskraftsbehovet i andre virksomheter som trenger arbeidskraft.

Tilrettelegging for arbeidsinnvandring

Endringer i arbeidsinnvandringspolitikken har de senere årene bidratt til at norske virksomheter har fått bedre tilgang til arbeidskraft. Det kan også være behov for å rekruttere arbeidskraft fra utlandet under en nedgangskonjunktur, om enn i mindre grad enn i en oppgangskonjunktur.

Arbeidsinnvandringen har bidratt til å lette flaskehalsproblemer innenfor næringer med mangel på arbeidskraft, bl.a. i bygg- og anleggsbransjen. God tilgang til utenlandsk arbeidskraft har bidratt til høyere verdiskapning enn hva som ellers hadde vært mulig. Det vises for øvrig til omtale under resultatområde 3 Arbeidsmiljø og sikkerhet når det gjelder arbeidet mot sosial dumping.

Det meste av rekrutteringen av utenlandsk arbeidskraft fra land utenfor EØS gjelder faglært arbeidskraft med arbeidstillatelse som danner grunnlag for bosettingstillatelse. Kvoten på 5 000 spesialisttillatelser er også gjort gjeldende for 2009.

Regjeringen har lagt til rette for bedre mobilitet av arbeidskraft i nordområdene, gjennom større

mulighet for personbevegelser over grensen mellom Russland og Norge.

Fra 1. desember 2008 er det gitt utvidet mulighet for russere fra Barentsregionen uten dokumentert kompetanse til å kunne arbeide midlertidig i alle næringer i de tre nordligste fylkene. Ordningen for ufaglært arbeidskraft gjaldt tidligere bare fiskeindustrien i Nord-Norge.

Fra 1. september 2009 er vilkårene for arbeidstillatelse for russiske grensependlere endret, slik at det kan gis tillatelse til deltidsarbeid. Dette er også en oppfølging av forslag i St.meld. nr. 18 (2007–2008) Arbeidsinnvandring, og av Regjeringens nordområdestrategi.

Behandling av arbeidstillatelser har høy prioritet i utlendingsforvaltningen. Saksbehandlingstiden kan variere både mellom instansene som behandler sakene og mellom de ulike sakstypene for arbeidstillatelse. Videre vil forhold som hvor gode opplysninger og beskrivelser søknadene inneholder, i hvilken grad de inneholder korrekte dokumenter og avklart identitet og kompetanse, ha betydning for saksbehandlingstiden.

Politiet fattet i 1. halvår 2009 vedtak i 83 pst. av de arbeidsrelaterte søknadene fra EØS/EFTA-borgere. Utlendingsdirektoratet (UDI) fattet i all hovedsak vedtak for den resterende andelen. Utenriksstasjonene fattet vedtak i få saker om arbeidstillatelser og ikke i saker etter EØS-/EFTA-regelverket. Politiet fattet videre vedtak i om lag hver tredje søknad om tillatelse fra tredjelandsborgere¹³, mens UDI fattet vedtak i den resterende andelen for denne gruppen. For oversikt over antall innvilgede arbeidstillatelser totalt, vises det til punkt 3 Tilstandsbeskrivelse, utviklingstrekk og utfordringer.

Saksbehandlingstiden for søknader om arbeidstillatelser har samlet sett blitt lengre i 1. halvår 2009 enn i 1. halvår 2008. I samme periode har politiet hatt 33 pst. nedgang i antall behandlede saker, mens UDI har hatt en økning på 14 pst. Totalt er det behandlet 13 000 færre søknader i 1. halvår 2009 enn i 1. halvår 2008, noe som innebærer en nedgang på 25 pst.

For saker behandlet av politiet er det en positiv utvikling i saksbehandlingstid når det gjelder søknader fra tredjelandsborgere og en negativ utvikling for EØS-søknader. Saksbehandlingstiden er noe kortere for EØS-søknader enn for søknader fra tredjelandsborgere. Mediantiden¹⁴ for EØS-søkna-

der behandlet av politiet var 15 dager i 1. halvår 2009.

For saker behandlet av UDI er det en negativ utvikling i saksbehandlingstid fra 1. halvår 2008 til 1. halvår 2009 både når det gjelder søknader fra tredjelandsborgere og EØS-søknader, og mest negativ for EØS-søknader¹⁵. Mediantiden for EØS-søknader er omtrent doblet i perioden, til 65 dager. Lengre saksbehandlingstid for søknader fra tredjelandsborgere har sammenheng med at det har kommet inn flere saker til Utlendingsdirektoratet i 1. halvår 2009 enn forventet.

Norge har siden mai 2004 hatt overgangsregler for arbeidstakere fra åtte av landene som da ble medlem av EØS. Dette gjelder Polen, Tsjekkia, Ungarn, Estland, Latvia, Litauen, Slovakia og Slovenia. Overgangsreglene for disse landene ble avviklet med virkning fra og med 1. mai 2009. Dette, sammen med en ny registreringsordning for EØS/EFTA-borgere innført høsten 2009, gir administrative forenklinger.

Overgangsreglene for arbeidstakere fra nye EØS-land ble utvidet til å omfatte Bulgaria og Romania i 2007. For disse landene har Stortinget vedtatt å forlenge overgangsreglene i inntil tre år, til 2012, men slik at behovet skal vurderes årlig. Vurderingen av overgangsreglene skal bl.a. skje på bakgrunn av faren for ubalanse i arbeidsmarkedet, overgangsreglenes bidrag til å sikre ordnede lønns- og arbeidsvilkår, samt opphevelse av overgangsordningene i andre EØS-land som fører til at konkurransen om arbeidskraften øker, jf. omtale under resultatområde 3 Arbeidsmiljø og sikkerhet.

Arbeids- og velferdsetaten samarbeider med de andre europeiske arbeidsmarkedsetatene og EU-kommisjonen gjennom EURES (EUROpean Employment Services). EURES har som oppgave å bistå arbeidsgivere med å skaffe arbeidskraft fra utlandet, og arbeidssøkere som søker arbeid i utlandet. Offentlige virksomheter benytter EURES i rekrutteringsarbeidet i større grad enn private bedrifter. Rekrutteringsbyråer er viktige samarbeidspartnere. En rekke private rekrutteringsbyråer benytter EURES når de trenger utenlandske kandidater. Regjeringen har styrket NAV EURES de siste årene for å øke rekrutteringsinnsatsen i tråd med behovene i arbeidslivet.

I løpet av perioden april 2008 – mars 2009 var 50 800 arbeidssøkere og 25 500 arbeidsgivere i kontakt med NAV EURES. Økningen i arbeidsgiverkontakter fra året før er nesten 14 000. I hele

¹³ Med tredjeland menes land utenfor EØS/EFTA-området.

¹⁴ Median betyr den midterste verdien i en fordeling, når de gjeldende verdier i fordelingen sorteres i stigende rekkefølge. Mediantid er i dette tilfellet benyttet framfor gjennomsnitt, fordi gjennomsnittet kan bli sterkt påvirket av et lite antall ekstreme verdier.

¹⁵ Saksbehandlingstiden for UDI er målt fra saksmottak i UDI til første vedtak. For søknader som først leveres til utenriksstasjonene eller politiet og så sendes til UDI framkommer dermed ikke hele saksbehandlingstiden.

2008 var det større etterspørsel etter utenlandsk arbeidskraft enn det som er registrert i noe tidligere år. I 1. halvår 2009 var 20 400 arbeidssøkere og 11 100 arbeidsgivere i kontakt med EURES. Ut ifra pågangen så langt i 2009 forventer EURES at antallet kontakter i 2009 vil være på samme nivå som i 2008. Fra 1. januar 2009 ble Arbeids- og velferdsetaten ved NAV EURES tildelt ansvaret for å tilrettelegge for rekruttering fra tredjeland, i tråd med St.meld. nr. 18 (2007–2008) om arbeidsinnvandring.

Strategier og tiltak

Den samlede etterspørselen etter arbeidskraft har avtatt som følge av den økonomiske nedgangskonjunkturen som startet i 2. halvår 2008. Men også i en situasjon med økende ledighet kan enkelte bedrifter ha problemer med å skaffe kvalifisert arbeidskraft. Resultater fra Arbeids- og velferdsdirektoratets bedriftsundersøkelse våren 2009 viste mangel på enkelte yrkesgrupper innen flere næringer, som eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting og helse- og sosiale tjenester, jf. pkt. 3 Tilstandsbeskrivelse, utviklingstrekk og utfordringer.

Mobilisering av arbeidskraftsressurser

En hovedstrategi for å bistå arbeidsgivere med å fylle ledige stillinger er å mobilisere de arbeidskraftsressursene som bl.a. finnes blant ledige, undersysselsatte og personer med nedsatt arbeidsevne. For omtale av strategier og tiltak for å mobilisere innenlands arbeidskraft, vises det bl.a. til delmål 1 Flere i arbeid og aktivitet og færre på stønad.

Arbeidsgivere som ønsker rekrutteringsbistand skal gis rask og målrettet rekrutteringsbistand, slik at ledige stillinger raskt kan besettes.

For å gjøre det lettere for bedriftene å holde på kompetanse i en periode med lavere etterspørsel etter arbeidskraft er det foretatt viktige endringer i dagpenge- og permitteringsregelverket i løpet av 1. halvår 2009. Bedriftenes arbeidsgiverperiode er redusert fra ti til fem dager ved minst 40 pst. permittering, maksimal periode med dagpenger under permittering er økt fra 30 til 52 uker og kravet til arbeidstidsreduksjon for rett til dagpenger under permittering er redusert fra 50 til 40 pst. Med bakgrunn i forventet vekst i ledigheten i 2010 viderefører Regjeringen disse regelverksendringene inntil videre i 2010. Det vises til Programkategori 33.30 Arbeidsliv.

For personer som er i en usikker sysselsettingssituasjon og står i fare for å miste jobben, vil Regjeringen bl.a. satse på kompetanseheving og omstilling gjennom opplærings tiltak. Det kan skje

gjennom arbeidsmarkedstiltaket bedriftsintern opplæring (BIO). På grunn av dagens situasjon på arbeidsmarkedet innfører Regjeringen midlertidige endringer i regelverket for BIO. Hovedformålet med tiltaket skal i tråd med dagens regelverk fortsatt være å hindre utstøting av arbeidstakere ved å styrke kompetansen til ansatte i bedrifter som har alvorlige omstillingsproblemer. Regjeringen vil imidlertid myke opp inngangsvilkårene slik at tilskudd til bedriftsintern opplæring ikke bare skal kunne gis ved omstillinger, men også til bedrifter som blir rammet av forbigående markedssvikt på grunn av konjunkturmessige forhold. Det er en forutsetning at disse forholdene er av særlig alvorlig karakter for arbeidsmarkedet. Videre utvides den maksimale varigheten ut over dagens grense på 13 uker. I særlige tilfeller kan det godkjennes opplæringsprosjekt som har en opplæringstid for hver enkelt deltaker på inntil 26 uker. Endringene i BIO-regelverket vil gjelde ut 2011.

Tilrettelegging for arbeidsinnvandring

Viktige mål for Regjeringens politikk er full sysselsetting og lav arbeidsledighet, og Regjeringens hovedstrategi er å mobilisere innenlandske arbeidskraftsressurser. Som supplerende strategi for å dekke arbeidskraftsbehovet vil Regjeringen legge til rette for arbeidsinnvandring. Norge er i dag en del av et felles europeisk arbeidsmarked gjennom EØS-avtalen. Regjeringen ønsker å legge til rette for at arbeidsgivere og arbeidstakere kan dra nytte av de mulighetene EØS-arbeidsmarkedet gir. Regjeringen vil også legge til rette for arbeidsinnvandring fra tredjeland når arbeidslivet har behov for dette. Fra tredjeland legges det i hovedsak til rette for rekruttering av arbeidskraft på faglært nivå eller høyere.

Arbeidsinnvandring er et gode, både for individer og for samfunn. Det gir enkeltmennesker muligheter til å søke seg dit de best kan utnytte sine arbeidsevner. Det gir arbeidsgiverne muligheter til å søke etter kompetent arbeidskraft over landegrensene. Det kan bidra til et mer effektivt arbeidsmarked og økt verdiskapning. Arbeidsinnvandring bidrar også til mangfold i samfunnet og kan fremme fellesskap og forståelse på tvers av landegrensene.

Et hovedmål for arbeidsinnvandringspolitikken er å legge til rette for at bedrifter og virksomheter kan rekruttere arbeidskraft fra utlandet på en enkel og effektiv måte ved behov. Samtidig vil Regjeringen utforme rammer og tiltak som bidrar til å sikre at gevinstene som følger av arbeidsinnvandring, kan realiseres på en balansert måte for arbeidsgiver, individ og samfunn. I et arbeidsmar-

ked med økte migrasjonsstrømmer over landegrensene, vil det være særlig viktig med klare spilleregler og regelverk, nasjonalt og internasjonalt, for å hindre sosial dumping, svart arbeid og økonomisk kriminalitet, og for å sikre arbeidstakernes rettigheter, jf. resultatområde 3 Arbeidsmiljø og sikkerhet. Videre skal Regjeringens integreringspolitikk legge til rette for at arbeidsinnvandrerne har samme muligheter som resten av befolkningen til å bidra og delta i arbeidslivet og samfunnet, jf. resultatområde 4 Integrering og mangfold.

Den nye utlendingsloven skal etter planen tre i kraft 1. januar 2010. Loven legger til rette for enklere rekruttering av utenlandsk arbeidskraft, bl.a. gjennom ordningen med økt ansvar til arbeidsgiverne ved rekruttering av faglærte og høyt kvalifisert arbeidskraft (tidlig arbeidsstart). I tillegg er kravet om oppholdstillatelse for EØS- og EFTA-borgere erstattet med en enklere registreringsordning, som ble iverksatt høsten 2009. Etter fem år med lovlig opphold vil EØS-borgere få varig oppholdsrett. Familiemedlemmer får også bedre rettigheter. Endringene som gjelder EØS- og EFTA-borgerne er ledd i gjennomføringen av et EU-direktiv om fri personbevegelse (jf. Ot.prp. nr. 72 (2007–2008)) med sikte på å gjøre det enklere å utøve retten til fri bevegelse mellom EØS-land.

Regjeringen fører en regulert og behovsstyrt arbeidsinnvandringspolitikk overfor land utenfor EØS, jf. Soria Moria-erklæringen. Reguleringen skal gi fleksibel tilgang til arbeidskraft til virksomhetene, samtidig som en beholder en samfunnsmessig kontroll på innrettingen og antallet. Regjeringen har lagt fram flere forslag som kan gjøre det lettere å hente inn nødvendig kompetanse fra utlandet til norsk arbeidsliv, jf. St. meld.nr. 18 (2007–2008) Arbeidsinnvandring.

Regjeringen vil fortsette arbeidet med å legge til rette for god mobilitet av arbeidskraft i nordområdene. Gode muligheter for personbevegelser over grensen mellom Russland og Norge er en forutsetning for dette.

Innenfor rammen av Schengen-samarbeidet er det mulig å innføre et grenseboerbevis. Som ledd i arbeidet for å legge bedre til rette for personbevegelse og flyt av arbeidskraft mellom Russland og Norge, arbeider Regjeringen med sikte på å inngå avtale om grenseboerbevis med russiske myndigheter, jf. St.meld. nr. 18 (2007–2008) Arbeidsinnvandring.

Enklere tilgang på informasjon og kortere saksbehandlingstid er viktige tiltak for å imøtekomme arbeidslivets og den enkelte arbeidsinnvandrers behov.

I september 2008 ble det startet et større utredningsarbeid med sikte på å finne organisatoriske tiltak som skal effektivisere arbeidet i førstelinjen i utlendingsforvaltningen. Dette arbeidet berører søknader om arbeidstillatelser. Regjeringen vil også satse på økt grad av elektronisk samhandling innen utlendingsforvaltningen for å effektivisere saksbehandlingen. For nærmere omtale, jf. resultatområde 7 Beskyttelse og innvandring, delmål 3.1 God samordning, effektivitet og kvalitet.

For å bidra til bedre saksbehandlingsprosedyrer mellom berørte faginstanser og redusere saksbehandlingstidene, vil Regjeringen etablere felles informasjons- og saksbehandlingskontor i Stavanger og Kirkenes med representanter fra de mest berørte instansene. Etableringen skjer på grunnlag av erfaringene med det felles servicekontoret som er etablert i Oslo, samt det lokale behovet for felles samhandlingspunkter i disse områdene. Det legges opp til etablering i både Stavanger og Kirkenes i løpet av 2. halvår 2009.

Det er satt i gang et arbeid for å utrede en egen nettportal som inngang til all relevant informasjon som gjelder arbeidsinnvandring og tjenesteimport, jf. St. meld. nr. 18 (2007–2008) Arbeidsinnvandring.

Det er videre satt i gang et arbeid for å utrede hvordan en kan nyttiggjøre seg utenriktjenesten på en bedre måte for å markedsføre jobbmuligheter i Norge overfor borgere i tredjeland. Videre vurderes etablering av pilotprosjekt hvor enkelte utenriksstasjoner tillegges en viktigere rolle i arbeidet med å informere om jobbmuligheter i Norge.

Delmål 4. Bidra til at personer med nedsatt funksjonsevne kan ha en aktiv hverdag

Som på andre samfunnsområder, er sektoransvarsprinsippet lagt til grunn for ansvars- og arbeidsdelingen mellom departementene, når det gjelder oppfølging av tiltak ovenfor personer med funksjonsnedsettelse. Dette innebærer at det er Barne- og likestillingsdepartementet som har ansvaret for koordineringen av politikken overfor personer med funksjonsnedsettelse, her under diskriminerings- og tilgjengelighetsloven, mens Arbeids- og inkluderingsdepartementet har ansvaret for politikkkutformingen og virkemidler innen hjelpemiddelområdet.

Det er et mål å legge til rette for at personer med nedsatt funksjonsevne sikres likeverdige levekår, livskvalitet og aktive, selvstendige liv på linje med den øvrige befolkningen. Gjennom ulike virkemidler og tiltak, herunder et landsdekkende system med hjelpemiddelsentraler, skal mennesker

med nedsatt funksjonsevne integreres i skole og utdanning, samt arbeids- og dagligliv.

Rapport og status

Ved utgangen av 2008 mottok til sammen 130 000 personer grunnstønad og 85 000 hjelpestønad. I løpet av de to siste årene er antallet stønadmottakere blitt redusert.

I 1. tertial 2009 var den gjennomsnittlige saksbehandlingstiden på 4,6 måneder. Antall saker har økt gjennom 2008 og ført til noe restanseoppbygging.

I 1. tertial 2009 ble det utlevert i alt 197 852 hjelpemidler i dagliglivet fra landets hjelpemiddelsentraler.

Reparasjon av hjelpemidler prioriteres i forhold til hvor viktige de er for brukeren. Reparasjonsoppdragene inndeles i akutt reparasjon (innen 24 timer) prioritet 2 (innen 7 dager) og prioritet 2 (innen 14 dager). I løpet av 1. tertial 2009 ble det i sum utført knappe 12 800 reparasjoner. Om lag 83 pst. av oppdragene ble utført innen de angitte frister.

Strategier og tiltak

Regjeringens mål er å legge til rette for at personer med nedsatt funksjonsevne skal sikres likeverdige levekår, livskvalitet og aktive, selvstendige liv på linje med den øvrige befolkningen. Gjennom ulike virkemidler og tiltak, herunder et landsdekkende system av hjelpemiddelsentraler, vil Regjeringen bidra til inkludering av mennesker med nedsatt funksjonsevne i skole, utdanning, arbeids- og dagligliv. Regjeringen legger til grunn en bred forståelse av hvilke virkemidler samfunnet stiller til rådighet. Løsningene for den enkelte kan variere fra tolkehjelp, førerhund og rullestol, til transportordninger og kontantytelser.

Hjelpemiddelsentralene skal sørge for en likeverdig og helhetlig problemløsning for brukere med varige, funksjonelle hjelpebehov av teknisk eller ergonomisk art. Hjelpemiddelsentralene skal også bidra med rådgivning og veiledning overfor førstelinjetjenesten, som primært vil være helse- og pleie- og omsorgstjenesten i kommunene, men også fylkeskommunene (videregående skoler), de statlige helseforetakene, bedriftshelsetjenesten og i noen grad arbeidsgivere. Hjelpemiddelsentralene og førstelinjetjenesten skal innenfor sine respektive ansvars- og kompetanseområder samarbeide om å finne helhetlige løsninger for den enkelte bruker.

Regjeringen nedsatte våren 2008 et offentlig utvalg som skal foreta en bred gjennomgang av for-

valtning, organisering og finansiering på hjelpemiddelområdet og i lys av innføringen av en ny arbeids- og velferdsforvaltning (NAV-reformen), komme med forslag med sikte på en mer brukeroorientert og effektiv hjelpemiddelforvaltning. I den forbindelse vil det bli satt særlig fokus på hensynet til brukerne, likebehandling og forvaltning, og ikke minst helhetlige og tilgjengelige velferdsordninger. Utvalgets arbeid skal være sluttført innen 1. desember 2009. Parallelt med dette arbeides det med løpende oppfølging og nødvendige kortsiktige forbedringer på området.

Delmål 5 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem – pensjonsreformen

Andelen eldre i befolkningen har økt de senere årene og vil fortsette å øke i tiden framover. Dette innebærer at det over tid blir relativt færre yrkesaktive som kan finansiere framtidens pensjoner. Regjeringen legger avgjørende vekt på å trygge pensjonene og på at den enkelte også i framtiden skal være sikret en god pensjon. Den beste garantien for dette er at det samlede pensjonssystemet er økonomisk og sosialt bærekraftig, noe som innebærer at pensjonssystemet over tid ikke medfører for stor økonomisk belastning for de yrkesaktive. Det er viktig at de yrkesaktive har både evne og vilje til å finansiere pensjonssystemet. Den enkelte må dessuten oppleve at han eller hun får noe igjen for innbetalingene til pensjonssystemet over yrkeskarrieren.

Regjeringen har i arbeidet med pensjonsreformen lagt vekt på at pensjonssystemet skal være basert på enkle hovedprinsipper. Pensjonssystemet skal gi god motivasjon til arbeid, og pensjonsopptjeningen skal gjenspeile arbeidsinntekten gjennom hele livet. Samtidig skal pensjonssystemet legge til rette for en fleksibel og individuelt tilpasset overgang fra arbeid til pensjon. Pensjonssystemet skal også sikre den enkelte en minsteinntekt i alderdommen og ha en god fordelings- og likestillingsprofil. Folketrygdens alderspensjon er selve grunnpilaren i pensjonssystemet. Arbeidet med pensjonsreformen omfatter imidlertid hele pensjonssystemet. Andre deler av pensjonssystemet skal virke sammen med folketrygdens alderspensjon og må derfor tilpasses denne.

Pensjonssystemet påvirker arbeidstilbudet både i det enkelte år som yrkesaktiv og i forhold til valg av pensjoneringstidspunkt. Det er derfor viktig at det utformes slik at det gir god motivasjon til arbeid og legger til rette for at den enkelte kan stå lenger i arbeid og kombinere arbeid og pensjon.

Pensjonssystemet skal sikre en minsteinntekt i alderdommen, uavhengig av tidligere inntekt. Pen-

sjonen som andel av tidligere inntekt skal være høyere for personer med lave og midlere inntekter enn for dem med de høyeste inntektene. Pensjonssystemet skal også kompensere for tapt arbeidsinntekt for personer som utfører viktige samfunnsoppgaver gjennom ulønnet omsorgsarbeid. Disse oppgavene har tradisjonelt vært utført av kvinner.

Pensjonssystemet skal være basert på enkle hovedprinsipper slik at den enkelte kan fatte velbegrunnede beslutninger om pensjoneringstidspunkt og egen sparing til pensjonsalderen. Klare sammenhenger mellom inntekt og opptjening, og mellom opptjening og utbetalt pensjon, bidrar til et oversiktlig pensjonssystem. Det er også viktig at informasjon om opptjente pensjonsrettigheter og forventet framtidig pensjonsnivå er lett tilgjengelig for den enkelte.

Rapport og status

Ved lov 5. juni 2009 nr. 32 om endringer i folketrygdloven (ny alderspensjon) er det vedtatt nye regler for opptjening og beregning av alderspensjonen i folketrygden, jf. Ot.prp. nr. 37 (2008-2009) Om lov om endringer i folketrygdloven (ny alderspensjon), Innst. O. nr. 67 (2008-2009) og beslutning. O. nr. 81 (2008-2009).

Ny alderspensjon i folketrygden bidrar til et økonomisk bærekraftig pensjonssystem gjennom innføring av levealdersjustering som gjenspeiler utviklingen i befolkningens levetid, og gjennom nye regler for regulering av pensjon under utbetaling som over tid antas å svare til et gjennomsnitt av pris- og lønnsveksten. Ved muligheten til å velge uttakstidspunkt fra fylte 62 år, til å ta ut gradert pensjon og til å kombinere uttak av pensjon og arbeidsinntekt uten avkorting i pensjonen, forbedres arbeidsinsentivene i pensjonssystemet samtidig som det legges til rette for en fleksibel og individuelt tilpasset overgang fra arbeid til pensjon.

Levealdersjustering og fleksibelt uttak gjennomføres i praksis ved hjelp av delingstall. Delingstallene fastsettes for hvert årskull og for ulike uttakstidspunkt, og tilsvarer om lag forventet gjenstående levetid for årskullet på uttakstidspunktet. Delingstallet for et gitt uttakstidspunkt vil øke fra et årskull til det neste ettersom levetiden i befolkningen øker, mens delingstallet for et gitt årskull vil være lavere jo senere uttaket skjer, fordi perioden med pensjonsuttak da ventelig vil være kortere. Delingstallmekanismen skal sikre at forventet nåverdi av de samlede pensjonsutbetalingene er uavhengig av uttakstidspunkt.

Alderspensjonen vil kunne tas ut fleksibelt fra 1. januar 2011, og regulering av løpende pensjoner vil skje etter nye regler første gang i 2011. Leveal-

dersjustering av alderspensjonen får virkning fra 2011, men fases gradvis inn slik at levealdersjustering av alderspensjonen for de som følger dagens opptjeningsregler blir svakere enn faktisk levealdersutvikling isolert sett tilsier de første årene etter at pensjonsreformen er iverksatt.

Arbeidsinsentivene i ny alderspensjon bedres også gjennom nye opptjeningsregler som gir pensjonsopptjening for all inntekt gjennom hele livet. Det nye systemet virker likevel omfordelende ved at alle er garantert en minsteytelse uavhengig av tidligere inntekt, og ved at det er satt et tak på opptjening for en årlig inntekt tilsvarende 7,1 G. Pensjon som andel av tidligere inntekt vil dermed også i framtiden være høyere for personer med lave og midlere inntekter enn for personer med de høyeste inntektene. Opptjeningsnivået for ulønnet omsorgsarbeid øker fra 4 G til 4,5 G årlig, både for de som følger dagens og nye opptjeningsregler. Nye regler for omsorgsopptjening vil dermed gi høyere kompensasjon for tapt arbeidsinntekt for personer som utfører viktige samfunnsoppgaver gjennom ulønnet omsorgsarbeid. I tillegg innføres det tilbakevirkende omsorgsopptjening, ved ulønnet omsorgsarbeid for barn, for år før 1992 for personer som omfattes av nye opptjeningsregler, men opptjeningen for årene før 1992 vil følge reglene som gjelder fram til nye opptjeningsregler trer i kraft.

Nye opptjeningsregler trer i kraft 1. januar 2010, og vil bli innført gradvis fra og med 1954-kullet. Utbetaling av pensjon opptjent etter nye opptjeningsregler vil dermed tidligst skje i 2016 når 1954-kullet fyller 62 år og kan starte pensjonsuttak. Personer født i årene 1954-1962 vil få sin pensjon beregnet med forholdsmessige andeler etter dagens og nye opptjeningsregler.

For å styrke muligheten til å kombinere arbeid og pensjon også for dagens alderspensjonister, ble avkorting av alderspensjon mot arbeidsinntekt avviklet for 67-åringer med virkning fra 2008 og for 68-åringer med virkning fra 2009.

I utformingen av nytt system er det lagt vekt på at hovedprinsippene skal være enkle, selv om mange av detaljene kan framstå som noe kompliserte. For at den enkelte skal kunne få best mulig informasjon om egen pensjon på en enkel måte, har Arbeids- og velferdsetaten utviklet en pensjonsportal som gir tilgang til pensjonsrelatert informasjon via internett. Et viktig element i Arbeids- og velferdsetatens portal vil være en pensjonskalkulator som gir den enkelte mulighet til å simulere ulike pensjonsutfall ved alternative tidspunkter for uttak. Det vil også innhentes informasjon til portalen fra de offentlige tjenstepensjonsordningene, og fra private ordninger gjennom et

samarbeid med Norsk Pensjon, slik at en vil kunne få en samlet framstilling av egen pensjonsopptjening. Samtidig fins det grupper som av ulike grunner ikke kan eller vil bruke selvbetjeningsløsningen. Disse skal kunne henvende seg på et av Arbeids- og velferdsetatens kontorer eller kundesentre, og få den samme informasjonen der som de kan få ved å benytte portalen, samt veiledning om de mulighetene som foreligger. Arbeids- og velferdsetaten vil også sende ut informasjonsmateriell til årskullene 1944-1949 som er de første som kan ta ut alderspensjon etter nye regler.

Som en del av arbeidet med å tilpasse andre deler av pensjonssystemet til ny alderspensjon i folketrygden, fremmet Regjeringen 4. september 2009 forslag til lov om statstilskott til arbeidstakere som tar ut avtalefestet pensjon i privat sektor for Stortinget, jf. Ot.prp. nr. 111 (2008-2009) Om lov om statstilskott til arbeidstakere som tar ut avtalefestet pensjon i privat sektor (AFP-tilskottsloven). Lovforslaget angir vilkårene for statstilskott til ny avtalefestet pensjon (AFP), samt til dagens AFP i overgangsperioden. Loven bygger på avtalen som ble inngått av partene i arbeidslivet i privat sektor i lønnsoppgjøret våren 2008 om en ny AFP tilpasset den nye alderspensjonen i folketrygden. I den nye ordningen vil AFP utformes som et påslag til fleksibel alderspensjon fra folketrygden. AFP vil opptjenes fram til 62 år. AFP-påslaget skal gis til alle som arbeider i bedrifter der AFP inngår i tariffavtalen. Det årlige påslaget øker med senere uttak (fram til 70 år), gis livet ut og kan fritt kombineres med arbeidsinntekt og alderspensjon fra folketrygden. Sammenlignet med dagens AFP, gir ny AFP betydelig bedre insentiver til å fortsette i arbeid fordi årlig AFP vil bli høyere jo senere den tas ut, og fordi arbeidsinntekt og pensjon kan kombineres uten at pensjonen avkortes.

I samråd med partene i arbeidslivet er det foreslått en innfasing av ny AFP som innebærer at alle personer i årskullene fra 1944 til 1948 som tar ut AFP etter 1. januar 2011 vil få ny AFP i form av en påslagsordning. Nivået på påslaget vil variere mellom årskullene, slik at samlet pensjon med uttak av fleksibel alderspensjon og ny AFP i 2011 vil gi om lag samme pensjonsnivå som ved uttak av AFP i 2010. Samlet pensjonsnivå vil øke ved senere uttak enn 2011. I tillegg vil de som venter med å ta ut AFP til 2011 fritt kunne kombinere arbeid og pensjon uten avkorting i pensjonen. De som tar ut AFP før innføringen av fleksibel pensjon i folketrygden, dvs. før 1. januar 2011, vil få dagens AFP. Denne innfasingen av ny AFP fra 2011 styrker mulighetene for at personer fra årskullene 1944-1948 kan kombinere arbeid og pensjon.

Det foreslås videre etablert en kompensasjonsordning for personer som omfattes av ny AFP og dagens opptjeningsmodell for alderspensjon fra folketrygden. Dette er personer i årskullene 1944-1962. Bakgrunnen for dette er at dagens maksimale opptjening på 40 år ikke gir samme mulighet for å kompensere for effekten av levealderjustering ved å arbeide lenger som i ny alderspensjon, der alle år i arbeid gir økt pensjonsopptjening.

I lønnsoppgjøret i offentlig sektor i 2009 ble partene enige om å videreføre dagens brutto tjenstepensjonsordning og dagens AFP med nødvendige tilpasninger til innføring av fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011, og med de tilpasninger som følger av Stortingets vedtak fra mai 2005. Dette innebærer at AFP videreføres som en tidligpensjonsordning fra 62 til 67 år og at alderspensjon til personer med ordinær aldersgrense først betales ut fra 67 år. Tjenstepensjonsordningen sikrer en samlet pensjon på 66 pst. av sluttlønnen, gitt full opptjening, men tjenstepensjonen vil levealderjusteres og reguleres etter nye regler på samme måte og fra samme tidspunkt som alderspensjon fra folketrygden. Det gis likevel en individuell garanti for opptjente rettigheter i tjenstepensjonsordningene pr. 1. januar 2011 som sikrer at medlemmer av offentlige tjenstepensjonsordninger med 15 år eller mindre igjen til 67 år får 66 pst. av pensjonsgrunnlaget ved 67 år, gitt full opptjening. Det gis også anledning til å kompensere for levealderjusteringen av tjenstepensjonen ved å stå i stilling ut over 67 år.

Våren 2009 fremmet Regjeringen forslag om midlertidige tilpasninger i reglene om pensjon til gjenlevende ektefeller og barn som skal gjelde fra 2011, jf. Ot.prp. nr. 106 (2008-2009). Forslaget innebærer at dagens ordninger videreføres de første årene fra 2011, og at ytelsene skal beregnes på grunnlag av avdødes pensjonsopptjening, som i dag.

Departementet sendte 24. juli 2009 på høring forslag til forskrifter til utfylling og gjennomføring av ny alderspensjon i folketrygden. Det tas sikte på at forskriftene kan tre i kraft fra tidspunktet for iverksettelse av pensjonsreformen.

Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd ble opprettet 25. november 2008 med utgangspunkt i Arbeidslivspolitisk råd. Som et viktig element i rådets arbeid tas det sikte på å etablere et nært samarbeid mellom myndighetene og partene i arbeidslivet i form av en pensjonspolitisk arbeidsgruppe bestående av personer med høy pensjonskompetanse og hvor det kan utarbeides regelmessige rapporter om relevante utviklingstrekk på pensjonsområdet og i arbeidsmarkedet. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har ansvaret for

sekretariatsarbeidet i tilknytning til Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd.

Strategier og tiltak (videre arbeid)

Uførepensjonsutvalget la fram sin innstilling 16. mai 2007, NOU 2007: 4 Ny uførestønad og ny alderspensjon til uføre. Utvalget hadde som mandat å gjennomgå dagens uføreordning med sikte på tilpasning til en framtidig allmenn tidligpensjonsordning og til ny opptjeningsmodell for alderspensjon i folketrygden. Utvalget foreslo en ny beregningsmodell for uføreytelsen og ny modell for beregning av alderspensjon til personer som har mottatt uførestønad. Arbeids- og inkluderingsdepartementet tar sikte på å fremme et lovforslag om ny uføreytelse og alderspensjon til personer som har mottatt uførestønad i 2010.

Lovverket for de private tjenstepensjonsordningene skal tilpasses nye regler om opptjening og fleksibelt uttak av alderspensjon fra folketrygden, jf. omtale i Ot.prp. nr. 37 (2008-2009). Finansdepartementet har på denne bakgrunn gitt Banklovkomisjonen i oppdrag å utrede tilpasninger i de skattebegünstigede tjenstepensjonsordningene i privat sektor. Arbeidet legges opp med sikte på at lovendringene, herunder nødvendige overgangsregler, kan tre i kraft 1. januar 2011, det vil si samtidig med at fleksibelt uttak av alderspensjon i folketrygden iverksettes.

Fram til 2016 (når 1954-kullet fyller 62 år) vil uttak av fleksibel alderspensjon skje på grunnlag av dagens opptjeningsregler. Det er nødvendig med enkelte tilpasninger av stønadsordninger som er basert på dagens alderspensjon (uførepensjon, pensjon til gjenlevende mv.) fra 2011. Fra 2016 vil nye alderspensjoner gradvis beregnes etter nye opptjeningsregler, og det vil derfor være nødvendig å gjennomgå regelverket for tilstøtende ordninger på lengre sikt. I departementets arbeid med pensjonsreformen legges det derfor opp til en del kortsiktige tilpasninger som skal tre i kraft fra 2011 basert på dagens alderspensjon, herunder tilpasninger i pensjonstrygden for sjømenn og pensjonstrygden for fiskere, samtidig som det arbeides videre med langsiktige tilpasninger fra 2016.

Departementet varslet i Ot.prp. nr. 37 (2008-2009) at det i 2009 vil foretas en nærmere utredning og vurdering av spørsmålet om pensjonsopptjening for ufrivillig deltidsarbeidende som ikke mottar dagpenger. Departementet vil også komme tilbake med en nærmere vurdering av spørsmålet om eventuell tilbakevirkende pensjonsopptjening ved omsorgsarbeid for eldre, syke og funksjonshemmede.

I Ot.prp. nr. 37 (2008-2009) framgår det at departementet vil sørge for en fortløpende evaluering av pensjonsreformen for å vurdere om den virker etter hensikten. Departementet har igangsatt arbeidet med å planlegge en evaluering, og det tas sikte på at evalueringen skal starte opp fra 2011. For å sikre en løpende kontakt mellom regjeringen og partene i arbeidslivet, er det lagt opp til at opplegget for og resultatene av evalueringsarbeidet kan gjennomgås i Arbeidslivs- og pensjonspolitisk råd. I tillegg til dette evalueringsarbeidet skal partene i arbeidslivet evaluere overgangen til ny AFP senest i 2017.

Delmål 6. Bedre levekårene for de vanskeligst stilte

Alle skal, uavhengig av økonomisk og sosial bakgrunn, ha like muligheter, rettigheter og plikter til å delta i samfunnet. Arbeids- og velferdspolitikken står, i samspill med andre politikkområder, sentralt i Regjeringens arbeid for å avskaffe fattigdom og redusere sosiale og økonomiske forskjeller. Regjeringen kombinerer et bredt forebyggende perspektiv med tiltak for å redusere fattigdom og bedre levekårene for de vanskeligst stilte. I det følgende gis en nærmere beskrivelse av den særlige satsingen på tiltak mot fattigdom.

Rapport og status

Regjeringen la sammen med statsbudsjettet for 2007 fram en handlingsplan mot fattigdom. Handlingsplan mot fattigdom utgjør en helhetlig og tverrsektoriell innsats mot fattigdom. Handlingsplanen omfatter tiltak under flere sektordepartementers budsjettområder. Foruten tiltak på Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjettområde er det iverksatt tiltak under Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet, Kultur- og kirkedepartementet og Justis- og politidepartementet.

På bakgrunn av forslag i St.prp. nr. 1 Tillegg nr. 1 (2005-2006) og St.prp. nr. 66 (2005-2006) ble den særlige innsatsen mot fattigdom styrket med 533,8 mill. kroner i 2006. Handlingsplanen mot fattigdom er fulgt opp med tiltak og en styrking av innsatsen på 710 mill. kroner i statsbudsjettet for 2007, 391 mill. kroner i statsbudsjettet for 2008 og 1 277 mill. kroner i statsbudsjettet for 2009. Tiltak iverksatt tidligere år er videreført. De årlige bevilgningene til tiltak mot fattigdom er økt med i overkant av 2,9 mrd. kroner ut over det som lå i Bondevik II-Regjeringens budsjettforslag for 2006.

I del III av denne proposisjonen gis en kortfattet statusrapportering på tiltak mot fattigdom som er iverksatt eller styrket i årene 2006-2009 knyttet til handlingsplan mot fattigdom. For en mer utførlig rapportering vises det til trykt vedlegg til St.prp. nr. 1 (2008-2009) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet: Handlingsplan mot fattigdom – status 2008 og styrket innsats 2009.

Strategier og tiltak

En økonomisk politikk som legger til rette for høy sysselsetting, stabil økonomisk vekst og bærekraftige velferdsordninger er fundamentet i Regjeringens politikk for å avskaffe fattigdom og redusere sosiale og økonomiske forskjeller.

Et velfungerende arbeidsmarked er en forutsetning for å inkludere utsatte grupper i arbeidslivet. Økt arbeidsdeltakelse vil bidra til å styrke det økonomiske grunnlaget for sterke fellesskapsløsninger.

Den nordiske velferdsmodellen kjennetegnes av forholdsvis stor omfordeling gjennom skattesystemet, universelle velferdsordninger, en aktiv arbeidsmarkedspolitikk og fleksibilitet på arbeidsmarkedet. Velferdsmodellen har bidratt til færre inntektsfattige og en jevnere inntektsfordeling i Norge sammenliknet med andre land. Regjeringen vil bygge videre på den nordiske modellen, fornye

og videreutvikle velferdsordningene og bidra til et arbeidsliv der alle kan delta.

Regjeringen har et bredt forebyggende perspektiv på fattigdom. Regjeringen legger vekt på å gjøre noe med forhold som bidrar til å skape og opprettholde fattigdom innenfor oppvekstmiljø og utdanningssystem, innenfor arbeidsmarked og arbeidsliv og innenfor velferdsordningene.

Regjeringen foreslår i statsbudsjettet for 2010 en styrking av brede innsatsområder som skole og barnehage. Regjeringen styrker kommuneøkonomien i 2010. Dette gir kommunene bedre rammebetingelser for å yte velferdstjenester.

Regjeringen viderefører og styrker den særlige satsingen på målrettede tiltak mot fattigdom i 2010. Regjeringen foreslår i statsbudsjettet for 2010 en ytterligere styrking av innsatsen mot fattigdom på 1 028,6 mill. kroner. Med forslagene til tiltak for 2010 vil de årlige bevilgningene til tiltak mot fattigdom være økt med 3,9 mrd. kroner ut over det som lå i Bondevik II-Regjeringens budsjettforslag for 2006.

Den særlige innsatsen mot fattigdom er knyttet til de tre delmålene i handlingsplan mot fattigdom:

- Alle skal gis muligheter til å komme i arbeid.
- Alle barn og unge skal kunne delta og utvikle seg.
- Bedre levekårene for de vanskeligst stilte.

Regjeringens styrkede innsats mot fattigdom 2006-2010¹

	2006	2007	2008	2009 ²	2010
Arbeid	42,9	259,9	464,4	980,1	1 206,4
Barn og unge	7,6	47,6	67,6	102,6	338,2
Levekår	483,3	935,8	1 102,4	1 828,7	2 395,4
Samlet styrking	533,8	1 243,3	1 634,4	2 911,4	3 940,0

¹ Tabellen viser satsingene akkumulert over de fem årene. Satsingene er summert i nominelle kroner.

² Regjeringen foreslo i St.prp. nr. 1 (2008-2009) en styrking av innsatsen med om lag 1 249 mill. kroner. Stortinget plussset på 11 mill. kroner i forbindelse med budsjettbehandlingen. Summen for 2009 omfatter også enkelte tiltak som ble fremmet i St.prp. nr. 67 (2008-2009) med relevans for innsatsen mot fattigdom (108 mill. kroner). Summen er i tillegg redusert med 91 mill. kroner som ble trukket i kommunerammen i forbindelse med omlegging og utvidelse av bostøtten fra 1. juli 2009 for å få lik beregningsmåte for bostøtten som for 2010. Dette gir en samlet styrking av innsatsen i 2009 på om lag 1 277 mill. kroner.

Satsingen i 2010 fordeler seg på følgende tiltak:

Tiltak	Mill. kroner
Arbeid:	
Kvalifiseringsprogrammet (AID)	209,3
Styrke tilbakeføringen av innsatte og domfelte til samfunnet (JD)	17,0
Barn og unge:	
Helhetlig skoledag, gratis leksehjelp (KD)	177,6
Økt gjennomføring av videregående opplæring (KD)	58,0
Levekår:	
Bostøtte (KRD)	427,0
Tiltak overfor rusmiddelavhengige (HOD)	124,2
Styrking av lavterskeltilbud for rettshjelpssøkende (JD)	5,0
Utvidelse av fylkesmannens tilsynsansvar (FAD, HOD)	10,5
Sum	1 028,6

*Alle skal gis muligheter til å komme i arbeid**Kvalifiseringsprogram (Arbeids- og inkluderingsdepartementet, 209,3 mill. kroner)*

Kvalifiseringsprogrammet med tilhørende kvalifiseringsstønad retter seg mot personer med vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne, som har ingen eller svært begrensede ytelser i folketrygden. Formålet er å bidra til at flere i målgruppen kommer i arbeid. Innfasingen av kvalifiseringsprogram og kvalifiseringsstønad skjer i takt med etablering av NAV-kontorer i kommunene. Det legges opp til at kommunene skal kunne tilby programmet fra 1. januar 2010 uavhengig av tidspunktet NAV-kontoret etableres. Som følge av at tilbudet om kvalifiseringsprogram blir tilgjengelig for stadig flere, foreslås bevilgningen til dekning av kommunenes merkostnader knyttet til ordningen økt med 209,3 mill. kroner, til 769 mill. kroner i 2010. Se nærmere omtale under kap. 621.62.

Styrke tilbakeføringen av innsatte og domfelte til samfunnet (Justis- og politidepartementet, 17 mill. kroner)

To tredjedeler av de som settes i fengsel er uten arbeid ved innsettelsen og mer enn en tredjedel mangler bolig. 40 pst. av innsatte har ungdomsskolen som lengste fullførte utdanning. 38 pst. av innsatte i fengsel har grunnskole som høyeste fullførte utdanningsnivå og 83,7 pst. av innsatte under 25 år har ikke fullført treårig videregående opplæring. 60 pst. er rusmiddelavhengige når de settes i fengsel. For å bedre levekårene til innsatte som løslates

fra fengsel, vil Regjeringen innføre en tilbakeføringsgaranti. Tilbakeføringsgarantien innebærer ingen nye særrettigheter for domfelte, men dreier seg om å bistå innsatte og straffedømte i å få utløst rettigheter de allerede har, herunder tilfredsstillende tilbud om bolig, jobb og/eller utdanning, sosiale tjenester og helsetjenester mv.

Regjeringen foreslår å bevilge 17 mill. kroner i 2010 til ca. 37 nye stillinger i kriminalomsorgen. 12 nye fengselsbetjentstillinger skal heve kvaliteten i straffegjennomføringen og styrke tilbakeføringsarbeidet ved mindre fengsler. Ca. 25 nye stillinger skal knyttes til innføring av tilbakeføringsgarantien. Store fengsler vil bli prioritert. Se nærmere omtale i Prop. S 1 (2009-2010) for Justis- og politidepartementet.

*Alle barn og unge skal kunne delta og utvikle seg**Helhetlig skoledag, gratis leksehjelp (Kunnskapsdepartementet, 177,6 mill. kroner)*

Regjeringen foreslår som et ledd i å innføre helhetlig skoledag å bevilge 241 mill. kroner til utvidelse av undervisningstimetallet med 1 uketimer og 8 timer gratis leksehjelp etter obligatorisk skoletid på 1.-4. trinn. Gratis leksehjelp vil være et målrettet tiltak for at flere elever skal komme styrket gjennom grunntilberingen og settes bedre i stand til å fullføre en videregående opplæring. Formålet er å bidra til sosial utjevning gjennom inkludering, bedre rammer for læringsutbytte og økt sosial trivsel. Det foreslås bevilget 177,6 mill. kroner til gratis leksehjelp i 2010. Se nærmere omtale i Prop. S 1 (2009-2010) for Kunnskapsdepartementet.

*Økt gjennomføring av videregående opplæring
(Kunnskapsdepartementet, 58 mill. kroner)*

Fullført videregående opplæring er plattformen alle ungdommer bør ha for å være godt rustet for arbeidsliv og videre utdanning. Det er bare rundt 70 pst. som oppnår studie- og yrkeskompetanse etter fem år i videregående opplæring. I fag- og yrkesopplæringen er det bare 56 pst. som oppnår yrkeskompetanse etter fem år i videregående opplæring. Dette er ikke en akseptabel situasjon i et samfunn der fullført videregående opplæring i stadig større grad blir inngangsbilletten til videre utdanning og arbeid. En betydelig satsning på økt fullføring av videregående opplæring er påkrevd i en situasjon hvor arbeidsledigheten øker. Tiltaket er en del av St.meld. nr. 44 (2008-2009) Utdanningslinja som ble framlagt for Stortinget 12. juni 2009. Forslaget omfatter utprøving av nytt praktisk fag på ungdomstrinnet, tettere individuell oppfølging av elever med svake resultater på kartleggingsprøver, utprøving av tilpassede opplæringsmodeller for voksne arbeidsledige som skal begynne videregående opplæring i ledighetsperioden og oppfølging av ungdom som står utenfor opplæring og arbeid. Det foreslås bevilget 58 mill. kroner i 2010 til tiltak for økt gjennomføring av videregående opplæring. Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2009-2010) for Kunnskapsdepartementet.

Bedre levekårene for de vanskeligst stilte

*Bostøtte (Kommunal- og regionaldepartementet,
427 mill. kroner)*

Bostøtte er et målrettet tiltak for personer med lave inntekter og høye bostøtgifter. En større omlegging og utvidelse av ordningen trådte i kraft 1. juli 2009. Omleggingen innebærer at alle som har lave inntekter og høye bostøtgifter nå kan få bostøtte. Unntaket er studenter, og militært og sivilt tjenesteppliktige som har egne støtteordninger for å dekke utgifter til bolig. Anslagsvis 50 000 nye husstander vil motta bostøtte som følge av omleggingen, herav 10 000 flere barnefamilier og 40 000 aleneboende og par uten barn. I tillegg vil mange av de rundt 100 000 husstandene som mottar bostøtte i dag få en økning i bostøtten. I 2010 innebærer omleggingen en økning i bostøtten på i underkant av 800 mill. kroner, sammenliknet med hva utbetalingen ville ha vært med det gamle regelverket. Det er samtidig lagt til grunn en innsparing for kommunene, særlig for sosialhjelp og kommunal bostøtte, på om lag 240 mill. kroner. I alt vil omleggingen innebære om lag 1 mrd. kroner i økt bostøtte når ordningen er fullt ut innfaset. På grunn av omleggingen og trygdeoppkjøret 2008 vil imidlertid noen

pensjonister få redusert bostøtten. For å kompensere disse ble det i revidert nasjonalbudsjett 2009 vedtatt en overgangsordning over fem år. Kostnaden i 2009 er på 66 mill. kroner og i 2010 på 145 mill. kroner.

Tiltak overfor rusmiddelavhengige (Helse- og omsorgsdepartementet, 124,2 mill. kroner)

Det foreslås samlet bevilget 150 mill. kroner til slutføringen av satsingen i Opptappingsplan for rusfeltet. Av disse vil 124,2 mill. kroner være tiltak som inngår i en samlet innsats mot fattigdom. Satsingen fordeler seg som følger: styrking av kommunale tjenester (59 mill. kroner) og tverrfaglig spesialisert behandling og legemiddelassistert rehabilitering (LAR) (40,2 mill. kroner) og tilbud til de mest hjelpetrengende i regi av Kirkens Bymisjon (25 mill. kroner). Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2009-2010) for Helse- og omsorgsdepartementet.

*Styrking av lavterskeltilbud for rettshjelpssøkende
(Justis- og politidepartementet, 5 mill. kroner)*

På bakgrunn av erfaringene fra bl.a. rettshjelpstilbud ved de kommunale servicekontorene, drøftes det i St. meld. nr. 26 (2008-2009) Om offentlig rettshjelp en innføring av en førstelinjetjeneste i hele landet. Førstelinjetjenesten vil være åpen for alle og man vil kunne få inntil en times gratis, juridisk konsultasjon. Med unntak for saker med utspring i næringsvirksomhet og saker med grunnlag i straffeprosessloven, vil førstelinjetjenesten bidra til å løse rettslige problemer på alle sakfelt, også de som ikke er omfattet i dag. Det foreslås for 2010 bevilget 5 mill. kroner til igangsetting av et pilotprosjekt med etablering av førstelinjetretts hjelp. Erfaringene med forsøksordningen vil danne grunnlaget for eventuell utvidelse til en landsdekkende førstelinjetjeneste. Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2009-2010) for Justis- og politidepartementet.

Maksimalsatsene ved inkasso reduseres fra 1. januar 2010. Skyldnernes ansvar for inkassokostnader skal reduseres med mellom 20 og 50 pst., avhengig av kravets størrelse. Formålet er å styrke stillingen til personer med gjeldsproblemer. Det innføres også et skille mellom satsene i forbrukerforhold og næringsforhold. Satsreduksjonen på mellom 20 og 50 pst. gjelder i forbrukerforhold. Overfor næringskyldnere kan kreditor kreve halvannen gang den satsen som gjelder overfor forbrukere. Regjeringen har også bestemt at det skal gå lengre tid før de høyeste satsene skal kunne anvendes. I dag får en inkassosak status som såkalt

«tung sak» når betalingsfristen i en betalingsoppfordring er oversittet med mer enn 14 dager. Denne fristen blir forlenget til 28 dager. Endringene trer i kraft 1. januar 2010. De nye satsene gjelder for krav som forfaller etter denne datoen. Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2009-2010) for Justis- og politidepartementet.

Utvidelse av fylkesmannens tilsynsansvar (Fornyings- og administrasjonsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet, 10,5 mill. kroner).

I Ot.prp. nr. 103 (2008-2009) Om lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen, som ble lagt fram for Stortinget 19. juni 2009, foreslår Regjeringen å samle i en egen lov de obligatoriske kommunale tjenestene som skal inngå i NAV-kontoret. Forslaget til ny lov er tilpasset dagens organisering av arbeids- og velferdsforvaltningen og behovet for å se kommunale og statlige arbeids- og velferdspolitiske virkemidler i sammenheng. Den nye loven viderefører bestemmelsene i gjeldende sosialtjenestelov som regulerer økonomiske ytelser og kvalifiseringsprogram, samt bestemmelser om midlertidig botilbud, individuell plan og opplysning, råd og veiledning.

Regjeringen foreslår som en del av lovforslaget å utvide fylkesmannens tilsynsansvar til også å omfatte tilsyn med økonomisk stønad og kvalifiseringsprogram/kvalifiseringsstønad fra 1. januar 2010. For fylkesmannsembetene beregnes kostnadene til 8,5 mill. kroner for ikrafttredelsesåret, jf. kap. 1510, post 1 på Fornyings- og administrasjonsdepartementets budsjettområde. Statens helsetilsyn foreslås tilført 2 mill. kroner for samme periode knyttet til oppgaver som følge av overordnet faglig ansvar for tilsynet, jf. kap. 721, post 1 på Helse- og omsorgsdepartementets budsjettområde. Bevilgningsbehovet for 2010 er med dette beregnet til samlet å utgjøre 10,5 mill. kroner.

Andre tiltak

I forbindelse med oppfølging av trygdeoppgjøret for 2008 ble det vedtatt å øke minsteytelsen for rehabiliterings- og attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad fra 1,8 til 1,97 G. I tillegg ble det vedtatt å øke overgangsstonaden for enslige forsørgerere fra 1,85 til 1,97 G. Regjeringen foreslår å øke minsteytelsen for rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad fra 1,97 til 2 G og å øke overgangsstonaden for enslige forsørgerere fra 1,97 til 2 G. Endringen iverksettes i forbindelse med trygdeoppgjøret, dvs. 1. mai 2010. Kostnadene ved forslaget er beregnet til 99 mill. kroner i 2010. Helårseffekten av forslaget er samlet sett

om lag 150 mill. kroner. Se nærmere omtale under kap. 2620, post 70, kap. 2652, post 70, kap. 2653, post 70 og kap. 2655, post 74.

I trygdeoppgjøret for 2008 var det enighet om å benytte etterslepet fra trygdeoppgjøret i 2007 til en ekstraordinær økning i folketrygdens minstepensjon og å øke den garanterte tilleggspensjonen for unge uføre. Det var også enighet om en videre opptrapping i minstepensjonene i 2009 og 2010, slik at minstepensjon til enslige skal utgjøre 2 G fra 1. mai 2010. Regjeringen følger opp dette ved å foreslå en heving av den ordinære særtilleggssatsen fra dagens 97 pst. av G, opp til 100 pst. av G fra 1. mai 2010.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil følge opp departementets første evaluering av de statlige veiledende retningslinjene for utmåling av økonomisk stønad (sosialhjelp). Telemarksforskning-Bø og Statistisk sentralbyrå har bistått departementet med undersøkelser av retningslinjenes innvirkning på de kommunale stønadssatsene og forholdet mellom kommunale satser og faktiske utbetalinger. Departementet vil også vurdere Fordeleingsutvalgets innstilling i denne sammenheng, før det konkluderes med hensyn til eventuelle endringer i gjeldende retningslinjer.

EU har utpekt 2010 til det europeiske året for bekjempelse av fattigdom og sosial eksklusjon. Stortinget har sluttet seg til at Norge deltar i det europeiske året 2010, jf. St.prp. nr. 69 (2008-2009) og Innst. S. nr. 340 (2008-2009). Det europeiske året er en mulighet til ytterligere å mobilisere innsatsen blant aktørene på feltet og å øke bevisstheten om fattigdom og sosial eksklusjon overfor et bredere publikum. Et nasjonalt program med prioriteter for gjennomføringen av det europeiske året i Norge, og tiltak og aktiviteter under året, er under utarbeidelse. Arbeids- og inkluderingsdepartementet er nasjonal gjennomføringsinstans. Det europeiske året gjennomføres i nært samarbeid med berørte departementer og organisasjoner og representanter for sosialt og økonomisk vanskeligstilte. En andel av EUs fellesskapsmidler til det europeiske året vil bli stilt til disposisjon for aktiviteter i deltakerlandene. Det forutsettes minst 50 pst. nasjonal medfinansiering. Kontingentforpliktelser og nasjonal medfinansiering av aktiviteter håndteres innenfor vedtatte budsjettammer.

Innsatsen knyttet til handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen inngår som en del av Regjeringens samlede innsats mot fattigdom. Regjeringen foreslår å videreføre og styrke innsatsen knyttet til handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen i 2010. Se nærmere omtale i del III i denne proposisjonen.

Delmål 7 Tjenester og oppfølging tilpasset brukernes behov

Dette delmålet omhandler Arbeids- og velferdsetatens arbeid med å tilpasse informasjon og tjenester til brukerne, samt brukernes vurdering av møtet med etaten, målt gjennom brukerundersøkelser. Arbeids- og velferdsetaten skal møte brukerne med service, respekt, kompetanse, informasjon, tilgjengelighet og et godt tilpasset tjenestetilbud. Det skal gis et likeverdig tilbud til alle, uavhengig av brukernes bakgrunn, og mangfoldsperspektivet skal ivaretas i møtet med brukerne og i utformingen av publikumsrettede tjenester.

Brukertilfredshet målt gjennom brukerundersøkelser

Arbeids- og velferdsdirektoratet gjennomførte en brukerundersøkelse blant personbrukere våren 2009. Resultatene viser at andelen fornøyde brukere sank fra 68 pst. i 2008 til 61 pst. i årets undersøkelse. I samme periode er også tilliten til Arbeids- og velferdsetaten betydelig redusert fra 67 pst. i 2008 til 55 pst. i 2009, og færre mener at de blir møtt med respekt i sin kontakt med etaten (70 pst. i 2009 mot 76 pst. i 2008). Resultatene må sees i lys av at etaten i datainnhentingperioden hadde betydelige restanser, og at en del brukere fikk forsinket utbetaling av ytelser. Dette ble forsterket av en rekke negative medieoppslag som bl.a. kan ha hatt innflytelse på brukernes tillit til etaten.

I årets undersøkelse oppga 49 pst. at de er fornøyd med ventetiden på telefon. I 2008 var andelen 55 pst. mot 72 pst. i 2006. Direktoratet rapporterer at det er en lavere tilfredshet blant brukere som har vært i kontakt med etaten per telefon, sammenlignet med brukere som har hatt personlig kontakt.

Sammenlignet med andre brukergrupper er alderspensjonistene relativt godt fornøyd med etatens service. Minst fornøyd er brukere som mottar rehabiliteringspenger, tidsbegrenset uførestønad og brukere som mottar ytelser som enslige forsørgere. Etaten rapporterer at på tross av økende ledighet registreres ikke samme nedgang i brukertilfredshet blant arbeidsledige som blant øvrige brukergrupper.

Våren 2009 ble det også gjennomført en brukerundersøkelse rettet mot arbeidsgivere. Tilbakemeldingene viser at det også er betydelig lavere tilfredshet blant arbeidsgivere i 2009 sammenlignet med 2008. I 2009 rapporterte 64 pst. av arbeidsgiverne at de var fornøyd med Arbeids- og velferdsetaten totalt sett, en nedgang på 11 pst. poeng sammenlignet med 2008. Etaten har spesielt problemer med tilgjengelighet også ift. arbeidsgivere. Kun

om lag halvparten av arbeidsgiverne sier seg fornøyd med tilgjengeligheten. Arbeids- og velferdsetaten oppnår imidlertid positive tilbakemeldinger på bistand ved omstilling, permittering, nedbemanning samt arbeidsmarkedstiltak. Om lag 80 pst. av virksomhetene var fornøyd med etatens innsats på disse områdene. Arbeidsgivere som benytter selvbetjeningsløsninger, er like fornøyd som i 2008.

Lang saksbehandlingstid i kombinasjon med manglende tilgjengelighet per telefon har bidratt til at brukerne har opplevd mangelfull service fra Arbeids- og velferdsetaten. Det er iverksatt tiltak både mht. til å bedre telefontilgjengeligheten og ytelsesforvaltningen. Dette er omtalt under Informasjon og tilgjengelighet og under delmål 8 Rett stønad til rett tid.

Brukermedvirkning

Arbeids- og velferdsetaten skal så langt som mulig utforme tjenestetilbudet i samarbeid med brukeren. Gjennom en tidlig behovsavklaring og individuell oppfølging legges det til rette for høy grad av brukermedvirkning. Brukerens egenvurdering vil bli en viktig del av arbeidsevnevurderingen, og det legges stor vekt på at arbeidsrettede tiltak og andre virkemidler tilpasses den enkelte brukers behov. Med lovfestet rett til arbeidsevnevurdering fra våren 2010 blir brukermedvirkning satt i system og gjort til en integrert del av etatens saksbehandlings- og beslutningsprosess. Det vises her til omtale av arbeidsevnevurderinger under delmål 1 Flere i arbeid og aktivitet og færre på stønad.

Brukermedvirkning på systemnivå ivaretas gjennom brukerutvalg som ble opprettet samtidig med etableringen av Arbeids- og velferdsetaten. Direktoratet rapporterer at sentralt brukerutvalg er et diskusjonsforum der både brukerorganisasjonene og etaten spiller inn tema. Direktoratet gjennomførte våren 2009 en kartlegging av de fylkesvise brukerutvalgene for å se hvordan disse er organisert. Kartleggingen viste at FFO og SAFO er representert i samtlige fylker, pensjonistorganisasjonene i 15 fylker, LO/NHO i 11 fylker, innvandringsorganisasjonene i 9 fylker og rusmisbrukerorganisasjonene i 4 fylker. Samtlige fylker avholder møter om lag 4 ganger i året. Når nye ordninger skal utvikles og planlegges er det naturlig å trekke veksler på brukerorganisasjonenes kompetanse på de ulike ordningene.

Informasjon og tilgjengelighet

nav.no

nav.no er hovedkanalen for informasjonsformidling til Arbeids- og velferdsetatens brukere, og er

ett av landets mest besøkte nettsider. På nettsiden er det bl.a. samlet informasjon om jobb og arbeidsliv, familie og omsorg, pensjon og helsetjenester i tillegg til elektroniske tjenester. Elektronisk samhandling mellom etaten og brukere/samarbeidspartnere er et viktig virkemiddel for å øke effektiviteten ved NAV-kontorene og forvaltningsenheterne. Direktoratet rapporterer at det jobbes med å forbedre den mest sentrale informasjonen om ordninger og ytelser på nav.no. Utvalgte sider er oversatt til engelsk og polsk, og det er planlagt en egen samisk side på nav.no. Hittil er kun noen tekster publisert på samisk. Videre er det igangsatt et eget prosjekt med mål om å forbedre selvregistreringsløsning og pålogging på nav.no med bl.a. tydeligere inngang til tjenestene. Selvbetjeningsløsningen «Din pensjon», som ble lansert i april 2008, har fått nye funksjoner, bl.a. med muligheter til å søke om alderspensjon elektronisk, samt forbedret pensjonskalkulator.

Arbeids- og velferdsetaten har en viktig rolle som formidler av kontakten mellom arbeidsgivere og arbeidstakere. Et sentralt verktøy i utøvelsen av denne rollen er etatens internettsider for arbeidssøkere og arbeidsgivere. Arbeids- og velferdsetatens internettsider inneholder oversikt over tilnærmet alle offentlig utlyste stillinger. Arbeidsgivere med ønske om rekrutteringshjelp kan melde ledige stillinger direkte til Arbeids- og velferdsetaten. Tilbudene på hjemmesidene www.nav.no innebærer at arbeidssøkerne kan legge inn informasjon om seg selv og sin kompetanse uten oppmøte på det lokale NAV-kontoret. Arbeidsgivere kan selv søke etter arbeidskraft i en CV-database på internett som omfatter alle registrerte ledige. Det har vært en jevnt økende andel selvregistrerte arbeidssøkere på disse hjemmesidene siden etableringen av de nye selvbetjenings-tjenestene i 2004.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har gjennomført en undersøkelse av befolkningens kontakt med arbeids- og velferdsforvaltningen. Resultatene viser at brukerne har flere kanaler til forvaltningen, men personlig oppmøte ved et lokalkontor er fremdeles dominerende, selv på områder der nav.no burde ha vært en viktig informasjonskanal. Direktoratet rapporterer at det er grunnlag for tiltak for å øke nettbruken på flere områder, særlig på sykefravær og familieområdet. Økt bruk av nettet som informasjonskanal vil friggi ressurser, og således bedre oppfølgingen av brukere som har behov for oppfølging. Bedre informasjon og støtte til brukere i søknadsprosessen vil også bidra til å forbedre arbeidet med ytelsesforvaltningen.

Telefoni

For kundesentrene¹⁶ har andel besvarte henvendelser økt i 1. tertial 2009, og det er samtidig en større andel av samtaler som blir besvart innen 30 sekunder. For NAV-kontorer uten kundesenter-tilknytning er resultatene ikke like entydige. Både andelen besvarte henvendelser og andelen besvarte anrop innen 30 sekunder lå i 1. tertial 2009 forholdsvis stabilt, men med lengre ventetid på svar enn ved kundesentrene.

Arbeids- og velferdsdirektoratet rapporterer at arbeidet med å bedre telefonitjenesten er godt i gang. Gjennom tekniske og organisatoriske tiltak har etaten styrket mulighetene for raskt svar på storparten av telefonene til etaten. Samtidig er fagkompetansen gjort lettere tilgjengelig for de mer kompliserte problemstillingene som brukerne ønsker svar på.

Universell utforming av NAV-kontor

Etatens lokaler planlegges og bygges slik at de er med på å sikre tilgjengelighet for alle brukergrupper, og det tas spesielt hensyn til mennesker med nedsatt funksjonsevne. Det legges vekt på at NAV-kontorene skal tilfredsstillende krav til universell utforming.

Delmål 8 Rett stønad til rett tid

Arbeids- og velferdsetaten skal sikre den enkeltes rettigheter gjennom forvaltningen av trygdelovgivning og andre sosiale overføringsordninger på en god og effektiv måte. Etaten har et ansvar for at samlet saksgang blir så kort som mulig uten at det går utover kvaliteten i saksbehandlingen. Videre skal Arbeids- og velferdsetaten avdekke og hindre trygdemisbruk.

Ytelsesforvaltningen

Rapport og status

I St.prp. nr. 51(2008–2009) ble det redegjort for at saksbehandlingstiden for en rekke ytelser gikk opp fra våren 2007. Restansene økte fra et nivå på om lag 130 000 saker i mai 2007 til nær 190 000 saker i august 2008. Økningen fant hovedsakelig sted i perioden fra mars til august 2008, etter etablering av forvaltningsenheter. Antallet saker over ytre grense, dvs. saker som har passert etatens eget krav til maksimum saksbehandlingstid, økte også betydelig til et nivå på oppimot 20 000 saker

¹⁶ Fem fylker er dekket av kundesenter; Østfold, Hedmark, Rogaland, Hordaland, Nordland.

ved årsskiftet. Situasjonen med økt tilstrømming av arbeidsledige høsten 2008 medførte at det oppsto betydelige restanser på behandling av krav om dagpenger mot slutten av 2008, særlig i Oslo og Hordaland.

For å øke saksbehandlingsskapasiteten i etaten med sikte på å bygge ned restanser og redusere saksbehandlingstiden, besluttet Arbeids- og inkluderingsdepartementet i juli 2008 at inntil 40 mill. kroner kunne omdisponeres fra kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsmidler. Arbeids- og velferdsetatens driftsbevilgning ble ytterligere styrket i 2008 med 60 mill. kroner, jf. St.prp. nr. 87 (2007–2008) og Innst.S. nr. 19 (2008–2009). Dette medførte en samlet styrking av etatens driftsbevilgning på 100 mill. kroner i 2008. Denne styrkingen ble videreført i 2009. Videre har etaten i 2009 blitt styrket med 156 mill. kroner i St.prp. nr. 37 (2008–2009) Tiltak for arbeid, jf. Innst.S. nr. 139 (2008–2009) og med 710 mill. kroner i St.prp. nr. 51 (2008–2009), jf. Innst.S. nr. 220 (2008–2009).

Styrkingen av etatens driftsbevilgning i tillegg til en rekke tiltak som etaten har satt i verk for å heve effektiviteten i ytelsesforvaltningen, har medført en gradvis bedring i restanseutviklingen. Antall restanser er per august 2009 omlag 156 100 saker. Nedgangen varierer mellom ulike ytelser. Nivået på antall saker over ytre grense reduseres også og hadde i august et nivå på om lag 17 700 saker.

Måloppnåelsen innenfor utbetaling av dagpenger har vært god siden april 2009. NAV Pensjon er i all hovedsak à jour med utbetaling av alderspensjon og avtalefestet pensjon. Om søknad med tilhørende dokumentasjon er framsatt i rimelig tid, får nye alderspensjonister i de aller fleste tilfellene utbetaling måneden etter fylte 67 år. Samordning med tjenestepensjonsordningene kan unntaksvis føre til at saken tar noe lengre tid.

Strategier og tiltak

Direktoratet har i 2009 satt i verk en rekke tiltak for å bygge ned restansene og redusere saksbehandlingstidene. Ytelser med særlig fokus nå er foreldrepenger, barnetrygd, ytelser til enslige forsørgere, barnebidrag, sykepenger, rehabiliteringspenger og uføreytelser. I den krevende fasen etaten har vært gjennom, har det vært satt inn særskilt dedikerte ressurser på områder med problemer. Ved behov vil det være aktuelt å videreføre denne målrettede innsatsen også i 2010.

Etatens system for planlegging, styring og oppfølging av produksjon er blitt forbedret, og det er

gjennomført tiltak for å forenkle driftsrutiner og fjerne flaskehals i produksjonen. Det har vært registrert at praksis for saksbehandlingen varierer mellom de ulike forvaltningsenhetene innenfor samme ytelse. Det arbeides med å implementere praksis fra de mest effektive forvaltningsenhetene. Dette vil bidra til å redusere saksbehandlingstider, oppnå lavere restanser og redusere ressursbehov ved forvaltningsenhetene. For å sikre en mest mulig hensiktsmessig arbeidsdeling gjennomgås grensesnittene mellom NAV- kontor og forvaltningsenheter. Stabile og pålitelige IKT-verktøy er en nødvendig forutsetning for at etaten kan klare å utføre oppgaver knyttet til ytelsesforvaltning på en effektiv og god måte. Det legges opp til et målrettet arbeid på dette området.

Intern kontroll i ytelsesforvaltningen

Rapport og status

Ved revisjonen av regnskapet for 2008 ble det avdekket at Arbeids- og velferdsetaten har betydelige utfordringer med å sikre rett ytelse til den enkelte mottaker. Dette gjaldt flere stønadstyper.

Det er også avdekket at etaten ikke fullt ut etterlever egne kontrollrutiner for ytelsesforvaltningen. Svakheter i etterlevelsen av internkontrollen kan bl.a. få konsekvenser i form av feil i utbetalinger.

Strategier og tiltak

Mange av utfordringene som er avdekket, er av eldre dato, men de er blitt forsterket gjennom etableringen av en ny etat med nye organisatoriske enheter. Valg av strategier og tiltak må sees i lys av dette. For å møte disse utfordringene prioriteres arbeidet med å etablere et godt kontrollmiljø i etaten.

Det er videre igangsatt arbeid med å identifisere og utarbeide tiltak for å heve kvalitet og kontroll på saksbehandlingen og utbetalinger. Det arbeides bl.a. med et helhetlig rammeverk for intern kontroll i etaten, herunder implementeringen av dette. Dette vil være et langsiktig arbeid som vil omfatte alle sakstyper og vil gjelde hele etaten. Samtidig etableres kortsiktige tiltak som vil tydeliggjøre minimumskrav til internkontroll til hovedaktivitetene i ytelsesforvaltningen.

Forlenget ventetid/tidsbegrenset bortfall av retten til dagpenger

I 2008 innvilget Arbeids- og velferdsetaten totalt om lag 54 900 søknader om dagpenger. Av disse fikk om lag 7 800 vedtak om forlenget ventetid.

Forlenget ventetid fastsettes dersom stønads søker innenfor de siste seks månedene før vedtakspunktet har sagt opp eller sluttet i arbeidsforhold uten rimelig grunn, er avskjediget på grunn av forhold som vedkommende selv har vært årsaken til, eller uten rimelig grunn har nektet å motta tilbud om arbeid. Antall vedtak med forlenget ventetid økte med 11 pst. fra 2007 til 2008.

Det ble fattet om lag 3 500 vedtak om tidsbegrenset bortfall av retten til dagpenger i 2008, mot om lag 5 500 i 2007. Om lag 1 300 personer mistet midlertidig retten til dagpenger fordi de nektet å møte til konferanse hos Arbeids- og velferdsetaten, og 1 000 personer mistet dagpengene fordi de nektet å delta på tilbudt tiltak.

Misbruk og feilutbetalinger

Arbeids- og velferdsetaten har hatt fokus på arbeidet med å forebygge og avdekke feilutbetaling og misbruk av ytelser. Det arbeides løpende for å effektivisere og målrette dette arbeidet. Tekniske forbedringer i etatens saksbehandlersystem har gjort det mulig å foreta bedre kontroller av sysselsettings- og inntektsopplysninger bl.a. gjennom maskinell kobling mot A/A- register, Skattedirektoratets lønns- og trekkoppgaverregister og Lånekassens register.

I 2008 oversendte NAV Dagpengekontroll om lag 2 700 dagpenge- og attføringssaker til NAV lokal som mulige misbruksaker. I løpet av 1. halvår 2009 oversendte dagpengekontrollen om lag 2 400 saker til NAV lokal som mulige misbrukssaker.

Arbeids- og velferdsetaten fatter vedtak om tilbakebetaling av dagpenger. Innkreving av feilutbetalte og misbrukte ytelser ble i april 2008 overført fra Statens Innkrevingsentral (SI) til NAV Innkrevingsentral. I 2008 var det om lag 3 900 registrerte saker om tilbakebetaling av dagpenger på til sammen drøye 80 mill. kroner. Tilsvarende tall for 2007 var om lag 5 200 registrerte saker om tilbakebetaling av dagpenger på til sammen om lag 110 mill. kroner. Reduksjonen i antall registrerte saker om tilbakebetaling skyldes færre dagpengemottakere i 2008 sammenliknet med 2007. Det vil ofte gå lang tid fra registrerte saker om tilbakebetaling foreligger til innbetaling finner sted. I 2008 ble det innkrevd om lag 92 mill. kroner mot om lag 84 mill. kroner i 2007. Økningen i samlet innkreving skyldes økt fokus og ressursbruk på dette fagområdet.

I 2008 ble 1 300 personer anmeldt for trygdemisbruk. Dette er en reduksjon på 150 anmeldelser i forhold til året før. Totalt anmeldt beløp var på 155 mill. kroner. Dette er en reduksjon i forhold til anmeldt beløp i 2007 på om lag 25 mill. kroner.

Trygderetten

Trygderetten er en uavhengig ankeinstans som skal treffe avgjørelser om enkeltpersoners rettigheter og plikter etter lov om folketrygd m.fl., jf. lov av 16. desember 1966 nr. 9 om anke til Trygderetten. Trygderetten er formelt sett ingen domstol, men har mange trekk til felles med de alminnelige domstolene. Trygderettens kjennelser kan bringes inn for lagmannsretten som første instans. Trygderetten skal avgjøre sakene med en forsvarlig saksbehandlingstid og behandle og avgjøre sakene på en slik måte at det gir tillit både hos den ankende part og ankemotparten. Trygderetten avgjorde 3 370 saker i løpet av 2008.

Delmål 9 God gjennomføring av reformer

NAV-reformen og pensjonsreformen innebærer en ny organisering av arbeids- og velferdsforvaltningen og endringer i virkemiddelapparatet. Her redegjøres for status for den organisatoriske gjennomføringen av NAV-reformen samt IKT- prosjektet knyttet til pensjonsreformen. Pensjonsreformen omtales under delmål 5 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem.

NAV- reformen og IKT-pensjon

Rapport og status

Arbeids- og velferdsetaten har siden den ble opprettet i 2006 vært gjennom en krevende reformperiode med bl.a. NAV-reformen, pensjonsreformen og utskillelse av helserefusjoner. Reformoppgavene har i all hovedsak vært gjennomført i henhold til plan. Etableringen av NAV-kontor og forvaltningsenheter er gjennomført som planlagt. Ved etableringen av NAV-kontorer har de ansatte fått betydelig opplæring. Arbeidet med å utvikle ny IKT-løsning for pensjon er gjennomført i tråd med planene. Det samme gjelder ansvaret for helserefusjoner, der forvaltningsansvaret ble flyttet til Helse- direktoratet fra 1. januar 2009.

Arbeids- og velferdsetaten etablerte i første halvår 2008 forvaltningsenheter. Formålet med å etablere disse var å frigjøre tid i NAV-kontorene til mer individuell veiledning og oppfølging, samt å sikre økt kvalitet og effektivitet i saksbehandlingen. Et premiss for opprettelsen var at det for brukeren ikke skulle oppstå nye koordineringsbehov mellom NAV-kontor og forvaltningsenheter, og at NAV-kontoret skulle være brukerens kontaktpunkt med arbeids- og velferdsforvaltningen. I St.prp. nr. 51 (2008-2009) ble det gitt en nærmere redegjørelse for arbeids- og oppgavedelingen mellom NAV-kontor og forvaltningsenheter, og at det har vært

noe variasjon mellom fylkene hvordan denne arbeidsdelingen har vært. Arbeids- og velferdsdirektoratet vil, som varslet i St.prp. nr 51 (2008-2009), innføre nasjonale grensesnitt i alle fylker for arbeidsdeling mellom NAV-kontor og forvaltningsenheter.

Arbeids- og velferdsetaten har i samarbeid med kommunene, per 25. september 2009, etablert 413 NAV-kontorer. Ved utgangen av 2009 vil det være etablert 447 NAV-kontorer. Ni NAV-kontorer vil bli etablert i 2010 og ett i 2011 på grunn av bygningsmessige forhold. Kontorene som blir etablert i 2010 er NAV Lørenskog(Akershus), NAV Drammen(Buskerud), NAV Bergenhus(Hordaland), NAV Meland(Hordaland), NAV Voss(Hordaland), NAV Nordstrand(Oslo), NAV Gamle Oslo(Oslo), NAV Kvinesdal(Vest-Agder) og NAV Songdalen(Vest-Agder), mens NAV Kristiansand (Vest-Agder) blir etablert i 2011.

Ved NAV-kontorene vil det ved 91 pst. av kontorene være felles ledelse og 9 pst. med delt ledelse. I Oslo, Bergen og Stavanger er det valgt delt ledelse. Utenom disse byene er det 15 kommuner med delt ledelse. For kontorene med felles ledelse er det i 73 pst. en leder fra Arbeids- og velferdsetaten og i 27 pst. en kommunalt ansatt leder.

Gjennom 2008 og inn i 2009 viste det seg at gjennomføringen av NAV-reformen samtidig med en kraftig vekst i arbeidsledigheten, hadde ført til sviktende måloppnåelse på sentrale områder. Etatens sviktende måloppnåelse var primært knyttet til ytelsesforvaltningen, manglende tilgjengelighet og mangelfull oppfølging av personer som mottar helserelevante ytelser. Dette er nærmere omtalt under delmål 8 Rett stønad til rett tid og under delmål 7 Tjenester og oppfølging tilpasset brukernes behov. For omtale av oppfølging av personer som mottar helserelevante ytelser, vises det til rapporteringen under delmål 1 Flere i arbeid og aktivitet.

Saksgangen mellom NAV-kontor og forvaltningsenheter har vært basert på manuelle rutiner for oversendelse av sakspapirer mellom enhetene. Dette har medført praktiske problemer knyttet til posthåndteringen. Staten har gjennom våren 2009 sikret at posten behandles effektivt ved at nasjonale rutiner for posthåndtering etterleves. Den langsiktige løsningen for etaten er å utvikle et sentralt postmottak som skal foreta elektronisk skanning og registrering av inngående post, samt journalføring og fordeling av saker videre i organisasjonen.

I forbindelse med etableringen av NAV-kontorer gjennomføres opplæring for kommunalt og statlig ansatte. I 2007 og 2008 ble det gjennomført om lag 46 000 kompetansedagsverk knyttet til kompetansepakken for etablering av NAV-kontor.

Ved utgangen av august var der så langt i 2009 gjennomført 10 000 kompetansedagsverk. I St. prp. nr. 51 (2008-2009) Redegjørelse om situasjonen i arbeids- og velferdsforvaltningen og forslag om tilførsel av ressurser til Arbeids- og velferdsetaten er det gitt en oppsummering av foreløpige resultater fra evalueringen av NAV-reformen. Det er ikke publisert nye evalueringsrapporter etter dette. Undersøkelsen av NAV-kontorene viste at det er store variasjoner hva gjelder valg av modell for integrering av de tidligere tre tjenesteområdene, særlig gjelder dette organisering av kompetansen og strategi for hvordan endringsprosessen skal gjennomføres. Den modellen som velges når kontoret etableres, endres og tilpasses ofte underveis. Arbeids- og velferdsdirektoratet har etablert et prosjekt som bistår NAV-kontorene i den kritiske fasen rett etter opprettelsen av et NAV-kontor. Gjennom prosjektet har det også blitt utarbeidet et verktøy for balansert målstyring som skal hjelpe NAV-kontorene for å få en helhetlig styring av kontoret som dekker både det kommunale og statlige tjenesteområdet.

Som følge av Stortingets behandling og vedtak i forbindelse med pensjonsreformen, etableres det nye IKT-løsninger for håndtering av nytt regelverk på pensjonsområdet. De IKT-løsningene som etableres, skal være pålitelige og sikre trygghet for at opptjening av pensjonsrettigheter og utbetaling av pensjoner er korrekte. Arbeidet med etablering av IKT-løsningen er organisert i et eget program som tilrettelegger for Arbeids- og velferdsetatens iverksettelse av pensjonsreformen. For å skape trygghet og redusert risiko i gjennomføringen av IKT-prosjektet, er det valgt en overordnet gjennomføringsstrategi i 3 faser, der fase 2 og 3 overlapper hverandre:

- Fase 1 var en forprosjektfase som ble gjennomført i perioden 2005-2006.
- Fase 2 er implementering av dagens pensjonsregler i ny systemløsning. Denne startet opp i 2007 og avsluttes i løpet av 2009.
- Fase 3 er implementering av nye pensjonsregler i ny systemløsning.

Forberedelser til fase 3 ble startet opp høsten 2006 og vil fortsette helt frem til pensjonsreformen trer i kraft i 2011.

Ved utgangen av 2008 tok Arbeids- og velferdsetaten i bruk helt nye IKT-løsninger knyttet til pensjonsområdet. Dette var i tråd med de målene som var satt for programmet. Dagens pensjonsregler håndteres nå i ny pensjonsløsning. Løsningen beregner og utbetaler pensjoner for mer enn én million brukere.

Produksjonssetting av et så vidt stort og komplekst system har vært krevende for etaten. I all hovedsak har likevel innføringen gått etter planen, og brukerne har fått utbetalingene til fastsatt tid. Etaten har erfart noen oppstartsproblemer som har påvirket driftssituasjonen i etaten. I noen få tilfeller er det utbetalt feil beløp, men dette er håndtert i hvert enkelt tilfelle.

Strategier og tiltak

Arbeids- og velferdsetaten er inne i en omfattende og krevende omstillingsperiode som følge av flere organisatoriske endringer, herunder NAV-reformen og endringer i arbeids- og velferdsforvaltningens virkemidler. Gjennomføringen av reformen har vært krevende for både ansatte og brukere. De organisatoriske endringene i tilknytning til NAV-reformen avsluttes i all hovedsak i løpet av 2009. NAV-kontorene som etableres sent i 2009 og i

2010, er store kontorer og det vil bli lagt vekt på å sikre god støtte i etableringsfasen slik at disse så raskt som mulig kan arbeide på en god og effektiv måte.

Det er en stram fremdriftsplan for den gjenstående delen av gjennomføringen av IKT-prosjektet knyttet til pensjonsreformen (fase 3). Dette har bl.a. sammenheng med IKT-prosjektets avhengighet av avklaringer på regelverksområdet. Det er utarbeidet en tidsplan for det gjenstående regelverksarbeidet som sikrer at fleksibel alderspensjon trer i kraft som forutsatt fra 1. januar 2011. Utviklingsarbeidet vil pågå helt frem til 2011, men hovedtyngden av utviklingsarbeidet vil etter planen finne sted i 2009 og 2010. En bør være oppmerksom på at det fortsatt er risiko ved gjennomføringen av et så vidt omfattende IKT-prosjekt.

Pensjonsreformen er omtalt under delmål 5 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem.

Programkategori 09.10 Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken

Utgifter under programkategori 09.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
604	Nav-reform og pensjonsreform	1 595 755	1 956 593	788 010	-59,7
605	Arbeids- og velferdsetaten	9 325 789	8 633 883	9 813 817	13,7
606	Trygderetten	59 809	60 228	60 857	1,0
	Sum kategori 09.10	10 981 353	10 650 704	10 662 684	0,1

Utgifter under programkategori 09.10 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
01-23	Statens egne driftsutgifter	9 794 485	9 147 021	9 491 012	3,8
30-49	Nybygg, anlegg m.v.	1 011 972	1 287 133	950 792	-26,1
70-89	Andre overføringer	174 896	216 550	220 880	2,0
	Sum kategori 09.10	10 981 353	10 650 704	10 662 684	0,1

Kap. 604 Nav-reform og pensjonsreform

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, kan nyttes under post 45</i>		832 827	889 257	62 950
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under post 21</i>		762 928	1 067 336	725 060
	Sum kap. 604		1 595 755	1 956 593	788 010

Overført fra 2008 til 2009:
Post 21: 44 673 000 kroner
Post 45: 212 774 000 kroner

Allmenn omtale

Bevilgningen dekker utgifter til gjennomføringen av NAV-reformen, evaluering av NAV-reformen og

IKT-investeringer til pensjonsreformen. Den organisatoriske delen av NAV-reformen har vært finansiert over kap. 604 for årene 2006-2009. Det har vært et mål at innen utgangen av 2009 skal det være felles lokale arbeids- og velferdskontorer (NAV-kontorer) som dekker alle landets kommuner. Det vil gjenstå å etablere om lag 9 NAV-kontorer i 2010 og 1 NAV-kontor i 2011. Disse vil bli

finansiert av overført bevilgning fra 2009. For 2010 er det for NAV-reformen kun foreslått bevilgning til evaluering av NAV-reformen. Videre utvikling av Arbeids- og velferdsetaten vil bli finansiert over kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten.

Som følge av Stortingets behandling og vedtak i forbindelse med St.meld. nr. 12 (2004-2005) Pensjonsreformen – trygghet for pensjonene samt St.meld. nr. 5 (2006-2007) Opptjening og uttak av alderspensjon i folketrygden, var det behov for å etablere nye IKT-løsninger for håndtering av pensjonsområdet i Arbeids- og velferdsetaten. De IKT-løsninger som etableres, skal være pålitelige slik at alle medlemmer i folketrygden skal ha trygghet og sikkerhet for at opptjening av pensjonsrettigheter og utbetaling av pensjoner er korrekt.

Det vises til den samlede gjennomgangen av NAV-reformen og IKT-prosjekter knyttet til pensjonsreformen under omtalen av delmål 9.

Budsjettforslag for 2010

For 2010 foreslås det bevilget totalt 788,01 mill. kroner under kap. 604 NAV-reform og pensjonsreform. Forslaget til bevilgning fordeler seg med 7 mill. kroner til evaluering av NAV-reformen og 781,01 mill. kroner for gjennomføring av IKT-prosjektet i 2010 knyttet til pensjonsreformen.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres, kan nyttes under post 45

Forslag til bevilgning på 62,95 mill. kroner skal dekke 7 mill. kroner til evaluering av NAV-reformen og 55,95 mill. kroner til IKT-prosjektet knyttet til pensjonsreformen.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres, kan nyttes under post 21

Forslag til bevilgning på 725,06 mill. kroner skal dekke IKT-prosjektet knyttet til pensjonsreformen.

Kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Driftsutgifter	8 853 844	8 164 974	9 342 901
21	Spesielle driftsutgifter	48 005	32 562	24 304
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	249 044	219 797	225 732
70	Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykemeldte, <i>kan overføres</i>	174 896	216 550	220 880
	Sum kap. 605	9 325 789	8 633 883	9 813 817

Overført fra 2008 til 2009:

Post 21: 3 119 000 kroner

Post 45: 31 640 000 kroner

Post 70: 122 200 000 kroner

Allmenn omtale

Arbeids- og velferdsetaten har ansvaret for gjennomføringen av sentrale deler av arbeids- og velferdspolitikken og er dermed departementets viktigste redskap for nå målene på politikkområdet. Arbeids- og velferdsetaten ledes av Arbeids- og velferdsdirektoratet.

Arbeids- og velferdsetaten skal bidra til å realisere hovedmålene for NAV-reformen om flere i

arbeid og aktivitet og færre på stønad, enklere for brukerne og tilpasset brukernes behov, samt en helhetlig og effektiv arbeids- og velferdsforvaltning. Med utgangspunkt i disse hovedmålene skal etaten:

- bidra til å skape et inkluderende samfunn, et inkluderende arbeidsliv og et velfungerende arbeidsmarked
- ivareta vanskeligstilte gruppers behov og bekjempe fattigdom, bl.a. ved å stimulere til arbeid og deltakelse
- sikre inntekt ved arbeidsløshet, svangerskap og fødsel, aleneomsorg for barn, sykdom og skade, uførhet, alderdom og dødsfall.

For nærmere rapportering og omtale av strategier og tiltak innenfor etatens virksomhetsområde, vises det til omtalen under de ulike delmålene i resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Kvinner er i flertall blant de ansatte i Arbeids- og velferdsetaten med 70 pst. Av alle kvinnelige ansatte er 92 pst. ansatt som saksbehandlere, mens knappe 8 pst. er ansatt som ledere. Tilsvarende tall for mannlige ansatte er 83 pst. og knappe 17 pst. Det er små lønnsmessige forskjeller mellom kvinner og menn innen de ulike stillingsgruppene.

Sykefraværprosenten i Arbeids- og velferdsetaten var i 2. kvartal 2009 på 7,96 pst. mot 7,35 pst. i 2. kvartal året før. Dette er noe høyere enn i staten for øvrig. Departementet vil følge utviklingen i sykefraværet i etaten.

Arbeids- og velferdsetaten har innført miljøledelse som en integrert del av etatens styringssystemer, og har satt krav om konkrete miljøforberedende tiltak. Miljøkrav brukes som tildelingskriterium ved anskaffelser der dette er relevant, og det stilles krav til energieffektive bygg ved inngåelse av nye leiekontrakter.

Budsjettforslag for 2010

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen under post 01 Driftsutgifter skal dekke lønns- og driftsutgifter i Arbeids- og velferdsetaten. Det foreslås bevilget i alt 9 342,901 mill. kroner under post 01 Driftsutgifter.

Bevilgningsforslaget innebærer samlet sett en økning av bevilgningen med 231,2 mill. kroner sammenlignet med vedtatt budsjett for 2009.

Gjennom NAV-reformen er det antatt administrative gevinster. I St.prp. nr. 51 (2008-2009) Redegjørelse om situasjonen i arbeids- og velferdsforvaltningen og forslag om tilførsel av ressurser til Arbeids- og velferdsetaten het det at etatens bemanning ved utgangen av 2009 vil ligge over etatens langsiktige bemanningsbehov etter at reformen er gjennomført. Forslaget til bevilgning innebærer en redusert bemanning sammenlignet med hva bevilgningen i 2009 har gitt grunnlag for. Dette har sammenheng med at økningen i ledighet er lavere enn det som lå til grunn for styrkingen av bemanningen for 2. halvår 2009 i St.prp. nr. 51 (2008-2009) og at etaten i 2010 ikke vil ha samme produksjonstap som i 2009 som følge av gjennomføringen av NAV-reformen. Det er videre anslått en vekst i utgiftene knyttet til bl.a. IKT-drift, husleie og pensjon fra 2009 til 2010 som skal dekkes innenfor tildelt ramme. I tillegg får etaten redusert bemanning som en konsekvens av overføring av oppgaver til regionale helseforetak og Helsedirektoratet/HELFO. Bemanningen reduseres også

som konsekvens av at omstillingsaktiviteter som ble finansiert over kap. 604 NAV-reform og pensjonsreform, faller bort.

Det er foreslått å videreføre styrkingen av administrative ressurser til tiltaksplassene som ble tilført i St.prp. nr. 37 (2008-2009) Om endringer i statsbudsjettet 2009 med tiltak for arbeid og St.prp. nr. 67 (2008-2009) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2009. Forslaget til bevilgning omfatter også personellressurser til flere tiltaksplasser i 2010, jf. omtale under kap. 634, post 76.

Bevilgningen er styrket med 3,5 mill. kroner til administrasjon av forslaget om rett til fedrekvote for fedre der mor har opparbeidet rett til foreldrepenger i en stillingsandel på mindre enn 50 pst., jf. omtale under kap. 2530 Foreldrepenger, post 70 Foreldrepenger ved fødsel.

Bevilgningen er styrket med 1 mill. kroner for Arbeids- og velferdsetatens deltakelse i utvikling av en samlet metadataløsning for forvaltningen, jf. omtale i budsjettproposisjonen for Nærings- og handelsdepartementet.

Bevilgningen til tolkehjelp for hørselshemmede og tolke- og ledsagerhjelp for døvblinde har vært ført opp under kap. 2661, post 73 Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning og post 76 Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester. For at Arbeids- og velferdsdirektoratet bedre skal kunne gjennomføre helhetlige vurderinger av hvordan midlene til tolking skal benyttes, herunder om det er behov for å ansette flere faste tolker eller fortsatt benytte frilanstolker, foreslås midlene nå bevilget under kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten. Direktoratet vil også i større grad kunne prøve ut nye løsninger som følge av teknologitviklingen, for eksempel bildetolking. Arbeids- og velferdsdirektoratet vil som følge av overføringen, få ansvar for å fastsette takstene etter årlige drøftinger med frilanstolkene. På denne bakgrunn foreslås det at etatens driftsbevilgning styrkes med 77 mill. kroner mot tilsvarende reduksjoner under kap. 2661, post 73 med 54 mill. kroner og kap. 2661, post 76 med 23 mill. kroner.

Forvaltningsansvaret for helserefusjoner ble overført fra Arbeids- og velferdsetaten til Helsedirektoratet 1. januar 2009. Det er lagt til grunn at Arbeids- og velferdsetaten manuelt skal forvalte oppgaver knyttet til frikort for enkeltpersoner frem til en får en nasjonal automatisk frikortløsning i fullskala. Deretter overføres ansvaret til Helsedirektoratet. Dette skal skje så raskt som mulig i 2010. Videre vil det fra 1. januar 2010 bli innført en forskrift som pålegger legene å sende sykmeldinger og legeerklæringer elektronisk til Arbeids- og velferdsetaten gjennom å benytte den såkalte Ei@-

løsningen. Som følge av overføringen av ansvaret er bevilgningen redusert med 21,7 mill. kroner mot en tilsvarende økning under kap. 720 Helsedirektoratet og kap. 1542 Statens pensjonskasse.

Det foreslås en rammeoverføring fra Kommunal- og regionaldepartementet til kap. 605, post 01 med 2,5 mill. kroner grunnet avvikling av forsøket med oppgavedifferensiering i Oslo.

Bevilgningen er redusert med 100 mill. kroner som følge av at forvaltningsansvaret for forvaltningen av enkeltoppgjør for pasienttransport overføres til de regionale helseforetakene fra 1. januar 2010, jf. omtale under kap. 3605 Arbeids- og velferdsetaten, post 07.

Statens seniorråd er et rådgivende organ for offentlige instanser og institusjoner på nasjonalt nivå. Rådet skal oppnevnes for en ny periode 2010-2013. Av bevilgningen stilles 3,7 mill. kroner til rådighet til drift av Statens seniorråd i 2010.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Bevilgningen nyttes bl.a. til utgifter til ordningen med tilretteleggingsgaranti og ulike tiltak i tilknytning til ordningen med tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte.

Det foreslås at 9,3 mill. kroner overføres til kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere for å styrke metodeutviklingsprosjektet innenfor arbeidsrettet rehabilitering, jf. omtale under kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere og kap. 605, post 70.

Det foreslås bevilget i alt 24,304 mill. kroner for 2010.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen nyttes bl.a. til ordinære IT-investeringer i Arbeids- og velferdsetaten, bl.a. til utskifting og oppgradering av utstyr som ikke lenger tilfreds-

stiller gjeldende krav til funksjonalitet og driftssikkerhet, samt til utskifting av programvare.

Det foreslås bevilget i alt 225,732 mill. kroner for 2010.

Post 70 Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte, kan overføres

Formålet med ordningen er å bringe personer som mottar sykepenge raskere tilbake til arbeidslivet og dermed redusere sykefraværet. Tilskuddsordningen skal stimulere spesialisthelsetjenesten til å etablere nye tilbud rettet mot sykmeldte arbeidstakere og legge til rette for at Arbeids- og velferdsetaten kan tilby arbeidsavklaring, oppfølging og arbeidsrettet rehabilitering.

Siden oppstarten i 2007 har ordningen gradvis økt i omfang. Ved utgangen av 1. tertial 2009 var det henvisning om lag 43 000 sykmeldte til ulike behandlingstilbud i regi av de regionale helseforetakene. Siden ordningen ble etablert til utgangen av 2008 ble det henvisning om lag 6 000 sykmeldte til Arbeids- og velferdsetatens tjenester innen avklaring, oppfølging og arbeidsrettet rehabilitering. Samfunns- og næringslivsforskning AS evaluerer tilskuddsordningen. En effektevaluering vil foreligge i løpet av 2009.

Av midlene under kap. 605, post 70 avsettes 38,5 mill. kroner til kjøp av opptrenings- og helse-tjenester for å motvirke lettere psykiske lidelser og sammensatte lidelser.

Det foreslås at 2,6 mill. kroner overføres til kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere for å styrke metodeutviklingsprosjektet innenfor arbeidsrettet rehabilitering, jf. omtale under kap. 605, post 21 Spesielle driftsutgifter og kap. 634, post 76.

Det foreslås bevilget i alt 220,88 mill. kroner for 2010.

Kap. 3605 Arbeids- og velferdsetaten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Administrasjonsvederlag	32 186	30 000	9 000
02	Refusjoner m.m.	2 657		
04	Tolketjeneste	2 966		
05	Oppdragsinntekter	26 415		
06	Gebyrinntekter for fastsettelse av bidrag	22 728	22 000	22 000
07	Administrasjonsvederlag fra regionale helseforetak	94 104	100 000	
15	Refusjon arbeidsmarkedstiltak	17 208		
16	Refusjon fødselspenger	70 160		
17	Refusjon lærlinger	215		
18	Refusjon sykepenger	191 678		
	Sum kap. 3605	460 317	152 000	31 000

Post 01 Administrasjonsvederlag

Post 01 består av vederlag for etatens administrasjon av enkelte andre ytelser enn folketrygdens egne ytelser.

Kildene for administrasjonsvederlag er:

- Fellesordningen for Tariffestet Pensjon
- Kommunale tilleggsytelser
- Pensjonstrygden for sjømenn
- Statens Pensjonskasse
- Refusjon fra EU

Posten foreslås redusert bl.a. på bakgrunn av ny pensjonsløsning i Arbeids- og velferdsetaten som gir grunnlag for en reberegning av Statens Pensjonskasses betaling til Arbeids- og velferdsetaten. Arbeids- og velferdsetaten kan overskride bevilgningen under kap. 605, post 01 mot tilsvarende inntekter under denne posten, jf. forslag til vedtak.

Det foreslås bevilget 9 mill. kroner for 2010.

Post 02 Refusjoner mm.

Under post 02 inntektsføres refusjoner fra forskningsinstitusjoner som får utarbeidet spesielle dataleveranser fra etaten mv. Kap. 605, post 21 kan overskrides mot tilsvarende inntekter under denne posten, jf. forslag til vedtak.

Post 04 Tolketjenester

Post 04 nyttes til inntekter fra forsøksvirksomhet ved undervisningstolkning som skal dekkes av kommunene og fylkeskommunene, og til andre tolkeoppdrag som skal dekkes av andre instanser enn

folketrygden, som for eksempel rettstolkning. Arbeids- og velferdsetaten kan overskride bevilgningen under kap. 605, post 01 mot tilsvarende inntekter under denne posten, jf. forslag til vedtak.

Post 05 Oppdragsinntekter mv.

Under post 05 inntektsføres bl.a. oppdrag, fremleie og kantinesalg i Arbeids- og velferdsetaten. Arbeids- og velferdsetaten kan overskride bevilgningen under kap. 605, post 01 mot tilsvarende inntekter under denne posten, jf. forslag til vedtak.

Post 06 Gebyrinntekter for fastsettelse av bidrag

Ved offentlig fastsettelse og endring av barnebidrag skal hver av partene i bidragssaker betale gebyr. Gebyrets størrelse er fastsatt til ett rettsgebyr. Arbeids- og velferdsetaten kan overskride bevilgningen under kap. 605, post 01 mot tilsvarende inntekter under denne posten, jf. forslag til vedtak.

Det foreslås bevilget 22 mill. kroner for 2010.

Post 07 Administrasjonsvederlag fra regionale helseforetak

Forvaltningsansvaret for forvaltningen av enkeltoppgjør for pasienttransport overføres til de regionale helseforetakene fra 1. januar 2010. De regionale helseforetakene betalte 100 mill. kroner for de oppgavene som Arbeids- og velferdsetaten utførte for foretakene. Midlene ble brukt til å lønne

ansatte i Arbeids- og velferdsetaten som arbeidet med enkeltoppgjør for pasienttransport. Som følge av overføringen til de regionale helseforetakene, bortfaller disse midlene fra 2010.

Post 15 Refusjon arbeidsmarkedstiltak

Kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter kan overskrides mot tilsvarende inntekter under denne posten.

Post 16 Refusjon fødselspenger

Kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter kan overskrides mot tilsvarende inntekter under denne posten.

Post 17 Refusjon lærlinger

Kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter kan overskrides mot tilsvarende inntekter under denne posten.

Post 18 Refusjon sykepenger

Kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter kan overskrides mot tilsvarende inntekter under denne posten.

Kap. 606 Trygderetten

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Driftsutgifter	59 809	60 228	60 857
	Sum kap. 606	59 809	60 228	60 857

Overført fra 2008 til 2009:
Post 01: 2 740 000 kroner

Allmenn omtale

Trygderetten er en uavhengig ankeinstans som skal treffe avgjørelser om enkeltpersoners rettigheter og plikter etter lov om folketrygd m.fl., jf. lov av 16. desember 1966 nr. 9 om anke til Trygderetten.

Trygderetten er formelt sett ingen domstol, men har mange trekk til felles med de alminnelige domstolene. Trygderetten kan ikke instrueres av noe annet organ om avgjørelsene og Trygderettens leder kan ikke instruere retten i den enkelte sak. Trygderettens kjennelser kan bringes inn for lagmannsretten som første instans.

Dispensasjons- og klagenemnda for behandling i utlandet og Statens helsepersonellnemnd, som er virksomheter underlagt Helse- og omsorgsdepartementet, er samlokalisert med Trygderetten. For nærmere omtale vises det til omtale i budsjettproposisjonen for Helse- og omsorgsdepartementet.

Rapport

Sakstilgangen til Trygderetten økte sterkt fra slutten av 1990-tallet og til og med 2003. I 2004 flatet

saksinngangen ut og gikk deretter noe ned fra 2005 til 2007. I 2008 sank saksinngangen kraftig, fra 3 857 i 2007 til 2 747. Nedgangen i 2008 kan bl.a. ha hatt sammenheng med midlertidige problemer med saksavviklingen i Arbeids- og velferdsetaten. Saksbeholdningen pr. 1. januar 2008 var på 835 saker, en reduksjon med 625 saker fra året før.

Gjennomsnittlig saksbehandlingstid i 2008 var på 5 måneder, som innebærer 0,7 måneder lengre saksbehandlingstid sammenlignet med 2007. Saksbehandlingstiden varierer noe fra område til område. For uførepensjonssaker, som utgjorde ca. 25 pst. av sakene, var gjennomsnittlig saksbehandlingstid 5,2 måneder. Ca. 72 pst. av sakene ble behandlet innen seks måneder, hvilket er en viss tilbakegang i forhold til 2007.

Andelen kjennelser med full grunngeving utgjorde i 2007 63 pst. av sakene, mens den i 2008 var om lag 67 pst. I alle andre saker gis det, i tråd med lovendringen fra 1. januar 2004, en forenklet grunngeving der det går fram hva retten særlig har lagt vekt på i sin avgjørelse. Alle saker avgjort i Trygderetten har dermed en selvstendig begrunnelse.

Trygderetten omgjorde 15 pst. av sakene som ble behandlet i 2008. Videre ble om lag 9 pst. av sakene ble opphevet og returnert til ny behandling, i hovedsak fordi sakene var for dårlig opplyst. I de resterende sakene ble tidligere vedtak stadfestet.

Sakstilgang, avgang og restanser 1998-2008

	2004	2005	2006	2007	2008
Innkomne saker	5 280	4 121	4 054	3 857	2 747
Avgjorte saker	5 730	4 617	4 301	3 578	3 370
Restanser	1 902	1 406	1 185	1 460	835

Strategier og utfordringer for 2010

Trygderetten skal avsi kjennelser i overensstemmelse med de lover og regler som gjelder og behandle og avgjøre sakene slik at vilkårene som stilles til behandlingen i lov om anke til Trygderetten er oppfylt.

Trygderetten skal avgjøre sakene med en forvarlig saksbehandlingstid og behandle og avgjøre sakene på en slik måte at det gir tillit både hos den ankende part og ankemotparten.

En hovedutfordring for Trygderetten er å avsi flere prinsipielle kjennelser, som også er retnings-

givende for forvaltningen, og å koordinere Trygderettens egen praksis.

Miljøledelse og oppfølging av grønn stat er integrert i virksomhetens styringssystem.

Budsjettforslag for 2010**Post 01 Driftsutgifter**

Det foreslås bevilget 60,857 mill. kroner for 2010.

Antall årsverk i Trygderetten i følge det sentrale tjenestemannsregisteret var 65 pr. 1. mars 2009.

Kap. 3606 Trygderetten

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
16	Refusjons fødselspenger, Trygderetten	613		
18	Refusjon sykepenger	1 237		
	Sum kap. 3606	1 850		

Bevilgningen under kap. 606 Trygderetten, post 01 Driftsutgifter kan overskrides med tilsva-

rende beløp som inntektene under post 16-18 utgjør.

Programkategori 09.20 Tiltak for bedre levekår

Utgifter under programkategori 09.20 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
621	Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering	468 638	819 553	1 037 214	26,6
	Sum kategori 09.20	468 638	819 553	1 037 214	26,6

Utgifter under programkategori 09.20 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
01-23	Statens egne driftsutgifter	30 079	32 936	33 990	3,2
60-69	Overføringer til kommuneforvaltningen	396 826	730 185	944 986	29,4
70-89	Andre overføringer	41 733	56 432	58 238	3,2
	Sum kategori 09.20	468 638	819 553	1 037 214	26,6

Kap. 621 Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
21	Spesielle driftsutgifter	30 079	32 936	33 990
62	Kvalifiseringsprogrammet, <i>kan overføres</i>	250 405	559 700	769 046
63	Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte, <i>kan overføres</i>	146 421	170 485	175 940
70	Frivillig arbeid, <i>kan overføres</i>	32 833	47 140	48 648
74	Tilskudd til pensjonistenes organisasjoner m.v.	8 900	9 292	9 590
	Sum kap. 621	468 638	819 553	1 037 214

Overført fra 2008 til 2009:
 Post 21: 1 535 000 kroner
 Post 62: 395 000 kroner
 Post 63: 22 451 000 kroner
 Post 70: 2 796 000 kroner

Kap. 621 omfatter bevilgninger til utvikling av de sosiale tjenestene i kommunene og tiltak for sosial inkludering i regi av frivillige organisasjoner på Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjettområde.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Bevilgningen går til kompetanse- og kvalitetsutvikling av sosiale tjenester i kommunene.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har en viktig rolle i å legge til rette for kompetanse- og kvalitetsutvikling i de sosiale tjenestene i arbeids- og velferdsforvaltningen. Direktoratet har i 2008 gjennomført en rekke formidlings- og kompetanseutviklingstiltak knyttet til gjennomføringen av kvalifiseringsprogrammet. Innsatsen videreføres i 2010. Det nasjonale forsøket med tettere individuell oppfølging av personer som trenger særlig bistand for å kunne dra nytte av arbeidsrettede tiltak ble avsluttet i 2008. Midlene er i 2009 videreført til kompetansehevende tiltak i forbindelse med iverksetting av kvalifiseringsprogrammet og forsøk med tettere individuell oppfølging ved overgang fra fengsel til frihet. Midlene videreføres til samme formål i 2010. Se omtale under kap. 621, post 63.

Fra 2007 er det bevilget særskilte midler til kompetanse- og utviklingstiltak for å bidra til at personer som oppholder seg i hospits og andre midlertidige botilbud, kan få tilbud om varig bolig. Midlene videreføres innenfor tilskudd til boligsosialt arbeid i 2010. Se omtale under kap. 621, post 63.

Kompetanse- og utviklingstiltak for å forebygge og redusere fattigdom blant barnefamilier som er i kontakt med sosialtjenesten og innsats overfor barn og unge i risikosoner videreføres i 2010. Se nærmere omtale under kap. 621, post 63.

Våren 2006 ble det i samarbeid med Helse- og omsorgsdepartementet igangsatt forsøk med nye samarbeidsformer mellom forskning, utdanning, praksis og brukere i sosialtjenesten (Høgskole- og universitetssosialkontor – HUSK). Kompetanse- og utviklingstiltak i forbindelse med dette forsøket videreføres i 2010. Se også omtale under kap. 621, post 63 og i Prop. 1 S (2009-2010) for Helse- og omsorgsdepartementet.

Handlingsplan mot menneskehandel 2006-2009 har hatt som mål å styrke tilbudet til helsehjelp og sosiale tilbud for ofre for menneskehandel. Arbeids- og velferdsdirektoratet forvalter en tilskuddsordning som gir tilskudd til Grünerløkka sosialsenter og til kommuner med krisesentre som er i kontakt med ofre for menneskehandel (reflektanter). Ordningen skal bidra til selvhjelpenhet gjennom aktivisering og arbeidstrening. Antallet personer som er ofre eller mulige ofre for menneskehandel og som er i kontakt med Grünerløkka sosialsenter økte fra 16 i 2007 til 38 personer i 2008. Pr. medio juni 2009 var antallet økt til 58 menn og kvinner. Grünerløkka sosialsenter har et byomfattende tilbud til kvinner som er i reflek-

sjonsperioden, og har som følge av iverksettelsen av lov om kriminalisering av kjøp av seksuell omgang eller handlinger mv., jf. Ot.prp. nr. 48 (2007-2008), utvidet tilbudet til bl.a. å omfatte kvinner i prostitusjon på innemarkedet. I perioden 2006-2009 er det lagt inn til sammen 4 mill. kroner til formålet over kap. 621, hvorav 3,7 mill. kroner over post 21 og 300 000 kroner over post 63. Midlene videreføres i 2010.

Fylkesmannen har en sentral rolle i arbeidet for å styrke kompetanse og kvalitet i de sosiale tjenestene. Siden 2004 har kompetansehevende tiltak knyttet til boligsosialt arbeid og økonomisk rådgivning vært vektlagt. Innsatsen videreføres i 2010. Se omtale under kap. 621, post 63. Det legges opp til at Fylkesmannen skal få en rolle også når det gjelder tildeling av tilskudd til kommuner for å forebygge og redusere fattigdom blant barn og barnefamilier.

Budsjettforslag for 2010

Det foreslås i alt bevilget 33,99 mill. kroner for 2010.

Post 62 Kvalifiseringsprogrammet, kan overføres

Bevilgningen går til å dekke kommunale merkostnader knyttet til kvalifiseringsprogrammet og kvalifiseringsstønad. I tillegg vil kvalifiseringsprogrammet i betydelig grad bestå av tiltak i regi av Arbeids- og velferdsetaten, jf. omtale under delmål 1 Flere i arbeid og aktivitet og færre på stønad under resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Kvalifiseringsprogrammet med tilhørende kvalifiseringsstønad retter seg mot personer med vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne, som har ingen eller svært begrensede ytelser i folketrygden. Dette handler i stor grad om personer som uten et slikt program ville vært avhengig av økonomisk sosialhjelp som hovedinntektskilde over lengre perioder.

Formålet med et kvalifiseringsprogram og en kvalifiseringsstønad er å bidra til at flere i målgruppen kommer i arbeid. Tilbudet skal gis personer som vurderes å ha en mulighet til å komme i arbeid gjennom tettere og mer forpliktende bistand og oppfølging, også i tilfeller der veien fram kan være relativt lang.

Det er kommunen som har ansvaret for gjennomføringen av ordningen. Forvaltningen av programmet er i likhet med forvaltningen av økonomisk sosialhjelp lagt til NAV-kontoret. Innfasingen av kvalifiseringsprogrammet og kvalifiseringsstønden skjer i takt med etableringen av NAV-konto-

rer i kommunene. Det er lagt opp til at ordningen skal være landsdekkende fra 1. januar 2010. Etter sosialtjenesteloven skal programmet tilbys fra det tidspunkt NAV-kontoret er etablert. I de kommuner der etableringen av NAV-kontor er utsatt til etter 1. januar 2010, legges det opp til at kommunene skal kunne tilby programmet fra 1. januar 2010 uavhengig av etableringstidspunktet.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har det nasjonale fag- og forvaltningsansvaret for kvalifiseringsprogrammet. Direktoratet har ansvar for å gjennomføre tiltak som skal understøtte iverksettelsen og oppfølgingen av kvalifiseringsprogrammet i NAV-kontorene. Som et ledd i dette arbeidet er det i hvert fylke etablert et felles prosjekt mellom Fylkesmennene og NAV fylke, for å understøtte iverksettelsen og tilrettelegge for lokale kompetanseutviklingstiltak. Det er rekruttert kommunale veiledere med nøkkelkompetanse i fylkene. Veilederne tilbyr bistand både med iverksettelsen av kvalifiseringsprogrammet i det enkelte NAV-kontoret, og med gjennomføringen av lokale kompetansetiltak. Gjennomføringen av kvalifiseringsprogrammet vil i 2010 gå over fra en kombinert implementerings- og driftsfase til en ordinær driftsfase.

Kvalifiseringsprogrammet følges tett gjennom hyppig rapportering fra lokalt til nasjonalt nivå. Ved utgangen av 2008 var kvalifiseringsprogrammet tilgjengelig i 274 kommuner. Det var ved samme tidspunkt registrert 5 279 søknader om deltakelse og truffet 4 411 vedtak om innvilgelse av program siden 1. januar 2008. Antall deltakere i programmet var 4 133 ved utgangen av 2008.

Ved utgangen av august 2009 var kvalifiseringsprogrammet tilgjengelig i 362 kommuner. Det var ved samme tidspunkt registrert 9 557 søknader om deltakelse og fattet 7 474 vedtak om innvilgelse av program siden 1. januar 2008. Antall deltakere i programmet var 5 686. Totalt har 872 personer gjennomført eller planmessig avvirket program i løpet av 2008 og så langt i 2009.

Det har i rapporteringen vært pekt på utfordringer knyttet til bruk av arbeidsevnevurderinger, tilbud om individuell plan og individuell tilpasning av programmene. For å styrke kvaliteten på oppfølgingsarbeidet knyttet til programmet er utviklet et eget fagutviklingsprogram for helhetlig oppfølging av deltakere, som vil prøves ut i løpet av 2009.

Det er igangsatt en evaluering av kvalifiseringsprogrammet i regi av Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) og Frischsenteret, og det foreligger nå en første delrapport fra følgeevalueringen. Rapporten er i hovedsak basert på kvalitative data – intervjuer med brukere og ansatte – fra et mindre utvalg NAV-kontor, og reflekterer erfaringer i en tidlig fase av gjennomføringen av programmet. Rapporten

viser et økende lokalt engasjement når det gjelder implementering og drift av programmet. Det framkommer videre at det er store lokale variasjoner både når det gjelder tiltaksbruk og tolkingen av inngangsvilkårene/avgrensning av målgruppen. Også brukernes erfaringer med programdeltakelsen varierer, og en del av synspunktene går bl.a. på at enkelte ikke får et godt nok individuelt tilpasset tilbud. De som arbeider med kvalifiseringsprogrammet opplever at de får til bedre løsninger for brukeren sett i forhold til før programmet ble etablert. Departementet vil ta med seg erfaringene og de utfordringene som påpekes i rapporten inn i det videre arbeidet med å utvikle kvalifiseringsprogrammet.

Den foreslåtte bevilgningen på post 62 til dekning av kommunale merkostnader er i samsvar med beregnede samlede merkostnader for kommunene knyttet til kvalifiseringsprogrammet i 2010. Kostnadsberegningen bygger på at det i 2010 vil være gjennomsnittlig 9 600 deltakere i programmet. Kommunenes samlede merkostnader for 2010 er anslått til 769 mill. kroner.

Bevilgningen gis som øremerkede tilskudd til alle landets kommuner. Midlene blir fordelt med utgangspunkt i sosialhjelpsnøkkelen i inntektssystemet for kommunene. I innfasingsperioden blir midlene tildelt fra det kvartalet det blir etablert NAV-kontor i den enkelte kommune. Det tas sikte på at bevilgningene over kap. 621, post 62 innlemmes i rammetilskuddet til kommunene fra 2011.

Beregningene er drøftet med KS. KS legger til grunn samme utvikling i antall deltakere, men en noe høyere kostnad pr. deltaker. Dette tilsier isolert sett at samlede merkostnader for kommunene i 2010 blir om lag 92 mill. kroner høyere enn anslått av departementet.

Kostnadsberegningene baserer seg på et usikkert grunnlag. Dette gjelder både utviklingen i antall deltakere og kostnadene knyttet til den enkelte deltaker. Rapporteringen for 2009 viser så langt et lavere antall deltakere enn det som er lagt til grunn for beregningen av kommunenes merkostnader. Det arbeides samtidig aktivt for at forutsetningen om 8 850 deltakere ved utgangen av året nås.

Departementet vil i lys av gjennomføringen i 2009 foreta en ny vurdering av forutsetningene som er lagt til grunn og hva som er et realistisk nivå på gjennomsnittlig antall deltakere og samlede kommunale merkostnader i 2010. Gjennomgangen vil ha som mål å sikre et godt samsvar mellom faktisk gjennomføring og tildelte midler for kommunene samlet sett. Det kan med bakgrunn i gjennomgangen bli aktuelt å gjøre endringer i systemet for tildeling av tilskuddet for 2010. Dette vil

bli drøftet med KS. Regjeringen vil redegjøre for gjennomgangen i revidert nasjonalbudsjett 2010.

Budsjettforslag for 2010

Tiltaket foreslås styrket med 209,3 mill. kroner for 2010.

Det foreslås i alt bevilget 769,046 mill. kroner for 2010.

Post 63 Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte, kan overføres

Bevilgningen går til prosjekter og utviklingstiltak i kommunene rettet mot vanskeligstilte.

Tiltak for vanskeligstilte grupper på arbeidsmarkedet

Det har i løpet av de siste årene blitt igangsatt flere tiltak for å bidra til at flere sosialhjelpsmottakere kommer i arbeid og arbeidsrettede tiltak. Et av tiltakene er utvikling av kartleggingsverktøyet KIS (Kartlegging i sosialtjenesten). Den metodiske tenkningen i KIS-kartlegging er nå integrert i egenrevisningen i ny felles arbeidsevne-metodikk for arbeids- og velferdsforvaltningen.

Det nasjonale forsøket med tettere individuell oppfølging av langtidsmottakere av sosialhjelp, enslige forsørgere og unge mottakere som trenger særlig bistand for å nyttiggjøre seg arbeidsrettede tiltak (TIO) ble avsluttet i 2008. Formålet med forsøket har vært å styrke den enkeltes forutsetninger for å kunne nyttiggjøre seg arbeidsrettede tiltak, og å redusere antall personer som står i fare for å falle ut av slike tiltak. Det har også vært et mål å styrke og utvikle metoder for individuell oppfølging og samarbeid mellom involverte instanser. I 2008 mottok 20 kommuner tilskudd til totalt 36 lokale prosjekter. Brukerne hadde omfattende barrierer i forhold til arbeidsmarkedet, eksempelvis manglende kvalifisering, helseproblemer, og vansker knyttet til økonomi, bolig og nettverk, og der ved behov for oppfølging og tjenester fra flere instanser.

Sluttrapporten fra evalueringen av TIO-forsøket viser at flere har blitt hjulpet over til arbeid og aktivitet (Rambøll Management Consulting 2008). Deltakerne vurderer den praktiske nytten av prosjektene og forholdet mellom ansatt og bruker som svært god.

Erfaringene fra TIO-prosjektene har i 2009 blitt videreført inn i arbeidet med gjennomføringen av kvalifiseringsprogrammet. Syv tidligere TIO-kommuner deltar i et metodeprosjekt som skal utarbeide et metodisk rammeverk, tilrettelegge meto-

den pedagogisk for opplæring av ansatte og undersøke hvorvidt metoden har god virkning for deltakerne. Det metodiske rammeverket skal i løpet av høsten 2009 være klart for utprøving overfor ansatte på NAV-kontor. Innsatsen videreføres i 2010.

Det er i 2009 i et samarbeid mellom Arbeids- og velferdsdirektoratet og Kriminalomsorgens sentrale forvaltning, igangsatt et treårig nasjonalt forsøk som har som formål å finne fram til gode modeller som sikrer innsatte kontinuitet, integrerte tjenesteforløp og tettere individuell oppfølging i overgang fra fengsel til frihet. Forsøket skal bidra til at ansvarlige og involverte instanser deltar i oppfølgingen i de ulike faser de hver især har et ansvar for. Det skal prøves ut metoder for å gjøre innsatte som har rett til kvalifiseringsprogram, motivert til å benytte seg av programmet ved løslatelse. Det er 1. halvår 2009 avholdt et oppstartmøte for de seks lokale prosjektene som har blitt valgt ut til å delta. Forsøket videreføres i 2010.

Forsøket med tettere individuell oppfølging i overgang fra fengsel til frihet må ses i sammenheng med andre tiltak rettet mot innsatte. Regjeringen foreslår som oppfølging av St.meld. nr. 37 (2007-2008) og innføring av en tilbakeføringsgaranti, å styrke kriminalomsorgen med 17 mill kroner i 2010, jf. Prop. 1 S (2009-2010) for Justis- og politidepartementet.

Tiltak for bostedsløse

Det har de siste årene som ledd i innsatsen mot fattigdom blitt iverksatt flere tiltak overfor bostedsløse.

Det ble i 2003 etablert en tilskuddsordning til oppfølgingstjenester i bolig. Formålet med ordningen er å styrke og utvikle de ordinære tjenestene i kommunene slik at de bedre kan ivareta bostedsløse og rusmiddelmissbrukeres behov for oppfølging i bolig.

Ved utgangen av 2008 mottok 97 kommuner/bydeler tilskudd gjennom ordningen, et tilsvarende antall som i 2007. Fra oppstart i 2003 og fram til 2008 har til sammen 119 kommuner og et langt høyere antall tiltak mottatt tilskudd. Flere kommuner har søkt og mottatt tilskudd over flere treårsperioder og har på denne måten steg for steg styrket tjenestetilbudet.

Anslagsvis 2 400 brukere mottok tjenester gjennom ordningen i 2008, omtrent det samme som året før. Et flertall av de som mottar oppfølgingstjenester har rusmiddelproblemer i kombinasjon med psykiske lidelser. En annen gruppe er unge mellom 18-25 år. Det ytes et bredt spekter av tjenester, eksempelvis bistand til å skaffe seg bolig

og etablere seg i denne, praktisk bistand/miljøtiltak i hjemmet, økonomisk rådgivning, helsefremmende tiltak og arbeids-, fritids- og aktivitetstiltak. Over 40 pst. av brukerne har behov for flere enn to av de ovennevnte tiltakene.

Tilskudd til oppfølgingstjenester i bolig forvaltes i et nært samarbeid med Fylkesmannen. Det er i 2008 med bakgrunn i merknader fra Riksrevisjonen foretatt en gjennomgang av tilskuddsforvaltningen. Det er som resultat av denne gjennomgangen utarbeidet nytt tilskuddsregelverk for ordningen og nye rutiner for samarbeidet med Fylkesmannen.

Tilskuddet til oppfølgingstjenester i bolig ble fra 2005 knyttet opp mot målene i den nasjonale strategien «På vei til egen bolig». Strategiperioden ble avsluttet i 2007, men det strategiske arbeidet og samarbeidet mellom Arbeids- og velferdsdirektoratet, Fylkesmannen og Husbanken for å forebygge og bekjempe bostedsløshet er videreført. For nærmere omtale vises til Prop. 1 S (2009-2010) for Kommunal- og regionaldepartementet.

Det ble i 2007, i samarbeid med Fylkesmannen og Husbanken, igangsatt forsøksprosjekter i de fire store byene, samt i enkelte andre kommuner med utfordringer knyttet til bruk av midlertidige botilbud. Siktemålet med dette forsøket, «Fra midlertidig til varig bolig», er å utvikle metoder og tiltak for oppfølging av personer som oppholder seg i midlertidige botilbud, slik at disse kan få tilbud om varig bolig. Foruten storbyene Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger, deltar kommunene Sandnes, Haugesund, Fjell, Melhus og Orkdal i utviklingsarbeidet.

Forsøket ble noe forsinket fra oppstart, men deltakerkommunene kom i løpet av 2008 godt i gang med arbeidet. Kommunene har ulike utfordringer og ulikt utgangspunkt for arbeidet, og har innenfor forsøkets hovedmål definert egne mål og delmål for arbeidet. De har alle kommet langt med utprøving av ulike kartleggingssystemer, samarbeidsformer og brukermedvirkning. Noen kommuner har funnet fram til effektive metoder for framskaffelse av boliger på det private leiemarkedet. Rambøll Management Consulting er gitt i oppdrag å bistå med å dokumentere erfaringer gjennom prosjektperioden. Det skal lages en håndbok som skal kunne brukes som et rutine- og metodeverktøy i kommuner som har personer som bor i midlertidige botilbud. Håndboken skal etter planen foreligge høsten 2009.

Oslo kommune har siden 2003 mottatt tilskudd til tiltak i forbindelse med kommunens tiltaksplan for alternativer til rusmiljøene i sentrum. Tilskuddet avsluttes i 2009. Midlene har i hovedsak blitt benyttet til tre prosjekter; videreformidling av per-

soner som oppsøker akutte overnattingsplasser, oppfølging av beboerne i treningsleiligheter og bistand til å returnere til hjemsted til personer som oppholder seg i Oslo uten å bo der. Tilskuddet avsluttes i 2009.

De ulike tiltakene overfor bostedsløse har på ulike måter bidratt til et bedre tjenestetilbud i kommunene som har mottatt midler. Samtidig viser ulike studier og rapporter fra kommunene at det fortsatt gjenstår utfordringer, bl.a. i forhold til styrking og utvikling av oppfølgingstjenester i bolig og samarbeid mellom ulike berørte aktører lokalt. Det er også behov for å videreføre arbeidet med formidling og utveksling av erfaringer mellom kommuner. Den samlede bevilgningen til tiltak for bostedsløse foreslås på denne bakgrunn videreført i 2010.

Tiltakene som har vært gjennomført har til dels hatt overlappende formål. For å bidra til mer oversiktighet og unødvendig oppsplitting av virkemidler overfor kommunene, foreslås det å samle bevilgningen til tiltak for bostedsløse under et formål – tilskudd til boligsosialt arbeid. Hovedformålet med dette tilskuddet skal være å styrke og utvikle de ordinære tjenestene i kommunene slik at de bedre kan bidra til dekke den enkeltes behov for oppfølging i bolig. Viktige innsatsområder i 2010 skal være tiltak for å redusere bruk av midlertidige botilbud og tiltak for å legge til rette for et helhetlig boligsosialt arbeid lokalt.

Oslo kommune har som hovedstad og storby spesielle utfordringer. Disse utfordringene skal ivaretas innenfor ordningen.

Tiltak overfor personer med økonomi- og gjeldsproblemer

Alle kommuner skal ha et tilfredsstillende tilbud om råd og veiledning til personer med økonomiske problemer. Tilbudet om økonomisk rådgivning er i de fleste kommunene lagt til NAV-kontoret i kommunen. Mange kommuner har egne gjeldsrådgivere.

Siden 2004 har Sosial- og helsedirektoratet og senere Arbeids- og velferdsdirektoratet trappet opp arbeidet med utenrettslig økonomisk rådgivning i kommunene. Arbeidet ledes av Arbeids- og velferdsdirektoratet, som følger opp innsatsen i nært samarbeid med Fylkesmennene. Formålet med arbeidet er å sikre informasjon og bevissthet om den økonomiske rådgivningen, sikre kvalitet på tjenesten ved å øke kompetansen i kommunene, samt å styrke statistikk og rapportering på feltet.

Det er utviklet et tredelt kompetanseløp om økonomi- og gjeldsspørsmål rettet mot ansatte i kommunene gjennom fylkesvise opplæringstiltak.

Kursene er delt inn i grunn-, videregående- og oppfølgingskurs. Det er utarbeidet landsdekkende veiledningsrutiner for frivillig offentlig forvaltning av enkeltpersoners økonomi, samt en veileder om økonomi og gjeld. Det arrangeres årlig en nasjonal konferanse på feltet, «Penger til besvær». Det er gitt tilskudd til flere interkommunale prosjekter i små kommuner for å bidra til utvikling av tjenesten. For å spre informasjon om tjenesten er det opprettet en egen nettside for økonomi og gjeld. Det er under etablering en gjeldsrådgivningstelefon i regi av Arbeids- og velferdsetaten. Arbeidet så langt synes å ha bidratt til større fokus på økonomisk rådgivning og gjeldsrådgivning i kommunene og som en del av Fylkesmannens arbeid. Det er behov for å opprettholde innsatsen i 2010 for i større grad å synliggjøre og øke tilgjengeligheten til tjenesten og for ytterligere å styrke kompetansen blant ansatte med ansvar for økonomisk rådgivning.

Innsats overfor utsatte barn og unge

Det ble i 2005 igangsatt kompetanse- og utviklings tiltak for å forebygge og redusere fattigdom blant barnefamilier som er i kontakt med sosialtjenesten. Målgruppen er barn, unge og barnefamilier som mottar bistand fra sosialtjenesten. Formålet med tiltaket er å forebygge og redusere fattigdom og sosial eksklusjon blant barn og unge ved å styrke det sosiale og forebyggende arbeidet i kommunene, utvikle nye tiltak overfor målgruppen, bedre samordningen av lokale tiltak og å styrke og utvikle kunnskap og kompetanse blant aktørene i lokalsamfunnet. Tiltaket er knyttet opp til en tilsvarende satsing innenfor barne- og ungdomsvernet. Bevilgningen til formålet ble styrket i 2007 og 2008. I 2008 ble det tildelt tilskudd til 41 kommuner og bydeler. Det er anslått at i underkant av 5 000 barn og unge var omfattet av satsingen dette året. Blant aktiviteter som det ble gitt tilskudd til er fritidsaktiviteter for barn og unge, bl.a. tilskudd til dekning av kontingenter, fritidsutstyr og arrangement av turer, aktiviteter knyttet til skolegang, herunder leksehjelp og aktivitetstilbud etter skolegang, praksisplasser og tett oppfølging av ungdom som har falt ut av videregående opplæring og økonomisk støtte til barnefamilier. Fafo og NOVA evaluerer satsingen. Evalueringen vil foreligge høsten 2009.

Arbeids- og velferdsdirektoratet har sammen med Barne- og likestillingsdepartementet og Barne-, ungdoms- og familieetaten utarbeidet en kompetanseplan for sosial- og barnevernstjenesten som et ledd i satsingen mot barnefattigdom. Kompetanseplanen omfatter ulike tiltak som er gjen-

nomført, samt utdrag av forskning på feltet. I tillegg har Arbeids- og velferdsdirektoratet sammen med Barne- og likestillingsdepartementet igangsatt et utviklingsarbeid med fokus på ettervern for barnevernsbarn.

Det ble i 2008 igangsatt et utviklingsarbeid overfor barn og unge i risikosoner. Målgruppen er ungdom i alderen 14-25 år som står i fare for å utvikle rusmiddel- og atferdsproblemer med særlig fokus på overgangen fra barnevern til voksenliv. Innsatsen konsentreres om ungdom som står i fare for å falle ut av eller har falt ut av videregående opplæring, utvikler kriminell atferd, tester ut rusmidler og minoritetsungdom. Hovedmålsettingen med arbeidet er å sette tidlig intervensjon på dagsorden. Kommunene har en viktig rolle når det gjelder koordinering og samordning av virkemidler overfor målgruppen. Prosjektene forankres i NAV-kontorene. Deler av bevilgningen er tildelt Nordlandsprosjektet – *Ungdom i svevet*, som omfatter 9 kommuner og 15 ulike delprosjekter. Prosjektet har som hovedmål å utvikle og dokumentere virksomme arbeidsmåter overfor ungdom i alderen 15 til 25 år, som har droppet ut, eller er på drift bort fra skole, jobb, ordinære fritidstilbud, lokalmiljø, familie og venner. Det er i 2008 også tildelt midler til to forprosjekter i Molde og i bydel Østensjø, Oslo. Målsettingen for prosjektene er å utvikle modeller for samarbeid mellom ulike instanser, sikre bedre tiltakskjeding for ungdom og sette fokus på sviktsoneproblematikk. Midlene videreføres i 2010.

Annen kompetanse- og kvalitetsutvikling

På oppdrag fra Helse- og omsorgsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet ble det i 2006 igangsatt et fem-årig forsøk med nye samarbeidsformer mellom forskning, utdanning og praksis i sosialtjenesten (Høgskole- og universitetssosialkontor – HUSK). Formålet med forsøket er å styrke samarbeid og kobling mellom praksis, utdanning, forskning og brukere samt å styrke praksisbasert forskning og kunnskapsbasert praksis. Arbeids- og velferdsdirektoratet samarbeider med Helsedirektoratet om gjennomføring av tiltaket.

Det er etablert fire regionale prosjekter hvor Universitetet i Agder, Universitetet i Stavanger, Høgskolen i Oslo og Diakonhjemmets høgskole og Universitetet i Trondheim og Høgskolen i Sør-Trøndelag samarbeider med 20 kommuner. Arbeids- og velferdsforvaltningen er en sentral samarbeidspartner både på kommune- og fylkesnivå, og det er inngått et samarbeid med brukerorganisasjonene Mental helse, Velferdsalliansen,

KREM og ROM (delt i to organisasjoner høsten 2008, ROM og A-larm).

Det var ved utgangen av 2008 etablert 34 lokale delprosjekter, herunder både forsknings- og fagutviklingsprosjekter, brukerrettede prosjekter og kursutvikling der grunnutdanningene ikke dekker emnene tilstrekkelig. Brukere er sentrale i de fleste delprosjektene, bl.a. som rådgivere, representanter i styringsorganer, medforskere og som ansvarlige for egne prosjekter.

Erfaringer fra forsøket spres ved at de fire regionale prosjektene gjennomfører regelmessige kurs/konferanser og deltar i andres undervisning og erfarings- og forskningskonferanser. Det er også utarbeidet notater, bøker, forelesninger og rapporter, og knyttet doktorgradsstipendiater til tre av prosjektene. Det er utarbeidet en katalog over alle HUSK-prosjekter. Katalogen vil bli revurdert i løpet av 2009.

Nordlandsforskning viser i en delrapport fra evalueringen av forsøket til at samarbeidsrelasjonene i stor utstrekning bygger på allerede etablerte relasjoner (Nordlandsforskning 2008). Det påpekes at i den grad HUSK klarer å forene forskningsbasert og praksisbasert kunnskap, vil man på sikt kunne oppnå bedre praksis, praksisrelevant forskning og bedre tjenester for brukerne. Det framheves at det må vurderes hvordan HUSK kan oppnå bredere forankring i praksisfeltet og imøtekomme praktikere som etterlyser økt oppmerksomhet om sin arbeidssituasjon. Videre påpekes det at det er behov for å styrke sosialtjenestens og NAV-kontorenes kunnskapsgrunnlag i form av praksisbasert forskning og forskningsbasert praksis. Som en prøveordning opprettes et samarbeid om fag- og kompetanseutvikling i 4-6 kommuner som oppretter NAV-kontor i 2009. Tiltaket er inspirert av modeller som ligger til grunn for etableringen av Undervisningssykehjem og erfaringer fra Sverige og Finland knyttet til dette. Det er opprettet en stipendordning for masterstudenter knyttet til HUSK. Forsøket videreføres i 2010. Det vises for øvrig til omtale under kap. 621, post 21 og i Prop. 1 S (2009-2010) for Helse- og omsorgsdepartementet.

Budsjettforslag for 2010

Det foreslås i alt bevilget 175,94 mill. kroner for 2010.

Post 70 Frivillig arbeid, kan overføres

Bevilgningen går til frivillige organisasjoner og private stiftelser som utfører arbeid for vanskeligstilte. Disse fungerer som talerør for sosialt og økonomisk vanskeligstilte og utfører likemanns-

og selvhjelpsarbeid. Enkelte tilbyr tjenester og tiltak til målgruppen. Bevilgningen er i de senere år styrket som et ledd i innsatsen mot fattigdom.

Bevilgningen ble økt med 11 mill. kroner i 2008 og ytterligere 2 mill. kroner i 2009 for å styrke og videreutvikle dialogen med frivillige organisasjoner og representanter for vanskeligstilte. Som et ledd i dette ble det i 2008 etablert et kontaktutvalg mellom regjeringen og representanter for sosialt og økonomisk vanskeligstilte. Kontaktutvalget hadde sitt første møte 17. april 2008, og det er avholdt to møter i 2008 og to møter i første halvår 2009. Det er videre etablert et samarbeidsforum for organisasjonene som deltar i kontaktutvalget. Batteriet, som er et landsdekkende ressurscenter i regi av Stiftelsen Kirkens Bymisjon Oslo, er sekretariat for samarbeidsforumet. Deler av bevilgningen går til drift av samarbeidsforumet og til tilskudd til etablering og drift av nye Batterier utenfor Oslo. Medio 2009 er det etablert fire nye Batterier, i Bergen, Trondheim, Bodø og Kristiansand. Det ble i 2008 også etablert en tilskuddsordning for tilskudd til drift av organisasjoner som arbeider mot fattigdom og sosial eksklusjon og til prosjekter/aktiviteter i regi av organisasjonene. Formålet er å styrke dialogen og samarbeidet med frivillige organisasjoner og styrke mulighetene for egenorganisering, selvhjelpsaktiviteter, brukerinnflytelse og interessepolitisk arbeid. I 2009 er det tildelt driftsstøtte til 22 organisasjoner og tilskudd til 21 prosjekter innenfor tilskuddsordningen. Velferdsalliansen, Stiftelsen Rettferd for taperne, Fattighuset, Foreningen Fattignorge, Aleneforeldreforeningen og Gjeldsoffer-Alliansen er blant organisasjonene som har fått tilskudd i 2009.

Velferdsalliansen, som er et samarbeidsnettverk av brukerorganisasjoner mv., vil i 2010 få et tilskudd på 4 mill. kroner til sitt arbeid for økonomisk og sosialt vanskeligstilte. Stiftelsen Rettferd for taperne vil få et tilskudd på 3,4 mill. kroner.

Det ble i 2005 bevilget 10 mill. kroner for å styrke og utvikle modeller for aktivisering og arbeidstrening i regi av frivillige organisasjoner. Målgruppen er personer som står svært langt fra arbeidsmarkedet, og som i mange henseender er sosialt ekskluderte. Siktemålet vil for enkelte være rehabilitering, inkludering og økt livskvalitet, mens andre vil kunne nyttiggjøre seg mer arbeidsrettede tiltak. Ordningen er evaluert i regi av Fafo og viser gode resultater. Tiltakene bidrar til at personer som ønsker seg aktivitets- og arbeidstrening, men som ikke mestrer terskelen i vanlige arbeidsmarkedstiltak, får et tilbud. Tiltakene omfatter et bredt spekter av tiltak fra sosial trening og hverdagsmestring til mer arbeidsrettede tiltak. Brukerne får erfaringer med hvordan de kan fungere i

arbeid og hvilke muligheter og begrensninger de har i forhold til arbeidslivet. Tilskuddsordningen er styrket med 10 mill. kroner og utgjør til sammen 21,5 mill. kroner i 2009. Ordningen er videreført med enkelte justeringer i tilskuddsregelverket, bl.a. for å legge til rette for videre drift av tiltak etter endt tilskuddsperiode. Tilskuddsmidlene er utlyst i 2009 med rusmiddelavhengige og tidligere rusmiddelavhengige som en særlig prioritert målgruppe. Det er tildelt tilskudd til 35 prosjekter i 2009, hvorav 24 nye prosjekter og 11 prosjekter knyttet til en overgangsordning for organisasjoner som har fått tilskudd i perioden 2005-2008. Det er gitt tilskudd til tiltak bl.a. i regi av Blå Kors, Kirkens Sosialtjeneste, Stiftelsen Kirkens Bymisjon, Frelsesarmeens Rusomsorg og Røde Kors.

Budsjettforslag for 2010

Det foreslås i alt bevilget 48,648 mill. kroner for 2010.

Post 74 Tilskudd til pensjonistenes organisasjoner m.v.

Formålet med tilskuddsordningen er å styrke pensjonistorganisasjonenes mulighet til å drive interessepolitisk arbeid, og å gi service til medlemmene. Bevilgningen fordeles i dag som tilskudd til Norsk Pensjonistforbund, som fordeler midler til andre landsdekkende pensjonistorganisasjoner etter en nøkkel organisasjonene er blitt enige om. Fordelingsnøkkelen består av et grunnbeløp til hver organisasjon og et beløp pr. betalende medlem. Ordningen forvaltes av Arbeids- og velferdsdirektoratet, som følger opp bruken av midler gjennom årsmelding, budsjett og regnskap.

Den fremtidige organisering av ordningen er under vurdering og forslag til endringer vil bli sendt på høring.

Budsjettforslag for 2010

Det foreslås bevilget 9,59 mill. kroner for 2010.

Programkategori 09.30 Arbeidsmarked

Utgifter under programkategori 09.30 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
634	Arbeidsmarkedstiltak	5 170 150	6 228 970	7 279 700	16,9
635	Ventelønn	282 983	230 000	210 000	-8,7
	Sum kategori 09.30	5 453 133	6 458 970	7 489 700	16,0

Utgifter under programkategori 09.30 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
01-23	Statens egne driftsutgifter	298 497	296 750	281 880	-5,0
70-89	Andre overføringer	5 154 636	6 162 220	7 207 820	17,0
	Sum kategori 09.30	5 453 133	6 458 970	7 489 700	16,0

Kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
21	Forsøk, utviklingstiltak m.v., <i>kan overføres</i>		15 514	66 750
76	Tiltak for arbeidssøkere, <i>kan overføres</i>		5 154 636	6 162 220
	Sum kap. 634		5 170 150	6 228 970

Overført fra 2008 til 2009:

Post 21: 3 804 000 kroner

Post 76: 131 770 000 kroner

Allmenn omtale

Arbeidsmarkedstiltakene har til hensikt å bedre arbeidssøkernes arbeidsevne og mulighet til å komme i arbeid gjennom virkemidler som bl.a. oppfølging, kvalifisering og arbeidstrening. Tiltakene må ses i sammenheng med de overordnede målene for Arbeids- og velferdspolitikken slik de framgår av omtalen under resultatområde 2.

Samlet gir departementets forslag en ramme på 7 279,7 mill. kroner for 2010 under kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, jf. omtale nedenfor under de enkelte postene. I tillegg kommer behovet for tilsagnsfullmakt på 3 145,65 mill. kroner.

Rapport

For å støtte opp om mer systematiske behovs- og arbeidsevnevurderinger i Arbeids- og velferdsetaten, og legge til rette for økt fleksibilitet i bruken av arbeidsrettede tiltak, ble opplegget for gjennomføring av arbeidsmarkedstiltakene justert noe i 2008 og 2009. De to postene som tidligere finansi-

erte arbeidsmarkedstiltak for ordinære og yrkeshemmede arbeidssøkere ble samlet under én budsjettpost fra og med 2008 – kap. 634, post 76 Tiltak for arbeidssøkere. Fra 2009 ble tiltak som tidligere ble finansiert som overslagsbevilgning tatt inn som en rammebevilgning under dette kapitlet.

I behandlingen av St.prp. nr. 1 (2008–2009) ble det bevilget midler som på bestemte forutsetninger om sammensetning og priser skulle gi Arbeids- og velferdsetaten rom for å gjennomføre om lag 68 000 plasser i gjennomsnitt for 2009. Tiltaksnivået skulle møte både konjunkturelle og strukturelle utfordringer på arbeidsmarkedet. Departementet har fortløpende vurdert behovet for tiltak i lys av endringene i konjunktursituasjonen og utviklingen i antall personer med behov for arbeidsrettet bistand, jf. bl.a. Stortingets merknad i Budsjettinnst. S. nr. 15 (2008–2009), hvor det forutsettes at det settes inn ekstra tiltak ved behov. Som følge av den økte arbeidsledigheten har tiltaksnivået blitt styrket med ytterligere 7 000 tiltaksplasser i gjennomsnitt i 2009, jf. St.prp. nr. 37 (2008–2009) Om endringer i statsbudsjettet i 2009 med tiltak for arbeid og St.prp. nr. 67 (2008–2009) Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2009. Den samlede bevilgning gir etter dette rom for å gjennomføre om lag 75 000 plasser i gjennomsnitt i 2009. Tiltaksnivået i 2009 skal møte behovet for arbeidsrettet bistand blant både ledige med moderat bistandsbehov og personer med nedsatt arbeidsevne.

I St.prp. nr. 1 (2008–2009) ble det signalisert usikkerhet rundt tiltaksgjennomføringen i 2009 og risiko for budsjettavvik og redusert måloppnåelse under kap. 634, post 76. Usikkerheten hadde bl.a. sammenheng med overføring av tiltaksplasser fra overslagsbevilgning til rammebevilgning, sammenlåsning av tiltak og innføring av nye tiltak, samt svingninger i prisene på tiltakene. I tillegg har det kommet omfattende endringer i tjenesteapparatet til Arbeids- og velferdsetaten som ledd i oppfølgingen av St.meld. nr. 9 (2006–2007), og etableringen av NAV-kontorer har vært krevende. I lys av disse usikkerhetsmomentene ble det lagt til grunn et minstekrav for tiltaksgjennomføringen i 2009 på 72 000 tiltaksplasser, noe som har blitt formidlet til Arbeids- og velferdsetaten i tildelingsbrevet.

Tall for 1. halvår 2009 viser at det er gjennomført om lag 70 450 tiltaksplasser i Arbeids- og velferdsetaten, noe som er om lag 3 130 lavere enn planlagt nivå for perioden. Avviket mellom planlagt tiltaksnivå og faktisk tiltaksnivå har bl.a. sammenheng med lavere aktivitet på utdanningstiltaket enn planlagt, jf. omtale nedenfor vedr. gjennomføring av tiltak overfor personer med nedsatt arbeidsevne.

I St.prp. nr. 1 (2008–2009) ble det særlig understreket at departementet vil følge utviklingen i ledighet, tiltaksdeltakelse og overgang til arbeid blant utsatte grupper på arbeidsmarkedet. Ut i fra hensynet til å synliggjøre Arbeids- og velferdsetatens fordeling av tiltaksressurser og oppfølgingen av særskilte arbeidssøkergrupper, rapporteres det fortsatt separat på innsats og status for henholdsvis ledige og personer med nedsatt arbeidsevne for 2008 og 1. halvår 2009. Den forholdsvis korte tiden med en felles budsjettpost gir begrenset grunnlag for å vurdere erfaringene med sammenslåingen av budsjettpostene. I forbindelse med statsbudsjettet for 2012 vil det foreligge et bredere vurderingsgrunnlag, og det vil da gjøres en nærmere vurdering av erfaringene med å samle flere budsjettposter under kap. 634, post 76.

Gjennomføring av tiltak overfor ledige med moderat bistandsbehov

I 2008 ble det i gjennomsnitt gjennomført om lag 10 680 tiltaksplasser under de ordinære arbeidsmarkedstiltakene i Arbeids- og velferdsetatens regi. Dette er om lag 770 færre plasser enn planlagt. I tillegg har Oslo kommune gjennomført om lag 330 plasser som et ledd i forsøk med kommunalt ansvar for arbeidsmarkedstiltak.

Den arbeidsrettete bistanden Arbeids- og velferdsetaten kan tilby skal vurderes og tilpasses ut i fra den enkelte arbeidssøkers behov. Samtidig ble det i St. prp. nr. 1 (2008–2009) presisert at utsatte grupper som ungdom, langtidsledige og innvandrere fortsatt skal sikres et tilfredsstillende tjenestetilbud. Det vises til nærmere omtale under delmål 1 Flere i arbeid og aktivitet og færre på stønad.

Gjennomføring av tiltak overfor personer med nedsatt arbeidsevne

Om lag 55 000 personer deltok i gjennomsnitt på ulike attføringstiltak i 2008, noe som tilsvarer 69 pst. av de som er registrert med nedsatt arbeidsevne i Arbeids- og velferdsetaten. Dette innebærer en nedgang på ett prosentpoeng sammenlignet med 2007. I 1. halvår 2009 var tilsvarende andel på tiltak sunket til 65 pst. I samme periode har det vært en økning i tallet på personer som er under kartlegging for yrkesrettet attføring.

Endringen kan skyldes flere forhold, bl.a. har arbeidssituasjonen vært presset ved mange NAV-kontor, det er innført nye rutiner for avklaring av arbeidsevne og bistandsbehov, og i tillegg er det en viss vekst i tallet på personer som er innvilget yrkesrettet attføring. I tillegg kan andelen på tiltak være påvirket av at personer med nedsatt arbeids-

evne ikke er direkte sammenliknbare med den tidligere gruppen av yrkeshemmede.

Omlægging av budsjettstrukturen med overføring av tiltak fra overslagsbevilgning til rammebevilgning innebar en viss usikkerhet når omfanget av utdanning som attføringstiltak skulle anslås. Arbeids- og velferdsetaten erfarer at det reelle behovet for utdanningstiltaket har vært lavere enn det som ble lagt til grunn ved planleggingen av 2009-budsjettet. Arbeids- og velferdsdirektoratet peker på dette som en av årsakene til at tiltaksnivået er lavere enn planlagt i 1. halvår 2009. Etaten vil høsten 2009 i større utstrekning ta i bruk alternative tiltaksplasser til utdanningsplasser for å øke tiltaksnivået for personer med nedsatt arbeidsevne.

Budsjettforslag for 2010

Post 21 Forsøk, utviklingstiltak mv., kan overføres

Bevilgningen vil bli benyttet til finansiering av forsøksvirksomhet på arbeidsmarkedsområdet i regi av Arbeids- og velferdsetaten. Bevilgningen vil også finansiere mindre utredninger av ulike deler av arbeidsmarkedspolitikken, analyser av arbeidsmarkedstilpasning for ulike grupper, og spredning av informasjon om resultatene. Den kan også nyttes til fellesprosjekter med andre der dette kan bidra til å fremme arbeidsmarkedspolitiske mål.

Arbeids- og velferdsetatens forsøks- og utviklingsmidler ble tidligere bevilget både over kap. 605, post 21 og kap. 634, post 21. Fra og med 2009 ble midlene til forsøks- og utviklingsvirksomhet i Arbeids- og velferdsetaten samlet under kap. 634, post 21. Se også omtale under kap. 605, post 21.

Det foreslås bevilget i alt 71,88 mill. kroner for 2010.

På bakgrunn av Stortingets behandling av St.prp. nr. 1 (2008-2009), er det bevilget 3 mill. kroner til et prøveprosjekt med servicehunder i offentlig regi, jf. Budsjett-innst. S. nr. 15 (2008–2009), som tilsvarende utgifter til igangsetting av prøvepro-

sjektet og det foreslås at midlene overføres fra kap. 2661, post 76 til kap. 634, post 21 Spesielle driftsutgifter.

Det foreslås å videreføre forsøksordningen med arbeids- og utdanningsreiser og funksjonsassistenter. Det er satt av henholdsvis 18,6 mill. kroner og 16,6 mill. kroner til disse formål i 2010.

For omtale av metodeutviklingsprosjekt innenfor arbeidsrettet rehabilitering, se omtale under kap. 634, post 76.

Post 76 Tiltak for arbeidssøkere, kan overføres

Forslaget til bevilgning under post 76 må ses i sammenheng med omtalen under delmål 1 Flere i arbeid og aktivitet og færre på stønad. Prognoser for utviklingen på arbeidsmarkedet tilsier at arbeidsledigheten vil stige i 2010, og det forventes en økning i antall personer med nedsatt arbeidsevne. Med bakgrunn i dette styrker Regjeringen innsatsen for å få flere i arbeid gjennom å øke antall tiltaksplasser i 2010.

Det foreslås bevilget i alt 7 207,82 mill. kroner i 2010. Teknisk sett legges det til grunn en økning på om lag 2 000 nye tiltaksplasser for ledige med moderat bistandsbehov og om lag 1 000 nye tiltaksplasser for personer med nedsatt arbeidsevne sammenliknet med Revidert nasjonalbudsjett 2009.

For å håndtere de nye tiltaksplassene, styrkes isolert sett også personellressursene i Arbeids- og velferdsetaten, jf. kap. 605, post 01. Den styrkede innsatsen i Regjeringens tiltakspakke og Revidert nasjonalbudsjett 2009 på totalt om lag 7 000 tiltaksplasser for personer med moderat bistandsbehov videreføres. Bevilgningen under post 76 gir på bestemte forutsetninger om kostnader og tiltaks sammensetning rom for å gjennomføre et tiltaksnivå på om lag 78 200 tiltaksplasser i gjennomsnitt i 2010 i regi av Arbeids- og velferdsetaten.

Tabellen nedenfor oppsummerer totalt behov for bevilgning og tilsagnsfullmakt for 2010.

Totalt bevilgningsbehov og tilsagnsfullmakt under kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak

	(i 1 000 kroner)
Totalt ressursbehov i 2010	7 525,137
- Behovet for tilsagnsfullmakt (pga. regnskapsmessig etterslep) til tiltaksplasser som gjennomføres i 2010, med utbetaling i 2011	763,12
+ Behovet for tilsagnsfullmakt (pga. regnskapsmessig etterslep) til tiltaksplasser som gjennomføres i 2009, med utbetaling i 2010	445,80
= Totalt bevilgningsbehov i 2010	7 207,82
Behovet for tilsagnsfullmakt for å opprettholde tiltaksnivået over årsskiftet 2010/2011, tilsagnsgivning for budsjettåret 2011 i 4. kvartal 2010	2 382,53
+ Behovet for tilsagnsfullmakt (pga. regnskapsmessig etterslep) til tiltaksplasser som gjennomføres i 2010, med utbetaling i 2011	763,12
= Totalt behov for tilsagnsfullmakt 2010	3 145,65

Nærmere om satsinger på arbeidsmarkedstiltak

Det vises til omtalen av arbeidsmarkedspolitikken innretning og innsats under delmål 1 Flere i arbeid og aktivitet og færre på stønad. Regjeringen går inn for å øke tiltaksinnsatsen i 2010.

Regjeringen har et sterkt fokus på gjennomføring av kvalifiseringsprogrammet. Arbeidsmarkedstiltak er viktige elementer i programmet, og skal bidra til å styrke deltakernes muligheter til å komme i arbeid eller utdanning. Det vises til nærmere omtale av kvalifiseringsprogrammet under delmål 8 Bedre levekårene for de vanskeligst stilte. Innsatsen under kvalifiseringsprogrammet må sees i sammenheng med arbeidsmarkedssatsingen jf. Handlingsplan mot fattigdom. Til sammen er det avsatt om lag 5 500 plasser til disse satsingene. Antall plasser videreføres i 2010. Det legges opp til inntil 1 000 flere tiltaksplasser til forsøket med tidsubestemt lønnstilskudd i gjennomsnitt i 2010 sammenliknet med nivået for 2009.

Å stimulere til deltakelse i arbeidslivet er en viktig strategi for å nå regjeringens ambisjoner knyttet til målene om et inkluderende arbeidsliv, fattigdomsbekjempelse og om et inkluderende samfunn. Arbeidsmarkedstiltakene inngår derfor også som sentrale elementer i handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen. Videre inngår arbeidsmarkedstiltak som et viktig element i Nasjonal strategiplan for arbeid psykisk helse (2007–2012). Den arbeidsmarkedspolitiske innsatsen på alle disse områdene videreføres i 2010.

Det foreslås avsatt midler til tiltaksplassene over denne posten til forsøksprosjektet med TV-

Tellus, TV av og med utviklingshemmede for 2010. Forsøksprosjektet hadde oppstart i første halvår 2009 og er planlagt å gå over fem år. Det vises til kap. 601, post 21 om forslag til avsatte midler til drift av prosjektet.

Det foreslås avsatt midler i 2010 over denne posten til drift Varig tilrettelagt arbeid i Prosjekt for sterkt fysisk funksjonshemmede – tilrettelegging av arbeidsplasser (Marensroprosjektet) i Skien i påvente av andre mulige finansieringsordninger.

I forbindelse med behandlingen av St.prp. nr. 59 (2007-2008) ble det vedtatt å avsette midler til etablering av forsøksvirksomhet innen arbeidsrettet rehabilitering, jf. Innst. S. nr. 270 (2007-2008). Som følge av dette er det iverksatt et metodeutviklingsprosjekt innenfor arbeidsrettet rehabilitering med sikte på inkludering av flere mennesker i arbeidslivet, herunder eget forsøk med metodeutvikling innen arbeidsrettet rehabilitering rettet mot overvektige. Hensikten med forsøksprosjektet er å prøve ut, videreutvikle og evaluere metoder og modeller innen arbeidsrettet rehabilitering med sikte på å gjøre brukere bedre i stand til å få eller beholde arbeid. Forsøket vil bli evaluert. Det er opprinnelig avsatt midler til metodeutviklingsprosjekt innenfor arbeidsrettet rehabilitering i 2009 under kap. 605, post 21. For at Arbeids- og velferdsetaten skal kunne følge opp tiltaksmidlene gjennom sitt datasystem, foreslås det at 9,3 mill. kroner overføres fra kap. 605, post 21 og 2,6 mill. kroner overføres fra kap. 605, post 70 til kap. 634, post 76 for 2010. Driftsmidler til prosjektet foreslås bevilget under kap. 605, post 21, jf. omtalen her og under kap. 605, post 70.

Kap. 3634 Arbeidsmarkedstiltak

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
85	Innfordring av feilutbetaling, Arbeidsmarkedstiltak	1 906	1 000	1 000
	Sum kap. 3634	1 906	1 000	1 000

Budsjettforslag for 2010**Post 02 Diverse inntekter**

Det vil fortsatt være behov for post 02 til føringer av inntekter som evt. regnskapsføres i 2010 i forbindelse med Fritt Fram. Prosjektet var et samarbeid mellom NAV Oppland og Oppland fylkeskommune og ble avsluttet i 2007. Det er knyttet usikkerhet til størrelsen på inntektene i 2010.

På denne bakgrunn foreslås at post 02 opprettholdes uten bevilgning.

Post 60 Refusjon, forsøk dagpenger

Prosjektet «Arbeid og velferd» i Verdal kommune ble ikke videreført i 2007, men det er nødvendig å opprettholde posten i 2010 for ev. inntektsføring av refusjoner.

Post 85 Innfordring av feilutbetaling, arbeidsmarkedstiltak

Inntektene under post 85 har sammenheng med innfordringer av feilutbetalinger til tiltaksarrangører og enkelte tiltaksdeltakere. Inntekten anslås til 1 mill. kroner i 2010.

Kap. 635 Ventelønn

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	282 983	230 000	210 000
	Sum kap. 635	282 983	230 000	210 000

Allmenn omtale

Ventelønnsordningen gir oppsagte tjenestemenn rett til ventelønn på bestemte vilkår og dessuten fortrinnsrett til ny stilling i staten. Ordningen er hjemlet i lov av 4. mars 1983 nr. 3 om statens tjenestemenn m.m. (tjenestemannsloven). I tillegg er oppsagte arbeidstakere fra utskilte, tidligere statlige, virksomheter gitt midlertidige rettigheter til den statlige fortrinnsretts- og ventelønnsordningen. Disse rettighetene er gitt i særlover som normalt varer tre år etter omdanningstidspunktet. Rettigheter som er utløst i denne perioden består imidlertid etter særlovens opphør. Eventuelle ventelønnskostnader som er hjemlet i særlov skal dekkes av virksomhetene/selskapene selv gjennom refusjonsplikt. Ordinære forvaltningsorganer er også pålagt refusjonsplikt. Arbeids- og velferdsetaten skal beregne og utbetale ventelønn.

Rapport

Det har i perioden 2005 til 2008 vært en nedgang i antall mottakere av ventelønn. Det gjennomsnittlige antallet ventelønnsrettigheter gikk ned fra om lag 2 660 i 2005 til 1 410 i 2008, mens utbetalingene ble redusert fra 449 mill kroner i 2005 til 283 mill. kroner. Reduksjonen har sammenheng med en lav tilgang under ordningen med ventelønn. Det forventes fortsatt en reduksjon i antall nye ventelønnsrettigheter fremover.

I august 2009 var det om lag 1 400 personer som hadde ventelønnsrettigheter. Av disse er det om lag 1 100 personer som mottok løpende utbetaling av ventelønn, mens i underkant av 300 personer hadde midlertidig stans i ytelsen bl.a. pga. midlertidig arbeid eller sykdom. Om lag 82 pst. av de som oppbeholder en ventelønnsrettighet kommer enten fra Telenor, Posten eller NSB med tilhørende datterselskaper. Kvinner utgjør 56 pst. av vente-

lønnsmottakerne, og 77 pst. av ventelønns-mottakerne er over 60 år. Kun 7 pst. er under 50 år.

Budsjettforslag for 2010

Post 01 Driftsutgifter, overslagsbevilgning

For å dekke utbetalinger til ventelønn foreslås for 2010 en bevilgning på 210 mill. kroner.

Kap. 3635 Ventelønn m.v.

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Refusjon statlig virksomhet m.v.	68 150	50 000	53 000
85	Innfordring av feilutbetaling av ventelønn	3 789	3 200	2 200
	Sum kap. 3635	71 939	53 200	55 200

Budsjettforslag for 2010

Post 01 Refusjon statlig virksomhet mv.

Under posten føres refusjonspliktige inntekter. Refusjonsbeløpet anslås til 53 mill. kroner i 2010.

Post 85 Innfordring av feilutbetaling av ventelønn

Inntektene under post 85 har sammenheng med innfordringer av feilutbetalinger av ventelønn. Inntekten anslås til 2,2 mill. kroner i 2010.

Programkategori 09.60 Kontantytelser

Utgifter under programkategori 09.60 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
660	Krigspensjon	740 922	675 600	620 000	-8,2
664	Pensjonstrygden for sjømenn	602 000	638 000	535 000	-16,1
666	Avtalefestet pensjon (AFP)	1 122 355	1 230 000	1 415 000	15,0
667	Supplerende stønad til personer over 67 år	267 133	300 000	330 000	10,0
	Sum kategori 09.60	2 732 410	2 843 600	2 900 000	2,0

Utgifter under programkategori 09.60 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
70-89	Andre overføringer	2 732 410	2 843 600	2 900 000	2,0
	Sum kategori 09.60	2 732 410	2 843 600	2 900 000	2,0

Kategorien omfatter kontantytelser/tilskudd til visse lovregulerte pensjonsordninger utenom folketrygden som helt eller delvis finansieres av staten. Det gjelder krigspensjon, pensjonstrygden for

sjømenn, avtalefestet pensjon med statstilskudd (AFP), samt supplerende stønad til personer med kort botid i Norge.

Kap. 660 Krigspensjon

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Tilskudd, militære, <i>overslagsbevilgning</i>	218 343	190 000	185 000
71	Tilskudd, sivile, <i>overslagsbevilgning</i>	522 579	485 600	435 000
	Sum kap. 660	740 922	675 600	620 000

Krigspensjonen har som hovedformål å gi invalidepensjon til personer som har fått mén eller redusert arbeidsevne som følge av skade eller påkjenninger under krigsdeltakelse, motstands- virksomhet, politisk fangenskap eller sjøtjeneste

under andre verdenskrig. I tillegg ytes fri medisinsk behandling og tannbehandling, samt tre ukers opphold pr. år på Bæreiasenteret eller i godkjent opptreningsinstitusjon. Pensjonsordningen gir også stønad til etterlatte.

Hovedtrekk ved regelverket

Krigspensjonen er primært en invalidepensjon som er hjemlet i fire lover:

- Lov av 13. desember 1946 nr. 21 om krigspensjonering for militærpersoner (militærloven), som omfatter militærpersoner som har fått mén som følge av skade, sykdom eller påkjenninger under tjenestegjøring i andre verdenskrig.
- Lov av 13. desember 1946 nr. 22 om krigspensjonering for hjemmestyrkepersonell og sivilpersoner (sivilloven), som gjelder personer som er påført skade ved krigsulykke i Norge, på norske skip eller i fiendtlig politisk fangenskap.
- Tilleggslov av 29. juni 1951 nr. 34, som gjelder sjømenn med en fartstid på minst seks måneder under andre verdenskrig som ikke var utsatt for krigsulykke som angitt i sivilloven, og personell ved det norske feltsykehuset i Korea.
- Lov av 22. mars 1968 nr. 2 om tillegg til krigspensjoneringslovene av 1946, som omfatter seks kategorier av krigsdeltakere og politiske fanger som var utsatt for usedvanlig hard påkjenning.

Det avgjørende inngangskriteriet for rett til pensjon etter de to lovene av 1946 og tilleggsloven av 1951 er at det foreligger årsakssammenheng mellom krigsskaden/krigspåkjenningen og senere uførhet eller sykdom. I motsetning til disse lovene har tilleggsloven av 1968 ikke noe ordinært krav om slik årsakssammenheng. Tilleggsloven av 1968 krever derimot at ervervsevnen må være varig nedsatt med minst 50 pst.

Ytelsene i krigspensjoneringen ble opprinnelig gitt ut fra en rekke ulike pensjonsgrunnlag som skulle gjenspeile den enkeltes lønnsnivå i 1946 eller senere dersom krigsskaden ikke var inntruffet. Fra 1. september 1999 gjelder ett felles pensjonsgrunnlag for de såkalte innsats- og overgrepsgruppene. Pr. 1. mai 2009 utgjør årspensjonen for disse gruppene 323 088 kroner, mens tilfeldig krigsrammede har en pensjon på 179 904 kroner pr. år.

Resultatrapport 2008

Militære

Utgiftene til militære krigspensjonister i 2008 fordelte seg slik: invalidepensjon 85,2 mill. kroner og enkepensjon 129,8 mill. kroner. Korrigert for veksten i grunnbeløpet er dette, i forhold til utgiftene i 2007, en nedgang på 15,2 pst. for invalidepensjonistene og en nedgang på 5,4 pst. for enkepensjonistene. I tillegg kommer utgifter til skadepkur på 3,4 mill. kroner.

Pr. 30. september 2008 var det 710 militære invalidepensjonister og 1 750 militære enkepensjonister. Antall invalidepensjonister gikk ned med 12,2 pst. sammenlignet med året før. Antall enkepensjonister gikk ned med 4,4 pst. i samme tidsrom. I perioden januar–september 2008 var avgangen 81 invalidepensjonister og 105 enkepensjonister, mens det var en tilgang på 1 invalidepensjonist og 41 enkepensjonister.

Gjennomsnittlig pensjonsgrad ved utgangen av september 2008 var for invalidepensjonistene 80,6 pst. og for enkepensjonistene 85,7 pst. Gjennomsnittsalderen pr. 30. september 2008 var 88 år for invalidepensjonistene og 84 år for enkepensjonistene.

Sivile

Utgiftene til sivile krigspensjonister i 2008 fordelte seg med 222,6 mill. kroner til invalidepensjon og 293,3 mill. kroner til enkepensjon. Korrigert for veksten i grunnbeløpet er dette en nedgang på 13,6 pst. for invalidepensjonistene og en nedgang på 8,6 pst. for enkepensjonistene i forhold til utgiftene i 2007. I tillegg kommer 6,7 mill. kroner til skadepkur.

Pr. 30. september 2008 var det 1 939 sivile invalidepensjonister og 3 213 sivile enkepensjonister. Antall invalidepensjonister gikk ned med 7,7 pst. fra 30. september 2007, mens antall enkepensjonister viste en nedgang på 6,0 pst. i samme periode. I perioden januar–september 2008 var det en avgang på 163 invalidepensjonister og 206 enkepensjonister, mens det var en tilgang på 29 invalidepensjonister og 49 enkepensjonister.

Gjennomsnittlig pensjonsgrad ved utgangen av september 2008 var for invalidepensjonistene 71,2 pst. og for enkepensjonistene 87,4 pst. Gjennomsnittsalderen pr. 30. september 2008 var 83,8 år for invalidepensjonistene og 84,2 år for enkepensjonistene.

Utfordringer og hovedprioriteringer

De aktuelle pensjonslovene regulerer forhold som ligger mange år tilbake i tid, og antallet pensjonister synker. Hovedprioriteringen fremover er fortsatt å sikre de krigsskadde og deres etterlatte rett ytelse til rett tid.

Budsjettforslag for 2010

Utgiftene til krigspensjon er generelt beregnet etter satser pr. 1. mai 2009, og utgjør nettobeløpet etter at det er gjort fradrag i krigspensjon på grunn av samordning med ytelser fra folketrygden og yrkesskadetrygd. Utgiftene til enkepensjoner med

videre inkluderer også barne- og ascendentpensjoner (pensjoner til slektninger i rett oppadstigende linje), men sistnevnte utgjør en svært beskjeden andel av utgiftene.

Post 70 Tilskudd, militære, overslagsbevilgning

Tabellen nedenfor viser budsjetterte utgifter for 2010:

	i 1 000 kroner
Invalidepensjoner, inklusive etterbetalinger	72 000
Enkepensjoner m.v. inklusive etterbetalinger	109 500
Skadepensjoner, militærpersoner	2 900
Sum (avrundet)	185 000

Det foreslås bevilget 185 mill. kroner for 2010.

Post 71 Tilskudd, sivile, overslagsbevilgning

Tabellen nedenfor viser budsjetterte utgifter for 2010:

	i 1 000 kroner
Invalidepensjoner, inklusive etterbetalinger	185 000
Enkepensjoner m.v. inklusive etterbetalinger	244 500
Skadepensjoner, sivilpersoner	5 800
Sum (avrundet)	435 000

Det foreslås bevilget 435 mill. kroner for 2010.

Kap. 664 Pensjonstrygden for sjømenn

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Tilskudd	602 000	638 000	535 000
	Sum kap. 664	602 000	638 000	535 000

Post 70 Tilskudd

Anslag over antall pensjonister og normalpensjoner for 2010¹

Pensjonsart	Antall	Årlige norm alpensjoner (1 000 kr)	Gjennomsnittlig pensjon pr. år (kr)
Alderspensjon før 67 år	6 750	1 122 000	166 222
Alderspensjon etter 67 år	4 825	58 000	12 021
Enkepensjon m.m.	5 500	83 000	15 091
Samlet	17 075	1 263 000	73 968

¹ Andre pensjonsarter enn alderspensjon før 67 år løper etter overgangsregler

Innledning

Formålet med pensjonstrygden for sjømenn er å gi arbeidstakere på skip mv. førtids alderspensjon fra fylte 60 til 67 år. Ordningen forvaltes av Pensjonstrygden for sjømenn.

Hovedtrekk ved regelverket

Lov om pensjonstrygd for sjømenn er av 3. desember 1948 nr. 7. Trygden omfatter som hovedregel norske statsborgere og personer med fast bopel i Norge, som er tilsatt som arbeidstakere på norsk-registrerte skip på 100 brutto registertonn eller mer.

Pensjonene

Fullt opptjent alderspensjon fra 1. mai 2009

	Kroner pr. år
360 farts måneder opptjent som underordnet før 1. mai 1993	170 543
360 farts måneder opptjent som underordnet etter 30. april 1993	199 404
360 farts måneder opptjent som overordnet	238 759
Maksimalt inntektsprøvd pensjonstillegg	47 752

Det ytes et inntektsprøvd pensjonstillegg til personer som har vært i yrket fram til pensjonsalderen. Tillegget er midlertidig, og skal nedtrappes for framtidige årskull ettersom det bygges opp tariffestede suppleringspensjoner i størstedelen av næringen.

Finansiering

Etter lov om pensjonstrygd for sjømenn § 8 dekkes utgiftene til pensjoner ved avgift på arbeidstakere og rederier, tilskudd fra trygdens fond og lovbestemte tilskudd fra staten. Trygden er garantert av staten.

Etter § 15 skal staten dekke den beregnede del av pensjonsutgiftene som skyldes:

- tillegg for fartstid under andre verdenskrig,
- enkepensjoner etter arbeidstakere som sluttet i pensjonsgivende tjeneste før 1. september 1939, og
- utenlandsk hvalfangst.

Staten skal dessuten gi et årlig tilskudd på 8 mill. kroner fra og med 1983. Videre må staten dekke underskuddet i trygden på grunn av sitt garantiansvar.

Resultatrapport 2008

I 2008 var avgangen av antall pensjonister 2 737 mens tilgangen var 1 374, det vil si en netto avgang på 1 363 pensjonister. Pr. 31. desember 2008 var det i alt 19 171 pensjonister.

Hovedprioriteringer for Pensjonstrygden for sjømenn i 2008 foruten å sikre de berettigede rett pensjon til rett tid, var løpende analyser av tryg-

dens økonomiske situasjon, en kvalitativ og effektiv administrasjon, brukerservice, samt forenkling og fornyelse. Videre har Pensjonstrygden for sjømenn innført nye rutiner for utbetaling av pensjon gjennom Arbeids- og velferdsetaten.

Utfordringer og hovedprioriteringer

Pensjonstrygden for sjømenn finansieres etter et utligningssystem, dvs. at årets pensjonsutgifter dekkes av årets inntekter.

Staten finansierer spesielle pensjonsforpliktelser og er garantist for ordningen. Trygden har hatt underskudd siden 1994. Den viktigste årsaken til dette er at det er færre aktive sjøfolk nå enn i store deler av etterkrigstiden. I henhold til sjømannspensjonstrygdloven § 14 har de årlige underskuddene vært dekket av reguleringsfondet. Dette fondet ble brukt opp i 2003, og staten må dekke trygdens underskudd på grunn av sitt garantiansvar.

Hovedoppgaven er å sikre de berettigede rett pensjon til rett tid. Det er videre prioriterte oppgaver for Pensjonstrygden å foreta løpende analyser av den økonomiske situasjonen, og å fortsette arbeidet med å forenkle saksbehandlingen.

Det er foretatt beregninger over kontantverdien av statens garantiansvar pr. 1. januar 2009 som viser at med uendret antall medlemmer, 3 pst. økning i grunnbeløpet pr. år og 3 pst. realrente, utgjør kontantverdien av statsgarantien rundt 2 260 mill. kroner for perioden 2009-2016. Med disse forutsetningene vil trygden være i økonomisk balanse fra 2017 og senere gå med et stadig økende overskudd.

Fra 2011 innføres fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering av alderspensjon fra folketrygden. Departementet arbeider med tilpasninger i supplerende pensjonsordninger, og vurderer tilpasning av pensjonstrygden for sjømenn til nytt pensjonssystem.

Budsjettforslag for 2010

Bevilgningen består av tilskudd til dekning av krigsfartstillegg med videre etter lovens § 15, som anslås til 115 mill. kroner. I tillegg skal trygdens underskudd dekkes i henhold til lovens § 8 om statsgarantien. Underskuddet anslås til 420 mill. kroner.

I alt foreslås det bevilget 535 mill. kroner i 2010.

Kap. 666 Avtalefestet pensjon (AFP)

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Tilskudd	1 122 355	1 230 000	1 415 000
	Sum kap. 666	1 122 355	1 230 000	1 415 000

Post 70 Tilskudd**Innledning**

Ordningen med avalefestet pensjon (AFP) ble avtalt i inntektsoppgjøret mellom LO og NHO (daværende NAF) i 1988. Ordningen ble innført fra 1. januar 1989 med en aldersgrense på 66 år. Også i offentlig sektor ble det inngått avtaler om AFP fra 1. januar 1989. Det ble etablert AFP i finansnæringen fra 1. januar 1995, mens ordningen i Spekter (daværende NAVO) ble innført fra 1. juli 1997. Laveste pensjonsalder i AFP-ordningen er i dag 62 år. Utgifter til AFP for statsansatte er budsjettet under Fornyings- og administrasjonsdepartementet kap. 1542 Tilskudd til Statens Pensjonskasse.

Formålet med AFP-ordningen var opprinnelig å gi slitne arbeidstakere med lange yrkeskarrierer mulighet til å gå av med alderspensjon før de nådde pensjonsalderen i folketrygden. I dag er om lag 65 pst. av landets yrkesaktive omfattet av AFP-ordningen. For sysselsatte 61-åringer (umiddelbart før rett til AFP inntreffer) kan andelen arbeidstakere med rett til AFP anslås til drøye 80 pst. De som omfattes arbeider innenfor områder der det er tariffavtaler og AFP inngår i tariffavtalen. AFP-ordningen fremstår i dag som en generell tidligpensjonsordning for de gruppene som omfattes.

Etter lov 23. desember 1988 nr. 110 om statstilskott til ordninger for avtalefestet pensjon dekker staten 40 pst. av de årlige utgiftene til AFP-pensjoner i privat sektor, eksklusive AFP-tillegget, for pensjonister i alderen 64 til 67 år på kapittel 666 post 70. De øvrige utgiftene til AFP i privat sektor dekkes av arbeidsgiverne, herunder fullt ut pensjonsutgiftene til 62- og 63-åringer. I tillegg til å dekke en del av pensjonsutgiftene, bidrar staten indirekte til finansiering gjennom skattemessig gunstig behandling av pensjonen, ved godskrivning av pensjonspoeng i folketrygden etter uttak av AFP, samt ved å dekke utgiftene ved Arbeids- og velferdsetatens arbeid.

Hovedtrekk ved regelverket

AFP gir den enkelte rett til å gå av med pensjon på bestemte vilkår før fylte 67 år. Vedkommende må være i inntektsgivende arbeid på pensjonerings-

tidspunktet. Pensjonering forutsetter at inntektsgivende arbeid opphører eller reduseres.

AFP beregnes i hovedsak som folketrygdens uførepensjon. AFP-mottakere i LO/NHO-området og YS-området får i tillegg utbetalt 950 kroner pr. måned skattefritt fra sluttvederlagsordningen (AFP-tillegg). Avtalene innenfor finansnæringen og Spekter-området gir pensjonistene et skattepliktig AFP-tillegg på 1 700 kroner pr. måned, slik ordningen også er i offentlig sektor. Tillegget finansieres i sin helhet av arbeidsgiverne. I offentlig sektor kan AFP fra fylte 65 år alternativt beregnes som en alderspensjon fra tjenestepensjonsordningen dersom dette er til gunst for pensjonisten.

Dersom pensjonisten har arbeidsinntekt, skal AFP-pensjonen reduseres med samme prosentsats som den nye arbeidsinntekten utgjør av beregnet tidligere arbeidsinntekt.

AFP kan ikke gis i kombinasjon med uførepensjon, etterlattepensjon, rehabiliteringspenger, attføringspenger tidsbegrenset uførestønad eller foreløpig uførepensjon fra folketrygden.

Resultatrapport**Utgiftsutviklingen**

Det er bare ordningene i privat sektor som får statstilskudd på kapittel 666 post 70. I kommunal og statlig sektor dekker arbeidsgiver utgiftene fullt ut.

Utgiftene til AFP på kap. 666 var i 2008 på 1 122,4 mill. kroner, mot 953,7 mill. kroner i 2008. Målt i løpende priser var dette en økning på 168,7 mill. kroner, eller 17,7 pst. Til sammenligning økte utgiftene med 12,3 pst. fra 2006 til 2007.

Ifølge vedtektene for LO/NHO-ordningen skal premien til AFP-ordningen fastsettes slik at det tas sikte på et fondsopplegg som er tilstrekkelig til å dekke pensjonsforpliktelsene ved et opphør av ordningen. Fondet har i dag en viss underdekning. Det er lagt opp til at årlige finansinntekter går til styrking av fondet, slik at underdekningen gradvis reduseres. Underdekningen i fondet har ingen betydning for løpende pensjonsforpliktelser. AFP-ordningen i Spekter er fullfondert, mens arbeidsgiv-

vernes forpliktelser i AFP-ordningen i finansnæringen er sikret gjennom bankgarantier.

En redegjørelse for antall stønadsmottakere og kjennetegn ved disse under AFP-ordningene er gitt

i avsnitt 3 Tilstandsvurdering, utviklingstrekk og utfordringer under omtalen av resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Viktige utviklingstrekk for grupper som omfattes av kapittel 666 post 70

Antall pensjonister med AFP under kap. 666 AFP, post 70 Statstilskudd (privat sektor, 64-67 år), pr. 31. desember 2008 og endring fra året før. Menn og kvinner 2004, 2007-2008

År	Antall			Endring i pst. fra året før		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2004	11 705	8 378	3 327	2,0	1,7	2,7
2007	13 388	9 315	4 073	7,5	6,3	10,3
2008	15 085	10 462	4 681	12,7	12,3	14,9

Antall AFP-pensjonister i privat sektor i alderen 64-67 år lå stabilt på drøye 11 000 personer i perioden 2003-2005. Pga. økt befolkning i den aktuelle aldersgruppen, samt høyere sysselsetting blant personer i AFP-alder, økte imidlertid antall motta-

kere i perioden 2005-2008. Økningen vil fortsette resten av tiåret etter hvert som de store etterkrigskullene kommer i denne aldersgruppen (1946-kohorten kunne gå av med AFP tidligst i 2008).

Antall nye AFP-pensjonister under kap. 666 AFP post 70 Statstilskudd (privat sektor, 64-67 år), i løpet av året og prosentvis endring fra året før. Menn og kvinner 2004, 2007-2008

År	Antall			Endring i pst. fra året før		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
2004	4 198	3 012	1 186	4,0	5,1	1,3
2007	5 172	3 593	1 579	5,7	5,4	6,5
2008	5 932	4 096	1 836	14,7	14,0	16,3

Utfordringer og hovedprioriteringer

Pensjonsreformen med innføring av fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 62 år fra 1. januar 2011, innebærer at AFP må tilpasses det nye regelverket. Departementet har i Ot.prp. nr. 111 (2008–2009) lagt fram forslag til ny lov om statstilskott til arbeidstakere som tar ut avtalefestet pensjon i privat sektor (AFP-tilskottsloven), som angir vilkårene for statstilskott til ny AFP, samt dagens AFP i overgangsperioden.

Et partssammensatt utvalg ledet av arbeids- og inkluderingsministeren forberedte behandlingen av offentlig tjenstepensjon og endelig tilpasning av AFP i offentlig sektor, som fant sted i lønnsoppgjøret 2009. I oppgjøret ble det avtalt at dagens regler for offentlig tjenstepensjon (bruttoordningen) og AFP i offentlig sektor videreføres med

nødvendige tilpasninger til innføringen av fleksibel alderspensjon i folketrygden fra 2011 og med de tilpasninger som følger av Stortingets vedtak fra mai 2005.

Det vises til nærmere omtale av tilpasninger i AFP-ordningene under delmål 5 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem – pensjonsreformen, under resultatområde 2.

Budsjettforslag for 2010

For 2010 er det lagt til grunn et gjennomsnittlig pensjonsnivå på om lag 202 000 kroner (ekskl. AFP-tillegget). Gjennomsnittlig antall pensjonister som staten gir tilskudd for er beregnet til 17 470 personer.

Det foreslås bevilget 1 415 mill. kroner i statstilskudd til AFP i privat sektor for 2010.

Kap. 667 Supplerende stønad til personer over 67 år

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	267 133	300 000	330 000
	Sum kap. 667	267 133	300 000	330 000

Post 70 Tilskudd, overslagsbevilgning**Innledning**

En ordning med supplerende stønad for personer med kort botid i Norge ble innført fra 2006. Formålet er å sikre eldre innvandrere og andre med liten eller ingen alderspensjon fra folketrygden en minsteinntekt på nivå med minstepensjon.

Hovedtrekk ved regelverket

Stønadene reguleres av lov 29. april 2005 om supplerende stønad til personar med kort butid i Noreg, og er ikke en folketrygdytelse.

Stønadene skal prøves mot alle typer inntekt hos stønadsmottakeren og eventuell ektefelle/samboer/registrert partner. Det er uten betydning om inntekten er fra Norge eller utlandet. Dersom det foreligger formue utover det vanlige, kan dette føre til avslag på supplerende stønad. Stønadsretten bortfaller ved opphold i utlandet i mer enn 90 dager, enten i sammenheng eller til sammen i løpet av en stønadperiode. Det kreves personlig fram møte for å sette fram krav om stønaden. Supplerende stønad gis for inntil 12 måneder av gangen.

Resultatrapport 2008

Ordningen er ny fra 2006. Antall stønadsmottakere har økt fra 2400 ved utgangen av 2006 til 2699 ved utgangen av 2008. Ved utgangen av 2008 var 64,6 pst. av stønadsmottakerne kvinner.

Utvikling i antall stønadsmottakere og stønadsbeløp pr. 31.12.2008

	Antall stønads- mottakere	Andel med reduisert ytelse, pst.	Gjennom- snittlig ytelse
2006	2 401	64,6	93 009
2007	2 575	67,2	96 937
2008	2 699	68,8	99 077

Utfordringer og hovedprioriteringer

Formålet med ordningen er å sikre eldre innvandrere og andre med liten eller ingen alderspensjon fra folketrygden en minsteinntekt på nivå med minstepensjon. Stortinget har bedt Regjeringen om å legge fram en evaluering av ordningen to år etter iverksetting.

Arbeidet med evaluering av ordningen er igangsatt og vil bli basert på bidrag fra Arbeids- og velferdsdirektoratet og Statistisk Sentralbyrå.

Budsjettforslag for 2010

Virkning av at minsteytelsen ble hevet i 2009

I tilknytning til oppfølgingen av trygdeoppkjøret for 2008 ble det foreslått å øke satsene for supplerende stønad og videre at satsene følger samme opptrappingsplan som særtillegget for alders-, uføre- og etterlattepensjon i perioden 2008-2010. Dette innebærer en økning i satsene pr. 1. mai 2009 for supplerende stønad fra 1,94 G til 1,97 G for enslige, fra 2,44 G til 2,47 G for personer med ektefelle under 67 år og fra 1,79 G til 1,82 G for hver av ektefellene når begge har fylt 67 år jf. Ot.prp. nr. 99 (2008-2009) Om lov om endringer i lov 29. april 2005 nr. 21 om supplerende stønad til personar med kort butid i Noreg (økning av stønadssatsene). Hevingen av satsene for supplerende stønad fra 1. mai 2009 er anslått å gi merutgifter på 3,8 mill. kroner i 2010.

Aktuell populasjon er innvandrere over 67 år som kom til Norge da de var 27 år eller eldre og nordmenn som kommer hjem etter lange utenlandsopphold. Det vil da ikke være mulig å opp tjene/bo seg til full ytelse fra folketrygden. Anslag som er lagt til grunn for budsjettforslaget på posten baserer seg på at gjennomsnittlig stønadsbeløp blir på kr 113 000 og at gjennomsnittlig antall mottakere blir 3000 i 2010.

Det foreslås bevilget 330 mill. kroner på denne posten i 2010.

Programkategori 29.20 Enslige forsørgere

Utgifter under programkategori 29.20 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
2620	Stønad til enslig mor eller far	3 720 966	3 797 300	4 091 200	7,7
	Sum kategori 29.20	3 720 966	3 797 300	4 091 200	7,7

Utgifter under programkategori 29.20 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
70-89	Andre overføringer	3 720 966	3 797 300	4 091 200	7,7
	Sum kategori 29.20	3 720 966	3 797 300	4 091 200	7,7

Kap. 2620 Stønad til enslig mor eller far

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Overgangsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	2 282 309	2 310 000	2 722 000
72	Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>	427 493	460 000	445 000
73	Utdanningsstønad	55 424	57 000	64 000
75	Tilskudd til flytting for å komme i arbeid	188	300	200
76	Forskuttering av underholdsbidrag	955 552	970 000	860 000
	Sum kap. 2620	3 720 966	3 797 300	4 091 200

Innledning

Formålet med stønad til enslig mor eller far er å gi personer med aleneomsorg for barn inntektssikring i en overgangsperiode, og stimulere til arbeid og utdanning slik at de kan bli i stand til å forsørge seg selv. Motivasjon og personlig oppfølging er sentrale virkemidler for å nå dette målet. Særlig fokus er rettet på oppfølging av grupper med spesielle behov.

Hovedtrekkene i regelverket

Full overgangsstønad er 1,97 ganger grunnbeløpet i folketrygden. Den er inntektsprøvd, og reduseres med 40 pst. for inntekt som overstiger halvparten av folketrygdens grunnbeløp. Stønad til barnetilsyn, utdanningsstønad og stønad til flytting for å komme i arbeid kan også gis på bestemte vilkår. Bidragsforskudd ytes til barn under 18 år som ikke bor sammen med begge foreldrene. Bidragsforskuddet er behovsprøvd ut fra mottakerens inntekt, antall egne barn i egen husstand, og om vedkommende er enslig eller gift/samboende.

Resultatrapport 2008

Utgiftsutviklingen

Stønadsutgifter til enslig mor eller far, løpende kroner (i 1 000 kroner) 2004-2008

År	2004	2005	2006	2007	2008	Endring 2004–2008 pst.
Overgangsstonad	2 253 120	2 329 081	2 315 661	2 232 516	2 282 309	1,3
Stonad til barnetilsyn	602 964	583 441	504 349	460 576	427 493	-29,1
Utdanningsstonad	81 380	80 631	76 996	67 929	55 424	-31,9
Stonad til flytting for å komme tilbake i arbeid	80	219	159	241	188	135,0
Sum totalt	2 937 544	2 993 371	2 897 165	2 761 262	2 765 415	-5,9

Fra 2007 til 2008 økte utgiftene til overgangsstonad med 2,2 pst. målt i løpende kroner. Målt i fast G gikk utgiftene ned med 3,1 pst.¹⁷ Nedgangen i utgiftene målt i fast G skyldes færre mottakere. Fra 2004 til 2008 økte de årlige utgiftene med 1,3 pst. målt i løpende kroner. Målt i fast G tilsvarer dette en nedgang i utgiftene på 14,8 pst.

Fra 2007 til 2008 gikk utgiftene til barnetilsyn ned med 7,2 pst. som følge av færre mottakere. Fra 2004 til 2008 har utgiftene falt med 29,1 pst. Reduksjonen i utgiftene kan i hovedsak forklares med færre mottakere og redusert maksimal pris i barnehage.

Utgiftene til utdanningsstonad gikk ned med 18,4 pst. fra 2007 til 2008, og kan forklares med en markant nedgang i antall mottakere. Fra 2004 til 2008 gikk utgiftene til utdanningsstonad ned med 31,9 pst. I samme periode ble antall mottakere av utdanningsstonad redusert med 42 pst. Nedgangen har bl.a. sammenheng med at mottakere av overgangsstonad er eldre enn tidligere, og dermed i større grad har tilbakelagt et utdanningsløp før de får barn.

En redegjørelse for antall stonadmottakere og kjennetegn ved disse er gitt i avsnitt 3 *Tilstandsvurdering, utviklingstrekk og utfordringer* under omtalen av resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Statens utgifter til bidragsforskudd

Statens utgifter til forskudd var i 2008 på 956 mill. kroner og refusjon fra de bidragspliktige var på 470 mill. kroner, dvs. at statens nettoutgifter var på 486 mill. kroner.

¹⁷ Ikke justert for effekten av at den årlige maksimalytelsen ble økt fra 1,85 G til 1,97 G fra 1. mai 2008

Budsjettforslag 2010

Følgende prognoser for utviklingen i antall stonadmottakere er lagt til grunn ved fastsetting av budsjettforslaget for 2010.

	2008	2009	2010
Mottakere av overgangsstonad	21 521	22 170	23 300

Post 70 Overgangsstonad, overslagsbevilgning

Fra 1. mai 2010 foreslås det å øke minsteytelsen fra 1,97 G til 2 G. Kostnadene ved forslaget om økning av minsteytelsen for overgangsstonad til enslige forsørgere vil beløpe seg til 32 mill. kroner i 2010.

Det foreslås bevilget 2 722 mill. kroner for 2010.

Post 72 Stonad til barnetilsyn, overslagsbevilgning

Det foreslås bevilget 445 mill. kroner for 2010.

Post 73 Utdanningsstonad

Det foreslås bevilget 64 mill. kroner for 2010.

Post 75 Tilskudd til flytting for å komme i arbeid

Det foreslås bevilget 0,2 mill. kroner for 2010.

Post 76 Forskuttering av underholdsbidrag

Det foreslås bevilget 860 mill. kroner for 2010.

Programkategori 29.50 Inntektssikring ved sykdom, arbeidsavklaring og uførhet

Utgifter under programkategori 29.50 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
2650	Sykepenger	31 403 538	32 614 928	37 513 406	15,0
2651	Ytelser under arbeidsavklaring			27 579 000	
2652	Medisinsk rehabilitering m.v.	8 858 123	9 040 000	2 093 000	-76,8
2653	Ytelser til yrkesrettet attføring	10 781 226	10 565 000	2 460 000	-76,7
2655	Uførhet	56 525 507	59 267 000	54 909 000	-7,4
	Sum kategori 29.50	107 568 394	111 486 928	124 554 406	11,7

Utgifter under programkategori 29.50 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
70-89	Andre overføringer	107 568 394	111 486 928	124 554 406	11,7
	Sum kategori 29.50	107 568 394	111 486 928	124 554 406	11,7

Kategorien omfatter utgifter til sykepenger, medisinsk rehabilitering, yrkesrettet attføring og ytelser til uføre. Under sykepenger inngår sykepenger, omsorgs- og pleiepenger, tilskudd til tilretteleggingstiltak, samt utgifter til feriepenger av sykepenger etter reglene i folketrygdlovens kapittel 8 og 9. Under medisinsk rehabilitering inngår rehabiliteringspenger etter folketrygdlovens kapittel 10 og utgifter til legeerklæringer. Under yrkesrettet attføring inngår attføringspenger og attføringsstønader etter folketrygdlovens kapittel 11. Under ytelser til uføre inngår tidsbegrenset uføres-

tønad, uførepensjon, foreløpig uførepensjon og menerstatning ved yrkesskade etter folketrygdlovens kapittel 12 og 13.

Stortinget vedtok høsten 2008 å erstatte rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad med en ny midlertidig trygdeytelse, arbeidsavklaringspenger, jf. Ot.prp. nr. 4 (2008-2009) og Innst. O. nr. 28 (2008-2009). Det nye regelverket trer i kraft 1. mars 2010. Retten til arbeidsavklaringspenger vil bli regulert i et nytt kapittel 11 i folketrygdloven.

Kap. 2650 Sykepenger

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Sykepenger for arbeidstakere m.v., <i>overslagsbevilgning</i>	27 662 663	28 630 000	32 840 000
71	Sykepenger for selvstendige, <i>overslagsbevilgning</i>	1 574 575	1 640 000	1 970 000
72	Omsorgs- og pleiepenger ved barns sykdom m.m., <i>overslagsbevilgning</i>	442 572	450 000	570 000
73	Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv., <i>kan overføres</i>	247 781	264 928	273 406
74	Refusjon bedriftshelsetjenester, <i>kan overføres</i>	12 111		
75	Feriepenger av sykepenger, <i>overslagsbevilgning</i>	1 463 836	1 630 000	1 860 000
	Sum kap. 2650	31 403 538	32 614 928	37 513 406

Overført fra 2008 til 2009:
Post 73: 65 293 000 kroner

ringspenger beregnes på samme måte som sykepenger. Det kan gis støtte til tilretteleggingstiltak i IA-virksomheter.

Innledning

Formålet med sykepenger er å gi kompensasjon for bortfall av arbeidsinntekt som følge av sykdom eller skade. Gjennom ordningene med omsorgspenger, pleiepenger og opplæringspenger gis det stønad ved barns og nære pårørendes sykdom.

Rapport**Utgiftsutvikling**

Folketrygdens totale utgifter til sykepenger var på 31 404 mill. kroner i 2008. Det tilsvarer en økning på 12,3 pst. sammenlignet med 2007.

Hovedtrekkene i regelverket

Sykepenger kan ytes sammenhengende i inntil ett år. Arbeidstakere får en kompensasjon på 100 pst. av inntektsgrunnlaget fra første dag, begrenset oppad til 6 ganger folketrygdens grunnbeløp. Sykepenger i de første 16 kalenderdagene ytes av arbeidsgiver (arbeidsgiverperioden). Selvstendig næringsdrivende har rett til sykepenger fra 17. dag med en kompensasjon på 65 pst. av inntektsgrunnlaget basert på pensjonsgivende årsinntekt. De har adgang til å tegne tilleggsforsikring i folketrygden etter ulike alternativer når det gjelder kompensasjonsnivå og ventetid. Omsorgs-, pleie- og opplæ-

Arbeidstakere

Økningen i utgiftene til sykepenger til arbeidstakere var på 12,1 pst. fra 2007 til 2008. Dette skyldes i hovedsak en økning i antall sykepengetilfeller og en sterk vekst i inntektsgrunnlaget. 96 pst. av utgiftene (26 668,6 mill. kroner) gjelder sykepenger ved egen sykdom etter arbeidsgiverperioden. Fra 2007 til 2008 er utgiftene til sykepenger til arbeidsledige redusert med 17,3 pst. til 315,6 mill. kroner. Dette har sammenheng med utviklingen på arbeidsmarkedet. Refusjon til ordningen for kronisk syke var på 394,5 mill. kroner i 2008, tilsvarende en økning på 5,5 pst. fra 2007.

Sykepengeutgifter på post 70 Arbeidstakere mv. etter formål (mill. kroner)

	2007	2008	Endring i pst.
Sykepenger ved egen sykdom etter arbeidsgiverperioden	23 654,2	26 668,6	12,7
Forsikringsordning for frilansere	0,6	0,6	-2,7
Sykepenger til yrkesaktive midlertidig ute av inntektsgivende arbeid	113,6	123,2	8,5
Sykepenger til arbeidsledige	381,5	315,6	-17,3
Refusjon til ordningene for			
– Små bedrifter	21,3	21,5	1,1
– Kronisk syke	374,1	394,5	5,5
– Tilskudd ved arbeidsreiser	6,3	7,0	11,6
– Gravide	79,9	78,0	-2,4
– Opplæringspenger ved omsorg for funksjonshemmet barn	44,8	50,6	12,9
– Pleiepenger ved pleie av nær pårørende i livets slutfase	2,5	3,0	17,0
Sum	24 678,8	27 662,7	12,1

Selvstendige næringsdrivende

Utgiftene til sykepenger til selvstendig næringsdrivende (post 71) var 1 575 mill. kroner i 2008. Dette tilsvarer en vekst på 10,9 pst. i forhold til 2007.

Omsorgs- og pleiepenger ved barns sykdom mv.

Utgiftene til omsorgs- og pleiepenger økte med 18 pst. til 443 mill. kroner i 2008. Av dette utgjorde utgiftene til omsorgspenger 12 mill. kroner, som tilsvarer en økning på 10,5 pst. fra 2007, mens utgiftene til pleiepenger utgjorde 430 mill. kroner, som tilsvarer en økning på 18,3 pst. fra 2007. Økningen i utgiftene har sammenheng med økning i antall sykepengedager pr. sysselsatt.

Tilretteleggingstilskudd og refusjon av bedriftshelsetjeneste

For å bidra til å nå målene i Intensjonsavtalen om et mer inkluderende arbeidsliv ble Tilretteleggingstilskuddet og Refusjon av bedriftshelsetjenester igangsatt i 2002. De totale utgiftene på post 73 Tilretteleggingstilskudd og post 74 Refusjon bedriftshelsetjeneste var hhv. 248 og 12 mill. kro-

ner i 2008. Til sammenligning var utgiftene i 2007 på hhv. 135 og 13 mill. kroner.

En redegjørelse for antall stønadsmottakere og kjennetegn ved disse er gitt i avsnitt 3 *Tilstandsvurdering, utviklingstrekk og utfordringer* under omtalen av resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Utviklingen i 2009

Etter 1. halvår 2009 er det regnskapsført 14 335 mill. kroner i sykepenger til arbeidstakere. Dette tilsvarer en vekst i utgiftene på 11,9 pst. i forhold til utgangen av 1. halvår 2008. Utgiftsøkningen skyldes økning i antall sykepengetilfeller og vekst i inntektsgrunnlaget.

Sykepenger til selvstendig næringsdrivende var 914 mill. kroner etter 1. halvår 2009. Dette er en økning på 21,9 pst. i forhold til utgiftene etter 1. halvår 2008. Utgiftene til omsorgs- og pleiepenger var på 232 mill. kroner etter 1. halvår 2009, hvilket tilsvarer en økning på 22,9 pst. i forhold til samme periode i 2008.

Budsjettforslag for 2010

Følgende prognoser er lagt til grunn ved fastsettning av budsjettforslaget for 2010:

Post		2008	2009	2010
70	Antall sysselsatte ¹ lønnstakere (gjennomsnitt i året)	2 449 800	2 440 000	2 430 200
	Sykepengedager pr. sysselsatt refundert av folketrygden (5 dagers uke)	11,7	12,1	12,2
71	Antall selvstendig næringsdrivende (gjennomsnitt i året)	168 100	167 400	166 800

¹ Sysselsettingstallene er hentet fra Nasjonalregnskapet (foreløpige tall).

Post 70 Sykepenger for arbeidstakere mv., overslagsbevilgning

På bakgrunn av utviklingen i sykefraværet hittil i år, legges det nå til grunn forutsetninger om en økning i det trygdefinansierte sykefraværet på 7 pst. på årsbasis i 2009, sammenliknet med 2008. For 2010 legges det til grunn en vekst i sykefraværet på 1 pst. i forhold til det gjennomsnittlige nivået i 2009. I tillegg til sykefraværet påvirkes sykepengeutgiftene av sysselsettingsutviklingen og lønnsveksten. I budsjettforslaget for 2010 er det lagt til grunn et fall i sysselsettingen på -0,4 pst. både i 2009 og 2010. Videre er det lagt til grunn en økning i sykepengegrunnlaget (lønnsvekst blant sykmeldte) på 7 pst. i 2009 og 3,5 pst. i 2010.

Det foreslås bevilget 32 840 mill. kroner for 2010.

Post 71 Sykepenger for selvstendige, overslagsbevilgning

Det foreslås bevilget 1 970 mill. kroner for 2010.

I forhold til saldert budsjett 2009 er dette en økning på 20,1 pst. Dette skyldes i hovedsak vekst i sykefraværet og lønnsvekstgrunnlaget.

Post 72 Omsorgs- og pleiepenger ved barns sykdom m.m., overslagsbevilgning

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil legge fram en lovproposisjon med forslag til tiltak for å bedre yrkesaktives muligheter for å kombinere arbeid med pleie- og omsorgsoppgaver. Kap. 2650, post 72 Omsorgs- og pleiepenger ved barns sykdom mv. er styrket med 10 mill. kroner i 2010 for å kunne iverksette tiltak som vil bli foreslått i lovproposisjonen.

Det foreslås bevilget 570 mill. kroner for 2010.

Post 73 Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv., kan overføres

Det foreslås bevilget 273,406 mill. kroner for 2010.

Post 75 Feriepenger av sykepenger, overslagsbevilgning

Det foreslås bevilget 1 860 mill. kroner for 2010.

Kap. 2651 Ytelser under arbeidsavklaring

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Arbeidsavklaringspenger, overslagsbevilgning			27 579 000
	Sum kap. 2651			27 579 000

Innledning

Rehabiliteringspenger, attføringspenger og tidsbegrenset uførestønad vil bli erstattet av en ny midlertidig folketrygdytelse, arbeidsavklaringspen-

ger, jf. Ot.prp. nr. 4 (2008-2009) og Innst.O. nr. 28 (2008-2009), som trer i kraft 1. mars 2010.

Det knytter seg en viss usikkerhet til ikrafttredelsesdatoen. Dette skyldes at implementeringen av det nye regelverket om arbeidsevnevurderinger og arbeidsavklaringspenger i seg selv vil bli

svært krevende og at Arbeids- og velferdsetatens samlede utfordringer utgjør en betydelig risiko også for iverksettelsen av det nye regelverket for arbeidsavklaringspenger og arbeidsevnevurderinger. Etter den formelle ikrafttreddelsen vil det nødvendigvis ta noe tid før målene med ordningen blir realisert.

Formålet med arbeidsavklaringspenger er å sikre inntekt for medlemmer som har fått sin arbeidsevne nedsatt pga. sykdom, skade eller lyte, mens de får aktiv behandling, deltar på arbeidsrettede tiltak eller får annen oppfølging med sikte på å skaffe seg eller beholde arbeid. Alle som mottar rehabiliteringspenger, attføringspenger eller tidsbegrenset uførestønad vil gå over på den nye ytelsen når denne trer i kraft. Det vil bli gitt overgangsregler som sikrer at disse mottakerne ikke går vesentlig ned i ytelse.

Hovedtrekk i regelverket

Retten til arbeidsavklaringspenger vil bli regulert i et nytt kapittel 11 i folketrygdloven. Arbeidsavklaringspenger skal gis til personer som har fått sin arbeidsevne nedsatt med minst halvparten. Mottaker skal bidra aktivt i prosessen med å komme i arbeid. Det kan også gis arbeidsavklaringspenger i nærmere bestemte venteperioder. Ytelsen skal gis så lenge det er påkrevd for at personen skal kunne gjennomføre planlagt aktivitet med sikte på å komme i arbeid, men allikevel ikke lenger enn fire år. Stønadsperioden kan i særlige tilfeller forlen-

ges. Arbeidsavklaringspenger tilsvarer 66 pst. av den pensjonsgivende inntekten i året før arbeidsevnen ble nedsatt med minst halvparten, eller i gjennomsnittet av de tre siste årene før arbeidsevnen ble nedsatt med minst halvparten. Pensjonsgivende inntekt over seks ganger folketrygdens grunnbeløp regnes ikke med i grunnlaget for arbeidsavklaringspenger. Arbeidsrettede tiltak og aktiv medisinsk behandling skal som hovedregel være prøvd før uførepensjon kan tilstås.

Budsjettforslag 2010

Post 70 Arbeidsavklaringspenger, overslagsbevilgning

Kap. 2652, post 70 Rehabiliteringspenger, kap. 2653, post 70 Attføringspenger og kap. 2655, post 74 Tidsbegrenset uførestønad opphører fra 1. mars 2010 og erstattes fra denne dato med kap. 2651 Ytelser under arbeidsavklaring, post 70 Arbeidsavklaringspenger. Kap. 2651, post 70 omfatter utgifter til arbeidsavklaringspenger og utgifter til overgangsordninger. Overgangsutgifter er kompensasjon til mottakere av de tre tidligere ytelsene som ellers ville ha fått redusert ytelse ved overgang til arbeidsavklaringspenger.

Det foreslås at minsteytelsen økes fra 1,97G til 2G fra 1. mai 2010. Kostnaden ved forslaget om økning av minsteytelsen for arbeidsavklaringspenger vil beløpe seg til 67 mill. kroner i 2010.

Det foreslås bevilget 27 579 mill. kroner 2010.

Kap. 2652 Medisinsk rehabilitering m.v.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Rehabiliteringspenger, <i>overslagsbevilgning</i>	8 599 149	8 770 000	1 813 000
71	Legeerklæringer	258 974	270 000	280 000
	Sum kap. 2652	8 858 123	9 040 000	2 093 000

Innledning

Rehabiliteringspenger er regulert i folketrygdlovens kapittel 10 Ytelser under medisinsk rehabilitering og skal sikre inntekt under aktiv behandling ved utsikt til bedring av arbeidsevnen. Post 71 Legeerklæringer skal dekke utgifter til erklæringer som Arbeids- og velferdsetaten innhenter fra leger og andre behandlere i tilknytning til behandling av krav om stønad. Legeerklæringer omfatter utgifter i forbindelse med takster, medisinsk vurde-

ring av arbeidsmuligheter ved sykdom og deltakelse i dialogmøter.

Hovedtrekk ved regelverket

Rehabiliteringspenger under aktiv behandling

Det kan ytes rehabiliteringspenger etter at retten til sykepenger er oppbrukt eller etter ett år med sammenhengende arbeidsuførhet på minst 50 pst. Som hovedregel kan rehabiliteringspenger bare

gis sammenhengende i ett år. I særskilte tilfeller kan stønadperioden forlenges i ytterligere 52 uker og ved meget alvorlige sykdomstilstander eller skader hvor den medisinske behandlingen tar lengre tid, kan det gis rehabiliteringspenger uten tidsbegrensning.

Rehabiliteringspenger tilsvarer 66 pst. av den pensjonsgivende inntekten i året før arbeidsevnen ble nedsatt med minst halvparten, eller gjennomsnittet av de tre siste årene før arbeidsevnen ble nedsatt med minst halvparten. Pensjonsgivende inntekt over seks ganger folketrygdens grunnbeløp regnes ikke med i grunnlaget for rehabiliteringspenger.

Rehabiliteringspenger (post 70) erstattes med arbeidsavklaringspenger fra 1. mars 2010. Det vises til omtale under kap. 2651 Ytelser under arbeidsavklaring.

Resultatrapport 2008

Utgiftsutviklingen

Rehabiliteringspenger

Folketrygdens samlede utgifter til rehabiliteringspenger var om lag 8 559 mill. kroner i 2008. Dette er en økning på 524 mill. kroner eller 6,5 pst. i forhold til 2007.

I gjennomsnitt mottok 45 540 personer rehabiliteringspenger i 2008, som tilsvarer en nedgang på 0,9 pst. i forhold til 2007.

I 2008 ble det utbetalt en gjennomsnittlig ytelse omregnet til årsbeløp på om lag 188 800 kroner pr. person. Dette tilsvarer en oppgang i gjennomsnittlig ytelse på 1,8 pst. målt i fast G i forhold til 2007. Gjennomsnittlig utbetalingsgrad for rehabiliteringspenger var 87,0 pst. i 2008. Dette er en svak

nedgang i forhold til 2007 da utbetalingsgraden var om lag 87,4 pst.

Legeerklæringer

Utgiftene i perioden 2006-2008 viser en svak vekst utover de generelle takstendringene. Fra januar til juni 2009 er det utbetalt 135 mill. kroner, som tilsvarer en oppgang på omlag 0,4 pst. i forhold til samme periode i 2008. Den svake volumveksten må sees i sammenheng med overføring av legeerklæringer i forbindelse utenlandssaker ved refusjon av legemidler fra dette kapitlet til kap. 2751, post 71 under Helse- og omsorgsdepartementet.

En redegjørelse for antall stønadsmottakere og kjennetegn ved disse er gitt i avsnitt 3 *Tilstandsvurdering, utviklingstrekk og utfordringer* under omtalen av resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Utgiftsutviklingen i 2009

Det har vært en betydelig vekst i antall mottakere av rehabiliteringspenger i 1. halvår 2009. Ved utgangen av juni 2009 var det 49 730 mottakere, en økning på 11 pst. i forhold til samme periode i 2008. Prognosen viser at gjennomsnittsbeholdning for 2009 vil være tilnærmet 50 000 rehabiliteringsmottakere. Veksten i gjennomsnittsbeholdningen vil gi en utgiftsvekst i 2009.

Det antas ingen vesentlige endringer i utgiftutviklingen på legeerklæringer for 2009.

Budsjettforslag for 2010

Følgende prognoser er lagt til grunn ved fastsettning av budsjettforslaget for 2010:

Plantall – rehabiliteringspenger

Post		2008	2009	2010
70	Gjennomsnittlig antall mottakere	45 540	49 280	53 765

Post 70 Rehabiliteringspenger, overslagsbevilgning

Rehabiliteringspenger blir erstattet av kap. 2651 Ytelser under arbeidsavklaring, post 70 Arbeidsavklaringspenger fra 1. mars 2010.

Det foreslås bevilget 1 813 mill. kroner for 2010.

Post 71 Legeerklæringer

Bevilgning til legeerklæringer dekker utgifter til honorarer i forbindelse med erklæringer fra leger

og andre sykmeldende behandlere. Erklæringene innhentes av Arbeids- og velferdsetaten i tilknytning til krav om stønader som sykepenger, rehabiliteringspenger, attføringspenger, uføreytelser, grunn- og hjelpestønad, legemidler (§9.1), bilstønad m.m.

I posten inngår utgifter til en rekke takster, hvorav takst L1 – «medisinsk vurdering av arbeidsmuligheter ved sykdom (sykmeldingsattesten)» er den hyppigst brukte taksten. Den største utgiftspost er imidlertid L40 – «Legeerklæring ved arbeidsuførhet (uføresaker, bilsaker etc)».

Det foreslås bevilget 280 mill. kroner for 2010.

Kap. 2653 Ytelser til yrkesrettet attføring

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Attføringspenger, <i>overslagsbevilgning</i>	9 751 517	10 072 000	1 890 000
71	Attføringsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 029 709	493 000	570 000
	Sum kap. 2653	10 781 226	10 565 000	2 460 000

Innledning

Ytelser til yrkesrettet attføring er regulert i folketrygdloven kapittel 11, og kan gis personer som pga. sykdom, skade eller lyte har fått sin evne til å utføre inntektsgivende arbeid varig nedsatt, eller har fått sine muligheter til å velge yrke eller arbeidsplass vesentlig innskrenket. Attføringsytelser gis i forbindelse med tiltak som er nødvendige og hensiktsmessige for at medlemmet skal bli i stand til å skaffe seg eller beholde høvelig arbeid. Attføring skal som hovedregel være prøvd før uførepensjon kan tilstås.

Hovedtrekkene i regelverket

Ytelsene til yrkesrettet attføring består av attføringspenger (post 70) og attføringsstønader (post 71). Attføringspenger er en ytelse til livsopphold for personer under yrkesrettet attføring, og tilsvarer 66 pst. av den pensjonsgivende inntekten året før inntektsevnen ble nedsatt med minst halvparten, eller i gjennomsnittet av de tre siste årene før inntektsevnen ble nedsatt med minst halvparten. Pensjonsgivende inntekt over seks ganger folketrygdens grunnbeløp regnes ikke med i grunnlaget for attføringspenger. Attføringsstønader er ytel-

ser til hel eller delvis dekning av utgifter knyttet til tiltaksdeltakelse. Det bevilges også midler til yrkesrettet attføring over kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak til et bredt spekter av tiltak.

Attføringspenger (post 70) blir erstattet med arbeidsavklaringspenger fra 1. mars 2010. Det vises til omtale under kap. 2651 Ytelser under arbeidsavklaring.

Resultatrapport 2008**Utgiftsutviklingen**

I 2008 var utgiftene til yrkesrettet attføring over kap. 2653 om lag 10,8 mrd. kroner. Dette var 500 mill. kroner lavere enn utgiftene i 2007 målt i løpende kroner, noe som tilsvarer en reduksjon på om lag 4,4 pst. Utgiftene på post 70, attføringspenger, ble redusert med om lag 3,8 pst. sammenliknet med utbetalingen i 2007, mens utgiftene på post 71, attføringsstønader, ble redusert med om lag 11 pst.

Om lag 74 pst. av de samlede utgiftene til yrkeshemmede ble i 2008 finansiert over kap. 2653, mens om lag 26 pst. ble finansiert over kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for arbeidssøkere. Om lag 90 pst. av utgiftene på kap. 2653 var attføringspenger.

Forbruk attføringsstønader i 2007 og 2008

	Regnskap 2007	Regnskap 2008	Prosentvis endring	Andel av forbruk 2008 i pst.
Attføringshjelp flytting	8 570 255	5 909 266	- 31,0	0,6
Attføringshjelp bøker og undervisnings materiell	76 108 760	71 921 183	- 5,5	7,0
Attføringshjelp eksamensgebyr/ -semesteravg./ skolepenger (flyttet til kap 634, post 76 fra 2009)	460 769 032	408 947 236	- 11,2	39,7
Attføringshjelp fadder	45 680 585	57 013 400	24,8	5,5
Attføringshjelp arb.trening	12 964 767	8 927 908	- 31,1	0,9
Attføringshjelp boutgifter	82 232 418	62 908 955	- 23,5	6,1
Attføringshjelp husholdningutg. ¹	8 608 804	4 085 188	- 52,5	0,4
Attføringshjelp dagl. Reise	275 563 448	242 259 662	- 12,1	23,5
Attføringshjelp hjemreise	22 042 901	18 400 369	- 16,5	1,8
Attføringshjelp barnetilsyn	164 436 084	149 335 464	- 9,2	14,5
Sum attføringshjelp	1 156 977 053	1 029 708 631	- 11,0	100,0

¹ Ordningen hvor attføringshjelp gis for å dekke husholdningsutgifter er under utfasing.

Utgiftene til attføringsstønader falt med 11 pst. fra 2007 til 2008. Det var en nedgang i utgiftene til alle stønadstypene utenom stønad til fadder. Stønad til skolegang (stønad til bøker, undervisningsmateriell, eksamensgebyr, semesteravgift og skolepenger) utgjør den største andelen som i 2008 tilsvarte om lag 47 pst. av alle stønadene. Stønad til skolegang har blitt redusert betydelig de siste årene. Fra 2007 til 2008 falt utgiftene med om lag 56 mill. kroner eller om lag 10 pst. I tillegg til nedgang i antall attføringspengemottakere generelt kan lavere utgifter til skolegang ha sammenheng med innføring av varighetsbegrensning og kostnadstak knyttet til skoletiltaket fra hhv. 2004 og 2003.

Stønad til daglig reise utgjorde også en stor andel av de totale attføringsstønadene. Stønad til husholdsutgifter, arbeidstrening og flytting gikk mest ned i 2008, henholdsvis om lag 53 pst., 31 pst. og 31 pst.

En redegjørelse for antall stønadsmottakere og kjennetegn ved disse er gitt i avsnitt 3 *Tilstandsvurdering, utviklingstrekk og utfordringer* under omtalen av resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Utgiftsutviklingen i 2009

Det har vært en liten økning i antall attføringsmottakere i 1. halvår 2009. Ved utgangen av juni 2009 var det totalt 57 918 mottakere, en økning på 3,9

pst. i forhold til samme periode i 2008. Prognosen viser at gjennomsnittsbeholdningen for 2009 vil øke til om lag 58 000 personer. Veksten i gjennomsnittsbeholdningen vil gi en utgiftsvekst i 2009.

Budsjettforslag for 2010

Følgende prognoser er lagt til grunn ved fastsettning av budsjettforslaget for 2010:

Plantall – Attføringspenger

Post	2008	2009	2010
70 Gjennomsnittlig antall mottakere	55 481	58 000	64 000

Post 70 Attføringspenger, overslagsbevilgning

Attføringspenger blir erstattet av kap. 2651 Ytelser under arbeidsavklaring, post 70 Arbeidsavklaringspenger fra 1. mars 2010.

Det foreslås bevilget 1 890 mill. kroner for 2010.

Post 71 Attføringsstønad, overslagsbevilgning

Det foreslås bevilget 570 mill. kroner for 2010.

Kap. 2655 Uførhet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	18 596 076	18 775 000	19 820 000
71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	28 474 246	29 160 000	31 270 000
72	Sært tillegg, <i>overslagsbevilgning</i>	1 626 165	2 042 000	1 904 000
73	Foreløpig uførepensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	166 225	160 000	40 000
74	Tidsbegrenset uførestønad, <i>overslagsbevilgning</i>	7 492 266	8 960 000	1 705 000
75	Menerstatning ved yrkesskade, <i>overslagsbevilgning</i>	96 850	100 000	100 000
76	Yrkesskadetrygd gml. Lovgivning, <i>overslagsbevilgning</i>	73 679	70 000	70 000
	Sum kap. 2655	56 525 507	59 267 000	54 909 000

Innledning

Formålet med uføreytelserne er å sikre inntekt til personer som har fått inntekts- eller arbeidsevnen varig nedsatt pga. sykdom, skade eller lyte. Fra 2004 har man hatt en todelt ordning bestående av tidsbegrenset uførestønad og uførepensjon.

Hovedtrekkene i regelverket

For å ha rett til tidsbegrenset uførestønad eller uførepensjon, må inntekts- eller arbeidsevnen være varig nedsatt med minst 50 pst. pga. sykdom, skade eller lyte. Det er videre krav om at søkeren skal ha gjennomgått hensiktsmessig behandling og at yrkesrettet attføring skal være forsøkt, dersom ikke åpenbare grunner tilsier at attføring ikke er hensiktsmessig. Hvis uførheten skyldes yrkesskade, gjelder særregler.

Uførepensjon skal gis når stønadsmottakeren ikke antas å ha mulighet til å komme tilbake i arbeid eller øke arbeidsinnsatsen vesentlig. Ytelsen beregnes etter samme prinsipp som alderspensjon. Tidsbegrenset uførestønad skal gis når det er en viss sannsynlighet for at inntektsevnen kan bedres og at vedkommende kan komme tilbake i arbeid på heltid eller deltid. Tidsbegrenset uførestønad beregnes på samme måte som rehabiliteringspenger. Tidsbegrenset uførestønad (post 74) blir erstattet med arbeidsavklaringspenger fra 1. mars 2010. Det vises til omtale under kap. 2651 Ytelser under arbeidsavklaring.

Personer som blir uføre før fylte 26 år pga. en alvorlig og varig sykdom, skade eller lyte som er klart dokumentert får tilleggspensjon beregnet på grunnlag av medregnede pensjonspoeng på 3,5 årlig.

Mottakere av uføreytelser kan gis et barnetillegg pr. barn på maksimalt 40 pst. av folketrygdens grunnbeløp. Barnetillegget er behovsprøvd mot ektefelle/samboers inntekt.

Foreløpig uførepensjon er en midlertidig ytelse som kan innvilges i ventetiden før vedtak om uførepensjon.

Menerstatning fra folketrygden gis når en yrkesskade fører til varig medisinsk invaliditet på minst 15 pst., og utmåles i forhold til graden av invaliditet. Yrkesskadetrygd, gis for skadetilfeller som inntraff før 1. januar 1971, og som er meldt før 1. januar 1990.

Resultatrapport 2008**Utgiftsutviklingen**

Utgiftene til uføreytelser økte med 8,3 pst. eller 4,3 mrd. kroner fra 2007 til 2008. Totalt var utgiftene i 2008 på 56 526 mill. kroner, hvorav tidsbegrenset uførestønad utgjorde 7 492 mill. kroner.

Utgiftsveksten kan i stor grad forklares med en økning i antall uføre, noe som bl.a. henger sammen med den demografiske utviklingen. I tillegg har nye uførepensjonister et høyere pensjonsgrunnlag enn de som har avgang fra ordningen. I forbindelse med trygdeoppjøret for 2008 ble folketrygdens grunnbeløp økt med 5,2 pst. i 2008, samt at særtillegget for uførepensjonister, minsteytelsen for tidsbegrenset uførestønad og ytelsene til unge uføre ble økt.

Utgiftene til foreløpig uførepensjon ble redusert med over 30 pst. fra 2007 til 2008. Antall mottakere av foreløpig uførepensjon har variert kraftig de siste årene. Dette antas å ha sammenheng med innføringen av tidsbegrenset uførestønad fra 1.

januar 2004, og den til enhver tid gjeldende restansesituasjon på uføreområdet.

En redegjørelse for antall stønadsmottakere og kjennetegn ved disse er gitt i avsnitt 3 *Tilstandsvurdering, utviklingstrekk og utfordringer* under omtalen av resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Yrkesskadetrygd, gammel lovgivning

Ved utgangen av 2008 var det om lag 1 300 uførepensjonister og om lag 500 enkepensjonister med yrkesskadetrygd. Yrkesskadetrygden har avtakende betydning fordi den bare omfatter skader som er inntruffet før 1971.

Vurdering av yrkesskadesystemet

Spørsmålet om reglene for økonomisk kompensasjon ved yrkesskader og yrkessykdommer er for tiden til vurdering i Arbeids- og inkluderingsdepartementet. I dag er det en lovfestet obligatorisk

yrkesskadeforsikring der det utbetales erstatninger i tillegg til folketrygdens ytelser ved yrkesskade. Som en oppfølging av NOU 2004:3 arbeider departementet med et forslag om å slå sammen de to yrkesskadeordningene til en arbeidsskadeforsikring. Arbeids- og inkluderingsdepartementet hadde i 2007 på høring et nytt forslag om organisering av ny yrkesskadeordning, som bl.a. innebærer at det opprettes en frittstående og uavhengig arbeidsskadeenhet i offentlig regi som skal avgjøre krav om erstatning ved arbeidsskade. Forslaget er nærmere utdypet og konkretisert, og har vært på ny høring i 2009.

I NOU 2008:11 Yrkessykdommer har et medisinsk ekspertutvalg foreslått endringer i dagens yrkessykdomsregelverk. Innstillingen har vært på høring sammen med det utdypede forslaget til ny organisering av yrkesskadeområdet.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet arbeider nå med oppfølging av høringene.

Budsjettforslag for 2010

Følgende prognoser er lagt til grunn ved fastsetting av budsjettforslaget for 2010

	2008	2009	2010
Antall uførepensjonister med grunnpensjon pr. 31.12.	295 968	295 440	300 941
Antall uførepensjonister med tilleggspensjon pr. 31.12.	287 152	287 032	292 648
Antall uførepensjonister med sært tillegg pr. 31.12.	57 126	56 648	55 080
Antall stønadsmottakere med tidsbegrenset uførestønad pr. 31.12.	43 968	49 812	55 428
Gjennomsnittlig grunnpensjon, inkl. etterbet., kroner	66 300	66 800	65 900
Gjennomsnittlig tilleggspensjon, inkl. etterbet., kroner	104 600	107 000	106 900
Gjennomsnittlig sært tillegg, inkl. etterbet., kroner	30 000	33 300	33 350
Gjennomsnittlig tidsbegrenset uførestønad	179 700	184 400	184 900

Beløpene i tabellen er basert på G = 72 881.

Plantall – yrkesskadepensjoner (post 76 yrkesskadetrygd, gml. lovgivning)

	2006	2007	2008
Antall uførepensjonister pr. 31.12.	1 325	1 230	1 140
Antall enkepensjonister pr. 31.12.	525	460	400
Gjennomsnittlig pensjon uførepensjonister	31 650	32 960	34 320
Gjennomsnittlig pensjon enkepensjonister	37 590	39 560	41 640

Post 70 Grunnpensjon, overslagsbevilgning

Det foreslås bevilget 19 820 mill. kroner for 2010.

Post 71 Tilleggspensjon, overslagsbevilgning

Det foreslås bevilget 31 270 mill. kroner for 2010.

Post 72 Særtilllegg, overslagsbevilgning

Heving av særtillegget

I trygdeoppgjøret for 2008 ble partene enige om en plan for å trappe opp minstepensjonen til enslige pensjonister slik at den fra 1. mai 2010 skal utgjøre to ganger grunnbeløpet. Første skritt var å heve den ordinære særtillleggssatsen fra 79,33 pst. til 94 pst. av grunnbeløpet fra 1. mai 2008. Deretter ble satsen trappet videre opp til 97 pst. av grunnbeløpet fra 1. mai 2009. Fra 1. mai 2010 heves den ordinære særtillleggssatsen til 100 pst. av grunnbeløpet.

Økningen av særtillegget fra 1. mai 2010 til 100 pst. av grunnbeløpet gir samlede merutgifter på 54 mill. kroner på kap. 2655 post 72.

Det foreslås bevilget 1 904 mill. kroner for 2010.

Post 73 Foreløpig uførepensjon, overslagsbevilgning

Det foreslås bevilget 40 mill. kroner for 2010.

Post 74 Tidsbegrenset uførestønad, overslagsbevilgning

Tidsbegrenset uførestønad blir erstattet av kap. 2651 Ytelser under arbeidsavklaring, post 70 Arbeidsavklaringspenger fra 1. mars 2010.

Det foreslås bevilget 1 705 mill. kroner for 2010.

Post 75 Menerstatning ved yrkesskade, overslagsbevilgning

Det foreslås bevilget 100 mill. kroner for 2010.

Post 76 Yrkesskadetrygd gml. lovgivning, overslagsbevilgning

Det foreslås bevilget 70 mill. kroner for 2010.

Programkategori 29.60 Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne mv.

Utgifter under programkategori 29.60 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
2661	Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler m.v.	8 453 794	8 826 600	9 163 300	3,8
	Sum kategori 29.60	8 453 794	8 826 600	9 163 300	3,8

Utgifter under programkategori 29.60 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
70-89	Andre overføringer	8 453 794	8 826 600	9 163 300	3,8
	Sum kategori 29.60	8 453 794	8 826 600	9 163 300	3,8

Kap. 2661 Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler m.v.

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Grunnstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 583 339	1 640 000	1 690 000
71	Hjelpestønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 659 681	1 720 000	1 760 000
73	Hjelpemidler m.v. under arbeid og utdanning	106 955	115 660	63 000
74	Tilskudd til biler	912 557	930 000	1 045 000
75	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler	2 828 188	2 967 400	3 049 300
76	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester	112 578	123 540	131 000
77	Ortopediske hjelpemidler	798 818	830 000	925 000
78	Høreapparater	451 678	500 000	500 000
	Sum kap. 2661	8 453 794	8 826 600	9 163 300

Innledning

Kapitlet omfatter grunnstønad, hjelpestønad og hjelpemiddelområdet, dvs. stønad til alle typer hjel-

pemidler for personer med varig nedsatt funksjonsevne i dagliglivet, arbeidslivet og i tilknytning til utdanning, etter reglene i folketrygdlovens kapittel 6 og 10.

Hovedtrekkene i regelverket

Grunnstønnad og hjelpestønad

Grunnstønnad skal gi økonomisk kompensasjon for visse varige, løpende ekstrautgifter pga. varig sykdom, skade eller lyte. Stønaden kan gis til dekning av ekstrautgifter til drift av tekniske hjelpemidler, transport, hold av førerhund, teksttelefon og i særlige tilfeller vanlig telefon, bruk av proteser og støtbandasjer o.l., fordyret kosthold ved diett og slitasje på klær og sengetøy.

Hjelpestønnad skal gi økonomisk kompensasjon for særskilt tilsyn eller pleie pga. varig sykdom, skade eller lyte. Rett til hjelpestønad til tilsyn og pleie forutsetter at det foreligger et privat pleieforhold.

Hjelpemidler

Personer med varige funksjonsnedsettelse (over to år) kan få stønad til hjelpemidler fra folketrygden når disse er nødvendige og hensiktsmessige for å skaffe eller beholde arbeid, bedre funksjonsevnen i dagliglivet eller kunne motta pleie i hjemmet. Stønaden kan gis i form av tekniske produkter

som f.eks. elektriske rullestoler, høreapparater og ortopediske hjelpemidler.

Det kan ytes stønad til bil for å kompensere for utgifter bruker har pga. vanskeligheter med å benytte offentlig transport som følge av sykdom, skade eller lyte. For å bedre funksjonsevnen i arbeidslivet, kan det gis stønad til ombygging av maskiner på arbeidsplassen.

Hjelpemidler kan også gis som tjenester. Det gis bl.a. stønad til tolkehjelp for hørselshemmede og tilpasningskurs for personer med sansetap.

Resultatrapport 2008

En redegjørelse for antall mottakere av grunn- og hjelpestønad samt kjennetegn ved disse, er gitt i avsnitt 3 *Tilstandsvurdering, utviklingstrekk og utfordringer* under omtalen av resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Stortinget vedtar satsene for grunn- og hjelpestønad i eget romertallsvedtak. Forslag til satser for 2010 framgår også av budsjettforslaget for 2010 (under). Tabellene under viser antall grunn- og hjelpestønadmottakere etter alder og sats pr. 31. desember 2008.

Antall grunnstønadmottakere etter alder og sats

Alder	I alt	0-17 år	18-66 år	67 år og eldre
Antall i alt	130 335	15 893	83 059	31 383
Sats 1	66 381	8 613	38 614	19 154
Sats 2	11 579	1 632	7 426	2 521
Sats 3	24 448	1 162	17 338	5 948
Sats 4	23 898	4 039	16 561	3 298
Sats 5	2 773	318	2 084	371
Sats 6	1 256	129	1 036	91

Om lag 51 pst. av grunnstønadmottakerne mottok sats 1 ved utgangen av 2008. Ved samme tidspunkt var i alt 6 370 nye personer tilkjent grunnstønad. Av grunnstønadmottakerne regis-

trert etter stønadsformål, var om lag 36 pst. tilkjent stønad til dekning av ekstrautgifter til transport, mens omlag en fjerdedel var tilkjent stønad pga. ekstrautgifter til slitasje på klær og sengetøy.

Antall hjelpestønadmottakere etter alder og sats

Alder	I alt	0-17 år	18-66 år	67 år og eldre
Antall i alt	85 121	35 426	29 304	20 391
Sats 0	19 686	-	8 075	11 611
Sats 1	43 600	13 649	21 185	8 766
Sats 2	14 574	14 516	44	14
Sats 3	5 353	5 353	-	-
Sats 4	1 908	1 908	-	-

Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning

I 2008 var utgiftene til hjelpemidler mv. i arbeid og utdanning på 107 mill. kroner, mot 94,7 mill. kroner i 2007. Under denne posten dekkes utgifter til tolkehjelp for hørselshemmede og døvblinde i arbeidslivet, som i hovedsak står for økningen fra 2007 til 2008. Utgiftene til fysisk tilrettelegging av arbeidsplasser er stabile, etter flere år med nedgang, og er nå på om lag samme nivå som i 2003.

Antall innkomne saker som gjelder hjelpemidler på arbeidsplass har gått ned i perioden fra 2006 til 2008. Nedgangen kan tyde på at arbeidsgivere i noe større grad enn tidligere dekker utgifter til hjelpemidler og tilpasninger i stedet for å søke om stønad. Mulighetene for tilskudd over rammen for tilskudd til tilretteleggingstiltak mv. var i 2008 betydelig større enn i 2007 og 2006.

Utgiftsutvikling for de enkelte stønadene i perioden 2006-2008 (mill. kroner)

	2006	2007	2008
I alt	112,7	94,7	107,0
Hjelpemidler og tilrettelegging til arbeid	68,6	47,6	47,9
Tolkehjelp døve	33,1	36,1	46,4
Tolkehjelp døvblinde	2,2	2,6	3,4
Lese- og sekretærhjelp	8,9	8,4	9,2

Prøveordninger som videreføres

Prøveordningen med hjelpemiddel mot stamming, til bruk i arbeids- og utdanningssituasjoner, videreføres i 2010. Det samme gjelder prøveordningen med administrativ organisering av «Tolk på arbeidsplass» under hjelpemiddelsentralene.

på 10,8 pst. Økningen i utgifter til bilstønad de siste to årene skyldes en betydelig oppgang i stønad til bil i gruppe 2. Dette skyldes bl.a. omleggingen av bilavgiftene, som medførte et til dels betydelig avgiftstillegg for biler som er aktuelle i gruppe 2. Det var også økning i antall innkjøpte biler i gruppe 2 og til utstyr, ombygging mv. av disse bilene.

Tilskudd til biler

Utgiftene til stønad til bil var på 912,6 mill. kroner i 2008 mot 823,3 mill. kroner i 2007, dvs. en økning

Kostnadsutvikling på de enkelte stønadene på bilområdet, hele året i perioden 2006 – 2008. Mill. kroner.

	2006	2007	2008
I alt	708,3	823,3	912,6
Kjøp av bil	459,3	545,7	603,7
Utstyr, ombygging, kjøreopplæring	284,7	321,8	349,7
Andre kostnader/avregninger	-35,8	-23,5	-40,9

Utgiftene til kjøp av bil i gruppe 1 og 2 utgjorde i 2008 henholdsvis 176,3 og 416,4 mill. kroner. Av de samlede utgiftene til utstyr, ombygging og kjøreopplæring utgjør biler i gruppe 2 noe over 80 pst.

Organiseringen av bilområdet i Arbeids- og velferdsetaten er under endring. Det skal opprettes 5 bilsentre på landsbasis, som skal håndtere både vedtaks- og formidlingssiden i forhold til stønad til bil. Det vil bli opprettet bilsentre i Oslo, Trond-

heim, Stavanger, Bergen og Tromsø. Bilsentrene legges i tilknytning til hjelpemiddelsentralen i fylket. Ved valg av lokalisering av bilsentrene er det lagt avgjørende vekt på at disse skal ligge i befolkningstette områder med gode kommunikasjonsmuligheter og hotellkapasitet. Den endrede organiseringen forventes å gi større og mer robuste kompetansemiljøer, som vil gi brukerne et bedre og mer likeverdige tilbud.

Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler

Utgifter til hjelpemidler under denne posten var på 2 828 mill. kroner i 2008. I 2007 var utgiftene på 2 717 mill. kroner. De største utgiftspostene i 2008 var hjelpemidler til husholdning og bolig (729,2 mill. kroner) og elektrisk rullestol (558,4 mill. kroner). Flere hjelpemiddelgrupper, spesielt treningshjelpemidler, ganghjelpemidler og hjelpemidler for tilpasning av bolig har hatt en sterk økning fra 2007 til 2008.

Det blir fortløpende vurdert hvilke hjelpemidler som er vanlige også for personer som ikke har nedsatt funksjonsevne, og som det derfor ikke er rimelig at det gis stønad til.

Hjelpemiddelsentralene gjennomfører årlig om lag 400-500 ulike kurs og opplæringstiltak overfor kommunene, for å bedre tilgjengeligheten til hjelpemidler. Det er arbeidet systematisk med å utvikle prisforhandlingsområdet for hjelpemidler.

Fordeling av hjelpemidler på aldersgrupper

I løpet av 2008 var det 152 844 betjente brukere ved hjelpemiddelsentralene. Dette er en økning på 0,3 pst. fra 2007. Rundt 64 pst. av brukerne er over 67 år. Kommunene satser i stor grad på hjemmebasert omsorg i egne boliger framfor institusjoner, og behovet for hjelpemidler blir derfor større. En økning på dette området vil samtidig kunne bidra til lavere utgifter til institusjonsbasert pleie og omsorg. Om lag 10 pst. av brukerne er barn og unge under 18 år. Andelen brukere i yrkesaktiv alder er ca 30 pst.

Prøveordninger som videreføres

Prøveordningen med tilskudd til tilrettelegging av bolig i stedet for tilskudd til trappeheis og/eller løfteplattform videreføres i 2010.

Oppfølging av anmodningsvedtak nr. 114, 5. desember 2008

I forbindelse med behandlingen av St.prp. nr. 1 (2008-2009) vedtok Stortinget følgende anmodningsvedtak, jf. Romertallsvedtak IX i Budsjett-innst. S. nr. 15 (2008-2009):

«Stortinget ber Regjeringen omdisponere 6,3 mill. kroner innenfor kap. 2661 post 75 for å dekke kostnaden med at synshemmede utenfor jobb, utdanning eller tillitsverv får synstekniske hjelpemidler. Satsene for bærbart og stasjonært utstyr foreslås i tråd med dette justert ned med

ytterligere 650 kroner sammenlignet med forslaget i St.prp. nr. 1 (2008-2009).»

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har, i tildelingsbrev for 2009 til Arbeids- og velferdsdirektoratet, bedt direktoratet om å iverksette Stortingets vedtak om at også synshemmede som ikke er i arbeid, utdanning eller organisasjonsvirksomhet, skal kunne få innvilget stønad til datatekniske synshjelpemidler fra 1. januar 2009.

Inndekningen for endringene er gjennomført ved at satsene for bærbart og stasjonært utstyr er justert med ytterligere 650 kroner sammenlignet med opprinnelig forslag i St.prp. nr. 1 (2008-2009). Med virkning fra 1. januar 2009 ble satsene for stasjonært og bærbart utstyr fastsatt til henholdsvis 4 450 og 5 950 kroner.

Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester

Totalt var utgiftene på denne posten 112,6 mill. kroner i 2008, dvs. en økning på 15,5 pst. fra 2007. Det meste av utgiftene er knyttet til førerhunder, tolkehjelp og tilpassingskurs. Utgiftene til reise- og opphold er også store, og har økt betydelig de siste par årene.

Prøveprosjekt med servicehund

På bakgrunn av Stortingets behandling av St.prp. nr. 1 (2008-2009) er det igangsatt et prøveprosjekt med servicehunder, jf. Budsjett-innst. S. nr. 15 (2008-2009). Prosjektet har totalt hatt 3 mill. kroner til rådighet i 2009.

Ortopediske hjelpemidler

Utgiftene til ortopediske hjelpemidler var i 2008 på 798,8 mill. kroner, dvs. en økning på 8,3 pst. fra 2007. Det har vært utgiftsvekst innen alle produktgruppene på dette området. De største produktgruppene det ble gitt støtte til i 2008 var ortoser og fotsenger (279,9 mill. kroner), proteser (255,7 mill. kroner) og fottøy (194 mill. kroner). Utgiftsveksten henger først og fremst sammen med økt antall produserte hjelpemidler og materialkostnader.

Høreapparater og tinnitusmaskerere

Utgiftene til høreapparater var i 2008 på 451,7 mill. kroner. Dette var en nedgang på 1,3 pst. fra 2007. I 2008 ble det kjøpt inn 67 528 høreapparater gjennom folketrygden, mot 67 712 i 2007. Dette forklarer i hovedsak nedgangen i kostnadene. Det har likevel vært en økning på 15,4 pst. i reparasjons-

kostnadene. Tinnitusmaskerere representerte en total kostnad på om lag 5 mill. kroner i 2008.

Høreapparatorganiseringen

Tidligere Sosial- og helsedirektoratet utarbeidet rapporten «Å høre og bli hørt – Anbefalinger for en bedre høreapparatformidling» i 2007. Gjennomføringen av en rekke konkrete forbedringstiltak er nå igangsatt. Oppfølgingen av tiltakene er presisert gjennom eget brev av 8. desember 2008 til Arbeids- og velferdsdirektoratet, som også ligger til grunn for oppdrag i tildelingsbrevet til Arbeids- og velferdsdirektoratet for 2009. De regionale helseforetakene er også gitt i oppdrag å følge opp tiltakene i oppdragsdokumentene for 2009.

Budsjettforslag 2010

Post 70 Grunnstønad, overslagsbevilgning

Det foreslås at satsene, fra 1. januar 2010, justeres med 1,6 pst. og økes til:

- Sats 1: 7 308 kroner
- Sats 2: 11 160 kroner
- Sats 3: 14 652 kroner
- Sats 4: 21 576 kroner
- Sats 5: 29 268 kroner
- Sats 6: 36 564 kroner

Det foreslås bevilget 1 690 mill. kroner for 2010, jf. eget romertallsvedtak.

Post 71 Hjelpstønad, overslagsbevilgning

Det foreslås at satsene, fra 1. januar 2010, justeres med 1,6 pst. og økes til:

- Sats 0: 12 180 kroner
- Sats 1: 13 104 kroner
- Sats 2: 26 208 kroner
- Sats 3: 52 416 kroner
- Sats 4: 78 624 kroner

Det foreslås bevilget 1 760 mill. kroner for 2010, jf. eget romertallsvedtak.

Post 73 Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning

Tolkehjelp for hørselshemmede og tolke- og ledsagerhjelp for døvblinde

Bevilgningen til tolkehjelp for hørselshemmede og tolke- og ledsagerhjelp for døvblinde foreslås flyttet fra kap. 2661, post 73 Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning og kap. 2661 post 76 Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester til

Arbeids- og velferdsetatens driftsbudsjett kap. 605, post 01 Driftsutgifter. Bevilgning under kap. 2661, post 73 foreslås derfor redusert med 54 mill. kroner mot tilsvarende økning under kap. 605, post 01.

Det foreslås bevilget 63 mill. kroner for 2010.

Post 74 Tilskudd til biler

Det foreslås bevilget 1 045 mill. kroner for 2010.

Post 75 Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler

Overføring av ansvaret for dekning av utgifter til briller/kontaktlinser til barn og ungdom under 18 år, samt irislinser

Med virkning fra 1. juli 2009 ble ansvaret for briller og kontaktlinser til barn og ungdom under 18 år, samt irislinser overført fra Helse- og omsorgsdepartementet til Arbeids- og inkluderingsdepartementet, jf. St.prp. nr. 67 (2008-2009) og Innst. S. nr. 355 (2008-2009). Som følge av denne overføringen ble kap. 2661, post 75 Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler styrket med 40 mill. kroner, mot en tilsvarende reduksjon av kap. 2790 Andre helsetiltak, post 70 Bidrag på Helse- og omsorgsdepartementets budsjettområde. For 2010 foreslås det en tilsvarende overføring av 80 mill. kroner.

Justering av sats for datautstyr

Det gis i dag et tilskudd til bærbart datautstyr på 5 950 kroner, og til stasjonært utstyr på 4 450 kroner. Prisene på datautstyr har den siste tiden gått ned. Det gis årlig støtte til innkjøp av om lag 10 000 maskiner gjennom tilskuddsordningen. Ved å redusere satsene for tilskudd til stasjonært og bærbart utstyr med 2 600 kroner, reduseres utbetalingerne til dette formålet med 26 mill. kroner.

Det foreslås bevilget 3 049,3 mill. kroner for 2010.

Post 76 Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester

Tolkehjelp for hørselshemmede og tolke- og ledsagerhjelp for døvblinde

Bevilgningen til tolkehjelp for hørselshemmede og tolke- og ledsagerhjelp for døvblinde foreslås flyttet fra kap. 2661, post 73 Hjelpemidler mv. under arbeid og utdanning og kap. 2661 post 76 Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester til Arbeids- og velferdsetatens driftsbudsjett kap. 605, post 01 Driftsutgifter. Bevilgning under kap. 2661, post 76 foreslås derfor redusert med 23 mill. kroner mot tilsvarende økning under kap. 605, post 01.

Prøveprosjekt med servicehund

På bakgrunn av Stortingets behandling av St. prp. nr.1 (2008-2009), er det igangsatt et prøveprosjekt med servicehunder, jf. Budsjett-innst. S. nr. 15 (2008–2009). 3 mill. kroner, som tilsvarer utgifter til prøveprosjektet foreslås overført fra kap. 2661, post 76 til kap. 634, post 21 Spesielle driftsutgifter.

Det foreslås bevilget 131 mill. kroner for 2010.

Post 77 Ortopediske hjelpemidler

Det foreslås bevilget 925 mill. kroner for 2010.

Post 78 Høreapparater

Det foreslås bevilget 500 mill. kroner for 2010.

Programkategori 29.70 Alderdom

Utgifter under programkategori 29.70 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
2670	Alderdom	105 383 340	109 753 000	117 433 000	7,0
	Sum kategori 29.70	105 383 340	109 753 000	117 433 000	7,0

Utgifter under programkategori 29.70 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
70-89	Andre overføringer	105 383 340	109 753 000	117 433 000	7,0
	Sum kategori 29.70	105 383 340	109 753 000	117 433 000	7,0

Kap. 2670 Alderdom

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	39 851 225	40 701 000	42 868 000
71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	60 208 357	63 354 000	68 777 000
72	Ventetillegg, <i>overslagsbevilgning</i>	56 052	44 000	33 000
73	Sært tillegg, <i>overslagsbevilgning</i>	5 267 706	5 654 000	5 755 000
	Sum kap. 2670	105 383 340	109 753 000	117 433 000

Innledning

Formålet med folketrygdens alderspensjon er å sikre inntekt for personer som har fylt 67 år.

Folketrygden gir en grunnsikring i form av grunnpensjon og sært tillegg (minstepensjon), og en viss standardsikring i forhold til tidligere arbeidsinntekt gjennom tilleggspensjonen.

Hovedtrekk i regelverket

Alderspensjonen kan bestå av følgende komponenter:

- grunnpensjon

- tilleggspensjon
- sært tillegg
- forsørgingstillegg for ektefelle og barn
- ventetillegg

Fra 1. januar 2009 kan 68-åringer fritt kombinere arbeid og pensjon uten inntektsprøving, mens 67-åringer ble omfattet av denne ordningen fra 1. januar 2008. Alderspensjon til personer mellom 69 og 70 år reduseres eller faller bort dersom vedkommende har en årlig pensjonsgivende inntekt som overstiger to ganger folketrygdens grunnbeløp (G). Pensjonen avkortes med 40 pst. mot den delen av inntekten som overstiger 2 G. En person

som har en alderspensjon på 175 000 kroner vil kunne tjene om lag 585 000 kroner før pensjonen faller helt bort. Pensjonsgivende inntekt over 1 G gir fortsatt pensjonsopptjening til og med det året en fyller 69 år.

Grunnpensjon

Grunnpensjonen fastsettes uavhengig av tidligere inntekt. For å få rett til grunnpensjon kreves det at vedkommende har minst tre års trygdetid (vanligvis botid i Norge). Full grunnpensjon oppnås når en person har bodd 40 år i Norge. Ved kortere trygdetid enn 40 år reduseres grunnpensjonen forholdsmessig. For en enslig pensjonist tilsvarer full grunnpensjon grunnbeløpet (G) i folketrygden (100 pst. av G).

Grunnpensjonen til gifte pensjonister utgjør 85 pst. av G. Samboere som tidligere har vært gift med hverandre, har eller har hatt felles barn eller har levd sammen i 12 av de siste 18 månedene, og registrerte partnere, får grunnpensjon på samme nivå som gifte.

Tilleggspensjon

Tilleggspensjonen beregnes på bakgrunn av den pensjonsgivende inntekten vedkommende har hatt som yrkesaktiv. Opptjeningstiden for full tilleggspensjon er 40 år, og 1940-kullet var det første som kunne oppnå 40 års opptjening ved fylte 67 år.

Gjenlevende ektefelle er berettiget til det høyeste beløpet av egenopptjent tilleggspensjon og et beløp som tilsvarer 55 pst. av summen av egen og avdødes tilleggspensjon.

Resultatrapport

Utgiftsutviklingen

År	Løpende kroner (mill. kroner)	Endring (mill. kroner)	Endring (pst.vis)	2008 kroner ¹ (mill. kroner)	Endring (mill. kroner)	Endring (pst.vis)
2004	81 655	4 316	5,6	97 061	1 557	1,63
2007	97 311	6 631	7,3	102 663	1 849	1,83
2008	105 383	8 072	8,3	105 383	2 720	2,65

¹ Utgifter i 2008 kroner er deflatert med gjennomsnittlig grunnbeløp for 2008 = 69 108 kroner.

Fra 2007 til 2008 økte utgiftene til alderspensjon med 8,3 pst. Regnet i fast grunnbeløp var økningen 2,6 pst. Utgiftene økte mer enn normalt i 2008 på grunn av økt sært tillegg. Gjennomsnittlig grunnbeløp økte med 5,5 pst. I tillegg øker utgif-

Sært tillegg

Det ytes et sært tillegg til pensjonister som ikke har rett til tilleggspensjon eller som har tilleggspensjon som er mindre enn sært tillegg. Sært tillegg faller bort i den utstrekning det ytes tilleggspensjon. Personer som får sært tillegg (fullt sært tillegg er 97 pst. av G fra 1. mai 2009) regnes som minstepensjonister. En minstepensjonist som forsørger ektefelle over 60 år får samme sært tillegg som ektepar med minstepensjon (194 pst. av G). Reglene for ektefeller gjelder også for samboere som tidligere har vært gift med hverandre, samboere som har eller har hatt felles barn og partnere. Når en pensjonist lever sammen med en ektefelle som mottar tilleggspensjon som overstiger ordinær sats (97 pst.), ytes det sært tillegg etter lav sats (74 pst. av G). Ekteparet er likevel sikret samlet tilleggspensjon og sært tillegg tilsvarende to ganger sært tillegg etter ordinær sats.

Forsørgingstillegg for ektefelle og barn

Til alderspensjonist som forsørger ektefelle, samboer eller partner, kan det ytes ektefellestillegg som utgjør 50 pst. av pensjonistens grunnpensjon. Ektefellestillegget er inntektsprøvd. Til alderspensjonist som forsørger barn under 18 år ytes det inntektsprøvd barnetillegg.

Ventetillegg

Fra 1. januar 1973 til ordningen opphørte 1. april 1984 ble det opptjent et ventetillegg for personer som ikke tok ut hel alderspensjon mellom 67 og 70 år. Ved utgangen av 2008 var det 2 260 pensjonister som mottok ventetillegg.

tene til tilleggspensjon mer enn grunnbeløpet. Dette har sammenheng med at nye alderspensjonister har høyere opptjening. Stadig høyere opptjening av tilleggspensjon bidrar til at færre blir min-

stepensjonister. Av den grunn går utgiftene til særtillegg isolert sett ned.

En redegjørelse for antall stønadsmottakere og kjennetegn ved disse er gitt i avsnitt 3 *Tilstandsvurdering, utviklingstrekk og utfordringer* under omtalen av resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Utfordringer og hovedprioriteringer

Nye opptjeningsregler i folketrygdens alderspensjon trer i kraft 1. januar 2010, og fases gradvis inn for årskull født fra og med 1954. Fra 1. januar 2011 innføres fleksibelt uttak av alderspensjon, og pensjoner under utbetaling vil bli regulert etter nye regler fra 2011. Det vises til nærmere omtale av pensjonsreformen under delmål 5 Et økonomisk og sosialt bærekraftig pensjonssystem – pensjonsreformen, under resultatområde 2.

Budsjettforslag og nye tiltak for 2010

Avvikling av inntektsprøvningsregler for 69-åringer

Regjeringen ønsker å satse på tiltak som kan øke arbeidstilbudet blant eldre, og vil derfor gjøre det mer lønnsomt å kombinere arbeid og pensjon innenfor dagens pensjonssystem. For å stimulere eldre til å stå lenger i arbeid, ble inntektsprøvingen av alderspensjon til 67-åringer avviklet fra 1. januar 2008, og for 68-åringer fra 1. januar 2009.

Regjeringen ønsker å legge ytterligere til rette for å beholde eldre i arbeidslivet. Regjeringen foreslår derfor å trappe opp tiltaket ved å fjerne inntektsprøvingen også for 69-åringer. Dette innebærer at alle alderspensjonister fra 2010 kan kombinere alderspensjon og inntekt uten at pensjonen blir avkortet. Det foreslås at endringen trer i kraft 1. januar 2010. De samlede merutgiftene blir på om lag 175 mill. kroner på kap. 2670, fordelt på postene 70 og 71 med henholdsvis 68 mill. kroner og 107 mill. kroner. Endringen vil gi økte skatteinntekter på anslagsvis 55 mill. kroner.

Heving av særtillegget

I trygdeoppkjøret for 2008 ble partene enige om en plan for å trappe opp minstepensjonen til enslige pensjonister slik at den fra 1. mai 2010 skal utgjøre to ganger grunnbeløpet. Første skritt var å heve den ordinære særtilleggssatsen fra 79,33 pst. til 94 pst. av grunnbeløpet fra 1. mai 2008. Deretter ble satsen trappet videre opp til 97 pst. av grunnbeløpet fra 1. mai 2009. Regjeringen foreslår at den ordinære særtilleggssatsen heves til 100 pst. av grunnbeløpet fra 1. mai 2010.

Økningen av særtillegget fra 1. mai 2010 til 100 pst. av grunnbeløpet gir samlede merutgifter på 145 mill. kroner på kap. 2670 post 73.

Følgende plantall er lagt til grunn ved fastsetting prognoser som grunnlag for budsjettforslaget for 2010

	2008	2009 ¹	2010
Antall alderspensjonister med grunnpensjon pr. 31.12.	642 815	651 880	664 600
Antall alderspensjonister med tilleggspensjon pr. 31.12	595 666	607 585	622 760
Antall alderspensjonister med ventetillegg pr. 31.12.	4 177	3 130	2 260
Antall alderspensjonister med særtillegg pr. 31.12.	191 887	191 520	185 493
Gjennomsnittlig pensjon i alt, inklusive etterbetalinger, kroner	171 423	174 218	178 331
Gjennomsnittlig grunnpensjon, inklusive etterbetalinger, kroner	62 181	64 586	65 174
Gjennomsnittlig tilleggspensjon, inklusive etterbetalinger, kroner	101 662	108 273	111 887
Gjennomsnittlig ventetillegg, inklusive etterbetalinger, kroner	11 680	12 038	12 250
Gjennomsnittlig særtillegg, inklusive etterbetalinger, kroner	28 491	30 003	29 824

¹ Tallene er de siste oppdaterte plantallene for 2009 og kan derfor avvike fra plantallene i St.prp. nr. 1 (2008-2009).

Post 70 Grunnpensjon, overslagsbevilgning

Ved beregning av pensjonsutgiftene er det lagt til grunn at det totale antall pensjonister vil utgjøre om lag 664 600 personer ved utgangen av 2010 og gjennomsnittlig grunnpensjon i 2010 vil utgjøre 65 174 kroner.

Det foreslås bevilget 42 868 mill. kroner for 2010.

Post 71 Tilleggspensjon, overslagsbevilgning

Antall alderspensjonister med tilleggspensjon antas å bli 622 760 ved utgangen av 2010. Gjennomsnittlig tilleggspensjon ventes å bli 111 8873 kroner.

Det foreslås bevilget 68 777 mill. kroner for 2010.

Post 72 Ventetillegg, overslagsbevilgning

Antallet personer med ventetillegg er avtakende. Utgiftene er beregnet på grunnlag av antall perso-

ner med ventetillegg pr. 31. desember 2008 og forventet levealder. Antall personer med ventetillegg anslås til 2 260, og med et gjennomsnittlig ventetillegg på anslagsvis 12 250 kroner.

Det foreslås bevilget 33 mill. kroner for 2010.

Post 73 Sært tillegg, overslagsbevilgning

Utgiftene er beregnet på grunnlag av antatt utvikling i antall alderspensjonister, plantallene for antall tilleggspensjonister i budsjettperioden og fordelingen av alderspensjonistenes tilleggspensjoner pr. 31. desember 2008.

Andelen alderspensjonister med sært tillegg av samlet antall alderspensjonister, ventes å bli om lag 28 pst. ved utgangen av 2010. Gjennomsnittlig sært tillegg ventes å bli kroner 29 824 i 2010.

Det foreslås bevilget 5 755 mill. kroner for 2010.

Programkategori 29.80 Forsørgertap og eneomsorg for barn m.v.

Utgifter under programkategori 29.80 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
2680	Etterlatte	2 494 999	2 467 350	2 403 350	-2,6
2686	Gravferdsstønad	129 611	130 000	150 000	15,4
	Sum kategori 29.80	2 624 610	2 597 350	2 553 350	-1,7

Stønad til enslig mor eller far er flyttet til kap. 2620 fra 2007.

Utgifter under programkategori 29.80 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
70-89	Andre overføringer	2 624 610	2 597 350	2 553 350	-1,7
	Sum kategori 29.80	2 624 610	2 597 350	2 553 350	-1,7

Programkategori 29.80 omfatter kapitlene 2680 Etterlatte og 2686 Gravferdsstønad.

Kap. 2680 Etterlatte omfatter i hovedsak pensjon til gjenlevende ektefeller, tidligere familieplei-

ere og barn som har mistet én eller begge foreldrene. Gjenlevende ektefeller som er uføre er tatt med under kap. 2655 Uførehet, og gjenlevende over 67 år under kap. 2670 Alderdom.

Kap. 2680 Etterlatte

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	1 265 425	1 271 000	1 270 000
71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	1 141 515	1 085 000	1 025 000
72	Særtilllegg, <i>overslagsbevilgning</i>	78 756	100 000	97 000
74	Utdanningsstønad	885	1 350	1 350
75	Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>	8 418	10 000	10 000
	Sum kap. 2680	2 494 999	2 467 350	2 403 350

Innledning

Formålet med folketrygdens ytelser til gjenlevende ektefeller under 67 år, tidligere familiepleiere og barnepensjon, er å sikre inntekt når forsørgeren dør eller pleieforholdet for en familiepleier er slutt. I tillegg skal ytelsene bidra til hjelp til selvhjelp.

Pensjon og overgangsstønad er inntektsprøvd og blir redusert på grunnlag av faktisk og forventet inntekt.

Hovedtrekk ved regelverket

Gjenlevende ektefelle

Ytelser til gjenlevende ektefelle gis etter bestemmelser i folketrygdloven kapittel 17. Ytelsene gis også til registrerte partnere, samt samboere som har vært gift med hverandre eller har hatt felles barn.

Retten til ytelser faller bort når den gjenlevende får uførepensjon eller fyller 67 år og får rett til egen alderspensjon. Disse ytelsene blir beregnet etter særskilte regler. Retten faller også bort når den gjenlevende får AFP.

En skilt ektefelle, som ikke har inngått nytt ekteskap før den tidligere ektefellens død, har på nærmere vilkår rett til ytelser som gjenlevende skilt ektefelle.

Pensjon til gjenlevende ektefelle

Pensjon til gjenlevende ektefelle består av grunnpensjon og tilleggspensjon og/eller særtillegg. Full grunnpensjon tilsvarer folketrygdens grunnbeløp. En eventuell tilleggspensjon skal utgjøre 55 pst. av den tilleggspensjon den avdøde hadde eller ville ha hatt som alders- eller uførepensjonist. Det ytes særtillegg når tilleggspensjonen er lavere enn særtillegget. Dersom den gjenlevende har eller kan forventes å få en årlig arbeidsinntekt som er større enn 50 pst. av grunnbeløpet, skal pensjonen reduseres med et beløp som svarer til 40 pst. av den overskytende inntekten. Det skal som hovedregel legges til grunn at en gjenlevende ektefelle under 55 år kan forventes å få en årlig arbeidsinntekt på minst to ganger folketrygdens grunnbeløp.

Overgangsstønad til gjenlevende ektefelle

Overgangsstønad kan ytes til gjenlevende ektefelle som ikke har pensjonsrett, og som enten er i en omstillingsfase etter dødsfallet, er under nødvendig utdanning eller har omsorg for små barn. Overgangsstønaden er en midlertidig ytelse som bereg-

nes på samme måte som pensjon til gjenlevende ektefelle.

Andre ytelser til gjenlevende

Det kan gis stønad til nødvendig utdanning, stønad til barnetilsyn og tilskudd til flytting for å komme i arbeid etter de samme regler som for enslig mor eller far, jf. kap. 2620.

Tidligere familiepleiere

En ugift person under 67 år som i minst fem år har hatt nødvendig tilsyn og pleie av foreldre eller annen nærstående, kan gis pensjon eller overgangsstønad når pleieforholdet er opphørt. Full årlig pensjon svarer til folketrygdens minstepensjon for enslige (grunnbeløpet og særtillegget). Pensjonen reduseres på grunnlag av den inntekt familiepleieren har eller kan forventes å få på tilsvarende måte som for gjenlevende ektefelle. Overgangsstønad er en midlertidig ytelse og beregnes på samme måte som pensjon.

Barnepensjon

Barnepensjon gis til barn under 18 år som har mistet én eller begge foreldrene. Barnepensjon ytes med 40 pst. av grunnbeløpet for første barn og 25 pst. av grunnbeløpet for hvert av de øvrige barna.

Når begge foreldrene er døde, får det eldste barnet like stor pensjon som den av foreldrene som ville fått størst pensjon som gjenlevende ektefelle. Det nest eldste barnet får 40 pst. av grunnbeløpet og de øvrige barna 25 pst. av grunnbeløpet. Den samlede pensjonen deles likt mellom barna.

Barnepensjon gis som hovedregel til barnet fyller 18 år. Dersom begge foreldrene er døde, og barnet er under utdanning, gis pensjon inntil det fyller 20 år. Ved dødsfall som skyldes yrkesskade kan pensjon gis til barnet fyller 21 år.

Resultatrapport

Utgiftsutviklingen

I nominelle beløp har utgiftene over kap. 2680 økt med 7,2 pst. i perioden 2004-2008. I faste kroner har det imidlertid vært en nedgang i utgiftene på 9,8 pst. i løpet av samme periode. Denne utviklingen henger sammen med reduksjonen i antall gjenlevende ektefeller med pensjon. I tillegg har gjennomsnittlig pensjon gått ned, først og fremst på grunn av økende yrkesaktivitet blant gjenlevende ektefeller.

Siden den ordinære særtilleggssatsen ble økt fra 79,33 pst. til 94 pst. av grunnbeløpet fra 1. mai 2008, ble det en kraftig økning i antall mottakere av særtillegg fra 2007 til 2008.

En redegjørelse for antall stønadsmottakere og kjennetegn ved disse er gitt i avsnitt 3 *Tilstandsvurdering, utviklingstrekk og utfordringer* under omtalen av resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Utfordringer og hovedprioriteringer

Gjenlevende ektefelle

Folketrygden skal sikre gjenlevende ektefeller en rimelig inntekt og stimulere flest mulig til å skaffe seg inntekt ved eget arbeid. Erfaring viser at personer som mister ektefelle i ung alder, og som ikke kommer i arbeid i løpet av en tiårsperiode, ofte blir avhengig av pensjon resten av livet.

Dette var en vesentlig årsak til lovendringen fra 1. januar 2002. Endringen gikk ut på at pensjon til gjenlevende ektefeller under 55 år som hovedregel skal avkortes som om gjenlevende har en arbeidsinntekt på minst to ganger folketrygdens grunnbeløp. I tillegg har Arbeids- og velferdsetaten et ansvar for å følge opp unge gjenlevende for å motivere til selvforsørgelse på samme måte som overfor enslige forsørgere.

Den økte yrkesdeltakingen blant kvinner fører til en reduksjon i antall etterlattepensjonister. Ved

utgangen av 2006 var det 24 006 mot 25 914 mottakere på samme tid i 2002. Andelen mottakere under 55 år blir også stadig lavere (33 pst. i 2006 mot 35 pst. i 2002).

Fra 2011 innføres fleksibelt uttak, levealdersjustering og ny regulering av alderspensjon fra folketrygden. Regjeringen har i Ot.prp. nr. 106 (2008-2009) fremmet forslag til nødvendige tilpasninger fra 1. januar 2011 i reglene om pensjon til gjenlevende ektefelle og barn. Departementet vil vurdere folketrygdens ytelser til etterlatte tilpasset ny opptjeningsmodell for alderspensjon i det videre arbeidet med pensjonsreformen.

Budsjettforslag for 2010

Heving av særtillegget

I trygdeoppkjøret for 2008 ble partene enige om å trappe opp minstepensjonen til enslige pensjonister slik at den fra 1. mai 2010 skal utgjøre to ganger grunnbeløpet. Første skritt var å heve den ordinære særtilleggssatsen fra 79,33 pst. til 94 pst. av grunnbeløpet fra 1. mai 2008. Deretter ble satsen trappet videre opp til 97 pst. av grunnbeløpet fra 1. mai 2009. Fra 1. mai 2010 heves den ordinære særtilleggssatsen til 100 pst. av grunnbeløpet.

Økningen av særtillegget i 2010 gir samlede merutgifter på 6 mill. kroner på post 72 Særtillegg.

Følgende plantall er lagt til grunn ved fastsetting av budsjettforslaget for 2010

	2008	2009 ¹	2010
Antall gjenlevende med grunnpensjon pr. 31.12	22 904	22 510	22 130
Antall gjenlevende med tilleggspensjon pr. 31.12	22 394	21 500	20 510
Antall gjenlevende med særtillegg pr. 31.12	5 681	5 850	5 630
Antall gjenlevende med stønad til barnetilsyn pr. 31.12	430	430	430
Gjennomsnittlig pensjon i alt, kroner	89 483	92 060	91 240
Gjennomsnittlig grunnpensjon i alt, kroner	39 440	40 550	38 340
Gjennomsnittlig tilleggspensjon i alt, kroner	47 651	49 050	47 220
Gjennomsnittlig særtillegg, kroner	13 537	14 310	9 800
Gjennomsnittlig stønad til barnetilsyn, kroner	18 850	18 730	17 910

¹ Tallene er de siste oppdaterte plantall for 2009 og kan derfor avvike fra plantallene i St.prp. nr. 1 (2008-2009).

Plantall tidligere familiepleiere

	2008	2009 ¹	2010
Antall pensjonister pr. 31.12.	126	124	122
Gjennomsnittlig pensjon i alt, kroner	130 197	138 530	141 990
Gjennomsnittlig grunnpensjon, kroner	67 075	70 200	70 460
Gjennomsnittlig særtillegg, kroner	63 008	72 630	79 891

¹ Tallene er de siste oppdaterte plantall for 2009 og kan derfor avvike fra plantallene i St. prp. nr. 1 (2008-2009).

Plantall barnpensjon

	2008	2009 ¹	2010
Antall barnpensjonister pr. 31.12	13 377	13 150	12 930
Gjennomsnittlig pensjon	26 657	27 550	27 440

¹ Tallene er de siste oppdaterte plantall for 2009 og kan derfor avvike fra plantallene i St.prp. nr. 1 (2008-2009).

Post 70 Grunnpensjon, overslagsbevilgning

Det var 22 904 gjenlevende ektefeller med grunnpensjon ved utgangen av 2008, og prognosene som ligger til grunn for budsjettforslaget viser at antall gjenlevende ektefeller vil være rundt 22 510 ved utgangen av 2009 og 22 130 ved utgangen av 2010. Anslagene bygger på Statistisk sentralbyrås prognoser for antall kvinner i aldersgruppen 50-66 år. Antall tidligere familiepleiere var 126 ved utgangen av 2008, og ventes å bli 124 personer ved utgangen av 2009 og 122 ved utgangen av 2010. Antallet barnpensjonister var 13 377 ved utgangen av 2008, og ventes å bli 13 150 ved utgangen av 2009 og 12 930 ved utgangen av 2010. Gjennomsnittlig pensjonsbeløp for barnpensjonister har vært på om lag 38 pst. av grunnbeløpet de siste årene, og antas å reduseres noe i 2009 og 2010.

Det foreslås bevilget 1 270 mill. kroner for 2010.

Post 71 Tilleggspensjon, overslagsbevilgning

Tilleggspensjon gis til gjenlevende ektefeller og de barnpensjonistene som har mistet begge foreldrene. Andelen gjenlevende ektefeller med tilleggspensjon var 98 pst. ved utgangen av 2008, og har vært stabilt de siste årene. Gjennomsnittlig tilleggspensjon, regnet i fast G, har imidlertid gått noe ned.

Det foreslås bevilget 1 025 mill. kroner for 2010.

Post 72 Særtillegg, overslagsbevilgning

Særtillegg kan gis til alle kategorier gjenlevende. Av barnpensjonistene er det rundt 160 personer som mottar denne ytelsen. Alle tidligere familiepleiere mottar særtillegg. Fra 1. mai 2009 utgjør fullt særtillegg 97 pst. av grunnbeløpet. Dersom grunnpensjonen er redusert på grunn av trygdetid, blir også særtillegget redusert tilsvarende.

Det foreslås bevilget 97 mill. kroner for 2010.

Post 74 Utdanningsstønad

Utdanningsstønad gis til gjenlevende ektefeller og tidligere familiepleiere etter samme bestemmelser som for enslig mor eller far. Utgiftene til utdanningsstønad vil være avhengig av antall gjenlevende totalt, arbeidsmarkedet, det generelle utdanningsnivået, valg av utdanningstype mv. Dette er forhold som til dels er vanskelige å forutsi.

Det foreslås bevilget 1,35 mill. kroner for 2010.

Post 75 Stønad til barnetilsyn, overslagsbevilgning

Stønad til barnetilsyn gis til gjenlevende ektefeller etter samme bestemmelser som for enslig far eller mor, jf. kap. 2620.

Det foreslås bevilget 10 mill. kroner for 2009.

Kap. 2686 Gravferdsstønad

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Gravferdsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	129 611	130 000	150 000
	Sum kap. 2686	129 611	130 000	150 000

Post 70 Gravferdsstønad, overslagsbevilgning**Innledning**

Gravferdsstønad kan gis når et medlem i folketrygden dør, jf. folketrygdloven kapittel 7. Formålet med gravferdsstønaden er å kompensere for utgifter til gravferd. Denne stønaden ytes også når dødsfallet gjelder forsørget ektefelle eller barn under 18 år som oppholder seg i landet, selv om de ikke er medlemmer i folketrygden.

Hovedtrekk ved regelverket

De fleste dødsbo har tilstrekkelig med midler til en verdig begravelse. Gravferdsstønaden er nå behovsprøvd (med unntak for barn under 18 år), og utgjør maksimalt 18 744 kroner. Når avdøde etterlater seg ektefelle, gis det et fribeløp for finansformue tilsvarende maksimal stønad. Størrelsen på stønaden fastsettes av Stortinget. I tillegg

kan det gis stønad til dekning av nødvendige utgifter til transport av bære ut over 10 pst. av gravferdsstønaden (1 874 kroner) dersom baren med den avdøde må transporteres lengre enn 20 km. Nødvendige utgifter til gravlegging av dødfødte barn dekkes med opptil 18 744 kroner.

Ved dødsfall under opphold utenfor landet kan det i visse tilfeller ytes gravferdsstønad etter særskilte regler.

Formue skal dokumenteres ved sist innsendte selvangivelse eller siste likningsutskrift.

Resultatrapport

Utgiftene til gravferdsstønad i 2008 var på 129,6 mill. kroner. Av dette ble det utbetalt 64,9 mill. kroner til behovsprøvd gravferdsstønad, 55,6 mill. kroner til båretransport, 9,0 mill. kroner til gravferd for dødfødte barn og 0,1 mill. kroner til gravferdsstønad i utlandet.

Behovsprøvd gravferdshjelp 2004, 2007-2008

År	Utgifter, mill. kroner	Antall mottakere	Mottakere i pst. av antall døde	Gjennomsnittlig beløp, kroner	Maksimal sats, kroner
2004	61,5	4 865	11,8	12 649	15 540
2007	62,9	4 379	10,4	14 360	17 212
2008	64,9	4 315	10,3	15 050	17 952

I 2008 mottok 4 315 personer behovsprøvd gravferdsstønad, mot 4 379 i 2007. Andelen dødsfall hvor det ble gitt behovsprøvd gravferdsstønad var 10,3 pst. I tillegg ble det i 2008 utbetalt stønad til båretransport for 12 284 personer og gravferdsstønad for 855 dødfødte barn.

Budsjettforslag for 2010

Det foreslås at den behovsprøvede gravferdsstønaden økes fra opptil 18 744 kroner til opptil 19 344 kroner. Det foreslås bevilget 150 mill. kroner på post 70 for 2010.

Programkategori 29.90 Diverse utgifter

Utgifter under programkategori 29.90 fordelt på kapitler

		(i 1 000 kr)			
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
2690	Diverse utgifter	187 536	260 000	250 000	-3,8
	Sum kategori 29.90	187 536	260 000	250 000	-3,8

Utgifter under programkategori 29.90 fordelt på postgrupper

		(i 1 000 kr)			
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
70-89	Andre overføringer	187 536	260 000	250 000	-3,8
	Sum kategori 29.90	187 536	260 000	250 000	-3,8

Kap. 2690 Diverse utgifter

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Sykestønadsutgifter i utlandet	65 452	155 000	125 000
77	Pasienter fra gjensidighetsland mv.	122 084	105 000	125 000
	Sum kap. 2690	187 536	260 000	250 000

Post 70 Sykestønadsutgifter i utlandet

Posten gjelder stønad til helsetjenester i utlandet for personer som omfattes av bestemmelsene i folketryktdloven § 5-24.

De grupper som kommer inn under stønadsreglene er bl.a. sjøfolk på norske skip i utenriksfart, norske statsborgere som er statens lønnede tjenestemenn i utlandet, norske studenter i utlandet og utsendte arbeidstakere. Turister omfattes ikke av reglene.

Nødvendige utgifter til ambulansetransport og til opphold og behandling i helseinstitusjon dekkes fullt ut. Det betales egenandel for legebehandling, tannlegebehandling for sykdom, fysioterapi, behandling hos psykolog og for viktige legemidler.

Utgiftene refunderes i hovedsak av HELFO Utland.

Utenlandsboende pensjonister, med rettigheter etter norsk folketrygd, gis stønad etter de bestemmelser som gjelder for tilsvarende behandling i Norge, men med de særregler at utgiftene dekkes etter særskilte satser, og at utgifter til sykehusopphold dekkes med opptil et beløp som fastsettes av Stortinget. For 2010 er det maksimale stønadsbeløpet foreslått til 3000 kroner pr. døgn. Ambulanse-transport dekkes fullt ut.

HELFO Utland har inngått avtaler med enkelte utenlandske selskaper om administrasjon av refusjon for helsetjenester for en del medlemmer som omfattes av folketrygden og oppholder seg i USA og Australia, så som studenter, arbeidstakere i utenriktjenesten og krigspensjonister. Departe-

mentet har gitt forskrift som avskjærer retten til medisinsk stønad fra trygden for personer som er sikret rett til dette etter gjensidighetsavtale med annet land. Dette har gitt betydelig reduksjon i folketrygdens utgifter til helsetjenester i utlandet.

Posten omfatter også refusjon for utgifter til helsetjenester som medlemmer av norsk trygd har mottatt i utlandet (EØS-land og Sveits) etter hhv. EØS-avtalen og EFTA-konvensjonen.

Utgiftene var 63 mill. kroner i 2008, mens det er bevilget 200 mill. kroner for 2009. Normalt blir utbetalinger som gjelder landoppgjør i EØS, regnskapsført i desember det angjeldende år, evt. i januar det påfølgende år. I 2009 ble det utbetalt

landoppgjør for 2008, og forslaget til bevilgning i 2009 er derfor høyere enn utgiftene i 2008.

Det foreslås bevilget 125 mill. kroner for 2010.

Post 77 Pasienter fra gjensidighetsland mv.

Posten omfatter utgifter for utenlandske pasienter som behandles i Norge, og som kommer fra EØS-land, og land vi har gjensidig avtale med om dekning av utgifter. Posten dekker også utgifter til behandling i Norge av stønadsberettigede nordmenn bosatt i utlandet.

Utgiftene var 122 mill. kroner i 2008, mens det foreslås bevilget 125 mill. kroner for 2010.

Kap. 5701 Diverse inntekter

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
02	Diverse inntekter	207 528	175 000	295 100
03	Hjelpemiddelsentraler m.m.	34 229	38 000	30 000
71	Refusjon ved yrkesskade	909 686	1 035 000	1 090 000
73	Refusjon fra bidragspliktige	469 613	495 000	390 000
74	Refusjon medisinsk behandling	2 904	2 800	6 000
80	Renter	128 333	10 000	1 700
85	Innfordret misbruk av dagpenger	70 169	55 000	
86	Innfordret misbruk av attføringsytelser	25 900	11 100	
	Sum kap. 5701	1 848 362	1 821 900	1 812 800

Post 02 Diverse inntekter

Post 02 består i det vesentligste av følgende inntekter:

- Renter og avdrag på attføringslån
- Tilbakebetaling på grunn av for mye utbetalt til leger
- Tilbakebetaling på grunn av for mye utbetalt til stønadsmottakere
- Avdrag bidragslån
- Prosjektinntekter
- Andre refusjoner og inntekter

Fra 2010 foreslås innfordret misbruk av dagpenger og attføringsytelser ført opp under kap. 5701, post 02 Diverse inntekter, jf. omtale under kap. 5701, post 85 Innfordret misbruk av dagpenger og post 86 Innfordret misbruk av attføringsytelser.

For 2010 budsjetteres det med 295,1 mill. kroner.

Post 03 Hjelpemiddelsentraler m.m.

Posten omfatter bl.a. salg av hjelpemidler og biler. For 2010 budsjetteres det med 30 mill. kroner.

Post 71 Refusjon ved yrkesskade

Bakgrunn

En vesentlig del av folketrygdens utgifter ved yrkesskade blir finansiert av arbeidsgivere ved en refusjonsordning knyttet til den obligatoriske yrkesskadeforsikringen etter lov av 16. juni 1989 nr. 65.

Refusjonen skjer gjennom en fastsatt prosent-sats/refusjonssats av de faktiske erstatningsutbetalinger fra forsikringsgiverne. Refusjonssatsen skal således avspeile forholdet mellom trygdens utgifter og erstatningsutbetalingene, men tar ikke sikte på å få dekket de faktiske trygdeutgifter i de enkelte yrkesskadetilfeller.

Av praktiske grunner følger oppgjørsåret kalenderåret, men forsikringsselskapene kan først ha oppgjøret ferdig beregnet og utbetalt 1. mars i det etterfølgende året. Fra 1. januar, fram til forfall 1. mars, blir selskapene belastet renter i henhold til dagslånsrenten i Norges Bank.

Nærmere om folketrygdens utgifter og refusjonsinntekter ved yrkesskade

Folketrygdens faktiske utgifter ved yrkesskade er langt større enn beløpet som blir refundert. Dette

Refusjonsinnbetalinger fra forsikringsselskapene

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Inntekt	698	722	831	878	913	875	932	910	970

Utgifter til tilfeller med uførepensjon er de største utgiftene. Nye uførepensjonister med årsak yrkesskade i 2006 i folketrygden var 619 personer, hvorav 533 personer med skadetidspunkt etter 1990. Det vil si etter at refusjonsordningen ble innført. I 2005 var tilsvarende tall 741 personer, hvorav 624 personer med skadetidspunkt etter 1990.

Refusjonssatsen har vært fastsatt til 120 pst. av erstatningsutbetalingene siden 1991, da ordningen ble innført. Departementet vil bemerke at refusjonsordningen bygger på en forenklet modell basert på at man medregner de kapitaliserte uføreytelser fullt ut i beregningsgrunnlaget, mens andre trygdeytelser ikke medregnes. Refusjonssatsen beholdes uendret på 120 pst. av erstatningsutbetalingene også i 2010.

For 2010 budsjetteres det med 1 090 mill. kroner.

Post 73 Refusjon bidragspliktige

Arbeids- og velferdsetaten kan utbetale forskudd i de saker der den bidragspliktige ikke betaler bidraget i rett tid, betaler for lite eller ikke betaler. Det kan også betales forskudd dersom bidrag av ulike grunner ikke er fastsatt. Før forskudd blir utbetalt skjer en automatisk kontroll av om bidrag er innbetalt, og med hvilket beløp. Etter utbetaling av forskudd vil det bli tatt refusjon i innbetalt bidrag for samme periode, maksimalt tilsvarende det beløp som er utbetalt i forskudd.

I saker med bidrag lavere enn forskuddet, vil forskuddet dekke mellomlegget mellom eventuelt betalt beløp og forskuddsbeløpet.

skyldes at stønadsarter, i hovedsak korttidstytelser som sykepenge og utgifter til helsetjenester, er holdt utenfor refusjonsordningen. Refusjonsordningen omfatter heller ikke enkelte persongrupper som hører inn under det offentliges ansvar, som for eksempel skoleelever og innsatte i fengsler.

I tabellen nedenfor framgår de faktiske refusjonsinnbetalinger som folketrygden har fått fra forsikringsselskapene til og med juni 2009.

I 2008 ble det innbetalt 470 mill. kroner fra bidragspliktige.

For 2010 anslås inntektene på kap. 5701, post 73, å bli på 390 mill. kroner.

Post 74 Refusjon medisinsk behandling

Denne posten omfatter refusjon fra utlandet for pasienter som har fått medisinsk behandling i Norge etter EØS-avtalen.

For 2010 budsjetteres det med 6 mill. kroner.

Post 80 Renter

Posten gjelder vesentlig renteinntekter av bankinnskudd og av lån og innskudd for kontorlokaler.

For 2010 budsjetteres det med 1,7 mill. kroner.

Post 85 Innfordret misbruk av dagpenger

Det vises til omtale under kap. 2541 Dagpenger.

Kap. 5701, post 85 Innfordret misbruk av dagpenger foreslås overført til kap. 5701, post 02 Diverse inntekter fra 2010.

Post 86 Innfordret misbruk av attføringsytelser

Det vises til omtale under kap. 2653 Ytelser til yrkesrettet attføring.

Kap. 5701, post 86 Innfordret misbruk av attføringsytelser foreslås overført til kap. 5701, post 02 Diverse inntekter fra 2010.

Programkategori 33.30 Arbeidsliv

Utgifter under programkategori 33.30 fordelt på kapitler

		(i 1 000 kr)			
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
2541	Dagpenger	4 375 600	5 103 000	13 140 000	157,5
2542	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurser m.v.	476 063	320 000	850 000	165,6
Sum kategori 33.30		4 851 663	5 423 000	13 990 000	158,0

Utgifter under programkategori 33.30 fordelt på postgrupper

		(i 1 000 kr)			
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
70-89	Andre overføringer	4 851 663	5 423 000	13 990 000	158,0
Sum kategori 33.30		4 851 663	5 423 000	13 990 000	158,0

Kap. 2541 Dagpenger

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Dagpenger, <i>overslagsbevilgning</i>	4 375 600	5 103 000	13 140 000
Sum kap. 2541		4 375 600	5 103 000	13 140 000

Allmenn omtale

Dagpenger under arbeidsløshet skal gi økonomisk trygghet ved inntektsbortfall på grunn av arbeidsledighet og samtidig stimulere til å komme tilbake i arbeid. Personer som har tapt arbeidsinntekt og fått arbeidstiden redusert, kan ha rett til dagpenger under arbeidsledighet dersom de oppfyller kravet om tidligere arbeidsinntekt av en viss størrelse. Utformingen og praktiseringen av dagpengesystemet er en del av den aktive arbeidsmarkedspolitikken ved at det stilles krav om at man skal være reell arbeidssøker. Dette forutsetter aktivitet og mobilitet hos den arbeidsledige. Arbeidstakere som permitteres kan på bestemte vilkår og i en avgrenset periode motta dagpenger. Det legges

vekt på en rask behandling av dagpengesøknader og en rask utbetaling av dagpenger.

Rapport

I 2008 mottok gjennomsnittlig 28 300 personer dagpenger, noe som er en nedgang på 12 pst. sammenliknet med 2007. Antall dagpengemottakere økte mot slutten av 2008, og veksten tiltok i 1. halvår 2009. I 1. halvår 2009 var det gjennomsnittlig om lag 58 600 dagpengemottakere, noe som er i overkant av en fordobling sammenliknet med samme periode i 2008.

Utgiftene til dagpenger var både i 2007 og i 2008 tilnærmet 4,4 mrd. kroner. I 1. halvår 2009 summerte utgiftene over dagpengekapitlet seg til

4,8 mrd. kroner. Dette er over en fordobling av utgiftene sammenliknet med 1. halvår 2008.

En redegjørelse for utviklingen i antall dagpengeomottakere er gitt under pkt. 3 Tilstandsbeskrivelse, utviklingstrekk og utfordringer på arbeids- og velferdsområdet. Det vises også til omtale av dagpengeordningen i gjennomgangen av arbeids- og velferdspolitikken under delmål 1 Flere i arbeid og aktivitet og færre på stønad.

Budsjettforslag for 2010

Post 70 Dagpenger, overslagsbevilgning

Dagpengebevilgningen for 2009 er økt til 10 500 mill. kroner etter behandlingen av Revidert nasjonalbudsjett. For 2010 foreslås en dagpengebevilgning på i alt 13 140 mill. kroner. Til grunn for forslaget ligger utsikter til høyere arbeidsledighet i 2010 sammenliknet med 2009.

For å gjøre det lettere for bedriftene å holde på kompetanse i en periode med lavere etterspørsel etter arbeidskraft har Regjeringen i løpet av 1. halvår 2009 foretatt viktige endringer i dagpenge- og permitteringsregelverket. Bedriftenes arbeidsgiverperiode er redusert fra ti til fem dager ved minst 40 pst. permittering, maksimal periode med dagpenger under permittering er økt fra 30 til 52 uker, og kravet til arbeidstidsreduksjon for rett til dagpenger under permittering er redusert fra 50 til 40 pst. Dette innebærer isolert sett økte utgifter til dagpenger på om lag 540 mill. kroner i 2010. Med bakgrunn i forventet vekst i ledigheten i 2010 viderefører Regjeringen regelverksendringene inntil videre i 2010.

Videreføringene som presenteres ovenfor er inkludert i utgiftsanslaget, jf. også omtale under delmål 3 Virksomheter med ledige jobber får dekket sitt behov for arbeidskraft.

Kap. 5705 Refusjon av dagpenger

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Refusjon av dagpenger, statsgaranti ved konkurs	22 129	15 000	65 000
03	Refusjon for dagpenger fra EØS-land	3 301	3 400	2 600
	Sum kap. 5705	25 430	18 400	67 600

Budsjettforslag for 2010

Post 01 Refusjon av dagpenger, statsgaranti ved konkurs

Arbeids- og velferdsetaten kan forskuttere lønns- og garantimidler i form av dagpenger dersom vilkårene for dekning gjennom lønnsgarantiordningen er tilstede. Arbeids- og velferdsetaten fremmer krav i konkursboet for utbetalte dagpenger når det blir klart at det vil bli utbetalt lønns- og garantimidler til arbeidstaker. Refusjon av dagpenger i forbindelse med lønns- og garantikrav ved konkurs inntektsføres under kapitlet.

Basert på erfaringstall fra 2008 og utviklingen i antall konkurser hittil i 2009 er inntektene under

post 01 Refusjon av dagpenger, statsgaranti ved konkurs anslått til 65 mill. kroner i 2010.

Post 03 Refusjon av dagpenger fra EØS-land

Arbeids- og velferdsetaten utbetaler dagpenger til EØS-borgere med dagpengerrettigheter fra andre EØS-land mens de søker arbeid i Norge. Arbeids- og velferdsetaten søker i etterkant refundert sitt utlegg fra den enkeltes hjemland.

Inntektene under post 03 Refusjon av dagpenger fra EØS-land er anslått til 2,6 mill. kroner i 2010.

Kap. 2542 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs m.v.

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs m.v., <i>overslagsbevilgning</i>	476 063	320 000	850 000
	Sum kap. 2542	476 063	320 000	850 000

Post 70 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs m.v., overslagsbevilgning

Posten dekker utgifter for staten i henhold til lov av 14. desember 1973 nr. 61 om statsgaranti for lønnskrav ved konkurs mv. Målsettingen er å sikre utbetaling av krav på lønn og annet vederlag for arbeid i tjenesteforhold som ikke kan dekkes pga. arbeidsgivers konkurs. Ordningen dekker i utgangspunktet alle arbeidsforhold hvor det betales arbeidsgiveravgift til folketrygden. Selvstendige næringsdrivende og oppdragsmottakere er ikke dekket av ordningen. I tillegg til skriftlig søknadsbehandling innebærer også lønnsgarantiarbeidet muntlig informasjon og veiledning om garantiordningen til bl.a. arbeidstakere, bobestyrere og tingretter.

Utbetalingene gjennom lønnsgarantiordningen er sterkt konjunkturavhengig. Antall konkurser på landsbasis, antall ansatte, ansiennitet og lønnsnivå i de bedrifter som rammes av konkurs, påvirker utbetalingenes samlede størrelse. Økonomien i det enkelte bo har også stor betydning for utbetalingene og mulighetene for innbetaling av dividende.

Utbetalingene ett år referer seg i hovedsak til innkomne saker utbetalingsåret, samt innkomne saker foregående år. Nivået på utbetalingene i det enkelte bo vil også avhenge av andre underliggende forhold som nærings sammensetningen av konkurser, varierende lønnsforhold i de enkelte bransjene, ulik antall ansatte i de enkelte bransjer etc.

Rapport 2008*Antall åpnete konkurser og konkurser med utbetaling fra lønnsgarantien*

År	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Antall konkurser	5 072	4 297	3 502	3 032	2 845	3 637
Herav med lønnsgaranti	2 260	1 868	1 691	1 373	1 290	1 676

Etter en lengre periode med nedgang i antall konkurser årlig ble det i 2008 åpnet 3537 konkurser. Dette utgjør en økning på 28 pst. i forhold til 2007. Tall fra Statistisk Sentralbyrå viser at det har vært et en økning i antall konkurser på 70 prosent i 4. kvartal 2008 sammenliknet med tilsvarende periode 2007. Antall konkurser i 1. kvartal 2009 er 1 347 som utgjør en økning på 80 pst. sammenliknet med 1. kvartal 2008.

Bygg – og anlegg, varehandel, omsetning og utleie av eiendom, hotell- og restaurantbransjen er de områder hvor det er flest konkurser. Selv om veksten i antall konkurser økte med 80 pst. i forhold til 1. kvartal 2008, dvs. før omslaget i norsk økonomi, viser veksten i antall konkurser en avtagende trend når en sammenligner kvartal for kvartal gjennom året. Fra 4. kvartal 2008 til 1. kvartal 2009 økte således antall konkurser med om lag 20 pst.

I 2008 kom det inn 1 676 nye saker/bo til lønnsgarantiseksjonen. Dette er oppgang på om lag 30

pst. i forhold til samme periode i 2007. Dersom en ser isolert på første kvartal 2009 kom det inn 673 nye saker til lønnsgarantiseksjonen, en vekst på 76 pst. i forhold til samme periode i 2008.

Budsjettforslag for 2010

Utviklingen i antall konkurser i 2009 og i langtidsperioden frem mot 2013 er svært usikker. Etter fremleggelsen av Revidert nasjonalbudsjett for 2009 har utviklingen i norsk økonomi har vært noe bedre enn forventet. I budsjettforslaget for 2010 er det lagt til grunn at antall konkurser vil ligge svært høyt også i 1. halvår 2010 for deretter å reduseres svakt i løpet av 2. halvår 2010. Ut fra den forventede utviklingen på arbeidsmarkedet og prognoser om utviklingen i økonomien anslås det at de samlede utbetalingene vil være i størrelsesorden 850 mill. kroner i 2010.

Kap. 5704 Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
02	Dividende	18 841	100 000	235 000
	Sum kap. 5704	18 841	100 000	235 000

Post 02 Dividende

Dividenden kan til en viss grad ses i sammenheng med endringene i utbetalingene, samt den generelle økonomiske situasjon i boene. Innbetalingene relaterer seg både til både innværende og tidligere års utbetalinger. Det er således et betydelig etterslep i dividenden i forhold til utbetalingene.

Som følge av lavere utbetalinger til konkursbo i 2006 og 2007 og i 1. halvår 2008 ble det også et fall i dividendeinnbetalingene. I 2007 og 2008 ble det

innbetalt dividende på henholdsvis 103 og 77 mill. kroner.

Anslag for 2010:

Utbetalingene gjennom lønnsgarantiordningen forventes å øke betydelig i 2009 og 2010 på bakgrunn av veksten i antall konkurser, og deretter å reduseres noe. Med bakgrunn i prognosene for utbetalingene gjennom ordningen i 2009 og 2010 anslås en dividendeinngang på 235 mill. kroner i 2010.

Resultatområde 3 Arbeidsmiljø og sikkerhet

Strategiske mål

Regjeringens mål med arbeidsmiljø- og sikkerhetspolitikken er et arbeidsliv med plass for alle, som sikrer arbeidstakernes medvirkning, medbestemmelse og behov for vern og trygghet, og som gir en hensiktsmessig tilpasning til utviklingen i næringslivet.

Med bakgrunn i Regjeringens mål på området er det formulert følgende hovedmål:

Et sikkert og inkluderende arbeidsliv med trygge tilsetningsforhold og meningsfylt arbeidssituasjon for den enkelte.

Arbeidstakere i Norge skal ikke bli syke eller skadet som følge av forhold ved arbeidet og arbeidsplassen. Arbeidsgiver skal sørge for at arbeidsmiljøforholdene og sikkerheten er tilfredsstillende og forsvarlig slik at arbeidstakernes helse og arbeidsevne ivaretas også i et langsiktig perspektiv. Arbeidstakerne har både rett og plikt til å medvirke til dette. Dette innebærer at arbeidsgivere må drive et systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid for å hindre at forhold ved arbeidet og arbeidsplassen forårsaker sykdom eller skader på mennesker, ytre miljø og materielle verdier. Forebygging av sykdom, skade og ulykker og tilrettelegging, står sentralt i dette arbeidet. I petroleumsvirksomheten er det nødvendig med sterkt fokus på forbygging av storulykker.

Myndighetenes strategi er å bidra til at virksomheten driver et systematisk og forebyggende helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid og hovedvirkemidlene er regelverk, tilsyn, veiledning, kunnskapsutvikling og samarbeid. For å oppnå best mulig effekt av det forebyggende arbeidet, gjennomfører arbeidsmiljømyndighetene et risikobasert tilsyn. Med begrensede ressurser er det viktig å prioritere de yrkesgrupper, bransjer, aktiviteter og virksomheter hvor risikoen for arbeidsrelaterte helseskader, ulykker og storulykker er størst. Dette er i samsvar med arbeidsmiljølovens krav om at det er arbeidsgiver selv som skal sørge for et fullt forsvarlig arbeidsmiljø og petroleumslovens krav om forsvarlig virksomhet.

Ansvar og arbeidsoppgaver

Ansvarsområdet omfatter:

- arbeidsrett, arbeidsmiljø og sikkerhet i norsk arbeidsliv, på land og på norsk kontinentalsokkel. Dette omfatter bl.a. ansvaret for forvaltning av arbeidsmiljøloven med tilhørende forskrifter, enkeltbestemmelser i petroleumsloven, begge med tilhørende HMS-forskriftsverk.
- arbeidstvistloven, lov om lønnsnemnd i arbeidstvister, regelverk om medbestemmelse i selskapslovgivningen, ferieloven, samt lov om allmenngjøring av tariffavtaler. Sistnevnte er et viktig virkemiddel i innsatsen mot sosial dumping.
- innsats for arbeidstakerrettigheter i andre land. Dette følger bl.a. av vårt ansvar for ivaretagelse av Norges forhold til Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO), herunder deltaking i og oppfølging av vedtak fra ILOs årlige arbeidskonferanse, ILOs styre og ILO-fagmøter.
- Ivaretagelse av Norges internasjonale forpliktelser på arbeidsrett- og arbeidslivsområdet i henhold til EØS-avtalen, ILO-konvensjoner og andre FN-konvensjoner og Europarådets konvensjoner.

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsmyndighetene bidrar gjennom forebyggende innsats også for å unngå skade på ytre miljø. Barrierer som etableres for å forebygge og unngå hendelser som skader mennesker og forebygge storulykker vil også forebygge skader på ytre miljø. Unntaksvis kan det oppstå motstridende interesser mellom hensynet til beskyttelse av arbeidstakere og beskyttelse av ytre miljø. Kunnskap om at det foreligger slike muligheter for motstridende sektorinteresser forutsetter godt samarbeid og god koordinering mellom ansvarlige myndigheter. Både helsemessige og miljømessige data må innarbeides i risikovurderinger og tiltak.

Etater på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet

Underliggende etater

- Arbeidstilsynet fører tilsyn med at bestemmelsene gitt i og i medhold av arbeidsmiljøloven

blir overholdt. Arbeidstilsynet har også oppgaver knyttet til enkelte andre lover, bl.a. ferieloven og deler av tobakkskadeloven. Utlendingsloven og allmenngjøringsloven gir Arbeidstilsynet ansvar og myndighet for å føre tilsyn med lønns- og arbeidsvilkår for utenlandske arbeidstakere. Arbeidstilsynet er pålagt oppgaven med å koordinere det samlede HMS-tilsynet i norsk arbeidsliv utenom i petroleumssektoren.

- Petroleumstilsynet fører tilsyn med helse, miljø og sikkerhet i petroleumsvirksomheten på sokkelen, ved nærmere angitte anlegg på land, gasskraftverk og CO₂-håndtering fra disse. Petroleumstilsynet er videre pålagt oppgaven med å koordinere det samlede HMS-tilsynet med petroleumssektoren. Tilsvarende som for Arbeidstilsynet gir utlendingsloven og allmenngjøringsloven Petroleumstilsynet ansvar og myndighet for å føre tilsyn med lønns- og arbeidsvilkår for utenlandske arbeidstakere.
- Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) er det nasjonale forskningsinstituttet for arbeidsmiljø og -helse, og utvikler og formidler kunnskap om sammenhengen mellom arbeid og helse gjennom forskning, utredning, opplæring og informasjon. Instituttet samarbeider nært med Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet. Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø og -helse (NOA) er en del av Statens arbeidsmiljøinstitutt.

Tilknyttede etater(administrativt ansvar)

- Riksmeklingsmannen skal mekle i interessetvister mellom partene i arbeidslivet, dvs. tvister om opprettelse eller revisjon av tariffavtaler. Hovedoppgaven er å hjelpe partene med å unngå konflikt, og dermed bevare arbeidsfreden.
- Arbeidsretten behandler tvister om forståelse, gyldighet og eksistens av tariffavtaler. Den behandler også visse tvister om fortolkning av arbeidstvistlovens og tjenestetvistlovens regler, saker om brudd på fredsplikten og om erstatningsansvar for tariffbrudd og ulovlig arbeidskamp.
- Rikslønnsnemnda behandler i hovedsak tvister om opprettelse eller revisjon av tariffavtaler som blir henvist til den når det gripes inn i arbeidskonflikter med tvungen lønnsnemnd. En avgjørelse fra Rikslønnsnemnda får virkning som tariffavtale mellom partene.
- Tariffnemnda fastsetter forskrifter som innebærer at lønns- og arbeidsvilkår som følger av en tariffavtale skal gjelde for alle arbeidstakere som utfører arbeid av den art som avtalen omfatter, også for utenlandske arbeidstakere og

uorganiserte norske arbeidstakere, såkalt allmenngjøring av tariffavtaler.

- Bedriftsdemokratinemnda har myndighet til å gjøre unntak fra lov og forskrifter om ansattes rett til representasjon i selskapers styrende organer. Nemnda er også gitt myndighet til å etablere fellesordninger (konsernordninger) og avgjøre klager i forbindelse med valg til styringsorganene.
- Tvisteløsningsnemnda behandler visse tvister etter arbeidsmiljøloven, herunder tvist om rett til redusert arbeidstid og fleksibel arbeidstid, tvist om rett til fritak fra nattarbeid, overtidarbeid og merarbeid, tvist om fortrinnsrett for deltidsansatte, tvist om rett til permisjon, herunder utdanningspermisjon og permisjon i tiknytning til fødsel.

Tilstandsbeskrivelse, utviklingstrekk og utfordringer

Arbeidsmiljø- og sikkerhetstilstanden i Norge er i hovedtrekk god. Et flertall av arbeidstakerne arbeider under forsvarlige forhold og det drives et forebyggende arbeidsmiljø- og sikkerhetsarbeid i stadig flere virksomheter. På tross av dette er det store utfordringer knyttet til arbeidsmiljø og sikkerhet. Antallet alvorlige arbeidsulykker ligger fortsatt på et høyt nivå. Særlig utsatte næringer er landbruk, skogbruk og bygg og anlegg. Vi har fortsatt et betydelig omfang av sykdom og skade som har sin årsak i arbeidsmiljøet ved at arbeidstakere blir utsatt for eksponering fra kjemikalier eller påkjenninger fra fysiske og ergonomiske faktorer. Det er også utfordringer knyttet til at arbeidstakere blir påført sykdom og skade som følge av psykiske og organisatoriske arbeidsmiljøbelastninger. Det er videre svært viktig å ha et kontinuerlig fokus på forebygging av storulykker i petroleumsvirksomheten. Dagens situasjon med konjunkturedgang vil også kreve årvåkenhet med hensyn til mulig økt press på sikkerhet, arbeidsmiljø og arbeidstakerrettigheter. Det er derfor viktig at tilsynsetatene klarer å påvirke virksomhetene til å ta på alvor det ansvar de har, og at virksomhetene forebygger og reduserer ulykker og helseskader samt reduserer risikoen for sosial dumping. Regjeringen er opptatt av at alle arbeidstakere skal ha god helse og arbeidsevne også når man nærmer seg pensjonsalderen slik at hver enkelt har en reell valgmulighet i forhold til å fortsette i arbeidslivet eller ta ut pensjon. Med betydelige utfordringer knyttet til arbeidsrelatert sykdom og skade og med store bransjevise forskjeller knyttet til uførepensjonering, er det viktig å jobbe for å skape et arbeidsliv som forebygger og inkluderer

slik at arbeidstakere kan ha et trygt og meningsfylt arbeid også i senioralder.

Arbeidsrelatert sykdom

Sykefraværet varierer svært mye mellom sektorer og mellom enkeltvirksomheter innen sektorene. Legemeldt sykefravær er høyest innen helse- og sosialtjenester, transport og kommunikasjon, varehandel, bygg- og anleggsvirksomhet, hotell- og restaurantvirksomhet, industri- og bergverksdrift. Det er stor grad av usikkerhet knyttet til hvor stor andel av sykefraværet som er arbeidsrelatert. Enkelte forskere mener at så mye som 50 pst. av langtidssykefraværet kan være arbeidsrelatert. I Levekårsundersøkelsen om arbeidsmiljø i 2006 svarte anslagsvis 20 pst., som hadde hatt et sykefravær på minst 14 dager det siste året, at årsaken til fraværet var helseplager som helt eller delvis skyldtes jobben. Andelen var omtrent av samme størrelsesorden som i 2003.

Utviklingen de senere år viser at det blir stadig flere sykemeldte med psykiske lidelser. For en del lidelser og diagnoser kan sykefraværet skyldes kombinerte virkninger av arbeidsmiljø og livsstil. For andre lidelser, som visse typer yrkesbetinget kreft, kan sammenhengene med arbeidet være lettere å påvise. Det er et viktig mål å forbedre kunnskapsgrunnlaget med hensyn til hva som skal til for å forebygge arbeidsrelaterte sykdommer og skader. Uansett hvilke årsaker som ligger bak sykefraværet er arbeidsplassen en viktig arena for forebygging av sykdom og tilrettelegging med sikte på å unngå utstøting fra arbeidslivet og uførepensjonering.

For nærmere informasjon og statistikk om sykefravær og uføre, vises det til tilstandsbeskrivelse, utviklingstrekk og utfordringer under resultatområde 2 Arbeid og Velferd.

Dette understreker viktigheten av å stimulere virksomhetene til et forebyggende og systematisk HMS-arbeid og å påvirke virksomhetene til å tilrettelegge arbeidsforholdene så tidlig som mulig når sykdom, skade eller lignende først har oppstått.

For arbeidsmiljø- og sikkerhetsmyndighetene er det en hovedutfordring å bidra til at virksomhetene jobber forebyggende for å hindre at sykdom og sykefravær oppstår.

Muskel- og skjelettlidelser og psykiske lidelser

Muskel- og skjelettlidelser og psykiske lidelser har gjennom flere år vært de klart største diagnosegruppene bak langtidssykefravær og uførepensjone-

ring. Muskel- og skjelettlidelser bidrar til over 40 pst. av det samlede langtidssykefraværet.

Forskning viser at muskel- og skjelettplager kan ha sammenheng med både organisatoriske, psykososiale og ergonomiske/fysiske forhold. Årsakssammenhengene er sammensatte og krever en helhetlig og tverrfaglig tilnærming.

Statens arbeidsmiljøinstituttts rapport for 2008 konkluderer med at arbeidsforhold har betydning for utvikling av muskel- og skjelettlidelser. Forskningen legger vekt på fysiske og ergonomiske forhold som gir høy risiko for muskel- og skjelettlidelser. Vedvarende tungt fysisk arbeid, tunge løft, ensidig gjentakende arbeid og arbeid med løftede armer og store leddutslag gir økt risiko for muskel- og skjelettlidelser. Videre påpekes det at organisatoriske og psykososiale forhold som lav kontroll over egne arbeidsoppgaver, lite støtte fra nærmeste leder, stor nedbemanning og lav jobbtilfredshet kan gi muskel- og skjelettlidelser.

Psykososiale og organisatoriske arbeidsmiljøfaktorer kan også føre til psykiske lidelser. Utviklingen viser stadig flere sykemeldte med psykiske lidelser. Tall fra 2008 viser at 20 pst. er sykemeldt på grunn av psykiske lidelser. Forskningen legger vekt på sammenhengen mellom krav, kontroll og støtte. Anstrengende jobber, med høye psykiske/mentale krav og lite påvirkningsmuligheter på egen tid og arbeidsutførelse, medfører den største risikoen for negativt stress og sykefravær. Sosial støtte fra kollegaer og/eller ledelse blir sett på som en motvirkende faktor som minsker negativt stress og risiko for sykefravær. Andelen jobber med denne typen krav til ansatte har vært økende. I analysene av Levekårsundersøkelsen 2006 fant NOA at en del grupper i undervisnings- og helsesektoren utmerket seg spesielt med høye krav i jobben og lav grad av kontroll over egen arbeidssituasjon.

Mobbing og trakassering er en alvorlig belastning for de som rammes og kan gi langtidseffekter i form av sterkt redusert helse og funksjonsevne. Både fra myndighetenes og partenes side er et aktivt og systematisk arbeid for profesjonell håndtering av konflikter, varslingssaker og mobbing, viktig for å oppnå et mer inkluderende arbeidsliv.

For arbeidsmiljø- og sikkerhetsmyndighetene er det en hovedutfordring å bidra til at virksomhetene forebygger helseproblemer gjennom å ivareta de aspektene ved arbeidsmiljøet som er særlig relevante, det vil si de ergonomiske/fysiske og de psykososiale/organisatoriske forholdene. Det er videre viktig å styrke virksomhetenes kunnskap og kartlegging av psykososiale og organisatoriske arbeidsforhold.

Luftveissykdommer, hudsykdommer og yrkesrelatert kreft

Luftveissykdommer, hudsykdommer og yrkesrelatert kreft kan i flere tilfeller spores tilbake til kjemisk eksponering i arbeidsmiljøet. Det er fortsatt et alvorlig problem i deler av det norske arbeidslivet at arbeidstakere utsettes for helsefare ved kjemisk eksponering. Å motvirke dette er utpekt som satsingsområde, både i Norge og i EU. I følge Statens arbeidsmiljøinstitutt viser internasjonale vitenskapelige studier at om lag 15 pst. av KOLS- og astmatilfeller hos voksne menn skyldes arbeidsmiljøet. I Levekårsundersøkelsen for 2006 angir om lag 8 pst. av arbeidstakere å være eksponert for støv, gass, damp eller hudirriterende stoffer i mesteparten av arbeidstiden.

Utfordringen for myndighetene er å bidra til å øke kunnskapsnivået om effekten av forurensning i arbeidsatmosfæren, dårlig luftkvalitet og helsefarlige stoffer. I tillegg skal myndighetene føre tilsyn med utforming av arbeidsprosesser og sikkerhetsrutiner og påse at luftkvalitet og inneklimate er forsvarlig.

Dødsulykker og arbeidsskader

I 2008 omkom 51 personer som følge av ulykker i landbasert virksomhet utenom de petroleumsanleggene som er underlagt Petroleumstilsynets myndighetsområde. Det inntraff ingen dødsulykker i petroleumsvirksomheten i 2008. I 1. halvår i 2009 har Arbeidstilsynet registrert 20 dødsfall som følge av arbeidsulykker. I petroleumssektoren er det så langt i 2009, registrert et dødsfall etter fallulykke.

Antall arbeidsskader som er meldt til Arbeidstilsynet er redusert fra om lag 32 000 i 2000 til om lag 22 000 i 2007. Når det gjelder tallfesting av meldte arbeidsskader er det viktig å være oppmerksom på at underrapporteringen kan være betydelig. Ifølge NOA ved Statens arbeidsmiljøinstitutt er det beregnet at antall arbeidsskader som medfører legebehandling og/eller sykefravær ligger nærmere 80 000 tilfeller årlig.

På produksjonsinnretninger i petroleumsvirksomheten har frekvensen av alvorlige personskader fortsatt å avta også i 2008. Ulykkesfrekvensen i 2008 var statistisk signifikant lavere enn gjennomsnittet i forrige tiårsperiode. For flyttbare innretninger var imidlertid frekvensen av alvorlige personskader noe høyere i 2008 enn året før målt i forhold til arbeidstimer

Skader som følge av ulykker er et alvorlig problem særlig innen enkelte deler av arbeidslivet. Jordbruk og fiske, bergverk og industri, bygg- og

anlegg samt deler av offentlig tjenesteyting, f.eks. hjemmebasert helseomsorg, har i flere år vært blant de mest ulykkesbelastede næringene.

Alvorlige hendelser med bl.a. dødsulykker og skader som utfall, er ofte relatert til mangelfull organisering og planlegging av arbeidet, ledelsesoppfølging og forståelse av risiko.

Det er en utfordring for tilsynsmyndighetene å skape forståelse for en bred og helhetlig tilnærming til arbeidet med sikkerhet og stimulere til risikovurdering og forebygging.

Særlig om sikkerhetsnivået i petroleumsvirksomheten

Det har vært en positiv utvikling i petroleumsnæringen de siste fem årene. De fleste påpeker at det er mer fokus på HMS i forhold til tidligere, og at det er skapt en kultur for å jobbe sikkert. Det er en nedgang i hendelser i forhold til sentrale indikatorer, spesielt nevnes gasslekkasjer og brannhendelser.

Resultatene fra den årlige rapporten «Risikonivå i petroleumsvirksomheten» (RNNP) er helt sentrale i vurderingen av risiko for storulykke. En overordnet vurdering av storulykkesrisikoen viser en signifikant positiv utvikling for siste 3-årsperiode. Tidligere har nivået vært tilnærmet stabilt. I 2008 har det inntruffet flere hendelser med storulykkespotensial og granskning i ettertid viser bl.a. manglende kunnskap hos ledelsen og manglende granskning, oppfølging og læring i virksomhetene.

I et storulykkesperspektiv vil Petroleumstilsynet i tiden fremover stå overfor flere ulike sikkerhetsutfordringer bl.a. knyttet til teknisk tilstand på eldre installasjoner, manglende ledelsesinvolvement, endringer i aktørbildet og CO₂-håndtering. Likeledes er det også utfordringer knyttet til risiko for arbeidsskader og -sykdom i petroleumssektoren.

Arbeidsinnvandring og sosial dumping

Arbeidsinnvandring dekker et viktig arbeidskraftbehov i Norge. Selv om utsiktene for norsk økonomi nå er svakere, er aktiviteten høy og innenfor enkelte bransjer er det fortsatt mangel på arbeidskraft. Anslag viser at det kan være mer enn 100 000 arbeidstakere fra de nye EØS-landene som arbeider enten for en norsk arbeidsgiver, er innleid eller på midlertidig oppdrag for utenlandsk virksomhet i Norge. De fleste arbeider fortsatt i byggebransjen og i landbruksnæringen. Samtidig viser utviklingen et økende antall arbeidsinnvandrere i bransjer som verfts- og verkstedsindustrien, helsesektoren, transport, renhold og hotell- og restaurantbransjen.

På landanleggene i petroleumsvirksomheten er det i lange perioder et stort innslag av utenlandske arbeidstakere, særlig i forbindelse med utvidelser og større prosjekter. Det er fortsatt behov for oppfølging fra myndighetenes side både med hensyn til lønnsforhold og arbeidstidsordninger.

St.meld. om arbeidsforhold, arbeidsmiljø og sikkerhet

Departementet planlegger å legge frem en stortingsmelding om arbeidsforhold, arbeidsmiljø og

sikkerhet innenfor departementets ansvarsområde i 2010. I meldingen ønsker departementet bl.a. å gi en bred omtale av ansettelsesforhold, arbeidstidsordninger, arbeidsmiljø- og sikkerhetstilstanden i norsk arbeidsliv. Tilstandsrapporten vil benytte de ferskeste data fra et bredt utvalg kilder, og vil således gi et oppdatert og detaljert bilde av forholdene. Tilstandsrapporten vil også ta sikte på å bidra til å gi et grunnlag for en felles forståelse blant sentrale aktører med hensyn til hva som er relevante utviklingstrekk og sentrale utfordringer på området.

Mål for arbeidsrett, arbeidsmiljø og sikkerhet

Hovedmål	Delmål 2010
Et sikkert og inkluderende arbeidsliv med trygge tilsettingsforhold og meningsfylt arbeidssituasjon for den enkelte	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bidra til å forebygge arbeidsrelaterte sykdommer, skader/ulykker og fremme inkludering 2. Bidra til å redusere risiko for storulykker og skader på ytre miljø i petroleumssektoren 3. Bidra til å hindre sosial dumping nasjonalt og fremme et anstendig arbeidsliv globalt 4. Øke omfang og kvalitet på kunnskap om arbeidsrett, arbeidsmiljøforhold og storulykkesrisiko 5. Sikre et forsvarlig og brukervennlig regelverk – herunder arbeidstakeres rettigheter og medbestemmelse

Delmål 1: Bidra til å forebygge arbeidsrelaterte sykdommer, skader/ulykker og fremme inkludering

Rapport og status

Rett belastning

Arbeidstilsynet gjennomførte i 2007 en kombinert informasjons- og tilsynskampanje kalt «Rett belastning» i samarbeid med de europeiske arbeidstilsynene. Kampanjen var rettet mot forebygging av arbeidsrelaterte muskel- og skjelettplager og tilrettelegging for ansatte som har fått muskelskader. Prosjektet ble i 2008 videreført som en løpende oppgave med grunnlag i den kompetanse- og metodeutvikling som skjedde i tilknytning til kampanjen. Virksomheter innen bygg- og anlegg, transport og varehandel (lager- og transportdelen) er besøkt. Tilsynet har vist at virksomhetene er flinkere til å vurdere risiko for akutt skade eller sykdom enn til å vurdere de langsiktige konsekvensene av uheldige arbeidsbelastninger. Påleggshypotheten har vært høy (77 pst.), og tilsynet har

således ført til aktiv handling i mange av virksomhetene. STAMI rapporterer videre at kampanjen «Rett belastning» har ført til økt bruk av bedriftshelsetjenesten.

God vakt!

Arbeidstilsynet videreførte i 2008 tilsynskampanjen «God vakt!» som retter seg mot arbeidsmiljøet i sykehus. Det er gjort nye tilsyn i de samme helseforetak og sykehus som ble besøkt i 2005 for å se om det er oppnådd forbedringer. Hovedkonklusjonen er at selv om det blir gitt nye pålegg, er det betydelige forbedringer siden 2005. Dette gjelder særlig etablering av verktøy for systematisk HMS, bedret status for vernetjenesten samt økt fokus på HMS. Samtidig er det avdekket at arbeidsbelastningen er ytterligere forverret hos flere av tilsynsobjektene siden 2005. Arbeidstilsynet har i 2009 fulgt opp dette bl.a. gjennom møter med de regionale helseforetakene.

Arbeidstilsynets sykefraværssatsing

I 2008 er i overkant av 20 pst. av tilsynene utført innenfor satsingsområdet forebygging av sykefravær, tilrettelegging og oppfølging av sykmeldte.

Hovedaktiviteten har vært prosjektet «Forebygging av langtidssykefravær og økt inkludering ved et godt arbeidsmiljø». Prosjektet skal bidra til å omforme IA-avtalens forsterkede arbeidsmiljøfokus til praktiske tiltak ute i virksomhetene. Rundt 74 pst. av tilsynene har resultert i en eller flere reaksjoner.

En stor andel av reaksjonene er knyttet til at virksomhetene ikke har tilfredsstillende HMS-arbeid med fokus på tilrettelegging, og rutiner for oppfølging av arbeidstakere med redusert arbeidsevne eller sykefravær. I ca. to tredjedeler av de besøkte virksomhetene kjente de ansatte ikke til virksomhetens sykefravær rutiner. I 2008 har tilsynene i prosjektet vært rettet mot bransjene varehandel, hotell og restaurant, renhold, helse- og sosialtjenesten og transport. Varehandel er den bransjen som har fått flest besøk, nesten 80 pst. av tilsynene.

Prosjektet har bidratt til å gjøre virksomheter og ansatte bedre i stand til å realisere IA-avtalens intensjoner, særlig er kunnskapen om arbeidsmiljølovens krav om tilrettelegging og oppfølging av sykemeldte økt. Flere virksomheter har etter gjennomført tilsyn fattet interesse for og inngått IA-avtale.

Arbeidstilsynet har erfart at det er et stort behov for å vektlegge virksomhetenes arbeid med forebygging av sykdom. Utstøtingen fra arbeidslivet har flere årsaker, de er sammensatte og kompliserte. Kompetansen til å følge opp arbeidsrelatert sykdom og årsaker til fravær er for lav og synes å være en medvirkende årsak til at flere arbeidstakere går ut i langvarig sykefravær.

Det har innenfor satsingsområdet også vært fokusert på om virksomheter som er pliktige til å ha bedriftshelsetjeneste faktisk har dette og bruker denne tjenesten på en hensiktsmessig måte.

Samhandling mellom Arbeidstilsynet, Arbeids- og velferdsetaten og Petroleurstilsynet om forebygging og oppfølging av sykefravær

Med utgangspunkt i Samhandlingsprosjektet er det etablert en rekke sentrale og lokale samarbeidsaktiviteter mellom Arbeidstilsynet, Petroleurstilsynet og Arbeids- og velferdsetaten knyttet til forebygging og oppfølging av sykefravær. Samarbeidet gjelder felles veiledningsprosjekter og veiledningsmaterieell overfor virksomhetene og avklaring/samkjøring av etatenes sanksjonsregimer

samt utveksling av registerdata og annen informasjon og kompetanseutvikling. Samarbeidet er formalisert gjennom sentrale og regionale samarbeidsavtaler og årlige handlingsplaner og vil bli fulgt opp i etatenes løpende arbeid.

Så langt har samarbeidet bidratt til at etatene har økt kunnskapen om hverandres roller, at etatene har en mer helhetlig tilnærming overfor virksomhetene på området forebygging og oppfølging av sykefravær samt et mer felles budskap utad, bl.a. gjennom den nye veilederen om arbeidsgivers tilretteleggings- og oppfølgingsansvar.

3-2-1 = Sammen for et godt arbeidsmiljø

I tidsrommet 2008-2010 gjennomfører Arbeidstilsynet og Arbeids- og velferdsetaten i samarbeid med partene i arbeidslivet, et prosjekt rettet mot utvalgte bransjer for å fremme inkludering og hindre sykefravær (tidligere bransjeprojektet). Det skal prøves ut om dialog og samarbeid mellom myndighetene og partene på bransjenivå kan resultere i at effektive arbeidsmiljø- og tilretteleggingstiltak blir identifisert og iverksatt på arbeidsplassene. Bransjene som er valgt ut til å delta i prosjektet er sykehjem og kjøtt- og fjørfeindustrien, og alle virksomhetene er tilknyttet intensjonsavtalen for et mer inkluderende arbeidsliv. Forprosjektet ble avsluttet våren 2008. Partene og myndighetene har gjennom utredningsfasen i fellesskap utviklet bransjespesifikke mål samt strategier og tiltak for å nå målsetningene. STAMI har videre gjennomført en nullpunktsundersøkelse for å få et utgangspunkt for vurderingen av om arbeidet i prosjektet har resultert i et bedre arbeidsmiljø og redusert sykefravær. Utprøvingen av strategier og tiltak i virksomhetene startet opp i første kvartal 2009. Prosjektet har så langt tydeliggjort at økt satsing på mellomledersiktet er viktig. Unikt for prosjektet er også det sterke fokuset på partssamarbeidet i pilotvirksomhetene, og den støtten dette får fra de deltakende organisasjoner og myndigheter.

Risikoutsatte grupper i petroleumsvirksomheten

Petroleurstilsynet har utviklet en database for sammenstilling og analyse av eksisterende data fra arbeidet med å måle risikonivået i petroleumsvirksomheten, personskaderegisteret og registrert arbeidsbetinget sykdom. Dette gir et godt grunnlag for å identifisere risikoutsatte grupper. Det er avholdt ekspertseminarer for å belyse problemstillingen og bidra til å utvikle risikoprofiler for ulike grupper og det er gjennomført betydelig tilsynsaktivitet innenfor temaet. Det er videre avholdt et større industriseminar for å formidle resultater fra

arbeidet. En hovedkonklusjon fra arbeidet så langt er at en del entreprenørgrupper har høy eksponering for en rekke risikofaktorer samtidig som styringselementene som skal ivareta forsvarlig arbeidsmiljø er svake. Trolig er ulikheter i rammebetingelser en viktig årsak til dette forholdet. Andre utsatte grupper er overflatebehandlere, mekanikere og forpleiningsansatte.

Videre utvikling av bedriftshelsetjenesten

Departementet har i 2009 fastsatt nye krav om obligatorisk bedriftshelsetjeneste i åtte nye bransjer, samt en godkjenningsordning som skal sikre kvaliteten i bedriftshelsetjenestene. Godkjenningsordningen skal forvaltes av Arbeidstilsynet. De nye kravene trer i kraft 1. januar 2010.

Kjemisk og biologisk helsefare

Arbeidstilsynet har økt tilsynsinnsatsen innenfor dette satsingsområdet fra 800 tilsyn i 2007 til ca 1500 tilsyn i 2008, bl.a. gjennom oppfølging av funn fra forrige kjemikaliekampanje (2003-2006) i bilverksteder og frisørsalonger. Oppfølgingstilsynet i frisørbransjen viste for eksempel at virksomhetene hadde gjennomført tidligere gitte pålegg om punktavsug i blanderom mv., men at ansatte i enkelte salonger brukte dette lite. Dette kan bl.a. skyldes stor gjennomtrekk av personell, mange unge arbeidstakere og utilstrekkelig opplæring om kjemisk helsefare i denne bransjen. Forholdene vil bli fulgt opp gjennom oppfølgingstilsyn.

Oppfølgingen av kjemikaliestrategien blir videreført i hovedprosjektet «Bedre kjemi» som hadde oppstart i september 2008. I prosjektets første del har tilsyn vært gjennomført i mekanisk- og verkstedindustri med varmt arbeid som tema. Foreløpige resultater viser at det fortsatt gis mange reaksjoner om bl.a. risikovurderinger, opplæring og ikke minst om at arbeidsgiver skal vurdere kjemiske eksponeringer i arbeidsatmosfæren. Disse tilsynene førte til fornyet aktivitet i disse virksomhetene når det gjelder arbeid med kjemisk helsefare.

Arbeidstilsynet har videreført samarbeidet mellom tilsynsmyndighetene og Norsk aluminiumsindustri. Samarbeidet har resultert i utarbeidelse og oppfølging av omforente arbeidsmiljøkrav knyttet til forebygging av arbeidsrelatert astma og andre utfordringer som industrien har. De forbedringstiltakene som verkene har iverksatt i samarbeid med Arbeidstilsynet ser ut til å ha gitt færre tilfeller av hallastma.

I 2007 avsluttet Petroleumstilsynet et pilotprosjekt vedrørende kjemisk arbeidsmiljø offshore.

Prosjektet pekte på behov for å utdype historisk eksponering og risiko på kjemikalieområdet, samt innhente nødvendig supplerende informasjon for å bekrefte tidligere identifiserte kunnskapshull.

Petroleumstilsynets arbeid med kjemisk arbeidsmiljø har bidratt til en omfattende innsats hos selskapene for å gjennomføre kartlegginger og risikovurderinger både av nåværende og historisk eksponering. Fra høsten 2007 har Oljeindustriens Landsforening (OLF) på vegne av partene drevet et omfattende forbedringsprosjekt på kjemikalieområdet. Prosjektet har igangsatt og koordinerer en rekke større FoU-prosjekter. Innenfor varmt arbeid har en fremskaffet og formidlet kunnskap om eksponering og effekt av ulike tiltak som har gitt selskapene bedre grunnlag for forebyggende arbeid. Prosjektet har også gjennomført en rekke aktiviteter innenfor kompetansebygging og bidratt til at saksområdet er forankret hos sentrale beslutningstakere. I 2008 har forbedringsprosjektet hatt problemer med framdrift, men det ble mot slutten av året gjort endringer og tilført ekstra ressurser.

Ulykkesrisiko

Arbeidstilsynet har ført tilsyn i virksomheter som har alvorlig ulykkesrisiko i typiske ulykkesutsatte bransjer, som industri, bygge- og anleggsvirksomhet og transport. En vesentlig del av aktiviteten er hendelsesbasert og består i tilsyn eller granskning etter ulykker.

Til tross for godt samarbeid med partene og langvarig satsing er HMS-tilstanden innenfor bygg- og anleggsvirksomheten fremdeles en utfordring. Manglende ledelsesinvolvering, manglende tilrettelegging og planlegging av arbeidet, dårlig opplæring og dårlig fysisk sikring er typiske mangler ved HMS-arbeidet i næringen.

Det er gjennomført 18 storulykkestilsyn med varighet på 2 dager. Sett i forhold til resultatene fra tilsyn i 2003, viser resultatene at virksomhetene har forbedret sine styringssystemer og gjennomført tiltak for å forebygge og begrense virkningene av en storulykke.

Arbeidsmiljøkunnskap hos unge arbeidstakere

I 2008 har Arbeidstilsynet gjennomført tilsyn i en rekke bransjer med høy andel av unge arbeidstakere. Mange av reaksjonene er knyttet til manglende arbeidskontrakter og opplæring. Flere av tilsynene er gjennomført med bakgrunn i tips fra LOS sommerpatrulje som Arbeidstilsynet har et godt samarbeid med. Også i 2009 har Arbeidstilsynet ført tilsyn med unge arbeidstakere. Dette har skjedd som en del av prosjektet «Rett start for unge

arbeidstakere». Tilsynene avdekket at arbeidsgiver mangler kunnskaper om at han, når personer under 18 år skal nyttes i arbeidet, har en særskilt plikt til å vurdere risiko de kan utsettes for, og iverksette nødvendige forhåndsregler og forebyggende tiltak ut fra dette. Det ble også avdekket mangler i forhold til arbeidsgivers plikt til å ha egen oversikt over arbeidstakere under 18 år, samt manglende arbeidskontrakter og opplæring.

Arbeidstilsynet har gjennomført et skaderegistreringsprosjekt og en intervjustudie i samarbeid med akuttmottaket på St. Olavs hospital og Trondheim kommunale legevakt. Undersøkelsen viste at unge arbeidstakere under 25 år er mer utsatt for arbeidsulykker enn sine eldre arbeidskolleger. Mange av disse er øyeskader.

Intervjuene avdekket et behov for bedre opplæring i bruk og valg av verneutstyr.

Dykking

I 2008 ble det gjennomført 55 234 timer metningsdykk innen petroleumsvirksomheten. Det ble ikke rapportert tilfeller av trykkfallsyke, andre personskader eller tilløp til faresituasjoner for metningsdykking. Det er bare rapportert ett tilfelle av trykkfallsyke de siste 16 årene. Siste dødsulykke ved dykking i petroleumsvirksomheten var i 1987.

En partsammensatt gruppe som har vurdert HMS-forhold innenfor dykking på norsk kontinentalsokkel anbefalte å etablere et system for bedre ivaretagelse av langtids helseoppfølging av den enkelte dykker. I 2007 innledet Oljeindustriens Landsforening (OLF) i samarbeid med International Marine Contractors Association (IMCA) arbeidet med å slutføre et felles internasjonalt system for oppfølging av dykkernes helse over tid ved dykking på norsk, britisk, dansk og nederlandsk sokkel. Det internasjonale systemet for helsemessig langtidsoppfølging av dykkere ble etablert i 2008.

Arbeidstilsynet har innen sitt myndighetsområde utført åtte tilsyn i dykkeselskap, hvorav en virksomhet har hatt tre ulykker med trykkfallsyke i 2008. Det har vært én dødsulykke og Arbeidstilsynet har gransket denne ulykken. Arbeidstilsynet har arbeidet med en revisjon av dykkerforskriften. Gjennom kontakt med bransjen, er det videre initiert en bransjestandard for nitroxutdanningen og det er et samarbeid med Norsk Redningsdykkerforum om utvikling av en bransjestandard for redningsdykkerutdanningen.

Strategier og tiltak

Arbeidsgiver har ansvar for å etterleve gjeldende regelverk, samt sikre et fullt forsvarlig arbeids-

miljø ved å gjennomføre et systematisk og godt helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid (HMS-arbeid), slik at risikoen for arbeidsrelaterte skader, sykdommer og ulykker reduseres.

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsmyndighetenes mål er å bidra til at virksomhetene selv forebygger at arbeidstakere blir syke eller skadet, og at virksomhetene fremmer inkludering. Rutiner og aktiviteter for sykefraværsoppfølging og tilrettelegging for arbeidstakere med redusert arbeidsevne inngår i HMS-arbeidet.

Retningsgivende for myndighetenes innsats og prioriteringer er en vurdering av hvilke arbeidsmiljø- og sikkerhetsforhold som er de viktigste årsaker til helseskade og som har størst betydning for inkludering i arbeidslivet.

Regelverk

Arbeidsmiljø- og sikkerhetslovgivningen er det sentrale virkemiddelet for regulering av arbeidsgivers og arbeidstakeres rettigheter, plikter og adferd. Regelverket for petroleumsvirksomheten skal i tillegg bidra til å sikre forsyningsregularitet av olje og gass og forebygge hendelser som kan føre til skader på det ytre miljø.

Tilsyn

Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet skal bidra til at virksomhetene etterlever arbeidsmiljø- og sikkerhetslovgivningen gjennom å føre tilsyn og gi veiledning i tråd med de overordnede prioriteringer av arbeidsmiljø- og sikkerhetsforhold. Videre skal tilsyn og veiledning baseres på grundige vurderinger av i hvilke virksomheter risikoen for helseskader og ulykker er størst (risikobasert tilsyn). I dette arbeidet benyttes virkemidlene kontroll, veiledning, informasjon og samarbeid, med bl.a. andre myndigheter og partene i arbeidslivet.

Tilsyn og veiledning utgjør tyngdepunktet i Arbeidstilsynets virkemiddelbruk. Flerårige satsinger, rettet mot utvalgte bransjer og temaer, vurderes som best egnet til å skape varig arbeidsmiljøforbedring. Petroleumstilsynet legger stor vekt på å overvåke utviklingen og identifisere utfordringer i bransjen. Petroleumsvirksomheten har sterke organisasjoner både på arbeidsgiver- og arbeidstakersiden, og har inntil de siste årene vært dominert av store virksomheter med god HMS-kompetanse. Petroleumstilsynet har derfor i større grad gjort bruk av dialog og samarbeid med organisasjoner og virksomheter i sitt tilsynsarbeid. De identifiserte utfordringene adresseres næringen i etablerte fora. I Petroleumstilsynets tilsynsarbeid legges det videre stor vekt på å etterspørre arbeids-

givers egen vurdering av risikoforholdene i egen virksomhet. Begge tilsynsorganene utvikler og tilpasser imidlertid sin virkemiddelbruk for å oppnå en best mulig effekt. Herunder har Arbeidstilsynet nylig avsluttet et arbeid som oppsummerer og gir anbefalinger om metoder for tilsyn og forbedringer når det gjelder organisatorisk og psykososialt arbeidsmiljø.

Styrking av Arbeidstilsynets innsats mot sykefravær

Etatens satsing for å forebygge sykefravær er forankret i de overordnede målsettingene i IA-avtalen. Arbeidstilsynet skal arbeide for at antall virksomheter som forebygger sykefravær, legger til rette for sine arbeidstakere og følger opp sine sykmeldte skal øke. Tilsynsfunksjonen skal styrkes, og sykefraværet skal være hovedkriteriet for økt tilsyn og kontroll i denne delen av tilsynsaktiviteten.

Dette innebærer en fortsatt utvidet tilsyns- og veiledningsaktivitet i utvalgte bransjer med høyt sykefravær, bl.a. innen transport, hotell og restaurant og undervisning. Styrket innsats mot andre yrkesgrupper eller bransjer vurderes fortløpende. Videre vil satsingen bidra til å sikre oppfølging av informasjon om lokale sykefraværs- og risikoforhold i samarbeid med Arbeids- og velferdsetaten. I tilsynsarbeidet inngår også kunnskapsbygging og informasjon om arbeidsmiljø og sykefravær bl.a. i samarbeid med Statens arbeidsmiljøinstitutt.

3-2-1 = Sammen for et godt arbeidsmiljø

Det viktigste utviklingsarbeidet mellom Arbeidstilsynet og Arbeids- og velferdsetaten når det gjelder samarbeid på lokalt nivå, vil i 2008-2010 være gjennom prosjektet «3-2-1 = Sammen for et godt arbeidsmiljø». Prosjektet gir en mulighet til å innhente erfaringer både fra etatssamarbeidet og fra virksomhetene samt at etatene formidler et felles budskap utad.

Dette samarbeidsprosjektet mellom partene på bransjenivå, Arbeids- og velferdsetaten og Arbeidstilsynet går i 2010 inn i sin slutfase. Utprøvingen av de strategier og tiltak som partene sammen har identifisert fortsetter i den enkelte virksomhet. Statens arbeidsmiljøinstitutt skal videre gjennomføre en sluttundersøkelse for å se om det er oppnådd forbedringer siden prosjektet startet opp. Sluttrapport skal leveres departementet i løpet av annet halvår 2010. Prosjektet representerer en ny samarbeidsform på arbeidsmiljøfeltet og det vil i slutfasen legges vekt på å legge til rette for at

andre virksomheter og bransjer eventuelt kan nyttiggjøre seg de erfaringer som gjøres, særlig med hensyn til om dette er en fruktbar samarbeidsmodell.

Videreutvikling av bedriftshelsetjenesten

Fra 1. juli 2010 trer en ny forskrift om hvilke bransjer som skal ha bedriftshelsetjeneste i kraft (bransjeforskrift). Med forskriften utvides dekningsområdet for obligatorisk plikt til å ha bedriftshelsetjeneste til følgende åtte nye bransjer: Helse- og sosialsektoren, undervisningssektoren, fiskeoppdrett og klekkerier, gjenvinning, vaktjenester, frisørbransjen, kraft- og vannforsyning og produksjon av tekstiler. Dette er risikoutsatte bransjer med store arbeidsmiljøutfordringer og belastninger. Bransjene preges også i stor grad av tidlig utstøting gjennom sykefravær og uførepensjonering. Ca. 660 000 arbeidstakere er i dag sysselsatt i de åtte nye bransjene. På grunn av høy dekningsgrad i flere av bransjene, er det imidlertid bare ca. 20 pst. som i dag mangler tilknytning til en bedriftshelsetjeneste.

Kvaliteten på bedriftshelsetjenestene i dag varierer. For å sikre at bedriftshelsetjenestene har den kvalitet og kompetanse som er nødvendig for å bistå virksomhetene i arbeidet med god forebygging og inkludering, innføres samtidig en obligatorisk godkjenningsordning for bedriftshelsetjenestene. Dette innebærer at alle virksomheter som har plikt til å ha bedriftshelsetjeneste, må knytte seg til en godkjent ordning. Departementet mener at for å oppnå den ønskede forbedring av de tjenestene som tilbys virksomhetene, er det nødvendig å stille krav som bidrar til at det skapes større kompetansemiljøer med bredere faglig sammensetning. Forskriften stiller derfor bl.a. minstekrav til kompetanse og volum på tjenestene.

Godkjenningsordningen skal forvaltes av Arbeidstilsynet som en egen enhet uavhengig av tilsynsvirksomheten. Det vil iverksettes en overgangsordning for perioden 2010-2012.

For å oppnå det ønskede faglige løftet for bedriftshelsetjenesten, skal myndighetene også prioritere tilsyn og veiledning rettet mot virksomhetenes bruk av bedriftshelsetjenesten, bl.a. gjennom Arbeidstilsynets prosjekt «Forebygging av langtidssykefravær og økt inkludering ved et godt arbeidsmiljø». Sammen med bransjeutvidelsen og innføringen av en godkjenningsordning utgjør dette en sterk satsing på bedriftshelsetjenesten som virkemiddel for å oppnå et godt og inkluderende arbeidsmiljø.

Forebygging av muskel- og skjelettplager og uheldige psykiske belastninger

Arbeidstilsynet vil i 2010 gjennomføre et nasjonalt prosjekt og landsomfattende tilsyn for forebygging av muskel- og skjelettplager i utsatte bransjer. Tilsyns- og veiledningsarbeidet baseres bl.a. på konklusjoner fra STAMIs rapport «Arbeid som årsak til muskel- og skjelettlidelser: Kunnskapsstatus 2008». STAMI mener det er grunnlag for å anbefale prioritering og oppfølging av risikofaktorene vedvarende tungt fysisk arbeid, tunge løft med samtidig vridning av kroppen eller foroverbøyning, arbeid med løftede armer uten støtte, bruk av tungt håndverktøy uten støtte, arbeid med store leddutslag, helkroppsvibrasjon, lav kontroll over egne arbeidsoppgaver, lite støtte fra nærmeste leder og store nedbemanninger. I tillegg er arbeidssituasjoner forbundet med lav jobbtilfredshet en viktig risikofaktor.

Landsomfattende tilsyn i skolene tar opp flere psykososiale arbeidsmiljøforhold. Prosjektet «Skolen som arbeidsplass» som er en del av Arbeidstilsynets satsing på inkluderende arbeidsliv vektlegger helsefremmende og sykdomsforebyggende tiltak. Arbeidstilsynet får i økende grad henvendelser om konflikter i skolen. Innsatsen for det psykososiale arbeidsmiljøet styrkes derfor, herunder medvirkning og dialog i helse-, miljø- og sikkerhetsarbeidet, forebygging og håndtering av konflikter, vold og trusselsituasjoner. Inneklima er også satt på dagsorden.

Vold og trusler er et økende problem i arbeidslivet. Arbeidstilsynet gjennomfører derfor i 2009 et prosjekt om vold og trusler som fokuserer på organisatoriske forhold. Tiltak rettes inn med sikte på hvordan en best kan forebygge, håndtere, og følge opp vold og trusler på arbeidsplassen. Erfaringene og resultatene fra disse landsomfattende tilsynene vil danne grunnlag for videre innsats i et nytt hovedprosjekt for å forebygge uheldige psykiske belastninger. Prosjektet starter opp i 2010.

Risikoutsatte grupper i petroleumsvirksomheten

Innsats overfor risikoutsatte grupper er en av Petroleumstilsynets hovedprioriteringer også i 2009. Risikoen for å få arbeidsbetinget sykdom og skade er ulikt fordelt blant grupper av arbeidstakere. For en del grupper finnes det god kunnskap om eksponeringsforhold, for andre grupper er slik kunnskap mangelfull. Petroleumstilsynet har, gjennom tilsyn og særskilte prosjektaktiviteter, fått frem et samlet datamateriale som gir et helhetlig bilde av risikoforhold for en rekke arbeidstakergrupper. Dette arbeidet inkluderer også betydning

gen av rammebetingelser, slik som kontraktvilkår, medvirkning, arbeidsorganisering mv. Utover den målrettede oppfølgingen og kartleggingen av særskilt risikoutsatte grupper, skal myndighetene bidra til at kunnskapen brukes aktivt ved å legge til rette for erfaringsdeling mellom aktørene i petroleumssektoren.

Forebygge arbeidsulykker og redusere skadeomfang

Arbeidstilsynet viderefører innsatsen for å øke antallet virksomheter som arbeider systematisk for å forebygge ulykker. I 2010 settes det i gang et nasjonalt prosjekt rettet inn mot de offentlige byggherremiljøene i Norge og med revidert byggherreforskrift som grunnlag. Det å følge opp byggherrens ansvar i forbindelse med konkurranseutsettinger, inngåelse av kontrakter og kontraktsoppfølging forventes å gi positive resultater for arbeidsmiljøet. Byggherren kan stille krav i forbindelse med anbudsutlysningen og følge dette opp gjennom den videre prosessen på en slik måte at skadeomfanget reduseres. Det er i samhandlingen mellom byggherre og entreprenør at et godt grunnlag legges for ulykkesforebygging.

Arbeidstilsynet skal videreføre igangsatt satsing sammen med landbrukets bransjeorganisasjoner for å få ned antall arbeidsulykker og redusere skadeomfang i denne bransjen.

Reduksjon av kjemisk og biologisk helsefare

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsmyndighetene skal også i 2010 prioritere tilsyn med virksomhetens innsats knyttet til kjemikalieeksponering i arbeidslivet, både på land og i petroleumsvirksomheten. Samtidig forsterkes innsatsen for effektiv innsamling og systematisering av data om kjemisk eksponering i norsk arbeidsliv, for å oppnå bedre kunnskap om eksponeringsforholdene. Arbeidstilsynet, Petroleumstilsynet og Statens arbeidsmiljøinstitutt vil i perioden 2009 – 2011 arbeide med å videreutvikle eksponeringsdatabasen EXPO ved Statens arbeidsmiljøinstitutt, med tanke på å utvikle en elektronisk nasjonal eksponeringsdatabase. Målet for prosjektet er en bedre og systematisk innrapportering av måleresultater fra virksomhetene, slik at pålitelige data i EXPO kan gi et bedre grunnlag for myndighetsinnsats og virksomhetenes prioriteringer. Det skal bl.a. gjennomføres pilotprosjekter i utvalgte bransjer hvor systemet skal utprøves. De aktuelle bransjene og partene i arbeidslivet deltar i en referansegruppe for å styrke og forankre dette arbeidet. Videre vurdering og oppfølging av dette arbeidet vil være en prioritert oppgave for arbeidsmiljø- og sikkerhetsmyndighetene i 2010.

Arbeidstilsynets kjemikaliekampanjer og andre tilsynsaktiviteter har dokumentert betydelige utfordringer innenfor virksomhetenes systematiske arbeid med å forebygge skadelig kjemisk og biologisk eksponering. Arbeidstilsynet vil fortsatt ha betydelig fokus på tilsynsvirksomhet og veiledning for reduksjon av kjemisk helsefare. Ulike tilsynsmetoder vil bli utprøvd, og samarbeidet med bransjeorganisasjonene og partene i arbeidslivet vil være viktig. Systematisk kunnskapsinnhenting vektlegges og skal gjennomføres, bl.a. i samarbeid med Statens arbeidsmiljøinstitutt, slik at tilsynsetatene utvikler et enda bedre beslutningsgrunnlag for valg av innsatsområder, samt videreutvikling, målretting og valg av tilsynsmetoder og andre virkemidler.

Nano-teknologi er et forholdsvis nytt fagfelt, men i sterk utvikling. Konsekvensene for arbeidstakernes helse er i stor grad ukjent. Forskere er opptatt av å finne svar på hvordan cellene i kroppen reagerer på ulike nanomaterialer. Arbeidstilsynet og STAMI setter derfor gjennom en nystartet «Nanogruppe» med fokus på teknologien, eventuelle negative helseeffekter og forebygging av disse. I tillegg samarbeider Arbeidstilsynet med partene i arbeidslivet på dette området.

Arbeidstilsynet har i 2009 gjennomført et strategiarbeid for å utvikle en systematisk innsats for begrensnings av yrkesbetinget KOLS. Denne innsatsen vil bli koordinert med den fastsatte nasjonale KOLS-strategien for perioden 2006-2011. Arbeidstilsynets innsats vil konsentrere seg om å bidra til å utvikle metodikk for tidligst mulig oppsporing (diagnostisering) av KOLS-tilfeller i utsatte yrker, bidra til å identifisere tiltak for å redusere risiko i utsatte bransjer, samt foreslå relevante FoU-prosjekter.

Petroleumstilsynet påviste i 2007 at petroleumsnæringen mangler et helhetlig risikobilde på kjemikalieområdet, både når det gjelder nåværende situasjon og historiske forhold (se under rapport og status). Oljeindustriens Landsforening (OLF), i samarbeid med øvrige parter, har etter dette påtatt seg å lede et omfattende forbedringsarbeid. Næringen må gjennomføre systematiske kartlegginger/målinger og i større grad gjøre kvalifiserte risikovurderinger av kjemikalieeksponering både offshore og på landanleggene. Det er også viktig at historiske eksponeringsdata innhentes og systematiseres. Petroleumstilsynet skal gjennom strategiske aktiviteter rettet mot selskapene, bidra til at industriens forbedringsprosjekt lykkes i å nå sine målsettinger.

Øke arbeidsmiljøkunnskapen hos unge arbeidstakere

Statistikk viser at unge arbeidstakere er mer utsatt for ulykker, støy og tunge løft i arbeidslivet enn eldre arbeidstakere. Mange unge arbeidstakere er sysselsatt i bransjer med en høy andel nye uføre. Unge blir ofte tilbudt mangelfulle arbeidskontrakter og har mindre erfaring med arbeidsmiljø og konsekvenser av uheldige arbeidsmiljøforhold.

Arbeidstilsynet vil i 2010 starte opp prosjektet «Rett start for unge arbeidstakere». Målet er å minimere omfanget av arbeidsmiljøproblemer som berører unge arbeidstakere og bidra til at de unge får kunnskaper og holdninger som gir dem en god start i arbeidslivet. Hovedaktiviteten er informasjons- og veiledningsarbeid, og Arbeidstilsynet vil gjennom besøk på skoler og universiteter/høgskoler og deltakelse på bl.a. utdanningsmesser og konferanser for lærlinger og ungt entreprenørskap gå aktivt ut med informasjon. Det er en utfordring å nå de unge på de riktige arenaer og Arbeidstilsynet vil i dette arbeidet også søke samarbeid med partene i arbeidslivet og andre aktuelle instanser som Arbeids- og velferdsetaten, Skatteetaten, Ungt entreprenørskap med flere. Det vil i tillegg bli gjennomført noe tilsyn i utvalgte bransjer med unge arbeidstakere, inkludert lærlingebedrifter. Arbeidstilsynet vil også fortsette arbeidet med å påvirke til at arbeidsmiljøkunnskap i større grad tas inn i de unges utdanninger.

Delmål 2: Bidra til å redusere risiko for storulykker og forebygge skader på ytre miljø i petroleumssektoren

Alle strategier og tiltak under dette delmålet vil også bidra til delmål 1 ved at det å redusere risiko for storulykker samtidig vil bidra positivt til å forebygge arbeidsrelaterte sykdommer, skader/ulykker.

Som nevnt under delmål 1 er det virksomhetene selv som har ansvaret for at regelverket etterleves, og på den måten også reduserer risikoen for storulykker. En viktig forutsetning er bl.a. at Petroleumstilsynet og næringen har kunnskap om

Boks 6.6 Storulykke – definisjon:

Med storulykke menes en akutt hendelse som f.eks. et større utslipp, brann eller en eksplosjon som umiddelbart eller senere medfører flere alvorlige personskader og/eller tap av menneskeliv, alvorlig skade på miljøet og/eller tap av større økonomiske verdier.

hvilke faktorer som bidrar til risiko for storulykker, slik at næringen og myndighetene har et omforent risikobilde.

Den årlige rapporten om risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet, RNNP, er et viktig bidrag for at myndigheter og næringen har en felles forståelse av dagens risikobilde i petroleumsvirksomheten. Det er både fra næringen og fra myndighetenes side store forventninger til at arbeidet kan bidra til en felles plattform for forbedring av sikkerhet og arbeidsmiljø. I den forbindelse er partenes eierskap til prosessen og resultatene viktig. Formålet med arbeidet er bl.a. å bidra til å identifisere områder som er kritiske for HMS og hvor innsatsen for å identifisere årsaker må prioriteres for å forebygge uønskede hendelser og ulykker.

Rapport og status

Styring av storulykkesrisiko må være en integrert del av virksomhetsstyringen. Dette forutsetter at sikkerhetskritisk informasjon som selskapsledelsen etterspør, faktisk gir et riktig bilde av storulykkesrisikoen. Erfaringer fra alvorlige hendelser i petroleumsvirksomhet nasjonalt og internasjonalt viser hvordan ledelsen gjennom egne handlinger påvirker forhold som, direkte og indirekte, har betydning for storulykkesrisiko.

Ledelsesinvolvering

Petroleumstilsynet har i 2008 videreført tilsyn som retter seg mot ledelsens engasjement i reduksjon av storulykkesrisiko. Tilsynet har bl.a. omfattet integrasjonsprosessen i StatoilHydro, selskapenes ressursstyring med hensyn til kapasitet og kompetanse, arbeidsledelse og tilnærming til styring av egen virksomhet. Petroleumstilsynet har i tillegg i 2008 ført tilsyn overfor fem selskaper med ulike oppgaver på sokkelen for å få kunnskap om hvordan de selv vurderer engasjementet fra selskapsledelsen i forhold til storulykkesrisiko.

Videre gransket Petroleumstilsynet i 2008 flere hendelser der sentrale sider ved ledelsens oppfølging av storulykker har vært adressert. Da Petroleumstilsynet mot slutten av 2008 oppsummerte hovedtrekkene ved egen og internasjonal granskning, konkluderte de bl.a. med at selskapsledelsen mangler kunnskap om realiteten, selskapenes egen granskning og oppfølging avdekker sjelden svakhetene, risiko blir undervurdert og det er vanskelig å lære.

Petroleumstilsynets tilsyn har bl.a. bidratt til innsyn i hvordan selskapet selv evaluerer og agerer på etterlevelse, samt stimulert til transparens i prosesser i selskapets ledelse av betydning for til-

synet. I tillegg har tilsynene bidratt til innsikt i hvordan selskapet svarer og står til regnskap for seg selv i forhold som angår storulykkesrisiko fra operativt nivå og til styrenivå.

Teknisk integritet

Brønnsikkerhet

Det er til sammen boret over 4500 lete- og produksjonsbrønner på norsk kontinentalsokkel. Petroleumstilsynet gjennomførte i perioden 2006 til 2008 oppfølging av tilstanden til aktive brønner. Ved rapportering til RNNP for 2008, ble det påvist at 24 pst. av de aktive brønnene har integritetssvakheter, som i ulik grad kan representere en sikkerhetsrisiko. Det er behov for fortsatt oppfølging av tiltak for å styrke brønnintegriteten, både samlet i næringen og i de enkelte selskapene.

Petroleumstilsynet har i 2008 fulgt opp brønnintegritet og barrierestatus for 44 midlertidige forlatte brønner på norsk sokkel. Tilsynet har vist at operatørselskapene på tilfredsstillende måte har utarbeidet brønnintegritetsoversikt og utført risikovurderinger av alle midlertidige forlatte brønner eldre enn åtte år.

Etter dialog og oppfølging av næringens arbeid med brønnintegritet, har industrien etablert et eget fagforum, utarbeidet nye retningslinjer på området og gjennomført ulike kompetansebyggende tiltak.

Aldring av innretninger

Aldring av innretninger representerer en forholdsvis ny problemstilling. Dersom en petroleumsinnetning skal benyttes ut over den levetid som ble lagt til grunn ved den opprinnelige utformingen, innebærer dette en endring av forutsetningene og det kreves derfor fornyet søknad om samtykke fra myndighetenes side. Petroleumstilsynet behandlet i 2008 søknader om samtykke til levetidsforlengelse for Ula-feltet, flere innretninger i Ekofisk-området og for rørledningene til Emden i Tyskland.

Petroleumstilsynet har i 2008 utviklet en intern prosedyre for behandling av søknader om samtykke til levetidsforlengelse for å sikre enhetlig og forsvarlig behandling av disse. Petroleumstilsynet har videreført tilsyn med hvordan operatørselskaper som tidligere har fått samtykke til levetidsforlengelse, følger opp sikkerheten på innretningene.

Vedlikehold er av stor sikkerhetsmessig betydning og blir viktigere etter hvert som innretningene eldes. I 2008 har Petroleumstilsynet videreført tilsyn knyttet til vedlikeholdsstyring med særlig oppmerksomhet på vedlikehold av systemer

og utstyr som utgjør barrierer mot akutt oljeutslipp.

Integrerte operasjoner (IO)

Petroleumstilsynet har som mål å påvirke næringen til å fokusere på HMS i utviklingen av IO-løsninger. Den samlede innsatsen på området i 2008 anses å ha bidratt til en økt forståelse i industrien av typer og omfang av sårbarheter i prosessstyrings- og sikkerhetssystemer, samt til økt bevissthet om hvordan endringer i informasjonssystemene påvirker sårbarhet generelt. Petroleumstilsynet har i 2008 fulgt opp at de endringsprosesser som IO fører med seg blir gjennomført på en god måte. Petroleumstilsynet har videre etablert et samarbeid med andre aktuelle fagmyndigheter, som Post- og teletilsynet og NVE, for å få en klar rolleforståelse hos berørte aktører og myndigheter.

I 2008 har Petroleumstilsynet registrert en positiv utvikling ved at næringen gjennom Oljeindustriens landsforening og større operatørselskaper nå uttrykker at bedre HMS-styring skal være et mål for IO.

Prekvalifisering av selskaper som rettighetshavere og operatører

Antall nye aktører på sokkelen har fortsatt å øke i 2008 og så langt i 2009. Det er nå omtrent 120 selskaper inklusiv entreprenører og redere på norsk sokkel. Av disse er ca 55 selskaper prekvalifiserte som rettighetshavere eller operatør. Til sammenligning var det omtrent 15 selskaper i 1990-årene. Petroleumstilsynet utarbeider anbefalinger til Arbeids- og inkluderingsdepartementet vedrørende tildeling av rettigheter og operatørskap. Arbeidet med prekvalifisering bidrar til at det er blitt satt konsekvente krav til kompetanse og kapasitet til selskapenes organisasjoner i Norge, og til at disse kravene blir håndhevet i praksis.

Ytre miljø

I 2008 har Petroleumstilsynet bidratt i utarbeidelse og oppfølging av forvaltningsplanene for henholdsvis Barentshavet og Norskehavet. I dette arbeidet har Petroleumstilsynet særlig bidratt i utvikling av mer helhetlig risikostyring og fremhevet viktigheten av å forebygge akutt forurensning.

Petroleumstilsynet gjennomførte i 2008 en rekke tilsynsaktiviteter rettet mot aktørenes systematiske arbeid med å forebygge hendelser som kan føre til akutte utslipp. Oppfølging av Goliat-utbyggingen, leteaktiviteter i Barentshavet og

læring fra granskninger ble prioritert i denne sammenhengen. Erfaringene fra Petroleumstilsynets samlede oppfølging er at næringen må fortsette å forbedre sin tilnærming til forebygging av akutt forurensning og sin søking etter mer ambisiøse forebyggende tiltak.

Karbonfangst- og lagring

I 2008 har Petroleumstilsynet satt i gang to fagstudier rundt CO₂, og deltar som observatør i et industriprosjekt om dette temaet. Målet for alle disse arbeidene er å kartlegge risikoforhold og avdekke kunnskapshull knyttet til HMS ved fangst, lagring og transport av CO₂ (CCS).

Videre har det vært arbeidet med å øke kunnskapen om brønnsikkerhet i forbindelse med injeksjon av CO₂ i brønner, bl.a. for å skaffe grunnlag for å vurdere om CO₂ kan påvirke brønnbarrierer som skal hindre olje- eller gasslekkasjer.

Myndighetene er også observatør i et industrifinansiert prosjekt om transport av CO₂ i rørledninger. Prosjektet skal belyse risikoforhold knyttet til CO₂-transport i stor skala for å komme fram til en anbefalt norm for slike rørledninger, både over land og på havbunnen.

Petroleumstilsynet har videre gjennomført en utredning av regelverk og sikkerhetsmessige rammebetingelser på dette området.

Strategier og tiltak

Petroleumstilsynet har som strategi å formidle kunnskap om risiko, og føre tilsyn med at virksomhetene etterlever gjeldende regelverk. Tilsynet som føres er risikobasert ved at det rettes inn mot de virksomheter og forhold hvor risikoen for storulykker og skader vurderes å være størst.

Granskning er en sentral kilde for Petroleumstilsynets kunnskap om risikobildet i næringen og Petroleumstilsynet gransker de mest alvorlige hendelsene, i tillegg til at de yter faglig bistand til påtalemyndighetenes etterforskning. Granskning inngår som en viktig del av etatens tilsynsvirksomhet.

En viktig del av Petroleumstilsynets ansvar er å være på høyde med og helst i forkant av utviklingen i næringen og dermed kunne bidra til at næringen selv iverksetter nødvendige forebyggende og risikoreduserende tiltak. Petroleumstilsynet må ha kompetanse til å kunne kartlegge og påvise utfordringer/svakheter for næringen totalt sett, som næringen selv må finne løsningene på. Det handler om en proaktiv, forebyggende og kunnskapsbasert påvirkning. Slike oppgaver kan normalt ikke dekkes gjennom refusjon fra næringen for tilsynsutgifter. Regjeringen har derfor foreslått at Petroleumstilsynet

tilsynet styrkes med 2 mill. kroner i 2010 til utførelse av slike oppgaver

Levetidsforlengelse

Petroleumstilsynet har som en hovedprioritering å bidra til at virksomhetene skal opprettholde et forsvarlig sikkerhetsnivå på innretninger og anlegg som planlegges brukt og brukes utover opprinnelig levetid.

Om få år vil mer enn halvparten av innretningene på norsk sokkel ha passert sin opprinnelig tenkte levetid. Utfordringene som dette skaper, berører sikkerheten både for personell, miljø og materielle verdier. Petroleumstilsynet vil prioritere oppfølging med at selskapene opprettholder et forsvarlig sikkerhetsnivå, samt gode retningslinjer og rammer for innretninger og anlegg som brukes, eller planlegges brukt, utover opprinnelig levetid.

Aldrende innretninger, nye driftsformer og tilknytning av nye funn til eksisterende infrastruktur, medfører en rekke prosjekter som innebærer samtidig drift og modifikasjon på innretningene. Tilsyn med at selskapene sørger for at samtidige aktiviteter blir gjennomført på en forsvarlig måte vil bli prioritert framover. Dette er iverksatt bl.a. gjennom et utviklingsprosjekt i regi av Petroleumstilsynet knyttet til utfordringer rundt arbeidsmiljø på og vedlikehold av aldrende innretninger, utfordringer på flyttbare innretninger, og operatørens praksis i forbindelse med levetidsforlengelse.

Problemstillingen er særlig aktuell de neste årene idet stadig flere installasjoner nærmer seg designlevetid, men er fortsatt kommersielt attraktive for aktørene og samfunnet.

Ledelse og storulykkesrisiko

Petroleumstilsynet har som en hovedprioritering at selskapenes ledelse skal arbeide målrettet med å redusere storulykkesrisiko. Hovedprioriteringen har bl.a. kommet til som et resultat av kunnskap om at ledelsens beslutninger og initiativ definerer rammebetingelser som har betydning for å redusere storulykkesrisiko.

Gjennom granskning av ulykker og alvorlige hendelser samt øvrig oppfølging, har Petroleumstilsynet påvist et potensial for et økt engasjement hos ledelsen for å redusere storulykkesrisikoen. Petroleumstilsynet vil derfor videreføre oppfølgingen med at selskapene har oversikt over realitetene, samt at ansvaret for å håndtere risiko er klart definert.

Teknisk og operasjonell sikkerhet

Petroleumstilsynet skal ha fokus på at sikkerhetskritiske barrierer ivaretas på en helhetlig og konsistent måte, slik at risiko for storulykker reduseres så langt som mulig.

Barrierer er tekniske, operasjonelle og organisatoriske tiltak som hver for seg, eller i samspill, skal hindre eller bryte spesifiserte uønskede hendelsesforløp. Barrierer kan være både sannsynlighetsreduserende og konsekvensreduserende. Petroleumstilsynet prioriterer å følge opp at de ansvarlige selskapene etablerer og videreutvikler systemer for barrierestyling som er i tråd med regelverkskravene på dette området.

Integrerte operasjoner (IO) innebærer en sammenkobling av tekniske og administrative systemer på innretningene til havs og på anlegg på land. Denne utviklingen skaper muligheter, men kan også skape nye typer HMS-risiko. Petroleumstilsynet vil videreføre oppfølging av hvordan industrien forholder seg til mulighetene med IO, bl.a. med hensyn til at nye arbeidsformer som følger av en slik utvikling, ikke skaper uklarheter i rolleforståelsen hos berørte aktører. Petroleumstilsynet vurderer også løpende eventuelle behov for regelverkstilpasninger.

Ytre miljø

I arbeidet med å redusere storulykkesrisikoen i petroleumsvirksomheten, inngår også forebygging av skade på ytre miljø. Petroleumstilsynet skal ha fokus på forebygging av uønskede hendelser som kan medføre utslipp til sjø og luft. Næringen må legge vekt på å forebygge skade på ytre miljø og redusere utslippsmengde ved kilden. Dette krever bl.a. satsing på risikostyring og FoU. Petroleumstilsynet skal med grunnlag i HMS-regelverket bidra til at aktørene unngår uønskede hendelser. Valg av løsninger skal baseres på helhetlige vurderinger av de naturmessige og geografiske områdene de opererer i, og være forenlige med regionale og nasjonale miljømål. Det er de sannsynlighetsreduserende tiltakene sammen med de konsekvensreduserende tiltakene som utgjør den beskyttelsen som er nødvendig for å hindre og redusere skade på det ytre miljø.

CO₂-håndtering

Norske myndigheter arbeider med å bedre kunnskapen om de sikkerhetsmessige effektene relatert til CO₂-fangst, -transport og -lagring. Det pågår for tiden flere aktiviteter, inkludert forsknings- og utviklingsprosjekter både nasjonalt og internasjonalt.

nalt, som skal bidra til en bærekraftig utvikling av CO₂-håndtering. Mye arbeid har vært knyttet til de geologiske forholdene når det gjelder sikkerhet mot lekkasje fra lagret CO₂. HMS-utfordringer vil være en integrert del av forskningssatsinger og -programmer hvor CO₂ er tema. HMS-bildet for hele CO₂-kjeden (fangst, transport og lagring) er svært sammensatt. Petroleumstilsynet har derfor samlet inn relevant informasjon fra noen av hovedaktørene i Norge og internasjonalt. Petroleumstilsynet vil i 2010 videreføre arbeidet med utgangspunkt i allerede innsamlede data.

Aktørbildet

Aktørbildet i petroleumsvirksomheten preges, som nevnt under rapport og status, fortsatt av sammenlåingen mellom Statoil og Hydro i 2007. Den dominerende posisjonen det nye selskapet vil ha i norsk petroleumsvirksomhet fremover, vil over tid kunne skape utfordringer for tilsynet. Bl.a. så vil sammenlåingen endre samspillet mellom operatør og rettighetshavere, noe som kan påvirke risikobildet og dermed Petroleumstilsynets oppfølging.

I tillegg har antallet aktører økt betydelig de siste årene, og det har spesielt kommet til mange små selskaper. Gjennom oppkjøp og fusjoner dannes det etter hvert nye selskapsstrukturer med teknisk kompetanse og styrke til å stå for større aktiviteter på sokkelen, herunder operatøroppgaver. Også selskaper som tradisjonelt har drevet distribusjon av gass i det europeiske markedet fremtrer etter hvert som en betydelig gruppe selskaper med både rettighetshaver- og operatøroppgaver på norsk kontinentalsokkel.

På denne bakgrunn vil Petroleumstilsynet følge opp selskapene med hensyn til evne og vilje til å tilpasse seg rammebetingelsene for helse, miljø og sikkerhet i den norske petroleumsvirksomheten.

Delmål 3: Bidra til å hindre sosial dumping nasjonalt og fremme et anstendig arbeidsliv globalt

Rapport og status

Det er bred enighet blant arbeidslivets parter og myndighetene om at veksten i antallet arbeidsinnvandrere etter EØS-utvidelsen i 2004 har bidratt positivt til norsk økonomi, og avhjulpet mangel på arbeidskraft i flere bransjer, særlig i byggebransjen. Samtidig har arbeidsinnvandringen ført med seg utfordringer. Det er avdekket en rekke tilfeller av useriøsitet og sosial dumping. Dette gjelder særlig i byggebransjen, men også innenfor verftsindustrien og annen industri, landbruket og deler av

servicebransjen (renholds- og hotell- og restaurantbransjen). Regjeringen har iverksatt viktige tiltak for å hindre sosial dumping i norsk arbeidsliv, og følger utviklingen fremover nøye. Den første handlingsplanen mot sosial dumping ble lagt frem i revidert nasjonalbudsjett for 2006, og handlingsplan 2 mot sosial dumping i statsbudsjettet for 2009.

Boks 6.7 Sosial dumping:

Etter Regjeringens syn er det sosial dumping både når utenlandske arbeidstakere utsettes for brudd på helse-, miljø- og sikkerhetsregler, herunder regler om arbeidstid og krav til bostandard, og når de tilbys lønn og andre ytelser som er uakseptabelt lave sammenliknet med hva norske arbeidstakere normalt tjener eller som ikke er i tråd med gjeldende allmenngjøringsforskrifter. Sosial dumping rammer også andre arbeidstakere og virksomheter i Norge. Det kan føre til urettferdig konkurranse med urimelig press på opparbeidede rettigheter og svekket rekruttering til særlige utsatte yrker og bransjer, og seriøse bedrifter kan tape oppdrag og kunder til useriøse aktører.

De to handlingsplanene har vært meget sentrale i arbeidet mot sosial dumping. Tiltakene i handlingsplan 1 er nå på plass, også mange av tiltakene i handlingsplan 2 er i ferd med å bli iverksatt. Vi har erfart at de gjennomførte tiltakene har vært nødvendige og at de har god effekt.

Arbeidstilsynets rapport om sosial dumping

Arbeidstilsynet er i de senere år styrket både når det gjelder ressurser og kompetanse, og innsatsen for å sikre at arbeidsinnvandrere fra de nye EØS-landene har lovlig arbeidsmiljø, lønns- og arbeidsvilkår har økt kraftig.

I 2008 ble det gitt reaksjoner i 74 pst. av tilsynene mot sosial dumping. Dette er en klar økning fra tidligere år. Andelen tilsyn som har medført reaksjoner har økt i samtlige bransjer. En stor del av påleggene er krav om utlevering av dokumentasjon på lønn, arbeidstid og andre arbeidsvilkår. Det gis flere pålegg hjemlet i allmenngjørings- og utlendingsloven enn tidligere år, og hyppigere flere pålegg per tilsyn. Dette er både pålegg om utlevering av dokumentasjon av lønns- og arbeidsvilkår, og pålegg om å rette opp lønns- og arbeidsvilkår i tråd med allmenngjøringsforskrift og gitte

oppholdstillatelser etter utlendingsloven. Arbeidstilsynet legger til grunn at den økte reaksjonsbruken betyr at etaten er blitt bedre til å prioritere tilsynsinnsetningen, til å avdekke ulovligheter og at det arbeides på en mer enhetlig måte enn tidligere.

Av 4 013 reaksjoner som ble gitt i 2008, ble 3 102 gitt i byggebransjen. I tilsyn rettet mot byggebransjen er det gitt pålegg i nesten 8 av 10 tilsyn. Sammenliknet med tallet for 2007 på 2 418 reaksjoner, viser tallene en økning i reaksjonsbruken mot byggebransjen.

Det er gjennomført 80 stansinger som følge av manglende utlevering av dokumentasjon av lønns- og arbeidsvilkår. I 2007 ble det gjennomført 46 slike stansinger. De fleste virksomheter utleverer dokumentasjonen som Arbeidstilsynet ber om.

Arbeidstilsynet anmeldte 48 virksomheter i 2008. Til sammenligning ble det i 2007 foretatt 25 anmeldelser. Dette er en ønsket utvikling med bruk av anmeldelser ved alvorlige brudd på arbeidsmiljøloven, allmenngjøringsloven og utlendingsloven.

I 2008 er det gjennomført 112 stansinger begrunnet i akutt fare for liv og helse på byggeplassene. Totalt bruker Arbeidstilsynet stansing i 12 pst. av tilsynene på byggeplasser med arbeidsinnvandrere. Andelen er på omtrent samme nivå som i 2007. Arbeidstilsynet har foretatt noen gjennomskjæringer, det vil si overprøving av organisering som selvstendige næringsdrivende, der tilsynet mener arbeidet reelt framstår som et arbeidsgiver-/arbeidstakerforhold.

Arbeidstilsynets erfaringer fra tilsynet er at det fortsatt forekommer sosial dumping i en rekke bransjer. Bl.a. tyder omfanget av tips og henvendelser på dette. Arbeidstilsynet mener imidlertid, med grunnlag i inspektørens erfaringer fra tilsynsøkene i 2007 og 2008, at forholdene i byggebransjen gjennom 2008 så ut til å bli bedre. Flere virksomheter enn før etterlevde regelverket. Det var færre av de svært grove tilfellene av sosial dumping enn tidligere. Arbeidstilsynet pekte også på at de oftere fant at lønnsnivået lå nærmere minstelønn i allmenngjøringsforskriftene, selv der det forelå brudd på norsk lov. Risikoen for sosial dumping er størst i den mindre og uorganiserte delen av bransjen, i hyttebygging/utviklingsprosjekter i fjellområder og innenfor rehabilitering. Risikoen er fortsatt relativt stor knyttet til innleie og utleie, og til utsendte arbeidstakere.

Petroleumstilsynets rapport om sosial dumping

Etter at landanleggene Nyhamna og Melkøya har gått over i driftsfase, er omfanget av utenlandsk

arbeidskraft i petroleumsnæringen blitt betydelig redusert. Petroleumstilsynet har derfor i 2008 videreført arbeidet med å forebygge sosial dumping hovedsakelig som del av annen tilsynsvirksomhet overfor næringen, og ved å følge opp anlegg hvor det har vært gjennomført særskilte aktiviteter som innebærer bruk av utenlandsk arbeidskraft, som for eksempel modifikasjoner og større vedlikeholdsarbeider. Gjennom tilsyn er det også fulgt opp at operatørselskapene håndterer økt risiko som følge av språk og kulturforskjeller på arbeidsplasser.

Handlingsplan 1 mot sosial dumping.

Regjeringen har iverksatt tiltakene i handlingsplan 1 mot sosial dumping, og erfaringen viser at de har hatt god effekt. For en fullstendig oversikt over tiltak i handlingsplan 1, se St.prp. nr. 1 (2008-2009) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet, s. 121 ff. Nedenfor omtales enkelte viktige tiltak som har kommet på plass i 2008 og 2009.

Krav om id-kort for alle som jobber på bygge- og anleggsplasser ble innført 1. januar 2008. For å kunne få id-kort må firmaene være lovlig registrert i relevante offentlige register. Hovedinntrykket er at id-kortordningen er godt kjent i bransjen, og at de fleste firmaene har sørget for id-kort til sine tilsatte. Over 230 000 id-kort er nå utstedt. Dette har bidratt til at det er enklere å få oversikt over bransjen, og lettere å skille de useriøse aktørene fra de seriøse.

Forskrift om obligatorisk melde- og registreringsordning for bemanningsforetak trådte i kraft 1. januar 2009. Dette innebærer at alle vikarbyråer som leier ut arbeidskraft i Norge må registrere seg i et nytt register. Fra 1. mars 2009 ble det forbudt for virksomheter å leie inn vikarer fra vikarbyråer som ikke er lovlig registrert. Per august 2009 er over 1400 foretak registrert. Bemanningsforetaksregisteret er et viktig verktøy for å hindre sosial dumping og useriøse aktører i utleiebransjen.

Forskrift om informasjons-, påseplikt og innsynsrett trådte i kraft 14. mars 2008. Arbeidstilsynet har i nesten 20 saker brukt regelverket om påseplikt i tilsyn, hovedsakelig er påleggene gitt innen bygge- og anleggsbransjen, men det er også gitt noen pålegg i verftbransjen.

Mange av tiltakene i handlingsplan 1 er rettet mot byggebransjen. Dette er den bransjen som har høyest andel av utenlandske arbeidstakere, og der det er avdekket flest tilfeller av sosial dumping. Imidlertid ser vi også mange eksempler på sosial dumping i andre bransjer. Tiltakene i handlingsplan 2 er derfor også rettet mot nye bransjer.

Handlingsplan 2 mot sosial dumping.

For en fullstendig oversikt over tiltak i handlingsplan 2 mot sosial dumping, se St.prp. nr. 1 (2008-2009) Arbeids- og inkluderingsdepartementet, s. 117 ff.

Økte ressurser til Arbeidstilsynet

Arbeidstilsynet har fått styrket bevilgning til bekjempelse av sosial dumping hvert år siden handlingsplanene ble iverksatt. Senest i statsbudsjettet for 2009 ble det bevilget 10 mill. kroner til bekjempelse av sosial dumping. I tillegg ble etaten styrket med 5 mill. kroner i forbindelse med regjeringens tilleggsbudsjett i januar 2009.

Effektivisering av allmenngjøringsordningen

Allmenngjøring av tariffavtaler er et av de mest sentrale virkemidlene mot sosial dumping, særlig for å sikre lønns- og arbeidsvilkårene for utsendte arbeidstakere. Regjeringen foreslo i Ot.prp. nr. 88 (2008-2009) Om lov om endringer i allmenngjøringsloven m.m. (solidaransvar mv.) tiltak som bl.a. vil effektivisere Tariffnemndas arbeid og klargjøre lovens dokumentasjonskrav. Lovendringene går bl.a. ut på å presisere hva som skal til for å fremme en begjæring om allmenngjøring og for at nemnda skal kunne treffe vedtak. Det klargjøres dessuten hvilke lønns- og arbeidsvilkår forskriftene skal inneholde. Samlet betyr dette at allmenngjøring som virkemiddel i kampen mot sosial dumping vil bli enda viktigere. Stortinget vedtok de foreslåtte endringene i juni 2009, med ikrafttredelse fra 1. september 2009.

Solidaransvar for oppdragsgivere etter allmenngjøringsloven

Solidaransvar for oppdragsgivere vil både sikre faktisk lønnsutbetaling for arbeidstakerne og gi oppdragsgivere en sterkere motivasjon til å velge seriøse underleverandører. Regjeringens forslag om solidaransvar ble fremmet i Ot.prp. nr. 88 (2008-2009) og vedtatt av Stortinget. Ordningen innebærer at oppdragsgivere som setter ut et oppdrag kan bli holdt ansvarlig for de forpliktelsene oppdragstakere nedover i en kontaktkjede har til å betale lønn etter allmenngjøringsforskrifter. Solidaransvar vil være særlig viktig for å ivareta utsendte arbeidstakers rettigheter.

Id-kort i renholdsbransjen

På bakgrunn av erfaringene med id-kort i bygge- og anleggsbransjen har Regjeringen igangsatt en utredning av en løsning for hvordan id-kort i renholdsbransjen kan innrettes. Et forslag vil bli sendt på alminnelig høring i løpet av høsten 2009.

Regionale verneombud i hotell- og restaurant- og renholdsbransjen

Både i hotell- og restaurantbransjen og i renholdsbransjen er det store HMS-utfordringer. Arbeidstilsynet avdekker mange brudd på arbeidsmiljøloven, og økt arbeidsinnvandring har forsterket utfordringene i disse bransjene. I en undersøkelse publisert av NAV EURES 30. juli 2008 framgår det at 56 pst. av virksomhetene innen hotell- og restaurantbransjen har hatt ansatte fra ett eller flere EØS-land de siste tolv månedene. Antallet arbeidsinnvandrere og utenlandske arbeidstakere i renholdsbransjen er også stort. Dette er samtidig bransjer som gjennom flere år har sysselsatt mange innvandrere som er bofaste i Norge. Det er for øvrig kjent at deler av både hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen er preget av svart arbeid og useriøse forhold forøvrig.

Et viktig tiltak i Handlingsplan 2 er å utvide ordningen med regionale verneombud til disse nye bransjene. På bakgrunn av de gode erfaringene fra dagens ordning i bygge- og anleggsbransjen har Regjeringen utarbeidet forslag til en modell for utvidelse av regionale verneombud til nye bransjer, i første omgang i hotell- og restaurant- og renholdsbransjen. Saken ble sendt på alminnelig høring i juni 2009.

Rett til yrkesskadeforsikring

Utenlandske arbeidstakere fra de nye EØS-landene skal være omfattet av en yrkesskadeforsikringsordning enten i hjemlandet eller i Norge. Arbeidsinnvandrere ansatt i norske virksomheter skal omfattes av den norske ordningen for yrkesskadeforsikring, og har rett til erstatning ved yrkesskade på lik linje med norske arbeidstakere. Departementet skal samarbeide med Arbeidstilsynet og Arbeids- og velferdsetaten om å utarbeide og gjennomføre informasjonstiltak som har til formål å bedre kunnskapen om regelverket om yrkesskadeforsikring.

Tiltak mot sosial dumping i landbruket

Arbeidstilsynet viderefører innsatsen mot sosial dumping i landbruket med fokus på bl.a. økende

bruk av «praktikanter» og tilpasninger i form av mer bruk av innleide arbeidstakere og underentreprise fra andre virksomheter enn avløserlagene. Landbrukssatsingen skjer i samarbeid med en rekke organisasjoner og aktører i bransjen.

Informasjon og veiledning

Informasjon og veiledning er et viktig virkemiddel som når mange, og som blir aktivt benyttet både i samarbeidet med arbeidslivets parter, næringslivsbransjer og aktuelle myndigheter. Arbeidstilsynet har opprettet en polsk nettside og svartjeneste, og har for øvrig aktuell informasjon tilgjengelig på en rekke språk.

Servicesenteret for arbeidsinnvandrere og deres arbeidsgivere, etablert i felleskap av Arbeidstilsynet, politiet, Skatteetaten og Utlendingsdirektoratet, har medarbeidere som snakker bl.a. engelsk, polsk, litauisk og russisk. Henvendelser på Arbeidstilsynets område har i 2008 variert fra litt over 200 per måned til drøyt 400 per måned. Henvendelsene har i hovedsak vært om id-kort, spørsmål om arbeidstakerrettigheter, bl.a. knyttet til lønn og godtgjørelser, opphør av arbeidsforhold, permisjoner og oppsigelser. Det opprettes et informasjons- og saksbehandlingskontor i Stavanger og Kirkenes. Etableringen skjer på grunnlag av erfaringene med servicekontoret i Oslo. Det er videre satt i gang et arbeid for å utrede en egen nettportal for all relevant informasjon som gjelder arbeidsinnvandring og tjenesteimport. Jf. Resultatområde 2, Mål for arbeids- og velferdspolitikken.

Regjeringens strategi for et anstendig arbeidsliv globalt

Strategien ble lagt fram i statsbudsjettet for 2009. Det vises til boks nedenfor, hvor tiltak og gjennomføring er beskrevet.

Strategier og tiltak

Regjeringens arbeid mot sosial dumping, og arbeidet med å sette tiltakene i handlingsplanene ut i livet, videreføres i 2010. De fleste tiltakene i handlingsplanene er gjennomført og har god effekt. Likevel avdekkes det fremdeles grove brudd på arbeidsmiljø- og sikkerhetsregelverket og kravene til lønns- og arbeidsvilkår etter allmenngjøringsforskriftene og utlendingsregelverket. Det kan i denne sammenhengen også vises til at problemer som allerede finnes i enkelte bransjer ofte tydeliggjøres og forsterkes ved økt tilstrømming av utenlandske arbeidstakere.

På kort sikt vil en lavkonjunktursituasjon kunne gi redusert arbeidsinnvandring. Samtidig er faren for økt press på arbeidstakerrettigheter til stede, dels fordi bedrifter må kutte kostnader, dels fordi arbeidstakerne har færre jobber å konkurrere om. Arbeidstilsynet viser til at de har lang erfaring med at perioder med store endringer i økonomi, aktivitetsnivå, og dermed konkurransevilkår, medfører økt risiko for en negativ utvikling for ansattes lønns- og arbeidsvilkår, og ofte svekket innsats når det gjelder forebyggende HMS-arbeid i utsatte bransjer. Innsatsen mot sosial dumping må derfor ses i sammenheng med øvrige deler av arbeidet på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet. Sosial dumping handler ikke bare om lav lønn, men også om useriøse og usikre forhold for arbeidstakerne. Tiltakene i handlingsplanene må ses som en del av en mer langsiktig satsing med kontinuerlig oppmerksomhet mot å hindre slike forhold i arbeidslivet, uavhengig av bransje og arbeidstakers nasjonalitet.

Den nasjonale befolkningsutviklingen viser på lengre sikt et fortsatt økende behov for arbeidsinnvandring. Det er dermed viktig å hindre at sosial dumping brer om seg og blir en norm. Det vil føre til uverdige forhold for den enkelte arbeidstaker og til at seriøse bedrifter risikerer å bli utkonkurrert av useriøse bedrifter. Sosial dumping kan bidra til å undergrave en av velferdssamfunnets bærebjelker, nemlig et arbeidsliv med gode og trygge arbeidsplasser og skikkelige lønns- og arbeidsvilkår. Regjeringen vil følge utviklingen på arbeidsmarkedet nøye og vurdere eventuelle behov for nye tiltak.

Handlingsplan 2 mot sosial dumping, videre arbeid Tiltak i renhold-, hotell- og restaurantbransjen

På bakgrunn av erfaringene med id-kort i bygge- og anleggsbransjen vil Regjeringen utrede en løsning for hvordan id-kort i renholdsbransjen kan innrettes. Et forslag vil bli sendt på alminnelig høring.

Erfaringene fra dagens ordning med regionale verneombud i bygge- og anleggsbransjen viser at ombudene gjør en viktig jobb for å bedre helse, miljø og sikkerhet og forebygge ulykker og skader i byggenæringen. Arbeidstilsynet rapporterer i tillegg at de har et svært godt samarbeid med ombudene i forbindelse med tilsyn med sosial dumping. Arbeidstakersiden mener at en ordning med regionale verneombud vil kunne bidra til mer ordnede forhold både i hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen. Et forslag om å innføre regionale verneombud i disse bransjene er på høring og regjeringen vil følge opp høringen. Regjeringen

foreslår at det gis tilskudd til oppstartskapital til etablering av regionale verneombud i disse bransjene med 6 mill. kroner i 2010, jf. Kap 645, Post 70 Tilskudd til oppstartskapital.

Rett til yrkesskadeforsikring

Regjeringen vil iverksette tiltak for å bedre informasjonen om regelverket om yrkesskadeforsikring, slik at arbeidsgivere blir kjent med sine forpliktelser og arbeidstakere får kjennskap til hvilke rettigheter de har hvis ulykker inntreffer. Departementet vil samarbeide med Arbeidstilsynet og Arbeids- og velferdsetaten om utarbeiding og gjennomføring av informasjonstiltak.

Tiltak mot sosial dumping i landbruket

Arbeidstilsynets fokus på sosial dumping i landbrukssektoren vil opprettholdes, og samarbeidet med partene i næringen om informasjonstiltak videreføres. Tariffnemnda har til behandling et forslag om allmenngjøring av tariffavtale for landbruket. Dersom det blir fastsatt slik forskrift vil Arbeidstilsynet på vanlig måte få tilsynsansvaret med reglene.

Informasjon og veiledning

Arbeidstilsynet viderefører arbeidet med informasjonstiltak på flere språk for utenlandske arbeidstakere og arbeidsgivere om regelverk for norsk arbeidsliv. Se også omtale under resultatområde 2 når det gjelder opprettelse av informasjons- og saksbehandlingskontor i Stavanger og Kirkenes, samt opprettelsen av en nettportal rettet mot arbeidsinnvandring og tjenesteimport.

Regjeringens strategi for et anstendig arbeidsliv globalt

Strategien ble lansert i forbindelse med den såkalte Oslo-konferansen (Decent Work – A Key to Social Justice for a Fair Globalisation) i september i 2009, og lagt frem i statsbudsjettet for 2008. Strategiens hovedformål er å styrke og samordne Norges innsats for arbeidstakerrettigheter i andre land. Strategien vil komplettere innsatsen mot sosial dumping i Norge. Som et første konkrete tiltak har Norge økt sitt bidrag til ILO i 2009. Det er sentralt for Regjeringen i det videre arbeidet å ha en tett dialog med arbeidslivets parter. Konkretisering og utvikling av strategien vil derfor skje i nært samarbeid med partene i den norske ILO-komiteen. Det vises til boks 6.8 hvor tiltak og gjennomføring er beskrevet.

Anmodningsvedtak nr. 38, 16. november 2006:

«Stortinget ber Regjeringen snarest vurdere forslag om tiltak som medfører at utenlandske arbeidstakere i Norge får lett tilgjengelig og samlet informasjon om rettigheter og plikter som blant annet sikrer lovlige ansettelsesforhold og arbeidsvilkår for denne gruppen. Regjeringen bes særlig vurdere å opprette en egen enhet for å ivareta denne oppgaven i regi av Arbeidstilsynet».

Arbeids- og inkluderingsdepartementet svarte i St.prp. nr. 1 (2007-2008):

«Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil utvikle en strategi for å samordne og gjøre bedre tilgjengelig informasjon knyttet til rettigheter og plikter for utenlandske arbeidstakere og virksomheter som skal jobbe i Norge, og for norske arbeidsgivere som ønsker å benytte utenlandsk arbeidskraft. Med utgangspunkt i det arbeidet som allerede gjøres vil departementet arbeide videre med blant annet følgende elementer:

- Bidra til etablering og videreutvikling av et felles servicesenter for utenlandske arbeidstakere og arbeidsgivere
- Støtte andre etablerte og nye samarbeidsprosjekter, som for eksempel felles brosjyrer og felles kampanjer
- Bidra til å kartlegge og samordne nettbasert informasjon fra ulike offentlige myndigheter og gjøre den lett tilgjengelig for målgruppen
- Bidra til å videreutvikle Arbeidstilsynets og Petroleumsstilsynets arbeid for å gi en samlet, målrette og god informasjon.»

Et flertall i kontroll- og konstitusjonskomiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet bemerket at

«spørsmålet om å opprette en egen enhet i regi av Arbeidstilsynet ikke eksplisitt er vurdert og forutsetter at Regjeringens vurdering meddeles Stortinget på egnet måte.»

Arbeids- og inkluderingsdepartementets beslutning om at Arbeidstilsynet skal samarbeide med politiet, Skatteetaten og Utlendingsdirektoratet om etablering og drift av felles servicesenter er basert på en vurdering av hvordan man best kan nå aktuelle målgrupper på en mest mulig kostnadseffektiv måte. Bl.a. har det etablerte servicekontoret i Oslo

Boks 6.8 Strategi for et anstendig arbeidsliv globalt:

1. Norge skal styrke innsatsen for arbeidstakerrettigheter globalt. Dette skal skje både gjennom vår politikk overfor ILO og gjennom bl.a. utenrikspolitikken, bistandspolitikken, handelspolitikken, eierskapspolitikken og arbeidslivspolitikken. Det er videre et mål at politikken på disse områdene skal samordnes bedre.
Tiltak: Det er utviklet et tettere samarbeid mellom berørte departementer, særlig Nærings- og handelsdepartementet, Utenriksdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet
2. Norges politikk overfor ILO gis et løft.
Tiltak: I statsbudsjettet for 2009 er det avsatt 10,949 mill. kroner til ILO. I tillegg er det vedtatt en toårig programavtale 2008-2009 på 100 mill. kroner. I revidert nasjonalbudsjett ble det bevilget ytterligere 30 mill. kroner til ILO.
3. Arbeidet med arbeidstakerrettigheter i andre land opprioriteres i utenrikspolitikken og bistandspolitikken. Respekt for arbeidstakernes rettigheter, særlig ILOs åtte kjernekonvensjoner, skal gjøres til et kriterium ved vurdering av hvordan norske bistandsmidler skal prioriteres brukt. Alle som utfører arbeid i forbindelse med bistandsprosjekter bør ha arbeidsvilkår minst i henhold til ILOs åtte kjernekonvensjoner.
Tiltak: Utenriksdepartementet vil i et særskilt prosjekt, som skal vare til 1. januar 2011, vektlegge styrking av arbeidstakeres rettigheter globalt, betydningen av anstendige arbeidsvilkår også i handelspolitikken, og bedre samordning/kohorens nasjonalt og mellom internasjonale institusjoner.
4. Norge skal være en pådriver for å fremme betydningen av anstendige arbeidsvilkår («Decent Work») også i handelspolitikken, herunder i bilaterale handelsavtaler og i avtaler mellom flere land og regioner.
Tiltak: Det er opprettet en EFTA-arbeidsgruppe for diskusjon om strategiens fokusområder når det gjelder anstendig arbeidsliv og handelsavtaler. Krav til arbeidsstandarder vurderes i alle tilfeller der Norge forhandler om handelsavtaler eller andre former for bilateralt eller multilateralt samarbeid.
5. Ivaretagelse av arbeidstakerrettigheter i andre land skal være et viktig element i regjeringens næringspolitikk og i politikken for å bidra til at norske selskaper tar samfunnsansvar. Staten som eier forventer at selskapene tar samfunnsansvar. Selskapenes virksomhet må utføres i samsvar med grunnleggende menneskerettigheter, og det må stilles krav til forretningspartnere og leverandører om det samme. Regjeringen forventer at norske selskaper legger ILOs åtte kjernekonvensjoner til grunn for sin virksomhet og har gode HMS-standarder som ivaretar arbeidstakernes sikkerhet og helse. De må også ha oppfølgningssystemer for å følge opp dette i praksis.
Tiltak: Arbeidet med oppfølging av St.meld. nr. 10 (2008-2009) «Næringslivets samfunnsansvar i en global økonomi» må sees i nær sammenheng med regjeringens strategi for et anstendig arbeidsliv og oppfølgingen av denne.
6. Det settes inn en særlig innsats for å styrke kontroll med og håndheving av lover og regler for arbeidslivsstandarder. Dette kan skje bl.a. gjennom utviklingspolitikken, ved innsatsen gjennom ILO og ved at Arbeidstilsynet samarbeider med arbeidstilsyn i andre land.
Tiltak: Regjeringen har i 2009 i samarbeid med kinesiske myndigheter utviklet en Memorandum of Understanding (MoU) om samarbeid mellom norsk og kinesisk arbeidstilsyn.
7. Norske erfaringer utnyttes for å forbedre arbeidsmiljøovervåkningen i andre land. Kompetansen i Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI), med det nyopprettede Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø og -helse (NOA), tas i bruk i dette arbeidet.

språklig kompetanse innen engelsk, polsk, litauisk og russisk. Etablering av en egen enhet i Arbeidstilsynet med tilsvarende kompetanse, uten samarbeid med de øvrige etatene, vil medføre adskillig større driftskostnader enn å samarbeide om et felles servicesenter. Likeledes anses et slikt felles senter å være mer brukervennlig når målgruppene kan henvende seg et sted for å få hjelp til en rekke

ulike problemstillinger. Det er også rimelig å anta at man på denne måten når flere i målgruppene med informasjon, enn man ellers ville oppnådd dersom Arbeidstilsynet skulle etablere en egen enhet adskilt fra det felles servicesenteret.

Basert på erfaringer med det etablerte servicesenteret i Oslo, ønsker Regjeringen å etablere sen-

tere også i Stavanger og Kirkenes, se omtale under resultatområde 2 Arbeid og velferd.

I tillegg har Arbeidstilsynet videreutviklet sin telefonbaserte svartjeneste, bl.a. med flerspråklig kompetanse. Arbeidstilsynets nettsider er også utvidet med informasjon bl.a. på polsk.

Likeledes arbeides det med å utforme en felles nettportal rettet mot arbeidsinnvandring og tjenesteimport for bl.a. Arbeids- og velferdsdirektoratet, Arbeidstilsynet, Utlendingsdirektoratet (UDI), Politiet, Skatteetaten, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), Tollvesenet, Brønnøysundregistrene/Altinn, Direktoratet for Forvaltning og IKT (DIFI) m.fl. Nettportalen skal baseres på felles meny med lenker og overordnet informasjon som viser til relevant innhold som bidrar til tettere integrering og samordning av etatenes egne nettsider.

Delmål 4: Øke omfang og kvalitet på kunnskap om arbeidsmiljø, arbeidsrett og storulykkesrisiko

Her omtales statistikk- og dokumentasjonssystemer, det nasjonale arbeidshelseinstituttet, samt relevante programmer i Norges forskningsråd og andre større særskilte forskningsinnsatser. Omtale av øvrig løpende FoU-virksomhet og kunnskapsproduksjon knyttet til arbeidsmiljø- og sikkerhetsforvaltning og politikktutvikling, omtales også under de respektive delmål.

Rapport og status

Statens arbeidsmiljøinstitutt

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) skal skape, kartlegge og formidle kunnskap om arbeid og helse. STAMI skal skape kunnskap om sammenhenger mellom arbeid, sykdom og helse ved å avdekke risikoer og forstå årsaksforhold vedrørende forhold i arbeidslivet som kan ha betydning for utvikling av sykdommer og plager.

I 2008 ble det publisert 52 internasjonale vitenskapelige originalarbeider fra Statens arbeidsmiljøinstitutt innenfor instituttets fagfelt. I tillegg ble det publisert tre fagfelleverderte vitenskapelige oversiktsartikler, fem bokkapitler og til sammen 25 rapporter. Så langt på 2000-tallet har instituttet publisert nær 350 vitenskapelige publikasjoner i fagfelbeledede tidsskrifter. Statens arbeidsmiljøinstitutt har i flere sammenhenger bidratt med fagkunnskap til Arbeidstilsynet og Petroleurstilsynet.

Instituttet gjennomførte i 2008 to kritiske litteraturgjennomganger innen hhv. områdene Helseeffekter av arbeidstidsordninger og Arbeid som årsak til muskel- og skjelettlidelser. Formålet med litteraturgjennomgangene har vært å avdekke hvil-

ket belegg den vitenskapelige litteraturen gir for å påpeke robuste årsakssammenhenger mellom eksponeringer og helseutfall på de to feltene. Instituttet deltar også i et europeisk nettverk som arbeider med å standardisere kriterier for systematiske og kritiske litteraturgjennomganger på arbeidshelsefeltet, og vil søke å prioritere denne type arbeid i årene fremover. I 2008 koordinerte instituttet også innføringen av felles registrering av arbeidsmedisinske utredninger ved de arbeidsmedisinske avdelingene. Den felles registreringen er et ledd i å styrke kunnskapsgrunlaget for forebygging av arbeidsrelaterte sykdommer og skader. Videre har instituttet bidratt til å gjøre sammenhengen mellom arbeid og helse kjent gjennom målrettet og popularisert informasjon ved bruk av nyhetsbrev, kurs og seminarer.

Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø og -helse (NOA)

Gjennom NOA har STAMI i 2008 kvalitetsvurdert, systematisert, bearbeidet og samtolket data og dokumentasjon om arbeidsmiljø og arbeidsrelaterte helseskader. I 2008 har en hovedaktivitet for NOA vært rapporteringen fra Levekårsundersøkelsen om arbeidsmiljø 2006 i form av en hoved/oversiktsrapport og fem tematiske delrapporter. Rapporteringen fikk stor nasjonal oppmerksomhet i presse og media, og ble tatt godt imot av NOAs målgrupper. Øvrige rapporteringer i 2008 har bl.a. vært knyttet til en sammenstilling av funn fra norske og europeiske arbeidsmiljøstudier. Ved NOA arbeides det kontinuerlig med å videreutvikle datagrunlaget med tanke på utgivelse av nye og oppdaterte faktabøker hvert tredje år.

Risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet (RNNP)

RNNP kartlegger årlig HMS-tilstanden i petroleumsvirksomheten på sokkelen og ved landanleggene ved hjelp av ulike metoder, bl.a. hendelsesindikatorer, barrieredata, arbeidsseminarer, intervjuer og feltarbeid. Annethvert år, sist gang i 2007/2008, gjennomføres i tillegg en stor spørreskjemaundersøkelse blant alle ansatte på sokkelen og ved landanleggene. Samarbeidet med selskapene på risikokartleggingsområdet er god, og industrien gir uttrykk for at det har nytteverdi å systematisere og rapportere slike data. I 2008 har Petroleurstilsynet aktivt formidlet kunnskap til næringsen om resultatene fra prosjektet, bl.a. gjennom diskusjon og drøfting i det partsammensatte Sikkerhetsforum. De årlige resultatene fra prosjektet oppdateres fortløpende og er offentlig tilgjengelig

via etatens nettsider, og separate sammendragsrapporter for hhv. sokkelen og landanleggene.

Arbeidstid og kjemisk arbeidsmiljø i petroleumssektoren

Ved Petroleumstilsynet er det avsluttet to pilotprosjekter om hhv. HMS-konsekvenser av arbeidstidsordninger/skiftarbeid og kjemisk arbeidsmiljø i petroleumssektoren. Prosjektene har bl.a. hatt som mandat å peke på kunnskapsbehov på disse områdene.

På arbeidstidsområdet peker pilotprosjektene bl.a. på forskningsbehov knyttet til helse/reduert arbeidsevne og sikkerhet/faktorer som påvirker risikoen for ulykker. Særlig på feltet konsekvenser av arbeidstidsordninger og skift- og nattarbeid, pekes det på en rekke spørsmål vedrørende helse og arbeidsevne som bare kan besvares gjennom studier over flere år. Pilotprosjektene har bidratt til å styrke oppmerksomheten rundt problemstillinger knyttet til arbeidstidsordninger og kjemisk arbeidsmiljø i næringen, og Petroleumstilsynet følger opp den påbegynte innsatsen. I samarbeid med Arbeids- og inkluderingsdepartementet har Petroleumstilsynet også bidratt til at det, i regi av forskningsrådets PETROMAKS-program, fra og med 2008 ble etablert en bred og langsiktig forskning rundt emnet arbeidstidsordninger og helse. Resultatene og videre oppfølging av pilotprosjektet på feltet kjemisk arbeidsmiljø omtales under delmål 1.

Utviklingsprosjekt for faget arbeidsrett

I 2008 ble det etablert et faglig utviklingsprosjekt ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo med formål å sikre den arbeidsrettslige kompetansen for fremtiden. I oppstartsåret 2008 har det vært stor aktivitet i prosjektet, som har besatt fire rekrutteringsstillinger (doktorgradsstipendiat/postdoktor) og to vitenskaplige assistenter (studentstillinger) og en prosjektleder (professor). Prosjektdeltakerne har publisert ulike arbeider, holdt foredrag innen arbeidsrett og det er inngått samarbeid med andre arbeidsrettslige prosjekter og forskere både i innland og utland.

Strategier og tiltak

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet er kunnskapsintensivt og bredt faglig sammensatt. Kunnskapsbehovet spenner fra teknisk, medisinsk, kjemisk og biologisk til juridisk og samfunnsvitenskapelig forskning. Kunnskapsutvikling på området er spesielt utfordrende pga. behov for kunnskap om sam-

virkende eksponeringsforhold og effekter. Videre kompliseres forholdet mellom eksponering og helseeffekter ofte av at det kan gå svært lang tid mellom eksponering og utfall. Samtidig er det viktig å se arbeidsmiljøforskning i sammenheng med forskning bl.a. om arbeidsmarkedets og sosial- og trygdeordningenes funksjonsmåte.

Det er behov for bedre kunnskap om både kjemiske/fysiske og psykososiale/organisatoriske faktorer betydning for arbeidsmiljø, helse, sykefravær og uføretrygning. Det samme gjelder organisasjonsforhold, tariffavtaler og andre spørsmål innenfor det tariffrettslige området. Lønns- og arbeidsvilkår for utsatte grupper, bl.a. som følge av stadig økende arbeids- og tjenesteinnvandring, er også et område der kunnskapsbehovet er stort. Videre er det et fortsatt behov for kunnskapsutvikling innen kjemisk arbeidsmiljø, der potensielle helseskader kan være alvorlige jf. også omtale under delmål 1.

Tilsynsetatene skal bidra til at det eksisterer nødvendig kunnskap for politikkkutforming og forvaltning på arbeidsmiljøområdet, herunder også kunnskap om egen måloppnåelse og effekter av egne virkemidler og tiltak. De forventes å bidra til den nasjonale kunnskapsutviklingen på sin sektor bl.a. gjennom å sammenstille og tilrettelegge relevante FoU-resultater og kunnskapsoversikter og gjennom å sammenstille og systematisere erfaringene fra etatenes eget arbeid. Etatene skal påse at deres rolle som rådgiver og premissgiver for departementet er kunnskapsbasert.

Skape og formidle kunnskap om sammenhengen mellom arbeid og helse

Statens arbeidsmiljøinstitutt er det nasjonale forskningsinstituttet på området arbeidsmiljø og arbeidshelse. Instituttet retter oppmerksomheten mot feltene kjemisk og biologisk arbeidsmiljø, arbeidsrelaterte muskel- og skjelettplager samt psykososiale og organisatorisk betingede arbeidsmiljøforhold. Instituttet utnytter sin erfaring på vekselvirkninger mellom disse faktorene for å bidra med vitenskapsbasert kunnskap på arbeidsmiljøfeltet. Videre vil instituttet bidra til økt kunnskap i arbeidet med et inkluderende arbeidsliv og til overvåking av arbeidsmiljøfaktorer av betydning for helse. Instituttet er en sentral samarbeidspartner for Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet. Andre viktige målgrupper/partnere er arbeidslivets parter, helsevesenet inkludert bedriftshelse-tjenesten og de arbeidsmedisinske avdelingene, samt FOU-miljøer. Se også omtale under kap. 643

Bedre samordning av eksisterende kunnskap om arbeidsmiljø og arbeidshelse

Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø og -helse (NOA) er en avdeling under Statens arbeidsmiljøinstitutt. NOAs viktigste oppgaver er å samle, analysere og formidle eksisterende informasjon om arbeidsmiljø og arbeidsrelaterte helseskader i Norge. NOA skal gjøre data og informasjon tilgjengelig for aktører på arbeidsmiljøfeltet, f. eks. myndighetene, arbeidslivsparter, FOU-miljøer og allmennheten for øvrig. NOAs målsetning er å utvikle et felles kunnskapsgrunnlag for aktørene på arbeidsmiljøområdet som grunnlag for utforming av politikk, strategier og prioriteringer på nasjonalt-, bransje- og virksomhetsnivå. Arbeidstilsynet, Petroleumstilsynet, Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå er sentrale dataleverandører til overvåkingssystemet. STAMIs database for kjemisk eksponering i arbeidslivet (EXPO) er styrket fra 2009. EXPO-databasen skal gi en bedre oversikt over kjemikaliebruken i arbeidslivet for å forebygge kjemikalierelatert sykdom og helseskade. Som ledd i denne styrkingen skal det i første omgang utvikles dataløsninger og iverksettes pilotprosjekter i utvalgte bransjer. Databasen skal utformes slik at hver enkelt virksomhet får tilgang til egne data og mulighet til å kunne hente fram rapporter om egen kjemikaliebruk og eksponeringsnivå. Databasen vil også utgjøre en viktig kilde for overvåkingssystemet NOA. Pilot- og utviklingsperioden går frem til 2012.

Erfaringsbasert læring

En viktig kilde til økt kunnskap om risiko og kritiske faktorer for arbeidsmiljø er sammenstilling, systematisering og kunnskapsakkumulering fra tilsynsetatenes løpende erfaringer gjennom bl.a. tilsynsrapporter, registrering av yrkessykdommer og rapportering av ulykker. Tilsvarende vil Petroleumstilsynets granskning etter kritiske hendelser bidra til å øke kunnskapen om storulykkesrisiko. Innenfor petroleumssektoren er det for øvrig etablert en god praksis ved at operatørselskapene deler sine erfaringer med den øvrige næringen.

For arbeidsmiljø- og sikkerhetsmyndighetene er det viktig også å tilrettelegge for gjensidig læring mellom etatene, f. eks. gjennom tverretatte FOU-prosjekter.

Sentrale forskningsprogrammer og viktige forskningsaktiviteter om sammenhengen mellom arbeidsmiljøfaktorer, helse og utstøting samt særskilte forhold i petroleumssektoren

I perioden 2002-2009 var Arbeidslivsforskningsprogrammet i regi av Norges forskningsråd blant de mest sentrale satsningene på forskning om et mer inkluderende arbeidsliv. Programmet bidro med ny kunnskap om utviklingstrekk og virkemidler i arbeidslivet, med særlig fokus på innsikt i de viktigste inkluderings- og utstøtingsmekanismene og hva som påvirker den enkeltes deltakelse, utvikling, nærvær og fravær. Fra og med 2009 ble Arbeidslivsforskningsprogrammet nedlagt som eget program, og de temaene som tidligere ble omfattet av programmet er nå en del av Forskningsrådets nye program for velferd, arbeidsliv og migrasjon (VAM).

Program for forskning på årsaker til sykefravær og utstøting fra arbeidslivet (2007-2016). Satsingen skal bl.a. bidra til et mer helhetlig og forsterket kunnskapsgrunnlag om årsakene til sykefravær, uførhet og utstøting fra arbeidslivet, herunder betydningen av arbeidsmiljø og arbeidsforhold for deltakelse i og utstøting fra arbeidslivet. Således er satsingen også en videreføring av forskningsinnsatsen på området arbeid og helse.

Helse, miljø og sikkerhet i petroleumssektoren (HMSFORSK) er en integrert del av Forskningsrådets PETROMAKS-program. Overordnede satsingsområder for HMSFORSK for programperioden 2007-2011 er helhetlig styring av helse, miljø og sikkerhet, storulykkesrisiko, samspillet menneske, teknologi og organisasjon (MTO) og arbeidsmiljø og helse. For nærmere omtale av forskningsprogrammene se kap. 601, post 50

Kunnskapsutvikling i petroleumsvirksomheten

Et omforent risikobilde for petroleumssektoren

For å redusere risikoen for storulykker i petroleumssektoren er det viktig å øke kunnskapen om risikoforholdene i virksomhetene, slik at de kan bli i stand til å gjennomføre målrettede tiltak. Se også omtale under delmål 2.

I petroleumsvirksomheten er det i denne sammenheng helt sentralt å videreføre og videreutvikle datagrunnlaget for kunnskapsprosjektet Risikonivå i norsk petroleumsvirksomhet (RNNP). Sammen med trepartssamarbeidet «Sikkerhetsforum» bidrar RNNP til å danne en omforent forståelse av risikobildet i petroleumsvirksomheten, både på sokkelen og på land.

Kjemisk arbeidsmiljø og arbeidstidsordninger i petroleumsvirksomheten

Utfordringer knyttet til kjemisk arbeidsmiljø og til de spesielle arbeidstidsordningene som gjelder i næringen har i lengre tid opptatt Petroleumstilsynet. Pilotprosjekter om disse temaene i perioden 2006-2007 har bl.a. resultert i en videreføring av temaene i Norges forskningsråds PETROMAKS-program og hos næringen selv.

HMS-konsekvenser av CO₂-håndtering og aldrende innretninger

To tema av særskilt interesse for Petroleumstilsynet er HMS-konsekvenser av CO₂-håndtering og aldrende innretninger. Innenfor problemstillingen CO₂-håndtering er det iverksatt prosjekter som vil gi resultater som kan danne utgangspunkt for industriinitierte utviklingstiltak og som kan legges til grunn for en strategi for Petroleumstilsynets videre arbeid. Prosjektene skal stimulere til innsats i industrien for å ta tak i aktuelle utfordringer. Innenfor problemstillingen aldrende innretninger viser erfaringer så langt at det er behov for å drive et utviklingsarbeid med sikte på å dekke tema som arbeidsmiljø, vedlikehold, utfordringen på flyttbare innretninger, samt å utrede i større grad hvor grundig operatørene arbeider med levetidsforlengelse. For videre omtale av disse temaene vises det til delmål 2.

Utviklingsprosjekt for faget arbeidsrett

For å sikre den arbeidsrettslige kompetansen ble det i 2008 etablert et faglig utviklingsprosjekt ved Universitetet i Oslo. Prosjektet skal sikre at faglig kompetanse blir bevart og utviklet på høyt nivå for å ivareta samfunnsmessige behov for kunnskap om arbeidslivets og arbeidsmarkedets regelverk og institusjoner. I formålet inngår det også å styrke fagkompetansen nasjonalt og å utvikle internasjonale relasjoner som kan bidra til kunnskaps- og kompetanseutvikling. Jf. nærmere omtale under kap. 648, post 70.

Delmål 5: Sikre et forsvarlig og brukervennlig regelverk, herunder arbeidstakernes rettigheter og medbestemmelse

Rapport og status

En politikk for utvikling av arbeidsmiljøloven og arbeidsmiljø- og sikkerhetsarbeidet

Arbeidslivsområdet er et høyt prioritert politikkområde hvor det er viktig å ha et sterkt fokus, og

Regjeringen varslet i budsjettet for 2009 en plan i 3 løp for videre utvikling de nærmeste årene. I 2008 og 2009 er følgende gjennomført:

- I Ot.prp. nr. 54 (2008-2009) fremmet regjeringen en rekke forslag til endringer for bedre arbeidsvilkår og arbeidsmiljø. Forslaget ble lagt fram 3. april 2009 og vedtatt 5. juni 2009. Lovendringene trer i kraft 1. januar 2010.

De viktigste lovendringene er:

- Likestilling av arbeidstiden for skift- og turnusarbeid.
- Tilbydere av bedriftshelsetjeneste må være godkjent av Arbeidstilsynet.
- Arbeidstilsynet gis påleggskompetanse for reglene om kontroll og overvåking i arbeidslivet.
- Krav om særlig risikovurdering ved alenearbeid.
- Klargjøring av reglene om opphør av arbeidsforhold på grunn av alder, herunder en ny varslingsbestemmelse.
- Det ble nedsatt et utvalg i februar 2009 som skal foreta en gjennomgang av ordningene om medvirkning og bedriftsdemokrati og vurdere de ulike reglene med sikte på å komme fram til om dagens ordninger er tilfredsstillende eller om det bør tas sikte på å finne fram til andre ordninger. Resultatene fra utvalget vil bli tatt med i den planlagte stortingsmeldingen på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet i 2010.

Arbeidstid for arbeidstakere i særlig uavhengig stilling

Departementet har våren 2008 hatt på høring et forslag til endring i arbeidsmiljølovens arbeidstidsbestemmelser for arbeidstakere i særlig uavhengig stilling. Høringen viser at dette er en komplisert sak og høringsinstansene er delte i synet på fremtidig regulering. Departementet arbeider videre med denne saken.

Konkurransesklausuler

Det har vært arbeidet med et forslag til ny regulering i arbeidsmiljøloven om konkurransesklausuler, kundeklausuler og ikke- rekrutteringsavtaler. Et forslag, basert på en ekstern utredning, har vært på høring med frist 30. januar 2009. Høringen viste at en rekke spørsmål må utredes ytterligere og avklares før det kan fremmes forslag for Stortinget. Det tas sikte på å sende ut et revidert forslag på ny høring i løpet av 2009.

Endringer i allmenngjøringsloven og innføring av solidaransvar

Regjeringen fremmet i mai 2009 Ot.prp. nr. 88 (2008-2009) om lov om endringer i allmenngjøringsloven m.m. (solidaransvar mv.) se nærmere omtale under delmål 3.

Teknisk og språklig modernisering av arbeidstvistloven

Det har pågått et arbeid med en teknisk og språklig modernisering av arbeidstvistloven, jf. NOU 2001: 14 og Ot.prp. nr. 46 (2001-2002). Arbeidet har vært gjort i nært samarbeid med en referansegruppe der partene i arbeidslivet, Arbeidsretten, Riksmeklingsmannen og Fornyings- og administrasjonsdepartementet har vært representert. Det har også vært foretatt en gjennomgang av arbeidstvistlovens prosessregler i samarbeid med ovennevnte referansegruppe. Saken er sendt på høring med frist 19. oktober 2009.

CO₂-regelverk

Arbeids- og inkluderingsdepartementet fikk i mars 2009 delegert myndighet etter kontinentalsokkelloven for sikkerhet med henblikk på transport og lagring av CO₂ i undersjøiske geologiske formasjoner på kontinentalsokkelen.

Forskriftene under arbeidsmiljøloven

Forskriftene til arbeidsmiljøloven er gjennomgått for å få en mer helhetlig struktur. Arbeidstilsynets regelverksforum har fungert som referansegruppe for prosjektet, og er nå etablert som et permanent regelverksforum for Arbeidstilsynet og arbeidslivets parter for utvikling av forskriftsverket.

De forskriftene som etaten har felles med andre myndigheter, og som er gitt med hjemmel i lover som ikke forvaltes av arbeidsmiljømyndighetene, er holdt utenfor regelverksprosjektet. Fellesforskriftene med andre etater vil bestå som egne publikasjoner. Forskriftene var på høring i perioden 7. mai til 15. oktober 2007. Arbeidstilsynet har nå ferdigstilt sitt arbeid, og forslaget er oversendt Arbeids- og inkluderingsdepartementet for videre, og endelig avklaring.

Parallelt med arbeidet med en mer helhetlig struktur av forskriftsverket, har Arbeidstilsynet arbeidet med revisjon og utvikling av forskrifter, særlig implementering av EØS-regelverk.

Felles HMS-regelverk for petroleumsvirksomheten til havs og på nærmere angitte landanlegg

Forslaget til et nytt felles HMS-regelverk for petroleumsvirksomheten til havs og på nærmere angitte landanlegg har vært på høring i to omganger. Første gang i mars 2007, og andre gang høsten 2008. Saken er kompleks da det dreier seg om å etablere en helhetlig regulering hvor flere myndigheter blir direkte eller indirekte berørt. Det er mottatt en rekke høringskommentarer, også i den siste høringsrunden, som Petroleumstilsynet og departementet arbeider videre med. Tilsynsmyndighetene skal sammen med arbeidslivets parter bidra til at ikrafttreddelsen og implementeringen av dette regelverket foregår på en godt tilrettelagt og brukervennlig måte. Mottatte høringskommentarer er under behandling.

Byggherreforskriften

Arbeids- og inkluderingsdepartementet fastsatte 3. august 2009 ny, revidert, «byggherreforskrift» (Forskrift om sikkerhet, helse og arbeidsmiljø på bygge- eller anleggsplasser). Arbeidet med revisjonen har vært ledet av Arbeidstilsynet, og har foregått i tett samarbeid med arbeidslivets parter, bransjeorganisasjonene og andre sentrale aktører. Fortsatt er dette en bransje som er spesielt ulykkesutsatt, og formålet med revisjonen har vært å oppnå en mer effektiv forskrift som på en bedre måte kan bidra til økt sikkerhet i bygge- og anleggssektoren. Den reviderte forskriften tar særlig sikte på å tydeliggjøre byggherrens ansvarsområde når det gjelder HMS. Det er også utarbeidet en omfattende veiledning til forskriften. Dette har vært et sterkt ønske fra mange av aktørene i bransjen, og det vil bidra til bedre tilgjengelighet for brukerne. Den nye forskriften trer i kraft 1. januar 2010.

Arbeidstid på sokkelen

I 2007/2008 har departementet i samarbeid med partene foretatt en gjennomgang av arbeidstidsbestemmelsene på sokkelen. Et forslag til endringer i rammeforskriften ble sendt på høring våren 2008. For å unngå uklarheter og tolkningstvil knyttet til adgang til å arbeide om natten, foreslo departementet å nærmere regulere dette i rammeforskriften. Utgangspunktet for forslaget var Petroleumstilsynets vurderinger av hva som er lovlig nattarbeid i dag, basert på hva som er et forsvarlig HMS-nivå.

Videre har det vært foretatt en gjennomgang og vurdering av arbeidstidsdirektivet, for å vurdere hvorvidt arbeidstidsbestemmelsene i rammefor-

skriften er i tråd med direktivet. Det foreslås enkelte endringer og presiseringer for å sikre overensstemmelse med direktivet.

Det er gjennomført en tillegghøring fra februar til april 2009 om et revidert forslag til nattarbeidsbestemmelse i rammeforskriften samt et forslag til konkretisering av aktivitetsforskriften § 31 om arbeidstakernes krav på å sove uforstyrret og normalt alene på innretningene på sokkelen. Konkretiseringen er hentet fra veiledningen til bestemmelsen, og innebærer også i dette tilfellet en forskriftsfesting av hvordan Petroleumstilsynet forstår gjeldende bestemmelse i aktivitetsforskriften. I forbindelse med høringen om aktivitetsforskriften § 31 fremkom det at det er uenighet omkring spørsmålet om hvorvidt forslaget vil føre til betydelige økonomiske konsekvenser for næringsen og samfunnet. Departementet har derfor igangsatt et arbeid med å foreta en grundig konsekvensanalyse der kostnader og nytteeffekter sammenstilles og vurderes på en helhetlig måte.

Endringene i forhold til arbeidstid trådte i kraft 1. juli 2009.

Forskrift om hviletid for politiet

Med bakgrunn i situasjonen i politiet, besluttet regjeringen at det skulle utarbeides en forskrift om unntak fra enkelte bestemmelser i arbeidstidskapitlet i arbeidsmiljøloven for politiet, og at det på disse områdene skulle innføres særregler. Forslaget ble sendt på høring 20. mars 2009 med frist 8. mai 2009. Forskriften trådte i kraft 1. juli 2009.

Medbestemmelsesutvalget

Departementet har satt ned et medbestemmelsesutvalg som skal utrede ordningene som regulerer bedriftsdemokrati, medbestemmelse og medvirkning i arbeidslivet. Utvalget har startet sitt arbeid og skal legge frem sin utredning for Arbeids- og inkluderingsdepartementet innen 1. mars 2010.

Strategier og tiltak

Regelverket er det sentrale virkemidlet for regulering av rettigheter, plikter og atferd hos partene i

arbeidslivet. Regelverket skal bidra til å sikre en god HMS-tilstand i norske virksomheter, samtidig som det avspeiler den generelle velferdsutviklingen i samfunnet. Det er derfor naturlig at regelverk på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet er i kontinuerlig forbedring og at det endres i tråd med utviklingen.

En politikk for utvikling av arbeidsmiljøloven og arbeidsmiljø- og sikkerhetsarbeidet

Arbeidslivsområdet er et høyt prioritert politikk-område hvor det er viktig å ha et sterkt fokus. Selv om mye er gjort, og det er en høy standard på arbeidsmiljøarbeidet og arbeidsrettsområdet, er det fortsatt behov for videreutvikling. I 2010 vil det bli lagt fram en stortingsmelding på hele arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet. Regjeringen mener at det er viktig å gi en helhetlig presentasjon av tilstanden i norsk arbeidsliv, samtidig som Regjeringen ønsker å peke på sentrale utviklingstrekk og presentere tiltak og virkemidler framover. HMS i petroleumssektoren vil være en integrert del av dette arbeidet. Meldingen vil drøfte flere aktuelle problemstillinger knyttet opp til arbeidsmiljøloven, bl.a. arbeidstaker – arbeidsgiverbegrepet og virksomhetsoverdragelse, samt at resultatene fra medbestemmelsesutvalget vil bli innarbeidet.

Regelverksprosjekter som skal ferdigstilles

- Det er et mål at arbeidet med en ny og helhetlig struktur på forskriftverket under arbeidsmiljøloven skal ferdigstilles i løpet av 2010. Målet er en bedre og mer helhetlig struktur, og at regelverksstrukturen skal bidra til/understøtte arbeidsgiveransvaret og HMS-arbeidet i virksomhetene.
- Petroleumstilsynets forskriftsprosjekt skal ferdigstilles i løpet av 2009. Målet er et felles HMS-regelverk for petroleumsvirksomheten til havs og på nærmere angitte anlegg på land.
- Petroleumstilsynet skal starte arbeidet med å tilpasse dagens regelverk til også å omfatte CO₂-håndtering.

Programkategori 09.40 Arbeidsmiljø og sikkerhet

Utgifter under programkategori 09.40 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
640	Arbeidstilsynet	398 559	413 200	419 800	1,6
642	Petroleumstilsynet	193 183	190 400	194 850	2,3
643	Statens arbeidsmiljøinstitutt	88 000	91 500	94 500	3,3
645	Regional verneombudsordning i hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen			6 000	
646	Pionerdykkere i Nordsjøen	32 002	13 000	2 900	-77,7
648	Arbeidsretten, Riksmeklingsmannen m.m.	18 915	19 800	20 033	1,2
Sum kategori 09.40		730 659	727 900	738 083	1,4

Utgifter under programkategori 09.40 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
01-23	Statens egne driftsutgifter	605 268	614 100	624 933	1,8
30-49	Nybygg, anlegg m.v.	2 952	5 600	5 750	2,7
50-59	Overføringer til andre statsregnskap	88 000	91 500	94 500	3,3
70-89	Andre overføringer	34 439	16 700	12 900	-22,8
Sum kategori 09.40		730 659	727 900	738 083	1,4

Kap. 640 Arbeidstilsynet

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Driftsutgifter	391 005	409 200	415 700
22	Flyttekostnader, <i>kan overføres</i>	6 856		
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	698	4 000	4 100
Sum kap. 640		398 559	413 200	419 800

Overført fra 2008 til 2009:
Post 01: 15 786 000 kroner
Post 45: 4 566 000 kroner

Strategier og utfordringer for myndighetene på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet er gitt en helhetlig omtale under resultatområdet foran. Videre er etatens faglige virksomhet og bidrag til måloppnåelse på resultatområdet omtalt under de enkelte delmål foran. Her omtales etatens mål og hovedoppgaver, og rapport på ev. interne forhold. I tillegg presenteres faglige resultatmål og budsjettfor- slag for 2010.

Mål og hovedoppgaver

Arbeidstilsynets hovedoppgave er å bidra til at arbeidsmiljølovens bestemmelser blir fulgt opp i virksomhetene, bl.a. ved å føre tilsyn og gi veiledning basert på grundige vurderinger av hvilke virksomheter som har størst risiko for helseskader og ulykker. Gjennom dette arbeidet skal etaten nå sitt hovedmål om å forebygge arbeidsrelaterte helseskader og fremme et inkluderende arbeidsliv med trygge tilsettingsforhold og meningsfylt arbeid for den enkelte. Hovedstrategien er å sørge for at virksomhetene, gjennom systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid, selv forebygger ulykker og helseskader. Arbeidstilsynet har følgende satsingsområder for perioden 2008-2011:

- Forebygge muskel- og skjelettplager
- Forebygge psykiske belastninger
- Styrke tilrettelegging og oppfølging
- Forebygge eksponering for støy og kjemiske og biologiske stoffer
- Forebygge arbeidsulykker og redusere skadeomfang
- Forebygge sosial dumping
- Øke arbeidsmiljøkunnskapen hos unge arbeidstakere.

Rapport

Rapport inngår i omtale under de enkelte delmål foran.

Strategier og utfordringer for 2010

Her beskrives Arbeidstilsynets bidrag til måloppnåelse på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet. Resultatmålene er gruppert etter delmålene for resultatområdet.

Delmål 1: Bidra til å forebygge arbeidsrelaterte sykdommer, skader/ulykker og fremme inkludering

Resultatmål 1

Arbeidstilsynet skal bidra til at virksomhetene forebygger arbeidsrelaterte sykdommer, skader/ulykker og fremmer inkludering. Arbeidstilsynet skal se til at virksomhetene driver forebyggende arbeid, spesielt innenfor følgende områder, bransjer og prosjekter:

- Gjennomføre et nasjonalt prosjekt og landsomfattende tilsyn for forebygging av muskel- og skjelettplager i utsatte bransjer. Forebygge uheldige psykiske belastninger i utsatte bransjer, bl.a. gjennom tilsyn og veiledning i skoler over hele landet.
- Tilrettelegging og oppfølging i forhold til sykemeldte og arbeidstakere med redusert arbeids- evne, bl.a. gjennom:
  - Prosjektet 3-2-1= sammen for et godt arbeidsmiljø (sykehjem og kjøtt- og fjørfein- dustrien). Sluttrapport skal leveres i løpet av annet halvår 2010.
  - Økt tilsyn rettet mot virksomhetenes forebygging av sykdom/sykefravær, tilrettelegging og sykefraværsoppfølging. Oppfølging bl.a. i bransjene transport, hotell og restaur- ant og undervisning, samt virksomheter i andre bransjer vurdert ut fra lokale sykefra- værsforhold.
- Etablering av godkjenningsordning for bedrifts- helsetjenesten. Oppfølging av ny og utvidet forskrift om hvilke bransjer som skal ha bedrifts- helsetjeneste gjennom veiledning og tilsyn ret- tet mot virksomhetenes tilknytning til og bruk av godkjent bedriftshelsetjeneste.
- Forebygge eksponering for støy og kjemiske og biologiske stoffer
- Forebygge arbeidsulykker/-skader i ulykkesut- satte bransjer, herunder bl.a. i bygge- og anleggsbransjen og i landbruket.
- Øke arbeidsmiljøkunnskapen hos unge arbeidstakere.
- Hindre sosial dumping, jf. eget resultatmål 2 nedenfor.

Delmål 3: Bidra til å hindre sosial dumping

Resultatmål 2

Arbeidstilsynet skal bidra til å hindre sosial dump- ing gjennom å føre tilsyn på arbeidsplasser som sysselsetter arbeidsinnvandrere, informasjonstil- tak mv. Arbeidstilsynet skal i 2010 bl.a. fokusere på følgende:

- Sikre høyt og kontinuerlig tilsynsvolum. Oppfølgingen av byggebransjen, landbruket, industrien, herunder verft, renholdsbransjen, hotell- og restaurantbransjen og transportbransjen videreføres.
- Streng reaksjonspraksis for å forhindre at useriøse aktører får fotfeste.
- Videreføre og videreutvikle informasjonstiltakene rettet mot arbeidssinnvandrere. Bidra til å etablere felles informasjons- og saksbehandlingskontor i Stavanger og Kirkenes.
- Informasjons og veiledning til arbeidsgivere og utenlandske arbeidstakere vedrørende yrkes-skadeforsikringsordningen.
- Samarbeide med andre etater (politi, skattemyndighet og UDI) for å sikre samordning av statlige kontroll- og informasjonstiltak, og bruke media aktivt for å synliggjøre at sosial dumping ikke er akseptabelt.
- Som ledd i regjeringens Strategi for et anstendig arbeidsliv, skal Arbeidstilsynet bidra til utvikling av samarbeid med arbeidstilsyn i andre land.
- Bidra i arbeidet med utvidelsen av ordningen med regionale verneombud til renholds- og hotell- og restaurantbransjen og id-kort for renholdsbransjen.

Delmål 4: Øke omfang og kvalitet på kunnskap om arbeidsmiljøforhold

Resultatmål 3

Arbeidstilsynet skal ha oversikt over HMS-utfordringene i arbeidslivet, og bidra til å skape et omforent og helhetlig bilde av risikoforhold som grunnlag for iverksettelse av forebyggende tiltak.

Etaten skal bl.a.:

- Utvikle sin kunnskap om fysiske, psykososiale, ergonomiske og organisatoriske faktorer betydning for arbeidsmiljø, helse, sykefravær og uføretrygding
- Øke kunnskapen om lønns- og arbeidsvilkår for utsatte grupper, bl.a. som følge av stadig øken-

de arbeids- og tjenesteinnvandring, jf. sosial dumping problematikken

- Bidra til bedre oversikt over kjemisk eksponering i arbeidslivet
- Videreutvikle samarbeid og kunnskapsdeling med Petroleumsstilsynet og Statens arbeidsmiljøinstitutt.

Delmål 5: Sikre et forsvarlig og brukervennlig regelverk herunder arbeidstakeres rettigheter og medbestemmelse

Resultatmål 4

Regelverksprosjektet videreføres med sikte på ferdigstilling i 2010. Arbeidstilsynet skal videre bidra med innspill og bistand til departementets arbeid med stortingsmeldingen om arbeidsmiljø, arbeidsforhold og sikkerhet som skal legges fram i 2010.

Budsjettforslag for 2010

Post 01 Driftsutgifter

Arbeidstilsynet hadde ifølge Statens sentrale tjenstemannsregister, en bemanning pr. 1. mars 2009 tilsvarende 537 årsverk.

Bevilgningen dekker lønns- og driftsutgifter til direktoratet, sju regionkontorer og Svartjenesten. Dette skal finansiere tilsyn, informasjon, behandling av søknader, dispensasjoner, regelverksarbeid og internasjonalt arbeid.

Bevilgningen foreslås styrket med 2 mill. kroner til utbedring og fornyelse av etatens IKT systemer. Det foreslås at bevilgningen kan overskrides mot tilsvarende merinntekt under kap. 3640, postene 01, 06 og 07, jf. forslag til romertallsvedtak.

Det er innarbeidet totalt 4,5 mill. kroner i pris- og lønnsjustering. I alt foreslås bevilget 415,7 mill. kroner.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen skal dekke vedlikehold av bygninger. Det foreslås bevilget 4,1 mill. kroner for 2010.

Kap. 3640 Arbeidstilsynet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Diverse inntekter	1 625	1 000	1 100
04	Kjemikaliekontroll, gebyrer	4 363	5 200	5 300
05	Tvangsmulkt	599	1 900	1 960
06	Refusjoner	9 938		
07	Byggesaksbehandling, gebyrer	16 052	16 900	17 400
15	Refusjon arbeidsmarkedstiltak	71		
16	Refusjon fødselspenger/adopsjonspenger	4 560		
18	Refusjon sykepenger	6 112		
	Sum kap. 3640	43 320	25 000	25 760

Post 01 Diverse inntekter

Posten omfatter i hovedsak abonnements- og annonseinntekter knyttet til tidsskriftet Arbeidervern. Inntekten anslås til 1,1 mill. kroner i 2010.

Post 04 Kjemikaliekontroll, gebyrer

Posten omfatter inntekter fra gebyrer i forbindelse med kjemikaliekontroll. Inntekten anslås til 5,3 mill. kroner i 2010.

Post 05 Tvangsmulkt

Inntektene under denne posten omfatter innkrevd tvangsmulkt som virksomheter er blitt ilagt pga. manglende oppfølging av pålegg fra Arbeidstilsynet. Inntekten anslås til 1,96 mill. kroner i 2010.

Post 07 Byggesaksbehandling, gebyrer

De konkrete tjenester Arbeidstilsynet utfører for virksomhetene ved byggesaksbehandling etter arbeidsmiljølovens § 18-9, gebyrfinansieres og inntektene føres på denne posten. Inntekten anslås til 17,4 mill. kroner i 2010.

Kap. 642 Petroleumstilsynet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Driftsutgifter	170 804	168 300	172 100
21	Spesielle driftsutgifter	20 125	20 500	21 100
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	2 254	1 600	1 650
	Sum kap. 642	193 183	190 400	194 850

Overført fra 2008 til 2009:

Post 01: 5 870 000 kroner

Post 21: 1 065 000 kroner

Post 45: 307 000 kroner

Strategier og utfordringer for myndighetene på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet er gitt en hel-

hetlig omtale under resultatområdet foran. Videre er etatens faglige virksomhet og bidrag til måloppnåelse på resultatområdet omtalt under de enkelte delmål foran. Her omtales etatens mål og hovedoppgaver, og rapport på ev. interne forhold. I tillegg presenteres faglige resultatmål og budsjettfor- slag for 2010.

Mål og hovedoppgaver

Petroleumstilsynet skal legge premisser for, og følge opp, at aktørene i petroleumsvirksomheten holder et høyt nivå på helse, miljø og sikkerhet slik at risikoen for storulykker, uønskede hendelser og arbeidsrelaterte skader og sykdommer reduseres. Myndighetsansvaret gjelder for petroleumsvirksomheten på norsk kontinentalsokkel og på enkelte anlegg og gasskraftverk på land, samt CO₂-håndtering fra disse. Petroleumstilsynet er utpekt som koordinerende myndighet, og skal ved eget tilsyn og i samarbeid med andre myndigheter på HMS-området sikre at petroleumsvirksomheten og virksomhet tilknyttet denne blir fulgt opp på en helhetlig måte.

Rapport

Rapport inngår i omtale under de enkelte delmål foran.

Strategier og utfordringer 2010

Her beskrives Petroleumstilsynets bidrag til måloppnåelse på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet. Resultatmålene er gruppert etter delmålene for resultatområdet.

Delmål 4: Øke omfang og kvalitet på kunnskap om arbeidsmiljøforhold og storulykkesrisiko

Resultatmål 1

Petroleumstilsynet skal ha oversikt over HMS-utfordringene i petroleumsvirksomheten, og bidra til å skape et omforent og helhetlig bilde av risikoforhold i næringen som grunnlag for iverksettelse av forebyggende tiltak.

Etaten skal bl.a. annet:

- Videreutvikle datagrunnlaget for overvåking av risikonivået i petroleumsvirksomheten
- Bidra til økt kunnskap om HMS-utfordringer ved CO₂-fangst, -lagring og -transport
- Bidra til utvikling av kunnskap om sammenhenger mellom økonomiske/ressursmessige hensyn og storulykkes- og arbeidsmiljørisiko
- Videreføre hovedprioriteringen knyttet til kunnskap om risikoutsatte grupper i petroleumssektoren
- Bidra til bedre oversikt over kjemikaliebruken i petroleumsvirksomheten
- Overvåke endringer i aktørbildet, herunder endringer i grenseflater mellom aktører og HMS-effekter av disse
- Overvåke HMS-ytelsen hos de sentrale aktørene i petroleumsvirksomheten

- Videreutvikle samarbeid og kunnskapsdeling med Arbeidstilsynet og Statens arbeidsmiljøinstitutt.

Delmål 2: Bidra til å redusere risiko for storulykker og skader på ytre miljø i petroleumssektoren

Resultatmål 2

Petroleumstilsynet skal være en pådriver for at næringen forhindrer storulykker og forebygger skader på ytre miljø.

Petroleumstilsynet skal bl.a.:

- Følge opp selskapenes ledelse og styring av aktiviteter og organisasjon. Dette omfatter teknisk og operasjonell sikkerhet, herunder aldring og levetidsforlengelse, samt kompetanse og kapasitet for å sikre forsvarlig virksomhet
- Samhandle med andre myndigheter om beredskap mot terror og bevisste anslag
- Bidra til erfaringsoverføring og læring gjennom bl.a. granskning av hendelser
- Bidra til at petroleumsvirksomhetene prioriterer forebygging av uønskede hendelser og tilstander som kan føre til skader på ytre miljø

Resultatmål 3

Petroleumstilsynet skal bidra til godt samarbeid med petroleumsmyndigheter internasjonalt.

Delmål 1: Bidra til å forebygge arbeidsrelaterte sykdommer, skader/ulykker og fremme inkludering

Resultatmål 4

I tillegg til det helhetlige perspektivet som kreves i forhold til forebygging av storulykker, skal Petroleumstilsynet ha fokus rettet på forebygging av arbeidsrelaterte sykdommer og skader.

Petroleumstilsynet skal være en pådriver for at næringen forebygger arbeidsrelaterte sykdommer, skader/ulykker og fremmer inkludering. Slik forebygging vil også bidra positivt til forebygging av storulykker. Petroleumstilsynet skal drive forebyggende arbeid spesielt innenfor følgende områder og prosjekter:

- Risikoutsatte grupper, inkludert kjemisk eksponering
- Arbeidstidsordninger og restitusjonsforhold
- Sammenheng mellom teknologi, styringssystemer, organisering, mennesker og kultur (Human factors)
- Personsikkerhet ved anleggsarbeid og ved store modifikasjoner på anlegg i drift

- Oppfølging av samhandlingsprosjektet med Arbeids- og velferdsetaten og Arbeidstilsynet

Delmål 3: Bidra til å hindre sosial dumping

Resultatmål 5

Petroleumstilsynet skal bidra til å hindre sosial dumping i petroleumssektoren gjennom å følge opp at aktørene i næringen iverksetter nødvendige tiltak.

Delmål 5: Sikre et forsvarlig og brukervennlig regelverk herunder arbeidstakeres rettigheter og medbestemmelse

Resultatmål 6

Petroleumstilsynet skal bidra til å ferdigstille og iverksette et nytt, helhetlig regelverk for petroleumsvirksomheten til havs og på nærmere angitte anlegg på land.

Budsjettforslag for 2010

Post 01 Driftsutgifter

Petroleumstilsynet hadde ifølge Statens sentrale tjenestemannsregister en bemanning pr. 1. mars 2009 tilsvarende 155 årsverk. Bevilgningen dekker lønns- og driftsutgifter for etaten og skal finansiere tilsyn, regelverksarbeid, informasjon, internasjonalt arbeid mv.

Petroleumstilsynet foreslås styrket med 2 mill. kroner til økt bemanning knyttet til oppgaver som

ikke gir rett til å kreve refusjon fra næringen. Tilsynsmyndigheten må i mye større grad kunne kartlegge og påvise utfordringer/svakheter for næringen totalt sett som næringen selv må finne løsningene på. Slik form for tilsyn er ikke refunderbart. Det handler om en proaktiv, forebyggende og kunnskapsbasert påvirkning.

Det foreslås at bevilgningen kan overskrides mot tilsvarende merinntekt under kap. 3642, postene 06 og 07, jf. forslag til romertallsvedtak.

Det er innarbeidet 1,8 mill. kroner i pris- og lønnsjustering. I alt foreslås bevilget 172,1 mill. kroner for 2010.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Forslaget omfatter særlige utgifter til tilsyn med petroleumsaktiviteter som Petroleumstilsynet vil utføre på egen hånd, eller ved hjelp av bistand. Posten omfatter også bistandsetaters refunderbare kontrollutgifter. Utgiftene refunderes i sin helhet av gebyrer til operatørselskapene/kontraktørene som inntektsføres under kap. 3642, post 03 Refusjoner av tilsynsutgifter. Det foreslås bevilget 21,1 mill. kroner i 2010.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Bevilgningen skal dekke utgifter knyttet til IKT-relatert utstyr.

Det foreslås bevilget 1,65 mill. kroner i 2010.

Kap. 3642 Petroleumstilsynet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
02	Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet	936	700	800
03	Refusjon av tilsynsutgifter	68 577	76 700	79 100
06	Refusjoner/ymse inntekter	4 965	2 600	2 700
07	Leieinntekter bedriftshytte	35		
16	Refusjon fødselspenger/adopsjonspenger	1 027		
17	Refusjon lærlinger	30		
18	Refusjon sykepenger	1 661		
	Sum kap. 3642	77 231	80 000	82 600

Post 02 Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet

Bevilgningen skal dekke refunderbare timer som Petroleumstilsynets ansatte vil utføre knyttet til

NORADs virksomhet. Det foreslås bevilget 0,8 mill. kroner for 2010.

Post 03 Refusjon av tilsynsutgifter

Posten omfatter refusjon fra rettighetshavere og entreprenører til Petroleumstilsynet for utgifter som følge av tilsyn med petroleumsvirksomheten. Refusjonene er knyttet til utgiftspostene 01 og 21.

Det foreslås en bevilgning på 79,1 mill. kroner i 2010.

Post 06 Refusjoner/Ymse inntekter

Bevilgningen dekker inntekter fra kantinedrift og andre diverse inntekter. Det foreslås bevilget 2,7 mill. kroner for 2010.

Post 07 Leieinntekter bedriftshytte

Posten omfatter inntekter for fremleie av bedriftshytte blant ansatte i Petroleumstilsynet og Oljedirektoratet, samt inntekter i forbindelse med konferanser og seminarer rettet mot petroleumsnæringen.

Kap. 643 Statens arbeidsmiljøinstitutt

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
50	Statstilskudd	88 000	91 500	94 500
	Sum kap. 643	88 000	91 500	94 500

FoU på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet er også omtalt under kap. 601, post 50.

Strategier og utfordringer for myndighetene på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet er gitt en helhetlig omtale under resultatområdet foran. Videre er etatens faglige virksomhet og bidrag til måloppnåelse på resultatområdet omtalt under de enkelte delmål foran. Her omtales etatens mål og hovedoppgaver, og rapport på ev. interne forhold. I tillegg presenteres faglige resultatmål og budsjettforslag for 2010.

Mål og hovedoppgaver

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI) er det nasjonale forskningsinstitutt for arbeidsmiljø og arbeids-helse. Instituttet har som overordnet mål å skape og formidle kunnskap om sammenhengen mellom arbeid og helse. Sidestilt med, og integrert i, forsknings- og utredningsvirksomheten er service, utdanning og formidling av kunnskap om sammenhengen mellom arbeid og helse.

STAMI har følgende hovedmål for sin virksomhet:

- Skape kunnskap om sammenhengen mellom arbeid, sykdom og helse
- Kartlegge arbeidsmiljø- og helseforhold, vurdere risiko og foreslå forebyggende tiltak
- Gjøre kunnskap om sammenhengen mellom arbeid, sykdom og helse kjent.

Rapport

Rapport inngår i omtale under delmål 4 foran.

Standardiserte økonomiske nøkkeltall for 2007 og 2008 med kommentarer er innarbeidet i del III.

Strategier og utfordringer for 2010

Her beskrives STAMIs bidrag til måloppnåelse på arbeidsmiljø- og sikkerhetsområdet. Samtlige av STAMIs resultatmål knyttes til delmål 4 under målstruktur: Øke omfang av og kvalitet på kunnskap om arbeidsmiljøforhold og storulykkesrisiko.

STAMIs forskning skal ha relevans for arbeid og helse. Følgende forskningsfelt og områder skal prioriteres i 2010:

- Kunnskap om kjemiske og biologiske arbeidsmiljøforhold
- Kunnskap om ergonomiske, psykososiale og organisatoriske arbeidsmiljøforhold
- Videreutvikling av tiltaket Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø og -helse (NOA)
- Formidling av samfunnsnyttig kunnskap fra de ulike forskningsaktivitetene
- Videreutvikle samarbeid og kunnskapsdeling med Arbeidstilsynet og Petroleumstilsynet. Andre viktige målgrupper for samarbeid er arbeidslivets parter, helsevesenet og forskningsmiljøer.

Budsjettforslag for 2010**Post 50 Statstilskudd**

Statens arbeidsmiljøinstitutt hadde ifølge Statens sentrale tjenestemannsregister, en bemanning pr. 1. mars 2009 tilsvarende 112 årsverk.

Instituttet ble omdannet til forvaltningsorgan med særskilte fullmakter fra 1. januar 2005. Bevilgningen er netto tilskudd til drift av instituttet. Insti-

tuttets inntekter fra bidragsforskningen utgjør om lag 10 pst. av instituttets totale budsjett. Inntektskildene er i all hovedsak offentlige midler, herunder midler fra Norges forskningsråd.

Posten foreslås økt med 1,5 mill. kroner, i forbindelse med økt arbeidsgiverinnskudd til pensjonspremie i Staten pensjonskasse.

Det foreslås bevilget 94,5 mill. kroner i 2010.

Kap. 645 Regional verneombudsordning i hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
70	Tilskudd til oppstartskapital			6 000
	Sum kap. 645			6 000

I lys av erfaringene fra dagens ordning i bygge- og anleggsbransjen har Regjeringen besluttet å innføre regionale verneombud i hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen, jf. handlingsplan 2 mot sosial dumping som ble presentert i statsbudsjettet for 2009. Se også omtale under delmål 3.

I forbindelse med utredning av en ordning med regionale verneombud i hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen vil det bli tatt utgangspunkt i en finansieringsordning tilsvarende den eksisterende i bygge- og anleggsnæringen, dvs. finansiert ved at arbeidsgiverne betaler en avgift som utgjør en bestemt prosentsats av lønnsutgifte-

ne. Det vil imidlertid være behov for startkapital til dekning av driften, inntil ordningen blir selvfinansiert gjennom avgiftsinnkrevingen.

Budsjettforslag for 2010**Post 70 Tilskudd til oppstartskapital**

Posten dekker tilskudd til oppstart av ordning med regionale verneombud i bransjene hotell/restaurant og renhold. Tilskuddet skal tilbakebetales i sin helhet innen utgangen av 2015.

Det foreslås en bevilgning på 6 mill. kroner for 2010.

Kap. 646 Pionerdykkere i Nordsjøen

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	663	200	
70	Tilskudd til pionerdykkere, <i>overslagsbevilgning</i>	26 739	10 000	
72	Tilskudd, <i>kan overføres</i>	4 600	2 800	2 900
	Sum kap. 646	32 002	13 000	2 900

Overført fra 2008 til 2009:

Post 01: 517 000 kroner

Post 72: 2 400 000 kroner

Bakgrunn

Stortinget ba i 2004 Regjeringen etablere en kompensasjonsordning med maksimal utbetaling til den enkelte dykker på 40 ganger grunnbeløpet i

folketrygden, jf. St.meld. nr. 47 (2002-2003), Innst. S. nr. 137 og 138 (2003-2004). Kompensasjon skulle også gis til etterlatte under nærmere bestemte vilkår. Regjeringen ble videre bedt om å etablere en oppreisningsordning til pionerdykkerne i Nordsjøen, samt etterlatte, på 200 000 kroner. Oppreisning skulle gis til de som fylte vilkårene i flertallets retningslinjer for kompensasjonsordning, jf. Innst. S. nr. 137 (2003-2004). Finansiering av kompensasjons- og oppreisningsordningen ble lagt fram i revidert budsjett 2004, jf. St.prp. nr. 63 og Innst. S. nr. 250 (2003-2004). Kongen i Statsråd oppnevnte i 2004 en nemnd som behandler søknader om kompensasjon.

Rapport

Fristen for å søke om kompensasjon og oppreisning utløp 1. juli 2006. Totalt har det kommet inn 329 søknader, henholdsvis. 264 fra dykkere og 65 fra etterlatte. Av disse kom 301 søknader innen fristen og 28 søknader etter fristen. I alt 213 dykkere og 34 etterlatte har fått tildeling (i en del tilfeller deler flere etterlatte summen), mens 47 dykkere og 28 etterlatte har fått avslag. 3 dykkere/etterlatte har trukket søknaden. Samlet er det utbetalt i overkant av 545 mill. kroner fra 2004 til 1.juli 2009. Per desember 2009 vil alle søknadene være behandlet og alle utbetalinger foretatt. Ingen dykkere står i kø for utredning ved Haukeland sykehus.

Stortinget bevilget 10 mill. kroner til Norsk Oljemuseum i 2004 for bistand til utarbeiding av en historisk utstilling av dykkervirksomheten på norsk sokkel, utarbeidelse av en bok om pionerdykkingen og det nå opphørte arbeidet med et diplom, jf. Innst. S. nr. 250 (2003-2004). Bokprosjektet er nå ferdig og boken ble lansert samtidig med den offisielle åpningen av den historiske utstillingen av dykkervirksomheten på norsk sokkel ved Norsk Oljemuseum 22. juni 2009.

Budsjettforslag for 2010

Post 72 Tilskudd, kan overføres

Posten dekker tilskudd til Stiftelsen Kontakttelefonen for pionerdykkere (Dykkekontakten). Stiftelsen er knyttet til Sjømannskirken og drifter bl.a. en kontakttelefon for tidligere nordsjødykkere. Stiftelsen har videre knyttet til seg relevant kompetanse på gjeldsrådgivning og annen rådgivning for å kunne hjelpe nordsjødykkere som er i en vanskelig situasjon. Dykkekontakten har et meget godt omdømme og yter god og viktig bistand til dykkerne. Det vil derfor være hensiktsmessig at driften videreføres som en permanent ordning. Forslag om budsjettekniske endringene som følge av dette vil bli lagt fram ved en passende anledning.

Det foreslås en bevilgning på 2,9 mill. kroner for 2010.

Kap. 648 Arbeidsretten, Riksmeklingsmannen m.m.

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert b udsjett 2009	Forslag 2010
01	Driftsutgifter	15 017	14 200	14 300
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	798	1 700	1 733
70	Tilskudd til faglig utvikling	3 100	3 900	4 000
Sum kap. 648		18 915	19 800	20 033

Overført fra 2008 til 2009:
Post 21: 2 040 000 kroner

Mål og hovedoppgaver

Arbeidsretten er en spesialdomstol som behandler tvister om forståelse, gyldighet og eksistens av tariffavtaler. Den behandler også visse tvister om fortolkning av arbeidstvistloven og tjenestetvistlo-

vens regler, saker om brudd på fredsplikten og saker om erstatningsansvar for tariffbrudd og ulovlig arbeidskamp.

Riksmeklingsmannen skal mekle i interessetvister mellom partene i arbeidslivet, det vil si i tvister om opprettelse eller revisjon av tariffavtaler. Hovedoppgaven er å hjelpe partene til å unngå konflikt, og dermed bevare arbeidsfreden.

Rikslønnsnemnda behandler i hovedsak tvister om opprettelse eller revisjon av tariffavtaler som blir henvist til den når det gripes inn i arbeidskonflikter med tvungen lønnsnemnd. En avgjørelse fra Rikslønnsnemnda får virkning som tariffavtale mellom partene.

Tariffnemnda fastsetter forskrifter som innebærer at lønns- og arbeidsvilkår som følger av en tariffavtale skal gjelde for alle arbeidstakere som utfører arbeid av den art som avtalen omfatter, også for utenlandske arbeidstakere og norske arbeidstakere som ikke er omfattet av tariffavtalen som sådan.

Rapport

Arbeidsretten

Arbeidsretten hadde 70 saker til behandling i 2008, hvorav 34 nye og 36 overført fra 2007. Tallet på nye saker har gått noe opp i forhold til 2007, men ligger fortsatt under gjennomsnittet på 38,4 saker for de 5 siste årene. Det ble avgjort 32 saker i 2008.

Riksmeklingsmannen

Saksmengden ved institusjonen kan variere sterkt mellom år med hovedoppgjør og år med mellomoppgjør. I 2008, som var et hovedoppgjørår, var det mekling i 43 rikssaker mot 17 i mellomoppgjøråret 2007. Tallet for 2008 er likevel lavere enn forrige hovedoppgjørår i 2006, hvor det var 117 meklinger. Årsaken til dette er at i 2008 ble det et samordnet oppgjør i privat sektor, det vil si at forhandlingene ble ført mellom hovedorganisasjonene og ikke forbundsvis som i 2007.

9 av riksmeklingene endte med konflikt. Videre ble 29 kretssaker ferdigbehandlet, mot 61 saker i 2006. Det er vanskelig å gi en god forklaring på denne utviklingen. En mulighet kan være at det gjennom mange år har blitt inngått tariffavtaler i stadig flere uorganiserte bedrifter med organiserte arbeidstakere, og at det derfor nå er færre gjenstående bedrifter hvor arbeidstakerorganisasjonene finner det hensiktsmessig eller mulig å kreve tariffavtale. Det kan også være slik at flere bedrifter enn tidligere med organiserte arbeidstakere nå er medlemmer av en arbeidsgiverorganisasjon. De fleste sakene ble løst uten formell mekling.

Rikslønnsnemnda og Tariffnemnda

I 2008 var det ingen saker til behandling i Rikslønnsnemnda.

Tariffnemnda behandlet to saker i 2008: Tariffnemnda vedtok forskrift om delvis allmenngjøring

av verkstedsoverenskomsten for skips- og verftsindustrien, mens den avsto en begjæring om allmenngjøring av elektrofagsoverenskomsten for hele landet. I 2009 har NHO gått til sak mot Tariffnemnda for å få kjent forskriften om delvis allmenngjøring i skips- og verftsindustrien ugyldig. Tariffnemnda har i 2009 fått til behandling en begjæring om allmenngjøring i jordbruks- og gartnerinæringene.

Strategier og utfordringer for 2010

Arbeidsrettens administrative tilknytning

Ved lov 15. juni 2001 nr. 62 om endringer i domstolsloven med mer er det blitt gjennomført vesentlig endringer i administrasjonen av norske domstoler. Departementet har foretatt en gjennomgang og vurdering av det administrative regelverket for Arbeidsretten for, på denne bakgrunn, å vurdere hvorvidt og ev. i hvilket omfang de endringene som er gjennomført for de alminnelige domstoler, skal gjøres gjeldende for domstolen Arbeidsretten. Saken har vært på bred høring og er nå under oppfølging i departementet.

Administrativt samarbeid mellom Arbeidsretten og Riksmeklingsmannen

Arbeidsretten og Riksmeklingsmannen er lokalisert i samme kontorbygg. I 2007 ble det startet opp et tettere samarbeid på det administrative området. Det ble installert et felles telefonsystem, og samkjøring av it-systemene er startet. Etter hvert vil det også bli felles innkjøp og kontrakter med tjenesteleverandører.

Teknisk og språklig modernisering av arbeidstvistloven, jf. Delmål 5

I forbindelse med arbeidet knyttet til teknisk og språklig modernisering av arbeidstvistloven, jf. NOU 2001: 14 og Ot.prp. nr. 46 (2001-2002), er det bl.a. foreslått å gjøre loven kjønnsnøytral. Dette innebærer bl.a. å endre navnet Riksmeklingsmannen til Riksmekleren.

Budsjettforslag for 2010

Post 01 Driftsutgifter

Arbeidsretten og Riksmeklingsmannen hadde pr. 1. mars 2009 en bemanning på hhv 5 og 3 årsverk. Posten omfatter driftsutgiftene til Arbeidsretten, Riksmeklingsmannen, Rikslønnsnemnda og Tariffnemnda. Som en prøveordning ble det med virkning fra 1. mars 2007, og ut oppnevningssperioden 31. august 2008, opprettet en midlertidig dommer-

stilling i Arbeidsretten for å redusere saksbehandlingstiden ytterligere. Prøveordningen er forlenget til 1. september 2010. Det foreslås en bevilgning for 2010 på 14,3 mill. kroner, herunder 0,1 mill. kroner i pris- og lønnsjustering.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres, kan nyttes under post 01

Saksmengden og utgiftene til institusjonene på kapitlet varierer, særlig i forhold til hvordan lønnsoppgjørene forløper, om det er hoved- eller mellomoppgjør og om oppgjørene er samordnet eller forbundsvise. Posten skal dekke økte utgifter ved

institusjonene på kapitlet, samt kompetanseoppbygging og utredninger innen feltet kollektiv arbeidsrett. Det foreslås en bevilgning for 2010 på 1,733 mill. kroner.

Post 70 Tilskudd til faglig utvikling

I 2008 ble det etablert et faglig utviklingsprosjekt ved Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo med formål å sikre den arbeidsrettslige kompetansen for fremtiden. Se omtale under delmål 4.

Det foreslås en bevilgning for 2010 på 4 mill. kroner.

Resultatområde 4 Integrering og mangfold

Strategiske mål

Regjeringens integrerings- og inkluderingspolitikk bygger på likeverd, solidaritet og rettferdighet. Alle som bor i Norge skal ha de samme plikter, rettigheter og muligheter til å bidra og delta i fellesskapet. En helhetlig og langsiktig politikk på området skal bidra til en stabil og bærekraftig samfunnsutvikling i Norge. Den skal også bidra til at det norske samfunnet står godt rustet til å møte et mer internasjonalt arbeidsmarked og økt migrasjon i en globalisert verden.

Politikken på området skal bidra til tillit til samfunnets institusjoner og innbyggerne imellom. Å arbeide for slik tillit er viktig for å støtte opp under velferdssamfunnets ordninger og styrke felleskap og samhold.

Regjeringen vil bekjempe forskjellsbehandling og bygge ned barrierer mot deltakelse for å forhindre at det utvikler seg et klassesdelt samfunn hvor personer med innvandrerbakgrunn har dårligere levekår enn den øvrige befolkningen. Regjeringen fører en aktiv *integreringspolitikk* overfor nyankomne innvandrere for å sikre raskest mulig overgang til arbeid og deltakelse i samfunnet for øvrig. Rask bosetting av flyktninger i kommunene skal danne grunnlag for et aktivt liv i trygge omgivelser. Rett og plikt til deltakelse i introduksjonsprogram og rett og plikt til opplæring i norsk og samfunnskunnskap er viktige tiltak i integreringspolitikken. *Inkluderingspolitikken* handler om å organisere samfunnet slik at alle får like muligheter uavhengig av bakgrunn. Regjeringen vil legge til rette for at innvandrere på lik linje med alle andre innbyggere kan delta og bidra med sine ressurser i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig.

Å skape et mer inkluderende arbeidsliv er et av Regjeringens hovedmål. Høy sysselsetting og økt verdiskaping danner grunnlag for utvikling av velferdssamfunnet. Arbeid gir den enkelte økonomisk selvstendighet og er det viktigste virkemidlet for å motvirke fattigdom, for å utjevne sosiale forskjeller og oppnå likestilling mellom kvinner og menn. Arbeidsplassen er en viktig møteplass mellom innvandrere og resten av befolkningen. Regjeringen ønsker derfor å sikre bedre bruk av den ressursen innvandrere og norskfødte med innvandrerforel-

dre representerer og å legge til rette for at næringslivet tar denne ressursen i bruk.

Alle barn og unge skal ha samme rettigheter og muligheter til utvikling og selvstendighet, uavhengig av foreldrenes bakgrunn og livssituasjon. Regjeringen vil derfor legge til rette for at barn og unge med innvandrerbakgrunn får et godt grunnlag for å delta på alle samfunnsarenaer og kan ta selvstendige valg. Regjeringens satsing på gratis kjernetid i barnehage og andre språkstimulerende tiltak er viktige i denne sammenhengen. Regjeringen har økt innsatsen mot handlinger og tradisjoner som hindrer unge mennesker å leve sine liv slik de selv ønsker. Retten til selv å velge ektefelle, eller selv bestemme om man ønsker å gifte seg, står sentralt i Norge. Regjeringen vil motarbeide tvangsekteskap gjennom holdningsskapende arbeid, støtte og hjelp til dem som blir utsatt for overgrep og sanksjoner mot dem som utøver tvang.

Alle innbyggere i Norge skal ha like muligheter til å engasjere og involvere seg i eget nærmiljø, i sine barns fritidsaktiviteter og i det politiske liv og sivile samfunn. Frivillige organisasjoner er viktige aktører i et demokratisk og inkluderende samfunn.

Regjeringen har i sin periode hatt en ekstra innsats for integrering og inkludering av innvandrere og deres barn gjennom en egen handlingsplan. Handlingsplanen for integrering og inkludering ble lagt frem første gang sammen med statsbudsjettet for 2007 og har blitt videreført og styrket ved hvert budsjett siden. Gjennom handlingsplanen er det igangsatt 41 tiltak på syv departementers ansvarsområder, innenfor fire innsatsområder: arbeid og bosetting; oppvekst, utdanning og språk; likestilling og deltakelse. De aller fleste av tiltakene i handlingsplanen er nå en del av myndighetenes ordinære virksomhet. Handlingsplanen videreføres og styrkes i 2010, jf. delmål 3.3. For en samlet omtale av tiltakene i handlingsplanen, se del III.

Ansvar og arbeidsoppgaver

Den enkelte fagmyndighet har ansvar for tjenestetilbud til alle, herunder innvandrere og deres barn. I tråd med dette skal de enkelte fagmyndigheter

følge opp og evaluere situasjonen også for denne delen av befolkningen på sine ansvarsområder.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har et overordnet ansvar for samordning av politikken og tiltak på feltet. Departementet har videre et ansvar for å sikre sammenheng mellom integrerings- og inkluderingspolitikken, migrasjonspolitikken (resultatområde 7) og arbeids- og velferdspolitikken (resultatområde 2) og skal sørge for at politikken på integrerings- og inkluderingsområdet blir iverksatt gjennom de utøvende organer, der kommunene spiller en vesentlig rolle. Departementet har sektoransvar for bl.a. forvaltning av introduksjonsloven og statsborgerloven.

Samordningen mellom departementene synliggjøres gjennom Handlingsplan for integrering og inkludering og Mål for inkludering. Målene skal bidra til å synliggjøre utviklingen og være et grunnlag for å vurdere resultatene av myndighetenes arbeid. Det er formulert 17 mål for inkludering med tilhørende indikatorer på åtte departementers ansvarsområder, jf. del III.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) skal iverksette integrerings- og inkluderingspolitikken på Arbeids- og inkluderingsdepartementets ansvarsområde. IMDi skal gi faglige råd i forbindelse med utviklingen av tiltak og regelverk. IMDi skal være et kompetansesenter for kommunene og ansvarlige sektormyndigheter og skal bistå disse med råd og veiledning.

Nasjonalt senter for læring i arbeidslivet, Vox, har det pedagogiske ansvaret for opplæring i norsk og samfunnskunnskap på oppdrag fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM) er et rådgivende organ som kan ta opp prinsipielle sider ved norsk politikk som angår innvandrere og deres barn. I tillegg er det et forum for kontakt og dialog mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene. Nytt kontaktutvalg skal oppnevnes fra 2010, og KIMs mandat og sammensetning endres for å styrke utvalget som et selvstendig og rådgivende organ.

Tilstandsvurdering, utviklingstrekk og utfordringer

Innvandrerbefolkningen i Norge

Norge har hatt en rask omstilling fra utvandringsland til innvandringsland. Antallet personer med innvandrerbakgrunn har økt fra 1,5 pst. i 1970 til 10,6 pst. i 2009. Pr. i dag er det om lag 508 000 personer bosatt i Norge som enten har innvandret selv eller som er født i Norge av to innvandrerforeldre. Av disse har ca. 423 000 selv innvandret til Norge,

mens ca. 86 000 er født i Norge av innvandrerforeldre. De største innvandrergruppene har bakgrunn fra Polen (44 482), Pakistan (30 161), Sverige (28 730), Irak (24 505), Somalia (23 633) og Tyskland (20 916). Totalt sett er det omtrent like mange kvinner som menn. Kjønnfordelingen varierer imidlertid mye. Det er flest menn med opprinnelse fra Polen, Storbritannia, Irak og Afghanistan, mens de fleste med bakgrunn fra Thailand, Filippinene og Russland er kvinner.

OECD peker på at innvandringen til Norge er preget av et større mangfold enn i mange andre europeiske land. Det er også stor variasjon i hvem som innvandrer, hvorfor de innvandrer, hvor lenge de har vært i landet og hvordan livet arter seg i et livsløpsperspektiv.

Etter en periode med uregulert arbeidsinnvandring fram til 1975, har innvandringen til Norge i hovedsak vært av humanitær art, dvs. flyktninginnvandring og familieinnvandring. En endring i dette bildet kom i 2006 da arbeidsinnvandring ble den viktigste innvandringsgrunnen med den store økningen i antall arbeidsinnvandrere fra EU-landene i Øst-Europa. I perioden 1990 til 2008 fikk i alt 376 600 personer med statsborgerskap fra et land utenfor Norden opphold. For hele perioden sett under ett kom 24 pst. på bakgrunn av behov for beskyttelse eller opphold på humanitært grunnlag, 40 pst. som følge av familieinnvandring, 24 pst. for å arbeide og 11 pst. pga. utdanning.

Det generelle bildet

Det store flertall innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i Norge deltar i arbeidslivet, er økonomisk selvstendige, snakker norsk og deltar og bidrar på samfunnets ulike arenaer. I OECD-rapporten *Labour market integration of immigrants and their children in Norway* fra 2009 fremkommer det at innvandreres integrering på arbeidsmarkedet i Norge er relativt bra sammenlignet med de fleste andre OECD-land. Differensen mellom innvandreres deltakelse på arbeidsmarkedet og befolkningen ellers ligger på åtte prosentpoeng i Norge, mens tilsvarende tall for Nederland er 15 prosentpoeng og for Sverige og Danmark 14 prosentpoeng. Det er også mindre forskjell i Norge enn i andre OECD-land mellom barn født i Norge av to innvandrerforeldre og barn med to norskfødte foreldre når det gjelder utdanning og arbeidsmarkedsdeltakelse.

Et tydelig trekk i Statistisk sentralbyrås (SSB) undersøkelser i de senere år er at forskjellene mellom innvandrere og resten av befolkningen på viktige levekårsområder er mindre enn for ti år siden.

Levekår og deltakelse bedrer seg på en rekke områder med økt botid.

Samtidig viser de samme undersøkelsene at gruppen innvandrere som helhet scorer dårligere på viktige områder som sysselsetting, inntekt og helse. Ledigheten for innvandrere som gruppe er tre ganger høyere enn for befolkningen for øvrig, og innvandrere er i større grad overkvalifisert i den jobben de har enn andre. Gjennomsnittlig inntekt er lavere for innvandrere enn for resten av befolkningen, og innvandrere er overrepresentert i husholdninger med vedvarende lavinntekt, noe som særlig rammer barn.

Variasjon er også en viktig del av bildet. Levekårene blant innvandrerfamilier varierer med landbakgrunn, innvandringsårsak, kjønn, alder, utdanningsbakgrunn og botid i Norge. Lav sysselsetting blant kvinner i noen innvandrergrupper samt lavere sysselsetting blant nylige ankomne flyktninger bidrar til å trekke ned sysselsettingstall for innvandrere totalt. Disse mønstrene og variasjonene er det viktig å være oppmerksom på i utformingen av politikk og virkemidler fremover, og i gjennomføring av allerede eksisterende ordninger. Det vises til delmål 3.1 for en rapportering på kunnskapsutvikling og -innhenting på området.

Utfordringer og tiltak

Den raske og høye innvandringen forandrer Norge. Inn- og utvandring, demografisk aldring og større variasjon i familie- og samliv, normer og verdier medfører samfunnsendringer langs mange dimensjoner. Økt internasjonal mobilitet krever økt kunnskap om og bedre forståelse av sammenhengene mellom inn- og utvandring og utviklingen av velferdsmodellen og velferdsordningene. Regjeringen har derfor nedsatt et utvalg som skal gi mer kunnskap om hvordan den norske velferdsmodellen fungerer i en tid med økt inn- og utvandring. Høy yrkesdeltakelse er en forutsetning for å finansiere gode velferdsordninger, og utvalget skal bl.a. se på virkemidlene i integrerings- og arbeidsmarkedspolitikken, trygdeordninger, og om det er sider ved innvandringspolitikken som er spesielt relevante for utformingen av den norske velferdsmodellen. Utvalget skal legge fram sin utredning for Arbeids- og inkluderingsdepartementet i mai 2011.

OECD påpeker at den relativt gode situasjonen for innvandrere på arbeidsmarkedet i Norge vil bli testet ut i en situasjon med økende ledighet som følge av den internasjonale finanskrisen. Erfaringer viser at det kan ta lang tid for nye innvandrere å få en fot innenfor arbeidsmarkedet i nedgangstider, og at dette har langtidseffekter på deres mulig-

heter til selvforsørgelse. Så langt er det i Norge særlig mannlige arbeidsinnvandrere fra EU-landene i Øst-Europa som er rammet av nedgangen i sysselsettingen fordi de er knyttet til de næringer som til nå er hardest rammet av krisen. Regjeringen er opptatt av å videreføre og utvikle tiltak for å unngå at personer med innvandrerbakgrunn faller ut av arbeidsmarkedet. Dette gjelder de store satsingene på introduksjonsprogram, kvalifiseringsprogram og arbeidsmarkedstiltak generelt så vel som mindre tiltak for enkelte grupper og i deler av arbeidsmarkedet. I en situasjon med utfordringer på arbeidsmarkedet er det viktig å sikre at tiltaksdeltakelse i størst mulig grad bidrar til varig tilknytning til arbeidslivet. Det vises til delmål 2.2 for en nærmere rapportering på tiltak på sysselsettingsområdet samt til resultatområde 2 Arbeid og velferd.

En årlig kartlegging blant unge personer i alderen 16 til 34 år viser at alder ved innvandringstidspunktet til Norge har svært mye å si for andelen som er i arbeid eller utdanning. For dem som har innvandret i svært ung alder og har hatt hele skolegangen i Norge, er andelen i arbeid og utdanning om lag på samme nivå som for norskfødte med innvandrerforeldre. Også blant de som innvandret litt senere i barndommen, eller tidlig i ungdomsårene, er andelen i arbeid eller utdanning nært opptil dette nivået. Det er følgelig innvandrere med kortere botid i Norge som særlig trekker ned nivået i innvandrergruppen som helhet.

En utfordring fremover er å forhindre frafall fra videregående utdanning blant enkelte. I alt er det rundt tre av ti unge innvandrere som starter videregående som ikke fullfører, men her er det forskjeller mellom gutter og jenter. Mens innvandrerjenter som starter videregående opplæring gjennomfører i større grad enn andre jenter, er frafallet hos innvandregutter, særlig i yrkesfag, større enn blant andre elever. OECD-rapporten *Review on Migrant Education in Norway* identifiserer frafall fra videregående skole, særlig fra yrkesfag, som en hovedutfordring når det gjelder innvandrerelever og utdanning.

Barnehagen er en viktig arena for å lære norsk og sosiale ferdigheter før skolestart. En god start på skolegangen vil være med på å øke læringsutbytte i grunnskolen og forhindre frafall fra videregående utdanning. Minoritetsspråklige barn deltar i mindre grad i barnehage enn andre barn, men det har vært en økning i deltakelse de senere år. Av alle barn i Norge i aldersgruppen 1-5 år hadde 87 pst. plass i barnehage i 2008. Det samme gjaldt 67 pst. av minoritetsspråklige barn, en økning fra 57 pst. i 2006. Forsøket med gratis kjernetid i barnehager samt andre tiltak innen rammen av felles-

satsingen i Groruddalen og Søndre Nordstrand mellom staten og Oslo kommune, er en anledning til å prøve ut modeller hvor målet er språkstimulering og økt læringsutbytte, samt å bidra til en generell forbedring av levekår. Det vises til delmål 2.3 for mer informasjon om tiltaket.

Regjeringen har i 2008 oppnevnt et offentlig utvalg som skal gjennomgå opplæringstilbudet til minoritetsspråklige barn, unge og voksne. Utvalget skal levere en delinnstilling om barnehage og grunnskole mot slutten av 2009, og avlegge sin endelige innstilling innen 1. juni 2010. Se for øvrig Prop. 1 S (2009-2010) Kunnskapsdepartementet.

Noen tradisjoner strider så fundamentalt med grunnleggende verdier i det norske samfunnet at de ikke kan aksepteres og er forbudt i lov. Eksempler er kjønnslemlestelse og tvangsekteskap. Det er viktig å følge situasjonen for unge personer, som er vokst opp i Norge fra miljøer hvor disse tradisjoner praktiseres og som kan komme i klemme mellom egne og foreldregenerasjonens forventninger til deres livsvalg. I tiden fremover blir det en utfordring å involvere foreldregenerasjonen i det omfattende arbeidet mot tvangsekteskap som nå er igangsatt, samtidig med at man sikrer de unges rett til å ta egne valg. Regjeringen vil fortsette å støtte det viktige arbeidet som enkeltpersoner og organisasjoner fra de berørte miljøer så vel som det andre organisasjoner gjør i denne sammenheng. Tiltakene i arbeidet mot tvangsekteskap er omtalt under delmål 2.1.

Frivillige organisasjoner og frivillig arbeid er viktige sosiale arenaer for inkludering, og en viktig ressurs i arbeidet for integrering og inkludering. Innvandrere og deres barn deltar i mindre grad i tradisjonelle norske frivillige organisasjoner, samtidig som det er et mangfold av interesse- og kulturelle organisasjoner drevet av innvandrere. Det er viktig via organisasjonslivet å bruke innvandreres ressurser og erfaringer og å legge tilrette for samarbeid mellom ulike frivillige organisasjoner. Det vises til delmål 2.3 for rapportering på arbeidet med frivillige organisasjoner.

Siden andre halvdel av 2007 har det vært en økning i antallet personer som søker om asyl i Norge. Antallet enslige mindreårige asylsøkere har økt kraftig. I 2010 skal vesentlig flere personer enn tidligere bosettes i landets kommuner. Regjeringen har i de senere år iverksatt flere tiltak for å øke bosettingen. Det viktigste har vært å styrke IMDi og å øke integreringstilskuddet og tilskuddet til opplæring i norsk og samfunnskunnskap. Det er av avgjørende betydning for både den enkelte som har fått vedtak om opphold og for samfunnet generelt at ventetiden i mottak ikke øker. Kommunene er hovedaktør i arbeidet med bosetting og integrering av flyktningene. Regjeringen ønsker derfor å støtte opp om det arbeidet som gjøres fra kommunenes side. Bosettingsarbeidet er nærmere omtalt under delmål 1.1.

Et økende antall personer som skal bosettes krever ekstra oppmerksomhet rundt at nyankomne innvandrere så raskt som mulig skal få tilknytning til arbeidsmarkedet og samfunnet for øvrig. Evalueringer av introduksjonsordningen har vist at den har en positiv effekt i forhold til overgang til arbeid og utdanning. Regjeringen ønsker å videreutvikle kvaliteten i introduksjonsprogrammet for nyankomne flyktninger og deres familiedlemmer. For enkelte grupper er sysselsettingen lavere og resultatene av introduksjonsprogram dårligere enn for flyktninger generelt. Det er viktig å sørge for at disse gruppene, f.eks. kvinner fra Somalia, Irak og Afghanistan, får kvalifiseringstilbud som er tilpasset deres særskilte utfordringer. I tillegg til disse tiltakene er det viktig å fortsette arbeidet med å forbedre kvaliteten i norskopplæringen. Regjeringen har også i år under arbeid tiltak for å forbedre ordningene. Det vises til henholdsvis delmål 1.2 og 1.3 for rapportering på norskopplæring og introduksjonsprogram.

Det vises videre til Mål for inkludering for rapportering på utvalgte mål på integrerings- og inkluderingsområdet, jf. del III.

Målstruktur

Mål for resultatområde 4 Integrering og mangfold

Hovedmål	Delmål
1. Målrettet etablering i samfunnet for nyankomne innvandrere	1.1 Rask bosetting til kommunene 1.2 God opplæring i norsk og samfunnskunnskap til voksne innvandrere 1.3 God opplæring i norsk og samfunnskunnskap til voksne innvandrere
2. Like muligheter til deltakelse	2.1 Kjennskap til og oppslutning om norske lover og grunnleggende rettigheter og plikter 2.2 Høyere sysselsetting blant innvandrere fra Asia, Afrika, Sør- og Mellomamerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand og Europa utenom EU/EØS 2.3 Økt deltakelse i samfunnslivet blant innvandrerbefolkningen
3. Helhetlig politikk for inkludering gjennom samordning mellom ulike sektorer	3.1 Systematisk kunnskapsinnhenting som grunnlag for politikktutvikling 3.2 Økt kunnskap om integrerings- og inkluderingspolitikken i befolkningen 3.3 Offentlige tjenester som er tilpasset mangfoldet i befolkningen 3.4 Økt tilgjengelighet og bruk av kvalifisert tolk for å styrke rettssikkerheten

Hovedmål 1. Målrettet etablering i samfunnet for nyankomne innvandrere

Delmål 1.1 Rask bosetting til kommunene

Rapport og status

I 2009 forventes det at om lag 6 700 personer bosettes i landets kommuner. I dette tallet inngår personer som bosettes fra mottak og overføringsflyktninger. I tillegg anslås det at kommunene vil ta imot 1 650 familiegjenforente. Dette er en økning i forhold til tidligere år.

Per 31. juli 2009 hadde kommunene bosatt 2 876 personer. Gjennomsnittlig ventetid etter vedtak for bosatte fra mottak i 2009 var 4,8 måneder. På samme tidspunkt i 2008 var gjennomsnittlig ventetid 5,4 måneder. Overføringsflyktninger blir bosatt innen 6 måneder etter innvilget innreisestillatelse.

Per 31. juli 2009 ventet 2 090 personer i mottak på bosetting. Dette er 781 flere enn på samme tid i 2008.

Per 31. juli 2009 hadde kommunene bosatt 155 enslige mindreårige under 18 år fra mottak. Av disse ble 26 pst. bosatt innen tre måneder etter vedtak om opphold. Enslige mindreårige som er bosatt fra mottak hadde i gjennomsnitt ventet 5,5 måneder på bosetting i en kommune etter vedtak

om opphold. Dette er en økning fra 31. juli 2008, da gjennomsnittlig ventetid var 4,4 måneder.

Strategier og tiltak

Et økt bosettingsbehov i 2009 har ført til at kommuner som allerede bosetter flyktninger må ta imot flere. Det har i tillegg vært nødvendig å utvide antallet kommuner som anmodes om å bosette flyktninger. Bosettingsbehovet vil øke ytterligere i 2010. Regjeringen anser det for svært viktig at den enkelte raskt kan flytte ut av mottak og til en bolig i en kommune. Videre legges det vekt på veiledning og støtte til kommunene for at de skal ha god kvalitet på introduksjonsprogrammet. Gjennom deltakelse i introduksjonsprogram får de bosatte raskt tilbud om kvalifisering til arbeid eller utdanning.

Bosetting av personer med vedtak om opphold reguleres gjennom en samarbeidsavtale mellom staten ved Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Barne- og likestillingsdepartementet og kommunesektoren ved KS. Avtalen skal sikre rask, god og stabil bosetting i tråd med bosettingsbehovet. I 2009 ble avtalen utvidet til også å omfatte etablering og nedlegging av asylmottak, herunder mottak for enslige mindreårige.

Nasjonalt utvalg for bosetting av flyktninger fastsetter samlet behov for kommuneplasser til bosetting kommende år og fordeler disse på de enkelte fylke. Utvalget drøfter tiltak som kan bidra til best mulig måloppnåelse i mottaks- og bosettingsarbeidet. Utvalget har fem representanter for staten og fem for kommunesektoren. IMDi er sekretariat for utvalget.

Gjennom Husbanken tilbys kommunene boligøkonomiske virkemidler som tilrettelegger for bosetting av flyktninger. Det gis lån og tilskudd til kommunene til etablering av kommunale utleiebøliger, og alle som deltar i introduksjonsprogram kan søke bostøtte. Husbanken er representert i Nasjonalt utvalg for bosetting av flyktninger og samarbeider med IMDi, Utlendingsdirektoratet (UDI), Fylkesmennene og KS om informasjon og kompetansehevende tiltak rettet mot kommunene om bruk av virkemidlene.

Integreringstilskuddet skal dekke de beregnede gjennomsnittlige utgiftene kommunene har ved bosetting og integrering av flyktninger i bosettingsåret og de fire neste årene. Det er sammen med tilskudd til opplæring i norsk og samfunnskunnskap det viktigste virkemiddelet for å få til rask bosetting.

For å møte det økte bosettingsbehovet i 2009 ble det i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett bevilget midler til følgende:

- Økt sats for integreringstilskuddet
- IMDis bosettingsarbeid
- Engangstilskudd til kommunene pr. enslig mindreårig flyktning bosatt i 2009
- Frivillige organisasjoners bosettings- og integreringsarbeid

Økningen i antallet asylsøkere og økning i antall innvilgede oppholdstillatelser i de siste årene representerer en utfordring for bosettingsarbeidet. Gjennom Nasjonalt utvalg for bosetting er kommunene bedt om å stille 10 000 plasser til rådighet for bosetting. Basert på erfaringstall er det teknisk lagt til grunn at om lag 8 000 personer vil bli bosatt i 2010. Dette tallet er således lavere enn anslag for

det reelle behovet i 2010. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med forslag om ev. justeringer av budsjettposten i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2010. I tillegg til de som skal bosettes vil kommunene ta imot om lag 2 000 familiegjenforente. Dette er samlet sett en økning i forhold til 2009, men også vesentlig flere enn i årene før, hvor tallet på bosatte inkludert familiegjenforente over en årrekke har ligget på ca. 5 000. Samtlige personer skal tilbys integreringstiltak og andre tjenester i de kommunene de skal bo.

Den store økningen i antallet enslige mindreårige er særlig utfordrende. I 2008 ble det bosatt om lag 200 enslige mindreårige. Anslått bosettingsbehov for 2009 er i overkant av 850. For 2010 tilsier den tekniske fremskrivningen at antallet kan bli om lag 2000.

Mye godt arbeid gjøres i kommunene allerede i år for å få til rask bosetting av flere enn tidligere, og erfaringene tas med inn i neste års arbeid. En økning i ventetid i mottak får store negative konsekvenser både for den enkelte og for samfunnet generelt. Regjeringen ønsker derfor å støtte opp om kommunenes innsats og er opptatt av aktiviteten i alle ledd i bosettingsarbeidet.

Det foreslås å videreføre styrkingen av integreringstilskuddet fra revidert nasjonalbudsjett for 2009 og å styrke IMDis bosettingsarbeid i 2010, se omtale under kap. 651, post 60 og kap 650, post 01.

Delmål 1.2 God opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere

Rapport og status

Norskunnskaper og deltakelse i arbeidslivet er nøkkelen til integrering. Målet for opplæringen i norsk og samfunnskunnskap er at voksne innvandrere senest i løpet av de første fem årene de bor i landet skal lære tilstrekkelig norsk til å fungere i yrkes- og samfunnslivet. Innvanderens oppholdsgrunnlag og alder avgjør hvilke rettigheter og plikter vedkommende har til norskopplæring. Tabellen under gjengir de ulike gruppernes rettigheter og plikter.

Personkrets	Rett	Plikt	Gratis	Omfang
1) Personer som har fått asyl, personer med opphold på humanitært grunnlag og familiegjenforente med disse gruppene samt de med kollektiv beskyttelse. 16-55 år .	V	V	V	300 timer (250 timer norsk og 50 timer samfunnskunnskap). Ved behov opp til 2700 ytterligere norsktimer.
2) Familiegjenforente med norske og nordiske borgere bosatt i Norge. 16-55 år .	V	V	V	300 timer (250 timer norsk og 50 timer samfunnskunnskap). Ved behov opp til 2700 ytterligere norsktimer
3) Personer fra gruppe 1) eller 2) i alderen 55-67 år.	V		V	300 timer (250 timer norsk og 50 timer samfunnskunnskap). Ved behov opp til 2700 ytterligere norsktimer
4) Arbeidsinnvandrere utenfor EØS- / EFTA-regelverket (3. landsborgere). 16-55 år.		V		300 timer (250 timer norsk og 50 timer samfunnskunnskap).

Tabellen viser at personer som har fått asyl, de som har fått oppholds- eller arbeidstillatelse på humanitært grunnlag, familiegjenforente til de nevnte gruppene samt familiegjenforente til norske og nordiske borgere, har rett og plikt til å delta i 300 timer gratis opplæring i norsk og samfunnskunnskap. Forutsetningen er at ovennevnte grupper har en tillatelse som danner grunnlag for bosettingstillatelse etter utlendingsloven. Retten og plikten gjelder også personer mellom 16-55 år som har kollektiv beskyttelse etter utlendingsloven.

Retten til 300 timer gratis opplæring i norsk og samfunnskunnskap gjelder de tre første årene i Norge. Totalt var det 3 011 personer, 1 916 kvinner og 1 095 menn som var omfattet av rett og plikt eller rett til opplæring i perioden 1. september-31. desember 2005. Av disse hadde 80,2 pst. avsluttet eller var i ferd med å gjennomføre opplæringen

ca. tre år etter at de kom til landet. Andelen kvinner som hadde gjennomført eller var i ferd med å gjennomføre var 82,3 pst. og andelen menn var 75,6 pst. I tillegg var det i samme periode 1 002 personer, 237 kvinner og 765 menn, som ble omfattet av plikt, uten rett til gratis opplæring. Av disse var det 21,4 pst. som hadde startet eller gjennomført opplæring pr. 31. desember 2008, 36,2 pst. av kvinnene og 16,7 pst. av mennene. Tallene baserer seg på registreringer i Nasjonalt introduksjonsregister (NIR).

Deltakere i norskopplæringen kan gå opp til avsluttende prøve i norsk. Det tilbys to nasjonale avsluttende prøver som måler norskferdigheter på forskjellige nivåer, Norskprøve 2 og 3. Norskprøve 3 prøver ferdigheter på et høyere nivå enn Norskprøve 2. Tabellen under viser resultatene fra norskprøvene de siste tre årene.

Norskprøve 2	Muntlig del			Skriftlig del		
	Antall møtt	Antall bestått	Bestått i pst.	Antall møtt	Antall bestått	Bestått i pst.
2009 (februar- og juniprøve ¹)	5 515	5 119	93,0	5 803	3 531	61
2008	5 518	5 151	93,0	5 693	3 117	55
2007	3 702	3 534	95,5	4 132	2 039	49

Norskprøve 3	Muntlig del			Skriftlig del		
	Antall møtt	Antall bestått	Bestått i pst.	Antall møtt	Antall bestått	Bestått i pst.
2009 (februar- og juniprøve ¹)	3 102	2 523	81	3 050	1 687	55
2008	3 512	2 872	82	3 069	1 503	49
2007	3 199	2 837	89	3 041	1 485	49

¹ Tallene for 2009 fra juniprøvene er før klagebehandling.

Stadig flere går opp til norskprøvene. Anslagsvis har antallet økt fra ca. 4 000 i 2004 til ca. 9 000 i 2008. Økningen har i stor grad skjedd ved at det er flere som tar Norskprøve 2, jf. tabellen over. Målsettingen er at 60 pst. skal bestå skriftlig og 95 pst. skal bestå muntlig. Resultatene fra muntlig del for Norskprøve 2 er tett opptil dette målet, og de siste årene har variasjonene vært små fra år til år. Resultatene til skriftlig del av Norskprøve 2 er blitt bedre, og de foreløpige tallene fra 2009 tyder på god måloppnåelse. Det gjennomføres norskprøver tre ganger i året. De skriftlige resultatene etter to prøver i 2009 er vesentlig bedre enn tidligere for begge norskprøvene.

Det er et mål for inkludering at alle innvandrere etter fem års botid har tilegnet seg tilstrekkelig norskkunnskaper for aktiv samfunnsdeltakelse. Av ca. 12 800 innvandrere med fem års botid ved utgangen av 2008, hadde 41,1 pst. gått opp til avsluttende muntlig prøve i norsk og 37,6 pst. gått opp til skriftlig. 30,6 pst. av dem hadde bestått muntlig prøve og 23,2 pst. hadde bestått skriftlig prøve. De 12 800 omfatter alle innvandrere uavhengig av årsaken til innvandring og landbakgrunn. I tallgrunnlaget inngår ikke de som var norske statsborgere på innvandringstidspunktet. Sammenligner vi med dem som hadde fem års botid ved utgangen av 2004, er andelen som har gått opp til og bestått prøve fordoblet. Dette er nærmere omtalt i del III *Mål for inkludering av innvandrerbefolkningen*.

Tilskuddordningen for opplæring i norsk og samfunnskunnskap ble fra 1. september 2005 lagt om fra en aktivitetsbasert og timebasert ordning til en per capitaordning der tildelingen skjer på grunnlag av antall i personkretsen som har enten rett eller rett og plikt til opplæring i norsk og samfunnskunnskap. Finansieringen ble lagt om for å stimulere kommunene til effektivitet, gjennomstrømning og resultater i opplæringen. Rambøll Management evaluerte i 2007 tilskuddet til opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere og implementeringen av rett og/eller plikt til slik opplæring, på oppdrag fra Arbeids- og

inkluderingsdepartementet. Evalueringen pekte på at særlig små og mellomstore kommuner hadde problemer med å ivareta de forpliktelser som introduksjonsloven pålegger dem innenfor rammen av den tilskuddordningen som ble innført i 2005. Situasjonen i de store kommunene hadde vært bedre grunnet stordriftsfordeler. For å styrke de små og mellomstore kommunene ble det i 2009 etablert en ordning med grunntilskudd for alle kommuner med 1-150 personer i personkretsen for rett eller rett og plikt til opplæring i norsk og samfunnskunnskap. For en nærmere beskrivelse av tilskuddsordningen, se kapittel 653 post 60.

Vox har fått et delegert ansvar for læreplan, norskprøver, læremiddelutvikling og faglig og pedagogisk utviklingsarbeid. Det er viktig at både de økonomiske, juridiske og faglige virkemidlene fungerer optimalt slik at man sikrer en effektiv norskopplæring med høy kvalitet. For å heve kvaliteten på opplæring i norsk og samfunnskunnskap har IMDi og Vox i 2008 gjennomført tre dagers etterutdanningskurs i alle fylker for til sammen ca. 2 000 lærere. Vox' evaluering viser at kursene har blitt godt mottatt av deltakerne. Om kursene vil få en varig og målbar effekt på resultatene til avsluttende prøve, vil først kunne vurderes noe fram i tid.

I likhet med i 2008 blir det i 2009 gjennomført etterutdanningskurs for lærere og ledere innenfor norskopplæringen. Kursmaterieell som er utarbeidet for emnet «Vold i nære relasjoner», som også omfatter temaene tvangsekteskap og kjønnslemlestelse, presenteres for alle kursdeltakere. Temaene inngår både i 50 timer samfunnskunnskap og i norskopplæringen.

Vox arrangerte i 2008 et nasjonalt kurs over tre dager for tospråklige lærere som underviser i samfunnskunnskap. Tilsvarende kurs gjentas i 2009. Kravet om å tilby opplæring i samfunnskunnskap på et språk deltakeren forstår, har vist seg å være vanskelig for mange kommuner å oppfylle, særlig små kommuner. For å støtte kommunene i implementeringen har Vox utviklet en database over tospråklige lærere som kan undervise i samfunnskunnskap. Databasen vil også inneholde oversikt

over kurs i samfunnskunnskap som kommunene kan kjøpe fra andre kommuner. Videokonferanse som undervisningsmetode har vært utprøvd både i 2008 og 2009. Rapport fra utprøvingene viser at deltakerne er fornøyd med tilbudet, men at det er tekniske utfordringer knyttet til gjennomføringen.

Vox har etablert en godkjenningsordning for private tilbydere for å sikre en forsvarlig kvalitet på opplæring som tilbys av private tilbydere. Godkjenningsordningen vil også være en støtte for innvandrere som selv skal betale for opplæringen og som kan velge mellom forskjellige tilbydere.

Asylsøkere over 16 år som bor på mottak kan få inntil 250 timer norskopplæring. Totalt gjaldt ordningen ca. 10 000 asylsøkere i 2008. Av disse hadde ca. 66 pst. deltatt i eller gjennomført opplæring pr. august 2009.

Strategier og tiltak

Gode norskferdigheter og grunnleggende kjennskap til det norske samfunnet er en forutsetning for å kunne skaffe seg arbeid og utdanning. Nyankomne innvandrere har derfor i introduksjonsloven fått en lovfestet rett og/eller plikt til opplæring i norsk og samfunnskunnskap. Retten til 300 timer gratis opplæring i norsk og samfunnskunnskap gjelder i tre år. Den som har rett til 300 timer kan få ytterligere 2 700 timer ved behov. Denne muligheten varer i fem år fra det tidspunktet vedkommende ble omfattet av rett til opplæring i norsk og samfunnskunnskap. Dette gjelder for de som får oppholds- eller arbeidstillatelse etter 1. september 2005 og som omfattes av introduksjonslovens bestemmelser.

For ytterligere å legge til rette for at innvandrere skal lære norsk er det i høringsbrev av juni 2009 foreslått å utvide retten og plikten til opplæring fra 300 til 600 timer. I samme høringsbrev er det foreslått at alle som omfattes av rett og plikt til opplæring, skal avslutte opplæringen med en prøve. I dag er dette frivillig. Regjeringen anser det som viktig for samfunnet og den enkelte at kunnskaper i norsk kan dokumenteres. Ved å utvide retten og plikten til 600 timer og med mulighet for ytterligere 2 400 timer for dem som trenger det, tilrettelegger myndighetene for at nyankomne innvandrere kan lære norsk og bestå en avsluttende prøve. I høringsbrevet er det også varslet at man vil innføre en ordning med statlig tilsyn og kommunal intern kontroll.

Gode økonomiske rammevilkår for kommunene er viktig for å sikre et godt opplæringstilbud. Hittil har per capitatilskuddet blitt fordelt over fem år. Bakgrunnen for det er at kommunene har plikt til å tilby opplæring i inntil fem år fra den enkelte

har fått oppholds- eller arbeidstillatelse første gang. Tilbakemelding fra kommunene viser at kommunene har den største delen av utgiftene for den enkelte i løpet av de første tre årene. Årsaken er at de fleste gjennomfører opplæringen i løpet av de første to-tre årene i Norge. I samsvar med dette foreslår Regjeringen å legge om til utbetaling over tre år.

Det vil i 2010 fortsatt bli satt søkelys på god kvalitet i undervisningen og bedre resultater til avsluttende prøver gjennom etter- og videreutdanning for lærere.

Asylsøkere i ordinære mottak tilbys inntil 250 timer norskopplæring. Tilbudet gjelder ikke asylsøkere over 18 år som er omfattet av Dublin-proseduren. De som får oppholdstillatelse, vil raskere kunne delta i yrkes- og samfunnsliv når de allerede behersker noe norsk. Asylsøkere vil gjennom norskopplæringen også lettere kunne kommunisere med andre i lokalmiljøet, og opplæringen kan bidra til å bedre de psykososiale forholdene i asylmottakene. Det vil fortløpende bli vurdert hvordan en gjennom tilrettelegging og informasjon kan øke andelen asylsøkere som deltar i norskopplæring.

Delmål 1.3 Rask overgang til arbeid eller utdanning etter gjennomført introduksjonsprogram

Rapport og status

Introduksjonsordningen skal gi deltakerne et individuelt kvalifiseringstilbud som skal bidra til rask overgang til arbeid eller videre utdanning. I henhold til introduksjonsloven har nyankomne innvandrere mellom 18 og 55 år både rett og plikt til å delta i introduksjonsprogrammet dersom de har behov for grunnleggende kvalifisering. Personkretsen for rett og plikt til introduksjonsprogram består av personer som har fått asyl, kollektiv beskyttelse i massefluktsituasjon, er overføringsflyktninger eller har fått oppholdstillatelse på humanitært grunnlag på grunnlag av søknad om asyl. I tillegg inngår familiemedlemmer til personer i disse gruppene.

SSB har på oppdrag fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet utarbeidet en årlig monitor for deltakere i introduksjonsprogrammet. Tallene viser at 65 pst. av dem som gikk ut av introduksjonsordningen i 2006, var sysselsatt eller under utdanning i november 2007. 10 pst. var registrert arbeidsledige eller på tiltak. Tilsvarende tall for dem som gikk ut av programmet i 2005, var henholdsvis 58 og 12 pst., året etter endt program. Blant dem som jobber eller er under utdanning etter avsluttet program, er menn overrepresentert, mens kvinner er overrepresentert blant dem som har liten eller ingen tilknytning til arbeidsliv eller

utdanning. Yngre går i større grad enn eldre ut i arbeid eller utdanning. I aldersgruppa 18-25 år var over 70 pst. av dem som avsluttet programmet i 2006, i jobb eller utdanning i november 2007. Sammenlignet med dem som gikk ut av programmet i 2005, har de fleste en økt grad av arbeidsmarkeds-tilknytning, både kvinner og menn. Økningen er størst for kvinnene, fra 43 pst. i november 2006 til 50 pst. i november 2007. Det er betydelige forskjeller i forhold til landbakgrunn, og det er særlig kvinner fra Somalia, Irak og Afghanistan som i langt mindre grad enn gjennomsnittet for alle deltakere går ut i ordinært arbeid eller utdanning etter endt introduksjonsprogram.

SSB publiserte i juli 2009 statistikk på deltakelse i ordningen. I løpet av 2008 deltok 8 700 personer i introduksjonsprogrammet, en økning på 5 pst. fra året før. Over halvparten av deltakerne var kvinner, og det er flest deltakere i aldersklassen 26 til 35 år. Det var flest deltakere fra Somalia, Irak, Burma, Afghanistan og Russland. Omlag 60 pst. av deltakerne er fra disse landene.

SSB skal publisere nye tall for overgang til arbeid og utdanning i november 2009 (monitor).

Strategier og tiltak

Regjeringen vil fortsatt ha stort fokus på introduksjonsordningen. Det er helt sentralt å opprettholde og forbedre de gode resultatene. Tall fra SSB viser at kvinner i mindre grad enn menn kommer ut i arbeid eller utdanning etter endt introduksjonsprogram. Evalueringer fra Fafo og Institutt for samfunnsforskning (ISF) viser at omsorg for barn etter fødsel og i barnets første leveår gjør at mødrene får avbrekk i introduksjonsprogrammet. For mange kan dette bety en risiko for at de verken kommer tilbake til kvalifisering eller går over i arbeid eller utdanning. Dette kan føre til at målsettingen med introduksjonsloven ikke oppfylles fullt ut. For å redusere mors avbrudd fra deltakelse i introduksjonsprogrammet, for å gi far en mulighet til større del av samvær med barnet i det første leveåret og for å etablere et regelverk som er noenlunde likt med reglene i folketrygdloven, foreslår Regjeringen å innføre en fedrekvote på ti uker i omsorgspermisjonen for deltakere i introduksjonsordningen i tråd med reglene i folketrygdloven. Forslaget til endring ble sendt på høring i juni 2009.

Regjeringen har også sendt på høring et forslag om å utvide personkretsen for hvem som har rett og plikt til å delta i introduksjonsprogram. Forslaget går ut på at personer som etter skilsmisse gis tillatelse på grunnlag av mishandling i parforholdet, eller på grunnlag av at de vil få urimelige vanskeligheter i hjemlandet etter skilsmisse grunnet

de sosiale og kulturelle forholdene der, gis rett og plikt til å delta i introduksjonsprogram. Det samme gjelder personer som får tillatelse på grunnlag av at deres ekteskap har blitt kjent ugyldig pga. tvang.

Videre er det sendt på høring et forslag om å innføre statlig tilsyn med kommunenes forvaltning av introduksjonsprogram og –stønad, opplæring i norsk og samfunnskunnskap, samt Nasjonalt introduksjonsregister (NIR). Forslaget innebærer at fylkesmannen skal føre tilsyn med kommunenes oppfyllelse av plikter etter introduksjonsloven. Departementet foreslår også å innføre en plikt for kommunene til å føre internkontroll med de samme forvaltningsområdene som blir underlagt statlig tilsyn.

En forutsetning for deltakelse i arbeidslivet er at innvanderne kan benytte seg av ordinære banktjenester, herunder å få åpnet en konto. I den forbindelse har Regjeringen sommeren 2009 sendt på høring et forslag om å innføre et oppholdsbevis for personer som får oppholdstillatelse som danner grunnlag for bosettingstillatelse på grunnlag av søknad om asyl, men som ikke oppfyller de kravene til klarlagt identitet som stilles som vilkår for å utstede reisebevis for flyktninger og utlendingspass. Formålet med det nye beviset er å sikre at alle som får en tillatelse som gir utsikter til varig opphold i Norge har mulighet til å legge frem gyldig legitimasjon.

I 2009/2010 gjennomfører Høgskolen i Buskerud et pilotforsøk med et studium for personer som arbeider med introduksjons- og kvalifiseringsprogram og Ny sjanse. Studiet gjennomføres på oppdrag av og i samarbeid med IMDi, og det skal gi en profesjonalisert opplæring for de som arbeider tverrfaglig med innvandrere og flyktninger. Hovedelementene vil være tverrfaglig samarbeid, lovforståelse og veiledning. Studiet er et nettbasert videreutdanningstilbud som går over ett år og gir 30 studiepoeng.

På bakgrunn av forsøk og vurdering av metoder for gjennomføring av brukerundersøkelser med deltakere i introduksjonsprogrammet 2008, utvikler IMDi i 2009 et veiledningshefte til kommunene for gjennomføring av slike undersøkelser.

Hovedmål 2. Like muligheter til deltakelse

Delmål 2.1 Kjennskap til og oppslutning om norske lover og grunnleggende rettigheter og plikter

Rapport og status

Resultatene i SSB-undersøkelsen Levekår blant innvandrere 2005/2006 tyder på at det er stor interesse for en tilknytning til Norge gjennom norsk statsborgerskap. I de ti innvandrergroppene som er med i undersøkelsen, er det om lag 70 pst. som

allerede er norske statsborgere. Med de som har søkt og de som oppgir at de ønsker å søke norsk statsborgerskap, kommer man opp i en totalandel på 94 pst. Det er i all hovedsak ønsket om fulle rettigheter og plikter som begrunner søknaden om norsk statsborgerskap, men også praktiske årsaker, slik som at det er lettere å besøke andre land med norsk pass. Å beholde det opprinnelige statsborgerskapet av praktiske grunner og tilknytningen til opprinnelseslandet, er viktige årsaker til ikke å søke norsk statsborgerskap.

I 2008 arrangerte fylkesmannsembetene 26 statsborgerseremonier. Totalt deltok ca. 2 000 nye statsborgere. Omtrent 20 pst. av dem som var invitert, deltok. Tilbakemeldingene fra dem som har deltatt på seremoniene, er alt overveiende positive. Seremoniene oppleves som verdige og høytidelige. For å øke deltakelsen har fylkesmannsembetene invitert lokal presse, i tillegg til at invitasjonsbrev og informasjonsmaterieell blir evaluert og forbedret. IMDi tilrettelegger for erfaringsutveksling mellom embetene og gir informasjon om statsborgerseremoniene til ledere og ressurspersoner i de større innvandrer miljøene. Fafo har i 2009, på oppdrag fra IMDi, utarbeidet en rapport om deltakelse på statsborgerseremonier. Rapporten viser at de som deltar på seremoniene, jevnt over er svært fornøyde med arrangementet. Det er liten ideologisk eller politisk motstand å spore, heller ikke mot troskapsløftet. Kjennskapen til seremoniene er begrenset, de fleste hører om den første gang når de får invitasjon i posten. Å styrke informasjonsarbeidet kan derfor være viktig for å øke deltakelsen. Rapporten trekker også frem hyppigere seremonier som en måte å øke deltakelsen på.

Det er en rekke utfordringer knyttet til identifi- sering av personer i Norge. Et økende antall personer med lovlig opphold som bor permanent i Norge klarer ikke å framskaffe tilstrekkelige opplysninger til å avklare egen identitet. Barn av slike personer registreres også med en ikke klarlagt identitet. UDIs tall for 1. tertial av 2009 viser at det var 252 avslag på søknad om statsborgerskap fordi søkeren ikke oppfylte identitetsvilkåret av i alt 4 744 søknader som ble behandlet. Av disse gjelder 113 søknader fra barn. Over tid kan dette utvikle seg til å bli et samfunnsproblem og være til hinder for den enkeltes integrering og samfunnsdeltakelse. Staten har en interesse i at personer som er fast bosatt i landet føler en tilknytning til Norge og føler seg inkludert i samfunnet.

Å stemme ved valg er en grunnleggende rettighet i et demokrati og et viktig element i deltakelse i samfunnslivet. Det er også en sammenheng mellom deltakelse ved valg og rekruttering til styrende organer generelt. Antall kommunestyre-

representanter med innvandrerbakgrunn hadde økt ved kommunevalget i 2007 sammenliknet med valget i 2003. I 2003 var det totalt 92 kommunestyre- representanter i hele landet fra Afrika, Asia, Sør- og Mellomamerika og Europa utenom EU/EØS. I 2007 hadde antallet økt til 140. I noen av de største byene er innvandrere overrepresentert i kommunestyrene i forhold til andel stemmeberettigede innvandrere i den enkelte kommune. Dette gjelder for 50 av landets 431 kommuner. Nesten halvparten av de innvalgte politikerne med innvandrerbakgrunn er kvinner.

Det er store variasjoner mellom grupper i innvandrerbefolkningen når det gjelder valgdeltakelse, men gjennomgående er valgdeltakelsen lavere enn i befolkningen som helhet. For innvandrerbefolkningen gjelder det også generelt at valgdeltakelsen øker med botid og med alder. Imidlertid hadde ungdom med bakgrunn fra Somalia høyere valgdeltakelse enn de voksne i samme gruppe ved stortingsvalget i 2005. Ungdom med bakgrunn fra India hadde høyest valgdeltakelse av alle ungdomsgrupper (18-25 år). På den andre ytterkant har personer med bakgrunn fra Vietnam hatt lav og synkende valgdeltakelse ved de siste valgene, på tross av høy deltakelse i arbeidsliv og utdanning.

Ca. 164 000 personer med innvandrerbakgrunn har stemmerett ved stortingsvalget 2009, det er 40 000 flere enn ved stortingsvalget i 2005. Andelen stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn er 4,7 pst. Som ved kommune- og fylkestingsvalget i 2007, har IMDi samarbeidet med KIM, kommuner og frivillige organisasjoner for å øke innvandre- res valgdeltakelse. IMDi har også gjennomført valgmobiliserende arrangementer i hele landet, og det er utarbeidet og formidlet bakgrunnsmaterieell til politiske partier og organisasjoner. Oppfordring til valgdeltakelse er spredt på flere språk gjennom annonseringer, brev til nye statsborgere og gjennom samarbeid med ungdomsorganisasjoner og videregående skoler med minoritetsrådgivere. Tiltakene bygger i stor grad på kunnskapsoversikten *Hvem stemmer og hvorfor. Om ulike etniske gruppers valgdeltakelse* (IMDi-rapport 11-2007), som oppsummerer foreliggende forskning på feltet. Også KIM har igangsatt en informasjonskampanje og gjennomført flere arrangementer.

IMDis arbeid mot tvangsekteskap, jf. Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011) har fortsatt i 2009. IMDi ansatte i 2008 30 minoritetsrådgivere for å forebygge og forhindre tvangsekteskap. Rådgiverne bistår ungdom som utsettes for press og tvang i forbindelse med ekteskapsinngåelse, og bidrar til å heve kompetansen på videregående skoler om tvangsekteskap og relaterte temaer, jf.

tiltak 4 i handlingsplanen. Rådgiverne startet arbeidet ved videregående skoler med høy andel minoritetsungdom i åtte fylker i juni 2008. IMDi ansatte også seks integreringsrådgivere for å bidra til å styrke saksbehandlingen av familiesaker og øke kompetansen om tvangsekteskap ved aktuelle utenriksstasjoner, jf. tiltak 31 i handlingsplanen. De seks rådgiverne ble utplassert ved de norske ambassadene i Colombo, Rabat, Ankara, Amman, Nairobi og Islamabad. Rådgiveren i Islamabad er fra mars 2009 tilsatt som spesialutsending i Utenriksdepartementet, men er fortsatt faglig tilknyttet IMDi. I mai 2009 ble rådgiveren ved ambassaden i Rabat flyttet til ambassaden i Damaskus. Hver rådgiver dekker flere land, og flyttes til aktuelle ambassader etter behov.

I perioden juni–desember 2008 arbeidet minoritetsrådgiverne med til sammen 381 saker, inkludert saker som gjaldt frafall i skolen. Ca. 170 av sakene omhandlet problematikk knyttet til tvangsekteskap, vold og ekstrem kontroll. I 1. halvår i 2009 arbeidet rådgiverne med 252 saker knyttet til tvangsekteskap, vold og ekstrem kontroll.

Kompetanseteam mot tvangsekteskap hadde i 2008 en økning på 28 pst. i antall henvendelser fra året før. I 1. halvår 2009 var det 128 saker, sammenlignet med 93 i 1. halvår 2008. I februar 2009 ble «Tvangsekteskap – en veileder» lansert. Dette er en veileder om tvangsekteskap for tjenesteapparatet basert på kompetanseteamets erfaringer. Veilederen er blitt trykket opp i 10 000 eksemplarer og er sendt ut til ansatte innen politi, skole, barnevern og andre som er i kontakt med barn og ungdom. Arbeids- og inkluderingsdepartementet overtar fra 1. januar 2010 forvaltningen av refusjonsordningen for hjemsendelse ved tvangsgifte fra Barne- og likestillingsdepartementet, jf. tiltak 34 i Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008–2011). IMDi ved Kompetanseteam mot tvangsekteskap vil foreta den konkrete saksbehandlingen i slike saker.

IMDi ga i 2008 støtte til tolv frivillige organisasjoner som driver forebyggende arbeid mot tvangsekteskap, og gir i 2009 støtte til 21 organisasjoner, se omtale under kap. 651, post 71 «Frivillige organisasjoners holdningsskapende og forebyggende arbeid mot tvangsekteskap».

Vox har utarbeidet en lærerveiledning og elevbok om temaene tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og vold i nære relasjoner. Den kan nyttes i opplæringen i norsk og samfunnskunnskap for nyankomne innvandrere. Elevboken foreligger på 18 språk og kan lastes ned gratis. Tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og vold i nære relasjoner blir i 2009 tema på etterutdanningskurs for lærere som underviser voksne innvandrere i norsk og samfunnskunnskap.

Strategier og tiltak

Alle innbyggere i Norge skal ha like plikter, rettigheter og muligheter til deltakelse på alle samfunnsarenaer. I Regjeringens verdigrunnlag inngår respekt for individets frihet og menneskerettighetene. Regjeringen forventer at alle innbyggere setter seg inn i grunnleggende regler for norsk demokrati og samfunnsliv. Kjennskap til norske lover og grunnleggende rettigheter og plikter er en forutsetning for å kunne delta i samfunnslivet på en god måte, og for å kunne ivareta sine rettigheter og plikter.

Regjeringen vil bidra til å gjøre individet i stand til å ivareta sine rettigheter og plikter, og til å verne om alles rett til å foreta selvstendige valg innenfor rammen av norske lover og internasjonale menneskerettigheter. Myndighetenes kontakt med ulike grupper og miljøer er et viktig virkemiddel for å bidra til kjennskap til og oppslutning om verdigrunnlaget i norsk demokrati og samfunnsliv.

Statsborgerskap som tema blir stadig viktigere i et globalisert perspektiv. Sammenhengen med innvandring og integrering blir tydeligere gjennom økende mobilitet mellom landene, større antall innvandrere og innvandrere fra et stort antall land. Statsborgerskap er viktig for en persons identitet, tilknytning og deltakelse i samfunnet der en bor. Statsborgerskap er derfor gjenstand for diskusjoner i flere internasjonale fora som EU, Europarådet, Intergovernmental Consultations (IGC), The Transatlantic Council on Migration, og i det løpende nordiske samarbeidet.

Norge tar del i det internasjonale samarbeidet og er samtidig på nasjonalt nivå i gang med å vurdere flere sider ved statsborgerskapet.

Statsborgerregelverket og statsborgerskapssemonien er på oppdrag fra departementet gjenstand for en evaluering for å undersøke om formålene om integrering og større grad av samfunnsdeltakelse oppfylles. Undersøkelsen skal bl.a. belyse sammenhenger mellom statsborgerskapets formelle sider og dets betydning for den enkeltes tilhørighet og deltakelse i det norske samfunn. Rapporten fra undersøkelsen skal ferdigstilles i slutten av 2010.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet arbeider også med en revidering av regelverket på statsborgerfeltet. Revideringen omfatter både mindre justeringer og endringer av mer prinsipiell art.

Det foreslås bl.a. flere særregler som vil gjøre det lettere for barn å erverve norsk statsborgerskap. Et forslag er innføring av særregler knyttet til identitetsvilkåret i statsborgerloven for barn som har vært avskåret fra muligheten til å erverve norsk statsborgerskap pga. at foreldrene ikke har

klarlagt sin identitet. For barn som er født i Norge og registrert i folkeregisteret, foreslås det at de skal anses for å oppfylle identitetsvilkåret. Videre foreslås at barn som har vært registrert med den samme identiteten i folkeregisteret i fem år skal anses for å ha klarlagt sin identitet. For personer over 18 år vurderes det å innføre en særregel som innebærer at dersom en person har vært registrert i folkeregisteret med samme identitet i ti år, skal personen anses for å ha klarlagt sin identitet, med mindre det framkommer nye opplysninger som gir grunn til å tvile på identiteten.

I høringsbrev som ble sendt ut i juni 2009, har Regjeringen varslet at den ønsker å innføre en statsborgerprøve. Formålet er å understreke statsborgerskapets betydning som symbol på felleskap og signalisere samfunnets forventning til nye borgere. Statsborgerprøven forventes å bidra til den inkluderende virkningen av statsborgerskap i samfunnet. Regjeringen ser det som en fordel at innvandrere, som tar sikte på å bli boende i Norge, styrker sin tilknytning til riket ved å bli norske statsborgere. Statsborgerprøven skal derfor prøve grunnleggende kunnskaper i norsk og om det norske samfunnet. Personer som på annen måte kan dokumentere at de har tilegnet seg disse kunnskapene, kan fritas fra prøven. Personer kan også fritas av helsemessige eller andre tungtveiende grunner.

Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011) inneholder en bred satsing mot tvangsekteskap som både skal ivareta forebygging og sikre beskyttelse av dem som utsettes for overgrep. Som Regjeringens kompetansesenter og pådriver for integrering og mangfold, forvalter IMDi en betydelig del av midlene til tiltak mot tvangsekteskap. Dette gjelder ordningen med minoritetsrådgivere i videregående skoler med høy andel eller høyt antall elever med minoritetsbakgrunn, ordning med integreringsrådgivere ved særlig aktuelle ambassader og tilskuddsordning til frivillige organisasjoners holdningsskapende arbeid mot tvangsekteskap. Kompetanseteam mot tvangsekteskap er plassert i IMDi.

Antallet henvendelser til minoritets- og integreringsrådgivere, samt til Kompetanseteam mot tvangsekteskap, tyder på at tiltakene i handlingsplanen treffer et behov. For øvrig pågår det en evaluering av handlingsplanens implementering og effekten av tiltakene. Evalueringen foretas av Institutt for samfunnsforskning på oppdrag av Barne- og likestillingsdepartementet. Resultatet av evalueringen vil ha betydning for eventuell videreføring og forankring av tiltakene i mer permanente ordninger.

Innvandrere har gjennom introduksjonsloven fått rett og/eller plikt til opplæring i norsk og sam-

funnskunnskap. Gjennom opplæring i norsk og samfunnskunnskap vil nyankomne innvandrere få innsikt i samfunnslivet i Norge. Tema i opplæringen i samfunnskunnskap vil bl.a. være familieliv, likestilling og arbeidsliv.

Regjeringen ser det som viktig at ledere med innvandrerbakgrunn i trossamfunn har kunnskap om norske samfunnsforhold, innsikt i de grunnleggende verdiene det norske samfunnet bygger på og at de har reflektert over hva det vil si å være ledere i trossamfunn i Norge. Pilotprosjektet med opplæringstilbudet «Å være religiøs leder i det norske samfunnet» i regi av Universitetet i Oslo, Teologisk fakultet, ble avsluttet høsten 2008. På bakgrunn av de positive erfaringene fra pilotprosjektet blir tilbudet videreført. Alle religiøse ledere med innvandrerbakgrunn i Norge oppfordres til å delta på kurset.

Delmål 2.2 Høyere sysselsetting blant innvandrere fra Asia, Afrika, Sør- og Mellomamerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand og Europa utenom EU/EØS Rapport og status

Andelen innvandrere som var sysselsatt, gikk opp fra 63,3 pst. i 4. kvartal 2007 til 64,2 pst. i 4. kvartal 2008. I hele befolkningen har denne andelen holdt seg uendret på 71,6 pst. Sysselsettingsveksten på 0,9 prosentpoeng blant innvandrere er nå klart svakere enn i perioden 4. kvartal 2006 til 4. kvartal 2007, da den tilsvarende veksten var 3,2 prosentpoeng. Innvandrere fra EU-land i Øst-Europa var allikevel den eneste gruppen med nedgang i andel sysselsatte (2,4 prosentpoeng). Nedgangen gjorde seg her utelukkende gjeldende blant menn (4,9 prosentpoeng). Sysselsettingsveksten blant innvandrere og stagnasjonen i veksten i hele befolkningen må ses i sammenheng med utviklingen på arbeidsmarkedet i de ulike næringene. Personer fra EØS-området har en sysselsettingsprosent som er høyere enn den vi finner i befolkningen totalt. For innvandrergруппene ellers var andelen sysselsatte som følger: Afrika 49,7 pst., Asia 56,8 pst., Øst-Europa utenom EU 63,2 pst., Nord-Amerika og Oseania 65,7 pst. og Sør- og Mellom-Amerika 66,1 pst.

Etter flere år med lav arbeidsledighet førte den kraftige nedgangskonjunkturen i internasjonal økonomi til en økning i arbeidsledigheten også blant innvandrere i Norge. Den registrerte arbeidsledigheten blant bosatte innvandrere gikk opp fra 4,4 pst. i februar 2008 til 6,6 pst. i februar 2009. I resten av befolkningen gikk ledigheten opp fra 1,4 til 2,2 pst. Størst økning i ledigheten finner vi blant innvandrere fra EU-landene i Øst-Europa med 5,9 prosentpoeng. Dette ga en andel arbeids-

ledige på 8,2 pst. og dermed den nest høyeste ledigheten etter innvandrerne fra afrikanske land, som har 12,1 pst. ledighet. Den sterke veksten i ledigheten blant innvandrere fra EØS-landene skyldes at de har vært sterkt representert i næringer som bygge- og anleggsvirksomhet og eksportrettet industri, som i særlig grad er rammet av lavkonjunkturen. Blant innvandrere for øvrig var økningen i ledigheten på mellom 1,1 og 1,7 prosentpoeng. Innvandrergrupper fra Asia, Afrika, Sør- og Mellomamerika og Øst-Europa utenom EU, samt innvandrerkvinner generelt, er sterkest representert i næringsgrupper som hittil i mindre grad er blitt berørt av konjunkturedgangen.

Erfaringer tyder på at innvandrere er blant dem som kan bli hardest rammet av økonomisk lavkonjunktur. Dette fordi mange innvandrere er i en mer sårbar situasjon på arbeidsmarkedet enn resten av befolkningen i den grad i) de er overrepresentert i sektorer som er konjunkturutsatte; ii) de er overrepresentert i yrker som ikke krever høyere kvalifikasjoner; iii) har kort botid og svak tilknytting til arbeidslivet iv) de kan bli diskriminert i ansettelser og ved oppsigelser. Innvandrere som mister jobben i sektorer som er i nedgang kan møte større utfordringer i forhold til omstilling og kan i mindre grad enn befolkningen for øvrig vende tilbake til ordinær sysselsetting.

Det er et mål at andel personer med innvandrerbakgrunn ansatt i staten skal øke. Innen statsforvaltningen er det, med godt resultat, innført en ordning om at minst én søker med innvandrerbakgrunn skal innkalles til intervju hvis hun/han er kvalifisert til stillingen. En kartlegging Fornyings- og administrasjonsdepartementet gjennomførte i 2008 viser at 33 pst. av dem med innvandrerbakgrunn som ble innkalt til intervju til stillinger i sentraladministrasjonen, ble tilsatt i stillingene de søkte på.

I 2008 ble det igangsatt et toårig forsøk med moderat kvotering av personer med innvandrerbakgrunn i stillinger i tolv statlige virksomheter. En midtveisevaluering viser at muligheten til å kvotere i liten grad er brukt. Imidlertid er det i noen av forsøksvirksomhetene skapt økt bevissthet knyttet til rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn. Erfaringene fra midtveisrapporteringen blir benyttet i det videre arbeidet.

Siden 2006 har arbeids- og inkluderingsministeren avholdt årlige møter med lederne i 26 heleide statlige virksomheter for å diskutere hvordan andelen ansatte med innvandrerbakgrunn kan økes. Virksomhetene er bl.a. blitt oppfordret til å innkalle personer med innvandrerbakgrunn til intervju, til å benytte ordninger med ulike typer tiltaksplasser, traineeordninger mv. for å rekruttere

personer med innvandrerbakgrunn samt til å sette konkrete mål for mangfoldsarbeidet i virksomhetene.

I mars 2009 oppsummerte IMDi erfaringene:

- 18 virksomheter har som fast praksis i stillingsannonser å oppfordre innvandrere til å søke stillingen. 14 virksomheter har som fast praksis å innkalle minimum én kvalifisert innvandrer til intervju. Det har vært en jevn økning i antall virksomheter som har formalisert denne praksisen fra 2006.
- Halvparten av virksomhetene har ledere med personalansvar som er innvandrer eller norskfødt med innvandrerforeldre.
- Det samlede antall rekrutteringsplasser i virksomhetene har økt. 20 virksomheter har hatt personer på rekrutteringsplass i 2008, mot 17 i 2006 og 2007.
- I 2008 var 14 pst. av alle rekrutteringsplasser i virksomhetene besatt av en innvandrer eller norskfødt med to innvandrerforeldre.

I mars 2009 oppfordret arbeids- og inkluderingsministeren de heleide statlige virksomhetene til å fortsette arbeidet fra i fjor med å øke andelen personer med innvandrerbakgrunn i lederstillinger, samt å motvirke at innvandrere faller først ut som følge av nedbemanning.

En partssammensatt arbeidsgruppe leverte i februar 2007 en rapport med forslag til konkrete tiltak for å øke rekruttering av innvandrere til arbeidslivet. Forslagene ble, som en del av Handlingsplanen for integrering og inkludering, fulgt opp med følgende tiltak:

- Mangfoldsløft: Lokale samarbeidsprosjekter i Fredrikstad, Skien og Søndre Nordstrand i Oslo med deltakere fra kommunene, NAV-kontor og partene i arbeidslivet for å sikre økt rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn.
- Rekrutteringspakken: www.mangfoldsportalen.no ble lansert i mars 2009. Portalen retter seg mot arbeidsgivere, tillitsvalgte og opplærings- og HR-ansvarlige i virksomheter i både offentlig og privat sektor. Den gir informasjon og veiledning om rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn og mangfoldsarbeid.
- Rekrutterings- og mangfoldsopplæring: IMDi samarbeider med Direktoratet for forvaltning og IKT om å utvikle nettbaserte opplæringsprogram for ledere og tillitsvalgte i offentlig og privat sektor. Opplæringsprogrammene er tilgjengelig på www.mangfoldsportalen.no.

Fra 1. januar 2009 trådte diskrimineringslovens aktivitets- og rapporteringsplikt i kraft. Aktivitetsplikten pålegger offentlige myndigheter, offentlige

og private arbeidsgivere og arbeidslivets organisasjoner å arbeide aktivt, målrettet og planmessig for å fremme lovens formål. Aktivitetsplikten omfatter bl.a. lønns- og arbeidsvilkår, forfremmelse, utviklingsmuligheter og beskyttelse mot trakassering. Rapporteringsplikten innebærer krav om å rapportere om gjennomførte og planlagte tiltak i årsberetning eller årsbudsjett.

Formålet med Ny sjanse er å prøve ut kvalifiseringsprogram etter samme modell som introduksjonsprogrammet for innvandrere som pga. manglende tilknytning til arbeidslivet har vært sosialhjelpsmottakere over flere år. IMDi's resultatrapport fra 2008 viser at 692 personer (449 kvinner og 243 menn) fra 67 land var deltakere i Ny sjanse i 2008. Nær 43 pst. gikk over til arbeid eller utdanning (44 pst. av kvinnene og 41 pst. av mennene). I 2009 har det vært lagt opp til en dreining av forsøket til særlig å rettes inn mot utvalgte landgrupper med særlig høy arbeidsledighet eller lav sysselsetting (Pakistan, Marokko, Tyrkia, Somalia, Afghanistan og Irak). Kvinner fra disse utvalgte landgruppene har vært en hovedmålgruppe. Fra 2009 har også personer som ikke er mottakere av sosialhjelp kunnet delta i forsøkene. Prosjektene har lagt og skal også videre legge vekt på kvalifisering og formidling til ordinært arbeid.

Som en del av Regjeringens tiltakspakke i januar 2009 ble det gitt en tilleggsbevilgning til Ny sjanse. Målgruppen for denne utvidelsen er innvandrere som pga. manglende tilknytning til arbeidslivet har vært sosialhjelpsmottakere over flere år. Midlene er fordelt på 16 kommuner/bydeler, hvorav åtte kommuner/bydeler også har prosjekter for de andre målgruppene i Ny sjanse. For mer informasjon om Ny sjanse, se post 62 Kommunale innvandrertiltak.

Erfaring tyder på at innvandrere kan ha særlige utfordringer når de skal etablere egen bedrift, herunder vanskeligheter med å få lån og manglende kjennskap til norske rutiner og prosesser. Det finnes i dag få målrettede tilbud om etablererveiledning som tar hensyn til denne gruppens spesielle behov. Regjeringen ga i 2007 økonomisk støtte til forsøksvirksomhet for å få mer kunnskap om tilrettelegging av etableringsvirksomhet for innvandrere. IMDi har hatt ansvar for oppfølging av dette forsøket. Det ble i 2008 gitt støtte til Norsk senter for flerkulturell verdiskapning (NSVF) og Næringscenteret i Vestfold (NIV). Begge tilbyr etablererkurs, veiledning og nettverksbygging. Arbeidsforskningsinstituttet har evaluert forsøksvirksomheten. Rapporten med forslag til tiltak forelå i januar 2009. I 2008 ble det også bevilget FoU-midler til et pilotprosjekt ved Høgskolen i Buskerud med vekt på nettverk i bedriftsetablering blant innvandrere.

Etter en helhetsvurdering av erfaringene fra forsøksvirksomheten leverte IMDi høsten 2009 sine anbefalinger til tiltak til Arbeids- og inkluderingsdepartementet. På bakgrunn av ovennevnte kunnskapsforbedring, vil departementet, i samarbeid med andre instanser, vurdere behovet for en permanent ordning som kan legge til rette for at flere innvandrere kan etablere egen bedrift.

Som en oppfølging av St.meld. nr. 18 (2007-2008) Arbeidsinnvandring har IMDi september 2009 utarbeidet en startpakke med informasjon om nøkkelspørsmål ved arbeid og opphold i landet for alle arbeidsinnvandrere og deres familiemedlemmer. For oppfølging av øvrige tiltak i ovennevnte melding, samt oppdaterte tall om arbeidsinnvandring, jf. omtale under resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Ifølge statistikk fra SSB har personer med bakgrunn fra Somalia som gruppe lavere sysselsetting og høyere arbeidsledighet enn andre innvandrergupper. De er også i større grad avhengige av offentlige velferdsordninger. Det er en betydelig forskjell på kvinners og menns deltakelse i arbeidslivet. Med bakgrunn i dette så Arbeids- og inkluderingsdepartementet i 2008/2009 nærmere på utfordringer personer med somalisk bakgrunn møter i Norge, og på hvordan man kan legge til rette for høyere arbeids- og samfunnsdeltakelse for dem det gjelder. Departementet vurderte særlig tiltak knyttet til introduksjonsprogrammet, opplæringen i norsk og samfunnsfag, arbeidsmarkedstiltak og enkelte velferdsordninger. En ekspertgruppe bestående av forskere, representanter for kommunene og personer med somalisk bakgrunn kom med innspill i prosessen. Som et resultat av dette arbeidet, la departementet i august 2009 fram rapporten «Somaliere i Norge» med forslag til tiltak.

Strategier og tiltak

Regjeringen vil forhindre at vi over tid får et samfunn hvor systematiske forskjeller i levekår følger etniske skillelinjer. Arbeid er det viktigste virkemidlet for å sikre den enkelte gode levekår. Økt deltakelse i arbeidslivet skal være hovedstrategien for å sikre en god samfunnsutvikling.

Over flere år har vi registrert en tendens der enkelte innvandrergupper har dårligere levekår og i større grad er avhengig av offentlige velferdsordninger sammenliknet med befolkningen for øvrig. Den siste økonomiske høykonjunkturen har i liten grad jevnet ut forskjellene mellom disse innvandrerguppene og den øvrige befolkningen. Dette gjelder særlig innvandrere fra land i Asia og Afrika som har kommet som flyktninger og familieinnvandrere. Lavere sysselsetting og høyere ledig-

het i sammenlikning med befolkningen for øvrig er en viktig grunn til denne tendensen. Regjeringen er særlig opptatt av å få flere i denne gruppen i arbeid og motvirke utstøtning fra arbeidslivet som følge av lavkonjunkturen vi er inne i. Det er viktig å øke sysselsettingen blant kvinnene og at ungdommen får arbeid på lik linje med annen ungdom og i forhold til sine kvalifikasjoner.

Regjeringen legger opp til en bred innsats for å få personer som står utenfor arbeidsmarkedet, herunder innvandrere, over i arbeid. Disse tiltakene er omtalt under Resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Lav kompetanse og svake grunnleggende ferdigheter i forhold til arbeidsmarkedets krav er en viktig utfordring og tilsier at mange innvandrere også i 2010 vil ha behov for tilpasset opplæring og særskilt bistand for å komme i varig arbeid.

Introduksjonsordningen for nyankomne innvandrere og opplæring i norsk og samfunnskunnskap er viktige ordninger som skal bidra til å øke innvandreres deltakelse i yrkes- og samfunnslivet. Evalueringer som ble foretatt i 2007 viser at vi er på riktig vei. Bl.a. på basis av disse evalueringene vil Regjeringen styrke norskopplæringen, jf. høringsbrev som ble sendt ut i juni 2009. For en omtale av høringsbrevet se delmål 1.3.

Forsøket med Ny sjanse videreføres i 2010. I videreføringen rettes forsøket særlig inn mot utvalgte landgrupper med særlig høy arbeidsledighet eller lav sysselsetting. Kvinner fra disse utvalgte landgruppene vil være en hovedmålgruppe. I 2010 vil det også bli lagt vekt på metodeutvikling og dokumentasjon.

I Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen videreføres Regjeringens innsats for å få flere innvandrere, herunder deltakere i introduksjonsprogram og personer med særskilte bistandsbehov, over i arbeid, jf. omtale under resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Forskjellige former for diskriminering på arbeidsmarkedet hindrer god bruk av innvandrerbefolkningens ressurser. Dette tilsier en bevisst og aktiv rekrutteringspolitikk blant alle arbeidsgivere. Regjeringen ser det som viktig at offentlig sektor skal ha en mangfoldig arbeidsstyrke og at særlig statsforvaltningen skal gå foran med et godt eksempel for å øke rekrutteringen av personer med innvandrerbakgrunn. Plikten til å intervjuer minst én jobbsøker med innvandrerbakgrunn vil bli videreført. Forsøket med moderat kvotering vil bli evaluert i 2010.

Tiltaket Mangfoldsløft videreføres i 2010 og vil bli følgevaluert.

Arbeidet med å effektivisere og forbedre ordningene for godkjenning av utenlandsk utdanning er viktig. Resultatene fra kartleggingen av autorisa-

sjonsordningene for lovregulerte yrker som Arbeids- og inkluderingsdepartementet satte i gang i 2009 vil gi bedre grunnlag for å vurdere om det også er behov for tiltak for å unngå at ordningene skaper unødige barrierer for innpass på arbeidsmarkedet for innvandrere.

Gründervirksomheten blant innvandrere i Norge er et positivt bidrag til verdiskapingen i samfunnet. Departementet vil i 2010 vurdere behov for tiltak på området, herunder en permanent ordning som kan legge til rette for at flere innvandrere kan etablere egen bedrift.

Arbeidsinnvandring fra EØS-området er primært styrt av etterspørselen etter arbeidskraft. En kan forvente at denne type innvandring vil bli redusert pga. redusert etterspørsel og økt ledighet. Imidlertid kan dette bli motvirket av at Norge i mindre grad rammes av den økonomiske nedgangen enn land som det kommer mange arbeidsinnvandrere fra. Tall fra 1. kvartal 2009 viser at ledigheten blant arbeidsinnvandrerne øker. Det er viktig at arbeidsinnvandrere som har bosatt seg i landet får samme muligheter til deltakelse i yrkes- og samfunnslivet som befolkningen for øvrig.

Delmål 2.3 Økt deltakelse i samfunnslivet blant innvandrerbefolkningen

Rapport og status

Frivillige organisasjoners rolle i integrerings- og inkluderingsarbeidet blir styrket gjennom departementets tilskuddordninger til frivillighet. IMDi har inngått samarbeidsavtaler med flere frivillige organisasjoner med det formål å inkludere nyankomne innvandrere i lokalsamfunn og å skape gode møteplasser. I forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2009 ble det for inneværende år bevilget 5 mill. kroner for å styrke frivillige organisasjoner som aktører i bosettingsarbeidet og i arbeidet for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen i lokalsamfunnet.

Departementet har hatt jevnlige møter med ulike landsdekkende organisasjoner som jobber for integrering og inkludering, og andre frivillige organisasjoner og miljøer. Det har bl.a. vært avholdt tre møter i dialogforum mellom ungdom med innvandrerbakgrunn og myndighetene og ett møte med muslimske religiøse ledere.

Videre samarbeider IMDi med ulike innvandrerorganisasjoner. Det blir jevnlig avholdt møter med en rekke landsdekkende og lokale innvandrerorganisasjoner, samt trossamfunn. Hensikten er å bidra til at organisasjonene blir aktive på integrerings- og inkluderingsfeltet, bl.a. gjennom nettverksbygging, erfaringsutveksling og etablering av lokale møteplasser mellom lokale myndigheter og

frivillige organisasjoner. IMDi avholder også møter med studentorganisasjonene på Universitetet i Oslo og interesseorganisasjoner for barn og unge. IMDi har bl.a. hatt fokus på livssituasjonen til ungdom med somalisk bakgrunn.

Innsatsen for at alle skal ha like muligheter til å delta i samfunnet gjelder ikke minst barn av innvandrere. Det har vært satset på tiltak for bedre språkutvikling og læring av norsk språk. Forsøk med systematisk språkkartlegging av alle barn på fireårskontrollen startet i 2006 og avsluttes i 2009. Forsøkene har hittil omfattet over 40 000 fireåringer. Om lag 10 000 av barna er minoritetsspråklige. Rapportering fra 2008 viser at 25 pst. av de flerspråklige barna hadde behov for oppfølging, hovedsakelig for å bedre sine norskkunnskaper. Midlene i forsøksordningen er brukt til å prøve ut kartleggingsverktøyet Språk 4 og til å veilede foreldrene om hvordan de kan skape gode utviklingsmuligheter for barnets språk.

Språkkartleggingsverktøyet ble evaluert i 2008. Evalueringen viser at kartleggingsverktøyet er egnet til å avdekke forsinket språkutvikling hos barn med gode norskkunnskaper. I tillegg til de kommunene som deltar i forsøket, er det mange andre kommuner som bruker kartleggingsverktøyet. I en del kommuner har man sett et behov for å få bedre tverrkulturell kompetanse i møte med foreldre til flerspråklige barn, og for etablering av bedre samarbeidsrutiner mellom helsestasjon, barnehage og ulike oppfølgingstjenester i oppfølgingen av de barna som trenger hjelp i sin språkutvikling. Det er utviklet et opplæringsopplegg for helsepersonell slik at de kan få et bedre grunnlag for å bruke verktøyet, til å veilede foreldrene og til å bidra til et godt tverrfaglig samarbeid i kommunen i oppfølgingen av barnet. Det vises for øvrig til omtale under kap. 651, post 62 Kommunale innvandrertiltak.

I barnehagen kan barn som har behov for det, lære norsk. Forsøk med gratis kjernetid i barnehage for fire- og femåringer i områder med høy andel minoritetsspråklige barn startet i Stovner bydel i Oslo i 2006 og er gradvis blitt utvidet. Siden 1. august 2007 har forsøket omfattet de fire bydelene i Groruddalen og bydel Søndre Nordstrand i Oslo. Forsøket innebærer tilbud om gratis opphold i barnehage fire timer om dagen, totalt inntil 20 timer pr. uke. Midlene til tiltaket skal også kunne brukes til arbeid med å rekruttere barn som trenger å få bedret sine norskerferdigheter, men som ikke har søkt barnehageplass, til kompetanseheving av personalet i barnehagen og til foreldrerettede tiltak. For 2009 er det bevilget 50 mill. kroner til Oslo kommune til forsøket. I tillegg er det i 2007 og 2008 gjort en mindre utprøving i Drammen kommune.

I de fem bydelene i Oslo som deltar i forsøket har antallet minoritetsspråklige barn i barnehage både på korttids- og heldagstilbud økt etter at gratis kjernetid ble innført. Ved utgangen av 2008 gikk 93 pst. av alle fire- og femåringer i disse bydelene i barnehage. Dette er en økning på ca. 4 prosentpoeng fra 2007. Effekten av tilbudet om gratis kjernetid er foreløpig ikke systematisk undersøkt, men skoler i berørte bydeler melder at det språklige nivået på barna som begynner på skolen er bedre enn tidligere. Forsøket har bidratt til at de ansatte har fått mer kompetanse i å jobbe systematisk med det enkelte barns språkutvikling. Ifølge rapportering fra Oslo kommune er det nå også enklere å rekruttere foresatte til norskkurs. Det er tidligere dokumentert at mødres involvering og deltakelse i barnehage og barnas hverdag gir språklig utbytte for mødrene. I 2009 har Fafo på oppdrag fra departementet gjennomført en ekstern kartlegging av forsøket med gratis kjernetid i Oslo. Kartleggingen bekrefter rapportering fra Oslo kommune om at bydelene har bred innsats for rekruttering og at selvrekruttering til barnehage er mer utbredt enn tidligere. Videre bekreftes det i kartleggingen at foreldretilbudene har fått økt oppslutning.

I Drammen er midlene benyttet til 60 barnehageplasser for minoritetsspråklige barn med et gratis korttidstilbud 17 timer pr. uke, samt til tilbud om norskopplæring og fysisk aktivitet for mødre. Det vises for øvrig til omtale under kap. 651, post 62 Kommunale innvandrertiltak.

Staten og Oslo kommune inngikk i januar 2007 en avtale om en bred og helhetlig satsing for å bedre miljø- og levekårene i Groruddalen over en tiårsperiode. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har det overordnede ansvaret for statens innsats på programområde fire i Groruddalssatsingen, som omhandler oppvekst, utdanning, levekår, kulturaktiviteter og inkludering. IMDi koordinerer det statlige arbeidet. Den statlige innsatsen på programområde fire er kanalisert gjennom Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen. I det årlige politiske møtet i april 2009 mellom stat og kommune ble viktigheten av å videreføre den gode satsingen på bl.a. barn og språkutvikling påpekt. Videre understreket politisk møte betydningen av å finne gode virkemidler for å forbedre levekårene i de mest utsatte områdene i Groruddalen. Til Groruddalssatsingen ble det på programområde fire i 2009 satt av 56,125 mill. kroner fra staten.

I mars 2008 undertegnet staten ved Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Oslo kommune en intensjonsavtale om Handlingsprogram Oslo Sør. Handlingsprogram Oslo Sør er et forpliktende samarbeid for å bedre oppvekst- og levekår i bydel

Søndre Nordstrand de nærmeste ti årene. I tillegg til de ordinære midler som går til bydelen, er det bevilget 18,4 mill. kroner fra staten i ekstraordinære midler til dette handlingsprogrammet i 2009. Også politisk møte for Handlingsprogram Oslo Sør påpekte viktigheten av fortsatt satsing på barn og oppveksttiltak, særlig i forhold til språk og skole, styrking av foreldrerollen og økt deltakelse i arbeidslivet. IMDi koordinerer den statlige innsatsen innenfor satsingen.

Strategier og tiltak

Et velfungerende demokrati forutsetter deltakelse i samfunnet fra alle grupper, og alle som bor i Norge skal ha like muligheter til å delta i samfunnet. Dette gjelder på alle samfunnsarenaer, i politiske og frivillige organisasjoner, i barnas utdanning og i lokalsamfunnet. Alle har et selvstendig ansvar for å benytte de mulighetene for deltakelse som finnes i det norske samfunnet. Samtidig må samfunnets institusjoner ta høyde for at innbyggerne i Norge er forskjellige og har ulike behov. Alle barn bør beherske norsk språk før de begynner på skolen, slik at de får gode forutsetninger for å bidra og delta i samfunnet når de blir voksne.

Deltakelse i frivillige organisasjoner har en egenverdi, bl.a. ved å gi folk mulighet til å bruke sitt engasjement. Samtidig er frivillige organisasjoner viktige sosiale arenaer hvor det dannes nettverk, som kan virke positivt på annen deltakelse i samfunnet. Frivillige organisasjoner er også viktige aktører i arbeidet med inkludering og deltakelse. Regjeringen vil tilrettelegge for mer samarbeid mellom ulike frivillige organisasjoner, herunder innvandrerorganisasjoner, og myndighetene. Frivillige organisasjoner er videre en viktig ressurs i arbeidet rettet mot nyankomne innvandrere, som f.eks. gjennom engasjement i kommunenes introduksjonsprogram eller gjennom å gi informasjon om rettigheter og plikter til nyankomne innvandrere.

For å stimulere til økt deltakelse gir Regjeringen bl.a. støtte til landsdekkende organisasjoner på innvandrerfeltet og til drift av lokale innvandrerorganisasjoner. Tilskuddsordningen til landsdekkende organisasjoner har som mål å bygge opp kompetanse hos myndigheter og befolkningen om hva som fremmer inkludering og hva som hindrer like muligheter for deltakelse. For å sikre god måloppnåelse, vil departementet gjennomgå kriterier for tildeling og fastsettelse av tilskudd til landsdekkende organisasjoner. Støtte til lokale innvandrerorganisasjoner gis for å bidra til å styrke organisering av innvandrere lokalt slik at disse bl.a. skal kunne fremme felles interesser overfor lokale myndigheter, og for å bidra til samarbeid mellom

ulike aktører i lokalsamfunn. Regjeringen gir også støtte til frivillige aktører som formidler informasjon til nyankomne innvandrere, og til frivillige organisasjoner som arbeider mot tvangsekteskap. Det vises for øvrig til omtale under kap. 651, post 71 Tilskudd til innvandrerorganisasjoner og annen frivillig virksomhet.

Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM) er et regjeringsoppnevnt utvalg som skal tilrettelegge for dialog mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene, samt gi myndighetene råd og innspill i saker som angår innvandrere og deres etterkommere. Utvalget skal selv ta initiativ til å sette fokus på saker som innvandrerbefolkningen er opptatt av. I 2008 ble det foretatt en gjennomgang av KIM med sikte på å styrke og målrette utvalgets arbeid. Gjennomgangen resulterte i endringer som vil tre i kraft fra 1. januar 2010, når utvalget oppnevnes for en ny periode. Utvalget får flere representanter med innvandrerbakgrunn, slik at hvert fylke har et eget KIM-medlem. Representanter fra politiske partier, embetsverket og KS vil fra samme tidspunkt ikke lenger inngå i det faste utvalget. Kontakten med myndighetene, politikere og andre sikres på tilsvarende måte som for andre utvalg, eksempelvis Statens Seniorråd og Statens råd for likestilling av funksjonshemmede.

Regjeringen er opptatt av å ha kontakt med ulike grupper og miljøer i innvandrerbefolkningen, utover de formelle organisasjonene. Slik kontakt kan eksempelvis skje i form av dialogmøter. Dialogmøter kan gi tilgang til andre synspunkter enn de som når fram i formelle fora, i tillegg til at det bidrar til gjensidig informasjonsutveksling og å bygge tillit. Også IMDi vil ha økt fokus på kunnskap om og kontakt med ulike innvandrer miljøer, bl.a. gjennom møter og nettverksbygging. For å sikre god oversikt over lokale innvandrerorganisasjoner, er det etablert samarbeid med Frivillighetsregisteret for å stimulere organisasjonene til å registrere seg i registeret.

Å beherske språk er en viktig forutsetning for deltakelse i samfunnet. En del barn har svake norskerferdigheter når de begynner på skolen. Hensikten med å prøve ut språkkartleggingsverktøyet Språk 4 ved fireårskontrollen på helsestasjon har vært å få en mer systematisert kartlegging som kan sikre at barn med dårlige språkerferdigheter fanges opp så tidlig som mulig, og å utvikle gode metoder og samarbeidsformer for slikt arbeid i kommunene. Forsøket er gjennomført i 12 kommuner med stor innvandrerbefolkning. Samtidig har flere andre kommuner valgt å ta i bruk Språk 4. Blant de 258 kommunene/bydelene som oppga at de hadde tiltak for språkkartlegging ved helsestasjoner var det 66 pst. som allerede benyttet Språk 4 pr. februar 2008.

Språkkartleggingsverktøyet ble evaluert i 2008. Evalueringen viser at det vil fortsatt være en utfordring for en del kommuner å sikre en god kartlegging av barn med mangelfulle norskkunnskaper. I 2009 er det blitt prøvd ut modeller for kunnskaps- og erfaringsoverføring til helsestasjoner og kommuner i regionen som ikke har deltatt i forsøket med systematisk språkkartlegging. Det er også arbeidet med å lage et opplegg for hvordan man kan språkkartlegge, viderehenvise og følge opp barn med mangelfulle norskkunnskaper.

Bruk av Språk 4 er nå i stor grad innarbeidet i de ordinære rammene for fireårskonrollen. Flere høyskoler har løftet bruk av Språk 4 inn i utdanningen for helsesøstre, og Helsedirektoratet anbefaler i sine retningslinjer bruk av Språk 4 ved fireårskonrollen. Forsøket avsluttes i 2009.

Deltakelse i barnehage forbereder barn på skolestart, bedrer norskkunnskapene for minoritetspråklige barn og bidrar til sosialisering generelt. Regjeringen vil derfor videreføre og utvide forsøksordningen med gratis kjernetid i barnehage i 2010.

Språkkartlegging, gratis kjernetid i barnehage, Språkløftet og Flere ressurser til skoler med mer enn 25 pst. minoritetsspråklige elever, som er tiltak i regi av Kunnskapsdepartementet, utgjør en helhetlig tiltakskjede som bl.a. skal sikre tilstrekkelige språkferdigheter hos førskolebarn og en bedre forberedt skolestart. Tiltakskjeden er en sentral del av Regjeringens områdesatsing i fire bydeler i Groruddalen og i bydel Søndre Nordstrand i Oslo. Her har enkelte delområder store levekårsutfordringer. Regjeringen ønsker å bidra til å løse disse særskilte utfordringene og har gått inn i et langsiktig forpliktende samarbeid med Oslo kommune. Andre målsettinger i disse to satsingene i forhold til barn og unge er å bedre læringsresultatene og gjennomstrømningen på skolene, og sikre at ungdomsmiljøene er inkluderende og attraktive. Satsingen skal bidra til å gi flere utsatte grupper innpass i arbeidslivet.

Introduksjonsprogram for nyankomne innvandrere, opplæring i norsk og samfunnskunnskap, Ny sjanse og andre tiltak rettet mot økt deltakelse i arbeidslivet, er også viktige for å realisere målet om økt deltakelse i samfunnet, jf. omtale under delmålene 1.2, 1.3 og 2.2.

Hovedmål 3. Helhetlig politikk for inkludering gjennom samordning mellom ulike sektorer

Delmål 3.1 Systematisk kunnskapsinnhenting som grunnlag for politikktutvikling

Rapport og status

Regjeringen er opptatt av å underbygge sin politikktutvikling på integrerings- og inkluderingsom-

rådet så vel med evalueringer av virkemidlene på området og utvikling av nasjonale grunnlagsdata som med generell forskning og kunnskapsutvikling nasjonalt og internasjonalt. Kunnskapsinnhenting gjennom forskning, evaluering og utredning er også avgjørende for god mål- og resultatstyring.

IMDi har en sentral rolle innen evaluering- og utviklingsarbeid på området og en viktig oppgave med å bidra til en tett kobling mellom teori og praksis. De mest sentrale temaene i 2009 har vært opplæring i norsk og samfunnskunnskap, bosetting, arbeidsinnvandring, arbeid og kvalifisering, likeverdige offentlige tjenester, frafall i videregående skole, språkkartlegging og bruk av tolketjenester.

Det skjer en løpende utvikling av funksjonalitet i Nasjonalt Introduksjonsregister (NIR). I 2009 har det vært satset på å bedre datakvalitet, brukervennlighet, og rapporter gjennom utvikling av brukertilgangsprofiler og funksjonalitet for registrering av norsktimer. For bedre oppfølging av kommunene er det innført et nytt elektronisk supportsystem. Det er også gjennomført opplæring i NIR av samtlige kommuner med introduksjonsordning. Analyser på grunnlag av dette registeret vil først kunne gjøres etter at nok data er innhentet. Målet er at NIR skal bli et godt verktøy for brukerne, særlig kommuner og fylkesmenn, og gi større muligheter for analyser på grunnlag av data i registeret.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i 2009 videreført samarbeidet med Statistisk sentralbyrå om innvandrrelatert statistikk og analyser, jf. www.ssb.no/innvstat. Det produseres jevnlig statistikk om inn- og utvandring, herunder familieinnvandring og ekteskapsinngåelse, hvor mange innvandrere og barn av innvandrere som bor i landet, deltakelse i introduksjonsordningen for nyankomne flyktninger, og deltakelse i norskopplæring, flyktningers sekundærflytting, sysselsatte og arbeidsledige innvandrere og barn av innvandrere, unge innvandreres deltakelse i arbeid og utdanning, holdninger til innvandring og innvandrere, innvandreres deltakelse i kommune- og stortingsvalg, innvandrere som søker norsk statsborgerskap mv. Dataene utgjør en plattform for videre analyse og for politikktutforming.

Undersøkelsen *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006* (SSB rapport 2008/5) sammenligner innvandreres levekår med de generelle levekårene i Norge, og med levekårene blant innvandrere i 2006 og 1996. Denne levekårsundersøkelsen sammen med tilleggundersøkelsen *Levekår blant unge med innvandrerbakgrunn* (SSB rapport 2008/14) er aktuell for analyser i mange fagmiljøer i årene som kommer. I 2009 arbeider SSB med

flere prosjekter hvor Levekårsundersøkelsens data benyttes. Et konkret resultat så langt er rapporten *Unge som innvandret før skolealder – hvor like er de norskfødte med innvandrerforeldre?* (Notat 2009/35 SSB), hvor levekår og holdninger blant norskfødte med innvandrerforeldre sammenliknes med hvordan det er blant personer som er i samme aldersgruppe som selv er innvandrere, men som har innvandret før skolealder. I løpet av 2009 vil SSB også starte opp en omfattende analyse av innvandreres helse, finansiert av Helsedirektoratet.

SSBs monitorprosjekt *Innvandrerens vei inn i det norske samfunnet* tar sikte på å gi en helhetlig oversikt over og forståelse av innvandreres vei inn i det norske samfunnet ved å følge utviklingen over tid. Et konkret forslag til monitor vil bli lagt frem i løpet av 2009 og vurdert av involverte instanser. Etter hvert som det blir bedre datagrunnlag og det kommer til nye innvandrergrupper vil monitoren kunne ta inn nye kilder og dimensjoner. Monitoren vil også kunne identifisere hvilke huller i datagrunnlaget det er viktigst å gjøre noe med.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i 2009 bidratt til forskningsprogrammet IMER (Internasjonal migrasjon og etniske relasjoner). Målet for IMER er å bidra til økt kunnskap om hvilken betydning internasjonal migrasjon og etnisk mangfold har i samfunnet. Arbeidsinnvandring, ungdom, kjønn og religion, utdanning og diskriminering er sentrale temaer i forskningen. Prosjektene vil legge fram resultater i 2010.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har også bidratt til programmet «Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor» basert på et samarbeid mellom ISF og Rokkansenteret. Programmet skal gjennomføre prosjekter med tema fra forskningsfeltet sivilsamfunn/frivillig sektor. I 2009 er rapporten *Innvandrere i frivillig sektor – en kunnskapsoversikt* framlagt. Den handler både om innvandrerorganisasjoner og om innvandreres deltakelse i det allmenne organisasjonsliv, med særlig vekt på idrett, barne- og ungdomsorganisasjoner og fagbevegelse.

OECD har i 2009 levert rapporten "*Labour market integration of immigrants and their children in Norway*". Rapporten er én i en rekke på ti rapporter om innvandreres deltakelse på arbeidsmarkedet i ulike OECD-land (inkludert Sverige og Danmark). OECD slår fast at sammensetningen av innvandringen til Norge, som inntil nylig hovedsakelig har vært humanitær innvandring, i stor grad forklarer forskjellen mellom innvandrere og den øvrige befolkningens deltakelse på arbeidsmarkedet. Sammenlignet med andre europeiske OECD-land er innvandreres deltakelse på arbeidsmarkedet relativt god.

Norge deltar aktivt i Europarådets styringskomité for integrerings- og migrasjonsspørsmål (CDMG). Komiteen er i ferd med å iverksette prosjekter som følger opp slutterklæringen fra den 8. europarådskonferansen for integrerings- og migrasjonsministere. Slutterklæringen ber Europarådet utvikle en helhetlig tilnærming til økonomisk migrasjon, utvikling og sosialt samhold.

Strategier og tiltak

IMDi spiller en avgjørende rolle som kompetansesenter på integrerings- og inkluderingsområdet. Nye verktøy og arbeidsmetoder prøves ut og kunnskapsoversikter lages og gjøres tilgjengelig for de som arbeider i praksisfeltet. Det gjennomføres evalueringer av tjenestetilbudet gjennom bl.a. brukerundersøkelser. Den nye kunnskapen formidles gjennom publikasjoner og på www.imdi.no. I tillegg presenteres resultatene på møter, seminarer og konferanser. IMDi vil videreføre sitt arbeid i 2010.

Nasjonalt introduksjonsregister (NIR) administreres av IMDi og inneholder opplysninger om alle med vedtak om arbeids- og oppholdstillatelse etter 1. september 2005 og som omfattes av introduksjonsloven. Registeret er et sentralt virkemiddel for å kunne ha oversikt over deltakere i introduksjonsordningen og deltakere i opplæring i norsk og samfunnskunnskap. All norskopplæring som gis i medhold av introduksjonsloven og norskopplæringen for asylsøkere skal registreres i NIR. For å nå målet at NIR skal bli et godt verktøy for brukerne, særlig kommuner og fylkesmenn, og gi større muligheter for analyser på grunnlag av data i registeret, vil arbeidet med å bedre funksjonalitet, datakvalitet og brukervennlighet fortsette i 2010. I tillegg innebærer forslaget om å innføre statlig tilsyn og plikt til kommunal internkontroll med kommunenes oppfyllelse av sine plikter etter introduksjonsloven (se omtale under delmål 1.3) at det skal føres tilsyn og internkontroll med kommunenes registreringer i NIR.

Samarbeidet med SSB om statistikk som gjelder innvandring, integrering og inkludering av innvandrere og deres barn videreføres. Ytterligere analyser basert på Levekårsundersøkelsen blant innvandrere 2005/06 vil bli vurdert.

SSB-prosjektet som skal følge utviklingen av introduksjonsordningen og opplæring i norsk og samfunnskunnskap som er regulert i introduksjonsloven videreføres. Målet er et løpende system (monitor) for å følge utviklingen i de to ordningene i introduksjonsloven og effekten av disse. Likeledes vil prosjektet «Innvandrerens vei inn i det norske samfunnet» (monitor) bli vedlikeholdt og empiriske indikatorer vil bli oppdatert.

SSB har de siste årene årlig publisert data over innvandringsgrunn som omfatter ikke-nordiske personer som har innvandret til Norge for første gang i perioden 1990 og frem til 1. januar 2008. Statistikken ble første gang publisert i november 2006. Årsaken til innvandringen slik det kommer fram i befolkningsregistre er vesentlig informasjon for å forstå bl.a. migrasjonsstrømmer til og fra Norge, den demografiske sammensetningen av befolkningen med innvandringsgrunn, og det videre integreringsløpet i Norge. Framover vil det bli lagt vekt på å utnytte mer av disse data over innvandringsgrunn i statistiske analyser. I 2010 vil det komme en rapport om familieinnvandring, kjønn og sysselsetting basert på data om innvandringsgrunn 1990-2008. I 2010 vil SSB også legge fram en metodevurdering av mulighetene for å lage regionaliserte framskrivninger av innvandrere og deres barn.

I en tid hvor det skjer store endringer i samfunnet er det behov for å utvikle et godt kunnskapsgrunnlag om i hvilken grad globalisering og migrasjon utfordrer den norske velferdsstaten og de norske trygdeordningenes nasjonale rammer og forutsetninger. Arbeids- og inkluderingsdepartementet er den største bidragsyter til det nyopprettede *Programmet for forskning om velferd, arbeidsliv og migrasjon* (VAM), som administreres av Norges forskningsråd. VAM skal gå over en periode på ti år og setter fokus på tverrfaglig velferdsforskning og behovet for å forene ulike perspektiver. VAM vil utarbeide en programplan i løpet av 2009 og forskningsprosjekter vil starte opp i 2010.

Departementet vil fortsette å bidra til programmet «Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor» basert på et samarbeid mellom ISF og Røkkansenteret. Programmet er treårig.

Forskning og analysearbeider som foregår i relevante internasjonale organisasjoner og fora er nyttig for Norge. Det er av særlig interesse å kunne sammenligne situasjonen for innvandrere og deres barn med situasjonen i land med en tilnærmet lik innvandringspolitikk, likeartet datagrunnlag og innvandrere fra de samme opprinnelsesland.

Departementet vil i 2010 fortsette sin deltakelse i OECDs migrasjonsgruppe og bidra til rapporteringen til OECDs publikasjon *International Migration Outlook*, Europarådets styringskomite for migrasjon, EUs nettverk for integrering, Transatlantic Council on Migration, Metropolis og Globalt Forum for Migrasjon og Utvikling.

OECDs 2009 spesialutgave av publikasjonen *International Migration Outlook* har som hovedtema *Managing Labour Migration beyond the Crises* (www.oecd.org). OECD vil framover bl.a. legge

vekt på følge utviklingen av den globale finanskrisen og dens virkninger på migrasjonen.

Norge vil fortsette sitt arbeid i Europarådets styringskomité for integrerings- og migrasjonsspørsmål (CDMG).

Norge har, som eneste ikke-medlemsland, observatørstatus i EU-landenes nettverk for integrering, National Contact Points on Integration (NCP). Siden integreringspolitikken i EU er et nasjonalt anliggende, er det enighet blant medlemslandene om at utviklingen av politikken på feltet i stedet skal skje via erfarings- og informasjonsutveksling og samarbeid om metoder for utvikling av integreringspolitikk. Nettverket møtes jevnlig og er en arena for informasjonsutveksling mellom landene.

Departementet deltar i Transatlantic Council on Migration, et råd med formål å virke som et resurssenter for departementer og det sivile samfunn om spørsmål knyttet til migrasjon. Rådet tar opp et bredt spekter av migrasjonsrelaterte problemstillinger og gir anledning til å innhente innspill fra sentrale transatlantiske og europeiske land. Rådets medlemmer har bakgrunn fra politikk, embetsverk, akademia og media.

Departementet deltar videre i Metropolis – et internasjonalt forum for forskning og politikktutvikling innen migrasjon og etniske relasjoner (www.international.metropolis.net) og Globalt Forum for Migrasjon og Utvikling (www.gfmd-fnmd.org).

Delmål 3.2 Økt kunnskap om integrerings- og inkluderingspolitikken i befolkningen

Rapport og status

Både departementet og IMDi har i 2009 arbeidet aktivt for å nå ut med informasjon om integrerings- og inkluderingspolitikken. Departementet presenterer politikken både gjennom utspill og innlegg rettet mot media, og gjennom deltakelse på møter, seminarer og konferanser arrangert av ulike initiativtakere. Det er også utarbeidet en informasjonsbrosjyre som gir oversikt over de viktigste tiltakene på integrerings- og inkluderingsfeltet innen områdene kommunenes innsats, arbeid og barn og unge.

I 2009 er informasjonsarbeidet særlig knyttet opp til de fire tiltakene i handlingsplan mot tvangsekteskap som IMDi har ansvar for, bosetting av flyktninger i kommunene og arbeidsinnvandring. Sentrale målgrupper for IMDIs informasjonsvirksomhet er kommuner og statlige etater sentralt og lokalt, frivillige organisasjoner og innvandrerbefolkningen, samt media nasjonalt, regionalt og lokalt.

I 2009 har Regjeringen satset spesielt på informasjon til arbeidsinnvandrere, jf. St.meld. nr. 18 (2007-2008) *Arbeidsinnvandring*. Et av de viktigste tiltakene for å lette arbeidsinnvandreres integrering i norsk arbeids- og samfunnsliv er systematisk informasjon om rettigheter og plikter ved arbeid og opphold og de generelle ordningene knyttet til barn, skole og helse. Det er blitt utarbeidet en startpakke kalt «Ny i Norge» med systematisk informasjon om rettigheter og plikter til arbeidsinnvandrere. Sentrale sektormyndigheter har bidratt til startpakken, herunder Arbeids- og velferdsetaten, Skatteetaten, Husbanken, UDI, politiet og Arbeidstilsynet. «Ny i Norge» er redigert av IMDi og foreligger på norsk, polsk og engelsk. Informasjonen er tilgjengelig på nett, www.ny-norge.no, hvor opplysningene oppdateres og det er henvisning til sentrale offentlige aktører. Dette vil være en sentral informasjonskanal for arbeidsinnvandrere.

Strategier og tiltak

Alle må få tilgang til kunnskap som gjør det mulig å delta i de demokratiske prosessene. Regjeringen vil sikre at hele befolkningen får kunnskap om integrerings- og inkluderingspolitikken, og at det finnes mange stemmer i samfunnsdebatten. Regjeringen vil derfor styrke utviklingen av informasjon rettet mot innvandrerbefolkningen, samt satse på informasjon til offentligheten generelt om integrerings- og inkluderingspolitikken. En viktig måte å formidle politikken på, er gjennom Regjeringens aktive deltakelse i offentlig debatt og deltakelse på arrangementer og markeringer i regi av ulike miljøer og organisasjoner.

IMDis informasjonsvirksomhet er nært knyttet til direktoratets rolle som kunnskapsutvikler, samordner og pådriver på integreringsfeltet. Resultater fra IMDi kartlegginger, analyser og virksomhet rettet mot kommunene og andre samarbeidspartnere formidles bredt gjennom ulike aktiviteter, publikasjoner og informasjonskanaler, bl.a. nettsidene www.imdi.no, nyhetsbrevet i-nytt og www.ny-norge.no. IMDi skal ha oversikt over og videreformidle kunnskap, metoder og virkemidler som kommuner og andre statlige etater kan benytte i sitt arbeid overfor innvandrerbefolkningen. Dette kommer i tillegg til den informasjon som formidles av ansvarlige sektormyndigheter.

I 2008 satte Regjeringen av midler for å prøve ut en ordning hvor frivillige organisasjoner gir målrettet informasjon og veiledning til innvandrere for å styrke deres deltakelse i lokalsamfunn og utvikle nettverk. Denne tilskuddsordningen ble styrket i 2009 og fortsetter også i 2010, jf. omtale under kap.

651, post 71 Tilskudd til innvandrerorganisasjoner og annen frivillig virksomhet.

Delmål 3.3 Offentlige tjenester som er tilpasset mangfoldet i befolkningen

Rapport og status

I 2009 videreførte og styrket Regjeringen innsatsen for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen gjennom Handlingsplan for integrering og inkludering. Tiltakene i handlingsplanen for 2007 og 2008 ble videreført, samtidig som integreringstilskuddet ble økt og grunntilskuddet i opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere ble innført som en permanent ordning. Den samlede styrkingen på integrerings- og inkluderingsfeltet var til sammen på 880,1 mill. kroner i perioden 2006-2009. For rapportering på de 41 tiltakene, se del III.

Regjeringen har i sin periode lagt frem flere handlingsplaner på ulike områder, som alle trekker mot det felles målet om et inkluderende samfunn hvor alle har like muligheter til å bidra og å delta. Handlingsplan mot fattigdom, Handlingsplan mot tvangsekteskap, Handlingsplan mot kjønnslemlestelse og Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering er alle planer med tiltak som virker sammen med Handlingsplan for integrering og inkludering.

Mål for inkludering er langsiktige mål, og det kan ikke forventes store endringer på kort tid. For de fleste målenes vedkommende er det små endringer, men på flere departementers områder kan man se at utviklingen går i riktig retning. Årets rapportering viser bl.a. at flere voksne innvandrere går opp til og består norskprøver og at flere barn med innvandrerbakgrunn går i barnehager. Men rapporteringen viser også at barn med innvandrerbakgrunn er klart overrepresentert blant barn som lever i husholdninger med vedvarende lavinntekt. Det vises til den samlede rapporteringen på utviklingstrekk og trender for mål for inkludering av innvandrerbefolkningen i del III.

Regjeringen har nedsatt et offentlig utvalg som skal gi mer kunnskap om hvordan den norske velferdsmodellen fungerer i en tid med økt inn- og utvandring. Høy yrkesdeltakelse er en forutsetning for å finansiere gode velferdsordninger, og utvalget skal bl.a. se på trygdeordninger og virkemidlene i integrerings- og arbeidsmarkedspolitikken. Utvalget skal også se på om det er sider ved innvandringspolitikken som er spesielt relevant for den fremtidige utformingen av den norske velferdsmodellen. Utvalget skal legge frem sin utredning for Arbeids- og inkluderingsdepartementet innen 6. mai 2011.

Forum for integrering og mangfold skal bidra til samarbeid mellom sentrale etater på integreringsfeltet og sikre samordning mellom etater når det gjelder utvikling og iverksetting av tiltak. Forumet består av representanter for Arbeids- og velferdsdirektoratet, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Husbanken, Politidirektoratet, Helsedirektoratet, Utdanningsdirektoratet, UDI, Vox og IMDi. IMDi leder og har sekretariatsfunksjon for forumet. Sentrale temaer som har vært drøftet i forumet er etatenes strategier og tiltak i forbindelse med gateopptøyene i Oslo under Gaza-krisen, kvinner og velferd, helse og levekår i et migrasjonsperspektiv og status for handlingsplanen mot tvangsekteskap. Forumet kartlegger felles opplevde behov. IMDi har laget et hefte om forumet og etatenes rolle og ansvar på integreringsfeltet. Det er etablert to nettverk for henholdsvis brukerundersøkelser og tilrettelegging av informasjon. Det er løpende samarbeid om tilskudd til frivillige organisasjoner.

Det ble bevilget midler i 2006 og 2007 til å prøve ut verktøy og metoder for å styrke tilpasning av tjenestene i det kommunale tjenesteapparatet for personer med innvandrerbakgrunn. De 12 kommunene med høyest innvandrerbefolkning kunne søke. IMDi har utarbeidet en oppsummering av erfaringer i prosjektene. Et tydelig resultat er at arbeid med tilpasning av kommunale tjenester til etnisk mangfold dreier seg om å sette i gang prosesser som trenger å gå over tid for å gi synlige resultater.

IMDi har utviklet en verktøykasse som består av metodeverktøy og dokumentasjon til hjelp for offentlige virksomheter når tjenestene skal tilpasses brukere med innvandrerbakgrunn.

Strategier og tiltak

Alle skal ha lik tilgang til gode offentlige tjenester og institusjoner. Offentlige tjenester som er tilpasset befolkningens behov er en forutsetning for å sikre at alle uansett bakgrunn og forutsetninger får like muligheter i samfunnet. Innenfor integrerings- og inkluderingspolitikken gjelder sektoransvarsprinsippet. Dette innebærer at den enkelte fagmyndighet har ansvaret for tjenestetilbudet til alle grupper innenfor sitt ansvarsområde, også innvandrerbefolkningen. I tråd med dette prinsippet skal de enkelte fagmyndigheter følge opp og evaluere situasjonen for innvandrerbefolkningen på sine ansvarsområder.

Ved at ulike fagdepartementer og deres underliggende organer har ansvar for utvikling og tilpasning av tiltak og politikk rettet mot innvandrerbefolkningen på sine områder, risikerer man at poli-

tikkutviklingen og tiltakene for denne gruppen ikke ses i sammenheng og målrettes i tilstrekkelig grad. For å unngå en slik fragmentering, har Arbeids- og inkluderingsdepartementet, i tillegg til eget sektoransvar, et samordnings- og pådriveransvar i integrerings- og inkluderingspolitikken på departementsnivå. På direktoratsnivå har IMDi denne oppgaven.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet skal sørge for at inkluderingspolitikken, som flere departementer har sin del av ansvaret for, blir godt samordnet. Viktige oppgaver som gjelder helse, utdanning, bolig og barnehager hører inn under ansvarsområdene til andre departementer. Samordnings- og pådriverarbeidet synliggjøres bl.a. gjennom Handlingsplan for integrering og inkludering og Mål for inkludering, jf. del III.

Regjeringen har gjennom Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen styrket innsatsen for at flest mulig innvandrere raskt kan komme ut i inntektsgivende arbeid og delta aktivt i samfunnet. Handlingsplanen inneholder tiltak innenfor flere departementers ansvarsområder, og innsatsområdene er arbeid og bosetting, oppvekst, utdanning og språk, likestilling og deltakelse. Handlingsplanen videreføres og styrkes i 2010.

Mål for inkludering av innvandrerbefolkningen ble introdusert i statsbudsjettet for 2006. Til sammen er det 17 mål som omfatter i alt åtte departementers ansvarsområder. Hensikten er å måle effektene av inkluderingspolitikken. Hvert mål følges av én eller flere indikatorer, som viser hvilken retning utviklingen går. I budsjettet for 2010 rapporteres det på måloppnåelse for femte år på rad. De ansvarlige departementene, i tråd med sektoransvarsprinsippet, rapporterer årlig. Regjeringens målsetting er at regelmessige rapporteringer over tid skal kunne gi et godt bilde av utviklingen når det gjelder inkludering av innvandrerbefolkningen på de ulike samfunnsområdene, og tydeliggjøre for den enkelte sektormyndighet deres ansvar overfor innvandrerbefolkningen. I 2010 vil Mål for inkludering, indikatorne og deres treffsikkerhet bli vurdert.

En samlet rapportering på utviklingstrekk og trender for mål for inkludering av innvandrerbefolkningen presenteres i del III. De enkelte fagdepartementene rapporterer i tillegg på mål innenfor sine fagområder i egne budsjettproposisjoner.

På Arbeids- og inkluderingsdepartementets område rapporteres det på følgende mål:

- En skal tilstrebe at innvandrere og deres etterkommere i økende grad får tilknytning til arbeidsmarkedet, kontrollert for forholdene i arbeidsmarkedet

- Andelen innvandrere med vedvarende lavinntekt skal minke ned mot nivået for befolkningen generelt
- Voksne innvandrere skal lære tilstrekkelig norsk til å fungere i samfunnet i løpet av de første fem årene de bor i landet
- Andel personer med innvandrerbakgrunn ansatt i staten skal øke (i samarbeid med Fornyings- og administrasjonsdepartementet)

På direktoratsnivå skal forum for integrering og mangfold være et bindeledd mellom sektormyndighetene og IMDi for å sikre systematisk arbeid med integrering og inkludering. Forumet ledes av direktøren i IMDi.

IMDi har utviklet en verktøykasse som består av metodeverktøy og dokumentasjon til hjelp for offentlige virksomheter når tjenestene skal tilpasses brukere med innvandrerbakgrunn. Verktøyene og erfaringene med bruken av dem formidles løpende til kommuner, NAV-kontor og statlige etater, samt på www.imdi.no. Verktøyene kan brukes i alle sektorer og på flere nivåer.

En veileder for brukerundersøkelser i offentlig forvaltning er under utvikling. Den skal bidra til å bedre tilpasning av tjenesteytingen gjennom å fange opp minoritetsbefolkningens erfaringer som brukere.

Delmål 3.4 Økt tilgjengelighet og bruk av kvalifisert tolk for å styrke rettssikkerheten

Rapport og status

Pr. 31. juli 2009 var det oppført 1 004 tolker i 66 språk i Nasjonalt tolkeregister. 56 pst. har statsautorisasjon og/eller tolkeutdanning. For å sikre at de som er ført opp i registret har en tilfredsstillende kompetanse, må praktiserende tolker som ønsker å bli registrert og som ikke har fullført utdanning eller har statsautorisasjon, avlegge en språkprøve og gjennomføre et innføringskurs i tolkens ansvarsområde. I 2008 var det mulig å kvalifisere seg til registret i 72 språk (66 i 2007). IMDi oppfordrer offentlige tolkebrukere og tolkeformidlere til å sende personer som i dag brukes som tolker, til språkprøve og utdanning. Hittil har ca. 3 400 personer som tolker i 66 språk gjennomført språkprøven. 63 pst. av dem tilfredsstilte ikke kravene. Statsautorisasjonsordningen for tolker administreres av Universitetet i Oslo. Autorisasjonsprøven er svært krevende, og over 90 pst. av kandidatene strøk i 2008. Pr. 31. juli 2009 har 167 tolker i 18 språk fått bevilgning som statsautorisert tolk. 61 pst. er kvinner.

Satsingen på utdanning for tolker de siste årene har bidratt til at flere tolker har økt sin kompetanse. Fra starten i 2003 har 600 personer gjennomført en

nettbasert grunnutdanning i tolking gjennom et tre-årig prosjekt koordinert av IMDi (tidligere UDI). Til sammenligning fikk nær 250 personer tilsvarende grunnutdanning (semesteremne) i tolking fra 1985 til 2003. I 2007 ble det etablert en permanent tolkeutdanning ved Høgskolen i Oslo (HiO). I 2008 uteksaminerte HiO ca. 150 studenter i 30 språk og i desember 2009 88 studenter i 15 språk. Den første påbyggingsmodulen i retning av et bachelorstudium ble tilbudt ved HiO våren 2009 (Tolking i retts- og nemndsmøter). 70 av 93 tolker har gjennomført studiet og bestått eksamen. Modulen tilbys også høsten 2009. IMDi samarbeider med høyskolen for å sikre at utdanningstilbudet er tilpasset samfunnets behov for tolk i ulike språk.

Strategier og tiltak

Regjeringen vil videreføre arbeidet for at likeverd og rettssikkerhet i offentlig tjenesteyting ikke svekkes ved språkbarrierer. Selv om Regjeringen styrker norskopplæringen for nyankomne innvandrere, vil behovet for tolking vedvare. Innsatsen rettes mot følgende områder:

- Kvalifiserte tolker som er tilgjengelig over hele landet, og som dekker behovet.
- God utdanningskapasitet av høy kvalitet, som dekker behovet mht språk og volum.
- God bevissthet og kunnskap om bruk av tolk i offentlig sektor.
- Hensiktsmessig og kunnskapsbasert regulering av tolkefeltet.

For å øke tilgang på kvalifiserte tolker og stimulere tolkene til å dokumentere og øke sin kompetanse, ble det i 2005 opprettet et nasjonalt tolkeregister. Registeret skal bidra til kvalitetssikring ved all bestilling av tolketjenester i offentlig sektor. Det langsiktige målet er at flest mulig av tolkene i registeret skal ha statsautorisasjon og tolkeutdanning. IMDi er nasjonal fagmyndighet for tolkning i offentlig sektor og eier og driver registret.

Utdanningstilbudet for tolker skal være godt og funksjonelt. Tolkeutdanning ble et permanent tilbud fra høsten 2007 ved Høgskolen i Oslo. I 2007 ble det registrert behov for tolking i Norge i 109 språk. IMDi samarbeider med Høgskolen i Oslo slik at utdanningstilbudet er tilpasset samfunnets behov for tolk i ulike språk.

Arbeidet for økt bevissthet i offentlig sektor om sammenhengen mellom rettssikkerhet og tolkingens kvalitet fortsetter. Sektormyndighetene og kommunene har et selvstendig ansvar for å utvikle en god forvaltningspraksis innenfor respektive ansvarsområder, herunder gode rutiner for bestilling, betaling og bruk av kvalifisert tolk. Enten tol-

ketjenester kjøpes direkte av tolken eller via et formidlerledd, er det den offentlige tolkebrukeren som har ansvaret for kvalitetssikring av tolkingen.

IMDi har ledet en arbeidsgruppe som har sett på behovet for regulering av tolkefeltet, og som har kommet med forslag til hvordan det offentlige kan bedre forvaltningspraksis for bruk og bestilling av tolk. Som et tiltak i Regjeringens handlingsplan for

å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering skal det på bakgrunn av arbeidsgruppens vurderinger og anbefalinger i 2009-2012 vurderes å innføre felles retningslinjer for bruk av kvalifisert tolk i offentlig sektor. Det skal videre vurderes å innføre sektorspesifikke retningslinjer for deler av offentlig sektor som er av stor velferdsmessig betydning for brukerne.

Programkategori 09.50 Integrering og mangfold

Utgifter under programkategori 09.50 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
650	Integrerings- og mangfoldsdirektoratet	159 798	160 970	170 949	6,2
651	Bosetting av flyktninger og tiltak for innvandrere	4 292 470	3 609 620	4 385 143	21,5
652	Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene	5 718	5 600	6 060	8,2
653	Opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere		1 557 140	1 710 316	9,8
	Sum kategori 09.50	4 457 986	5 333 330	6 272 468	17,6

Utgifter under programkategori 09.50 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
01-23	Statens egne driftsutgifter	211 310	201 250	227 239	12,9
60-69	Overføringer til kommuneforvaltningen	4 198 024	5 066 820	5 992 329	18,3
70-89	Andre overføringer	48 652	65 260	52 900	-18,9
	Sum kategori 09.50	4 457 986	5 333 330	6 272 468	17,6

Målene under Arbeids- og inkluderingsdepartementets resultatområde 4 Integrering og mangfold finansieres under programkategori 09.50 Integrering og mangfold. De største utgiftspostene under programkategorien er knyttet til integre-

ringstilskudd til kommunene (kap. 651, post 60) og opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere (kap. 653, post 60), som står for 94,2 pst. av det samlede bevilgningsforslaget under programkategorien.

Kap. 650 Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Driftsutgifter	159 798	160 970	170 949
	Sum kap. 650	159 798	160 970	170 949

Overført fra 2008 til 2009:

Post 01: 2 109 000 kroner

2,47 mill. kroner foreslås omdisponert til kap. 100, post 01 i forbindelse med overføring av stilling fra IMDi til Utenriksdepartementet. 415 000 kroner foreslås omdisponert til posten fra kap. 1510, post 01 i forbindelse med overføring av oppgaven med sentral annonsering av opplæring i norsk og samfunnskunnskap. 100 000 kroner foreslås omdisponert til posten fra kap. 840, post 21 i forbindelse med overføring av ansvar for forvaltning av refusjonsordningen for utgifter for hjemsendelse av tvangsgifte, jf. tiltak nr. 34 i Handlingsplanen mot tvangsekteskap (2008-2011).

Mål og hovedoppgaver

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) er Arbeids- og inkluderingsdepartementets utøvende organ for statens integrerings- og inkluderingspolitikk, og er en viktig premissleverandør for utvikling av politikken på feltet. De viktigste oppgavene til IMDi er å:

- bidra til at kommunene bosetter flyktninger som får opphold i Norge i tråd med intensjonene i bosettingsordningen.
- bidra til rask overgang fra introduksjonsprogram til arbeid eller utdanning.
- bidra til å utvikle og iverksette integrerings- og inkluderingspolitikken.
- være et kompetansesenter for kommunene og andre samarbeidspartnere som arbeider med integrering og inkludering.
- ta initiativ overfor sektormyndigheter om muligheter og barrierer som ulike grupper av innvandrere står overfor, og å bistå med råd og veiledning.
- bidra til å forebygge og bekjempe tvangsekteskap.
- ta initiativ overfor og å samarbeide med næringsliv og organisasjoner for å øke innvandreres deltakelse i arbeids- og samfunns- og liv.

IMDis arbeid skal bygge opp under fagmyndighetenes ivaretagelse av sitt sektoransvar.

Målgrupper

Kommunene er IMDis viktigste målgruppe og samhandlingspartnere. Andre viktige målgrupper er næringsliv og arbeidsgivere, statlige sektormyndigheter på både direktoratsnivå og lokalt nivå, ulike organisasjoner, nyankomne innvandrere og mer etablerte innvandregrupper, befolkningen generelt og personer i utlandet som skal bosette seg i Norge.

Virkemidler

IMDis viktigste virkemidler er lov og forskrifter, kunnskap og kunnskapsutvikling, dokumentasjon, erfaringsspredning, informasjon og holdningsskape arbeid. I tillegg disponerer direktoratet økonomiske virkemidler som tilskuddsordninger, prosjektmidler samt utviklings- og forskningsmidler.

IMDi holder til i Oslo, og har regionale enheter i Oslo, Gjøvik, Kristiansand, Bergen, Trondheim og Narvik.

Rapportering for 2009

Når det gjelder rapporteringen for 2009 vises det til rapporteringene under delmålene på resultat-område 4 Integrering og mangfold.

Utfordringer i 2010

IMDis hovedutfordringer vil være knyttet særlig til følgende områder:

Bosetting

Den største utfordringen for IMDi i 2010 blir, i samarbeid med KS og kommunene, å bidra til rask bosetting av personer som får vedtak om opphold i Norge, jf. omtale under delmål 1.1.

Den store økningen i antall enslige mindreårige er særlig utfordrende. I 2008 ble det bosatt om lag 200 enslige mindreårige. Anslått bosettingsbehov for 2009 er i overkant av 850. For 2010 tilsier den tekniske fremskrivningen at antallet kan bli om lag 2000.

Arbeid og kvalifisering

- Økt sysselsetting blant innvandrere, særlig blant kvinner med lav sysselsetting.
- Integreringsutfordringer knyttet til arbeidsinnvandring.
- Videreutvikling av ordningene i introduksjonsloven.
- Rask overgang fra introduksjonsprogram til arbeid og/eller utdanning

Oppfølging av Handlingsplan for integrering og inkludering, herunder

- Tiltak for å motvirke og forebygge tvangsekteskap.
- Områdesatsinger i Groruddalen og bydel Søndre Nordstrand i Oslo.
- Tolkefeltet: Øke antall kvalifiserte tolker og sikre tilgang til tolker som dekker flere språk.

Budsjettforslag for 2010**Post 01 Driftsutgifter**

IMDi hadde ifølge Statens sentrale tjenestemannsregister en bemanning pr. 1. mars 2009 tilsvarende 193,9 årsverk.

Bevilgningen på posten skal dekke utgifter til drift av IMDi. Regjeringen foreslår en bevilgning på 170,949 mill. kroner i 2010.

De økte asylankomstene fra andre halvår 2007 har lagt et økt press på bosettingsarbeidet. Økningen i antall enslige mindreårige utgjør en særlig utfordring. IMDi ble i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2008 tilført 9 mill. kroner for å styrke arbeidet med bosetting. Bevilgningen ble videreført i 2009 og ytterligere økt med 5 mill. kroner i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2009. På bakgrunn av det økte bosettingsbehovet foreslår Regjeringen å videreføre styrkingen fra revidert nasjonalbudsjett 2009 og å ytterligere styrke IMDi med 5 mill. kroner i 2010.

Innenfor rammen ligger også oppgaver knyttet til arbeidet med uttak og bosetting av overføringsflyktninger, bl.a. til kulturorienteringsprogram og til informasjonsvirksomhet om flyktninger, jf. kap. 651 Bosetting av flyktninger og tiltak for innvandrere.

Rammen skal i tillegg dekke oppgaver og administrasjon knyttet til ordningen med minoritetsrådgivere og integreringsrådgivere, kompetanseteam mot tvangsekteskap, ordningen med refusjon av utgifter til hjemsendelse ved tvangsgifte, samarbeid med partene i arbeidslivet om økt rekruttering til arbeidslivet av personer med innvandrerbakgrunn og utvikling av registreringsverktøyet Nasjonalt introduksjonsregister (NIR).

Kap. 651 Bosetting av flyktninger og tiltak for innvandrere

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
21	Spesielle driftsutgifter, kunnskapsutvikling, integrering og mangfold, <i>kan overføres</i>	31 592	19 000	19 600
22	Faglig og pedagogisk utvikling i opplæring i norsk og samfunnskunnskap	14 202		
60	Integreringstilskudd, <i>kan overføres</i>	2 800 751	3 455 840	4 226 450
61	Opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere	1 321 102		
62	Kommunale innvandrertiltak	76 171	83 520	86 193
70	Bosettingsordningen og integreringstilskudd, oppfølging	3 300	3 450	3 560
71	Tilskudd til innvandrersorganisasjoner og annen frivillig virksomhet	43 352	45 725	47 188
72	Statsautorisasjonsordningen for tolker m.m.	2 000	2 085	2 152
	Sum kap. 651	4 292 470	3 609 620	4 385 143

Overført fra 2008 til 2009:
Post 21: 2 875 000 kroner
Post 60: 219 000 kroner

Postene 22 og 61 ble fra 2009 flyttet til nytt kap. 653 Opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere. Kap. 651, post 22 og kap. 651, post 61 tilsvarer nå kap. 653, post 21 og kap. 653, post 60.

Post 21 Spesielle driftsutgifter – kunnskapsutvikling integrering og mangfold, kan overføres

IMDi forvalter midler på denne posten til anvendt kunnskap. I kraft av sin rolle samarbeider IMDi med andre sektormyndigheter om deler av kunnskapsutviklingen. Noen prosjekter og utviklingsarbeid er flerårige, og alle prosjekter skal ha et kjønnsperspektiv.

Mål

Formålet med bevilgningen på posten er:

- å sikre et godt og relevant anvendt kunnskapsunderlag for integrerings- og inkluderingspolitikken
- å bidra til formidling av kunnskap om feltet og om god metodikk og praksis på området

Rapport for 2008 og 2009

21,875 mill. kroner (inkludert overføringer fra 2008) er bevilget til anvendt kunnskap på integrerings- og inkluderingsområdet i 2009. IMDi har ansvar for kunnskapsutvikling på et bredt tematisk område. Det er lagt vekt på at kunnskapen skal ha en tett kobling mellom teori og praksis, der ny kunnskap benyttes i arbeidet med integrering, og der ny kunnskap blir formidlet til kommuner og andre som iverksetter integreringspolitikken. Kjønnsperspektivet står sentralt i IMDis kunnskapsarbeid.

I 2008 og 2009 har tematisk fokus vært på opplæring i norsk, bosetting, kartlegging av hjemmeverende innvandrerkvinnens motiver og barrierer for økt deltakelse i arbeidslivet, arbeidsinnvandring, arbeid etter utdanning, utvikling av kursvirksomhet for personer som ønsket å starte etableringsvirksomhet, utvikling av ny næringslivsdrivet modell for inkludering, kvalifisering og integrering av innvandrere i arbeidslivet (Verdalsprosjektet), utvikling av brukerundersøkelser for offentlig virksomhet hvor innvandrere er målgruppe, frafall i videregående skole, språkkartlegging av fireåringer i et utvalg kommuner, utvikling av studietilbud

for programrådgivere i introduksjonsprogram, følgeforskning av tiltak i Handlingsplan mot tvangssekteskap (2008-2011).

Mangfoldsportalen ble opprettet i 2008 og henvender seg til arbeidsgivere, tillitsvalgte og opplærings- og HR-ansvarlige i virksomheter i både offentlig og privat sektor, og gir tips og verktøy til arbeidsgivere og rekrutteringsansvarlige. Mangfoldsportalen videreutvikles med en rekrutteringshåndbok som skal legges ut for gratis nedlasting.

Integreringskartet er en årlig utgivelse som har som mål å gi en kunnskapsstatus for et aktuelt tema innenfor feltet. Integreringskartet har behandlet temaer som tvangsekteskap, arbeidsinnvandring, og integreringsutfordringer. Integreringskartet i 2009 skal handle om utfordringer og strategier for integreringsarbeid i økonomiske nedgangstider.

IMDis publikasjoner distribueres til samarbeidsparter og sentrale aktører, bl.a. kommuner og fylkeskommuner, fylkesmenn og statlige etater, departementer og utenriksstasjoner, politiske partier, arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner, frivillige organisasjoner og trossamfunn, forskningsinstitusjoner og bibliotek.

Budsjettforslag for 2010

Regjeringen foreslår en bevilgning på 19,6 mill. kroner i 2010 til IMDi til kunnskapsutvikling på integrerings- og inkluderingsfeltet. Bevilgningen vil bli benyttet til pågående prosjekter, evalueringer, utviklingsarbeid, utvikling av dataverktøy, statistikkprosjekter og til formidling av kunnskap. Evalueringer, og nye prosjekter knyttet til handlingsplaner og satsinger prioriteres. I kunnskapsarbeidet skal det være et kjønnsperspektiv.

Post 60 Integreringstilskudd, kan overføres

Mål

Integreringstilskuddet skal medvirke til rask bosetting. Målet er at flyktningene skal kunne bosette seg i en kommune innen seks måneder etter at det er gitt ordinær oppholds- og/eller arbeidstillatelse, og at overføringsflyktninger blir bosatt innen seks måneder etter at det er gitt innreisestillatelse. Integreringstilskuddet skal dekke de gjennomsnittlige beregnede utgiftene kommunene har ved bosetting og integrering av flyktninger i bosettingsåret og de fire neste årene. Tilskuddet skal også medvirke til rask bosetting av eldre og funksjonshemmede flyktninger. Tilskuddet skal medvirke til at kommunene gjennomfører et planmessig og aktivt bosettings- og integreringsarbeid, slik at flyktningene snarest mulig får arbeid og blir i stand til å forsørge seg selv.

Tildelingskriterier

Integreringstilskudd

Kommunene får utbetalt integreringstilskudd ved bosetting av flyktninger og personer med opphold på humanitært grunnlag og ved familieinnvandring med flyktninger i fem år. For familieinnvandrede med personer med opphold på humanitært grunnlag får kommunene integreringstilskudd for de tre første årene.

Tilskuddet ble styrket i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2009, og dette videreføres i 2010.

Det foreslås at integreringstilskuddet, i enkelte tilfeller og når særlige grunner taler for det, kan utbetales for personer som bosettes fra mottak selv om de ikke har oppholdstillatelse på grunnlag av søknad om asyl, er overføringsflyktninger eller har fått innvilget kollektiv beskyttelse. En forutsetning for utbetalingen er at personen det gjelder bosettes etter avtale med kommunen.

Alle kommuner får tilskudd etter samme satsstruktur og nivå. Forskjellene mellom tilskudd til voksne og barn i år 1 skyldes at voksne omfattes av introduksjonsordningen.

Satser for integreringstilskuddet

Bosettingsår	Satser 2006	Satser 2007	Satser 2008	Satser 2009	Satser 2010
År 1	130 000 (voksne)	130 000 (voksne)	130 000 (voksne)	143 500 ² (voksne)	147 500 (voksne)
	110 000 (barn)	110 000 (barn)	110 000 (barn)	123 500 (barn)	127 500 (barn)
År 2	98 000	113 000	123 400 ¹	142 000 ²	146 400
År 3	81 000	92 000	99 600 ¹	126 000 ²	130 400
År 4	71 000	71 000	73 000	75 000	80 000
År 5	70 000	70 000	70 000	70 000	70 000
Sum (voksne)	450 000 (voksne)	476 000 (voksne)	496 000 (voksne)	556 500 (voksne)	574 300 (voksne)
Sum (barn)	430 000 (barn)	456 000 (barn)	476 000 (barn)	536 500 (barn)	554 300 (barn)

¹ I forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2008 ble satsene for integreringstilskudd År-2 og År-3 økt til henholdsvis 130 000 kroner og 112 000 kroner. Økningene hadde halvårseffekt og gjaldt fra 1. juli 2008.

² I forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2009 ble satsene for integreringstilskudd År-1, År-2 og År-3 økt til henholdsvis 143 500 kroner, 142 000 kroner og 126 000 kroner. Økningene hadde helårseffekt.

Tilskudd ved bosetting av personer over 60 år og personer med alvorlige, kjente funksjonshemninger og atferdsvansker

Ved bosetting av flyktninger som har fylt 60 år ved bosettingen, får kommunen et ekstra engangstilskudd. Satsen for 2010 foreslås til 134 700 kroner. Også ved bosetting av flyktninger med alvorlige, kjente funksjonshemninger og atferdsvansker kan det på grunnlag av dokumenterte behov gis ekstra tilskudd til kommunene. Ordningen har to deler og personer det søkes om tilskudd for kan utløse enten Tilskudd 1 eller Tilskudd 2. Satsen for Tilskudd 1 foreslås til 150 900 kroner (engangstilskudd). Satsen for Tilskudd 2 foreslås til inntil 754 200 kroner pr. år i inntil 5 år, dvs. for samme periode som det gis integreringstilskudd.

Det bosettingsstimulerende særtilskuddet for flyktninger med alvorlige, kjente funksjonshemninger og atferdsvansker trekkes ikke fra ved

utmåling av tilskudd under toppfinansieringsordningen for ressurskrevende tjenester, jf. kap. 575, post 60.

Skoletilskudd

For å dekke den kommunale egenandelen i forbindelse med særskilt norskopplæring og morsmålsopplæring for barn som er omfattet av integreringstilskuddet, blir det også gitt tilskudd til språkopplæring. Satsen for 2010 foreslås til 10 200 kroner.

Overføringsflyktninger

Regjeringen foreslår for 2010 å ta imot en kvote på 1 200 overføringsflyktninger. Av disse brukes inntil 80 plasser til tiltak knyttet til gjenbosetting av flyktninger. Midlene står på post 650.01 IMDi drift og

post 690.73 Gjenbosetting av flyktninger – støttetiltak, kan nyttes under post 651.60. Se egen omtale av postene.

Oppfølging og kontroll

Kommunene skal ikke legge fram særskilt regnskap for integreringstilskuddet. Gjennom den kartleggingen Beregningsutvalget gjør av de utgiftene kommunene har til bosetting og integrering av flyktninger, blir det kontrollert at det er et rimelig samsvar mellom gjennomsnittlig forbruk og nivå på tilskuddet til kommunene, jf. kap. 651, post 70 Bosettingsordningen og integreringstilskudd, oppfølging.

Introduksjonsordningen er en rett og plikt for den enkelte. Deltakelsen i introduksjonsordningen og i opplæringen i norsk og samfunnskunnskap i kommunen skal registreres i Nasjonalt introduksjonsregister (NIR). NIR gir bl.a. statistikk for overgang til arbeid eller utdanning ved avsluttet introduksjonsprogram, se rapportering under delmål 1.3 Rask overgang til arbeid eller utdanning etter gjennomført introduksjonsprogram.

Rapport for 2009

Integreringstilskuddet skal dekke de beregnende gjennomsnittlige utgiftene kommunene har i de første fem årene ved bosetting av flyktninger, og blir utbetalt uavhengig av de behovene hver enkelt

flyktning måtte ha for oppfølging, tiltak og tilrettelegging i kommunen.

Beregningsutvalget kartlegger kommunenes utgifter til integrering og bosetting. Som integreringstiltak regnes sosialkontor-/sosialtjenester, introduksjonsprogram/introduksjonsstønad, barne- og ungdomsvernstjenester, innvandrers/flyktningkontortjenester, tolketjenester, omsorg for personer med rusproblemer, støttekontakt, bolig- /boligadministrasjonstjenester, sysselsettingstiltak, yrkeskvalifisering og arbeidstrening, integreringstiltak i grunnskolen, kultur- og ungdomstiltak, barnehager og utgifter til den kommunale helsetjenesten samt felleskostnader knyttet til disse områdene.

Beregningsutvalgets kartlegging av kommunenes utgifter i 2008 forbundet med integreringstilskuddet viser en økning i utgiftene på 6,3 pst., hvorav utgifter til sosialhjelp har gått ned med 5,2 pst., utgifter til introduksjonsstønad har økt med 1,4 pst., og utgifter til integreringstiltak og administrasjon av disse har gått opp med 10,7 pst. I følge Beregningsutvalgets kartlegging dekket integreringstilskuddet i 2008 gjennomsnittlig 89,3 pst. av utgiftene kommunene har ved bosetting av flyktninger (etter satsøkning i revidert nasjonalbudsjett).

Bosetting

Regjeringens mål er at flyktninger skal bosettes innen 6 måneder etter at oppholdstillatelse er gitt.

Gjennomsnittlig ventetid for bosatte fra mottak, i mnd.

	Pr. 31.12.2007	Pr. 31.12.2008	Pr. 31.07.2009
Fra vedtak til bosetting	4,8	5,9	4,8
Fra saksopprettelse til bosetting	22,8	25,3	13,9

Kilde: IMDi

Bosatte flyktninger i kommunene og deres familiegjenforente

Bosettingsår	2005	2006	2007	2008	Pr. 31.07.2009
Flyktninger	3 626	2 686	2 668	3 597	2 139
Overføringsflyktninger ¹	751	994	1 109	743	703
Familiegjenforente ²	427	1 212	954	1 260	517
Sum	4 804	4 892	4 731	5 600	3 359
Hvorav enslige mindreårige	138	145	148	207	155

¹ Personer som har kommet til landet.

² Personer som kommunene får integreringstilskudd for. Søknad må være innlevert i integreringstilskuddsperioden til den søker om familiegjenforening med.

Kilde: IMDi

Tallene i ovenstående tabell er basert på IMDi månedsrapporteringer for bosetting. Løpende etterregistreringer er ikke tatt med.

Det kan gis to tilskudd ved bosetting av flyktninger med alvorlige, kjente funksjonshemninger og atferdsvansker. Formålet med tilskuddene er at personer med alvorlige, kjente funksjonshemninger og atferdsproblemer skal bosettes raskere. Det har vært en økning i antall personer som omfattes av ordningen. I 2008 ble det utbetalt tilskudd for 86,94 mill. kroner.

Målet for bosetting av enslige mindreårige er at de skal være bosatt innen tre måneder etter at det er gitt oppholdstillatelse. Gjennomsnittlig ventetid for bosatte enslige mindreårige var 5,5 måneder pr 31. juli 2009. På tilsvarende tidspunkt i 2008 var ventetiden på 4,4 måneder.

Målet er å bosette enslige mindreårige flyktninger så raskt som mulig og i gode omsorgstiltak. For å oppnå dette får kommunene statsrefusjon for utgifter til barneverntiltak for enslige mindreårige utover en egenandel kommunene må betale (jf. Barnevernloven § 9-4 og § 9-5). Ordningen er plassert på Barne- og likestillingsdepartementets kapittel 854, post 65. Det gis videre et særskilt tilskudd til kommunene ved bosetting av enslige mindreårige over Barne- og likestillingsdepartementets kapittel 854, post 64 (jf. Barnevernloven § 9-8). Tilskuddet skal gå til dekning av gjennomsnittlige utgifter i forbindelse med bosetting av enslige mindreårige. Målet med tilskuddet er å bidra til at de enslige mindreårige kan bosettes så raskt som mulig og med gode omsorgstilbud tilpasset lokale forhold. Tilskuddet er i 2009 på 115 850 kroner og foreslås økt til 119 556 kroner i 2010. Tilskuddet differensieres etter bosettingstidspunktet og utbetales fra og med måneden den enslige mindreårige blir bosatt.

Overføringsflyktninger

Midler som svarer til overføring av inntil 80 flyktninger, har i 2009 kunnet anvendes til tiltak som styrker arbeidet med å gi flyktninger beskyttelse og varig løsning for gjenbosetting. I 2009 anvendes midler tilsvarende 32 plasser til et kulturorienteringsprogram som gir overføringsflyktningene en innføring i norske samfunnsforhold før de kommer til Norge. Programmet gir også norske kommuner informasjon om bakgrunnen til overføringsflyktningene de skal bosette. Det vises for øvrig til kap. 650, post 01 og kap. 690, post 73.

Budsjettforslag for 2010

Regjeringen foreslår en bevilgning på 4 226,45 mill. kroner. Dette inkluderer videreføring av styrking

av integreringstilskuddet i Revidert nasjonalbudsjett 2009. Anslaget er basert på at 10 000 (medregnet familiegjeforente) personer kommer inn i målgruppen for integreringstilskuddet i 2010. Dette beløpet inkluderer om lag 83,7 mill. kroner til særskilt norskopplæring og morsmålsopplæring for barn som er omfattet av integreringstilskuddet. Tilskudd ved funksjonshemninger og atferdsvansker utgjør om lag 92,9 mill. kroner av bevilgningen.

Post 62 Kommunale innvandrer tiltak

Mål

Målet med tilskuddsordningen er å styrke integreringsarbeidet i kommunene. Midlene skal brukes til følgende tiltak:

- Ny sjanse. Formålet med forsøksprosjektene er å prøve ut kvalifiseringsprogram etter samme modell som introduksjonsprogrammet for innvandrere som pga. manglende tilknytning til arbeidslivet har vært sosialhjelpsmottakere over flere år. I 2009 har det vært lagt opp til en dreining av forsøket til særlig å rettes inn mot utvalgte landgrupper med særlig høy arbeidsledighet eller lav sysselsetting (Pakistan, Marokko, Tyrkia, Somalia, Afghanistan og Irak). Kvinner fra disse utvalgte landgruppene er en hovedmålgruppe. Fra 2009 har også personer som ikke er mottakere av sosialhjelp kunnet delta i forsøkene. Prosjektene har lagt, og skal også videre, legge vekt på kvalifisering og formidling til ordinært arbeid.
- Gratis kjernetid i barnehage for alle 4- og 5-åringer i områder med høy andel minoritetsspråklige barn.

Rapport for 2008 og 2009

Ny sjanse

I 2009 ble det bevilget 23,5 mill. kroner i saldert budsjett i tillegg til 15 mill. kroner i St.prp. nr. 37 (2008-2009) (Regjeringens tiltakspakke). Pr. september 2009 er i overkant av 36 mill. kroner fordelt på 26 kommuner/bydeler. I noen kommuner er det flere prosjekter.

De tolv kommunene i landet med størst innvandrerbefolkning kunne søke i tillegg til kommuner som har etablert en samlokalisering av trygd-, arbeids- og sosialkontor (NAV-kontor). Av tilskuddsmidlene ble 1,5 mill. kroner satt av til insentivordningen som gjør at kommunene, etter søknad til IMDi, kan motta 10 000 kroner pr. deltaker som er kommet i arbeid, og som har stått i et arbeidsforhold i 6 måneder som et resultat av deltakelse i Ny sjanse. Hvis deltakerne fortsatt er i

arbeid etter 12 måneder, kan kommunen motta nye 10 000 kroner.

IMDis resultatrapport for 2008 viser at 692 personer (449 kvinner og 243 menn) fra 67 land var deltakere i Ny sjanse i 2008. Disse var fordelt på 26 prosjekter i 23 kommuner/bydeler. Over halvparten av deltakerne var fra Somalia eller Irak. I snitt gikk nær 43 pst. over til arbeid eller utdanning (44 pst. av kvinnene og 41 pst. av mennene). Noen gikk til arbeid med lønnstilskudd fra Arbeids- og velferdsetaten, men de fleste gikk til ordinær fulltidsjobb. Deltakerne som gikk til jobb eller utdanning hadde i snitt vært deltakere i 16 måneder (kvinnene i 17 måneder og mennene i 15 måneder). 12 pst. av deltakerne fikk programmet stanset av kommunen/bydelen. Dette var i hovedsak pga. omfattende fravær. 17 pst. avbrøt selv deltakelse pga. at de ikke var i stand til å nyttiggjøre seg et heltidstilbud. Dette er i hovedsak pga. helserelaterte årsaker eller manglende motivasjon. De som selv valgte å avbryte deltakelsen, hadde vært deltakere i nesten 14 måneder i snitt (kvinnene i 18 måneder og mennene i underkant av 10 måneder). Prosjektene bruker lang tid på å avklare om søkere skal få delta og på kartlegging av den enkeltes kompetanse. I tillegg bruker prosjektene mye ressurser på å motivere de som til slutt velger å avbryte til videre deltakelse. Rapportering viser en deltakergruppe hvor mange har svake norskkunnskaper, sammensatte helseplager, store omsorgsforpliktelser og en generell lav forståelse av hvordan det norske samfunnet fungerer. De mest brukte tiltakene i Ny sjanse har vært norskopplæring, praksisplass, jobbsøkerkurs og samfunnsorienterende kurs.

IMDi har hatt fokus på kompetanseoverføring mellom Ny sjanse-prosjektene og Kvalifiseringsprogrammet i arbeids- og velferdsforvaltningen.

I 2008 fikk Høgskolen i Oslo i oppdrag fra IMDi å kartlegge årsaker til at deltakere avbryter eller faller fra Ny sjanse uten å gå over i arbeid eller utdanning. Rapporten «Å se hele personen» ble publisert på IMDis nettside i april 2009. Studien er en utvalgsundersøkelse gjennomført i seks prosjekter basert på tematiske intervjuer med prosjektmedarbeidere og deltakere. Studien viser at frafallet kan deles i to hovedkategorier, «ufrivillig» og «frivillig» frafall. Den vanligste årsaken til «ufrivillig» frafall var utskrivning fra programmet pga. høyt fravær pga. ulike helseproblemer og lav motivasjon. Årsaker til «frivillig» frafall var ofte flytting til annen kommune eller til utlandet. Studien viser også at prosjektene har utviklet gode grep for å redusere fraværet, noe som kan ha bidratt til at spesielt ugyldig fravær nå ser ut til å være et mindre problem enn tidligere.

Gratis kjernetid i barnehage

I 2008 omfattet forsøksordningen med gratis kjernetid i barnehage i områder med høy andel minoritetsspråklige barn alle fire- og femåringer i de fire bydelene i Groruddalen og bydel Søndre Nordstrand i Oslo. Det ble også gitt 1,8 mill. kroner til Drammen kommune i 2008. Bevilgningen på 50 mill. kroner ble videreført i 2009.

Formålet med ordningen er, gjennom økt deltakelse i barnehage, å forberede barna på skolestart, å bedre norskkunnskapene for minoritetsspråklige barn og å bidra til sosialiseringen generelt. En viktig målsetting med forsøket er å sikre en målrettet oppfølging av de foresatte med innvandrerbakgrunn, slik at disse kan bidra til at barna kan følge ordinær undervisning på skolen. Tiltaket har også hatt som formål å øke forståelsen hos foreldrene for viktigheten av språk, så vel som deltakelse i sosiale aktiviteter. I tillegg til å kompensere for kommunens mindreinntekt pga. fire timer gratis kjernetid pr. dag, er midlene brukt til rekruttering av barn hvor foresatte ikke har søkt om barnehageplass, og til systematisk språkstimulering i barnehagene. Midlene har bidratt til at de ansatte har fått mer kompetanse i å jobbe systematisk med det enkelte barns språkutvikling. En viktig målsetting med tiltaket er å sikre en målrettet oppfølging av de foresatte med innvandrerbakgrunn. Ifølge rapportering fra Oslo kommune er det nå enklere å rekruttere foresatte til norskkurs. Det er videre dokumentert at mødres involvering og deltakelse i barnehage og barnas hverdag gir et språklig utbytte for mødrene. Dette er også et funn i Fafos kartlegging, hvor det videre pekes på at dette bidrar til at mødre settes bedre i stand til å hjelpe barna sine med lekser og oppfølging.

I de fem bydelene i Oslo som deltar i forsøket har antallet minoritetsspråklige barn i barnehage både på korttids- og heldagstilbud økt etter at gratis kjernetid ble innført. Ved utgangen av 2008 gikk 93 pst. av alle fire- og femåringer i disse bydelene i barnehage, en økning på ca. fire prosentpoeng fra 2007. For øvrig vises det til rapportering under delmål 2.3. I Drammen er midlene benyttet til 60 barnehageplasser for minoritetsspråklige barn med et gratis korttidstilbud 17 timer pr. uke, samt til tilbud om norskopplæring og fysisk aktivitet for mødre.

Språkkartlegging av førskolebarn på helsestasjoner

Regjeringen avsatte 10 mill. kroner i 2009 til en videreføring av forsøksordningen med systematisk kartlegging på helsestasjonene av alle fireåringers språkutvikling i 12 kommuner. Det ble gjennom-

ført prosjekter i 7 av de 12 kommunene. Forsøket har vart i fire år og avsluttes i 2009. Midlene er brukt til å prøve ut språkkartleggingsverktøyet Språk 4 på alle barn ved fireårskontrollen på helsestasjon, og til å veilede foreldrene om hvordan de kan skape gode utviklingsmuligheter for barnets språk. De som ikke har tilstrekkelige norskkunnskaper, skal kartlegges på morsmålet. Det er utviklet et opplæringsopplegg for helsepersonell ved fem universiteter og høyskoler rundt i landet, slik at de kan få et bedre grunnlag for å bruke verktøyet. Opplæringen skal også bidra til at helsepersonellet blir bedre til å veilede foreldrene og til å bidra til et godt tverrfaglig samarbeid i kommunen i oppfølgingen av barnet. Flere faglige ressurspersoner har arbeidet som veiledere i forhold til kommunene, og har bistått med råd og veiledning. Utfordringene i arbeidet har særlig vært knyttet til kartlegging av flerspråklige barns morsmål og bruk av tolk, tverrkulturell kompetanse i møte med foreldre til flerspråklige barn og etablering av gode samarbeidsrutiner mellom helsestasjon, barnehager og ulike oppfølgingstjenester. I 2009 er det blitt prøvd ut modeller for kunnskaps- og erfaringsoverføring til helsestasjoner og kommuner i regionen som ikke har deltatt i forsøket med systematisk språkkartlegging. Det er også arbeidet med å lage et opplegg for hvordan man kan språkkartlegge, viderehenvise og følge opp barn med mangelfulle norskkunnskaper.

Språkkartleggingen i 2008 viser at ca. 25 pst. av de flerspråklige barna har behov for oppfølging, mens dette bare gjelder ca. 9 pst. av de norskspråklige. De flerspråklige barnas oppfølgingsbehov gjelder først og fremst støtte til norsk språk, ikke språkutvikling generelt. Det benyttes derfor i stor grad lavterskeltilbud som åpne barnehager, språkgrupper, mor- og barngrupper, les- og lekgrupper og lignende. I de tilfellene barna har barnehageplass, gir helsestasjonen beskjed til barnehagen om behov for spesiell oppfølging. Det satses også mye på informasjon til foreldre om betydning av språkutvikling og gode norskkunnskaper for barnas videre skolegang og sosial deltakelse, og hva foreldrene selv kan gjøre for å stimulere barnets språkutvikling.

Kartleggingsverktøyet Språk 4 ble i 2008 evaluert av Oxford Research AS. Det vises til omtale under delmål 2.3 om resultatene av evalueringens funn og oppfølgingen av disse.

Budsjettforslag for 2010

Regjeringen foreslår å bevilge 86,193 mill. kroner på posten for 2010. Forsøket med språkkartlegging

avsluttes i 2009. Midlene brukes til å utvide forsøksordningen med gratis kjernetid i barnehage.

- 26,193 mill. kroner benyttes til videreføring av Ny sjanse. I videreføringen rettes forsøket særlig inn mot utvalgte landgrupper med særlig høy arbeidsledighet eller lav sysselsetting. Kvinner fra disse utvalgte landgruppene vil være en hovedmålgruppe. I 2010 vil det også bli lagt vekt på metodeutvikling og dokumentasjon.
- Det settes av 60 mill. kroner til forsøk med gratis kjernetid i barnehage. Gratis kjernetid for alle fire- og femåringer i Groruddalen og Søndre Nordstrand i Oslo kommune videreføres. I tillegg inviteres Drammen kommune og Oslo kommune med områder i indre øst til å delta i en utvidelse av forsøket til treåringer.

Post 70 Bosettingsordningen og integreringstilskudd, oppfølging

Bevilgningen skal dekke to formål: Den ene delen av bevilgningen skal dekke utgifter i forbindelse med bosettingsordningen. Den andre delen av bevilgningen skal gå til kartlegging av de gjennomsnittlige utgiftene kommunene har til bosetting og integrering i forhold til størrelsen på integreringstilskuddet og tilskudd til opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere, jf. kap. 651, post 60 Integreringstilskudd og kap 653, post 60 Tilskudd til opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere.

Budsjettforslag for 2010

Regjeringen foreslår en bevilgning på 3,56 mill. kroner for 2010, av disse benyttes 1,86 mill. kroner til den kartleggingen Beregningsutvalget gjør av kommunale utgifter til bosetting og integrering av flyktninger, og 1,7 mill. kroner til det samlede arbeidet KS gjør på flyktningfeltet.

Post 71 Tilskudd til innvandrersisasjoner og annen frivillig virksomhet

Tilskuddsordningen på post 71 er delt i 1) tilskudd til frivillig virksomhet i lokalsamfunn som bidrar til deltakelse, dialog og samhandling, 2) tilskudd til drift av landsdekkende organisasjoner på innvandrersfeltet som arbeider landsomfattende og/eller med problemstillinger av nasjonal karakter, 3) tilskudd til frivillige organisasjoners holdningsskapende/forebyggende arbeid mot tvangsekteskap og 4) informasjons- og veiledningstiltak rettet mot innvandrere. I forbindelse med revidert nasjonal-

budsjett for 2009 ble det i tillegg bevilget 5 mill. kroner for å styrke frivillige organisasjoner som aktører i bosettingsarbeidet og i arbeidet for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen.

Frivillig virksomhet i lokalsamfunn som bidrar til deltakelse, dialog og samhandling

Ordnningen er todelt og gjelder støtte til a) drift av lokale innvandrersorganisasjoner og b) frivillig virksomhet. Fylkeskommunene forvalter ordningen, og midler til disse blir fordelt ut fra antallet utenlandskfødte personer som er fast bosatt i fylket og som er født utenfor Norden, Sveits, USA, Canada, Australia og New Zealand, samt deres barn. Tall fra Statistisk sentralbyrå pr. 1. januar foregående år ligger til grunn for beregningen av tilskuddet. 10 pst. av tilskuddsrammen tilfaller fylkeskommunen som administrasjonstilskudd.

Tilskuddsordningen ble noe endret i 2009, ved at tilskuddet til frivillig virke i lokalsamfunn nå retter seg inn mot å skape møteplasser på tvers av etnisk og nasjonal opprinnelse, og gis til aktiviteter som bidrar til dette. Videre er det nytt i 2009 at også personer fra EØS-området, utenom Norden, inngår i beregningen av innvandrebebefolkningen og at organisasjoner med medlemmer fra land i EØS-området kan motta driftsstøtte gjennom ordningen.

Mål

Formålet med driftstilskudd til lokale innvandrersorganisasjoner er å bidra til

- å styrke organiseringen av innvandrere lokalt
- å øke innvandreres tilgang til flere sosiale nettverk
- at innvandrere skal kunne fremme felles interesser overfor lokale myndigheter

Formålet med tilskuddet til frivillig virksomhet er å skape møteplasser i lokalsamfunn på tvers av etnisk og nasjonal opprinnelse

Rapport for 2008 og 2009

I 2009 er rammen for tilskuddsordningen 15,6 mill. kroner. Det er fylkeskommunene som forvalter ordningen. I tillegg er det avsatt 2 mill. kroner til innsats for særlige utsatte innvandrergupper i henhold til tiltaksplan for fattigdom.

I 2008 ble det fordelt 14,3 mill. kroner til fylkeskommunene. Av dette gikk 1,46 mill. kroner til fylkeskommunene som administrasjonstilskudd.

I 2008 gikk 39 pst. av midlene til aktiviteter i regi av lokale innvandrersorganisasjoner, 29 pst. til

drift av lokale innvandrersorganisasjoner, og 32 pst. til aktiviteter drevet av andre frivillige aktører.

932 tiltak fikk støtte gjennom ordningen med tilskudd til frivillig virksomhet. De største tiltakskategorier var kultur, nettverksbygging, idrett og fysisk aktivitet og arbeid mot rasisme og diskriminering.

20 pst. av tiltakene var rettet mot barn og unge, 22 pst. mot kvinner med innvandrerbakgrunn, 16 pst. mot menn med innvandrerbakgrunn, 10 pst. mot eldre, 22 pst. mot sammensatte/flerkulturelle grupper og 10 pst. mot majoritetsbefolkningen.

Av de 2 mill. kroner som ble avsatt til innsats for særlige utsatte innvandrergupper i 2008 fikk Primærmedisinsk verksted (PMV) 1,5 mill. kroner til drift. 500 000 kroner ble bl.a. benyttet til å styrke nettverk og sysselsettingsmuligheter for innvandrerkvinner og til læring i «kulturelle koder» i samhandling med norske kvinner. I 2009 er støtten på 1,5 mill. kroner til PMV videreført. 500 000 kroner er foreløpig ikke fordelt.

300 000 kroner ble satt av til kontakt mellom innvandrersorganisasjoner og myndighetene.

I forbindelse med Groruddalssatsingen og Handlingsprogram Oslo Sør er det satt av 1 mill. kroner i statlige midler til lokalt arbeid i Groruddalen og 250 000 kroner til bydel Søndre Nordstrand. Midlene er tiltenkt tiltak som legger vekt på inkludering, deltakelse, medvirkning og økt kontakt mellom beboere.

Landsdekkende organisasjoner

Mål

Målet med tilskuddsordningen til landsdekkende organisasjoner er å støtte organisasjoner som arbeider for å sikre at alle har samme muligheter, rettigheter og plikter når det gjelder å delta i samfunnet og ta i bruk egne ressurser.

Tilskuddsposten er delt i to, og støtte kan gis til organisasjoner som:

- bygger opp kompetanse om hva som fremmer inkludering og hva som hindrer like muligheter
- formidler erfaringer og kompetanse til lokale og nasjonale myndigheter, og den øvrige befolkningen

Støtten kan også gis til organisasjoner som:

- bidrar til å sikre rettighetene til asylsøkere i samfunnet
- bygger opp kunnskap om asylsøkeres behov for å ivareta deres interesser i samfunnet

Hovedvekten av støtten vil bli gitt til organisasjoner som bygger opp kompetanse om hva som fremmer inkludering og som hindrer like muligheter, og som

formidler erfaringer og kompetanse om dette til myndighetene og befolkningen for øvrig.

Støtte kan gis til organisasjoner som arbeider landsomfattende og/eller med problemstillinger av nasjonal karakter. Organisasjoner som kun arbeider lokalt, og som primært tilrettelegger for kontakt og dialog mellom personer med innvandrerbakgrunn og den øvrige befolkningen, kan søke støtte om drift av lokale innvandrersamfunn og frivillig virksomhet i lokalsamfunn gjennom fylkeskommunen.

For å sikre god måloppnåelse, vil departementet gjennomgå kriterier for tildeling og fastsettelse av tilskudd etter denne ordningen.

Rapport for 2009

Ti organisasjoner fikk tildelt totalt 14 mill. kroner i 2009: Afrikan Youth in Norway (AYIN) Antirasisistisk Senter (ARS), Innvandrernes Landsorganisasjon (INLO), Kristent Interkulturelt Arbeid (KIA), MiRA Ressurssenter for innvandrere- og flyktningkvinner, Norsk Organisasjon for Asylsøkere (NOAS), Organisasjonen Mot Offentlig Diskriminering (OMOD), Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF), SOS Rasisme og Human Rights Service (HRS). Organisasjonene deltar i den offentlige debatten og bidrar til at ulike stemmer blir hørt.

Organisasjonene har ulike målgrupper og ulike mål for sin virksomhet. De bidrar med erfaringsbasert kunnskap om asylsøkere, flyktninger og andre personer med innvandrerbakgrunn og er samarbeidspartner for myndighetene. Flere av dem har opparbeidet seg betydelig kompetanse innen sitt felt og benyttes som rådgivere av det offentlige. Det arrangeres møter med organisasjonene for å ta opp aktuelle spørsmål innenfor integrerings- og inkluderingsfeltet.

Frivillige organisasjoners holdningsskapende/forebyggende arbeid mot tvangsekteskap

Mål

For å styrke det frivillige arbeidet mot tvangsekteskap, ble det i 2008 etablert en ny ordning i regi av IMDi hvor frivillige organisasjoner kan utføre oppdrag og søke om støtte, jf. tiltak 17 i Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011).

Målet for ordningen er å mobilisere frivillige organisasjoner til å forebygge tvangsekteskap gjennom å motarbeide undertrykkende holdninger og praksis i aktuelle miljøer, og dermed styrke de unges muligheter til å ta selvstendige valg.

Det gis støtte til holdningsskapende og forebyggende arbeid, herunder informasjonstiltak, nettverksbygging og andre former for dialog og kontakt, rettet mot unge med innvandrerbakgrunn og deres foreldre. Det forutsettes en helhetlig vurdering slik at det blir en sammenhengende tiltakskjede mot tvangsekteskap. Støtte til akutt hjelp, kriseberedskap, informasjonstelefon og lignende, jf. tiltak 29 i Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011), gis over egen ordning som forvaltes av Barne- og likestillingsdepartementet.

Målgruppen for tilskudd vil primært være eksisterende nasjonale og andre frivillige organisasjoner med kompetanse og nettverk i aktuelle miljøer. Organisasjonene kan også søke støtte til prosjekter i områder som IMDi integreringsrådgivere dekker. Det er en forutsetning at tiltakene kan sees i sammenheng med organisasjonenes arbeid overfor samme målgrupper i Norge. Det er viktig at erfaringer, perspektiv og nettverk som kvinner og ungdom med innvandrerbakgrunn har, brukes i arbeidet mot tvangsekteskap.

Prosjekter og tiltak hvor flere aktører samarbeider for å få til en helhetlig satsing og styrking av tiltakskjeden vil bli prioritert. Det er ønskelig at organisasjonene samarbeider med det offentlige hjelpeapparatet. Et mål med ordningen for det forebyggende arbeidet er at organisasjoner skal drive prosjekter som innholdsmessig kommer i tillegg til og representerer noe nytt i forhold til tidligere eksisterende tiltak. Videre skal ordningen bidra til økt samarbeid og kunnskapsdeling på tvers av organisasjoner og prosjekter.

Støtte kan gis til aktiviteter knyttet til prosjekter og tiltak, og nødvendig administrasjon av disse, men ikke til generell drift av organisasjonene. Det er en forutsetning for støtte at organisasjonene bidrar med egenfinansiering. Bevilgningen dekker kunnskaps- og erfaringsformidling og forvaltning av ordningen i regi av IMDi.

Rapport for 2009

Det er i statsbudsjettet for 2009 avsatt inntil 10 mill. kroner til frivillige organisasjoners holdningsskapende/forebyggende arbeid på feltet. I 2009 har 22 frivillige organisasjoner fått støtte: Drammen Røde Kors, Holmlia sportsklubb, Den irakisk-kurdiske asylsøker- og flyktningorganisasjon (IKAF), Innvandrernes landsorganisasjon (INLO), Internasjonalt Hus /Rogalandsprosjektet, Internasjonal helse- og sosialgruppe (IHSG), Kristent Interkulturelt Arbeid i Trondheim (KIA-Trondheim), Musu kambeng kaffo – gambisk kvinneforening (MKBK), Norske Kvinners Sanitetsforening (N.K.S.), Norges Spiderforbund, Norsk Folkehjelp i Nord-Irak,

Minhaj konfliktråd, MiRA Ressurscenter for Innvandrere- og Flyktningkvinner, Primærmedisinsk Verksted (PMV), Det norske rådet for kurdernes rettigheter (RKR), Selvstendig Demokratisk Kurdisk Kvinneforening (SDKK), Sisters of Lillesand, Skeiv verden, Somalisk kulturhus, Stiftelsen Kirkes Bymisjon Bergen, Tyrkiske Foreningers Landsorganisasjon i Norge og Utrop.

Det er gitt støtte til prosjekter som retter seg mot grupper og enkeltpersoner gjennom nettverksarbeid, konferanser, temakvelder, drama-grupper, empowermentkurs og et nettsted. Minoritetsrådgiverne er involvert i oppfølging av prosjektene.

Informasjon og veiledningstiltak rettet mot innvandrere

Mål

Innvandrere skal få informasjon som er tilpasset deres behov. Særlig nyankomne har behov for kunnskap om og innføring i det norske samfunnet. Mange vil også ha behov for veiledning for å styrke deltakelsen i lokalsamfunnet. I 2008 satte Regjeringen av midler for å prøve ut en ordning hvor frivillige organisasjoner kunne gi målrettet informasjon og veiledning til innvandrere. Tilskuddsordningen ble styrket i 2009. Formålet er å utvikle nettverk og styrke deltakelsen i lokalsamfunnet, samt å bistå i formidling av kunnskap om rettigheter og plikter og om lover og regelverk i det norske samfunnet. Ordningen forvaltes av IMDi.

Rapport for 2009

Syv organisasjoner har fått tildelt til sammen 3,825 mill. kroner. Fire nye organisasjoner har fått prosjektstøtte: Oslo Katolske Bispedømme, Stiftelsen Betanien, Oasen kreativt senter BA og Mental Helse flerkulturelt kompetansesenter. I tillegg videreføres tre prosjekter fra 2008 i regi av Norges Røde Kors, Tømrer- og byggfagforeningen (i samarbeid med International Organization for Migration), og den katolske kirkes hjelpeorganisasjon Caritas Norge. Eksempler på prosjekter er informasjon til arbeidsinnvandrere i de katolske bispedømmene i Norge, informasjon til polske bygningsarbeidere og utarbeiding av materiell til et kurs i inkludering og språkforståelse.

Frivillige organisasjoner som aktører i bosettingsarbeidet og i arbeidet for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen

Mål

I 2009 er kommunene bedt om å øke bosettingen av flyktninger til det dobbelte sammenliknet med tidligere år. Det er viktig å sikre rask bosetting og integrering av flyktninger og nyankomne innvandrere i kommunene. I forbindelse med revidert nasjonalbudsjett i 2009 ble det bevilget midler til frivillige organisasjoner til dette formålet. Midlene skulle bidra til å dekke flyktingers og innvandre-res behov for å utvikle nettverk og å styrke deres deltakelser i lokalsamfunnet. Målgruppen for tiltakene er i hovedsak nyankomne flyktninger som skal bosettes eller som nylig er bosatt etter avtale mellom stat og kommune. Andre innbyggere i lokalsamfunnet kan også nyte godt av tiltakene. Midlene er forvaltet av IMDi. I 2010 vil tiltak rettet mot denne målgruppen kunne gis støtte gjennom tilskuddsordningen for informasjon og veiledningstiltak rettet mot innvandrere.

Rapport for 2009

I forbindelse med revidert nasjonalbudsjett for 2009 ble det satt av 5 mill. kroner til formålet. Sommeren 2009 hadde 14 organisasjoner fått tildelt til sammen ca. 3 mill. kroner til i alt 27 prosjekter. Det meste av tildelingen har gått til store organisasjoner som Norges Røde Kors, Norsk Folkehjelp, Norsk Fotballforbund, Norske kvinners sanitetsforening, Redd Barna og Kirkens Bymisjon. IMDi har fra tidligere inngått samarbeidsavtaler med de fleste av disse frivillige organisasjonene. I forbindelse med disse avtalene er organisasjonene tildelt totalt 3,7 mill. kroner. 1,5 mill. kroner av disse midlene dekkes av tilskuddet til frivillige organisasjoner som aktører i bosettingsarbeidet og i arbeidet for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen. Eksempler på prosjekter og tiltak er flyktningguide, leksehjelp, språkstimulering, etablering av møteplasser, særskilte tiltak for enslige mindreårige, kvinnerettede tiltak, tiltak for enslige menn, tiltak for fedre og supplerende tiltak for personer i introduksjonsprogrammet. Frivillige organisasjoner i alle landsdeler har fått tildelt støtte.

Budsjettforslag for 2010

Regjeringen foreslår en bevilgning på 47,188 mill. kroner på posten for 2010. Av dette er 14 mill. kroner satt av til landsdekkende organisasjoner på innvandrersfeltet, 0,3 mill. kroner er satt av til kontakt

mellom innvandrersorganisasjoner og myndighetene. 15,6 mill. kroner er satt av til lokale innvandrersorganisasjoner og annen frivillig virksomhet i lokalsamfunn, hvorav 1,25 mill. kroner skal avsettes til organisasjoner og aktivitet i Groruddalen og Søndre Nordstrand. På posten settes det også av 2 mill. kroner til innsats for særlige utsatte innvandrergreper i henhold til tiltaksplan mot fattigdom. Det avsettes 10 mill. kroner til frivillige organisasjoners holdningsskapende/forebyggende arbeid mot tvangsekteskap og 5,288 mill. kroner til informasjon og veiledningstiltak rettet mot innvandrere.

Post 72 Statsautorisasjonsordningen for tolker m.m.

Formålet med bevilgningen er å finansiere statens autorisasjonsordning for tolker. Tilgang på godt kvalifiserte tolker er avgjørende for å sikre at fagpersoner og offentlige tjenestepersoner skal kunne informere, rettlede og høre partene på tross av språkbarrierer, slik at innvandrere får et tilnærmet samme tilbud som den øvrige befolkningen. Tilgangen på kvalifiserte tolker er i dag for lav i forhold til behovet, og det er behov for å autorisere tolker med flere språk. Pr. 31. juli 2009 har 167 tolker i 18 språk fått bevilling som statsautorisert tolk. 61 pst. er kvinner. Autorisasjonsprøven er svært krevende, og over 90 pst. av kandidatene

strøk i 2008. Oppbygging av en bachelorutdanning i tolking forventes å bidra til å senke strykprosenten.

Oppfølging av Nordisk språkkonvensjon

Formålet med bevilgningen er å følge opp Norges forpliktelser i forhold til Nordisk språkkonvensjon. Oppfølgingsarbeidet er delegert til Norsk-finsk informasjons- og språksenter som rapporterer til IMDi. Språksenteret er et kompetansesenter for tolking og oversettelse mellom norsk og finsk, og ligger i Finnmark fylkeskommune. Tolketjenestene er primært regionale, mens oversettelsestjenestene er landsdekkende. Senteret driver i tillegg informasjonsvirksomhet. IMDi bidrar med å gjøre språkkonvensjonen kjent og følger opp det nordiske samarbeidet rundt konvensjonen, som ligger under Nordisk Råd.

Budsjettforslag for 2010

Det foreslås en bevilgning på 2,152 mill. kroner på posten i 2010. Bevilgningen skal gå til tolkeautorisasjonsordningen og til delvis dekning av Finnmark fylkeskommunes utgifter til driften av Norsk-finsk informasjons- og språksenter og senterets oppfølging av Norges forpliktelser i forhold til nordisk språkkonvensjon.

Kap. 3651 Bosetting av flyktninger og tiltak for innvandrere

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Integreringstilskudd for overføringsflyktninger, ODA-godkjente utgifter	64 585	70 220	74 000
02	Norskopplæring i mottak, ODA-godkjente utgifter ¹	70 580		
	Sum kap. 3651	135 165	70 220	74 000

¹ Post 02 er fra 2009 ny post 01 under kap. 3653.

Post 01 Integreringstilskudd for overføringsflyktninger, ODA-godkjente utgifter

Visse utgifter knyttet til bosetting av overføringsflyktninger i kommunene kan i henhold til OECD/

DACs statistikkdirektiv godkjennes som offisiell utviklingshjelp. Det foreslås at 74 mill. kroner av utgiftene blir rapportert inn som utviklingshjelp. I den forbindelse inntektsføres tilsvarende beløp på kap. 3651, post 01.

Kap. 652 Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Driftsutgifter	5 718	5 600	6 060
	Sum kap. 652	5 718	5 600	6 060

Overført fra 2008 til 2009:

Post 01: 6 000 kroner

400 000 kroner foreslås omdisponert til posten fra kap. 2661, post 75.

Mål

Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene (KIM) skal være et rådgivende organ overfor myndighetene og tilrettelegge for dialog mellom personer med bakgrunn i innvandrersorganisasjoner fra ulike regioner i landet, offentlig forvaltning, KS og de politiske partiene på Stortinget. Utvalget kan ta opp til drøfting alle prinsipielle sider ved norsk politikk som angår innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. KIM skal selv ta initiativ til å sette fokus på saker som innvandrerbefolkningen i Norge er opptatt av, og det er ønskelig at utvalget deltar aktivt i samfunnsdebatten om de spørsmålene utvalget arbeider med.

Utvalget skal være en kompetent høringsinstans for myndighetene og skal sette minoriteters saker på den politiske og offentlige dagsordenen. KIM skal følge opp utviklingen av innvandrersorganisasjoner i regionene gjennom nasjonale og regionale konferanser og regionalt arbeid.

KIM ble opprettet i 1984. Medlemmene oppnevnes av Regjeringen for en periode som samsvarer med stortingsvalgene. Nytt utvalg oppnevnes med virkning fra 1. januar 2010.

Rapport

Hovedsakene på KIMs møter i 2008 har vært minoritetselever i skolen, evaluering av introduksjonsprogrammet, eldre med minoritetsbakgrunn, forskning om og med minoriteter samt likeverdige helsetjenester. KIM har hatt flere møter med politikere, departementer og direktorater. KIM har deltatt i referansegrupper og utvalg samt holdt flere foredrag og innlegg. KIM har videre vært mer synlige i media, og KIMs funksjon som et uavhengig forum for dialog har vakt interesse i internasjonale fora.

Det regionale arbeidet i 2008 har variert tematisk fra minoritetsungdom som faller ut av skolen, psykisk helse, organisasjons- og medietreningskurs til møte med politiet om rasisme og diskriminering blant politiansatte. KIMs årlige landskonferanse i mai 2009 med tema «Vi tjener på mangfold», ble en verdig markering av KIMs 25-årsjubileum.

I 2009 har IMDi, i samarbeid med KIMs sekretariat, gjennomført en nominasjonsprosess for å foreslå medlemmer til et nytt Kontaktutvalg mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene for perioden 2010-2013. Det nye utvalget vil tre i kraft ved Kongelig resolusjon fra 1. januar 2010.

Strategier og utfordringer for 2010

KIM vedtar selv sine satsingsområder for hver utvalgsperiode. Satsingsområdene angir hvilke saker KIM vil prioritere i utvalgsperioden, men utvalget vil også rette oppmerksomheten mot andre saker ved behov.

I 2008 ble det foretatt en gjennomgang av KIM med sikte på å styrke og målrette utvalgets arbeid. Gjennomgangen resulterte i endringer som vil tre i kraft fra 1. januar 2010 når utvalget oppnevnes for en ny periode. Utvalget får flere medlemmer med innvandrerbakgrunn, slik at hvert fylke har et eget KIM-medlem. Totalt blir det 23 medlemmer med innvandrerbakgrunn, i tillegg til leder. Representanter fra politiske partier, embetsverket og KS vil fra samme tidspunkt ikke lenger inngå i det faste utvalget. Kontakten med myndighetene, politikere og andre sikres på tilsvarende måte som for andre utvalg, eksempelvis Statens Seniorråd og Statens råd for likestilling av funksjonshemmede.

Budsjettforslag for 2010**Post 01 Driftsutgifter**

KIM hadde ifølge Statens sentrale tjenestemannsregister en bemanning pr. 1. mars 2009 tilsvarende 5,5 årsverk.

Det foreslås en bevilgning på 6,06 mill. kroner til drift av KIM i 2010.

Kap. 653 Opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
21	Spesielle driftsutgifter, opplæring i norsk og samfunnskunnskap, <i>kan overføres</i>		15 680	16 180
22	Norsk prøver for voksne innvandrere			14 450
60	Tilskudd til opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere		1 527 460	1 679 686
70	Norskprøver for voksne innvandrere		14 000	
	Sum kap. 653		1 557 140	1 710 316

Overført fra 2008 til 2009:
Post 21: 753 000 kroner

Det foreslås å overføre 400 000 kroner til kap. 480, post 50 (Svalbardbudsjettet).

Kapittel 653 var nytt i statsbudsjettet for 2009, og viser de samlede utgiftene til norskopplæring for voksne innvandrere. Bevilgningene var i St.prp. 1 (2007-2008) å finne under kap. 651 post 21, kap. 651 post 22 og kap. 651 post 61. Regnskapstallene for 2008 finnes på disse postene. Dette tilsvarer nå kap. 653 post 21, kap. 653 post 22 (i 2009 kap. 653, post 70) og kap. 653, post 60.

Post 21 Spesielle driftsutgifter – opplæring i norsk og samfunnskunnskap, kan overføres

Mål

Opplæringen i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere skal ha en høy kvalitet. Det krever et systematisk, langsiktig og målrettet utviklingsarbeid. Bevilgningen skal nyttes til å utvikle kompetanse, metoder, lærebøker og andre læringsressurser for den obligatoriske opplæringen i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere.

Oppfølging og kontroll

Vox er pålagt å rapportere til Arbeids- og inkluderingsdepartementet om utviklingen og det vil bli gjennomført møter på bakgrunn av disse rapportene.

Rapport for 2008 og 2009

I 2009 ble det bevilget 16,433 mill. kroner (inkludert overføring fra 2008) til faglig og pedagogisk utviklingsarbeid. Midlene er fordelt mellom Vox, IMDi og Fylkesmennene med henholdsvis 12,083

mill. kroner, 2,45 mill. kroner og 1,9 mill. kroner. Disse midlene dekker bl.a. lønnsutgifter til ansatte i Vox som arbeider med faglige og pedagogiske utviklingsoppgaver. Vox har fått et delegert ansvar for å ivareta det faglige og pedagogiske utviklingsarbeidet rettet mot opplæringen i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere. Det er et nært samarbeid mellom Vox og IMDi.

I 2008 ble det i samarbeid mellom IMDi og Vox gjennomført etterutdanningskurs for ca. 2 000 lærere over hele landet. Det er også utviklet en database med oversikt over kurstilbud i 50 timer samfunnskunnskap på et språk deltakeren forstår og tospråklige lærere som kan undervise i faget. Det er videre etablert en godkjenningsordning for private tilbydere av opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere. I de siste årene er det blitt satset på å oversette lærebøker i samfunnskunnskap til flere språk, og det foreligger nå lærebøker i samfunnskunnskap på 18 språk. Vox har utviklet opplæringsmaterieell rettet mot forbygging av tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og vold i nære relasjoner. Dette er oppfølging av tiltak i regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011), Handlingsplan mot kjønnslemlestelse (2008-2011) og Handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2008-2011).

Budsjettforslag for 2010

Regjeringen foreslår en bevilgning på 16,18 mill. kroner for 2010. Bevilgningen skal dekke utgifter til lønn for ansatte ved Vox, kurs for lærere, utvikling av lærebøker og eventuelle andre tiltak som kan bidra til å utvikle kvaliteten på opplæringen. Bevilgningen inkluderer 750 000 kroner til tiltak nr. 18 «Bevisstgjøring av nyankomne innvandrere om kjønnslemlestelse og konsekvensene» i Handlingsplanen mot kjønnslemlestelse.

Post 22 Norskprøver for voksne innvandrere

Utgifter til gjennomføring av norskprøvene ble i 2009 dekket over kap. 653, post 70.

Mål

I Læreplanen for norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere, som er en forskrift til introduksjonsloven, er det fastsatt at det skal være to avsluttende prøver i norsk, Norskprøve 2 og 3. Norskprøve 3 prøver norskferdigheter på et høyere nivå enn Norskprøve 2. Formålet med denne bevilgningen er å sikre en god og effektiv gjennomføring av prøvene.

Rapport for 2008 og 2009

Hver norskprøve består av en muntlig og skriftlig del. Midlene i 2008 ble nyttet til å gjennomføre 17 792 delprøver og ca. 9 000 var opp til prøve. I 2007 ble det gjennomført 14 074 delprøver og ca. 7 000 var oppe til prøve. Det gjennomføres prøver i februar, juni og i desember. I 2009 er det i februar og juni avlagt i alt 17 470 delprøver, 8 853 skriftlige prøver og 8 617 muntlige prøver. Ca. 9 000 personer har vært oppe til prøve hittil i 2009. Vox har ansvar for å gjennomføre prøvene.

Budsjettforslag for 2010

Regjeringen foreslår en bevilgning på 14,45 mill. kroner som omfatter utgifter til å utvikle prøver, gjennomføre prøvene, sensur og tilbakemelding til opplæringsstedene om resultatene.

Post 60 Tilskudd til opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere

Fram til 1. september 2005 var tilskuddsordningen for norskopplæring aktivitetsbasert med tilskudd pr. undervisningstime og pr. deltaker pr. time. Etter som tilskuddet ble gitt pr. gjennomført opplærings- og deltakertime uavhengig av hvor effektiv opplæringen var, ga tilskuddordningen kommunene svake incentiver til å utvikle opplæringsmetoder som sikrer et kvalitativt godt tilbud og stimulerer til god faglig progresjon. Rapporter og evalueringer viste at denne tilskuddordningen ikke stimulerte til gjennomstrømning og god måloppnåelse.

1. september 2005 ble det innført en ny tilskuddsordning som gjelder personer som omfattes av rett eller rett og plikt til opplæring i norsk og samfunnskunnskap etter introduksjonsloven, jf. St.prp. nr. 65 (2004–2005). De som har rett eller rett og plikt til opplæring i norsk og samfunnskunnskap

etter introduksjonsloven og som får oppholds- eller arbeidstillatelse som danner grunnlag for bosettingstillatelse etter 1. september 2005, omfattes av den nye ordningen. Den nye tilskuddordningen besto av et per capitatilskudd, et resultattilskudd og et skjønnstilskudd. Skjønnstilskuddet ble erstattet av et grunntilskudd i 2009.

Den nye tilskuddsordningen skal i større grad stimulere kommunene til å fremme effektivitet, gjennomstrømning og resultater i opplæringen. Videre skal kommunene stå friere med hensyn til bruk av midlene enn ved tidligere tilskuddsordning, og kommunene er gitt mulighet til å beholde et ev. overskudd av tilskuddet hvis de effektiviserer opplæringen gjennom hensiktsmessig organisering og god kvalitet.

De som har fått oppholds- eller arbeidstillatelse før 1. september 2005, vil kunne få norskopplæring etter en overgangsordning som er lik den tilskuddsordningen som gjaldt før 1. september 2005. Overgangsordningen vil vare til 1. september 2010. I tillegg er en ordning med norskopplæring for asylsøkere i mottak blitt gjeninnført fra 1. september 2007.

Per capitatilskuddet innebærer at kommunene skal motta tilskudd etter en enhetlig satsstruktur pr. person i målgruppen for opplæringen som bor i kommunen. Tilskuddet har to satser, en for personer fra Afrika, Asia, Oseania (eksklusiv Australia og New Zealand), Øst-Europa, Sør-Amerika og Mellom-Amerika og en lavere sats for personer fra Vest-Europa, Nord-Amerika, Australia og New Zealand. Begrunnelsen for å ha to satser er at de som har morsmål som ligger nær norsk og behersker det latinske alfabetet lærer norsk raskere enn andre. Ved fastsetting av satsenes størrelse er det tatt utgangspunkt i antatt behov for opplæring basert på foreliggende erfaringer og data.

Det nye tilskuddet (per capitatilskudd, grunntilskudd og resultattilskudd) gis til kommunene uavhengig av hvordan tilbudet organiseres. Kommunene må innenfor bestemmelsene i introduksjonsloven og forskriftene organisere all opplæring i norsk og samfunnskunnskap. Kommunene skal legge til rette tilbudet ut fra behovene til den enkelte bruker og kommunens muligheter.

En del små og mellomstore kommuner ga tilbakemelding om at de hadde problemer med å etablere et forsvarlig tilbud innenfor de gitte økonomiske rammene, og at dette ble synlig etter hvert som overgangsordningen fases ut. Dette bekreftet Rambøll Managements evaluering av tilskuddordningen. Årsaken til dette var bl.a. at per capitatilskuddet ikke tok hensyn til at utgifter pr. deltaker er høyere i kommuner med få personer som utløser per capitatilskuddet enn i kommuner med mange personer som utløser tilskudd. I statsbud-

sjettet for 2008 ble tilskuddet styrket med 95 mill. kroner som en engangsbevilgning. Disse midlene ble nyttet til basistilskudd for kommuner med mellom 4 og 150 personer i målgruppen for rett og plikt til opplæring pr. 15. januar 2008. Hver kommune i målgruppen fikk 370 000 kroner i basistilskudd i 2008, totalt 305 kommuner. Alle kommuner fikk i tillegg mulighet for å søke om skjønnsstilskudd. Kommuner med tre eller færre personer i målgruppen for rett og plikt til opplæring, og som ikke hadde mulighet for å samarbeide med andre kommuner, ble prioritert ved tildeling av disse skjønnsmidlene. Samlet ble det nyttet 125 mill. kroner til basistilskudd og skjønnsstilskudd i 2008. I 2009 ble skjønnsstilskuddet fjernet og det ble opprettet et grunntilskudd for alle kommuner med 1-150 personer i målgruppa for rett og rett og plikt til opplæring i norsk og samfunnskunnskap. Det er utbetalt grunntilskudd til 392 kommuner i 2009.

Resultattilskuddet gis til kommunene pr. beståtte norskprøve og har til hensikt å fremme resultater og gjennomstrømning i opplæringen.

Det er fordelaktig både ut fra et faglig og økonomisk synspunkt at kommunene samarbeider om opplæringen. Det forutsettes derfor at kommuner som allerede har inngått et interkommunalt samarbeid, viderefører dette. Departementet vil oppfordre til at kommuner som ikke har inngått et interkommunalt samarbeid, vurderer om dette kan være hensiktsmessig.

Mål

Målet med tilskuddordningen er å sikre at kommunene tilbyr opplæring til voksne innvandrere med rett og plikt eller rett til opplæring i norsk og sam-

funnskunnskap, slik at de lærer tilstrekkelig norsk til å fungere i yrkes- og samfunnslivet i løpet av de første fem årene i landet. Opplæringen skal starte så snart som mulig, og innen tre måneder etter at krav eller søknad om deltakelse blir fremsatt, og den skal holde god progresjon. Opplæringen skal skje i samsvar med introduksjonsloven.

Tildelingskriterier

Tilskudd til opplæring i norsk og samfunnskunnskap etter introduksjonsloven

Tilskuddsordningen omfatter tre deler; per capita-tilskudd, resultattilskudd og grunntilskudd.

Per capitatilskudd

Kommunen vil motta et tilskudd pr. person i målgruppen for rett og plikt eller bare rett til opplæring som har fått oppholds- eller arbeidstillatelse som danner grunnlag for bosettingstillatelse etter 1. september 2005.

Hittil har per capitatilskuddet blitt fordelt over fem år. Bakgrunnen er at kommunene har plikt til å tilby opplæring i inntil fem år fra den enkelte har fått oppholds- eller arbeidstillatelse første gang. Tilbakemelding fra kommunene viser at kommunene har den største delen av utgiftene for den enkelte i løpet av de første tre årene. Årsaken er at de fleste gjennomfører opplæringen i løpet av de første to-tre årene i Norge. I samsvar med dette foreslår Regjeringen å legge om til utbetaling over tre år. I en overgangsperiode innebærer det at en må ha forskjellige satser for dem som ble omfattet av rett og plikt/rett til opplæring før og etter 1. januar 2010.

Satser for per capitatilskuddet

Tilskuddsår	2009		2010 Utbetaling over 5 år		2010 Utbetaling over 3 år	
	Lav sats	Høy sats	Lav sats	Høy sats	Lav sats	Høy sats
År 1	8 600	23 000	9 000	24 400	10 400	27 000
År 2	12 300	32 800	13 200	34 200	18 200	48 500
År 3	10 900	29 300	11 100	30 000	11 700	31 900
År 4	3 500	9 400	3 500	9 400		
År 5	3 500	9 400	3 500	9 400		
Sum	38 800	103 900	40 300	107 400	40 300	107 400

Resultattilskudd

Formålet med dette tilskuddet er å rette oppmerksomheten mot resultater og gjennomstrømning i

opplæringen. Tilskuddet omfatter innvandrere som er omfattet av rett og plikt eller bare rett til opplæring i norsk og samfunnskunnskap. I 2010 vil tilskuddet være på 5 500 kroner pr. bestått muntlig

og skriftlig del av Norskprøve 2 og 3. Det innebærer at resultattilskuddet vil kunne variere fra 5 500 til 22 000 kroner pr. person, avhengig av hvor mange prøver den enkelte går opp til og består.

Grunntilskudd

For å bedre de økonomiske rammevilkårene for de små og mellomstore kommunene er det etablert et grunntilskudd for kommuner med 150 personer eller færre i personkretsen for rett og plikt eller rett til opplæring i norsk og samfunnskunnskap etter introduksjonsloven. Tilskuddet foreslås utbetalt i to satser, høy sats til de kommunene som har 4-150 personer i personkretsen og lav sats til de som har 1-3 personer i personkretsen. Høy sats vil utgjøre om lag 400 000 kroner og lav sats om lag 155 000 kroner i grunntilskudd. Antall personer i personkretsen registrert i NIR pr. 15. januar 2010 vil ligge til grunn for endelig fastsetting av satsene og utbetaling til kommunene. Tilskuddet gjør det også lettere for kommuner som ikke tidligere har bosatt flyktninger å etablere opplæring i norsk og samfunnskunnskap.

Overgangsordningen

Overgangsordningen er en videreføring av tilskuddsordningen som gjaldt før 1. september 2005. Ordningen omfatter alle over 16 år som har fått oppholds- eller arbeidstillatelse som danner grunnlag for bosettingstillatelse før 1. september 2005, og som ikke har tatt ut de timene de trenger for å lære norsk. Deltakere som har en utdanning fra før som tilsvarer norsk grunnskole kan få inntil 850 timer opplæring og deltakere som har liten eller ingen utdanning fra før, kan få inntil 3 000 timer opplæring. Asylsøkere 16-18 år får norskopplæring innenfor overgangsordningen. Overgangsordningen opphører 1. september 2010.

I overgangsordningen blir det utbetalt tilskudd pr. undervisningstime og pr. deltaker pr. time. Antall undervisningstimer og deltakertimer det skal gis tilskudd for fastsettes av fylkesmannen.

I overgangsordningen er tilskuddet pr. undervisningstime 437 kroner og tilskudd pr. deltaker pr. time er 26 kroner.

Norskopplæring for asylsøkere i mottak

Norskopplæring for asylsøkere i mottak ble gjeninnført fra 1. september 2007.

Norskopplæringen omfatter asylsøkere i ordinære mottak, som er over 16 år og som ikke har fått endelig vedtak. Ordningen gjelder ikke personer over 18 år som er omfattet av Dublin-prosedy-

ren. Asylsøkere som oppholder seg lenge i transittmottak fordi de har store helseproblemer, kan få norskopplæring. Asylsøkere kan få inntil 250 timer opplæring. Opplæringen avsluttes når den enkelte har fått 250 timer opplæring eller når de får avslag uten oppsettende virkning. Asylsøkere som får positivt vedtak har rett til opplæring i norsk og samfunnskunnskap etter introduksjonsloven.

Kommunene får tilskudd pr. person som omfattes av norskopplæring for asylsøkere. Tilskuddet for den enkelte utbetales i sin helhet det året asylsøkeren kommer til et ordinært mottak. Satsen for 2010 er 16 700 kroner.

Asylsøkere mellom 16 til 18 år får norskopplæring etter overgangsordningen, jf. omtalen av overgangsordningen ovenfor. Fra 1. september 2010 vil disse personene inngå i den ordinære ordningen med norskopplæring for asylsøkere.

Norskopplæring på Svalbard

I dag tilbyr Longyearbyen lokalstyre norskopplæring for voksne utenlandske statsborgere. Denne ordningen har vært finansiert gjennom overgangsordningen, som opphører 1. september 2010. Regjeringen mener det er av vesentlig betydning for longyearbysamfunnet at det gis norskopplæring for nyankomne utenlandske statsborgere. Tiltaket finansieres fra 2010 over Justisdepartementets budsjett, jf. kap. 480, post 50 (Svalbardbudsjettet).

Oppfølging og kontroll

Fra 1. januar 2008 har Arbeids- og inkluderingsdepartementet overført ansvaret for å forvalte tilskuddsordningen for norskopplæring til IMDi. Fylkesmennene har ansvar for tilskuddforvaltningen på regionalt nivå.

Kommunene skal ikke legge fram særskilt regnskap for den per capitabaserte ordningen. Gjennom Beregningsutvalgets kartlegging vil en få oversikt over om det er et rimelig samsvar mellom kommunesektorens utgifter til opplæring i norsk og samfunnskunnskap og statstilskuddet. Gjennomført norskopplæring for den enkelte som omfattes av rett og/eller plikt til opplæring blir registrert i NIR. Norskopplæring for asylsøkere vil også bli registrert i NIR. Dersom kommunene gjennomfører opplæring i henhold til introduksjonsloven og norskopplæring for asylsøkere til lavere kostnad enn mottatt tilskudd, beholdes tilskuddet uavkortet. Bare hvis disse tilskuddene er utbetalt på feilaktig grunnlag, vil det bli foretatt avregning. Deltakere, timer og grupper i overgangsordningen blir registrert i Grunnskolen

informasjonssystem (GSI). Hvis opplæringen det er gitt tilskudd til etter overgangsordningen ikke er gjennomført i samsvar med fylkesmannens godkjenning, blir det foretatt avregning.

Rapport for 2008 og 2009

Per 1. oktober 2008 var det ca. 26 000 deltakere i norskopplæringen. Pr. 1. juni 2009 hadde antall deltakere anslagsvis økt til i underkant av 35 000. Anslaget er usikkert. Årsaken til veksten er at en større andel av innvandrere deltar i norskopplæring og økning i antall asylsøkere.

I 2008 deltok 6 600 asylsøkere i norskopplæring. Om lag 66 pst. av 10 000 asylsøkere som kom

i 2008 og som var omfattet av tilbudet, hadde gjennomført eller begynt opplæringen pr. august 2009.

Budsjettforslag for 2010

Regjeringen foreslår en bevilgning på 1 679,686 mill. kroner. Av dette vil ca. 79 mill. kroner bli benyttet til overgangsordningen, ca. 195 mill. kroner til norskopplæring for asylsøkere og ca. 1 405 mill. kroner til opplæring i norsk og samfunnskunnskap for dem som har rett og plikt/rett til opplæring etter introduksjonsloven.

Bevilgningen inkluderer en økning på 24,9 mill. kroner pga. omleggingen av utbetaling av per capitatilskuddet over tre år.

Kap. 3653 Opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Norskopplæring i mottak, ODA-godkjente utgifter		103 580	175 731
	Sum kap. 3653		103 580	175 731

Post 01 Norskopplæring i mottak, ODA-godkjente utgifter

Visse utgifter knyttet til asylsøkere og flyktninger det første året i Norge kan i henhold til OECD/

DACs statistikkdirektiv godkjennes som offisiell utviklingshjelp. Det foreslås at 175,731 mill. kroner av utgiftene på kap. 653 post 60 blir rapportert inn som utviklingshjelp. Tilsvarende beløp inntektsføres på kap. 3653, post 01.

Resultatområde 5 Nasjonale minoriteter

Strategisk mål

Regjeringen vil legge til rette for at personer som tilhører nasjonale minoriteter skal kunne uttrykke, opprettholde og videreutvikle sin identitet, sitt språk og sin kultur. Regjeringen vil også bidra til at personer som tilhører nasjonale minoriteter får anledning til effektiv deltakelse i saker som berører dem.

Ansvar og arbeidsoppgaver

Norsk politikk overfor nasjonale minoriteter er forankret i internasjonale menneskerettighetskonvensjoner, som bl.a. Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter, Den europeiske pakt for regions- eller minoritetsspråk (minoritetsspråkpakten) og FN-konvensjon om sivile og politiske rettigheter.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har ansvaret for samordning av statlig politikk som berører nasjonale minoriteter i Norge. Fagdepartementene har ansvar for å følge opp gjennomføringen av den statlige politikken overfor de nasjonale minoritetene innenfor sine sektorer. Regjeringen understreker at kommuner og fylkeskommuner har den samme plikt som staten til å bidra til å oppfylle de minoritetspolitiske forpliktelsene som Norge har tatt på seg.

Arbeids- og inkluderingsdepartementets innsats på området blir finansiert over programkategori 09.70 Nasjonale minoriteter.

Tilstandsvurdering, utviklingstrekk og utfordringer

Med nasjonale minoriteter forstås etniske grupper med lang tilknytning til Norge. Jøder, kvener, rom (sigøynere), romanifolket/tatere og skogfinner er definert som nasjonale minoriteter i Norge.

Politikken som omhandler nasjonale minoriteter bygger på prinsippet om likeverd og ikke-diskriminering. Minoritetsgrupper kan være sårbare i et demokrati der det er lagt vekt på flertallsstyre. For å fremme reell likestilling kan det derfor være nødvendig å gjennomføre særskilte tiltak for å

styrke en eller flere minoritetsgruppers stilling på ulike samfunnsområder.

Det er fremdeles behov for å videreutvikle politikk og tiltak for å følge opp Europarådets rammekonvensjonen om beskyttelse av nasjonale minoriteter. Norge leverte sin andre rapport om gjennomføringen av Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter høsten 2005. Ministerkomiteen i Europarådet vedtok sin andre uttalelse om Norges gjennomføring av rammekonvensjonen den 20. juni 2007.¹⁸ Resolusjonen peker på mange positive tiltak, men anbefaler Norge bl.a. å bedre situasjonen til rom og romanifolket/tatere og å styrke kvensk språk.

Regjeringen la fram Handlingsplan for å bedre levekårene for rom i Oslo i juni 2009. Målgruppen for handlingsplanen er rom som er folkeregistrert i Norge og som selv definerer seg som rom, med norsk eller utenlandsk statsborgerskap. Tiltakene i handlingsplanen skal bidra til å gjøre allerede etablerte offentlige ordninger, innen f.eks. utdanning, sysselsetting, helse og bolig, mer tilgjengelig for rom. Tiltakene skal bidra til å bekjempe den diskrimineringen som norske rom daglig utsettes for.

Kvensk språk ble i 2005 anerkjent som et eget språk i Norge. Regjeringen vil prioritere arbeidet med å utvikle en politikk for å beskytte og fremme kvensk språk. Arbeidet vil skje i samarbeid med kvenske miljøer. En slik prioritering vil være i tråd med rekommandasjoner fra Europarådet angående Norges oppfølging av minoritetsspråkpakten, og med de målsetninger som er skissert i St.meld. nr. 35 (2007-2008) Mål og mening – Ein heilskapleg norsk språkpolitikk (språkmeldingen). I språkmeldingen heter det bl.a. at aktiv statlig medvirkning er nødvendig for at arbeidet med revitalisering av kvensk språk skal lykkes.

Det pågår en debatt innenfor flere av de nasjonale minoritetene om hvordan man ønsker gruppen skal omtales av staten og storsamfunnet for øvrig. Fra statens side må prinsippet om selvidentifisering legges til grunn, slik at bruken av etniske betegnelser i offisielle dokumenter speiler synet til

¹⁸ http://www.regjeringen.no/Upload/AID/temadokumenter/nasjonale_minoriteter/nasjmin_europaradets_andre_resolusjon_eng.pdf

de som selv opplever tilhørighet til den aktuelle minoriteten. I noen tilfeller der det er uenighet internt, har departementet valgt å ta med to alternative betegnelser på den samme gruppen. I denne proposisjonen er betegnelsen på gruppen romani-folket/taterne oppdatert, ved at betegnelsen «reisende» er tatt ut. Dette er i tråd med utvikling i ønskene innenfor gruppa selv. Bruk av betegnelsen «sigøyner» i parentes, som forklaring til betegnelsen «rom», vil etter hvert falle bort. «Rom» er den betegnelsen som benyttes av de aller fleste innen gruppen, og kunnskapen om denne preferansen er nå i ferd med å etablere seg i språkbruken i samfunnet for øvrig. Det har også i det siste vært debatt om bruken av betegnelsen kvener. En

del personer innenfor denne minoriteten ønsker heller å bli omtalt som «norskfinner». Departementet vil derfor i 2010 ha dialog med aktuelle organisasjoner om hvilken eller hvilke betegnelser det er ønskelig å benytte.

Som samordningsdepartement skal Arbeids- og inkluderingsdepartementet arbeide for helhet og sammenheng i politikken som berører nasjonale minoriteter, på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer. For å få til dette ønsker departementet å videreutvikle dialogen med de nasjonale minoritetene om prioriteringer og utforming av tiltak. Videre vil det være viktig å øke kunnskapen om de nasjonale minoritetene, både i forvaltningen og i befolkningen generelt.

Målstruktur

Mål for resultatområde 5 Nasjonale minoriteter

Hovedmål	Delmål
Sikre de nasjonale minoritetens kultur, språk og identitet	<ol style="list-style-type: none"> 1. Legge til rette for at de nasjonale minoritetene sikres effektiv deltakelse 2. Sikre at offentlig forvaltning betjener brukere med bakgrunn i en nasjonal minoritet på en god måte 3. Innsats mot diskriminering av nasjonale minoriteter 4. Fremme bevaring og utvikling av nasjonale minoriteters språk 5. Utvikle et godt kunnskapsgrunnlag om de nasjonale minoritetene 6. Helhet og sammenheng i politikken for nasjonale minoriteter, nasjonalt og internasjonalt

Hovedmål: Sikre de nasjonale minoritetenes kultur, språk og identitet

Delmål 1. Legge til rette for at de nasjonale minoritetene sikres effektiv deltakelse

Rapport og status

Norske myndigheter har forpliktet seg til å legge forholdene til rette, slik at personer som tilhører de nasjonale minoritetene skal kunne sikres aktiv deltakelse i alle deler av samfunnslivet, og da særlig i de saker som berører dem, jf. Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter, artikkel 15.

Tilskuddsordningen Tilskudd til nasjonale minoriteter har vært et viktig virkemiddel for å legge til rette for dialogen mellom de nasjonale minoritetene og myndighetene. Regjeringen har siden 2006 økt tilskuddsposten med ca. 3,5 mill. kroner, fra 2 mill. kroner til ca. 5,5 mill. kroner. Formålet med ordningen er å støtte frivillige orga-

nisasjoner og andre organisasjoner som har basis i en nasjonal minoritet. Tilskuddsordningen er evaluert av International Research Institute of Stavanger AS (IRIS). Evalueringen viser at tilskuddsordningen har bidratt til å legge til rette for oppbygging og utvikling av de nasjonale minoritetens organisasjoner.

I arbeidet med å forbedre dialogen mellom de nasjonale minoritetene og myndighetene ble Kontaktforum mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndigheter etablert i 2003. Kontaktforumet har møte minst en gang i året. Departementet gjennomfører også bilaterale møter med de som ønsker det, både stiftelsesbaserte organisasjoner og uorganiserte.

Stortinget vedtok i revidert nasjonalbudsjett for 2004 å opprette et Romanifolkets/taternes kulturfond på 75 mill. kroner. Avkastningen av fondet skal benyttes som en kollektiv oppreisning til romanifolket for tidligere overgrep. Vedtekter for bruken av avkastningen av fondet ble fastsatt ved kgl.res.

12. oktober 2007. Stiftelsen, som skal forvalte fondets avkastning, kom i ordinær drift i 2008. Styret i stiftelsen velges årlig og består i hovedsak av medlemmer fra romanifolkets organisasjoner. Stiftelsen tildeler midler til prosjekter og tiltak som kan bidra til å gjenreise, utvikle og synliggjøre denne nasjonale minoritetens kultur og historie.

Strategier og tiltak

Regjeringen prioriterer arbeidet med å legge til rette for oppbygging og utvikling av de nasjonale minoritetenes organisasjoner. En slik prioritering vil bidra til at de nasjonale minoritetene selv gis mulighet til å formulere og fremme egne interesser. Kriterier for tildeling av organisasjonsstøtte til nasjonale minoriteter har vært gjennomgått i 2009 i en arbeidsgruppe hvor de nasjonale minoritetenes organisasjoner har deltatt.

I tråd med Handlingsplan for å bedre levekårene for rom i Oslo vil ev. prosjektsøknader som har til formål å gi informasjon og opplæring i organisasjonsarbeid blant rom bli prioritert. Videre er Arbeids- og inkluderingsdepartementet innstilt på å prioritere ytterligere støtte til organisasjoner med tilknytning til rom innenfor kap. 670 Nasjonale minoriteter, post 60 Tiltak for rom.

Regjeringen vil etablere et fast samråd mellom rom og norske myndigheter, ledet av Arbeids- og inkluderingsdepartementet. I samrådet vil ulike problemstillinger som opptar rom bli drøftet. Oslo kommune og aktuelle departementer og faginstanser vil bli invitert til å delta i samrådet etter behov. Det tas sikte på å invitere rom til et første møte i samrådet høsten 2009.

Regjeringen legger stor vekt på god og tett dialog med de kvenske miljøene i Norge. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har innført faste møter med Norske Kveners Forbund i forkant av de årlige statsbudsjettprosessene.

Delmål 2. Sikre at offentlig forvaltning betjener brukere med bakgrunn i en nasjonal minoritet på en god måte

Rapport og status

De nasjonale minoritetene gir uttrykk for at de ofte ikke når fram i kontakt med offentlig forvaltning. Det er varierende kunnskap i forvaltningen, både lokalt og sentralt, om de nasjonale minoritetene og om statens forpliktelser overfor nasjonale minoriteter og de krav disse forpliktelsene stiller til forvaltningen.

Regjeringen la fram Handlingsplan for å bedre levekårene for rom i Oslo i juni 2009. Tiltakene i handlingsplanen er utformet med sikte på å bidra

til å gjøre allerede etablerte offentlige ordninger, innen f.eks. utdanning, sysselsetting, helse og bolig, mer tilgjengelig for rom. Rom opplever det som vanskelig å oppsøke statlige/kommunale etater som bl.a. NAV-kontor, kommunale boligkontorer, sosialkontorer og legesentre.

Med støtte fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet har Oslo kommune i samarbeid med rom utviklet et prosjekt for å øke lese- og skriveferdighetene, i tillegg til digitale ferdigheter og matematikkunnskaper, hos unge voksne rom. Ved å bedre basiskunnskapen hos foreldregenerasjonen håper man på sikt å kunne bidra til bedre kontinuitet og gjennomføring av obligatorisk grunnskole for rombarna.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har sammen med Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet bidratt til prosjektet «Romani/taterfolket – fra barn til voksen». Formålet med prosjektet har vært å synliggjøre romanifolkets/taternes kultur i barnehagen og skolen, samt å identifisere miljøfaktorer som er av betydning for romanelevens og -førskolebarns trivsel i skolen og barnehagen. Det er lagt vekt på å finne tiltak som gjør det mulig for folk av romani-/taterslekt å videreføre sin reisekultur uten at barna mister eller forringer sin skolegang. Tiltakene er gjennomført i samarbeid med Taternes Landsforening. Prosjektet avsluttes i 2009, og det skal være en avslutningskonferanse i november 2009. Det skal vurderes hvordan prosjektet kan få en varig videreføring.

Strategier og tiltak

Regjeringen foreslår at det i 2010 blir tildelt 5,47 mill. kroner over kap. 670 Nasjonale minoriteter, post 60 Tiltak for rom i regi av Oslo kommune. Midlene skal bl.a. settes av til voksenopplæringstiltaket for unge voksne rom i regi av Oslo kommune og til tiltak i handlingsplanen for å forbedre levekårene til rom i Oslo.

En satsing på utdanningstiltak for rom vil på lang sikt bedre roms levekår og bidra til å utjevne sosioøkonomiske forskjeller mellom flertallsbefolkningen og rom. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil i samarbeid med Oslo kommune etablere voksenopplæringstiltaket som en fast ordning. Departementet vil også utrede spørsmålet om å utvikle voksenopplæringsprosjektet til også å kunne tilby mer yrkesrettet opplæring for å kvalifisere rom for lønnet sysselsetting. Flere tiltak vil kunne bli vurdert for personer fra romgruppen, f.eks. bedre tilrettelagt bruk av kvalifiseringsprogrammet og arbeidsforberedende kurs. Vurdering av disse spørsmålene vil måtte skje i dialog med rom, Oslo kommune og Arbeids- og velferdsetaten.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil i samarbeid med fagmiljøer ta initiativ til at det utvikles kompetansehevede kurs og seminarer om roms kultur og levesett. Målgruppen vil være ansatte i arbeids- og velferdsforvaltningen, Husbanken, lokale boligkontor, primærhelsetjenesten, skolesektoren osv. Rom vil være viktige dialogpartnere og ressurspersoner i utviklingen og gjennomføringen av kursene/seminarene.

Kunnskapsdepartementet gir tilskudd til opplæring i finsk som andrespråk i grunnskolen og videregående opplæring. Målet med tilskuddet til grunnskolen er å bidra til finansieringen til kommuner og private skoler i Troms og Finnmark som gir elever med kvensk-finsk bakgrunn opplæring i samsvar med rettighetene som fremgår av § 2-7 i opplæringsloven, og å medvirke til å styrke lærernes kompetanse i finsk. Det er videre et mål å gi finskopplæring til elever i videregående opplæring som ønsker det, og det gis tilskudd til fylkeskommuner og private skoler som gir slik opplæring. Læreplan i finsk som andrespråk omtaler både finsk og kvensk språk og kultur. Tilskuddsordningen er under evaluering i 2009.

Kunnskapsdepartementet gir også tilskudd til tiltak for å bedre språkforståelsen blant minoritetspråklige barn i førskolealder. Barn som tilhører nasjonale minoriteter er omfattet av tilskuddsordningen. Nærmere omtale av tilskuddsordningen finnes i Prop. 1 S (2009-2010) for Kunnskapsdepartementet.

Delmål 3. Innsats mot diskriminering av nasjonale minoriteter

Rapport og status

Europarådet har pekt på behov for bedre kunnskap i det norske samfunn om de nasjonale minoritetene. Informasjon og økt kunnskap om nasjonale minoriteter og deres kulturuttrykk vil kunne motvirke diskriminering og negative holdninger. Diskriminering av de nasjonale minoritetene omfattes av Likestillings- og diskrimineringsombudets ansvarsområde.

Det er fremdeles slik at diskriminering er et problem for personer som tilhører nasjonale minoriteter. Det gjelder både i kontakt med det offentlige og på det private området. Når det gjelder rom og romani opplever disse diskriminering bl.a. på boligmarkedet, serverings- og overnattingssteder.

Strategier og tiltak

Tiltak mot diskriminering og rasisme rettet mot samer, nasjonale minoriteter og innvandrere grupper blir av myndighetene sett i sammenheng. De

nye instrumentene for å hindre diskriminering og fremme likestilling, diskrimineringsloven og diskrimineringsombudsloven, er viktige også for de nasjonale minoritetene.

Tilskudd til nasjonale minoriteter kan bl.a. brukes til å dokumentere diskriminering, til holdningsskapende arbeid og til å formidle kunnskap om situasjonen til minoritetene, jf. kap. 670 Nasjonale minoriteter, post 70 Tilskudd til nasjonale minoriteter.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil i samarbeid med aktuelle fagdepartementer utarbeide et eget informasjonsmaterieell om nasjonale minoriteter. Utviklingen av et slikt informasjonsmaterieell vil utarbeides i samråd med de nasjonale minoritetene.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet utgir det elektroniske nyhetsbrevet Nytt om nasjonale minoriteter. Målsetningen er å spre kunnskap om nasjonale minoriteter til allmennheten og å nå ut til de nasjonale minoritetene selv med aktuell informasjon.

Europarådet har utviklet en såkalt «Teaching kit» for romførskelebar. ¹⁹ Kunnskapsdepartementet vil oversette denne til norsk og sørge for at denne blir distribuert til aktuelle kommuner/bydel. Kunnskapsdepartementet vil, i samarbeid med Oslo kommune, spre informasjon om romkulturen til aktuelle barnehager, både gjennom kompetanseheving for ansatte og tilbud om kulturaktiviteter i barnehage. Utdanningsdirektoratet skal videreutvikle nettressurser i samarbeid med Skolverket i Sverige på romanes og om rom. Utdanningsdirektoratet ferdigstiller et nettbasert informasjons- og veiledningsmaterieell om rom som minoritet i et flerkulturelt samfunn innen skolestart 2010, jf. temaheftet som publiseres ved skolestart om «Taterne som minoritet i et flerkulturelt samfunn» for grunnskole og videregående opplæring.

Barne- og likestillingsdepartementet vil utarbeide informasjon om rom, rettet mot instanser som møter barn, dvs. både barnevernet, barnehager og skoler. Informasjonen vil bli utarbeidet i nært samarbeid med gruppen selv.

Delmål 4. Fremme bevaring og utvikling av nasjonale minoriteters språk

Rapport og status

Norge har forpliktet seg internasjonalt til å bevare og styrke de nasjonale minoritetens språk. Den europeiske pakt for regions- eller minoritetsspråk (minoritetsspråkpakten), som Norge ratifiserte i 1993, er særlig aktuell. Kvensk, romani (romani-

¹⁹ http://www.coe.int/t/dg4/education/roma/default_en.asp

folkets språk) og romanes (roms språk) er omfattet av de generelle delene av konvensjonen (art. 1-7). Norge avga sin fjerde rapport til Europarådet om oppfølgingen av Minoritetsspråkpakten i juni 2008, og i februar 2009 gjennomførte Europarådets ekspertkomité den oppfølgende eksaminasjonen av norske myndigheter. Ansvaret for samordning av regjeringens arbeid med minoritetsspråkpakten er i 2009 lagt til Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Tilsvarende er ansvaret for oppfølgingen av samelovens språkregler overført Arbeids- og inkluderingsdepartementet, jf. omtale under Resultatområde 6 Samiske formål.

I språkmeldingen er det understreket at Kultur- og kirke departementet likevel har det overordnede språkpolitiske ansvaret også for samisk og nasjonale minoriteters språk, og at det å verne og styrke disse språkene vil inngå som en del av den, nye helhetlige språkpolitikken som er skissert i meldingen. I tråd med dette vil også Språkrådet, statens fagorgan i språkspørsmål, få utvidet sitt ansvarsområde til også å omfatte andre språk enn norsk. Det vil i regi av Kultur- og kirke departementet bli satt ned en arbeidsgruppe for å vurdere hvordan et slikt utvidet ansvar kan konkretiseres og avgrenses.

En egen navnekonulent for kvensk har, med finansiering fra Språkrådet, de senere årene gjennomført et par mindre innsamlingsprosjekter av kvenske stedsnavn i noen finnmarkskommuner. Det er imidlertid stort behov for et supplerende innsamlingsprosjekt på mer systematisk grunnlag. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i 2009 derfor tildelt midler til et prosjekt i regi av Varanger museum som skal samle inn kvenske navn på nett og kart og kvalitetssikre kvenske lokale stedsnavn.

Kainun instiutti – Kvensk institutt (tidligere Kvæntunet) er det fremste virkemiddelet i arbeidet for å styrke kvensk språk og kultur. Instituttet er lokalisert til Børselv i Porsanger kommune. I statsbudsjettet for 2009 ble det gitt en økning på 1 mill. kroner til Kainun instiutti, slik at samlet tilskudd under Kultur- og kirke departementets budsjett kom opp i 4,5 mill. kroner.

Regjeringen legger vekt på å fremme og utvikle kvensk språk gjennom utviklingen av kvenske språksentre. Oppbygging av slike sentre vil ha stor betydning for revitaliseringen av kvensk språk og kultur. I 2009 er det over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett tildelt forprosjektmidler til utredning av kvenske språksentre i Vadsø og Porsanger. Departementet har også gitt prosjektmidler til Storfjord kommune, som vil etablere et språksenter som har ansvar for både kvensk/finsk og samisk språk. Senteret vil bli etablert i samarbeid med Sametinget, Troms fylkeskommune og

Storfjord kommune. Dette er det første språksentret av sitt slag i Norge. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i tillegg tildelt tilskudd til følgende prosjekter:

- Halti kultursenter i Nordreisa – Dokumentasjon og formidling av kvenkulturen i Troms og holdningsskapende arbeid/revitalisering av kvensk språk og kultur i Nord-Troms
- Storfjord kommune – Forprosjektet *Samarbeidsplattform* (et prosjekt for å involvere representanter for språkbrukere og ressursmiljøer fra nasjonale minoriteter i utviklingsarbeidet innen språk og kultur)

Kultur- og kirke departementet har i 2009 gitt Taternes Landsforening 300 000 kroner til å videreføre sitt språkprosjekt Romani hvor de arbeider med innsamling, oversettelse og skriftliggjøring av taterspråk/romani i Norge. Departementet har også tidligere støttet prosjektet.

Strategier og tiltak

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil fortsatt bidra til å fremme og utvikle kvensk språk, bl.a. gjennom å bidra til utvikling av kvenske språksentre.

Som varslet i språkmeldingen vil det bli vurdert en større konferanse om revitalisering av kvensk språk, hvor representanter fra kvenene, alle de aktuelle departementene og representanter for relevante fagmiljøer vil bli invitert. Konferansen vil være viktig for konkretiseringen av kvensk språkutvikling. Språkmeldingen peker også på betydningen av arbeidet med standardisering av kvensk språk. Kainun instiutti – Kvensk institutt har oppnevnt fem medlemmer til et kvensk språkråd som skal lede standardiseringsarbeidet.

Videre vil det bli vurdert hva som skal til for å videreutvikle og styrke den kvenske avisen Ruijan Kaiku, og i samarbeid med NRK hva som kan gjøres for å få til et bedre radiotilbud på kvensk enn hva som er tilfelle i dag.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil videreføre tilskuddet til avisen Ruijan Kaiku i 2010, jf. kap. 601, post 70 og kap. 670, post 70. Over Kultur- og kirke departementets kap. 326 Språk-, litteratur og bibliotekformål, post 55 Norsk kulturfond ytes det tilskudd til tidsskrift og ymse enkeltpublikasjoner. Ruijan Kaiku mottar 1 mill. kroner i tilskudd under denne posten i 2009. Tilskuddsordningen forvaltes av Norsk kulturråd.

Universitetet i Tromsø gir videreutdanning i kvensk språk og kultur. Studiet er nettbasert og består av emner i språk, kultur og litteratur på til sammen 60 studiepoeng. I tillegg tilbys det ved Universitetet i Tromsø studier i finsk på alle nivåer.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Kultur- og kirkedepartementet vil fortsette dialogen med romanifolket og rom angående utvikling av språktiltak overfor romani og romanes. Behovet for en slik dialog om utforming av tiltak for vern og utvikling av romani og romanes er også understreket i St.meld. nr. 35 (2007-2008) Mål og mening – Ein heilskapleg språkpolitikk (språkmeldingen).

Delmål 5. Utvikle et godt kunnskapsgrunnlag om de nasjonale minoritetene

Rapport og status

Det er behov for økt kunnskap om de nasjonale minoritetene som et grunnlag for regjeringens politikktutvikling. Det foreligger pr. i dag få offentlige utredninger og relativt lite forskningsmateriale om de nasjonale minoritetene. Forskning vedrørende de nasjonale minoritetene har store etiske utfordringer. Nasjonale minoriteter har gjennom historien vært utsatt for overgrep, samtidig som det er snakk om små grupper som er lette å identifisere. Dialogen mellom forskningsmiljøene og de nasjonale minoritetene må derfor ha som mål å skape tillit, slik at en nærmere plan for forskning om nasjonale minoriteter kan utformes og fastsettes. Arbeids- og inkluderingsdepartementet ser det som avgjørende at de nasjonale minoritetene selv får ta del i utviklingen av planen. På bakgrunn av tilbakemelding fra de nasjonale minoritetene er det foreløpig aktuelt med forskningsprosjekter for romanifolket og kvenene.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har videreført prosjektet «Romanikultur, språk og opprinnelse» i regi av Norges forskningsråd. Deler av prosjektet forventes avsluttet i 2009.

Museer spiller sammen med arkiv og bibliotek en viktig rolle i arbeidet med å presentere ulike former for kunnskapskilder og informasjon. For museer har dette arbeidet to hovedmål: 1) Å legge forholdene til rette for at minoritetene selv skaffer og produserer kunnskap om seg selv, slik at de kan bevare, utvikle og uttrykke sin kultur og 2) å produsere og formidle kunnskap om nasjonale minoriteter og bidra til at alle får bedre kunnskap om de nasjonale minoritetene.

ABM-utvikling – Statens senter for arkiv, bibliotek og museum prioriterer arbeidet med dokumentasjon og formidling av de nasjonale minoritetenes kultur. Også flere norske museer arbeider med dette.

Romaniavdelingen ved Glomdalsmuseet er sentral for arbeidet med romanifolkets/taternes språk, historie og kultur. Vadsø museum – Ruija kvenmuseum (konsolidert med Varanger museum

IKS) arbeider også med dokumentasjon og spørsmål om kvenkultur.

Norsk skogfinsk museum er basert på samlingene til Gruetunet og Finnetunet. Regjeringen foreslår å øke bevilgningen til museet med 350 000 kroner over Kultur- og kirkedepartementets budsjett i 2010.

Jødisk museum i Oslo arbeider med dokumentasjon, forskning og formidling av kunnskap om jødisk kultur, tradisjon og historie.

Arbeidet med å sikre de nasjonale minoritetens kulturminner inngår som en del av Riksantikvarens ordinære arbeid.

Strategier og tiltak

Europarådet etterlyser bedre datagrunnlag om nasjonale minoriteter. Arbeids- og inkluderingsdepartementet ser det som avgjørende at utviklingen av kunnskapsgrunnlaget om de nasjonale minoritetene skjer i samarbeid mellom de nasjonale minoritetene selv, berørte departementer, forskningsmiljøene og Norges forskningsråd.

For mange rom er reising en viktig del av deres kultur. Erfaringer viser at roms seminomadiske livsstil gir særlige utfordringer når det gjelder rombarnas rett og plikt til grunnopplæring. Kunnskapsdepartementet vil ta initiativ til at et utredningsarbeid blir igangsatt for nærmere å avklare forholdet mellom norsk og internasjonal rett på opplæringsområdet.

Det finnes pr. i dag ingen systematisk kunnskap om roms boligsituasjon, men det er grunn til å tro at mange av dem har svært ustabile og utilfredsstillende boforhold. Med mål om økt kunnskap om roms boforhold, skal Husbanken innen 31. desember 2009 gjennomføre en kartlegging, gi en vurdering av resultatene og foreslå eventuelle tiltak for videre arbeid.

Delmål 6. Helhet og sammenheng i politikken for nasjonale minoriteter, nasjonalt og internasjonalt

Rapport og status

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har samordningsansvaret for statlig politikk som berører de nasjonale minoritetene i Norge. Samtidig gjelder departementenes sektoransvar, innen bl.a. kultur, utdanning og helse. Forvaltningen på kommunalt og fylkeskommunalt nivå har også et ansvar for å følge opp de menneskerettighetsforpliktelser som Norge har påtatt seg. Dialogen mellom ulike sektorer og mellom ulike nivå i forvaltningen har vist seg viktig for å få en helhetlig utvikling av politikken overfor nasjonale minoriteter. Et eksempel

på dette er dialogen mellom departementet og Oslo kommune om situasjonen for rom.

Strategier og tiltak

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil i samtaler med KS drøfte hvordan man kan organisere et nærmere samarbeid om kommunenes arbeid med nasjonale minoriteter.

Mange europeiske land har en større andel nasjonale minoriteter enn Norge og har lengre erfaring med utvikling av politikk overfor gruppene. Deltakelse i internasjonale fora er derfor et viktig grunnlag for arbeidet med å utvikle politikken overfor de nasjonale minoritetene, spesielt på nordisk, men også på europeisk nivå. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil videreføre det nordiske samarbeidet på embetsmannsnivå og delta i ekspertgrupper i Europarådet og i OSSE-sammenheng.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil arbeide for at representanter fra de nasjonale minoritetene i større grad får anledning til å delta i nordiske og internasjonale fora der spørsmål som særlig berører de nasjonale minoritetenes kultur, språk og identitet drøftes.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Kultur- og kirke departementet vil videreføre Samarbeidsgruppe nasjonale minoriteter – kultur, hvor også ABM-utvikling, Norsk kulturråd og Riksantikvaren deltar. Formålet med dette forumet er å bedre samordningen og informasjonsflyten mellom statlige aktører som jobber med kulturpolitikk overfor nasjonale minoriteter.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet representerer Norge i Europarådets ekspertkomité for romspørsmål (MG-S-ROM) og i ekspertkomiteen for nasjonale minoriteter (DH-MIN). Arbeids- og inkluderingsdepartementet deltar også etter behov på relevante møter i OSSE, spesielt på møter der spørsmål om rom tas opp.

Programkategori 09.70 Nasjonale minoriteter

Utgifter under programkategori 09.70 fordelt på kapitler

		(i 1 000 kr)			
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
670	Nasjonale minoriteter	20 638	14 786	14 835	0,3
	Sum kategori 09.70	20 638	14 786	14 835	0,3

Utgifter under programkategori 09.70 fordelt på postgrupper

		(i 1 000 kr)			
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
60-69	Overføringer til kommuneforvaltningen			5 470	
70-89	Andre overføringer	20 638	14 786	9 365	-36,7
	Sum kategori 09.70	20 638	14 786	14 835	0,3

Bevilgninger til nasjonale minoriteter

Det tildeles midler til nasjonale minoriteter over Arbeids- og inkluderingsdepartementets, Kultur- og kirkedepartementets og Kunnskapsdepartementets budsjetter.

Bevilgninger til nasjonale minoriteter

Dep	Tiltak	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
AID	Nasjonale minoriteter	20 638	14 786	14 835
AID	Forskningsmidler	1 200	1 000	1 000
AID	Den kvenske avisa Ruijan Kaiku	400	400	400
KKD	Den kvenske avisa Ruijan Kaiku	782	1 000	1
KKD	Glomdalsmuseet, drift ²	10 017	10 458	3
KKD	Kainun institutti – Kvensk institutt, drift	3 533	4 533	4 678
KKD	Varanger museum, drift ³	4 247	6 934	7 156
KKD	Jødisk museum	1 841	2 341	2 416
KKD	Norsk skogfinsk museum	1 543	2 043	2 393
KD	Tilskudd til opplæring i finsk i grunnskolen og den videregående skolen	7 333	8 973	9 260
KD	Nasjonale minoriteter ⁴	2 000 ⁵	2 000 ⁶	3 500

¹ Tilskudd til den kvenske avisen Ruijan Kaiku gis over kap. 326, post 55. Tilskuddsordningen forvaltes av Norsk kulturråd. Tilskuddet for 2010 fordeles på et senere tidspunkt.

² Bevilgningene omfatter også virksomheter ved Glomdalsmuseet og Varanger museum som ikke er knyttet til nasjonale minoriteter.

³ Glomdalsmuseet skal etter planen inngå i den konsoliderte enheten Hedmark fylkesmuseum, som skal være i drift fra 1. januar 2010. I statsbudsjettet for 2010 foreslås en økning på 3 mill. kroner til denne enheten.

⁴ Midlene bevilges over kap 226, post 21

⁵ Basert på tildelingsbrev for 2008 til Utdanningsdirektoratet

⁶ Basert på tildelingsbrev for 2009 til Utdanningsdirektoratet

Kap. 670 Nasjonale minoriteter

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
60	Tiltak for rom, <i>kan overføres</i>			5 470
70	Tilskudd til nasjonale minoriteter	4 300	5 489	5 665
71	Avkastning av Romanifolkets/taternes kulturfond	13 338	4 000	3 700
72	Tiltak for rom, <i>kan overføres</i>	3 000	5 297	
	Sum kap. 670	20 638	14 786	14 835

Post 60 Tiltak for rom, kan overføres**Mål**

Formålet med tilskuddsposten er å støtte tiltak som skal bidra til å forbedre skolesituasjonen for rom, til å etablere et samlingssted for rom og stimulere til egenansvar i gruppen. Tiltakene utvikles og gjennomføres i nært samarbeid med Oslo kommune.

Budsjettforslag for 2010

Regjeringen foreslår en bevilgning på 5,47 mill. kroner i 2010. Bevilgningen skal dekke videreføringen av voksenopplæringstiltaket for unge voksne rom i regi av Oslo kommune og tiltak i handlingsplanen for å bedre levekårene for rom i Oslo.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil, på bakgrunn av eventuelle søknader fra organisasjoner med tilknytning til rom, vurdere støtte til å etablere et samlingssted for rom og stimulering til egenansvar i gruppen innenfor kap. 670 Nasjonale minoriteter, post 60 Tiltak for rom.

Post 70 Tilskudd til nasjonale minoriteter

Mål

Formålet med tilskuddsordningen er å støtte frivillige organisasjoner og andre organisasjoner som har basis i en nasjonal minoritet. Det blir gitt både grunnstøtte (organisasjonsstøtte) og prosjektstøtte over denne tilskuddsposten. Unntaksvis kan det gis prosjektstøtte til tiltak overfor nasjonale minoriteter i kommunal eller fylkeskommunal regi.

Regjeringen prioriterer arbeidet med å legge til rette for oppbygging og utvikling av de nasjonale minoritetenes organisasjoner. På den måten vil nasjonale minoriteter bli bedre i stand til selv å definere egne behov og fremme egne krav.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet utarbeider hvert år et rundskriv hvor målsettinger og kriterier for tildeling av tilskudd utdypes.

Tilskuddsordningen er evaluert av IRIS, jf. omtale under delmål 1. Arbeids- og inkluderingsdepartementet utarbeider nye retningslinjer for tilskuddsordningen i samråd med de frivillige organisasjonene som har basis i nasjonale minoriteter. Departementet tar sikte på at nye retningslinjer vil kunne tas i bruk ved fordeling av tilskuddsmidler i 2010.

Rapport

Av en total ramme på 4,3 mill. kroner ble det i 2008 brukt 3 mill. kroner til grunnstøtte til organisasjoner og 1,3 mill. kroner til prosjektstøtte.

I 2009 har Arbeids- og inkluderingsdepartementet disponert 3,5 mill. kroner til organisasjonsstøtte og 1,9 mill. kroner til prosjektstøtte.

Budsjettforslag for 2010

Gjennom en prioritering av organisasjonsstøtte vil regjeringen sikre de nasjonale minoritetenes grunnlag for arbeidet med utviklingen av eget språk og kultur. Det foreslås en bevilgning på 5,665 mill. kroner i 2010.

Post 71 Avkastning av Romanifolkets/taternes kulturfond

Mål

Under behandlingen av revidert nasjonalbudsjett for 2004 vedtok Stortinget 18. juni 2004 å bevilge

75 mill. kroner til et «Romanifolkets fond». Avkastningen av fondet vil bli benyttet til tiltak og aktiviteter som gir kunnskap om historien til romanifolket/taterne, eller som er med på å ta vare på og utvikle deres kultur og språk. Avkastningen skal også benyttes til å drive et sekretariat, til organisert veiledning i forbindelse med individuelle erstatningssaker, og ev. til annet arbeid eller andre prosjekt i regi av romanifolket selv.

Rapport

Stiftelsen, som skal forvalte fondets avkastning, kom i ordinær drift i 2008. Fra 2004 til 2007 utgjorde avkastningen av fondet 13,3 mill. kroner som ble utbetalt til stiftelsen høsten 2008. Stiftelsen behandlet høsten 2008 søknader og tildelte midler til prosjekter og tiltak som kan bidra til å gjenreise, utvikle og synliggjøre denne nasjonale minoritetens kultur og historie. Det vises til nærmere omtale i St.prp. nr. 63 (2003–2004), kap. 526, post 90.

Budsjettforslag for 2010

Det foreslås en bevilgning på 3,7 mill. kroner i 2010, som utgjør avkastningen av fondet for 2009.

Post 72 Tiltak for rom, kan overføres

Jf. omtale under kap. 670, post 60 Tiltak for rom. Tilskuddet har i hovedsak blitt tildelt Oslo kommune. Regjeringen foreslår på denne bakgrunn at bevilgningen under kap. 670, post 72 overføres til kap. 670, post 60 Tiltak for rom.

Rapport

Oslo kommune har i samarbeid med romgruppen utviklet en modell for voksenopplæring av unge voksne rom. Prosjektet har som mål å øke lese- og skriveferdigheter, i tillegg til digitale ferdigheter og matematikkunnskaper hos unge voksne rom. Ved å sikre basiskompetanse hos foreldregenerasjonen, håper man på sikt å kunne bidra til bedre kontinuitet og gjennomføring av obligatorisk grunnskole for barna.

Kap. 3670 Nasjonale minoriteter

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
71	Avkastning av Romanifolkets fond	13 338	4 000	3 700
	Sum kap. 3670	13 338	4 000	3 700

Det vises til omtale under kap. 670 Nasjonale minoriteter, post 71 Avkastning av Romanifolkets fond.

Resultatområde 6 Samiske formål

Strategisk mål

Grunnloven § 110a og sameloven er det nasjonale rettsgrunnlaget for regjeringens samepolitikk. Regjeringens politiske grunnlag for samepolitikken framgår av St.meld. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken.

Regjeringen legger til grunn at staten Norge opprinnelig er etablert på territoriet til to folk, samer og nordmenn, og at begge folkene har den samme rett og det samme krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk. Samepolitikken som føres skal tjene den samiske befolkningen, slik at samisk språk, kultur og samfunnsliv skal ha en sikker framtid i Norge.

Ansvar og arbeidsoppgaver

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har det overordnede samordningsansvaret for statlig samepolitikk. Fagdepartementene har ansvar for å ta initiativ til og å gjennomføre samepolitikken innenfor sine sektorer.

Sametinget er etablert ved sameloven for å etterleve Grunnloven § 110a. Som folkevalgt organ har Sametinget stor frihet. Det er ikke en ordinær etat eller et underliggende organ i forhold til regjeringen, og regjeringen er derfor ikke ansvarlig for Sametingets politiske virksomhet eller vedtakene som Sametinget gjør. Regjeringen har imidlertid et konstitusjonelt ansvar når det gjelder bevilgninger gitt over statsbudsjettet.

Gáldu – Kompetansesenter for urfolks rettigheter og Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift er faglig selvstendige institusjoner, ledet av egne styrer. Styrene har det overordnede ansvaret for sentrenes virksomhet og har bl.a. ansvar for faglig utvikling, ressursbruk og prioriteringer. Når det gjelder forvaltnings- og økonomispørsmål ved sentrene er Arbeids- og inkluderingsdepartementet overordnet departement.

Arbeids- og inkluderingsdepartementets innsats på området blir finansiert over programkategori 09.80 Samiske formål.

Tilstandsvurdering, utviklingstrekk og utfordringer

I St.meld. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken fokuserer regjeringen på betydningen av å styrke samisk språk og samiskspråklig informasjon i offentlig forvaltning og tjenesteyting. Samiske språk er fortsatt i en utsatt stilling. Regjeringen la fram Handlingsplan for samiske språk 29. mai 2009. Regjeringen vil i handlingsplanperioden 2009-2014 legge grunnlag for en sterkere innsats for samisk språk på alle samfunnsområder.

Regjeringen vil i større grad sette samiske brukeres møte med offentlig forvaltning og tjenesteyting på dagsorden. Dette krever at offentlige virksomheter har kunnskap om samiske forhold innenfor egen sektor, og at de har personell med samisk språk- og kulturkompetanse. Stadig flere offentlige virksomheter har tilpasset sitt tilbud til samiskspråklige brukere og den samiske befolkningen generelt. Undersøkelser viser imidlertid at samisk språkkompetanse i offentlige organer er mangelfull.

Faglig analysegruppe for samisk statistikk har i sin første rapport «Samiske tall forteller 1» vist til at det har vært en markant reduksjon i det totale folketallet i samiske bosetningsområder²⁰ i perioden fra 1990 til 2007. I St.meld. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken sier regjeringen at den ser det som viktig at man utvikler en næringspolitikk som er tilrettelagt for samiske bosetningsområder. Levedyktige samiske lokalsamfunn er avgjørende for styrking og utvikling av samisk kultur, språk og samfunnsliv. Satsing på entreprenørskap, slik at flere kan etablere egne arbeidsplasser, vil være sentralt for utviklingen av samiske områder.

Regjeringen har igangsatt et lovarbeid for bl.a. å tydeliggjøre Sametingets spesielle og frie stilling. Det skal utarbeides forslag til de lovendringer som er nødvendige dersom Sametinget ev. skal kunne etableres som et eget rettssubjekt.

Regjeringen vil bygge videre på de positive erfaringene med konsultasjonsavtalen mellom

²⁰ Dvs. områdene som defineres inn under Sametingets geografiske virkeområder for søkerbaserte tilskudd til næringsutvikling (tidligere Samisk utviklingsfond)

Sametinget og statlige myndigheter, og ønsker å utvikle nye budsjettprosedyrer som sikrer at Same-tinget tidligere, og i større grad, kan komme i dia-

log med regjeringen om budsjettbehov i det samiske samfunnet.

Målstruktur

Mål for resultatområde 6 Samiske formål

Hovedmål	Delmål
Legge forholdene til rette for at samene kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sikre og videreutvikle samenes rett til deltakelse 2. Øke antallet samiske språkbrukere 3. Sikre at offentlig forvaltning betjener brukere med en samisk språk- og kulturbakgrunn på en god måte 4. Styrke samiske næringer og sikre naturgrunnlaget for samisk kultur 5. Legge til rette for samisk forskning, utvikle et godt kunnskapsgrunnlag for samepolitikken, og synliggjøre og formidle samisk kultur 6. Helhet og sammenheng i samepolitikken nasjonalt og internasjonalt

Hovedmål: Legge forholdene til rette for at samene kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv

Delmål 1. Sikre og videreutvikle samenes rett til deltakelse

Rapport og status

ILO-konvensjon nr. 169 Om urfolk og stammefolk i selvstendige stater fastsetter at regjeringen har en plikt til å konsultere samene i saker som kan få direkte betydning for dem. Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget i slike saker ble fastsatt i mai 2005. Konsultasjonsprosedyrene forplikter regjeringen, departementer, direktorater og andre statlige virksomheter til å konsultere Sametinget og ev. øvrige samiske interesser så tidlig som mulig når det overveies å innføre lover eller tiltak som kan påvirke samiske interesser direkte.

Det er utarbeidet en veileder for statlige myndigheters konsultasjoner med Sametinget og eventuelle øvrige samiske interesser. Konsultasjonsprosedyrene og veilederen finnes på Arbeids- og inkluderingsdepartementets nettsider.²¹

Miljøverndepartementet og Sametinget har fastsatt nærmere retningslinjer for konsultasjoner i saker om utarbeidelse av verneplaner, innenfor rammene av den generelle konsultasjonsavtalen.²²

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) og Sametinget undertegnet i mars 2009 en samarbeidsavtale om konsultasjoner i konsesjonssaker ved bl.a. vind- og vannkraftutbygging i samiske områder.

Siden januar 2008 er det blitt gjennomført mer enn 40 konsultasjoner mellom regjeringen og Sametinget innenfor de forskjellige departementers ansvarsområde. Det ble i forbindelse med statsbudsjettene for 2008 og 2009 også avholdt møter mellom Sametinget, finansministeren og arbeids- og inkluderingsministeren.

Ny Lov om rett til innsyn i dokument i offentlig verksemd (offentleglova) trådte i kraft fra 1. januar 2009. Jf. lovens § 19 kan dokumenter som utveksles i forbindelse med konsultasjoner med Sametinget unntas innsyn. Det er med den nye loven blitt praktisk sett enklere å gjennomføre en åpen dialog og utveksle relevant informasjon. Protokollene som føres fra konsultasjonene er offentlige når konsultasjonene er avsluttet.

Det er i samarbeid med Sametinget fastsatt en ny valgordning for sametingsvalget.

Strategier og tiltak

Arbeidet med samiske og samiskrelaterte spørsmål skjer i dag innenfor rammen av regjeringens målsetting om en helhetlig samepolitikk, der samene selv gjennom Sametinget, samiske institusjoner og organisasjoner er medspillere og premis-sleverandører.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har igangsatt en revisjon av sameloven, bl.a. for å tyde-

²¹ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/aid/tema/Samepolitikkk/Konsultasjonsplikt-i-samiske-saker.html?id=86931>

²² http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/lover_regler/retningslinjer/2007/avtale-mellom-sametinget-og-miljoverndep.html?id=481195

liggjøre Sametingets spesielle og frie stilling. Regjeringen vil ta endelig stilling til spørsmålet om en ev. utskillelse av Sametinget som eget rettssubjekt når dette forslaget foreligger.

Sametinget ble høsten 2008 forelagt skisse til nye budsjettprosedyrer etter at en arbeidsgruppe vurderte dette spørsmålet i 2007. Sametinget har signalisert behov for mer tid til å vurdere denne og ev. foreslå alternative budsjettmodeller. Arbeids- og inkluderingsdepartementet avventer nå Sametingets vurderinger og forslag.

Regjeringene og sametingene i Finland, Norge og Sverige er enige om å videreføre arbeidet med sikte på å bli enige om en nordisk samekonvensjon, jf. omtale under delmål 6.

Delmål 2. Øke antallet samiske språkbrukere

Rapport og status

Situasjonen for samiske språk er kritisk i mange områder. På UNESCOs røde liste over truede språk er nordsamisk klassifisert som et truet språk, mens sør- og lulesamisk er klassifisert som alvorlig truede språk. Regjeringen har i St.meld. nr. 35 (2007-2008) Mål og mening – Ein heilskapleg språkpolitikk (språkmeldingen) slått fast at det å verne og styrke samisk språk skal være en del av en helhetlig og sektorovergripende språkpolitikk i Norge.

Retten til å kunne bruke samiske språk i møte med det offentlige og rett til opplæring i og på samisk er blant de viktigste rettighetene for samene som folk. Bevaring og styrking av samiske språk er av stor betydning for å verne og utvikle samisk kultur og livsform. Samiske språk er en av bærebjelkene i samisk kultur.

En evaluering av samelovens språkregler foretatt av Nordisk samisk institutt på oppdrag fra Kultur- og kirke departementet i 2007 avdekker at de fleste offentlige organer som omfattes av samelovens språkregler ikke oppfyller lovens krav fullt ut. Også Sametingets språkundørsøkelser viser at bruken av samiske språk i offentlige etater samlet sett er liten, men det er en tendens til at samisk brukes mer i kommunale virksomheter enn i statlige og fylkeskommunale virksomheter.

I 2008 var det 41 samiske barnehager i Norge med om lag 950 barn. I skoleåret 2008-2009 hadde 1043 elever opplæring i samisk som førstespråk, mens 1474 får opplæring i samisk som andre språk. De fleste elevene, 2 339, får opplæring i nordsamisk. Av disse har 997 elever nordsamisk som første språk. 77 elever får opplæring i lulesamisk, mens 101 elever får opplæring i sørsamisk. I videregående opplæring var det skoleåret 2006-2007 285 elever eller læringer som hadde opplæ-

ring i samisk. I *Samiske tall forteller 1 – kommentert statistikk 2008* fra Faglig analysegruppe for samisk statistikk vises det til at tallet på grunnskoleelever med samisk i fagkretsen ble mer enn fordoblet på de 17 årene fra 1990 til 2007. Imidlertid viser analysegruppen til at elevtallet gikk ned fra 3 055 elever i skoleåret 2005-2006 til 2 542 elever i skoleåret 2006-2007.

Regjeringens handlingsplan for samiske språk ble lagt fram i mai 2009. Handlingsplanen, som inneholder 66 ulike tiltak, er utarbeidet i dialog og konsultasjon med Sametinget. Det har også kommet innspill til handlingsplanen fra en rekke ulike miljøer. Hovedmålet med handlingsplanen er å legge til rette for en trygg framtid for de samiske språkene i Norge – nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk. Et viktig mål er å få flere samiske språkbrukere. Handlingsplanens hovedfokus er å styrke innsatsen for de samiske språkene på ulike samfunnsområder, særlig innenfor opplæring og utdanning, offentlig tjeneste- og omsorgsyting, samt bruk og synliggjøring av samisk i offentlig sammenheng. Handlingsplanen skal ha en virketid på fem år. Det er bevilget 8 mill. kroner til oppfølgingen av handlingsplanen i 2009, hvorav Sametinget har fått 5 mill. kroner. Regjeringen har i tillegg økt bevilgningen med 1,179 mill. kroner i 2009 til Norges forskningsråd med tanke på styrket innsats for lule- og sørsamisk språk.

Regjeringen prioriterer arbeidet med å legge til rette for samisk i IT-sammenheng, og har som mål at alle offentlige registre skal kunne registrere samiske bokstaver korrekt, og at utvekslingen av slike data mellom registrene skal fungere.

Kultur- og kirke departementet er det språkpolitisk ansvarlige fagdepartementet, og har et overordnet og sektorovergripende ansvar for å utforme, tolke og fremme språkpolitiske mål i Norge. De andre departementene må vurdere språkpolitiske hensyn innenfor sine respektive sektorer. På bakgrunn av Arbeids- og inkluderingsdepartementets sentrale rolle i arbeidet med samiske spørsmål er hovedansvaret for forvaltningen av språkreglene i sameloven og samordningen av regjeringens arbeid med Den europeiske pakt for regions- eller minoritetsspråk (minoritetsspråkpakten) i 2009 overført fra Kultur- og kirke departementet til Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Sametinget har også et særlig ansvar for å arbeide for vern og videreutvikling av samiske språk i Norge, jf. sameloven § 3-12.

Sametinget har siden 2004 gjennomført prosjektet «Divvun» der målet har vært å utvikle samisk korrekturprogram for elektronisk tekstbehandling. En stavekontroll til brukere av nordsamisk og lulesamisk ble utarbeidet i 2007, og utvik-

lingen av en sørsamisk stavekontroll er nå i gang. Prosjektet er finansiert av Sametinget, Kunnskapsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet, jf. kap. 681, post 72.

I forvaltningsområdet for samisk språk er norsk og samisk likestilte språk. Sametinget har i 2009 satt av til sammen 42,75 mill. kroner i tospråklighetstilskudd til kommunene og fylkeskommunene. Som følge av at Lavangen kommune ble innlemmet i forvaltningsområdet for samiske språk fra 1. oktober 2009, ble tospråklighetstilskuddet til kommunene og fylkeskommunene økt med 1 mill. kroner i revidert nasjonalbudsjett 2009. Regjeringen foreslår å øke tospråklighetstilskuddet med 4 mill. kroner i 2010 som følge av innlemmelsen av Lavangen kommune i forvaltningsområdet for samiske språk, jf. kap. 680, post 50 Sametinget.

For å sikre et sørsamisk skoletilbud i Engerdal kommune har det siden 2007 vært tildelt 500 000 kroner årlig over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett til Elgå oppvekstsenter. Bevilgningen vil bli videreført i 2010, jf. kap. 681, post 72.

Det er behov for å styrke østsamisk kultur og språk i Norge. Østsamene er en liten gruppe, og østsamisk kultur i Norge er under sterkt press. Regjeringen har tildelt midler til østsamiske kultur- og språktiltak, og til et treårig prosjekt, *Skoltesamisk kultur over grensene*, som Østsamisk museum har prosjektansvar for. Prosjektet vil representere et styrket grenseoverskridende samarbeid mellom skoltesamiske miljøer og institusjoner i Norge, Finland og Russland.

Som oppfølging av handlingsplan for samiske språk er Arran i 2009 tildelt midler over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett til et forprosjekt hvor målet er å bevare, synliggjøre og revitalisere bruken av samiske stedsnavn i det pitesamiske området.

Strategier og tiltak

Regjeringen foreslår å øke bevilgningen til oppfølgingen av Handlingsplan for samiske språk over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett med ytterligere 5 mill. kroner i 2010. Av dette foreslås det satt av 1 mill. kroner til Senter for samisk i opplæringen ved Samisk høyskole og 500 000 kroner til Arbeids- og inkluderingsdepartementets arbeid med handlingsplanen, jf. kap. 681, post 72. Sametinget foreslås bevilget 3,5 mill. kroner, jf. kap. 680 post 50. Regjeringen har dermed sørget for å øke bevilgningen til satsingen på samiske språk med totalt 13 mill. kroner de siste to år. Regjeringen har siden 2006 i tillegg sørget for å øke tospråklighetstilskuddet til kommuner og fylkeskommuner med totalt 14 mill. kroner, som føl-

ge av at kommunene Tysfjord, Snåsa og Lavangen er innlemmet i forvaltningsområdet for samiske språk.

Kunnskapsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet foreslår at det i 2010 bevilges 3 mill. kroner til Senter for samisk i opplæringen ved Samisk høyskole, jf. omtale under kap. 681, post 72. Sametinget setter av 500 000 kroner. Senteret vil være viktig for å støtte opp om øvrige tiltak i Handlingsplan for samiske språk, bl.a. gjennom å bidra til å styrke lese- og skriveopplæring i samiske språk. Det tas sikte på en evaluering av senteret etter to år.

Regjeringen vil bedre sitt nyhetstilbud til den samiskspråklige befolkningen, og sikre økt bruk av samisk i regjeringens dokumenter. Det skal derfor etableres en oversettelsestjeneste for regjeringen, knyttet til Departementenes servicesenter (DSS). Det forventes at tjenesten er operativ fra 2010.

Regjeringen har vedtatt en rekke nye obligatoriske IT-standarder for staten. Tegnsettstandarden ISO10646, representert ved UTF8, skal legges til grunn for alle nye IKT-prosjekter i staten. Fra 1. januar 2012 skal UTF8 benyttes ved elektronisk informasjonsutveksling. Vedtaket om UTF8 er et viktig steg i retning av at offentlig sektor skal håndtere samiske tegn og tegn fra andre språk på en korrekt måte. I første omgang gjelder de obligatoriske kravene bare for staten. Det tas sikte på å fastsette en forskrift som gjør at kommunal sektor også blir omfattet av de obligatoriske standardene.

Et viktig tiltak for å styrke sørsamisk språk vil være å gi også sørsamiske språkbrukerne funksjonelle IT-redskaper på eget språk. Det er et mål at en sørsamisk stavekontroll skal foreligge innen utgangen av 2010.

Tilskudd til samiske aviser bevilges over kap. 335 Pressestøtte, post 75 Tilskudd til samiske aviser. De samiske avisene har mottatt statsstøtte siden 1979, fra 1987 over egen budsjettpost. Over posten gis det tilskudd til produksjon av samiske aviser og tilskudd til produksjon av avissider på lulesamisk og sørsamisk. Tilskuddsordningen forvaltes av Medietilsynet. Ved siden av betydningen for demokrati og ytringsfrihet, har de samiske avisene en viktig oppgave i å opprettholde og videreutvikle samisk skriftspråk. Posten ble økt med til sammen 8 mill. kroner i 2008 og 2009. Fra høsten 2008 kommer både Ávvir og Ságat ut med fem utgaver per uke. I Kultur- og kirkedepartementets budsjettforslag for 2010 er det foreslått en bevilgning til de samiske avisene på 22,3 mill. kroner.

Over kap. 440 Politidirektoratet – politi- og lensmannsetaten, post 01 Driftsutgifter er det i 2009 avsatt 400 000 kroner til tospråklig forvaltning, og beløpet vil bli videreført i 2010. Målsettingen er å

motivere til økt kunnskap om samiske språk. Politidistrikter kan søke om tilskudd fra de avsatte midlene. Ordningen administreres av politimesteren i Vestfinnmark politidistrikt iht. egen instruks.

Delmål 3. Sikre at offentlig forvaltning betjener brukere med en samisk språk- og kulturbakgrunn på en god måte

Rapport og status

Beslutninger og politikk på kommunalt og fylkeskommunalt nivå har avgjørende betydning for i hvilken grad samisk språk, kultur, næringer og samfunnsliv kan utvikle seg på en god måte. KS, Sametinget og regjeringen har nedsatt en arbeidsgruppe som skal se på samiske forhold i kommunesektoren.

Sametinget forvalter tilskudd til samiske barnehager, tilskudd til språktiltak i norske barnehager med samiske barn og midler til informasjons-, veilednings- og utviklingsarbeid. Det blir gjennomført to årlige administrative samarbeidsmøter mellom Kunnskapsdepartementet og Sametinget om utfordringer og tiltak i den samiske barnehagesektoren.

En viktig utfordring i den samiske barnehagesektoren er å rekruttere ansatte som har samisk-språklig kompetanse. Særlig gjelder dette i lule- og sørsamiske områder. I tillegg er det nødvendig å ta vare på kompetansen i samisk tradisjonelt arbeid og det er behov for flere læremidler tilpasset samiske barn. Samisk høgskole, Sametinget, KS Finnmark, Høgskolen i Finnmark og Fylkesmannen i Finnmark har iverksatt en kampanje for å rekruttere flere studenter til de to lærerhøgskolene i fylket (*Drømmejobben/Gollevirgi*). Kampanjen er støttet av Kunnskapsdepartementet.

Det er stor mangel på læremidler på alle de tre samiske språkene. Sametinget har vedtatt en strategisk plan for læremiddelutvikling 2009-2012 som et tiltak for oppfølging av læremiddelsituasjonen. Det er videre opprettet en arbeidsgruppe med representanter fra Sametinget, Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet for å vurdere hvordan dagens utvikling og produksjon av samiske læremidler, etter Rammeplan for barnehagen og Kunnskapsløftet – Samisk, kan effektiviseres.

I Budsjett-innst. S. nr. 12 (2008–09) ba flertallet i komiteen Kunnskapsdepartementet om å vurdere tilsyn med hvordan rettighetene til de samiske elevene blir ivaretatt, herunder tilgangen til læremidler. Kunnskapsdepartementet har i tildelingsbrevet til Utdanningsdirektoratet for 2009 bedt om at slike tilsyn blir gjennomført.

I Budsjett-innst. S. nr. 12 (2008–2009) har Stortinget bedt regjeringen vurdere permanent drift av Senter for samisk i opplæringen, som et nasjonalt kompetansesenter ved Samisk høgskole. Kunnskapsdepartementet foreslår å stille midler til disposisjon for videreføring av senteret i 2010. Prosjektet skal evalueres, for bl.a. å få bedre grunnlag for å vurdere senterets samarbeid med institusjoner med ansvar for sør- og lulesamisk. Det foreslås også bevilget 1 mill. kroner til senteret over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett, jf. kap. 681, post 72. I tillegg vil Sametinget sette av midler til senteret.

Utvalget som skal utarbeide en rammeplan for ny samisk lærerutdanning skal være bredt sammensatt og reflektere de ulike samiske språksamfunnene. Kunnskapsdepartementet legger til grunn at studenter som blir tatt opp til lærerutdanning høsten 2010 blir uteksaminert med den kompetanse og kvalitet som den nye lærerutdanningen skal gi.

Søkingen til lærerutdanningen ved Samisk høgskole høsten 2009 er økt i forhold til tidligere år. Tall fra Samordnet opptak viser at det er 25 søkere til 15 planlagte plasser. Til sammenlikning var det i 2007 11 søkere. Rekrutteringssituasjonen for lærere i lulesamisk og sørsamisk språk er svært vanskelig. Ved Høgskolen i Bodø var det i 2008 ingen studenter i lulesamisk. Ved Høgskolen i Nord-Trøndelag var det 8 studenter i sørsamisk i 2008. Det er også få elever som velger disse språkene i videregående skole. I skoleåret 2008/2009 valgte totalt 9 elever sørsamisk og 15 elever lulesamisk. Nordsamisk har et bedre rekrutteringsgrunnlag. Tilsvarende tall er 314 elever i videregående skole totalt i 2008/2009, av disse har 181 samisk som førstespråk.

Samisk høgskole, Høgskolen i Nord-Trøndelag, Høgskolen i Bodø og Universitetet i Tromsø er alle tildelt 200 000 kroner for å utforme rekrutteringstiltak til samiske språk og lærerutdanning med sikte på opptaket høsten 2010.

Samisk høgskole har fått tildelt midler til å organisere og lede en arbeidsgruppe som har som mål å utarbeide en nasjonal strategi for rekruttering til høyere samisk utdanning, med særlig vekt på samiske språk og lærerutdanning. Arbeidsgruppa skal ha et nasjonalt og langsiktig perspektiv, og omfatte alle nivå fra barnehage til høyere utdanning. Arbeidsgruppen skal ha representasjon fra alle de samiske språk i høyere utdanning.

I Revidert nasjonalbudsjett 2009 ble det tildelt midler til etter- og videreutdanning tilsvarende totalt 30 studieplasser til institusjoner som tilbyr samisk (Samisk høgskole, Høgskolen i Finnmark,

Høgskolen i Nord-Trøndelag, Høgskolen i Bodø og Universitetet i Tromsø).

Strategier og tiltak

Innen 2010 vil stort sett alle landets kommuner, sammen med Arbeids- og velferdsetaten, ha etablert felles lokale NAV-kontor. Kontorene vil ha ansvar også for samiske brukere. Det samiske perspektivet gjenspeiles i tildelingsbrevet til Arbeids- og velferdsdirektoratet for 2009, bl.a. ved at behovet for kompetanse i samisk språk og kultur skal vurderes særskilt ved etableringen av nye NAV-kontorer i kommuner med samisk befolkning. Etaten skal gjennomføre lokale brukerundersøkelser i samiske forvaltningsområder. Det skal redegjøres for erfaringene med gjennomførte tiltak overfor samiske brukere, herunder informasjon på www.nav.no og annet informasjonsmateriell, oversetting av lover, forskrifter mv., samt resultater fra brukerundersøkelser i samiske forvaltningsområder. Rapporten Samisk språk i NAV ble utarbeidet i regi av Arbeids- og velferdsetaten for å utrede og foreslå tiltak som best mulig kan ivareta behovet til brukere med samisk språk i arbeids- og velferdsforvaltningen.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil i samarbeid med aktuelle departementer vurdere hvordan fylkesmannens veiledningsrolle overfor kommunene kan utvikles når det gjelder samiske forhold.

Det vil over Barne- og likestillingsdepartementets og Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett for 2010 bli avsatt midler til arbeid med likestilling og antidiskriminering i samiske områder, jf. kap. 682 Gáldu – Kompetansesenter for urfolks rettigheter, post 01 Driftsutgifter.

I driftsbevilgningen som blir tildelt Kirkerådet over Kultur- og kirkedepartementets budsjett inngår også midler til å finansiere driften og virksomheten til Samisk kirkeråd. Rådet har til oppgave å samordne kirkens innsats blant de samiske befolkningsgruppene og arbeide for å bedre folks kjennskap til samisk kirkeliv. Kirkerådet har truffet vedtak om at sekretariatet for Samisk kirkeråd bør flyttes fra Oslo til Tromsø.

Siden 1998 har det over Kultur- og kirkedepartementets budsjett vært gitt et tilskudd til Det Norske Bibelselskap til oversettelse av bibelske tekster til lule-, sør- og nordsamisk. Tilskuddet foreslås videreført i 2010.

Deler av bevilgningen til trosopplæringsreformen er avsatt til utvikling av opplæringstilbud overfor barn og unge i den samiske befolkningen. Budsjettforslaget for 2010 innebærer en ytterligere

opptrapping i bevilgningen til trosopplæringsreformen.

Gjennom bevilgningene til prestetjenesten skal det samiske folket sikres kirkelig betjening på samisk.

Fra 2009 er det bevilget midler til forsøk med opprettelse av en samisk menighet i sørsamisk språkområde. Justisdepartementet vil i 2010 avsette midler til Rettshjelpskontoret Indre Finnmark over kap. 470 Fri rettshjelp, post 72 Spesielle rettshjelpstiltak. Tilskuddet for 2009 ble på bakgrunn av søknad fra kontoret satt til 1,352 mill. kroner.

For 2009 disponeres 13,6 mill. kroner over Helse- og omsorgsdepartementets budsjett til videreføring av tiltak på grunnlag av handlingsplanen «Mangfold og likeverd», jf. kap. 762 Primærhelse-tjenesten, post 70 Tilskudd. Av disse midlene er 6,5 mill. kroner overført Sametinget. Helsedirektoratet forvalter 7,1 mill. kroner. Av disse midlene er Senter for samisk helseforskning i 2009 tildelt 5,0 mill. kroner. De øvrige midlene disponeres til ulike prosjekter med formål å bidra til likeverdige og kunnskapsbaserte helsetjenester til den samiske befolkning. Hovedprinsippene i handlingsplanen «Mangfold og likeverd» danner grunnlaget for det videre arbeidet. Helsedirektoratet arbeider langsiktig for å fremme samisk språk og kulturkompetanse gjennom rådgivning og nettverksvirksomhet mot kommuner, helseforetak, fylkesmenn, utdanningsinstitusjoner og andre aktører med en rolle i helsetjenesten. Det foreslås at tiltakene videreføres i 2010. Det vil i løpet av 2009 bli sluttført en evaluering av tilskuddsordningen som forvaltes av Sametinget. På bakgrunn av denne vil Helse- og omsorgsdepartementet i samarbeid med Sametinget i løpet av 2010 vurdere eventuelle omdisponeringer av tilskuddsmidlene.

Over Kunnskapsdepartementets budsjett bevilges midler til Sametingets arbeid på grunnopplæringsområdet. Midlene skal bl.a. brukes til produksjon og utvikling av læremidler for samiske elever i barnehage, grunnskole og videregående opplæring, og til spesialpedagogisk støtte på det samiske området. Videre bevilges det midler til drift av skole og internat ved Sameskolen i Midt-Norge, Hattfjelldal, Samisk videregående skole i Karasjok, Samisk videregående skole og reindriftsskole i Kautokeino, og undervisning og internat ved sameskolene i Snåsa og Målselv kommune. Det gis også tilskudd til samiskopplæring for elever i grunnopplæringen. I tillegg bevilges det midler til utvikling av samiske tiltak. Bevilgningsforslaget til samiske formål i grunnopplæringen er på om lag 190 mill. kroner i 2010.

Sametinget tildeles også midler fra Kunnskapsdepartementet til samiske barnehageformål. Midlene går til tilskudd til samiske barnehager, tilskudd til språktiltak i norske barnehager med samiske barn og midler til informasjons-, veilednings- og utviklingsarbeid.

Kunnskapsdepartementet vil sette av midler til utvikling av språkkompetansen hos personalet i samiske barnehager og i barnehager med samiske barn, og til samisk tradisjonelt arbeid. Departementet vil i samarbeid med Sametinget konkretisere tiltak. Departementet vil også prioritere å oversette rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver på sørsamisk og lulesamisk.

Kunnskapsdepartementet foreslår å videreføre bevilgningen til barnehageområdet på samme nivå som i 2009.

Sametinget og aktuelle fylkesmenn har pekt på at mange kommuner ikke har god nok kompetanse om samiske barn sine rettigheter når det gjelder barnehagetilbud. Sametinget skal utarbeide en veileder om hvilke rettigheter som følger av barnehageloven mv.

I 2009 ble det innført en ordning for avskrivning av utdanningsgjeld for låntakere som fullførte visse lærerutdanninger innenfor realfag eller språk. I budsjettet for 2010 blir ordningen foreslått utvidet med utdanninger i samiske språk, jf. Prop. 1 S (2009-2010) fra Kunnskapsdepartementet. Hensikten med tiltaket er å stimulere til at flere tar samisk lærerutdanning eller skaffer seg kompetanse i samisk som del av lærerutdanningen.

Delmål 4. Styrke samiske næringer og sikre naturgrunlaget for samisk kultur

Rapport og status

Det følger av konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 at samene har et krav på beskyttelse av naturgrunlaget for sin kultur, herunder et krav på å kunne utøve sine tradisjonelle næringer.

Den nye plandelen av plan- og bygningsloven ble vedtatt i 2008 og trådte i kraft 1. juli 2009. Sameetingets rolle i samfunnsplanleggingen er styrket ved at Sametinget kan fremme innsigelse dersom en plan får «vesentlig betydning for samisk kultur eller næringsutøvelse».

Samiske hensyn er også ivaretatt i ny naturmangfoldlov. Loven trådte i kraft 1. juli 2009.

Samerettsutvalget II la i desember 2007 frem NOU 2007: 13 Den nye sameretten, som inneholder en rekke forslag om ny lovgivning og endringer i eksisterende lover om samers rettslige stilling med hensyn til retten til og disponering og bruk av land og vann i samiske bruksområder

utenfor Finnmark fylke. En la samtidig frem NOU 2007: 14 Samisk naturbruk og rettssituasjon fra Hedmark til Troms, som inneholder ulike historiske bakgrunnsutredninger. Høringen er gjennomført, og saken er nå under behandling.

Verdiskapingsprogrammet for næringskombinasjoner og reiseliv startet opp i 2008. Programmet forvaltes av Sametinget. Sametinget har utformet en programbeskrivelse med nærmere prioriteringer. Det er opprettet et forum for å sikre samordning med andre virkemiddelaktører om programmer og satsinger, faglig oppdatering, evaluering og framdrift i programmet. Det gjelder f.eks. regjeringens reiselivsstrategi, Handlingsplan for innlandsfiske, og Strategi for kystbasert reiseliv, samt aktiviteter i regi av Innovasjon Norge og Bioforsk Nord.

For å styrke arbeidet med å innhente, systematisere og formidle samers tradisjonelle kunnskap i Norge har Arbeids- og inkluderingsdepartementet tildelt midler til Samisk høgskoles pilotprosjekt *Árbodiehtu* – kartlegging, bevaring og bruk av samisk tradisjonell kunnskap. Prosjektet startet opp høsten 2008 og er planlagt som et pilotprosjekt over tre år.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har også tildelt midler til prosjektet «*Saehmieh Saepmesnie*» – sørsamisk grenseoverskridende prosjekt i tradisjonskunnskap og dokumentasjon. Dette er et prosjekt under Interreg, og prosjekteier på norsk side er Saemien Sijte, Snåsa. Det er også tildelt midler til delprosjektet CEAVVI, som er forankret i det internasjonale forskningsprosjektet EALÁT.

Sametinget har satt av midler til prosjekter som styrker samers tradisjonelle kunnskap. Prosjekter ved bl.a. Universitetet i Tromsø, Samisk høgskole, og Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift, bidrar også til å utvikle kjennskap til feltet.

Innovasjon Norge og Sametinget inngikk i februar 2009 en samarbeidsavtale om næringsutvikling i samiske områder. Samarbeidet skal bidra til å styrke utvekslingen av kunnskap om samisk kultur og næringsutvikling, samt få frem prosjekter som vil styrke verdiskapningen i næringslivet.

Kystfiskeutvalget for Finnmark avga sin innstilling, NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark, i 2008. Innstillingen har vært på høring. Saken er nå under behandling, og det er innledet konsultasjoner med Sametinget.

Finnmarksloven slår fast at det opprettes en kommisjon for å kartlegge kollektive og private bruks- og eierrettigheter som samer og andre har opparbeidet seg i Finnmark (Finnmarkskommisjonen). Det skal også etableres en særdomstol for å

pådomme tvister som kan oppstå i kjølvannet av kartleggingen. En forskrift med nærmere bestemmelser om Finnmarkskommisjonen og Utmarksdomstolen for Finnmark ble fastsatt ved kgl.res. 16. mars 2007. Forskriften legger det overordnede administrative ansvaret for kommisjonen til Domstolsadministrasjonen. Ved kgl. res. 14. mars 2008 ble kommisjonens medlemmer oppnevnt. Oppnevningen av Utmarksdomstolen vil utstå noe siden det ikke er anledning til å bringe saker inn for domstolen før kommisjonen har avsluttet kartleggingen av rettigheter i det første utredningsfeltet.

Strategier og tiltak

En aktiv og målrettet distrikts- og regionalpolitikk skal bidra til å sikre arbeidsplasser og velferd der folk bor. Rammebetingelser som gjelder generelt for distriktene har også betydning for verdiskaping og utvikling av næringslivet i samiske områder. Regjeringen la fram en ny stortingsmelding om distrikts- og regionalpolitikken i april 2009, jf. St.meld. nr. 25 (2008-2009) Lokal vestkraft og framtidstru – Om distrikts- og regionalpolitikk.

Regjeringen ser det som viktig at Sametingets involveres i arbeidet med utviklingen av næringspolitikken, slik at denne blir best mulig tilrettelagt for samiske områder.

Sametinget vedtok i april 2009 en revidert programbeskrivelse for verdiskaping innen næringskombinasjoner og reiseliv. Regjeringen følger arbeidet sammen med andre aktører i det faglige forum, og vil gå inn i aktuelle samarbeidsrelasjoner der det er behov. Aktuelle utfordringer framover vil være å styrke næringsutviklingen innen utmarksnæringer og reiseliv.

Reiseliv er i økende grad en kilde til sysselsetting og verdiskaping i nordområdene. Regjeringens nasjonale reiselivsstrategi Verdifulle opplevelser – Nasjonal strategi for reiselivsnæringen omfatter flere tiltak som har betydning for samiske områder. Sametinget har utarbeidet en egen rapport om samisk reiseliv. I regjeringens nordområdestrategi framkommer det at regjeringen vil legge til rette for at kulturbasert reiseliv skal ha gode utviklingsmuligheter i Nord-Norge, og at landsdelen skal fremmes som et attraktivt reisemål også i vinterhalvåret.

Interreg IV A Nord (europeisk territorielt samarbeid) omfatter delprogrammet Sápmi (2007-2013). Kommunal- og regionaldepartementet tildele 2,1 mill. kroner pr. år til gjennomføring av det samiske programmet. I Norge inngår fylkene Finnmark, Troms, Nordland og Nord- og Sør-Trøndelag samt Svahken sijte/Elgå reinbeitedistrikt i Hedmark fylke.

Reindriftsavtalen 2009-2010 har en økonomisk ramme på 101 mill. kroner, 4 mill. kroner mer enn i 2008-2009. Reindriftsavtalens viktigste mål er å legge til rette for økt omsetning av reinkjøtt, samt stimulere næringen til størst mulig slakteuttak og verdiskaping innenfor gitte rammer. De produktionsavhengige tilskuddene er videreført. For Vest-Finnmark innføres det en prøveordning med tilskudd til siidaandeler som oppfyller et gitt produktionskrav. Prøveordningen erstatter kalveslaktetilskudd og tidligslaktetilskudd. Overføringen fra henholdsvis reindriftsavtalen og jordbruksavtalen med totalt 4 mill. kroner til Sametinget videreføres.

Over Reindriftsforvaltningens budsjett er det foreslått avsatt 39,5 mill. kroner til forvaltningens driftsutgifter. Videre er det foreslått en bevilgning på 6,9 mill. kroner til vedlikehold av konvensjonsgjerdene og oppfølging av reinbeiteavtaler i Røros-regionen, samt 700 000 kroner til drift av fjellstueene. Det er foreslått avsatt en bevilgning på 10,3 mill. kroner til omstillingstiltak i Indre Finnmark. Denne posten skal bl.a. benyttes til å dekke utgiftene til forlenget omstillingslønn og implementering av ny reindriftslov og derigjennom distriktene i Finnmark sitt arbeid med utarbeidelse av bruksregler. Videre skal posten dekke ulike tiltak for økt slaktning og omsetning av reinkjøtt fra Finnmark, gjennomføring av reintellinger i Finnmark samt finansiering av overvåkingsprogrammet for finnmarksvidda. I tillegg er det foreslått en bevilgning på 2,5 mill. kroner til radioaktivitetstiltak i 2010.

Miljøverndepartementet har opprettet et utvalg som skal utrede lokal forvaltning av fisket i Tanavassdraget i tråd med finnmarksloven. Hensikten er å gi rettighetshavere og lokalbefolkning størst mulig innflytelse over fiskeforvaltningen. Rapport og tilrådninger skal foreligge innen 1. november 2009.

Miljøverndepartementet viderefører ordningen med tilskudd til samisk kulturminnevernarbeid. Det er foreslått en bevilgning på 3 mill. kroner til formålet i 2009, jf. kap. 1429 Riksantikvaren, post 50 Tilskudd til samisk kulturminnevernarbeid. I tillegg foreslås det bevilget 1 mill. kroner til skjøtsel og tilrettelegging av Mortensnes kulturminneområde i Nesseby i Finnmark over Riksantikvarens budsjett, jf. kap. 1429, post 72.5 Vern og sikring av freda og andre særlige verdifulle kulturmiljø og landskap.

Regjeringen vil videreføre arbeidet med kartlegging og dokumentasjon av tradisjonell samisk kunnskap. Et slikt arbeid vil være et viktig bidrag for å sikre en bærekraftig bruk av det biologiske mangfoldet, og en ivaretagelse av samisk kultur og levemåte, jf. kap. 681 Tilskudd til samiske formål, post 74 Dokumentasjon, formidling mv.

Delmål 5. Legge til rette for samisk forskning, utvikle et godt kunnskapsgrunnlag for samepolitikken, og synliggjøre og formidle samisk kultur

Rapport og status

Norges forskningsråd etablerte i 2007 et nytt samisk forskningsprogram (2007-2017). Et viktig mål for programmet er bl.a. å bidra til rekruttering og kompetanseutvikling, samt formidling av forskningen til den samiske befolkningen, på norsk og samisk. Det nye programstyret er utvidet med representasjon fra samiske forskningsmiljøer i Sverige og Finland. Kunnskapsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet finansierer Forskningsrådets samiske program II med om lag 10 mill. kroner årlig. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i 2009 økt tildelingen til programmet med 1,179 mill. kroner årlig til forskningsinnsats på lulesamisk og sørsamisk språk, bl.a. stipendiatstillinger på doktorgradsnivå.

Norges forskningsråd har tildelt midler til det internasjonale forskningsprosjektet EALÁT. Det er en oppfølging av Arktisk råds klimarapport (ACIA). Prosjektet ledes av Samisk høgskole og ser på hvordan reinbeitearealer i Arktis påvirkes av klimaendringer. Det er over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett tildelt 580 000 kroner til delprosjektet CEAVVI som bl.a. vil se på kunnskaper i reindriften om klimatiske forhold og klimatilpasninger.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i 2009 tildelt 0,8 mill. kr til arbeidet til Faglig analysegruppe for samisk statistikk ved Samisk høgskole. Gruppens mandat er å legge fram en årlig rapport med oversikt og analyse av aktuelle utviklingstrekk i det samiske samfunnet. Faglig analysegruppe la fram sin andre rapport 2. oktober 2009. Rapporten legges til grunn for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget. Departementet har også tildelt 200 000 kroner til samarbeidet mellom Sametinget og Statistisk sentralbyrå om utgivelse av Samisk statistisk årbok annet hvert år.

Samisk vitenskapsbygg ble tatt i bruk høsten 2009. Bygget vil bli offisielt åpnet i november 2009. Brukerne av vitenskapsbygget vil være Samisk høgskole, Sametingets kontorer i Kautokeino, Studentsamskipnaden i Indre Finnmark, Samisk pedagogisk støttefunksjon, Gáldu – Kompetansesenter for urfolks rettigheter, Internasjonalt fag- og formidlingscenter for reindrift og Samisk arkiv.

Når det gjelder fondsstyrene for regionale forskningsfond, er det oppnådd enighet mellom Sametinget og Kunnskapsdepartementet om at fondsstyret i fondsregion Finnmark, Troms og Nordland og fondsstyret i fondsregion Nord-Trøndelag, Sør-

Trøndelag og Møre og Romsdal skal ha et medlem foreslått av Sametinget. Fondsregion Finnmark, Troms og Nordland, fondsregion Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Møre og Romsdal og fondsregion Hedmark og Oppland får en formålspresisering om at disse fondsregionene også skal ivareta samiske forskningsinteresser og -behov.

Festivalen Riddu Riddu i Kåfjord i Nord-Troms har fått knutepunktstatus fra og med 2009. I 2009 var tilskuddet til festivalen 1,5 mill. kroner. Festivalen har som mål å synliggjøre og revitalisere den sjøsamiske kulturen. Riddu Riddufestivalen er en viktig arena for urfolkskulturer i de nordlige områdene, og den eneste festivalen i sitt slag som har fokus på urfolk fra hele verden.

Bygget til Østsamisk museum i Neiden ble ferdigstilt i desember 2008. Østsamisk museum er formidlingsarena for østsamisk kultur og historie, og inneholder bl.a. utstillinger, verksted og administrasjonslokaler. Byggeprosjektet, inkludert utstyr og utstillinger, er finansiert med 42 mill. kroner i tilskudd over statsbudsjettets kap. 320 Allmenne kulturformål, post 73 Nasjonale kulturbygg. Siste del av tilskuddet, 2,5 mill. kroner, ble bevilget i statsbudsjettet for 2009. Østsamisk museum er en avdeling under Tana og Varanger museumsida, som ble etablert av Sametinget i januar 2009. Arbeidet med å bygge utstillinger og installere utstyr pågår, og museet forventes å bli åpnet for publikum i 2010. I tillegg til egeninntekter skal driften av museet finansieres av Sør-Varanger kommune og av Sametinget, jf. kap. 320 Allmenne kulturformål, post 53 Samiske kulturformål.

Kultur- og kirke departementet har i 2009 bevilget 1,5 mill. kroner til etablering av et internasjonalt samisk filmsenter i Kautokeino. Samisk filmsenter skal fremme samisk film og filmskaping i Norge, Sverige, Finland og Russland. Sametinget og Finnmark fylkeskommune har også bidratt med midler til etableringen av senteret. I 2010 har departementet foreslått å bevilge 2 mill. kroner til det internasjonale samiske filmsenteret.

For å øke kunnskapen om og forståelsen for urfolks rettigheter og samiske rettigheter er det opprettet et kompetansesenter for urfolks rettigheter – Gáldu. Senteret bruker sine web-sider²³ aktivt i sitt formidlingsarbeid. Her finnes bl.a. informasjon om senteret og dets virksomhet, samt utredninger, rapporter og artikler om urfolks rettigheter. Senteret utgir også et eget tidsskrift; Gáldu Čála – Tidsskrift for urfolks rettigheter. Jf. kap. 681 Gáldu – Kompetansesenter for urfolks rettigheter, post 01 Driftsutgifter.

²³ www.galdu.org

Ved fordelingen av overskuddet til Norsk Tipping AS for spilleåret 2008 til idrettsformål i 2009, ble det avsatt 600 000 kroner til samisk idrett. Begrunnelsen for et eget tilskudd til samisk idrett er opprettholdelse og videreutvikling av de særegne samiske idrettsaktivitetene. Tilskuddet fordeles av Sametinget.

Strategier og tiltak

Samisk forskning og urfolksforskning skal bidra til å styrke, bevare og utvikle samisk språk, kultur, nærings- og samfunnsliv. De samiske utdannings- og forskningsmiljøenes utfordringer spenner fra utvikling av forskningsbaserte utdannings- og studietilbud tilpasset den samiske befolkningen, til ansvar for å ivareta samisk språk generelt og som utdannings- og vitenskapsspråk. Regjeringens vil bidra til økt bruk av samisk som originalspråk i forskningen om samiske forhold.

Midler til samisk forskning, som øvrige forskningsmidler, kanaliseres dels direkte til universiteter og høyskoler, og dels gjennom det samiske forskningsprogrammet i Norges forskningsråd. Forskningsrådet finansierer også samisk forskning og urfolksforskning innenfor andre deler av sin virksomhet.

Forskning, kompetanseoppbygging og fokus på entreprenørskap i utdanningen står sentralt for å nå de mål regjeringen har satt for entreprenørskap. Regjeringen vil legge til rette for utvikling av samisk entreprenørskap i utdanning og forskning, jf. St.meld. nr. 30 (2008-2009) Klima for forskning.

I regjeringens nordområdestrategi understrekes det at urfolksdimensjonen er en viktig del av kunnskapsutviklingen. Samisk tradisjonskunnskap er viktig for ivaretagelse og utvikling av samisk språk, kultur og næringstilpassing. Denne kunnskapen er et supplement til akademisk forskning, også med tanke på framtidig utvikling og innovasjon.

Regjeringen vil legge til rette for å styrke den nordområderelevante forskningen gjennom Norges forskningsråd og Barents 2020. Barents 2020 har som formål å skape en ny arena for samarbeid om kunnskapsproduksjon mellom norske og utenlandske kompetansemiljøer, næringslivsinteresser og myndighetsorganer. Dette vil også gjelde samiske interesser.

For å tilrettelegge for utviklingen av samisk forskning vil regjeringen etter konsultasjoner med Sametinget nedsette et utvalg for å utrede utviklings- trekk, behov og målsettinger for samisk forskning og urfolksforskning, herunder rammer for strategisk samarbeid, institusjons- og nettverksbygging, jf. St.meld. nr. 30 (2008-2009) Klima for forskning.

Kultur- og kirke departementet foreslår en økning på 3,4 mill. kroner på kap. 320 Allmenne kulturformål, post 53 Samiske kulturformål i 2010. Posten dekker tilskudd til Sametingets bibliotek, mobil bibliotekjeneste, samisk kunstnerstipend, utstillingsvederlag til samiske kunstinstitusjoner, stedsnavntjenesten og oppfølging av samisk språklov, samiske museer, samiske musikkfestivaler og Beaivváš Sámi Teáhter. Det er opp til Sametinget å prioritere mellom behovene på det samiske kulturfeltet innen rammen som stilles til disposisjon.

Ája Samisk Senter i Kåfjord skal utvides med nye lokaler for museumsvirksomheten og det samiske biblioteket. Statsbygg er byggherre. Prosjektet gjennomføres over flere år. Den samlede tilskuddsrammen fra Kultur- og kirke departementet er på 22 mill. kroner. Budsjettrammen omfatter utgifter til utstillinger og utstyr. Ája Samisk Senter har ansvaret for utstillinger og utstyr. Etter planen skal byggingen igangsettes i løpet av 2009, og være ferdig vel ett år etter byggestart. For 2010 er det foreslått 7,3 mill. kroner til prosjektet, jf. kap. 320 Allmenne kulturformål, post 73 Nasjonale kulturbygg.

Samisk vitenskapsbygg i Kautokeino omfatter bl.a. lokaler for Samisk arkiv. Drift av Samisk arkiv dekkes innenfor de årlige bevilgninger til Arkiverket over statsbudsjettets kap. 329 Arkivformål. For 2010 er det foreslått en økning i driftsbevilgningen til Samisk arkiv på 2,2 mill. kroner samt investeringsmidler på 1,1 mill. kroner, jf. kap. 329 Arkivformål, postene 01 og 45.

Prosjektet «Samiske veivisere» har pågått siden 2004. Det sjette kullet samiske veivisere ble presentert på Skippagurrafestivalen 4. juli 2009. Prosjektet ble etablert som et fast tiltak i 2008 og finansieres over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett, jf. kap. 681 Tilskudd til samiske formål, post 72 Samisk språk, informasjon, mv.

Delmål 6. Helhet og sammenheng i samepolitikken nasjonalt og internasjonalt

Rapport og status

Samordningsutvalget for samiske spørsmål fungerer som et viktig nettverk i arbeidet med samepolitiske spørsmål på administrativt nivå i departementene. Arbeids- og inkluderingsdepartementet koordinerer arbeidet.

I St.meld. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken legger regjeringen til grunn at debatten om same- nes rett til selvbestemmelse må omfatte en debatt om innholdet i begrepet. Regjeringen har over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett tildelt Gáldu midler til et prosjekt der det skal ses nærmere på gjennomføring av samisk selvbestemmelse innenfor ulike sektorer.

Hvert femte år rapporterer Norge på ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater (1989). Forrige rapport ble oversendt ILO i desember 2008.

Det fellesnordiske arbeidet med en nordisk samekonvensjon fortsetter. Et forslag til mulig forhandlingsopplegg drøftes på det årlige sameminister- og sametingspresidentmøtet i Oslo i november 2009.

Regjeringen har etablert jevnlig kontakt og dialog med Sametinget om nordområdespørsmål og har tatt opp urfolksspørsmål i det bilaterale samarbeidet med Russland og innenfor regionale samarbeidsordninger som Barentssamarbeidet og Arktisk råd.

Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift drives i nært samarbeid med Verdensforbundet for reindriftsfolk og er etablert for å styrke det internasjonale reindriftssamarbeidet. Senteret samarbeider aktivt med andre virksomheter og organisasjoner. Senteret har initiert og igangsatt en rekke prosjekter. Av de prosjekter som er prioritert fremheves særlig EALÁT-prosjektene, jf. kap. 684 Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift, post 01 Driftsutgifter. Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift hadde en sentral rolle i gjennomføringen av den fjerde verdenskongressen for reindriftsfolk som ble avholdt i Kautokeino våren 2009. Kongressen samlet delegater og mandater fra 28 reindriftsregioner rundt hele det sirkumpolare området innenfor ni nasjonalstater.

Over Utenriksdepartementets budsjett ytes det støtte til urfolks deltakelse i Arktisk råd, Barentsrådet mv.

Strategier og tiltak

Regjeringen legger vekt på at de internasjonale menneskerettighetskonvensjonene som Norge har sluttet seg til, bl.a. FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (særlig artikkel 27) og ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, blir oppfylt.

Ansvar for å følge opp overnevnte rettsregler og konvensjoner er ut fra sektorprinsippet fordelt

mellom ulike departementer med underliggende virksomheter, samt forvaltningen på lokalt og regionalt nivå, herunder kommuner og fylkeskommuner.

I utviklingen av en helhetlig samepolitikk er det viktig å se samiske spørsmål i et felles nordisk perspektiv med utvikling og etablering av fellestiltak og samarbeid på tvers av landegrensene.

Regjeringene og sametingene i Finland, Norge og Sverige er enige om å videreføre arbeidet med sikte på å bli enige om en nordisk samekonvensjon. En slik konvensjon vil ev. ha som målsetting å bekrefte og styrke slike rettigheter for det samiske folket at det kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur, sine næringer og sitt samfunnsliv med minst mulig hinder av landegrensene.

Ministrene ansvarlig for samiske saker og sametingspresidentene i Finland, Norge og Sverige ønsker styrket kontakt og dialog med russiske myndigheter og samer om samiske og urfolks spørsmål av felles interesse. Barentsrådet, Arktisk råd og Nordisk ministerråd er bedt om å sette økt fokus på urfolkenes situasjon og bidra med støtte til tiltak som sikrer urfolks eksistensgrunnlag, språk og kultur i nordområdene.

Forhandlingene om en ny reinbeitekonvensjon ble slutført i februar 2009. Forhandlingsresultatet er overlevert regjeringene i de to land for videre oppfølging.

Regjeringen presenterte trinn to i nordområdesatsingen i mars 2009, jf. Nye byggesteiner i nord. Urfolksdimensjonen er ett av regjeringens syv satsingsområder. Regjeringen vil legge til rette for at urfolk selv gis vilkår for å delta i prosessene og kan nyttiggjøre seg de muligheter framtidig utvikling i nord kan gi. Grenseoverskridende utviklingstiltak på en rekke områder av betydning for samer og andre urfolk i nordområdene er sterkt vektlagt.

Bevilgningen til nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland gis over Utenriksdepartementets kap. 118 Nordområdetiltak mv., post 70 Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland. Prosjekter som støttes retter seg normalt mot samiske og andre urfolksmiljøer i arktis, Russland og Norge.

Programkategori 09.80 Samiske formål

Utgifter under programkategori 09.80 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
680	Sametinget	196 051	208 435	219 786	5,4
681	Tilskudd til samiske formål	7 875	10 412	12 245	17,6
682	Gáldu – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter	5 054	2 911	3 049	4,7
684	Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift	4 830	3 290	3 435	4,4
Sum kategori 09.80		213 810	225 048	238 515	6,0

Utgifter under programkategori 09.80 fordelt på postgrupper

(i 1 000 kr)					
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
01-23	Statens egne driftsutgifter	9 884	6 201	6 484	4,6
50-59	Overføringer til andre statsregnskap	196 051	208 435	219 786	5,4
70-89	Andre overføringer	7 875	10 412	12 245	17,6
Sum kategori 09.80		213 810	225 048	238 515	6,0

Bevilgninger til samiske formål

Det tildeles midler til samiske formål over en rekke departementers budsjetter. Samlet tildeling til samisk formål var i 2009 på ca. 760 mill. kroner. Regjeringen foreslår at det i 2010 tildeles ca. 794

mill. kroner til samiske formål. En helhetlig framstilling av bevilgninger til samiske formål fra departementene gis i et eget vedlegg til statsbudsjettet, jf. «Bevilgninger til samiske formål i statsbudsjettet 2010».

Kap. 680 Sametinget

(i 1 000 kr)					
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	
50	Sametinget	191 400	203 735	215 136	
54	Avkastning av Samefolkets fond	4 651	4 700	4 650	
Sum kap. 680		196 051	208 435	219 786	

Post 50 Sametinget

Sametinget hadde ifølge Statens sentrale tjenestemannsregister en bemanning per 1. mars 2009 tilsvarende 128 årsverk.

Mål og hovedoppgave

Sametinget er etablert gjennom sameloven for å etterleve Grunnloven § 110a. Sametinget får årlige tildelinger fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Kultur- og kirkedepartementet, Miljøverndepartementet, Landbruks- og matdepartementet og Utenriksdepartementet. Forslag til bevilgning fra disse departementene er i 2010 på ca. 351 mill. kroner, en økning på 5,1 pst.

Sametinget fikk i 1999 unntak fra bruttobudsjetteringsprinsippet og får hele sin bevilgning fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Kultur- og kirkedepartementet og Miljøverndepartementet over 50-poster. Sametinget gis på denne måten et særlig selvstendig ansvar og frihet med hensyn til ressursdisponeringen.

Med forbehold om budsjettvedtaket i Stortinget, fordeler Sametinget bevilgningene fra de ulike departementene i sitt plenumsmøte i november. Sametinget fordeler bevilgningene etter egne prioriteringer, men i tråd med de føringer som legges i Stortingets budsjettvedtak.

Rammene for Sametingets økonomiforvaltning fastsettes av Arbeids- og inkluderingsdepartementet i departementets hovedinstruks for økonomiforvaltningen i Sametinget. Hovedinstruksen gjelder også for midler bevilget over andre departementers budsjett og for eventuelle inntekter fra annet hold. Instruksen er fastsatt med hjemmel i sameloven § 2-1, tredje ledd. I hovedinstruksen har departementet fastsatt at Økonomireglementet for staten også gjelder Sametinget. Departementet forutsetter imidlertid at økonomireglementet og bestemmelsene må anvendes på en måte som gir rom for Sametingets utøvelse av skjønn i sin egenkap som folkevalgt organ.

Rapport

Sameloven § 1-3 slår fast at Sametingets årsmelding skal sendes Kongen. Regjeringen legger hvert år fram en stortingsmelding om Sametingets virksomhet for Stortinget, hvor Sametingets årsmelding er tatt inn som et eget kapittel. I meldingen blir det også redegjort for aktuelle deler av regjeringens samepolitikk. Sametingets årsmel-

ding 2008 utgjør kapittel 2 i St.meld. nr. 43 (2008-2009) Om Sametingets virksomhet 2008 lagt fram i juni 2009. Rapportering av Sametingets bruk av midler bevilget over statsbudsjettet er redegjort for i meldingen.

Sametinget ble i 2009 bevilget 3 mill. kroner til finansieringen av tiltak for å sikre en verdig gjenbegraving av skjelettmaterialet fra Neiden, jf. St.prp. nr. 1 (2008-2009) og St. prp. nr. 67 (2008-2009). Skjelettmaterialet, som er blitt oppbevart ved Universitetet i Oslo, planlegges gjenbegravet på gravplassen i Skoltebyen i Neiden. Sametinget ble i tillegg bevilget 2,9 mill. kroner til Sametingets arbeid knyttet til gjennomføringen av sametingsvalget i 2009. Disse midlene var engangsbevilgninger og videreføres ikke i 2010.

Strategier og utfordringer

Sametinget har som folkevalgt organ en selvstendig myndighet og et selvstendig ansvar for sin politiske virksomhet. For en nærmere redegjørelse av Sametingets strategier og utfordringer vises det derfor til Sametingets egne strategidokumenter.

Budsjettforslag for 2010

Regjeringen foreslår at Sametinget bevilges 215,136 mill. kroner i 2010 over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett. Bevilgningen omfatter en økning på 4 mill. kroner som følge av forvaltningsområdet for samisk språk er utvidet til også å omfatte Lavangen kommune. Bevilgningsforslaget omfatter også en økning på 1,5 mill. kroner i husleiekompensasjon i forbindelse med at Sametingets kontorer i Kautokeino har flyttet inn i det nye vitenskapsbygget sommeren 2009. Husleiekompensasjonen vil da utgjøre til sammen 3 mill. kroner fra 2010. Det er også foreslått bevilget 370 000 kroner i 2010 til Sametingets valgarbeid utenom valgårene.

Regjeringen foreslår å øke bevilgningen til oppfølgingen av Handlingsplan for samiske språk over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett med 5 mill. kroner i 2010. Sametinget har en svært viktig rolle i arbeidet for samisk språk. Regjeringen foreslår derfor at Sametinget tilføres 3,5 mill. kroner av satsingen på 5 mill. kroner i 2010.

Post 54 Avkastning av Samefolkets fond

Under behandlingen av revidert nasjonalbudsjett for 2000 vedtok Stortinget 16. juni 2000 å bevilge 75 mill. kroner til et «Samefolkets fond». Avkastningen av fondet skal gå til ulike tiltak som ville styrke samisk språk og kultur og er en kollektiv

erstatning for de skader og den uretten fornorskingspolitikken har påført det samiske folk. Avkastningen av fondet er ikke en del av rammebevilgningen til Sametinget.

Vedtektene for fondet ble fastsatt ved kgl.res. 22. september 2006. Sametingets plenum er fondets styre. Den nærmere bruken av avkastningen fastsettes av Sametinget i de årlige budsjettvedtak.

Sametinget har vedtatt prioriteringer og satsingsområder for bruken av Samefolkets fond for perioden 2008–2009. Deler av fondsmidlene skal brukes på språkutviklingstiltak, litteratur og dokumentasjon av og formidling av tradisjonell kunnskap.

Det foreslås en bevilgning på 4,65 mill. kroner i 2010, som utgjør avkastningen av fondet for 2009.

Kap. 3680 Sametinget

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
51	Avkastning av Samefolkets fond	4 651	4 700	4 650
	Sum kap. 3680	4 651	4 700	4 650

Det foreslås en bevilgning på 4,65 mill. kroner i 2010.

Kap. 681 Tilskudd til samiske formål

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
72	Samisk språk, informasjon m.v.	6 575	9 055	10 845
74	Dokumentasjon, formidling mv.	1 300	1 357	1 400
	Sum kap. 681	7 875	10 412	12 245

Post 72 Samisk språk, informasjon m.v.

Mål

Formålet med tilskuddsordningen er å styrke samiske språk ved å legge til rette for økt bruk av samisk i det offentlige rom, øke antallet samiske språkbrukere, øke mengden av offentlig informasjon gitt til samer på samisk, og å øke mengden av informasjon om samiske forhold overfor befolkningen i Norge.

Rapport

Prosjektet «Samiske veivisere» er fra 2008 blitt en fast ordning finansiert over Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjett. Det er Samisk høyskole som administrerer ordningen. «Veiviserne» er samiske ungdommer som bl.a. besøker videregående skoler i områder der samene er i mindretall.

Andre språk- og informasjonstiltak som er finansiert over posten i 2009:

- Sørsamisk skoletilbud i Engerdal kommune, Elgå oppvekstsenter
- Kompetansebasen for samisk språk og IT (samIT)
- Divvun-prosjektet (samisk korrekturprogram)
- Østsamiske språk- og kulturtiltak i regi av Øst-samisk museum
- Pitesamiske språk- og kulturtiltak
- Sørsamiske og lulesamiske språktiltak i regi av Fylkesmannen i Nordland
- Ungdomsinformasjon på samisk (Infonuorra) i regi av Nordland fylkeskommune
- Sørsamiske avissider
- Terminologiprojekter
- Tiltak for styrking av sørsamisk språk og kultur i regi av Nord-Trøndelag fylkeskommune

Arbeids- og inkluderingsdepartementets tiltak i Handlingsplan for samiske språk finansieres i hovedsak over denne posten.

Budsjettforslag for 2010

Regjeringen foreslår at tilskuddsposten Samisk språk, informasjon m.v. økes med 1,5 mill. kroner, til 10,845 mill. kroner.

I 2010 vil Arbeids- og inkluderingsdepartementet over denne posten prioritere tiltak knyttet til handlingsplan for samiske språk, spesielt lulesamiske og sørsamiske språktiltak. Regjeringen foreslår at 1 mill. kroner av økningen bevilges Senter for samisk i opplæringen ved Samisk høyskole, jf. omtale under delmål 2.

Den foreslåtte bevilgningen vil også finansiere prosjektet «Samiske veivisere», det sørsamiske skoletilbudet i Engerdal kommune, Divvun 2 og revitaliseringstiltak for å styrke pitesamisk og øst-samisk språk og kultur, og lule- og sørsamisk språk.

Post 74 Dokumentasjon, formidling mv.

Mål

Formålet med tilskuddsposten er å støtte tiltak som har til formål å innhente, systematisere og formidle samers tradisjonelle kunnskap i Norge.

Rapport

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i 2009 tildelt 1,3 mill. kroner til Samisk høyskoles pilotprosjekt Árbiediehtu – kartlegging, bevaring og bruk av samisk tradisjonell kunnskap. Prosjektet ble startet opp høsten 2008 og er planlagt å gå over tre år. Sametinget, Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Miljøverndepartementet vil følge prosjektet sammen med relevante faginstanser.

Budsjettforslag 2010

Regjeringen foreslår at det bevilges 1,4 mill. kroner til en satsing på tradisjonell samisk kunnskap over Kap. 681 Tilskudd til samiske formål, post 74 Dokumentasjon, formidling mv. Midlene skal bl.a. benyttes til tiltak for å styrke arbeidet med kartlegging, dokumentasjon og videreføring av samers tradisjonelle kunnskap i Norge. I 2010 forutsettes midlene i sin helhet tildelt Samisk høyskole, som har utviklet pilotprosjektet «Árbiediehtu» – kartlegging, bevaring og bruk av samisk tradisjonell kunnskap. Prosjektet er planlagt å gå over tre år.

Kap. 682 Gáldu – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Driftsutgifter	5 054	2 911	3 049
	Sum kap. 682	5 054	2 911	3 049

Overført fra 2008 til 2009:

Post 01: 73 000 kroner

Post 45: 650 000 kroner

Mål og hovedoppgave

Gáldu – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter ble etablert i 2002 med den målsetting å øke kunnskapen om og forståelsen for samiske og urfolks rettigheter. Senteret skal samle inn, bygge opp, systematisere, vedlikeholde, bearbeide, tilrettelegge og formidle relevant informasjon og dokumentasjon om urfolks rettigheter nasjonalt og internasjonalt. Senteret kan også påpeke behovet

for forskning på aktuelle områder. Målgrupper for senterets virksomhet er alle som søker kunnskap om urfolks rettigheter nasjonalt og internasjonalt, herunder skoler, frivillige organisasjoner, offentlige institusjoner og myndigheter.

Gáldu er en faglig selvstendig institusjon, som i stor grad fastsetter egne mål og resultatkrav. Styret er senterets øverste organ, og har iht. vedtektene ansvaret for faglig utvikling, ressursbruk og prioriteringer, samt å utarbeide strategier for senterets virksomhet. Styret er oppnevnt av Sametinget og Arbeids- og inkluderingsdepartementet i fellesskap, etter forslag fra bl.a. Samisk høyskole og Samerådet.

Rapport

Senteret benytter seg av digitale informasjonsverktøy i sitt formidlingsarbeid og har videreført sitt arbeid med å utvikle sin nettportal. Det er en sterk økning i bruken av nettportalen, hvor antallet søketreff har økt fra ca 1,6 millioner i 2006 til ca. 7,4 millioner i 2008.

Senteret har også publisert flere nummer av skriftserien Gáldu Čála – Tidsskrift for urfolks rettigheter. I Gáldu Čála tas det opp aktuelle temaer og relevante problemstillinger om samers og andre urfolks rettigheter. Skriftserien benyttes som pensumslitteratur og referanselitteratur av studenter og forskere som skriver om urfolks rettigheter.

I 2008 har Gáldu utgitt følgende publikasjoner:

- FNs menneskerettigheter og urfolksrettigheter
  - En innføring med fokus på samiske rettigheter
- Samisk selvbestemmelse, en oppsummering av den internasjonale konferansen i Alta februar 2008
- Håndbok om ILO-konvensjon nr 169 om urfolk og stammefolk

Utenriksdepartementet tildelte 1,5 mill. kroner til driften av Gáldu i 2008 og 2009 over kap. 163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter, post 71 Humanitær bistand og menneskerettigheter. I tillegg ble det tildelt 875 000 kroner over Utenriksdepartementets budsjett til Gáldus samarbeid med United Nations Development Programme – Regional Indigenous Peoples' Programme (UNDP-RIPP).

Strategier og utfordringer

Gáldu – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter skal være en uavhengig, aktuell og pålitelig kilde om urfolks rettigheter og samiske rettigheter.

Det er lagt ned betydelige ressurser i utviklingen av flerårige virksomhets- og strategiplaner. Det er bl.a. behov for et fortsatt fokus på informa-

sjonsarbeidet i forhold til urfolks rettigheter. Gáldu prioriterer å fokusere på Asia i sitt internasjonale arbeid og har inngått samarbeid med United Nations Development Programme – Regional Indigenous Peoples' Programme (UNDP-RIPP) om et informasjons- og kunnskapsprosjekt for urfolksorganisasjoner og offentlige myndigheter i Asia om menneskerettigheter og urfolks rettigheter.

Budsjettforslag for 2010

Post 01 Driftsutgifter

Kompetansesenteret for urfolks rettigheter hadde ifølge Statens sentrale tjenestemannsregister en bemanning pr. 1. mars 2009 tilsvarende 4 årsverk.

Regjeringen foreslår en bevilgning på 3,049 mill. kroner til drift av senteret i 2010. Bevilgningen omfatter en økning på 100 000 kroner i husleiekompensasjon i forbindelse at Gáldu – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter har flyttet inn i det nye vitenskapsbygget. I tillegg vil støtten til senterets virksomhet over Utenriksdepartementets budsjett, kap. 163 Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter, post 72 Menneskerettigheter, bli videreført.

Barne- og likestillingsdepartementet har i samarbeid med Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sametinget blitt enige om at Gáldu tildeles midler til opprettelsen av en stilling ved senteret som bl.a. skal arbeide med likestilling og antidiskriminering. I formidlingen av informasjon og dokumentasjon skal samiske språk ivaretas. Stillingen vil være et prøveprosjekt med tre års varighet. Det tas sikte på at prosjektet starter opp i 2010 og avsluttes med en evaluering i 2012.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Det ble i 2008 bevilget 650 000 kroner over kap. 682, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold til finansieringen av inventar og utstyr til de deler av vitenskapsbygget i Kautokeino som Gáldu – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter skal benytte.

Kap. 3682 Gáldu – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Diverse inntekter	2 327		
18	refusjon av sykepenger	37		
	Sum kap. 3682	2 364		

Post 01 Diverse inntekter

Regnskap 2008 gjelder bl.a. bevilgningen fra Utenriksdepartementet, jf. omtale under kap. 682.

Inntektskapitelet vil også gjelde ev. ekstern finansiering av prosjekter i regi av Gáldu – Kompe-

tansesenteret for urfolks rettigheter. Det vises til forslag til romertallsvedtak II med forslag til merinntektsfullmakt.

Kap. 684 Internasjonalt fag- og formidlingscenter for reindrift

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Driftsutgifter	4 830	3 290	3 435
	Sum kap. 684	4 830	3 290	3 435

Overført fra 2008 til 2009:

Post 45: 550 000 kroner

Mål og hovedoppgave

For å styrke det internasjonale samarbeidet om reindrift er det etablert et internasjonalt fag- og formidlingscenter for reindrift i Kautokeino. Senteret ble offisielt åpnet 2. september 2005. Det er lagt vekt på at reindriftsfolk og deres organisasjoner skal ha et nært forhold til senteret, og det skal drives i samråd med Verdensforbundet for reindriftsfolk. Senteret skal medvirke til å formidle og utveksle informasjon og få i stand faglig samarbeid mellom reindriftsfolk i arktiske områder. Arbeidet skal være rettet mot næringsutøvere, offentlige myndigheter, forskningsmiljø og andre fagmiljø, og internasjonale organisasjoner og samarbeidsorgan.

Internasjonalt fag- og formidlingscenter for reindrift er en faglig selvstendig institusjon, som i stor grad fastsetter egne mål og resultatkrav. Styret er senterets øverste organ, og har iht. vedtektene ansvaret for faglig utvikling, ressursbruk og prioriteringer, samt å utarbeide strategier for senterets virksomhet. Styresammensetningen gjenspeiler eksisterende grenseoverskridende reindriftssamarbeid, med representanter fra Russland, Sverige, Finland og Norge.

Rapport

Senteret fyller en viktig funksjon i det sirkumpolare reindriftssamarbeidet og ivaretar både faglige behov og koordineringsbehov hos senterets målgrupper.

Senteret har siden etableringen innledet samarbeid med en rekke institusjoner, organisasjoner og andre aktører i de arktiske områdene med tanke på nettverksbygging og faglig utveksling, bl.a. er det gjennomført møter og faglig utveksling med reindriftsorganisasjoner, offentlige reindriftsmyndigheter og faginstusjoner i Russland, Kina, Alaska og i de nordiske landene.

Senterets samarbeid med andre institusjoner og organisasjoner er videreutviklet i 2008. Det er bl.a. inngått en avtale med Kvinnenettverket for reindriften i Kautokeino, med sikte på gjennomføring av et samarbeidsprosjekt om tradisjonell kunnskap og opplæring i reindrift.

Senteret har initiert og igangsatt en rekke prosjekter som vil ha betydning for senterets virksomhet framover. Av de prosjekter som er prioritert fremheves særlig EALÁT-prosjektene. Prosjektene er initiert av senteret og Association of World Reindeer Herders (WRH) og fokuserer på reindriften tradisjonskunnskap og tilpasningsevne mot bl.a. klimaendringer.

Strategier og utfordringer

Administrasjonen ved senteret og senterets styre har siden etableringen arbeidet målrettet med å etablere rutiner for drift. Som en liten virksomhet, med tre ansatte, er senteret sårbar ved ev. langvarige sykefravær og turnover. Arbeidet med å utvikle hensiktsmessige rutiner vil derfor bli videreført, slik at senteret i størst mulig grad kan benytte ressursene på faglige oppgaver.

Budsjettforslag for 2010

Post 01 Driftsutgifter

Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift hadde ifølge Statens sentrale tjenestemanns-

register, en bemanning pr. 1. mars 2009 tilsvarende fem årsverk.

Regjeringen foreslår en bevilgning på 3,435 mill. kroner til drift av senteret i 2010. Bevilgningen omfatter en økning på 100 000 kroner i husleiekompensasjon i forbindelse at Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift har flyttet inn i det nye vitenskapsbygget.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, kan overføres

Det ble i 2008 bevilget 550 000 kroner over kap. 684, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold til finansieringen av inventar og utstyr til de deler av vitenskapsbygget i Kautokeino som Internasjonalt fag- og formidlingssenter skal benytte.

Kap. 3684 Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Diverse inntekter	1 528		
	Sum kap. 3684	1 528		

Post 01 Diverse inntekter

Inntektsposten gjelder eksterne finansieringer av prosjekter i regi av Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift. Det vises til forslag til romertallsvedtak II med forslag til merinntektsfullmakt.

Kap. 685 Finnmarkseiendommen

Det ble i statsbudsjettet 2006 gitt en bevilgning på inntil 5 mill. kroner til etableringslån til Finnmarkseiendommen, jf. St.prp. nr. 1 (2005-2006) Kommunal- og regionaldepartementet.

Lånet til Finnmarkseiendommen er i 2009 oppgjort i sin helhet.

Kap. 3685 Finnmarkseiendommen

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
90	Etableringslån		5 000	
	Sum kap. 3685		5 000	

Lånet til Finnmarkseiendommen er i 2009 oppgjort i sin helhet.

Kap. 5606 Finnmarkseiendommen

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
80	Renter	250	165	
	Sum kap. 5606	250	165	

Lånet til Finnmarkseiendommen er i 2009 oppgjort i sin helhet.

Boadussuorgi 6 Sámi ulbmilat

Ulbmilaš áigumuš

Vuodđolága § 110a ja sámeláhka lea ráđdehusa sámepolitihka našunála riektivuodđun. Ráđdehusa sámepolitihka politihkalaš vuodđun ovdanbohtá St.dieđáhus. nr. 28 (2007-2008) Sámeplatihkka.

Ráđdehus atná vuodđun ahte Norgga stáhta lea vuodđuduvvon guovtti álbmoga eatnamiid nala, sápmelaččaid ja dážaid, ja goappaš álbmogiin lea seamma riekti ja vuoigatvuohta ovdánahttit giela- set ja kultuvrraset. Doaimmi sámepolitihkka galgá bálvalit sámi álbmoga, nu ahte sámi gielas, kultuvras ja servodateallimis lea oadjebas boahteáigi Norggas.

Ovddasvástáduš ja doaimmat

Bargo- ja searvadahttindepartemeantas lea bajitdási bálldalastinovuodasvástáduš stáhtalaš sámepolitihka hárrái. Fágadepartemeantas lea ovddasvástáduš vuolggaht ja čadahit sámepolitihka iežaset surggiid siskkobealde.

Sámediggi lea áshuvvon sámelága bakte olláshuhttimis Vuodđolága § 110a. Álbmotválljejuv- von áshussan lea Sámedikkis stuorra friddjavuohta. Dat ii leat dábaláš ossodat iige ráđdehusa vuollášaš áshus, ja ráđdehus danin ii ovddasvástit Sámedikki politihkalaš doaimma dahje mearrádu- said iešgudege suorggis. Ráđdehusas lea goittot konstitušuvnnaš ovddasvástáduš juolludemiiid hárrái stáhtabušehta bakte.

Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbo- lašvuodaguovddáš ja Boazodoalu Riikkaidgaskasaš Fága- ja gaskkustanguovddáš leat fágalaš iehčan- asahusat, iežaset stivrraid jodiheami vuolde. Stiv- rain lea válđoovddasvástáduš guovddážiid doaim- main ja ovddasvástida earret eará guovddážiid fágalaš ovdáneami, resursageavaheami ja vuoruhe- miid. Go lea sáhka guovddážiid hálldáš- ja eko- nomiijagažaldagain, de lea Bargo- ja searvadahttin- departemeanta alit válđdi departemeanta.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ángiruššan dán suorggis ruhtaduvvo prográmma- suorggi 09.80 Sámi ulbmilat bakte.

Diliárvoštallan, ovddidanhámit ja hástalusat

St.dieđ. nr. 28 (2007-2008) Sámeplatihka birra ráđdehus deattuha dan man dehálaš lea nannet sámi giela ja sámegiela diehtjuohkima, almmolaš hálldahusain ja bálvalusfáluin. Sámi giela lea ain vártnuhis dilis. Ráđdehus ovddidii 2009 miessemá- nu 29.beavvi sámegiela doaimaplána. Ráđdehus áigu 2009-2014 doaimaplánaáigodagas láchč- et vuodu ain garrasit ángiruššat sámi giela ovddas buot servodatdásiin.

Ráđdehus áigu ain eanet bidjat sámi gea- vaheddjiid deaivvadeami almmolaš hálldahusain ja bálvalusfáluin almmolaš digaštallamii. Dát gáibida ahte almmolaš doaimmain lea máhttu sámi dilálašvuodaid birra iežaset suorggi siskkobealde, ja ahte sis leat bargit geain lea sámegiela ja kul- tivraraš gelbbolašvuohta. Dađistaga eanet almmo- laš bálvalusat leat heivehan fálaldagaideaset sám- egiela geavaheddjiide ja sámi álbmogii muđui. Guorahallan dattege duodašta ahte sámegiela gelbbolašvuohta almmolaš áshusain lea váilevaš.

Sámi statistihka fágalaš lađastallanjoavku lea vuosttaš raporttastis “Sámi logut muitalit 1» čujuhan dasa ahte oppalaš olmmošlohku čielgasit lea njiedjan sámi ássanguovlluin²⁴ 1990's gitta 2007 rádjai. St.dieđáhusas nr. 28 (2007-2008) ráđdehus atná dehálažžan ahte ovdánahttojuvvo ealáhuspoli- tihkka mii lea láchčojuvvon sámi ássanguovlluide. Ealli ja ceavzilis sámi báikegottit leat mearridead- jin dasa ahte nannet ja ovdánahttit sámi kultuvra, giela ja servodateallima. Vuoruheames ealáhus- kama, vai eanet sáhttet álggahit iežaset bargosajiid, šaddá leat guovddážiis sámi guovlluid ovdánahtti- mis.

Ráđdehus lea álggahan láchkabarggu man ulb- miliin earret eará lea čalmmustahttit Sámedikki earenoamáš ja friddja sajádaga. Galget evttohuvvot láchkarievdadusat mat leat dárbbalačča jus Sámediggi galggaš dohkkehuvvot sierra riektesub- jeaktan.

Ráđdehus áigu hukset viidáset daid posiitiiva vásihusaid nala maid leat olahan ráđdá dallan-

²⁴ Dát leat guovllut mat gullet Sámedikki geográfalaš ohcci- vuodustuvvon doarjagat ealáhusovdáneami doaimmaguov- llu vuollái (ovddeš Sámi ovdánahttininfanda)

soahpamušain gaskal Sámedikki ja stáhta eiseváldiid, ja háliida ovdánahttit odđa bušeahhtavugiid mat sihkkarastet ahte Sámediggi árabut, ja eanet,

sáhtta gulahallat ráddehusain sámi servodaga bušeahhtadárbbuid birra.

Ulbmilstruktuvra

Ulbmil boadussuorgái 6 sápmelaččat

Váldoulbmil	Oasseulbmil
Láhčēt dili nu ahte sápmelaččat sáhttet sihkkarastit ja ovdánahttit gielaset, kultuvrraset ja iežaset servodateallima.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sihkkarastit ja viidáset ovdánahttit sámiid vuoi- gatvuoda oassálastit 2. Lasihit sámi giellageavaheddjiid logu 3. Sihkkarastit ahte almmolaš hálddahusat bálvalit geavaheddjiid geain lea sámi giella- ja kultur- duogáš dokkalaččat 4. Nannet sámi ealáhusaid ja sihkkarastit sámi kul- tuvrra luondduvuodu 5. Láhčēt vejolašvuoda sámi dutkamii, sámepoliti- hkkii ovdánahttit buori máhttovuodu, ja oainnu- sindahkat ja gaskkustit sámi kultuvrra 6. Dievaslašvuodta ja oktavuodta sámepolitihkas našunálalaččat ja riikkaidgaskasaččat

Váldoulbmil: Láhčēt dilálašvuoda nu ahte sápmelaččat sáhttet sihkkarastit ja ovdánahttit gielaset, kultuvrraset ja iežaset servodateallima
*Oasseulbmil 1. Sihkkarastit ja viidáset ovdánahttit sámiid oassálastinvuoi-
gatvuoda*

Raporta ja dilli

ILO-konvenšuvdna nr. 169 álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain mearrida ahte ráddehus lea geatnegahttojuvvon ráddádallat sápmelaččaiguin áššiin mat njuolga váikkuhit sin dillái. Ráddádallanprosedyrat dákkár áššiid oktavuodas gaskal stáhta eiseváldiid ja Sámedikki mearriduvvojede 2005 miessemánus. Ráddádallanprosedyrat geatnegahttet ráddehusa, departemeantaid, direktoráhtaid ja eará stáhtalaš doaimmaid ráddádallat Sámedikkiin ja vejolaš eará sámi beroštumiiguin nu árrat go vejolaš go árvvoštallojuvvojit odđa lágat dahje doaimmat mat njuolga sáhttet váikkuhit sámiid beroštumiide.

Lea ráhkaduvvon bagadus stáhta eiseváldiid ráddádallamiidda Sámedikkiin ja eará sámi beroštumiid várás. Ráddádallanprosedyrat ja bagadus gávdno Bargo- ja searvadahttindepartemeanta neahttasiiduin.²⁵

Birasgáhttendepartemeanta ja Sámediggi leaba mearridan dárkilis njuolggadusaid suodjalanplána

bargguid ráddádallamiidda, mat leat oassin oppalaš ráddádallansoahpamušas.²⁶

Norgga čázadat- ja energiiadirektoráhtta (NVE) ja Sámediggi vuolláičáliiba 2009 njukčamánu ovttasbargošiehtadusa ráddádallamiid birra konsešuvdna-áššiid oktavuodas earret eará bieggá- ja čáhcefápmohuksemiid oktavuodas sámi guovlluin.

2008 odđajagimánu rájes de leat čadahuvvon eanet go 40 ráddádallama gaskal ráddehusa ja Sámedikki iešguđet departemeantaid ovddasvástádussurggiid siskkobealde. Maiddái 2008-2009 stáhtabušehta oktavuodas lágiduvvojede čoaččimat gaskal Sámedikki, ruhtadanministara ja bargo- ja searvadahttinministara.

Odđa lánka man olis lea vuoi-
gatvuodta oaidnit dokumeantaid almmolaš doaimmain (almmolašvuodalánka) fápmuibiddjui 2009 odđajagimánu 1.beavvi. Lága §19 mielde sáhttet buot dokumeantat mat gullet ráddádallamiidda Sámedikkiin ráddjejuvvot almmolašvuodas. Odđa lágain lea praktihkalaččat álkít čadahit rabas gulahallama ja lonohallamis áššáigullelaš dieđuid. Ráddádallamiid beavdegirjiid leat almmolačča maŋŋil go ráddádallamat lea loahpahuuvon.

Ovttasráđiid Sámedikkiin lea mearriduvvon odđa válgaortnet sámediggeválggaid.

²⁵ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/aid/tema/Samepolitikk/Konsultasjonsplikt-i-samiske-saker.html?id=86931>

²⁶ http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/lover_regler/retningslinjer/2007/avtale-mellom-sametinger-og-miljoerverndep.html?id=481195

Strategiijat ja doaibmabijut

Bargamis sámi ja sámiguoskevaš gažaldagaiguin dáhpáhuvvá dál ráđdehusa ollislaš sámepolitiikka ulbmila mielde, mas sápmelaččat ieža Sámedikki, sámi ášahusaid ja organisašuvnnaid bakte servet ja leat eaktudeaddjit.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta lea álggahan sámelága dárkkistanbarggu, earret eará oainnusindahkamis Sámedikki earenoamáš ja friddja sajádaga. Ráđdehus áigu loahpalaččat mearridit ássi mas lea sáhka čuoldimis Sámedikki sierra riektesubjeaktan go dat árvalus gárvvistuvvo.

Sámediggái geigejuvvui 2008 čavčča odđa bušehta bargovuogi árvalus maŋŋil go nammaduvvon bargojoavku árvvoštallai dán árvalusa 2007's. Sámediggi lea dovddahan dárbbu geavahit eanet áiggi árvalusa árvvoštallat ja vejolašvuoda ovddidit molssaevttolaš bušehttamodealla evttohusa. Bargo- ja searvadahttindepartemeanta vuordá dál Sámedikki árvvoštallama ja evttohusa.

Ráđdehusat ja sámedikkit Suomas, Norggas ja Ruotas leat ovttamielalačča joatkit barggu dainna ulbmiliin ahte olahit ovttamielalašvuoda davviriikkaid sámekonvenšuvnna oktavuodas, vrd. máinnašeami oasseulbmila 6 vuolde.

Oasseulbmil 2. Lasihit sámi giellageavaheddjiid logu Raporta ja stáhtus

Sámi gielat leat hearckes dilis máŋgga guovlluin. UNESCO uhkiduvvon gielaide rukses listtus lea davvisámegiella juogustuvvon uhkiduvvon giellan, ja lullisámegiella ja julevsámegiella ges leat juogustuvvon duodalaš uhkiduvvon gielat. Sámegiella, earenoamážiid lullisámegiella ja julevsámegiella, leat uhkiduvvon gielat. Ráđdehus lea St.died. nr. 35 (2007-2008) Ulbmil ja áigumuš – dievaslaš giellapolitiikka (gielladieđáhus) gávnahan dan ahte suodjaleames ja nannemis sámegiella galgá leat oassin ollislaš ja suorgerasttildeaddji giellapolitiikkas Norggas.

Vuoigatvuohta geavahit sámegiella go lea okta-vuohta almmolaš ášahusaiguin ja vuoigatvuohta oazžut oahpahusa sámegiella ja sámegillii lea sápmelaččaide okta dain deháleamos vuoigatvuodain. Seailluheames ja nannemis sámegiella lea dehálaš sámi kultuvrra ja eallinvuogi suodjaleames ja ovdánahttimis. Sámegiella lea okta sámi kultuvrra dehálaš cakkiin.

Sámelága giellanjuolggadusaid árvvoštallan maid Davviriikkaid Sámi Instituhtta lea dahkan Kultur- ja girkodepartemeanta ovddas 2007's lea almmustahtán ahte eanas almmolaš ášahusat maidda sámelága giellanjuolggadusat gullet eai ollásit olláshuhte láchkagáibadusaid. Maiddái Sámed-

ikki giellaguorahallan čájeha oppalaččat ahte sámegiella beare unnán geavahuvvo almmolaš ášahusain, ja ahte orro vuhttomiiin ahte sámegiella geavahuvvo eanet suohkanlaš doaimmain go stáhtalaš ja fylkkasuohkanlaš doaimmain.

Jagi 2008's ledje 41 sámi mánáidgárddi Norggas main ledje sullii 950 máná. 2008-2009 skuvlajagi ledje 1043 oahppi geain lei sámegiella oahpahuš vuosstašgiella dásis, ja 1474 oahppi geain lei sámegiella oahpahuš nubbingielladásis. Eanas oahppit, 2339, ožžot davvisámegiella oahpahuš. Dáin leat 997 oahppi geain davvisámegiella lea vuosstašgiellan. 77 oahppi ožžot oahpahuš julevsámegillii, ja 101 oahppi ožžot oahpahuš lullisámegillii. Joatkkaoahpahušas 2006-2007 skuvlajagis ledje 285 oahppi dahje fágaoahppi geain lei sámegiella oahpahuš. Sámi logut mitalit 1 – kommenterejuvnon statistihkka 2008 man sámi statistihkka fágalaš ladastallanjoavku lea gárven boahhtá ovdan ahte vuodđoskuvlaohppiid lohku geain lea sámegiella fágasuorggis lea eanet go duppalastojuvvon 17 jagis 1990 rájes gitta 2007 rádjái. Muhto ladastallanjoavku čujuha dasa ahte ohppiidlohku lea njiedjan go 2005-2006 skuvlajagi ledje 3055 oahppi ja 2006-2007 skuvlajagis ges 2542 oahppi.

Ráđdehusa sámegiella doaibmaplána ovddiduvvui 2009 miessemánus. Doaibmaplána, mii sisttisdoallá 66 iešguđetlágan doaibmabijju, lea ráhkaduvvon dialoga ja ráđdádallamiid vuodul Sámedikkiin. Doaibmaplánii leat ovddiduvvon árvalusat ja mearkkašumit iešguđege birrasiin. Doaibmaplána váldoulbmiliin lea láchet oadjebas boahhteáiggi sámi gielaide Norggas – davvisámegillii, julevsámegillii ja lullisámegillii. Dehálaš ulbmiliin lea ahte šaddet eanet sámegiella geavaheaddjit. Doaibmaplána váldoulbmil lea nannet ángiruššama sámi gielaide ovddas iešguđege servodatsurggiin – earenoamážiid oahpaheamis ja oahpus, almmolaš bálvalus- ja fuolahusfálus, ja geavaheames ja oainnusindahkamis sámegiella almmolaš oktavuodain. Doaibma plána doaibmaáigi lea vihtta jagi. 2009's lea juolluduvvon 8 milj. ruvdno doaibmaplána čuovvoleapmái, main Sámediggi lea ožžon 5 milj. ruvdno. Ráđdehus lea 2009's maiddái lasihan juolludeami Norgga dutkanráđdái, 1,179 milj. ruvdnuin julevsámi ja lullisámi ángiruššamii.

Ráđdehus vuoruha barggu láchet sámegiella IT-oktavuodas, ja lea áigumuš ahte buot almmolaš logahagat galget sáhttit hálddašit sámi bustávaid riehta, ja ahte dákkár dieđuid lonohallan logahagaid gaskkas galgá doaibmat.

Kultur- ja girkodepartemeanta lea giellapolitiikkalaš ovddasvástideaddji departemeanta mas lea váldoovddasvástáduš ja suorgerasttildeaddji ovddasvástáduš hábmet, dulkot ja ovddidit giellapolitiikkalaš áigumušaid Norggas. Eará departeme-

anttat berrejit árvoštallat giellapolitihkalaš beroštumiid iežaset suorggi siskkobealde. Go Bargo- ja searvadahttindepartemeantas lea guovddáš sajádat barggus sámi gažaldagaiguin de lea váldoovddasvástádus hálddašeames sámelága giellanjuolggadusaid ja ovttahttimis ráđđehusa barggu eurohpálaš guovllu- dahje minoritehtagielaid lihtuin (minoritehtagielaid lihttu) 2009's sirdojuvvon Girko- ja kulturdepartemeantas Bargo- ja searvadahttindepartementii. Sámedikkis lea maidái earenoamáš ovddasvástádus bargat suodjaleames ja viidáset ovdánahttimis sámegiela Norggas, vrd. sámelága § 3-12.

Sámediggi lea 2004 rájes čadahán prošeavtta «Divvun» mas ulbmiliin lei ahte ovdánahttit sámegiela divvunprográmma elektrovnnalaš teakstameannudeami várás. Divvunprográmma davvisámegiela ja julevsámegiela geavaheddjiid várás gárvvistuvvui 2007's, ja dál barget ovdánahttimis lullisámegiela divvunprográmma. Prošeavtta leat Sámediggi, Máhtdepartemeanta ja Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ruhtadan, vrd. kap. 681 Doarjja sámi ulbmiliidda, poasta 72 sámi giella, diehtujuohkin jnv.

Sámegiela hálddašanguovllus sámegiella ja dárogiella leat dáseárvosaš gielat. Sámediggi lea 2009 rájjen oktiibuot 42,75 milj. ruvno guovttagielalášvuodavuoda doarjagii suohkaniidda ja fylkka-suohkaniidda. Danin go Loabát suohkan 2009 golggotmánu 1.beavvi rájes gullá sámegiela hálddašanguvlui, de guovttagielalášvuodadoarjja suohkaniidda ja fylkkasuohkaniidda lasihuvvui 1 milj. ruvnuin 2009 dárkkistuvvon našunálabušeahas. Ráđđehus evttoha lasihit guovttagielalášvuoda doarjaga 4 milj. ruvnuin 2010's danin go Loabát suohkan dál gullá sámi giellaid hálddašanguvlui, vrd. kap. 680, poasta 50 Sámediggi.

Sihkkarastimis lullisámi skuvlafálaldaga Engerdal suohkanis de lea jahkásaččat 2007 rájes juolluduvvon 500 000 ruvdno Elgá Bajásšaddanguovddáži Bargo- ja searvadahttindepartemeanta bušehta bakte. Juolludeapmi jotkojuvvo 2010, vrd. kap. 681 Doarjja sámi ulbmiliidda, poasta 72 Sámi giella, diehtujuohkin jnv.

Lea dárbun nannet nuortasámi kultuvrra ja giella Norggas. Nuortasápmelaččat leat smávva joavkun, ja nuortasámi kultuvra Norggas lea uhkiduvvon kultuvra. Ráđđehus lea juolludan ruđaid nuortasámi kultuvrra- ja gielladoaibmabijuide, ja golmma jagi prošeaktii, *Skoaltasámi kultuvra rájaid rastá*, mas Nuortasámi dávvirvuorkkás lea prošeaktaovddasvástádus. Prošeakta ovddasta nanejuvvon rájjerasttildeaddji ovttasbargu Norgga, Suoma ja Ruošša skoaltasámi birrasiid ja ášahusaid gaskkas.

Sámegiela doaibmaplána čuovvoleami okta- vuodas lea Árran 2009's ožžon juhkkjuvvot ruđaid Bargo- ja searvadahttindepartemeanta bušehta bakte ovdaprošeaktii mas ulbmiliin lea seailuhit, čálmustahttit ja ealáskahttit sámegiela báikena- maid geavaheami Bihtásámi guovllus.

Strategiijat ja doaibmabijut

Ráđđehus evttoha lasihit juolludeami sámegiela doaibmaplána čuovvoleapmái Bargo- ja searvadahttindepartemeanta bušehta bakte velá 5 milj. ruvnuin 2010's. Dáin ruđain evttohit ráddjet 1 milj. ruvno sámi lohanguovddáži Sámi allaskuvllas ja 0,5 milj. ruvno Bargo- ja searvadahttindepartemeanta bargui doaibmaplánain, vrd. kap. 681, poasta 72 Sámi gielat, diehtujuohkin jna. Sámediggi evttohuvo juolluduvvot 3,5 milj. ruvdno vrd. kap. 680, poasta 50. Nu lea ráđđehus mañimus guokte jagi lasihan juolludeami sámi gielaide oktiibuot 13 milj. ruvnuin. Ráđđehus lea 2006 rájes lasihan juolludeami guovttagielalášvuodadoarjagi suohkaniidda ja fylkkasuohkaniidda oktiibuot 14 milj. ruvnuin, mañnil go Divttasvuona, Snoasa ja Loabát suohkanat dál gullet sámi giellaid hálddašanguvlui.

Ráđđehus áigu buoridit ođasfálaldaga sámegiela giella, ja sihkkarastit ahte sámegiella geavahuvvo eanet ráđđehusa dokumeanttain. Dan okta- vuodas galgá ášahuvvot jorgalanbálvalus ráđde- husa várás, mii galgá sajáiduvvot Departemeant- taid bálvalusguovddáži (DSS). Vuordimis bálvalus lea doaimmas 2010 rájes.

Ráđđehus lea mearridan mánga ođda geatnegahtton IT-standárdda stáhtii. Čálamear- kastandárda ISO 10646, UTF8 bakte, galgá adnot vuodđun buot stáhta ođda IKT-prošeavttain. 2012 ođđajagimánu 1.beavvi rájes galgá UTF8 geava- huvvot buot elektrovnnalaš diehtolonohallamis, so- mes gáržžidemiiguin, vrd. Reteránsakataloga čuoggál 1.1.4 . Mearrádus UTF8 hárrái lea dehálaš lávki rivttes guvlui vai almmolaš suorgi galgá hál- dašit sihke sámi ja eará giellaid čálamearkekaid riek- ta. Álggos geatnegas gáibádusat dušše gusket stáhtii. Ulbmiliin lea mearridit lánkaásahusa mii daga- ha ahte geatnegahtton standárddat maidái gusket suohkaniidda.

Dehálaš doaibmabidju lullisámegiela nanne- mis lea lágideat lullisámi giellageavaheddjiide doaibmi IT-reaidduid sin gillii. Áigumuššan lea ahte lullisámi čállindárkkisteapmi galgá gárvvistuvvot ovdal jagi 2010 loahpa.

Doarjja sámi áviissaide juolluduvvo kap. 335 Preassadoarjja, poasta 75 bakte Doarjja sámi áviis- saide. Sámi aviissat leat ožžon stáhtadoarjaga 1979 rájes, ja 1987 rájes sierra bušehtapoastta bakte.

Poastta bakte juolluduvvo buvttadandoarjja sámi áviissaide ja áviisasiidduide julevsámegillii ja lullisámegillii. Mediabearráigeahčču hálddaša doarjjaortnega. Earret demokratiija ja sátnefriiddjavuoda mearkkašumi, de lea sámi áviissain maiddá dehálaš doaimma seailuheames ja ovdánahttimis sámegeiela čálagiela. Jagiid 2008 ja 2009 lasihuvvui poasta oktiibuot 8 milj. ruvnnuin. 2008 čavčča rájes áviissat Ávvir ja Ságat ilbmet viđa geardde vahkkui. Kultur- ja girkodepartemeanta 2010 bušeahttaevttohus lea evttohuvvon juolluduvvot 22,3 milj. ruvdno sámi áviissaide.

Kap. 440 Politijadirektoráhtta – politiija- ja leansmánniosodat, poasta 01 Doaimmagolut lea 2009's ráddjejuvvon 400 000 ruvdno guovttegielat hálddašepmái, ja juolludeapmi jotkojuvvo 2010's. Ulbmiliin lea movttiidahttit háhkat eanet máhtu sámi gielaid birra. Politijaguovllut sáhttet ohcat doarjaga ráddjejuvvon ruđain. Ortnege hálddaša Oarje-Finnmárkku politijaguovllu politijameaštir sierra rávvehusa vuodul.

Oasseulbmil 3. Sihkkarastit ahte almmolaš hálddahus bávala geavaheddjiid geain lea sámi giella- ja kulturduogáš dohkálaččat

Raporta ja stáhtus

Mearrádusain ja politihkas suohkanlaš ja fylkkasuohkanlaš dásis lea mearrideaddji mearkkašupmi dasa man muddui ja bures sámi giella, kultuvra, ealáhusat ja servodateallin ovdánahttojuvvo. KS, Sámediggi ja ráddehus leat ásahan bargojoavkku mii galgá iskat sámi dilálašvuodaid suohkaniin.

Sámediggi hálddaša doarjaga sámi mánáidgárdiide, doarjaga gielladoaimmaide dárnu mánáidgárdiin main leat sámi mánát ja ruđaid diehtujuohkin-, bagadallan- ja ovdánahttinbargguide. Hástalusaid ja doaimmabijuid sámi mánáidgárdesuorggi oktavuodas lágiduvvojit guokte hálddahuslaš ovttasbargočoahkkima gaskal Máhtodepartemeantta ja Sámedikki.

Dehálaš hástalusain sámi mánáidgárdesuorggis lea oččodit bargiid geain lea sámegeiela gelbbolašvuota. Nu lea earenoamáziid julev- ja lullisámi guovlluin. Dasa lassin lea dárbbalaš seailuhit gelbbolašvuoda sámi árbevirolaš bargguin ja dárbbášuvvojit eanet oahpponeavvut heivehuvvon sámi mánáide. Sámi allaskuvla, Sámediggi, KS Finnmarku, Finnmarkku allaskuvla ja Finnmarkku fylkkamánni leat álggahan ánggirdeami očcodeames eanet studeantaid fylkka guovtti oahpaheaddjiallaskuvllaide (*Drømmejobben/Gollevirgi*). Máhtodepartemeanta doarju dán ánggirdeami.

Lea stuorra oahpponeavvováili buot golmma sámi gielain. Sámediggi lea mearridan 2009-2012 oahpponeavvuid ovdánahttima strategalaš plána

mii lea doaimmabidjun oahpponeavvodili čuovvoleames. Viidáset lea ásahuvvon bargojoavku mas galget leat áirasat Sámedikkis, Máhtodepartemeanttas ja Oahpahusdirektoráhtas, ja joavku galgá árvvoštallat movt dálá ovdáneami ja sámi oahpponeavvuid buvttadeami, mánáidgárdi rámmaplána ja Máhttolokten – Sámi, mielde sáhtta beavttálmahttit.

Bušeahtta-evttoh. S. nr. 12 (2008-2009) lávdegotti eanetlohku bivddi Máhtodepartemeanta árvvoštallat gozihit movt sámi ohppiid vuoigatvuodát vuhtiiváldojuvvojit, dákkko bakte oahpponeavvodili. Máhtodepartemeanta lea 2009 juolludusreivves Oahpahusdirektoráhttii bivdán ahte dákkár goziheami čadahuvvojit.

Bušeahtta-evttoh. S. nr.12 (2008–2009) lea Sturorradiggi bivdán ráddehusa árvvoštallat Sámi lohanguovddáža dagahit bistevažžan, našunála gelbbolašvuodaguovddáziin Sámi allaskuvllas. Máhtodepartemeanta evttoha rádjet ruđaid joatkit guovddáža doaimma 2010's. Prošeakta galgá árvvoštallojuvvo, earret eará oázžumis buoret vuodá árvvoštallat guovddáža ovttasbarggu ásahusaiguin main lea ovddasvástáduš lulli- ja julevsámegeielain. Danin evttohuvvo maiddá ahte juolluduvvo 1 milj. ruvdno guovddázi Bargu- ja searvadahttindepartemeanta bušeahta bakte, vrd. kap. 681, poasta 72 Sámi giella, diehtujuohkin jnv. Dasa lassin Sámediggi máiddái áigu rádjet ruđa guovddázi.

Lávdegottis, mii galgá hábmet sámi oahpaheaddjioahpahussii ođđa rámmaplána, galgá leat viiddis čoahkkáduš ja speadjalastit iešgudege sámi giellaguovlluid. Máhtodepartemeanta atná vuodđun ahte studeantat geat 2010 čavčča álget oahpaheaddjioahpahussii háhket dan gelbbolašvuoda ja kvalitehta maid ođđa oahpaheaddjioahppu galgá addit.

Ohcamušat oahpaheaddjioahpahussii Sámi allaskuvllas 2009 čavčča leat lassin ovddit jagiid ektui. Logut bálddalas sisaváldimis čájehit ahte leat 25 ohcci 15 plánejuvvon sajiide. 2007 logut čájehit ahte dalle ledje 11 ohcci. Háhkamis julevsámegeiela ja lullisámegeiela oahpaheddjiid lea hui váttis. Allaskuvllas Bádádjos ii oktage studeanta lohkan julevsámegeiela. Davvi-Trøndelaga allaskuvllas ledje 2008's 8 studeanta geat lohke lullisámegeiela. Leat maid dai unnit oahppit geat joatkkaskuvllain válljejit dáid gielaid. Skuvlajagi 2008/2009 válljejedje oktiibuot 9 oahppi lullisámegeiela ja 15 oahppi julevsámegeiela. Davvisámegeielas lea buoret rekruhttenvuoddu. Vástideaddji logut lea oktiibuot 314 oahppi joatkkaskuvllain 2008/2009 skuvlajagis, dain leat 181 geain lea sámegeiela vuostašgiellan.

Sámi allaskuvla, Davvi-Trøndelaga allaskuvla, Bádádjo allaskuvla ja Romssa universitehta leat

buohkat ožžon 200 000 ruvnno ja galget hábmet rekruttendoaimmaid sámi gielaide ja oahpaheaddjiohppui dainna áigumušain ahte sisaváldit studeanttaid 2010 čavčča.

Sámi allaskuvla lea ožžon ruđaid organiseret ja jodihit bargojoavkku man bargun lea hábmet našunála ánggirdeami mas áigumuššan lea geasuhit ohcciid alit sámi oahpahussii, ja earenoamáziid sámi giellaoahpuide ja oahpaheaddjiohppui. Bargojoavkkus galgá leat našunála ja guhkitáiggi perspektiiva, ja galgá fátmastit buot dásiid mánáidgárddi rájes gitta alit oahpahusa rádjái. Bargojoavkkus galget leat mielde ovddasteaddjit alit oahpahusa buot sámi gielain.

Dárkkistuvvon 2009 našunálabušehtas juhkojuvvui ruđat deavdda- ja joatkkaoahpahussii oktiibuot 30 oahppasajiide ásašusain mat fáallet sáme-giela (Sámi allaskuvla, Finnmárkku allaskuvla, Davvi-Trøndelaga allaskuvla, Bådådđjo allaskuvla ja Romssa universitehta).

Strategijat ja doaibmabijut

Jagi 2010 rádjái galget eanas suohkanat Norggas, ovttas Bargo- ja čálgoetáhtain, leat ásašan oktasaš báikkálaš NAV-kantuvrraid. Kantuvrrain galgá leat ovddasvástádus maiddá sámi geavaheddjiid ektui. Sámi perspektiiva speadjalastojuvvo 2009 juolludusreivves Bargo- ja čálgodirektoráhtii, earret eará danin go sáme-gielat gelbbolašvuoda galgá árvvoštallot earenoamáziid go ođđa NAV-kantuvrrat ásašuvvojit daid suohkaniin gos sápmelaččat orrot. Etáhta galgá čađahit báikkálaš geavaheaddji iskkademiid sámi hálddašanguovlluin. Vásáhusat čađahuvvon doaibmabijuin sámi geavaheddjiid ektui galget čilgejuvvot, dáikko bakte dieđuiguin www.nav.no neahttsiiddus ja eará diehtujoahkinreiddut, jorgaleames lágaid, lánkaásahusaid jnv., ja bohtosat geavaheaddjiiskkadeamis sámi hálddašanguovlluin. Raporta Sáme-giella NAV 'as ráhkaduvvui Bargo- ja čálgoetáhta olis čielggadeames ja evttoheames doaibmabijuid mat buoremusat sáhte vuhtiváldit sáme-gielat geavaheddjiid bargo- ja čálgohálddahusas.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta áigu ovttas guoskevaš departemeanttaiguin árvvoštallat movt fylkkamáne bagadallanrolla suohkaniid ektui sáhtta ovdánahttojuvvot go lea sáhka sámi dilálašvuodát birra.

Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta ja Bargo- ja searvadahttindepartemeanta 2010 bušehtain galget ráddjejuvvot ruđat bargui dásseárvvuin ja vealaheami vuostá sámi guovlluin, vrd. kap. 682 Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáš, poasta 01 Doaibmagolut bakte.

Doaibmajuolludeamis mii juhkojuvvo Girkoráddái Kultur- ja girkodepartemeanta bušehta bakte leat maiddá ruđat Sámi Girkorádi doibmii. Rádi doaibman lea ovttastahtit girku doaimmaid sámiid gaskkas ja buoridit olbmui máhtu ja dieduid sámi girkoallima birra. Girkoráddi lea mearridan sirdit Sámi girkorádi čállingotti Oslos Romsii.

1998 rájes lea Kultur- ja girkodepartemeanta bušehta bakte juolluduvvon doarjja Norgga Biibbalvuodđudussii jorgaleames biibbalteavsttaid julev-, lulli- ja davvisáme-gielaide. Doarjja evttohuvo jotkojuvvot 2010's.

Oassi juolludeamis oskuoahpahusa ođastussii lea ráddjejuvvon dasa ahte ovdánahttit oahppofáldaga sámi mánáide ja nuoraide. 2010 bušehttaevttohus mearkkaša lassi juolludeami oskuoahpahusa ođastussii.

Juolludeami bakte báhpabálvalussii galget sápmelaččaide dáhkiduvvot girkolaš bálvalusat sáme-gillii.

2009 rájes leat juolluduvvon ruđat sámi searvegotti ásaheami geahččaleapmái lullisáme-gielat guovllus.

Justisdepartemeanta áigu 2010's rádjat ruđaid Sis-Finnmárkku riekteveahkkantuvrii kap. 470 Friddja riekteveahkki, poasta 72 Earenoamáš riekteveahkkedoaimmat bakte. 2009 doarjja sturrodat mearriduvvui kantuvrra ohcamuša vuodul 1,352 milj. ruvdnui.

2009's lea ráddjejuvvon 13,6 milj. ruvnno Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta bušehta bakte joatkit doaibmabijuid «šláddjivuotta ja dásseárvu» vrd. kap. 762 Vuodđodearvvašvuodabálvalus, poasta 70 Doarjagat. Dáin ruđain lea 6,5 milj. ruvdno sirdojuvvon Sámedikki háldui. Dearvvašvuodadirektoráhtta hálddaša 7,1 milj. ruvnno. Dáin ruđain lea Sámi dearvvašvuodadutkama guovddázi 2009's juolluduvvon 5,0 milj. ruvdno. Reasta ruhta geavahuvvo iešgudege prošeavttaide main ulbmiliin lea oaččuhit dásseárvosaš ja máhtolašvuoda vuodustuvvon dearvvašvuodabálvalusaid sápmelaččaide. «Šláddjivuotta ja dásseárvvu» doaibmaplána váldoprinsihpat leat vuodđun joatkkabarggus. Dearvvašvuodadirektoráhtta bargá guhkesáigilaččat ovddideames sámi giela ja kulturgelbbolašvuoda neavvuma ja fierpmádatdoaimmaid bakte suohkaniid, dearvvašvuodadoaimmahagaid, fylkkamánniid, oahpahusásahusaid ja earáid ektui gain lea mannulágan rolla dearvvašvuodabálvalusas. Evttohuvo ahte doaibmabijut jotket 2010's. Doarjjaortnega man Sámediggi hálddaša galgá jagi 2009 mielde loahpalaččat árvvoštallojuvvot. Dán árvvoštallama vuodul áigu Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta ovttrasáđiid Sámedikkiin 2010

mielde árvoštallat vejolaš eará ládje geavahit doarjaruđaid.

Máhttodepartemeanta bušehta bakte juolluduvvojit ruđat Sámedikki bargui vuoddoahpahusa suorggis. Ruđat galget earret eará geavahuvvot buvttadeames ja ovdánahttimis oahpponeavvuid sámi ohppiid várás mánáidgárddis, vuoddoskuvllas ja joatkkaskuvllas, ja sámi guovllu earenoamášpedagogalaš doarjalussii. Viidáset juolluduvvo doarjja Gaska-Norgga sámeskuvlii Árbordes sihke skuvla ja internáhta doibmii, sámi joatkkaskuvlii Kárášjogas, Sámi joatkkaskuvlii ja boazodoalloskuvlii Guovdageainnus, ja oahpahussii ja internáhtii sámeskuvllain Snåasa ja Mátatvuomi suohkaniin. Juolluduvvo maiddá doarjja sámegeiela oahpahussii vuoddoskuvlla ohppiide. Lassin dása juolluduvvo maiddá ruhta sámi doaimbajuid ovdánahttimis. Juolludanevttohus sámi ulbmiliidda vuoddoahpahusas lea jagi 2010 jahká oktiibuot sullii 190 milj. ruvno.

Sámediggái juolluduvvo maiddá ruhta sámi mánáidgárdeulbmiliidda Máhttodepartemeanta bušehta bakte. Ruđat geavahuvvojit doarjagiidda sámi mánáidgárddiide, doarjja gielladoaimmaide dárnu mánáidgárddiin main leat sámegeiela mánat ja ruđat diehtujuohkin-, bagadallan- ja ovdánahttinbargguide.

Máhttodepartemeanta áigu rádjet ruđaid vai sáhttát ovdánahttit giellagelbbolašvuoda sámi mánáidgárddi bargiin ja bargiin daid mánáidgárddiin gos leat sámegeiela mánat, ja sámi árbevirolaš bargguide. Departemeanta áigu ovttasráđiid Sámedikkiin čalmmustahttit doaimbajuid. Departemeanta áigu maiddá vuoruhit jorgaleames rámmaplána mánáidgárddi sisdoalu ja doaimmaid birra lullisámegillii ja julevsámegillii.

Máhttodepartemeanta evttoha joatkit juolludeami mánáidgárdesuorgái seamma dásis go 2009's.

Sámediggi ja áigeguovdilis fylkkamánit leat čujuhan dasa ahte ollu suohkaniin ii leat doarvái buorre gelbbolašvuolta sámi mánáid vuogatvuodaid birra go lea mánáidgárdefálaldagáin sáhka. Sámediggi galgá hábmet bagadusa das makkár vuogatvuodát mánáin leat earret eará mánáidgárdeleá mielde.

Jagi 2009's álggahuvvui ortnet man bakte láchčojuvvui vejolašvuolta unnidit oahppovelggiid sidjiide geat čadahedje muhtun oahpaheaddjioahpahusaid juogo realfága dahje giellaoahpu. 2010 bušehtas ortnet evttohuvo viiddiduvvot nu ahte maiddá fátmasta sámegeiela oahpahusaid, vrd. Prop. 1 S (2009-2010) Máhttodepartemeantas. Doaimbajiju ulbmilin lea ahte movttiidahttit eanet olbmuid váldit sámi oahpaheaddjioahpahusa dahje

háhket sámegeiela gelbbolašvuoda oahpaheaddjioahpahusa oktavuodas.

Oasseulbmil 4. Nannet sámi ealáhusaid ja sihkkarastit sámi kultuvrra luondduvuođu Raporta ja stáhtus

Konvenšuvnna siviilla ja politihkalaš vuogatvuodaid birra artihkal 27 vuodul lea sápmelaččain vuogatvuolta oazžut suodjaluvvot sin kultuvrra luondduvuođu, dás vuogatvuolta doaimmahit árbevirolaš ealáhusaideaset.

Plána- ja huksenlága ođđa plánaoassi mearriduvvui 2008's ja bodii fápmui 2009 suoidnemánu 1.beaivvi. Sámedikki sajádat servodatplánemis lea nannejuvvon danin go Sámediggái lea mieđihuvvon biehtalanrieki jus plána "sakka váikkuha sámi kultuvrra ja ealáhusdoaimma".

Sámi beroštumit leat maid dai vuhtiváldojuvvon ođđa luondduvalljodatlágas. Láhka bodii fápmui 2009 suoidnemánu 1.beaivvi.

Sámi vuogatvuodalávdegoddi II ovddidii 2007 juovlamánu NAČ 2007: 13 Ođđa sámeriekti, mas leat moanat ođđa láchkaárvalusat ja árvaluvvon rievdadusat dálá lágain sámiid rievttalaš dili birra go lea sáhka hálden- ja geavahanvuogatvuodas eatnamiin ja čáziin sámi geavahanguovlluin olggobealde Finnmárkkku fylkka. Seammas ovddiduvvui NAČ 2007: 14 Sámiid luonddugeavaheapmi ja riektedilálašvuodát Hedemárkkus Romssa rádjái, mii sisttisoallá iešgudetlágan historjjálaš duogáščielggadeamiid. Gulaskuddan lea čadahuvvon, ja ášši lea dál meannudeami vuolde.

Buohtalasealáhusaid ja mátkeealáhusaid árvohákanprográmma álggahuvvui 2008's. Sámediggi dat hálddaša dán prográmma. Sámediggi lea hábmen prográmmačilgehusa oktan lagabui vuoruhemiiguin. Lea ásavuvvon foruma vai dáhkida ovttastahttima eará váikkuhangaskaomiid fáluheddjiiguin ja prográmmaiguin ja ángiruššamiiguin, fágalaš odasmahttima, árvoštallama ja ovddosmannama prográmmas. Dát guoská nugomat ráđdehusa mátkeealáhusstrategiijii, sáivaguolásteami doaimbaplánii, ja Strategiija riddoguvllu vuodustuvvon mátkeealáhus, ja doaimmat Innovašuvnna Norgga ja Bioforsk Nord olis.

Nannet barggu čohkkemis, vuogáidathttimis ja gaskkusteames sámiid árbevirolaš máhtu Norggas de Bargo- ja searvadahttindepartemeanta lea juohkán ruđaid Sámi allaskuvlla ovddasmanniprošektii Árbodiehtu – kártet, sealluhit ja geavahit sámi árbevirolaš máhtu. Prošeakta álggahuvvui 2008 čavčča ja lea plánejuvvon 3 jagi ovddasmanniprošeaktan.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta lea maid dáid juolludan ruđaid «Saehmieh Saepmesnie»

prošektii – lullisámi rádjerasttildeaddji prošeakta árbedieđu ja duodašteami birra. Dát lea prošeakta Interreg vuolde, ja norggabeale prošeaktaeaggát lea Saemien Sijte, Snoasas. Ruđat leat maiddá juolluvvon CEAVVI oasseprošektii, mii gullá riikkaidgaskasaš dutkanprošeavtta EALÁT vuollái.

Sámediggi lea rádjen ruđaid prošeavttaide mat nannejit sápmelaččaid árbevirolaš máhtu. Prošeavttat earret eará Romssa Universiteahtas, Sámi allaskuvllas, ja boazodoalu riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddažis, váikkuhit maiddá dasa ahte máhtolašvuohta dán suorgái ovdánahttojuvvo.

Innovašuvdna Norga ja Sámediggi leaba 2009 guovvamánus lihtodan ovttasbargosoahpamuša ealáhusovdáneami hárrái sámi guovlluin. Ovttasbargu galgá váikkuhit dasa ahte máhtolašvuohta sámi kultuvrra ja ealáhusovdáneami birra buorebut leavvá, ja movttiidahttit prošeavttaid mat nannejit árvoháhkama ealáhusain.

Finnmárkkku riddoguolástanlávdegoddi ovddiidii 2008 čielggadeami, NAČ 2008: 5 Bivdinvuogatuovta ábis olggobealde Finnmárkkku. Čielggadeapmi lea leamašan gulaskuddamis. Ášši lea dál meannuduvvomin, ja dan olis leat álggahuvvon ráddádallamat Sámedikkiin.

Finnmárkolágaš mearriduvvo ahte galgá áshuvvot sierra kommišuvdna man bargun lea kártet oktasaš ja priváhta geavahan- ja oamastanvuogatuovdaid maid sámiid ja earát vieruiduvvon geavaheami vuodul leat háhkan Finnmarkkus (Finnmárkkukommišuvdna). Maiddá galgá áshuvvot sierraduopmostuollu mii dubme jus nákkut čuožžilit kártema olis. Láhkaásahus Finnmarkkukommišuvnna ja Finnmarkku meahcceduopmostuolu birra mearriduvvui gonagaslaš res. bakte 2007 njukčamánu 16. beaivvi. Láhkaásahus mearriduvvo ahte bajimus hálddahaslaš ovdasvástáduš kommišuvnna ektui gullá Duopmostuollohálddahušii. Kommišuvnna miellahtut nammaduvvojedje gonagaslaš resolušuvnna bakte 2008 njukčamánu 14. beaivvi. Nammadeames miellahtuid Meahcceduopmostullui lea manjiduvvon danin go ii leat vejolaš ovddidit áššiid duopmostuolu ovdii ovdalgo kommišuvdna lea geargan kártemis vuogatuovdaid vuosttaš čielggadanguovllus.

Strategijat ja doaibmabijut

Aktiivvalaš ja ulbmillaš bire- ja guovlopolitihkka galgá váikkuhit bargosajiid ja čalggu sihkkarastimis doppe gos olbmot orrot. Rámmaeavttuin mat oppalaččat gusket biriide lea maiddá mearkašupmi sámi guovlluid árvoháhkamii ja ealáhusovdáneapmái. Ráđdehus ovddiidii 2009 cuoŋománus ođđa stuorradiggedieđáhusa bire- ja

guovlopolitihka birra, vrd. St.died. nr. 25 (2008-2009) Báikkálaš ahtanuššanfápmu ja boahhteáiggedoavva – Bire ja guovlopolitihka birra.

Ráđdehusa mielas lea dehálaš ahte Sámediggi searvá bargui ovdánahttimis ealáhuspolitihka, vai dat buoremusat lea heivehuvvon sámi guovlluide.

Sámediggi mearri 2009 cuoŋománus dárkkistuvvon prográmmačilgehusa buohtalasealáhusaid ja mátkeealáhusaid árvoháhkama birra. Ráđdehus čuovvu barggu fágalaš forumas ovttas eará oas-sálastiiguin, ja áigu searvat ovttasbargooktavuođaide dakko gokko lea dárbbaslaš. Dehálaš hástalusat ovddasgvlui šaddá leat nannet ealáhusovdáneami meahcce-eláhusain ja mátkeealáhusain.

Mátkealáhus lea barggahusa ja árvoháhkama gáldun davviguovlluin. Ráđdehusa našunála mátkeealáhusstrategiija Mávssolaš vásáhusat – Našunála strategiija mátkeealáhusaide fáttmasta eanet doaibmabijuid main lea mearkašupmi sámi guovlluide. Okta doaibmabijuin lea njuolga gullevašvuohta Sámedikki buohtalasealáhusaid ja mátkeealáhusaid árvoháhkannoprográmmii. Dat ovdanboahdá NHD stáhtusraporttas. Sámediggi lea gárven sierra raportta sámi mátkeealáhusaid birra. Ráđdehusa davveguovllustrategiijas ovdanbohte ahte ráđdehus áigu láchet buori ovdananvejo-lašvuodaid Davvi-Norgga kulturvuodustuvvon mátkeealáhusaide, ja ahte riikkaoassi galgá ovddiduvvot geasuheaddji mátkemearrin maiddá dálvet.

Interreg IV A Davvi(eurohpaláš guovluláš ovttasbargu) fáttmasta oasseprográmma Sápmi (2007 – 2013). Gielda- ja guovlodepartemeanta juolluda 2,1 milj. jahkái sámi prográmma čadaheami várás. Norggas leat dát fylkkat mielde: Finnmarku, Romsa, Nordlanda ja Davvi- ja Lulli-Trøndelaga ja Svahken sijte/Elgá boazoorohat Hedemárkkku fylkkas.

2009-2010 boazodoallošiehtadusa ekonomalaš rámma lea 101 milj. ruvno, 4 milj. ruvno eanet go mii lei 2008-2009 boazodoallojahkái. Boazodoallošiehtadusa deháleamos mihttomearrin lea dagahit ahte vuvdojuvvo eanet bohccobiergu, ja movttiidahttit ealáhusa eanemus lági mielde njuovvat ja viissis rámmaid siskkobealde dáhpáhuvo árvoháhkann. Buvttadeapmái čadnojuvvon doarjagat leat bisuhuvvon. Oarje-Finnmarkkus lea geahčalanprošeakta mii dagaha ahte siidaoasit mat ollásuhttet mearriduvvon buvttadangáibádusa sáhttet oazžut doarjaga. Geahčalanortnet boahdá miessedoarjaga ja árranjuovvandoarjaga sadjái. Oktiibuot 4 milj. ruvno juolludeapmi Sámediggái boazodoallošiehtadusas ja eanandoallošiehtadusas jotkojuvvo.

Boazodoallohálldahusa bušehttii lea evttohuvvon ráddjejuvvo 39,5 milj. ruvno hálddahas

doaimmagoluide. Viidáset lea evttohuvvon juolluvvot 6,9 milj. ruvdno konvenšuvdnaáiddiid divodeapmái ja guohtunsoahpamušaide Røros guovllus, ja 0,7 milj. ruvdno duottarstobuid doibmii. Lea maid evttohuvvon ráddjejuvvot 10,3 milj. ruvdno Sis-Finnmárkku nuppástuhttinandoaimmaide. Dát poasta galgá earret eará geavahuvvot máksimis goluid guhkiduvvon nuppástuhttinbálkkáide ja ollášuhttimis ođđa boazodoallolága ja dakko bakte Finnmarkku orohagaid barggu ráhkadeames geavahannjuolggadusaid. Viidáset galgá poasta maid gokčat iešgudet doaimbajuid mat lasihit njuovvama ja bohccobierggu vuovdima Finnmarkkus, čađaheames bohccolohkamiid Finnmarkkus ja ruhtadeames Finnmarkku-duoddara vákšunprográmma. Dasa lassin lea maidai evttohuvvon juolluvvot 2,5 milj. ruvdno radioaktiivtehtadoaimmaide 2010's.

Birasgáhttindepartemeanta lea nammadan lágdegotti mii galgá čielggadit Deanu-čázadaga báikkálaš hálddašeami Finnmarkkolága mearrádusaid mielde. Ulbmiliin lea addit vuoigatvuodalaččaide ja báikki olbmuid eanemus lági mielde vejolašvuoda váikkuhit bivdohálldašeami. Raporta ja árvalusat galget leat gárvásat ovdal 2009 skábmamánu 1.beaivvi.

Birasgáhttindepartemeanta joatka doarjaneigiin mas juhket doarjaga sámi kulturmuittosuođjaleapmái. 2009 lea evttohuvvon juolluvvot 3 milj. ruvdno, vrd. kap. 1429 Riikkaantikvára, poasta 50 Doarjja sámi kulturmuittosuođjaleapmái. Dasa lassin evttohuvvo maidai juolluvvot 1 milj. ruvdno Ceavccageadggi kulturmuittoguvllu dikšumii ja láchamii Unjárggas Riikkaantikvára bušeahta bakte, vrd. kap. 1429, poasta 72.5 Suodjalit ja sihkarastimis ráfáidatton ja eará earenoamáš árvvolaš kulturbirrasiid ja eanadagaid.

Ráddehus áigu joatkit barggu kártemis ja duodašteames sámi árbevirolaš máhtu. Dákkár bargu lea dehálaš dáhkideames biologalaš šláddjivuoda nanaguoddevaš geavaheami, ja vuhtiváldimis sámi kultuvrra ja eallinvuogi, vrd. kap. 681 Doarjja sámi ulbmiliidda, poasta 74 Duodašteapmi, gaskkusteapmi jnv.

Oasseulbmil 5. Láhčēt vejolašvuoda sámi dutkamii, ovdánahttit buori máhtolašvuoda vuoda sámepolitihkkii, ja čalmmustahttimis ja gaskkusteames sámi kultuvrra

Raporta ja stáhtus

Norgga dutkanráđdi álggahii 2007's ođđa sámi dutkanprográmma (2007-2017). Prográmma okta dain deháleamos mihtomeriin lea earret eará buvttihit rekruhttema ja gealbudahttima, ja gaskkusteames dutkanbohtosiid sámi álbmogii, dárogillii ja sáme-

gillii. Ođđa prográmmastivra lea viiddiduvvon ovddasteddjiiguin Ruota ja Suoma sámi dutkanbirasiin. Máhtodepartemeanta ja Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ruhtadit jahkásaččat dutkanrádi sámi prográmma II sullii 10 milj. ruvnnuin. Bargo- ja searvadahttindepartemeanta lea 2009's lasihan juolludeami 1,179 milj. ruvnnuin jahkái dutkanángeruššamis dutkama julevsámegillii ja lullisámegillii, earret eará stipendiáhttavirggiin doaktárgádadásis.

Norgga dutkanráđdi lea juohkán ruđaid EALÁT riikkaidgaskasaš dutkanprosektii. Dat lea Arktalaš rádi dálkkádatraporta (ACIA) čuovvoleapmi. Prošeavtta jođiha Sámi allaskuvla ja geahčadit movt dálkkádatrivdodeamit váikkuhit boazoguohtuneatnamiidda arktalaš guovllus. Bargo- ja searvadahttindepartemeanta bušeahta bakte lea juolluvvot 580 000 ruvdno CEAVVI oasseprosektii mas earret eará isket boazodoalu máhtolašvuoda dálkkádat dilálašvuodaid ja heivehemiid birra.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta lea 2009's juolludan 0,8 milj. ruvdno fágalaš lađastallanjoavkku bargui sámi statistihkain Sámi allaskuvllas. Joavkku fápmudus lea jahkásaččat ovddidit raportta oktan dieduiguin ja lađastallamiiguin áigevuodilis ovddidanhámiiguin sámi servodagas. Fágalaš lađastallanjoavku almmuhii nuppi raportta 2009 golggoamánu 2.beaivvi. Raporta geavahuvvo vuodđun ráddádallamiin gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki. Departemeanta lea maidai juolludan 200 000 ruvdno ovttasbargui gaskal Sámedikki ja statisttalaš guovddášdoaimmahaga sámi statistihka jahkegirjii almmuheapmái juohke nuppi jagi.

Sámi diedalaš visti váldui atnui 2009 čavčča. Visti rahppo almmolaččat 2009 skábmámanus. Visti geavaheaddit leat Sámi alaskuvla, Sámedikki kantuvrra Guovdageainnus, Sis-Finnmarkku studentaidovttastus, Sámi pedagogalaš doarjalus, Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáš, Boazodoalu riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddáš ja Sámi arkiiva.

Go lea sáhka guovlulaš dutkanfoanddaid foandastivrrain, de lea olahuvvon ovtamielalašvuohtha gaskal Sámedikki ja Máhtodepartemeanta das ahte foandastivrii Finnmarkku, Romssa ja Nordlándda foandaguovllus ja foandastivrii Davvi-Trøndelaga, Lulli-Trøndelaga ja Møre ja Romsdal foandaguovllus galgá leat okta áirras man Sámediggi lea evttohan. Foandaguovllu Finnmarkku, Romsa ja Nordlándda, Foandaguovllu Davvi-Trøndelaga, Lulli-Trøndelaga ja Møre ja Romsdal ja Foandaguovllu Hedemárkku ja Opplándda ožžot ulbmilaidostahttima dan birra ahte foandaguovllut maidai

galget vuhtiiváldit sámi dutkanberoštumiid ja -dárbbuid.

Riddu Ridđu festivála Gáivuonas Davvi-Romsas lea 2009 rájes ožžon guovddášstáhtusa. 2009's oaččui festivála 1,5 milj. ruvnno doarjaga. Festivála mihttomearrin lea čalmmustahttimis ja ealáskahttimis mearrasámi kultuvrra. Riddu Ridđufestivála lea dehálaš sajádahkan álgoálbmot kultuvrraide davimus guovlluin, ja lea áidna festivála mii lea deattuhan álgoálbmogiid miehta máilmmi.

Nuortasámi dávvirvuorkká visti Njávdamis gárvánii 2008 juovlamánus. Nuortasámi dávvirvuorká lea nuortasámi kultuvrra ja historijá dehálaš gaskkustanbáikin, ja doppe leat earret eará čájáhusat, bádji ja hálddahuslanjat. Huksenprošeakta, oktan dávviriiguin ja čájáhusaiguin, lea ruhtaduvvon 42 milj. ruvdnosaš stáhtadoarjagiin stáhtabušehta kap. 320 Dábálaš kulturulbmilat, poasta 73 Našunála kulturvistit bakte. Mañimus oassi doarjagis, 2,5 milj. ruvdno, juolluduvvui 2009 stáhtabušehta bakte. Nuortasámi dávvirvuorká lea Deanu ja Várjjat museasiida, man Sámediggi ásahe 2009 ođđajagemánus. Ain leat bargamin ceggemis čájáhusaid ja sajálduhttimis dávviriid ja dávvirvuorká vurdojuvvo rahppot gehččiid várás 2010's. Lassin iežas dietnasiidda galgá Mátta-Várjjat giella ja Sámediggi ruhtadit dávvirvuorkká doaimma, vrd. kap. 320 Dábálaš kulturulbmilat poasta 53 Sámi kulturulbmilat.

Kultur- ja girkodepartemeanta lea 2009's juolludan 1,5 milj. ruvnno riikkaidgaskasaš filbmaguovddáša ásahepmái Guovdageainnus. Sámi filbmaguovddáš galgá ovddidit sámi filmmaid ja filbmabuvttadeami Norggas, Ruotas, Suomas ja Ruoššas. Sámediggi ja Finnmárkku fylkkasuohkan lea maiddá juolludan doarjaga guovddáša ásahepmái. 2010's lea departemeanta evttohan juolludit 2 milj. ruvnno riikkaidgaskasaš sámi filbmaguovddášii.

Lasiheames máhtolašvuoda ja dieđuid álgoálbmotvuoigatvuodaid ja sámi vuoigatvuodaid birra de lea álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuoda-guovddáš – Gáldu ásahepmái. Guovddáš geavaha iežas web-siidduid²⁷ aktiivvalaččat gaskkustanbarggus. Neahttasiiddus leat earret eará dieđut guovddáša ja dan doaimma birra, čielggadeamit, raporttat ja artihkkalat álgoálbmotvuoigatvuodaid birra. Guovddáš almmuha maiddá iežas áigečállaga; Gáldu Čála – Álgoálbmotvuoigatvuodaid áigečála. Vrd. máinnašeapmi kap. 681 Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáš, poasta 01 Doaibmagolut.

Norsk Tipping AS 2008 speallanjagi badjebáhaga juogadeamis jagi 2009's, de speallanrudain

ráddjejuvvi 600 000 ruvdno sámi falástallamii. Sámi falástallamii sierra doarjaga vuodustussan lea bisuhit ja viidáset ovdánahttit sierranas sámi falástallandoaimmaid. Doarjaga juogada Sámediggi.

Strategiijat ja doaibmabijut

Sámi dutkan ja álgoálbmotdutkan galgá váikkuhit dasa ahte nanne, seailuha ja ovdánahtta sámi giella, kultuvrra, ealáhusdoaimma ja servodateallima. Sámi oahpahuš- ja dutkanbirrasiid hástalusat das ahte ovdánahttit dutkanvuodustuvvon oahpahušfálaldagaid heivehuvvon sámi álbmogii, ja ovddasvástádussan vuhtiiváldimis sáme giella oppalaččat ja oahpahuš ja dieđalaš giellan. Ráđdehusa áigu váikkuhit dasa ahte sáme giella geavahuvvo vuodđogiellan dutkamis sámi dilálašvuodaid.

Ruđat sámi dutkamii, nugo muđui dutkanruđat ge, juhkkovuvvojit njuolga universitehtaide ja allaskuvllaide, ja Norgga dutkanráđđái sámi prográmma bakte. Dutkanráđdi ruhtada maiddá sámi dutkama ja álgoálbmotdutkan eará osiid iežaset doaimma siskkobealde.

Dutkan, gelbbolašvuodahuksen ja deattuheames ealáhusdutkan oahpahušas lea guovddášis joksamis daid mihtuid ráđdehus lea bidjan ealáhusdutkan oktavuodas. Ráđdehus áigu láchet vejolašvuoda ovdánahttimis sámi ealáhusdutkanáivuoda oahpahušas ja dutkamis, vrd. St. dieđ. nr. 30 (2008-2009) Dálkkádat dutkama várás. Sámi árbediehtu lea dehálaš áimmahuššamis ja ovdánahttimis sámi giella, kultuvrra ealáhusheiveheamis.

Ráđdehusa davviguovllu strategiijas deattuhuvvo ahte álgoálbmotipmárdus lea dehálaš oassi gealbovdánahttimis. Dát máhtolašvuoda lea lasáhusan akademalaš dutkamii, maiddá boahtevaš ovdáneami ja odasteami ektui.

Ráđdehus áigu láchet vejolašvuoda nannet davviguovlluide guoskevaš dutkama Norgga dutkanráđi ja Barents 2020 bakte. Barents 2020 ulbmiliin lea ásahepmái odđat ovttasbargosajádagaid máhtolašvuodabuvttadeami hárrái gaskal Norgalaš ja olgoriikkalaš gealbobirrasiid, ealáhusberoštumiid ja eiseválddi ásahepmái. Dát guoská maiddá sámi beroštumiide.

Láchemis vejolašvuoda ovdánahttit sámi dutkama áigu ráđdehus ráđđádallamiid vuodul Sámedikkiin nammadit lávdegotti man bargun lea čielggadit sámi dutkama ja álgoálbmotdutkan ovddidanhámiid, dárbbuid ja ulbmiliid, dákkobakte strategalaš ovttasbarggu rámmaid, ásahe- ja fierpmádathuksema. Vrd. St. dieđ. nr. 30 (2008-2009) Dálkkádat dutkama várás.

Kultur- ja girkodepartemeanta evttoha lasihit kap. 320 Dábálaš kulturulbmilat poasta 53 Sámi

²⁷ www.galdu.org

kulturulbmilat 3,4 milj. ruvnnuin 2010's. Poasta fátmasta doarjaga Sámedikki girjerádjosii, johtti girjerájusbálvalussii, sámi dáiddasteipeandda, čájáhusbuhtadasa sámi dáiddaásahusaide, báikenammanevvohahkii ja sámi giellalága čuovvoleapmái, sámi dávvirvuorkkáide, sámi musihkkafestiválaide ja Beaivváš Sámi Teátherii. Sámediggi ferte ieš vuoruhit sámi kultursuorggi dárbbuid vuodul dan ruhtarátma mielde mii lea ráddjejuvvo.

Ája Sámi Guovddáš Gáivuonas galgá viiddiduvvot ođđa lanjaiguin dávvirvuorkái ja sámi girjerádjosii. Stáhta huksendoaimmahat lea hukseheadđji. Prošeakta čadahuvvo mángga jagi badjel. Ollislaš doarjjarátma Kultur- ja girkodepartemeanta bušehta bakte lea 22 milj. ruvno. Bušehttarátma fátmasta goluid čájáhusaide ja dávviriidda. Ája Sámi Guovddáš lea ovddasvástáduš čájáhusaide ja dávviriidda. Plána mielde galgá huksen álggahuvvot jagi 2009 mielde, ja galgá gárvvistuvvot sullii jagi maŋŋil. 2010's evttohuvo juolluduvvot oktiibuot 7,3 milj. ruvdno prošeaktii kápihttal 320 Dábálaš kulturulbmiliid, poasta 73 Našunála kulturvistit.

Sámi diedalaš visti Guovdageainnus fátmasta earret eará lanjaid Sámi Arkivii. Sámi arkiivva doaibma ruhtaduvvo jahkásaš juolludemiid bakte Arkiivadoaimmahakii stáhtabušehta kap. 329 Arkiivaulbmiliid bakte. 2010 evttohuvo doaibmajuolludeapmi Sámi Arkiivii lassánit 2,2 milj. ruvnnuin ja háhkandoarjaga 1,1 milj. ruvno, vrd kap. 329 Arkiivaulbmilat, poasta 01 ja 45.

Prošeakta «Sámi ofelaččat» lea álggahuvvon 2004's. Maŋimus joavku sámi ofelaččat almmuhuvvojedje Skiippagura-festiválas 2009 suoidnemánu 4.beaivvi. Prošeakta ásahuvvui bistevažžan 2008's ja ruhtaduvvo Bargo- ja searvadahttindepartemeanta bušehta bakte, vrd. kap 681 Doarjja sámi ulbmiliidda, poasta 72 sámi giella, diehtjuohkin jnv.

Oasseulbmil 6. Ollislašvuohta ja oktavuoha sámpolitihkas našunálalaččat ja riikkaidgaskasaččat

Raporta ja stáhtus

Sámi gažaldagaid ovttaštahttinlávdegoddi doaibma dehálaš fierpmádahkan sámpolitihkalaš gažaldagaiguin hálldahuslaš dásis departemeantain. Bargo- ja searvadahttindepartemeanta jodiha barggu.

St.diedáhusas nr. 28 (2007-2008) Sámpolitihka birra atná ráddehus vuodđun ahte digaštallan sámi iešmearrideami birra berre maiddái fátmastit digaštallama doahpaga sisdoalu birra. Ráddehus lea Bargo- ja searvadahttindepartemeanta bušehta bakte juolludan Gáldui ruđaid

prošeaktii mas galgá geahčadit movt čadahit sámi iešmearrideami iešgudet surggiin.

Juohke vidat jagi raportere Norga ILO'ii earret eará das movt leat ollášuhtán ILO-konvenšuvnna nr. 169 álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái (1989). Ovddit raporta sáddejuvui ILO'ii 2008 juovlamánus.

Oktasaš Davviriikalaš ovttasbargu davviriikkalaš sámekonvenšuvnna birra jotkojuvvo. Vejolaš digaštallanevttohus digaštallojuvvo jahkásaš sámeminsttar- ja sámediggepresideantaid čoačkkimis Oslos 2009 skábmamánus.

Ráddehus lea ásahan jeavddalaš oktavuoda ja gulahallama Sámedikkiin davviguovligažaldagaid birra ja ovddidan álgoálbmotgažaldagaid bilaterála ovttasbarggu bakte Ruoššain ja guovlulaš ovttasbargoortnegiid bakte nugomat Barentsovttasbarggu ja Arktalaš rádi bakte.

Boazodoalu riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddáža doaibma jodiuvvo lagas ovttasbarggu bakte Máilmmi boazoálbmogiid servviin ja lea ásahuvvon danne vai nanne riikkaidgaskasaš boazodoalloovttasbarggu. Guovddáš ovttasbargá aktiivvalaččat eará doaimmaiguin ja ásahusaiguin. Guovddáš ja vuolggahan ja álggahan mánggaid prošeavttaid. Vuoruhuvvon prošeavttaid gaskkas de earenoamážiid namuhat EALÁT-prošeavttaid. Vrd. kap. 684 Boazodoalu riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddáš, poasta 01 Doaibmagolut. – ja Boazodoalu Riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddáš lei guovddáš rolla máilmmi boazoálbmogiid kongresssa lágideami oktavuodas Guovdageainnus 2009 giđa.

Ráddehus lea Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ja Olgoriikkadepartemeanta bušehtaid bakte maiddái juolludan doarjaga máilmmi boazoálbmogiid 2009 kongreassa čadaheapmái. Kongreassa čohkkii áirasiid ja ovddasteddjiid 28 boazodoalloguovlluin miehta sirkumpolára guovllus ovcci Našunálastáhtain.

Olgoriikkadepartemeanta bušehta bakte juhkojuvvo doarjja álgoálbmogiidda searvamis Arktalaš Ráddái, Barentsráddái jnv.

Strategiijat ja doaibmabijut

Ráddehus deattuha dan ahte riikkaidgaskasaš olmmošvuoigatvuodakonvenšuvnnat maidda Norga lea searvan, ee. ON-konvenšuvdna siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaid birra (earenoamážiid artihkal 27) ja ILO-konvenšuvdna nr. 169 álgoálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid birra iešmearrideaddji riikkaid, čuvvojuvvojit.

Ovddasvástáduš čuovvolit bajábealde namuhuvvon riektenjuolggadusaid ja konvenšuvnnaid lea suorgeprinsihpa mielde juhkojuvvon iešgudet

departemeantaid gaskkas ja daid vuollásaš ásahusaid, ja hálddahusat báikkálaš ja guovlulaš dásis, dáikko bakte suohkanat ja fylkkasuohkanat.

Ovdánahttimis ollislaš sámepolitihka oktavuodas de lea dehálaš geahččat sámii gažaldagaid oktasaš davviriikkalaš perspektiivvas, ovdánahttimis ja ásaheames oktasaš doaimmabijuid ja ovttasbarggu riikkarájáid rastá.

Ráđdehusat ja Sámedikkat Suomas, Norggas ja Ruotas lea ovttamielalaččat joatkit bargamis ovttamielalašvuoda olahit davviriikkaid sámekonvenšuvnna oktavuodas. Dákkár konvenšuvnna vejolaš mihttomearrin lea duodaštit ja nannet dákkár vuoigatvuodaid sámii vai sii sáhttet sihkkarastit gielaset, kultuvrraset, ealahusaideaset ja servodateallima nu ahte riikkaráját unnimus lági mielde sin eastadit.

Sámi áššiid ovddasvástideaddji ministarat ja sámediggepresideanttat Suomas, Norggas, ja Ruotas háliidit nannejuvvon oktavuoda ja ovttasbarggu Ruošša eiseválddiiguin ja sápmelaččaiguin sámii ja álgoálbmotgažaldagaid hárrái main leat oktasaš beroštumit. Barentsráđđi, Arktalaš ráđđi ja Davviriikkaid ministtarráđđi leat bivdojuvvon eanet čalmustahttimis álgoálbmogiid dilálašvuoda ja váikkuheames doarjagiin doaim-

maide mat sihkkarastet álgoálbmogiid eallinvuodu, giela ja kultuvrra davviguovlluin.

Boazoguhtunkonvenšuvnna šiehtadallamat loahpahuvojedje 2009 guovvamánus. Šiehtadallanboadus lea sáddejuvvon goappaš riikmaid ráđdehusaide.

Ráđdehus almmuhii 2009 njukčamánu davviguovlo ángirusšama nuppi lávkki, vrd. Ođđa huksen-geađggit davvin. Álgoálbmotdimenšuvdna lea okta ráđdehusa čieža vuoruhansurggiin. Ráđdehus áigu láchčat vejolašvuoda ahte álgoálbmogiidda láchčojuvvojit vejolašvuodat searvat proseassaide ja sáhttet ávkástallat daid vejolašvuodaid máid boahtevaš ovdáneapmi davvin sáhtta mearkkašit. Ráđjerasttildeaddji ovddidandoaimmat mánggaid surggiin leat dehálačča sápmelaččaide ja eará álgoálbmogiid davviguovlluin leat sakka deattuhan.

Juolludeapmi davviguovllu doaimmaide ja prošeaktaovttasbargui Ruoššain juolluduvvo Olgoriikkadepartemeanta bušeahta kap. 118 Davviguovlludoaimmat jnv., poasta 70 Davviguovlludoaimmat ja prošeaktaovttasbargu Ruoššain. Prošeavttaid máid doarjut leat dábálaččat heivehuvvon sámii ja eará álgoálbmotbirrasiidna Arktisa, Ruoššas ja Norggas.

Prográmmašládja 09.80 Sámi ulbmilat

Golut prográmmašládja 09.80 vuolde juhkkovuvvon kapihttaliidda

					(1 000 ru)
Kap.	Namahus	2008 rehketdoallu	2009 salderej. bušeahtta	2010 evttohus	Pst. rievdadus. 09/10
680	Sámediggi	196 051	208 435	219 786	5,4
681	Doarjja sámi ulbmiliidda	7 875	10 412	12 245	17,6
682	Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuoda guovddáš	5 054	2 911	3 049	4,7
684	Boazodoalu riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddáš	4 830	3 290	3 435	4,4
Submi šládja 09.80		213 810	225 048	238 515	6,0

Golut prográmmašládja 09.80 vuolde juhkkovuvvon poastajoavkkuid mielde

					(1 000 ru)
Poasta- joavku	Namahus	2008 rehketdoallu	2009 salderej. bušeahtta	2010 evttohus	Pst. rievdadus. 09/10
01-23	Stáhta iežas doaibmagolut	9 884	6 201	6 484	4,6
50-59	Sirdin eará stáhtarehketdoaluide	196 051	208 435	219 786	5,4
70-89	Eará sirdimat	7 875	10 412	12 245	17,6
Submi šládja 09.80		213 810	225 048	238 515	6,0

Juolludeapmi sámi ulbmiliidda

Moanaid departemeantaid bušeahmaid bakte juolluvvojit ruđat sámi ulbmiliidda. Jagi 2009 okta-
saš juolludeapmi sámi ulbmiliidda lei sullii 760 milj.
ruvnno. Ráđdehus evttoha 2010's juolludit sullii

794 milj. ruvnno dán ulbmilii. Dievaslaš dieđut juol-
ludemiid birra departemeanttain sámi ulbmiliidda
almmuhuvvo stáhtabušeahtas sierra mildosa
bakte, vrd. «Juolludeapmi sámi ulbmiliidda 2010
stáhtabušeahtas».

Kap. 680 Sámediggi

					(1 000 kr)
Poasta	Namahus	2008 rehketdoallu	2009 salderej. bušeahtta	2010 evttohus	
50	Sámediggi	191 400	203 735	215 136	
54	Sámeálbmot foandda reantovuoitu	4 651	4 700	4 650	
Submi kap. 680		196 051	208 435	219 786	

Poasta 50 Sámediggi

Sámedikkis lei stáhta guovddáš bargiidlogahaga mielde 2009 njukčamánu 1.beaivvi bargoveahka vástideaddji 128 jahkebarggu.

Ulbmil ja váldodoaimma

Sámediggi lea ásahuvvon sámelága olis vai ol-lášuhttit Vuodđolága § 110a. Sámediggi oažžu jahkásaš juolludeami Bargo- ja searvadahttindepartemeantas, Máhttodepartemeantas, De-arvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeantas, Kultur- ja girkodepartemeantas, Birasgáhttindepartemeantas, Eanandoalo- ja biebmodepartemeantas ja Olgoriikkadepartemeantas. 2010 juolludanevttohus dáid departemeanttain lea sullii 351 milj. ruvnno, mii lea 5,1 proseanta lassáneapmi.

Sámediggái miedihuvvui 1999 spiehkastat brutobušeterenprinsihpas ja oažžu nu olles juolludeami Bargo- ja searvadahttindepartemeantas, Máhttodepartemeantas, Kultur- ja girkodepartemeantas ja Birasgáhttindepartemeantas 50-poasttaid bakte. Sámediggái lea ná miedihuvvon earenoamáš iešheanaláš ovddasvástádus ja friddjavuohta resur-sageavaheami hárrái.

Sámediggi juohká daid juolludemiid maid oažžu iešgudet departemeanttain skábmanánu dievasčoahkkimis jus Stuorradiggi dohkkeha bušeahttaevttohusa. Sámediggi juohká juolludeami iežas vuoruhemiid mielde, muhto dan čujuhusaid mielde mat čuvvot Stuorradikki bušeahttamearrádušas.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta dat mearrida Sámedikki ekonomijahálldašeami rámmaid departemeanta váldobagadusas Sámedikki ekonomijahálldašeami birra. Váldobagadus guoská maiddái ruđaide juolluduvvon eará departemeanttaid bušeahtaid bakte ja vejolaš eará dietnasiidda. Bagadus lea mearriduvvon sámelága § 2-1, goalmát lađđasa vuodul. Váldobagadus departemeanta lea mearridan ahte stáhta ekonomijanjuolggadusat ja mearrádušat ekonomijastivrejumi birra stáhtas, maiddái galget guoskat Sámediggái. Departemeanta dattege eaktuda ahte ekonomijanjuolggadus ja mearrádušat berrejit geavahuvvot nu ahte Sámedikkis, álbmotválljejuv-on ásahussas, sáhtta árvvoštallama geavahit juogadeames ruđaid.

Raporta

Sámelága § 1-3 mearrida ahte Sámedikki jahkediedáhus galgá sáddejuvot Gonagassii. Ráđdehus ovddida jahkásaččat stuorradiggediedáhusa Sámedikki doaimma birra Stuorradiggái, mas

Sámedikki jahkediedáhus lea mielde sierra kápiht-talis. Diedáhusas ráđdehusa sámepolitihka áige-guovdilis oasis čilgejuvvojit. Sámedikki 2008 jahkediedáhus lea 2. kapihttaliin St.died. nr. 43 (2008-2009) Sámedikki 2008 doaimma birra ovddiduvvon 2009 geassemánus. Raporteremis movt Sámediggi lea geavahan stáhtabušehta bakte juolluduvvon ruđaid lea čilgejuvvon diedáhusas.

Sámediggái juolluduvvui 2009's 3 milj. ruvdno ruhtadeames Njávdáma dákterikkiid ođđasis hávdádeapmái, vrd. St.prp. nr. 1 (2008-2009) ja St. prp. nr. 67 (2008-2009). Dákterikkat, mat leat vurkkoduvvon Oslo Universitehtas, plánejuvvojit ođđasis hávdáduvot hávdesadjái Skoaltagávogis Njávdamis. Sámediggi oačču maid 2,9 milj. ruvnno 2009 sámediggeválgga čadaheapmái. Ruđat leat ovttagearddi juolludeapmi eaige šat jotkojuvvo 2010's.

Strategiijat ja hástalusat

Álbmotválljejuvvon ásahussan lea Sámedikkis iešheanaláš váldi ja ovddasvástádus iežas politihkalaš doaimma. Lagabui čilgehussan Sámedikki strategiijaid ja hástalusaid birra de čujuhuvvo Sámedikki iežas strategiijadokumeanttaide.

2010 bušeahttaevttohus

Ráđdehus evttoha ahte Sámediggái juolluduvvo 215,136 milj. ruvdno Bargo- ja searvadahttindepartemeanta bušeahta bakte. Juolludeapmi fáttmasta maiddái 4 milj. ruvnno lassáneami danin go sámegiela hálddašanguovlu lea viiddiduvvon nu ahte maiddái fáttmasta Loabát suohkana. Juolludanevttohus fáttmasta maiddái 1,5 milj. ruvnno lassáneami viessoláigobuhtadassii danin go Sámedikki kontuvrrat Guovdageainnus leat fárren ođđa diedalaš vistái 2009 geasi. Viessoláigobuhtadas gártá oktiibuot leat 3 milj. ruvdno 2010 rájes. Maiddái lea evttohuvvon juolluduvvot 370 000 ruvdno 2010's Sámedikki válgabargui válgajagiid gaskkas.

Ráđdehus evttoha lasihit juolludeami sámegiela daiabmaplána čuovvoleapmái Bargo- ja searvadahttindepartemeanta bušeahta bakte 5 milj. ruvnno 2010's. SSámedikkis lea dehálaš sajádat bargus sámegiela ovddas. Ráđdehus evttoha danin 2010's sirdit Sámediggái 3,5 milj. ruvnno 5 milj. ruvdnoš juolludeamis.

Poasta 54 Sámeálbmot foandda reantovuoitu

Meannudeames jagi 2000 dárkkistuvvon našunálabušehta, mearridii Stuorradiggi 2000 geassemánu 16.beaivvi juolludit 75 milj. ruvnno «Sámeálbmot fondii». Foandda reantovuoitu galgá geavahuvvot iešgudetlágan doaimmaide mat nan-

nejit sámi giela ja kultuvrra ja lea oktasaš buhtadas daid vahágiid ja vearrivuodaid ovddas máid dáruiduhttinpolitihkka lea dagahan sámi álbmogii. Foandda reantovuoitu ii leat oassin rámmajuolludeamis Sámediggái.

Foandda njuolggadusat mearriduvvojedje gona-gaslaš res. bakte 2006 čakčamánu 22.beaivvi. Sámedikki dievasčoahkkin lea foandda stivra. Foandda reantovuoitu geavaheapmi mearriduvvo

Sámedikki jahkásaš bušehtamearrádusaid bakte. Sámediggi lea mearridan sámeálbmotfoandda geavaheami vuoruhemiid ja ángiruššansurggiid 2008 ja 2009 áigodahkii. Oassi foandarudain galget geavahuvvot giellaovdánahttindoaimmaide, girjjálašvuhtii ja árbevirolaš máhtu duodašteames ja gaskkusteames.

Jahkái 2010 evttohuuvvo juolluduvvot 4,65 milj. ruvdno, mii lea 2009 reantovuoitu.

Kap. 3680 Sámediggi

		(1 000 ru)		
Poasta	Namahus	2008 rehketdoallu	2009 salderej. bušeahhta	2010 evttohus
51	Sámeálbmotfoandda reantovuoitu	4 651	4 700	4 650
	Submi kap. 3680	4 651	4 700	4 650

Kap. 681 Doarjja sámi ulbmiliidda

		(1 000 ru)		
Poasta	Namahus	2008 rehketdoallu	2009 salderej. bušeahhta	2010 evttohus
72	Sámegiella, diehtjuohkin jnv.	6 575	9 055	10 845
74	Duodašteapmi, gaskkusteapmi jnv.	1 300	1 357	1 400
	Submi kap. 681	7 875	10 412	12 245

Post 72 Sámegiella, diehtjuohkin jnv.

Ulbmil

Doarjjaortnega ulbmiliin lea nanne sámi gielaid go lámččojit eanet sámegiela geavaheami almmo-lášvuodas, lasihit sámi giellageavaheddjiid logu ja lasihit dieđuid mat juhkkjuovvojit sápmelaččaide sámegillii, ja lasihit dieđuid sámi dilálašvuodaid birra norgga álbmogii.

Raporta

Prošeakta «Sámi ofelaččat» lea 2008 rájes bastevas ortnegiin mii ruhtaduvvo Bargo- ja searvadahttin-departemeanta bušeahhta bakte. Sámi allaskuvla dat hálddaša ortnega. «Ofelaččat» leat sámi nuorat geat earret eará galledit joatkaskuvllaid daid guovlluin gos sámit lea unnitlogus.

Eará giella- ja diehtjuohkindoaimmat mat ruhtaduvvojit dán poastta bakte 2009's:

- Lullisámi skuvlafálaldat Engerdal suohkanis , Elgá bajásšaddanguovddázis
- Sámi giela ja IT (SamIT) gealbovuoddu
- Divvun-prošeakta (sámi divvunprogramma)
- Nuortasámi giella- ja kulturdoaimbajut Nuortasámi dávvirvuorkká bakte
- Bihtánsámi giella- ja kulturdoaimbajut
- Lullisámi ja julevsámi gielladoaimmat Nordlándda fylkkamánni bakte
- Nuoraiddieđut sámegillii (Infonuorra) Nordlándda fylkkasuohkana bakte
- Lullisámegiela aviisaid
- Terminologijaproševttat
- Doaimbajut nannemis lullisámegiela ja kultuvrra Davvi-Trøndelaga bakte

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta doaimbajut sámegiela doaimbaplánas ruhtaduvvojit dán poastta bakte.

2010 Bušeahttaevttohus

Ráđđehus evttoha ahte doarjjapoasta Sámi giella, diehtjuohkin jnv. Lasihuvvo 1,5 milj. ruvnnuin 10,845 milj.ruvdnui.

2010's áigu Bargo- ja searvadahttindepartemeanta dán poastta bakte vuoruhit doaimbajuid mat leat čadnojuvvon sámegiela doaimbaplánii, earenoamáziid julevsámi ja lullisámi gielladoaimmat. Ráđđehus evttoha geavahit 1 milj. ruvdno lassáneamis Sámi lohanguovddáži Sámi allaskuvllas, vrd. máinnašepmi oasseulbmil 2 vuolde.

Evttohuuvon juolludeapmi galgá maiddái ruhtadit proševtta «Sámi ofelaččat», lullisámegiela skuvlafálaldaga Engerdal suohkanis, Divvun 2 ja ealáskahttin doaimmaid mat nannejit bihtánsámi ja nuortasámi giela ja kultuvrra, ja julev- ja lullisámi gielaide.

Poasta 74 Duodašteapmi, gaskkusteapmi jnv. Ulbmil

Doarjjapoastta ulbmiliin lea doarjut doaimmaid doaimbajuid main ulbmilin lea čohkket, vuohkahttit ja gaskkustit sápmelaččaid árbevirolaš máhtu Norggas.

Raporta

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta lea 2009's juohkán 1,3 milj. ruvno Sámi allaskuvlla ovddasmanniprošektii Árbediehtu – kártet, seailuhit ja geavaheames sámi árbevirolaš máhtu. Prošeakta álggahuvvui 2008 čavčča ja lea plánejuvvon bistit golbma jagi. Sámediggi, Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ja Birasgáhttindepartemeanta áigot čuovvut proševtta ovttaššáigullevaš fágaasahu saiguin.

2010 bušeahttaevttohus

Ráđđehus evttoha ahte juolluduvvo 1,4 milj. ruvdno árbevirolaš sámi máhtu ánggírussámii Kap. 681 Doarjja sámi ulbmiliidda, poasta 74 Duodašteami, gaskkusteami jnv bakte. Ruđat galget ee. geavahuvvot bargui ahte kártet, duodaštít ja seailuhit sámiiid árbevirolaš máhtu Norggas. Jagi 2010's eaktuduvvo ahte ruđat ollislaččat juhkkjuovvojit Sámi allaskuvlii, guhte lea ovdánahtán ovddasmanni proševtta «Árbediehtu» – kártet, seailuhit ja geavahit sámiiid árbevirolaš máhtu. Prošeakta lea plánejuvvon bistit golbma jagi.

Kap. 682 Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuođaguovddáš

(1 000 ru)

Poasta	Namahus	2008 rehketdoallu	2009 salderej. bušeahtta	2010 evttohus
01	Doaimmagolut	5 054	2 911	3 049
	Submi kap. 682	5 054	2 911	3 049

Sirdojuvvon jagi 2008's jahkái 2009:

Poasta 01: 73 000 ruvdno

Poasta 45: 650 000 ruvdno

Ulbmil ja váldoáigumuš

Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuođaguovddáš ásahuvvui jagi 2002's dainna áigumušain ahte lasihit máhtolašvuođa ja ipmárduša sámiiid ja álgoálbmot vuoigatvuođaid birra. Guovddáš galgá čohkket, hukset, vuohkahttit, áimmahuššat, dikšut, láchet ja gaskkustit áigeguvdilis dieđuid ja duodaštusaid álgoálbmotvuoigatvuođaid birra sihke našunálaasat ja riikkaidgaskaččat. Guovddáš galgá maiddái čujuhit dutkanárbbuide mat leat áigeguvdilis surggiin.

Guovddáža doaimma ulbmiljoavkun leat buohkat geat ohcet dieđuid ja máhtolašvuođa álgoálbmotvuoigatvuođaid birra sihke našunálaasat ja riikkaidgaskaččat, nugomat skuvllat, eaktodáhtolaš organisašuvnnat, almmolaš ásašusat ja eiseválddit.

Gáldu lea fágalaš iešheanaláš ásašus, mii buori muddui mearrida iežas ulbmiliid ja boadusgáibádusaid. Stivra lea guovddáža bajimus mearrideaddji váldi, ja njuolggadusaid mielde stivra ovddasvástida fágalaš ovdáneami, resursageavaheami ja vuoruhemiid, seammás go galgá hábmet strategiijaid guovddáža doibmii. Sámediggi ja Bargo- ja searvadahttindepartemeanta nammadit stivrra, maŋŋil go Sámi allaskuvla ja Sámeráđdi leaba árvalan iežaska evttohasaid.

Raporta

Guovddáš geavaha digitála diehtjuohkinreaidduid iežas gaskkustanbarggus ja lea joatkán odasmahttimis iežas neahttaportála.²⁸ Neahttaportála geavahepmi lea garrasit lassanan, neahtas diehtoohcamat mat sin siiddu gávdne lea lassanan sullii 1,6 miljovnnas jagi 2006's sullii 7,4 miljovdnii 2008's.

Guovddáš lea maiddái almmuhan mánga nummira čálaráidduš Gáldu Čála – Álgoálbmotvuoigatvuođaid áigečála. Gáldu Čála völddahallá áigegeuvdilis fáttáid ja áššeguovdilis čuolbmabelliid sápmelaččaid ja eará álgoálbmogiid vuoigatvuođaid birra. Čálaráiddu geavahit sihke studeanttat ja dutkit geat čállet álgoálbmotvuoigatvuođaid birra lohkanmeari girjjálašvuohtan ja čujuhusgirjjálašvuohtan.

2008's lea Gáldu almmuhan čuovvovaš diehtočállošiid:

- ON olmmošvuoigatvuođat ja álgoálbmotvuoigatvuođat – Álgoahppu mas sámiid vuoigatvuođat deattuhuvvojit
- Sámiid iešmearrideapmi, riikkaidgaskasaš konferánssa čoačkkáigeassu mii lágiduvvui Álttás 2008 guovvamánus
- Giehtagirji ILO-konvenšuvnna nr 169 álgoálbmogiid ja olmmoščearddaid birra

Olgoriikkadepartemeanta juolludii 1,5 milj. ruvno Gáldu doibmii 2008's ja 2009's kap.163 Heahteveahkki, olmmošlaš veahkki ja olmmošvuoigatvuođat, poasta 71 olmmošlaš veahkki ja olmmošvuoigatvuođaid bakte. Lassin dása juolluduvvui 875 000 ruvno Olgoriikkadepartemeanta bušeahta bakte Gáldu ovttasbargui United Nations Development Programme – Regional Indigenous Peoples' Programme (UNDP-RIPP).

Strategiijat ja hástalusat

Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuođaguovddáš galgá leat iešheanalaš, áigegeuvdilis ja oskkáldas álgoálbmotvuoigatvuođaid ja sámiid vuoigatvuođaid gáldun.

Mealgadiit návccat leat geavahuvvon das ahte ovdánahttit mánggajahkásaš doaimma- ja strategii-japlánaid. Lea earret eará ain dárbun vuoruhit bargat diehtjuohkimin álgoálbmot vuoigatvuođaid birra. Gáldu vuorua guoddilastit Asia iežas riikkaidgaskasaš barggus ja álggahan ovttasbarggu United Nations Development Programme – Regional Indigenous Peoples' Prográmma (UNDP-RIPP) diehto- ja mádolašvuođa-prošeakta álgoálbmotorganisašuvnnaide ja almmolaš eiseválddiide Asias olmmošvuoigatvuođaid ja álgoálbmotvuoigatvuođaid birra.

2010 bušeahttaevttohus

Poasta 01 Doaimmagolud

Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuođaguovddáš lei 2009 njukčamánu 1.beavvi bargiidlohu vástideaddjin 4 jahkedoaimma.

Rádddehus evttoha 2010's juolludit 3,049 milj. ruvno guovddáža doibmii. Juolludeamis lea maid 100 000 ruvno lassáneami viessoláigobuhtadasan danin go Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuođaid gelbbolašvuođaguovddáš lea fárren odđa diehtosiidii. Juolludeapmi guovddáža doibmii Olgoriikkadepartemeanta bušeahta bakte, kap.163 Heahteveahkki, olmmošlaš veahkki ja olmmošvuoigatvuođat, poasta 72 Olmmošvuoigatvuođat jotkojuvvo.

Mánaid- ja dásseárvodepartemeanta lea ovttasrádiid Bargo- ja searvadahttindepartemeanttain ja Sámedikkiin šiehttan ahte Gáldu juhkkujuvvo ruhta ásaheames virggi guovddáš mii earret eará galgá bargat dásseárvvui ja vealaheami vuostá. Dieđuid duodašteames ja gaskkusteames galget sámi gielat vuhtiiváldojuvvot. Virgi lea golmma jagi geahčalanprošeakta. Áigumuš lea ahte prošeakta álggahuvvo 2010\2 ja loahpahuvvo árvvoštallamiin 2012's.

Poasta 45 Stuorit dávvirhákamat ja áimmahuššan, sáhtá sirdojuvvot

Jagi 2008 juolluduvvui 650 000 ruvno kap. 682 bakte, poasta 45 stuorit dávviriid háhkan ja áimmahuššan luvvodagaide ja dávviriidda daid lanjaide máid Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuođaid Gelbbolašvuođaguovddáš galgá geavahit.

²⁸ www.galdu.org

Kap. 3682 Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáš

(1 000 ru)

Poasta	Namahus	2008 rehketdoallu	2009 s alderej. bušeahtta	2010 evttohus
01	Eará dietnasat	2 327		
18	Buohcanruđaid ruovttoluotta máksin	37		
	Submi kap. 3682	2 364		

2008 rehketdoallu lea oppalaččat dat juolludeapmi mii boahťa Olgoriikkadepartemeantas, vrd. kap. 682 máinnašupmi.

Boahtokápihttal guoská maiddái vejolaš olgguldas prošeavttaid ruhtadeami Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáša bakte. Dás čujuhuvvo evttohusa čuoggá II oktan liigedienasfápmudusain.

Poasta 01 Eará dietnasat

2008 rehketdoallu fátmasta ee. juolludeami Olgoriikkadepartemeantas, vrd. máinnašepmi kap. 682 vuolde.

Dienaskápihttal guoská maiddái prošeavttaid vejolaš olgguldas ruhtadeami Gáldu – Álgoálbmotvuoigatvuodaid gelbbolašvuodaguovddáša bakte. Dás čujuhat romerlogu II mearrádussii oktan liigedienas fápmudussii.

Kap. 684 Boazodoalu riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddáš

(1 000 kr)

Poasta	Namahus	2008 rehketdoallu	2009 salderej. bušeahtta	2010 evttohus
01	Doaibmagolut	4 830	3 290	3 435
	Submi kap. 684	4 830	3 290	3 435

Sirdojuvvon jagi 2008's jahkái 2009:

Poasta 45: 550 000 ruvno

Ulbmil ja váldodoaibma

Nannemis riikkaidgaskasaš ovttasbarggu boazodoalu birra de lea Guovdageidnui ášahuvvon Boazodoalu riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddáš. Guovddáš rahppui almmolaččat 2005 čakčamánu 2.beaivvi. Lea deattuhuvvon ahte boazodoalloálbmot ja organisašuvnnain galgá leat lagas oktavuohťa guovddážiin, ja jodihuvvo ovttasráđiid máilmmi boazoálbmogiid servviin. Guovddáš galgá váikkuhit gaskkusteames ja lonohallamis dieđuid ja oáčuhit fágalaš ovttasbarggu arktalaš guovllu boazodoalloálbmogiid gaskkas. Bargu galgá ášahuvvot ja heivehuvvot ealáhusdollaride, almmolaš eiseválddiide, dutkanbirrasiidida ja eará fágabirrasiidida, ja riikkaidgaskasaš organisašuvnnaide ja ovttasbargoásahusaide.

Boazodoalu riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddáš lea fágalaš iešheanaláš ášahus, mii

buori muddui mearrida iežas ulbmiliid ja boadusgáibádusaid. Stivra lea guovddáša bajimus mearrideaddji, mas njuolggadusaid mielde ovddasvástida fágalaš ovdáneami, resursageavaheami ja vuoruhemiid, ja maiddái ráhkadit guovddáša doaibmastrategiijaid. Stivrra čoahkkádus speadjalastá dálá rádjerasttildeaddji boazodoalloovttasbarggu, ja leat ovttasteaddjit Ruoššas, Ruotás, Suomas ja Norggas.

Raporta

Guovddášis lea dehálaš doaibma sirkumpolára boazodoalloovttasbarggus ja vuhttiiváldá sihke fágalaš dárbbuid ja ovttastahtindárbbuid guovddáša ulbmiljoavkkuin.

Guovddáš lea ásaheami rájes álggahan ovttasbarggu mánga ášahusaiguin, organisašuvnnaiguin ja eará oasálaččaiguin arktalaš guovllus fierpmádat-huksema ja fágalaš lonohallama oktavuodas, earret eará leat čadahuvvon čoahkkimat ja fágalaš lonohallamat boazodoalloorganisašuvnnaiguin, almmo-

laš boazodoalloeiseválddiiguin ja fágaásahusaiguin Ruoššas, Kiinás, Alaskas ja davviriikkain.

Guovddáža ovttasbargu eará ásaahusaiguin ja organisašuvnnaiguin lea 2008 ain ovdánahttojuvon. Earret eará leat lihtodan boazodoalu nissonfierpmádagain Guovdageainnus, dainna áigumušain ahte čadahit ovttasbargoprošeavtta árbevirolaš máhtu ja oahpahusa birra boazodoalus.

Guovddáš lea vuolggahan ja álggahan mánggaid prošeavttaid main lea mearkkašupmi guovddáža doibmii ovddasgavlui. Vuoruhuvvon prošeavttaid gaskkas namuhuvvo earenoamážiid EALÁT-prošeavttat. Prošeavttaid lea guovddáš ja Association of World Reindeer Herders (WRH) vuolggahan ja deattuhit boazodoalu árbevirolaš máhtu ja heivehanmuni earret eará. dálkkádatrivdademiide.

Strategiijat ja hástalusat

Guovddáža hálddahus ja stivra leat ásaheami rájes ulbmillaččat bargan ráhkadeames doaimmavireruid. Smávit doaimman, dušše 3 bargiin, lea guovddáš hearke vejolaš guhkitáiggi buozalmasvuodaid ja bargoluomuid dihte. Bargun ahte ovdánahttit heivvolaš bargovieruid jotkojuvvo vai

guovddáš buoremus lági mielde sáhtta geavahit návccaid fágalaš doaimmaide.

2010 bušeahttaevttohus

Poasta 01 Doaimmagolut

Boazodoalu riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddášis lei stáhta guovddáš bargiidlogaha mielde, 2009 njukčamánu 1.beaivvi bargoveahka vástideaddji 5 jahkedoaimma.

Ráđđehus evttoha juolluduvvot 3,435 milj. ruvnno guovddáža 2010 doibmii. Juolludeapmi fátmasta maiddá 100 000 ruvnno lassáneami viessoláigobuhtadasa danin go Boazodoalu riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddáš lea fáren odđa diehtosiidii.

Poasta 45 Stuorit dávvirhákamat ja áimmahuššan, sáhtta sirdojuvvot

Jagi 2008:is juolluduvvui 550 000 ruvdno kap. 684, poasta 45 bakte Stuorit dávviriid háhkan ja áimmahuššan ruhtadeames dávviriid ja luvvodagaid daid lanjaide máid Boazodoalu Riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddáš galgá geavahit.

Kap. 3684 Boazodoalu riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddáš

(1 000 ru)

Poasta	Namahus	2008 rehketdoallu	2009 salderej. bušeahtta	2010 evttohus
01	Eará dietnasat	1 528		
	Submi kap. 3684	1 528		

Poasta 01 eará dietnasat

Dienaspoasta guoská olgguldas ruhtaduvvon prošeavttaide Boazodoalu riikkaidgaskasaš fága- ja gaskkustanguovddáža bakte. Dás čujuhuvvo evttohusii romerlogi II mearrádussii oktan liigedienasfápmudusa evttohusain.

Kap. 685 Finnmarkkuopmodat

2006'a stáhtabušehtas juolluduvvui gitta 5 milj. ruvnno rádjái álggahanloatnan Finnmarkkuopmodahkii, vrd. St.prp. nr. 1 (2005-2006) Gielda- ja guovlodepartemeanta.

Finnmarkkuopmodat lea 2009's ollásit ruovtto luotta máksán loatnarudaid.

Kap. 3685 Finnmárkkuopmodat

(1 000 ru)

Poasta	Namahus	2008 rehketdoallu	2009 salderej. bušeahhta	2010 evttohus
90	Álggahanloatna		5 000	
	Submi kap. 3685		5 000	

Kap. 5606 Finnmárkkuopmodat

(1 000 ru)

Poasta	Namahus	2008 rehketdoallu	2009 salderej. bušeahhta	2010 vtttohus
80	Reanttut	250	165	
	Submi kap. 5606	250	165	

Resultatområde 7 Beskyttelse og innvandring

Resultatområdet omfatter utforming og iverksettning av innvandrings-, asyl- og flyktningpolitikken. Utvikling og forvaltning av utlendingslovgivningen, driften av mottak for asylsøkere og kvoten for uttak av overføringsflyktninger er de viktigste virkemidlene for gjennomføring av politikken. I tillegg til de sentrale organene på området, Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Utlendingsdirektoratet (UDI) og Utlendingsnemnda (UNE), dekkes vesentlige oppgaver innenfor utlendingsforvaltningen av politiet og utenriksstjenesten, jf. nærmere omtale av utlendingsforvaltningen i proposisjonens del I, kap. 2.4.

Strategiske mål

Regjeringens hovedmål for arbeidet på flyktning- og innvandringsområdet er samfunnstjenlig og styrt innvandring og human, solidarisk og rettssikker asyl- og flyktningpolitikk. For å nå disse målene må utlendingsforvaltningen være helhetlig, effektiv og brukerorientert, og kunne håndtere store svingninger i antall søknader om opphold.

Regjeringen har mål om at flyktninger skal kunne sikres beskyttelse nær konfliktområdene. Der dette ikke er mulig, skal Norge bidra gjennom å ta imot flyktninger og gi dem opphold og vern her i landet. Regjeringen vil verne om retten til asyl for flyktninger, og forebygge at personer uten behov for beskyttelse søker asyl i Norge.

Innreise og innvandring til Norge skal reguleres og kontrolleres i samsvar med internasjonale forpliktelser og avtaler. Regelverket for familieinnvandring skal bidra til at innvandrere har gode forutsetninger for å delta aktivt i samfunnslivet. Det skal legges til rette for at etterspurt utenlandsk arbeidskraft kommer hit, jf. resultatområde 2 Arbeid og velferd. Det er videre et mål å legge til rette for kultur- og kunnskapsutveksling og sikre at visumpolitikken ikke unødig hindrer besøk til landet. Personer uten lovlig opphold skal returnere til hjemlandet så raskt som mulig.

Tilstandsvurdering, utviklingstrekk og utfordringer

Det bor i følge FN nærmere 200 millioner mennesker i et annet land enn sitt fødeland – dvs. at de er internasjonale migranter. Det utgjør om lag tre pst. av jordas befolkning. Nærmere halvparten av migrantene er kvinner. Økt migrasjon er ett av de tydeligste aspektene ved en tiltakende globalisering.

I 2008 var det over ti millioner flyktninger i verden innenfor ansvarsområdet til FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR). I tillegg kommer nærmere fem millioner palestinske flyktninger i Midtøsten som FNs særskilte organisasjon for palestinske flyktninger, UNWRA, har ansvar for.

Om lag 65 millioner migranter befinner seg i Europa, der den demografiske utviklingen preges av en raskt aldrende befolkning. Samtidig er det en voksende andel unge mennesker i fattige, urolige land i regionene sør og øst for Europa som har problemer med å finne arbeid i hjemlandet. Dette betyr at migrasjonsstrømmene kan komme til å øke på sikt. Flere innvandrere og etterkommere av disse fører videre til økt familieinnvandring og besøk fra utlandet.

Den globale økonomiske nedgangen påvirker også migrasjonsstrømmene. På kort sikt ser det ut til at arbeidsmigrasjon til og innen Europa avtar fordi etterspørselen etter arbeidskraft minker. Omfanget og varigheten av reduksjonen vil avhenge av hvor sterk den økonomiske nedgangen blir, og hvor lenge den varer, jf. nærmere omtale under resultatområde 2 Arbeid og velferd. Virkningen for familieinnvandring, antall asylsøkere og utenlandske studenter er mer usikker. Situasjonen vil kunne variere fra land til land, avhengig av politikk, regelverk og andre samfunnsforhold.

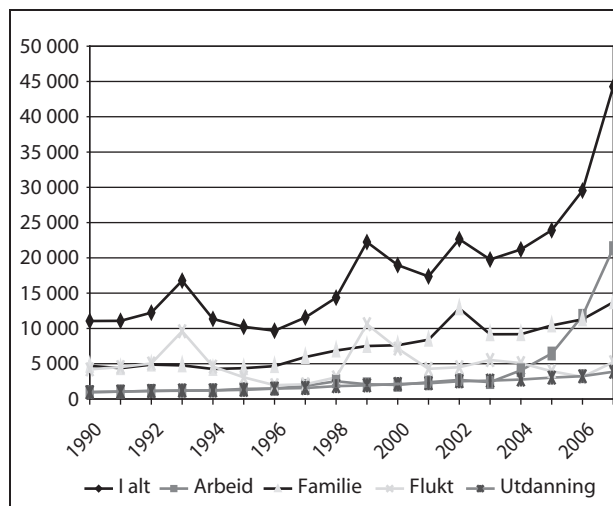
Håndteringen av internasjonal migrasjon, både tvungen og frivillig, innebærer mange utfordringer for verdenssamfunnet, for regionalt samarbeid og for den enkelte stat. Norge deltar i et omfattende internasjonalt samarbeid på migrasjonsområdet, i første rekke innen Norden, med EU (herunder Schengen- og Dublin-samarbeidet), innenfor OECD og med UNHCR. Schengen-samarbeidet er bestemmende for vårt arbeid med grensekontroll og visum.

Det kan skilles mellom fire hovedgrunnlag for innvandring til Norge: familieforhold, arbeid, utdanning og behov for beskyttelse. Statistikk fra Statistisk sentralbyrå (SSB) viser at i perioden 1990 til 2008 innvandret 376 600 personer fra land utenfor Norden. For hele perioden sett under ett var 40 pst. familieinnvandring, 24 pst. innvandring av personer med behov for beskyttelse eller opphold på humanitært grunnlag, 24 pst. var arbeidsinnvandring, og 11 pst. var innvandring på grunnlag av utdanning, kulturutveksling eller lignende. De siste årene har tendensen vært økt arbeidsmigrasjon (50 pst. i 2008) og en lavere andel personer med behov for beskyttelse eller opphold på humanitært grunnlag (9 pst. samme år).

I 2008 passerte nettoinnvandringen av utenlandske borgere til Norge 43 000, det høyeste nivået noensinne. Det kom klart flest fra Polen, nærmere 12 000. Derneft kom det 3 500 fra Tyskland og 3 000 fra Sverige. Dette var hovedsakelig arbeidsinnvandring og noe familieinnvandring. Samlet kom mer enn to av tre innvandrere fra medlemsland i EU.

Innvandringstall for 1. kvartal 2009 viser at redusert arbeidsinnvandring bidrar til lavere nettoinnvandring. Etter en kontinuerlig vekst i nettoinnvandringen siden 2004 er det både redusert innvandring og økt utvandring i 2009. Nedgangen har vært særlig merkbar for land som Polen og Tyskland.

Den store innvandringen de senere årene har særlig berørt Oslo-området og enkelte andre stør-

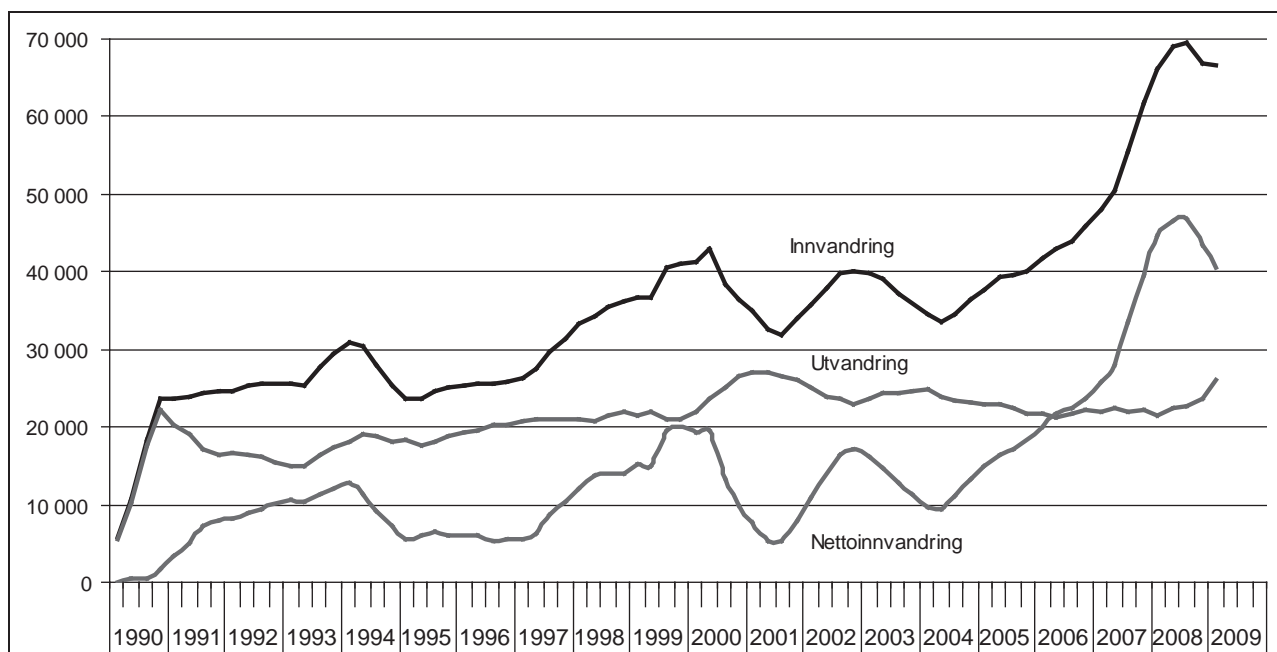

Figur 6.16 Innvandring til Norge fra land utenfor Norden etter innvandringsgrunn, 1990–2008

Kilde: SSB

re byer. Samtidig har høy innvandring i følge SSB bidratt til å redusere antall norske kommuner med nedgang i folketallet fra 230 i 2006 til 168 i 2007.

Antallet asylsøkere har variert de siste tiårene i de fleste land, men det har vært spesielt store svingninger i Norge. UNHCRs tall for 42 europeiske land viser en samlet reduksjon på 43 pst. fra 2003 til 2006, og en økning på tolv pst. fra 2007 til 2008. For Norges del var det en reduksjon på 67 pst. fra 2003 til 2006, og en økning på 123 pst. fra 2007 til 2008, fra 6 500 (2007) til nærmere 14 500

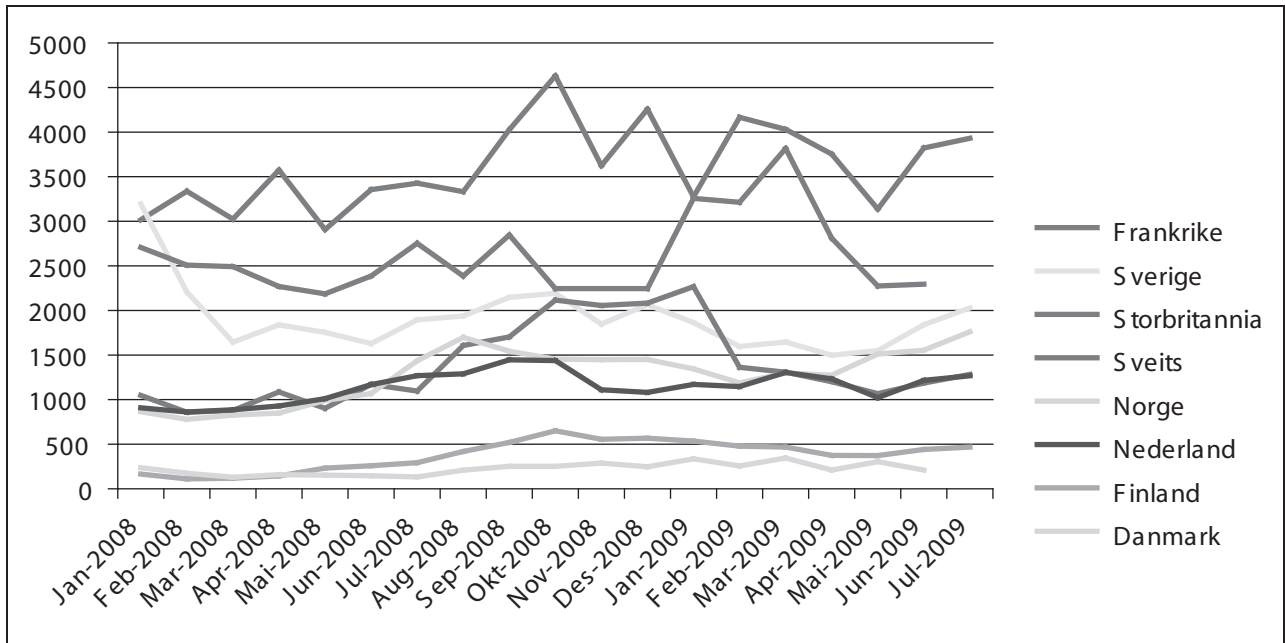
Figur 6.17 Innvandring og utvandring pr. kvartal, 1990–2009 (1. kvartal)

Kilde: SSB

asylsøkere (2008). Norge var dermed ett av landene med størst vekst i antall asylsøkere i 2008. Antall asylsøkere pr. tusen innbyggere var 3,1 og høyere enn i nesten alle andre europeiske stater i

følge UNHCR. Snittet for EU var 0,5 og for alle industrialiserte stater 0,3. Dette innebærer at Norge tar imot en relativt sett stor andel av asylsøkere i Europa.

Figur 6.18 Diagram som viser økning/nedgang i antall asylsøkere 2008 – 1. halvår 2009, utvalgte land

Kilde: IGC

Ved utgangen av august 2009 hadde 11 700 personer søkt asyl i Norge. Det er om lag 3 000 flere asylsøkere enn i samme periode i fjor. I årets fire første måneder flatet veksten fra 2008 ut og søker-tallene pr. måned var lavere. I løpet av sommermånedene 2009 økte imidlertid søker-tallene og nådde samme toppnivå som i august 2008. Det har særlig vært en økning i antall søkere fra Afghanistan, Eritrea, Somalia og Nigeria og en nedgang fra Irak, Russland og Serbia/Kosovo sammenliknet med samme periode i 2008. Det er dessuten en økende andel asylsøkere som oppgir å være enslige mindreårige, 14 pst. ved utgangen av august 2009 sammenliknet med 9,5 pst. i 2008

Det er vanskelig å fastslå årsakene til den økte tilstrømmingen av asylsøkere til Norge de to siste årene, herunder den sterke økningen av enslige mindreårige. Antallet asylsøkere vil til enhver tid påvirkes av en rekke faktorer. Av stor betydning er endringer i sikkerhetssituasjonen i søkerens opprinnelsesland og situasjonen i naboland til opprinnelsesland. I tillegg vil det ha betydning hvordan politikken og forholdene i Norge oppfattes og faktisk er sammenliknet med andre europeiske land, ikke minst i Sverige og Danmark. Dessuten er forhold som arbeidsmarked, etterspørsel etter uten-

landsk arbeidskraft og velferdsordninger generelt av stor betydning for asylsøkernes valg av land. Enkelte andre årsaksfaktorer omtales under delmål 2.2.

Familieinnvandringen til Norge vil sannsynligvis i mindre grad bli direkte påvirket av de økonomiske nedgangstidene enn arbeidsinnvandringen, men vil gå ned som resultat av redusert arbeidsinnvandring. Noe av denne tendensen ser vi allerede i første halvår 2009, jf. delmål 1.2. Økt arbeidsledighet, særlig blant innvandrere, kan dessuten føre til at færre søkere oppfyller skjerpede underholds krav og kommende vilkår i ny lov om å ha vært i arbeid eller utdanning et visst antall år.

Sannsynligvis oppholder flere tusen utlendinger seg ulovlig i Norge. Det kan være personer med endelig avslag på asylsøknaden, andre som ikke lenger har lovlig opphold og personer som har kommet hit ulovlig og aldri har søkt om noen tillatelse. Det er en utfordring for gjennomføringen av en troverdig asyl- og innvandringspolitikk at et stort antall mennesker oppholder og livnærer seg her ulovlig. I hvilken grad nedgangstidene vil påvirke denne typen migrasjon, er vanskelig å forutsi. Kombinasjonen av global nedgang, økende arbeidsledighet og innstramning i asylopolitikken

kan føre til at flere oppholder seg ulovlig i landet. Som del av Schengen-samarbeidet blir utviklingen også påvirket av hva som skjer i andre land, jf. delmål 1.1.

En betydelig saksmengde for oppholdssaker og et høyt antall nye asylsøkere i 2008 og 2009 stiller store krav til omstillingsevne, kompetanse og kapasitet i alle deler av utlendingsforvaltningen, både i politiet, utenriksstjenesten, UDI og UNE. I tillegg stiller det krav til UDI, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi), kommunene og en rekke sektormyndigheter i forbindelse med mottaksetablering, bosettings- og integreringsarbeid.

For de neste årene vil Regjeringen framheve følgende utfordringer på migrasjonsområdet:

- Sikre at asylinstituttet fungerer etter hensikten, herunder begrense antallet asylsøkere uten behov for beskyttelse og unngå at en relativt sett stor andel av asylsøkere som kommer til Europa fremmer sin søknad i Norge.
- Sørgje for at mottaksapparatet for asylsøkere har tilstrekkelig kapasitet og et innhold som bidrar til trygghet i og rundt mottakene.
- Sørgje for at personer uten lovlig opphold raskt returnerer til hjemlandet.
- Videreutvikle organisering og arbeidsmetoder i utlendingsforvaltningen for å få til rask og korrekt behandling av et økende antall utlendingsaker.

Målstruktur

Målstruktur for resultatområde 7 Beskyttelse og innvandring

Hovedmål	Delmål
1. Samfunnstjenlig og styrt innvandring	1.1. Målrettet utlendingskontroll og fri personbevegelse i henhold til internasjonale avtaler 1.2. Regulert familieinnvandring basert på prinsipper om fritt valg av ektefelle og retten til familieliv 1.3. Tilrettelegging for arbeidsinnvandring 1.4. Bedre tilrettelegging for utdanningsmigrasjon, vitenskapelig samarbeid og kulturutveksling 1.5. Rask retur av personer uten lovlig opphold
2. Human, solidarisk og rettssikker asyl- og flyktningpolitikk	2.1. Varige løsninger for flyktninger i hjemlandet, regionen eller Norge 2.2. Forebygge at personer uten beskyttelsesbehov søker asyl i Norge, og sikre beskyttelse til asylsøkere som fyller vilkårene 2.3. Tilpasset og nøkternt mottakstilbud
3. Helhetlig, effektiv og brukerorientert utlendingsforvaltning	3.1. God samordning, effektivitet og kvalitet 3.2. Åpen og brukerorientert forvaltning med vekt på god service 3.3. Systematisk kunnskapsinnhenting som grunnlag for politikktutvikling og forvaltning

Hovedmål 1. Samfunnstjenlig og styrt innvandring

Delmål 1.1 Målrettet utlendingskontroll og fri personbevegelse i henhold til internasjonale avtaler

Rapport og status

I 2008 ble det fattet ca. 120 000 vedtak i visumsaker. 96 pst. av sakene ble behandlet ved en utenriksstasjon. I 92 pst. av sakene ble visum innvilget. Nærmere 43 pst. av søknadene ble fremmet ved norske utenriksstasjoner i Russland. I første halvår 2009 ble det innvilget ca. 49 000 visum, og innvil-

gelsesprosenten var 92 pst. Det representerer en liten nedgang sammenliknet med første halvår 2008. Nærmere 37 pst. av visumsøknadene ble fremmet ved norske utenriksstasjoner i Russland.

Schengen-landene erfarer at mange mennesker søker seg til Europa, og at det er behov for et utstrakt samarbeid mellom Schengen-landene, bl.a. om kontroll med yttergrensene og gjennomføring av en felles visumpolitikk.

Schengen-landenes sentrale visuminformasjonssystem (VIS) skulle ha vært i drift fra 1. januar 2007, men Schengen-samarbeidets rettshjem-

mel for VIS-databasen ble først formelt vedtatt i juni 2008. VIS-systemet skal nå etter planen starte opp medio 2010. Dette har medført at arbeidet med tilpasning av NORVIS, det norske saksbehandlingssystemet for visumsaker og for kommunikasjon med VIS, er forskjøvet tilsvarende. For å tilrettelegge for gjennomføring av VIS og opptak av biometriske kjennetegn i visum, har Norge gjennomført et nasjonalt pilotprosjekt ved enkelte politi- og utenriksstasjoner. Mangler og svakheter som ble avdekket er rettet opp.

I 2008 og 2009 er det lagt særlig vekt på å legge til rette for et styrket samarbeid og økt norsk-russisk kontakt i Barentsregionen. Regjeringen ga med virkning fra 1. oktober 2008 nye retningslinjer som skal sikre en raskere og smidigere behandling av visumsøknader for personer bosatt i Murmansk og Arkhangelsk. Retningslinjene er gitt innenfor de rammene som Schengen-regelverket setter. En visumavtale og en tilbaketakelsesavtale mellom Norge og Russland trådte i kraft 1. desember 2008.

Regjeringen er opptatt av at personer med bakgrunn fra Pakistan lettere skal kunne få besøk av søsken. I desember 2007 instruerte derfor Arbeids- og inkluderingsdepartementet UDI om å justere visumpraksis for søsken fra Pakistan, slik at flere får innvilget visum. For å sikre at de som får visum etter praksisjusteringen returnerer til Pakistan etter visumoppholdet, må disse melde seg personlig for ambassaden etter retur. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har, som varslet i St.prp. nr. 1 (2008-2009), evaluert ordningen. Tallmaterialet er ikke entydig, men det er grunn til å anta at praksisjusteringen har virket etter sitt formål, ved at flere har fått innvilget visum. Videre legges det til grunn at kontrollordningen ved retur fungerer og gir viktig kunnskap om returforutsetningene etterleves. Evalueringen tilsier ikke at det foretas ytterligere justeringer av praksis.

I Schengen-samarbeidet utveksles informasjon om utvikling og trender vedrørende ulovlig innvandring til Europa. Også i 2009 har det vært fokus på båttrafikken, hovedsakelig fra Afrika, som har ført til tap av mange menneskeliv. I rådsarbeidsgruppen CIREFI utveksles informasjon om illegal migrasjon og menneskesmuglingsmetoder, og gjennom datainformasjonssystemet ICONET varsler landene hverandre om uregelmessige grensepasseringer.

Norske myndigheter mangler sikker kunnskap om omfanget av ulovlig innreise, opphold og arbeid i Norge. I 2008 ble imidlertid 810 personer utvist for forhold som innebar brudd på utlendingsloven. I første halvår 2009 var antallet 640. Dette er en økning på 420 personer sammenlignet med første halvår 2008.

I henhold til handlingsplanen mot menneskehandel har Norge en refleksjonsperiode for antatte ofre for menneskehandel. Refleksjonsperioden er en midlertidig oppholdstillatelse med varighet på inntil seks måneder. Det kan også gis en midlertidig tillatelse av ett års varighet dersom vedkommende har brutt med miljøet bak menneskehandelen, anmeldt forholdet og vedkommendes tilstedeværelse i Norge er nødvendig for å gjennomføre straffesak eller politietterforskning.

Departementet ga 1. november 2008 UDI en instruks om oppholds- eller arbeidstillatelse til utlendinger som har vitnet i straffesak om menneskehandel. Instruksen skal sikre at det som hovedregel innvilges oppholdstillatelse som danner grunnlag for bosettingstillatelse til ofre for menneskehandel som vitner i straffesak mot bakmennene, selv om vilkårene for asyl eller vern mot utsendelse etter § 15 ikke er oppfylt. Formålet er både å legge til rette for at ofre for menneskehandel skal tørre å stå fram i en rettsprosess uten frykt for represalier i hjemlandet, og å sikre ivaretagelse av ofrene i Norge.

I 2008 ble det innvilget refleksjonsperiode til 40 personer og ni fikk avslag. 14 søkere ble innvilget en ett års midlertidig tillatelse mens tre fikk avslag. I første halvår 2009 fikk 27 personer innvilget refleksjonsperiode og 15 fikk avslag. Fire søkere ble innvilget ett års tillatelse mens to fikk avslag. I 2008 ble en person innvilget tillatelse etter å ha vitnet i straffesak om menneskehandel. I første halvår 2009 gjaldt det også bare én person.

Departementet har i 2009 sluttført arbeidet med revidert instruks til UDI om direktoratets behandling av enkeltsaker som omfatter hensynet til rikets sikkerhet og utenrikspolitiske hensyn (utlendingsloven §§ 38 tredje ledd og 22). Tilsvarende instruks til UNE har også vært under revisjon. Nye instruksjoner skal foreligge når ny utlendingslov etter planen trer i kraft 1. januar 2010.

Gjennom endringer i gjeldende og ny utlendingslov vil det bli adgang til å beslaglegge reisedokument og pålegge meldeplikt og bestemt oppholdssted overfor personer som utgjør en trussel mot rikets sikkerhet, og som ikke kan sendes ut av andre grunner enn vernet mot utsendelse, jf. Ot.prp. nr. 105 (2008-2009). Proposisjonen ble ikke ferdigbehandlet i forrige periode, og må fremmes på nytt. Regjeringen vurderer også andre tiltak overfor utlendinger som utgjør en sikkerhetsrisiko og befinner seg i Norge.

Utlendingsmyndighetene og Politiets sikkerhetstjeneste (PST) har utarbeidet retningslinjer for informasjonsutveksling. Formålet er å sikre en god og ensartet informasjonsutveksling i saker der slik utveksling er nødvendig.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i 2009 også hatt et særlig fokus på behovet for gode rutiner og kompetanse i utlendingsforvaltningen når det gjelder ekstremistiske grupperinger. Departementet har ansvar for å sikre at UDI, UNE, politiet og utenriksstasjonene blir gjort kjent med oppdateringer på FN-listen over personer og organisasjoner tilknyttet Taliban og Al Qaida.

Bare om lag fem pst. av asylsøkerne legger fram dokumenter som gjør at utlendingsmyndighetene kan være sikre på deres oppgitte identitet. Det legges derfor ned mye arbeid i å avklare søkerens identitet. Regjeringen varslet i St.prp. nr. 59 (2007-2008) at den ville arbeide videre med raskere avklaring av identiteten til personer som søker opphold i Norge. For å motivere flere til å bidra aktivt til å dokumentere identitet, ble det i instruks til UDI av 28. januar 2009 stilt krav om at asylsøkere som kommer fra land der det utstedes pass eller nasjonalt identitetskort, må dokumentere sin identitet for å få midlertidig arbeidstillatelse. Tall for slike tillatelser første halvår 2009 viser en markert nedgang sammenliknet med samme periode i 2008.

I instruks til UDI i juni 2009 ble praksis overfor asylsøkere uten identitetsdokumenter strammet inn. I saker hvor UDI vurderer å innvilge oppholdstillatelse på humanitært grunnlag på tross av at utlendingen mangler dokumentasjon for identiteten, fastsetter instruksjonen at UDI i større grad enn tidligere skal avslå søknaden eller gi en begrenset tillatelse som ikke danner grunnlag for permanent oppholdstillatelse eller familieinnvandring.

Strategier og tiltak

Regjeringen vil i 2009 legge frem en stortingsmelding om norsk flyktning- og migrasjonspolitik i et europeisk perspektiv. Meldingen tar sikte på å belyse utviklingen på feltet og de muligheter og begrensninger som deltagelse i Schengen- og Dublin-samarbeidet gir. Den vil fokusere på utfordringene Europa står overfor i en situasjon der skillet mellom migrasjon og flukt fremstår som mindre tydelig enn tidligere.

Innen Schengen-samarbeidet legges det stor vekt på å styrke arbeidet med dokumentetsikkerhet og bedre kontroll av personer som reiser inn i, eller befinner seg på Schengen-territoriet. Det utvikles nye sikkerhetstiltak, bl.a. skal opprettelsen av visumdatabasen VIS gi rask og effektiv tilgang på relevante visumdata. Biometriske data om visumsøkere skal opptas av det Schengen-land som behandler søknaden og lagres i den sentrale VIS-databasen som alle Schengen-landene har adgang til. Oppholdskortene i Schengen-landene skal bli standardiserte og skal inneholde biometriske data

i form av ansiktsfoto og fingeravtrykk. Disse tiltakene vil gi bedre kunnskap om identiteten til dem som reiser inn på lovlig vis, og bidra til å gjøre det lettere å fastsette identiteten til mange av dem som oppholder seg ulovlig i Schengen-området.

EU-kommisjonen la i 2008 fram en tiltakspakke bestående av tre hovedelementer: Evaluering av EUs grensekontrollbyrå (FRONTEX), etablering av et europeisk grenseovervåkningssystem (EUROSUR), samt en rekke forslag til framtidig utvikling av den europeiske grenseforvaltningen. Forslagene i denne «grensepakken» tar sikte på å styrke effektiviteten ved grensepasseringer, samt bidra til økt sikkerhet i kontrollen av de reisende. Forhandlingene om den endelige utformingen av alle elementene i denne pakken vil pågå i flere år fremover, og Norge blir knyttet til dette arbeidet som Schengen-medlem.

Innenfor rammen av Schengen-samarbeidet er det mulig å innføre et grenseboerbevis. Som ledd i arbeidet for å legge bedre til rette for personbevegelse og flyt av arbeidskraft mellom Russland og Norge, arbeider Regjeringen med sikte på å inngå avtale om grenseboerbevis med russiske myndigheter, jf. St.meld. nr. 18 (2007-2008) Arbeidsinnvandring.

Utenriksstasjonene utgjør en sentral del av utlendingsforvaltningen. Det lokale konsulære samarbeidet mellom Schengen-landenes stasjoner er viktig for å sikre en ensartet praksis på visumområdet. En god dialog sikres ved at ansatte ved utenriksstasjonene og utlendingsmyndighetene hospiterer hos hverandre.

Regjeringen vil videreføre kampen mot menneskehandel i tråd med handlingsplanen mot menneskehandel for perioden 2006-2009. Innsatsen er rettet både mot å gi ofre beskyttelse, forebygge at flere kommer ulovlig til Norge og å ta bakmennene.

Opprettelsen av et nasjonalt identitets- og dokumentasjonssenter (NID) vil bidra til at utlendingsmyndighetene på en bedre måte kan avklare identiteten på utlendinger som kommer til eller befinner seg i Norge, jf. delmål 2.2 og nærmere omtale i Justis- og politidepartementets Prop. 1 S (2009-2010).

Regjeringen vil:

- Legge fram en stortingsmelding om norsk flyktning- og migrasjonspolitik i et europeisk perspektiv.
- Delta aktivt i samarbeidet om bedre grensekontroll, dokumentetsikkerhet mv. innen rammen av Schengen-samarbeidet.
- Inngå avtale om grenseboerbevis med Russland.
- Videreføre innsatsen mot menneskehandel.

Delmål 1.2 Regulert familieinnvandring basert på prinsipper om fritt valg av ektefelle og retten til familieliv

Rapport og status

Utlendingsmyndighetene innvilget i 2008 i underkant av 21 000 førstegangs familieinnvandringstillatelser. Dette var en økning fra vel 18 000 i 2007. Det ble innvilget flest tillatelser til personer fra Polen, Tyskland, Thailand og Somalia. Polen var i 2008 den suverent største nasjonalitetsgruppen med ca. 4 400 tillatelser, tilsvarende 22 pst. av alle slike tillatelser. Økningen i familieinnvandringen fra Polen har sammenheng med den store arbeidsinnvandringen derfra.

I løpet av første halvår 2009 ble det innvilget om lag 9 000 tillatelser, flest til borgere fra Polen, Thailand og Tyskland. Blant de voksne med slik tillatelse er det primært kvinner som kommer fra landene Thailand, Russland og Polen. Det har vært en nedgang på 10 pst. sammenliknet med første halvår 2008. Nedgangen har vært størst for borgere fra Somalia, Tyskland og Polen.

Tillatelser til familieinnvandring, første gang – viktigste land i 2008 og 1. halvår 2009

Land	2008	2009 (1. halvår)
Polen	4 423	1 695
Thailand	1 214	578
Tyskland	1 630	505
Somalia	1 179	430
Litauen	749	372
Irak	654	335
Russland	607	329
Statsløs	534	297
Pakistan	438	240
USA	528	219
Andre land	8 810	4 069
Totalt	20 766	9 069

Kilde: UDI

200 søknader om familieinnvandring på grunnlag av ekteskap ble avslått som proforma i 2008 og 85 i første halvår 2009.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har arbeidet videre med tiltak mot uønskede følger av familieinnvandring gjennom forskrift til den nye utlendingsloven. Forslag til strengere krav til sikret underhold ved familieinnvandring er sendt på høring, bl.a. at det også skal stilles krav til tidligere

inntekt og at underholdskrav i hovedsak også skal gjelde selv om referansepersonen er norsk borger.

Departementet har innført en ny intervjuordning som skal motvirke tvangsekteskap, og har hatt på høring et forslag til forskrifter om å innhente vandelsopplysninger om personer som ønsker å hente en ektefelle til Norge.

Strategier og tiltak

Familieinnvandring er en naturlig konsekvens av en stadig mer globalisert verden hvor giftemål og partnerskap inngås på tvers av landegrensler. Det er viktig at regelverk og praksis ikke skaper urimelige hindringer for familieliv og kontakt, siden muligheten til familieinnvandring er av fundamental velferdsmessig betydning.

Innvandring på grunnlag av familierelasjoner kan imidlertid også ha uønskede konsekvenser. Slike relasjoner kan være avgjørende for å komme seg fra fattige til rike land. Dette kan føre til misbruk av regelverket, f.eks. gjennom proforma ekteskap, bigami eller fiktive slektskapsforhold. Det kan også skape et press for å etablere familieforhold som bygger på tvang. I ly av regelverket kan det forekomme utnyttning av særlig kvinner og barn i en utsatt posisjon, også gjennom menneskehandel. Dette ble også belyst i en Fafo-rapport om ekteskapsmigrasjon fra Russland og Thailand til Norge.

Regjeringen ønsker bedre styring av familieinnvandringen, og vil forebygge og hindre negative konsekvenser for integrering og inkludering. Det er viktig å bekjempe tvangsekteskap og håndtere problemer knyttet til mishandling og proforma ekteskap, uten at dette griper unødig inn i den enkeltes frihet og privatlivets fred.

I den nye utlendingsloven innføres en mer omfattende lovregulering av grunnlagene for familieinnvandring enn det er i gjeldende lov. Det vises til Ot.prp. nr. 75 (2006-2007) Om lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven) og Innst. O. nr. 42 (2007-2008). Som ett av tiltakene for å redusere antall asylsøkere, har Regjeringen besluttet å innføre vilkår om at referansepersoner som har opphold på humanitært grunnlag må ha fire års utdanning eller arbeidserfaring i Norge for at det skal kunne innvilges familiegjenforening eller -etablering. Det samme skal gjelde for personer som har flyktningstatus, men bare ved familieetablering. Når det gjelder familieetablering innføres vilkåret om fire års utdanning eller arbeidserfaring i Norge høsten 2009, mens fireårskravet for familiegjenforening først innføres ved ikrafttredelsen av ny utlendingslov, etter planen 1. januar 2010.

Regjeringen vil:

- Stramme inn reglene om underholds krav ved familieinnvandring.
- Innføre nye vilkår om utdanning eller arbeidserfaring ved familiegjenforening eller -etablering for enkelte grupper i Norge.

Delmål 1.3 Tilrettelegging for arbeidsinnvandring

Tilrettelegging for arbeidsinnvandring er en del av Regjeringens strategi for å dekke behovet for arbeidskraft. For omtale av tilrettelegging for arbeidsinnvandring, se resultatområde 2 Arbeid og velferd, delmål 3 Virksomheter med ledige jobber får dekket sitt behov for arbeidskraft.

Delmål 1.4 Bedre tilrettelegging for utdanningsmigrasjon, vitenskaplig samarbeid og kulturutveksling

Rapport og status

I 2008 fikk nærmere 12 000 personer en tillatelse for å ta utdanning, opplæring eller for å være au pair. Det var en økning på 800 tillatelser fra 2007. Antallet førstegangstillatelser var om lag 8 000, 400 flere enn i 2007. Blant personer fra land utenfor EØS som skulle ta utdanning, kom det flest fra Kina, Russland, USA og Etiopia. Blant de vel 1 600 med au pair-tillatelse var 1 200 fra Filippinene.

Første halvår 2009 er det innvilget 2 400 førstegangstillatelser og 1 500 fornyelser for utdanning/opplæring og au pair. Dette er omtrent like mange som på samme tidspunkt året før. I underkant av 500 nye tillatelser gjaldt au pairer. Det er en nedgang på om lag 300 fra samme periode i 2008.

Fafo har på oppdrag fra UDI evaluert au pair-ordningen. Formålet har vært å se om ordningen fungerer etter hensikten, om det bør gjøres endringer i den, og om endringene som ble innført i oktober 2007 har vært vellykkede. Disse endringene gjorde det obligatorisk å ha en skriftlig kontrakt, og vertsfamilien forpliktet seg til å betale norsk kurs for au pairen. Rapporten konkluderer med at ordningen bør fortsette, og skisserer tre modeller for en mulig videreføring eller modifisering. Det vises også til at endringene som ble innført i 2007 har hatt positiv effekt.

Det ble innvilget 178 nye tillatelser til arbeidsferie i 2008 og 30 fornyelser i samme periode. I 1. halvår 2009 ble det innvilget 99 tillatelser til arbeidsferie og 16 fornyelser.

Strategier og tiltak

Utlendingsregelverket legger til rette for utdanningsmigrasjon, vitenskapelig samarbeid og kul-

turutveksling gjennom ulike tillatelser som gir mulighet til opphold i Norge for bl.a. studenter, forskere, kunstnere og ungdom på arbeidsferie. Norge bør framstå som et attraktivt land for internasjonale studenter, også etter endt utdanning.

I forbindelse med ny utlendingsforskrift i 2010 vil nyutdannede som kan dokumentere at de har ervervet en kompetanse under oppholdet i Norge, minimum som faglært, kunne få tillatelse i inntil seks måneder mens de søker relevant arbeid. De som ikke skaffer seg slikt arbeid i løpet av arbeids-søkerperioden, må forlate landet. En tilsvarende ordning for å søke arbeid vil også omfatte forskere, kulturformidlere mv.

Regjeringen vil også åpne for at faglærte som trenger det, skal kunne få opphold for å lære norsk språk eller for å gjennomgå nødvendig praksisopplæring til å få fagutdanningen godkjent i Norge.

Regjeringen ønsker å inngå avtaler om arbeidsferie for ungdom med flere land. Slike avtaler gir muligheter både for ungdom i Norge til å reise ut, og for ungdom fra andre land til å reise til Norge for å ta arbeid.

Departementet vil vurdere forslag til endringer i dagens au pair-ordning, bl.a. med bakgrunn i Fafo-rapporten om ordningen.

Regjeringen vil:

- Gjøre overgangen fra fullført utdanning til kvalifisert arbeid lettere for internasjonale studenter, forskere, kulturformidlere mv.
- Inngå avtaler med flere land om arbeidsferie for ungdom.
- Vurdere endring av au pair-ordningen.

Delmål 1.5 Rask retur av personer uten lovlig opphold

Rapport og status

Årlig blir en del utlendinger bortvist eller utvist fra Norge med bakgrunn i brudd på utlendingsloven eller andre straffbare forhold. Disse plikter å forlate Norge. I tillegg plikter mange asylsøkere å forlate Norge fordi asylsaken skal behandles i et annet land i henhold til Dublin-forordningen, eller fordi asylsøknaden er avslått. Andre utlendinger plikter å forlate Norge etter å ha fått avslag på fornyelse av oppholdstillatelse.

Av de som plikter å forlate landet, forlater noen Norge frivillig gjennom et returprogram i regi av International Organization for Migration (IOM). Det gjaldt om lag 570 personer i 2008, en oppgang fra 450 i 2007. I første halvår 2009 returnerte 440 personer på denne måten, en markant økning fra 2008. Dette kan bl.a. skyldes bedre muligheter for tvangsreturer for enkelte grupper, eksempelvis irakere, flere asylsøkere generelt som fører til totalt flere avslag, samt bedre informasjonsarbeid i og utenfor asylmottak.

Personer uten lovlig opphold som ikke forlater Norge frivillig skal uttransporteres av politiet. Om lag 2 300 personer ble uttransportert av politiet i 2008, drøyt 100 flere enn i 2007. I løpet av første

halvår 2009 uttransporterte politiet om lag 1 400 personer. Tilsvarende tall for første halvår 2008 var 1 250 personer.

Retur fra Norge 2007, 2008, 2009 (1. halvår)

År	Uttransporteringer av politiet			IOM-støttet retur	Totalt
	Asylavslag	Dublin- avslag	Utvisning/ bortvisning		
2007	552	561	1 074	443	2 630
2008	437	805	1 084	570	2 896
2009 (1. halvår)	297	529	564	440	1 830

Kilde: Politiet, UDI, IOM

Hovedutfordringen ved gjennomføringen av tvangsmessige returer er at enkelte utlendinger ikke samarbeider om å gi opplysninger om identitet og nasjonalitet, og ikke bidrar til å fremskaffe reisedokumenter. Det er også et problem at noen land ikke ønsker å samarbeide om retur av egne borgere.

Utenriksdepartementet, Justis- og politidepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet samarbeider om effektiviseringstiltak knyttet til både frivillig og tvungen retur av personer med ulovlig opphold.

Norge har inngått tilbaketakelsesavtaler eller andre avtaler med returklausul med 22 ulike opprinnelsesland. Pr. 2009 har man kontaktet i overkant av 20 nye land med sikte på å inngå slik avtale. Av inngåtte tilbaketakelsesavtaler det siste året kan nevnes avtale med Russland, Burundi, Albania og Irak.

Regjeringen har i samarbeid med IOM etablert ordninger for enkelte nasjonaliteter som innebærer at personer som plikter å forlate Norge vil kunne motta økonomisk retur- og reintegreringsstøtte i hjemlandet. Et slikt prosjekt ble etablert for afghanere i 2006, og våren 2008 ble det etablert et nytt prosjekt for irakere. I alt 348 irakere har søkt om å delta i prosjektet, og 162 personer har returnert til Irak pr. 1. halvår 2009. Et tilsvarende prosjekt for retur til Burundi startet i juni 2009.

I 2008 ble det bevilget til sammen 13 mill. kroner til en ordning med sambandsmenn/spesialutsendinger, som bl.a. skal analysere situasjonen i opprinnelsesland og bistå ved verifisering av opplysninger om identitet, noe som antas å ville bidra til flere og hurtigere returer. Tiltaket er videreført med 20 mill. kroner i 2009. Midlene er disponert i et samarbeid mellom Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Justis- og politidepartementet og

Utenriksdepartementet. Det er utplassert spesialutsendinger i Amman, Kabul, Moskva, Teheran, Rabat, Addis Abeba og Bangkok. I tillegg er UDI-ansatte på ambulerende tjenesteoppdrag i Colombo og Beograd. Fra høsten 2009 er ordningen utvidet med to ambulerende spesialutsendinger tilknyttet Norges ambassader i Roma og Athen, jf. omtale under delmål 2.2. Spesialutsendingene har ansvar for tiltak for å forebygge menneskesmugling, verifisere opplysninger i opprinnelsesland og tilrettelegge for uttransportering av personer uten lovlig opphold i Norge.

Boks 6.9 Tilbaketakelsesavtaler

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har sammen med Justis- og politidepartementet og Utenriksdepartementet ansvar for inngåelse av tilbaketakelsesavtaler. Hensikten med slike avtaler er tredelt:

1. De sikrer returer i trygge og verdige former. De klargjør begreper, hvem som omfattes av avtalen, hvilken dokumentasjon som skal fastslå statsborgerskap, setter tidsfrister for svar og gir retningslinjer for behandling av utvekslet informasjon mv.
2. Avtaler har en forebyggende funksjon og gir et signal til personer uten beskyttelsesbehov om at de raskt vil kunne bli returnert når avslag på en asylsøknad foreligger. Avtaler åpner ikke for masseutsendelser i seg selv, men fører erfaringsmessig til at det kommer færre asylsøkere.
3. Avtaler bidrar til økt antall frivillige returer, noe som er kostnadseffektivt og best for den enkelte som returnerer.

Strategier og tiltak

En troverdig asyl- og innvandringspolitikk avhenger av at personer som ikke fyller vilkårene for opphold blir sendt ut av Norge. En effektiv returpraksis bidrar til å redusere antallet personer som ser seg tjent med å søke asyl uten at de har et beskyttelsesbehov, samt motiverer til økt frivillig retur. Som en følge av bl.a. betydelig økning i antall asylsøkere er det viktig å arbeide videre for å sikre effektive returer.

Regjeringen har som mål at så mange returer som mulig skal skje frivillig. I de fleste tilfeller vil de som forlater Norge, oppleve frivillig retur som mer verdig enn politiets tvangsreturer. Frivillige returer er dessuten mindre ressurskrevende enn tvangsreturer. Norske myndigheter vil derfor fortsette samarbeidet med IOM om det etablerte programmet for frivillig retur.

Regjeringen ønsker å videreutvikle bruken av insentiver for å motivere til frivillig retur. Forskjellige insentiver benyttes allerede, slik som informasjon og veiledning før avreise, økonomisk støtte i forbindelse med hjemreisen og for noen få nasjonaliteter tilbud om oppfølging i hjemlandet etter retur. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil i samarbeid med Utenriksdepartementet og UDI vurdere mulighetene for å utvide tilbudene om oppfølging i hjemlandet til enda flere nasjonaliteter.

For å nå målet om at så mange som mulig returnerer frivillig er det også viktig å intensivere arbeidet med informasjon om og motivasjon for frivillig retur. Det vil bli lagt vekt på fokuserte, returmotiverende og tidsavgrensede tiltak i asylmottak som kan være returforberedende og fremme arbeidet med frivillig retur. Regjeringen vil også vurdere tiltak som kan motivere til økt frivillig retur for personer som oppholder seg utenfor asylmottak, og vil samarbeide med kommuner, IOM, innvandrersorganisasjoner og andre aktuelle aktører for å nå disse, jf. omtale under kap. 690 post 72 Retur og tilbakevending for flyktninger.

Inngåelse av tilbaketakelsesavtaler innebærer en bekreftelse på vilje til å ta tilbake egne borgere uten unødvendige byråkratiske hindringer og arbeidet med å få på plass flere avtaler med aktuelle land er gitt prioritet.

EU er også i ferd med å inngå tilbaketakelsesavtaler med flere opprinnelsesland. EUs avtaler inneholder en passus der land oppfordres til å inngå en likelydende avtale med Norge. Dette er en åpning Regjeringen aktivt benytter seg av.

Regjeringen foreslår å øke bevilgningen med 30 mill. kroner i 2010 til å inngå tilbaketakelsesavtaler, migrasjonspartnerskap med opprinnelses- og transitland i samarbeid med EU, og til finansiering

av omsorgs- og utdanningstilbud for enslige mindreårige asylsøkere i deres opprinnelsesland. Majoriteten av de enslige mindreårige som kommer til Norge er ungdom i alderen 16-18 år. Det mest aktuelle tilbudet vil derfor være et kombinert omsorgs- og utdanningstilbud som ivaretar hensynet til barnets beste og legger til rette for reintegrering i hjemlandet.

Det er viktig med raske utvisningsvedtak og rask uttransporter av utviste straffedømte utlendinger som soner i norske fengsler, jf. omtale under kategori 06.40, Politi og påtalemyndighet i Justis- og politidepartementets Prop. 1 S (2009-2010).

Regjeringen vil:

- Føre en samlet og enhetlig returpolitikk og vurdere ytterligere tiltak der bistandsinnsats og arbeid for å fremme retur og reintegrering av personer uten lovlig opphold i Norge ses i sammenheng.
- Videreutvikle en modell for tilbakevending og assistert retur.
- Intensivere arbeidet med å inngå tilbaketakelsesavtaler.
- Etablere omsorgs- og utdanningstilbud for enslige mindreårige asylsøkere i deres opprinnelsesland.

Hovedmål 2. Human, solidarisk og rettsikker asyl- og flyktningpolitikk

Delmål 2.1 Varige løsninger for flyktninger – i hjemlandet, i regionen eller i Norge

Rapport og status

Tallet på flyktninger i verden under UNHCRs mandat gikk klart ned i perioden 2002-2006, men det var en økning igjen i 2007 og 2008, til 10,2 millioner pr. 1. januar 2009. I tillegg er flere enn før på flukt i hjemlandet. Flyktninghjelpen anslo i 2008 at det kan dreie seg om 26 millioner mennesker.

UNHCR ønsker større fokus på gjenbosetting som løsning på flyktningproblemer. UNHCRs egen kapasitet til å fremme saker er økt, og flere land har sagt seg villig til å samarbeide om gjenbosetting. I 2008 ble 65 000 flyktninger gjenbosatt i et nytt land i samarbeid med UNHCR. Dette er opp fra 49 000 i 2007 og 30 000 i 2006.

For Norges del ble 910 overføringsflyktninger tatt ut på kvoten i 2008, og 769 kom til Norge. At tallet som faktisk kom til Norge er lavere enn antallet uttak, skyldes at det tar inntil seks måneder fra vedtak er fattet til flyktningene kan overføres og bosettes i en norsk kommune. Kvoteplassene blir for øvrig vurdert fleksibelt i treårsperioder. Plasser som ikke blir benyttet ett år, kan overføres til andre år innenfor perioden. Gjeldende treårsperiode går fra 2007 til 2009. 2010 er dermed første år i

en ny treårsperiode for fleksibel anvendelse av kvoteplassene.

Boks 6.10 Overføringsflyktninger – hvem gjør hva

Arbeids- og inkluderingsdepartementet fastsetter hvilke flyktninggrupper Norge skal ta imot. Som grunnlag for denne beslutningen innhentes UNHCRs vurderinger og anbefalinger. I tillegg bes Utenriksdepartementet og norske frivillige organisasjoner om råd. UDI fatter vedtak om uttak av enkeltflyktninger i samsvar med den fastsatte fordelingen. Om nødvendig supplerer UDI oversendt informasjon om flyktningene med egne intervjuer. IMDi har ansvaret for å bosette dem som blir tatt ut innenfor gjeldende bosettingsordning. IMDi er også ansvarlig for at flyktningene og de aktuelle bosettingskommunene får relevant informasjon før flyktningene kommer til Norge.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet ga i 2008 nye retningslinjer for arbeidet med overføringsflyktninger. Det skal legges mer vekt på flyktningenes behov for beskyttelse og varig løsning ved uttak. Det kan ses hen til tidligere erfaring med bosetting og inkludering av ulike flyktninggrupper ved fastsettelse av hvilke grupper Norge skal tilby gjenbosetting framover. For uttak skal kvinners spesielle situasjon vektlegges. Det er derfor et mål at 55 pst. av dem som tas ut på kvoten, skal være kvinner og jenter.

I 2008 nådde man målet. 55,7 pst. av de uttatte flyktninger var kvinner og jenter og 15,2 pst. var særlig utsatte kvinner.

Overføringsflyktninger uttak 2005-2009 (1. halvår)

År	Personer
2005	942
2006	924
2007	1 350
2008	910
1. juli 2009	583

Kilde: UDI

Tidligere har Norge gitt støtte til UNHCRs regionale gjenbosettingsprogram i Latin-Amerika ved å konvertere kvoteplasser. Dette er fulgt opp med en innsats for kompetanseoverføringer til latinamerikanske land som er i ferd med å bygge opp nasjonale gjenbosettingsprogrammer.

I 2008 ble midler tilsvarende 20 plasser brukt til å styrke UNHCR mannskapsmessig gjennom utplassering av norske tjenestemenn på UNHCRs kontorer i Beirut og Nairobi. Midler tilsvarende fem plasser ble brukt til et UNHCR-prosjekt for å bedre forholdene for utsatte kvinnelige flyktninger i Latin-Amerika, mens midler tilsvarende 32 plasser er brukt til et kulturorienteringsprogram drevet av IOM. Kulturorienteringsprogrammet har til formål å informere overføringsflyktninger om norsk kultur og samfunnsliv før de overføres til Norge.

I 2009 er tiltakene videreført og midler tilsvarende 32 plasser brukt til kulturorienteringsprogrammet. Midler tilsvarende 48 plasser er plassert på ny post kap. 690, post 73 Gjenbosetting av flyktninger – støttetiltak. Disse benyttes til å videreføre styrkingen av UNHCRs gjenbosettingsarbeid og til å videreføre samarbeidet med UNHCR om regional gjenbosetting i Latin-Amerika. Det vises for øvrig til omtale under kap. 651, post 60.

Erfaring fra flere land viser at fleksibel støtte til reintegreringstiltak for den enkelte og til prosjekter i lokalsamfunnet gir økt effekt av tilbakevendingsordninger for flyktninger. På samme måte har man positive erfaringer med å videreutvikle program for frivillig retur av personer som har endelig avslag på asylsøknaden, jf. nærmere omtale under delmål 1.5 og kap. 690 post 72 Retur og tilbakevending for flyktninger.

Innen EU pågår det et omfattende arbeid for å tydeliggjøre sammenhengen mellom migrasjon og utvikling, sikre at migrasjon fører til positiv utvikling både for avsender- og mottakerland, og ivareta migrantenes rettigheter. Norge har svart positivt på en invitasjon til å ta del i en samarbeidsplattform for migrasjon og utvikling som EU prøver ut overfor Etiopia.

Strategier og tiltak

Internasjonalt samarbeid på flyktningområdet er nødvendig for å løse verdens flyktningproblemer og situasjonen for internt fordrevne. En hovedutfordring er å gi bedre beskyttelse og sikre varige løsninger for flyktninger så nær opprinnelseslandet som mulig.

Regjeringens politikk skal bidra til at flest mulig flyktninger får hjelp, og at ressursene på dette området utnyttes best mulig. Oftest kan flere flyktninger hjelpes dersom de kan få beskyttelse nær konfliktområdene, men i andre tilfeller er det behov for beskyttelse i Norge.

Regjeringen legger stor vekt på samarbeidet med UNHCR om å finne gjenbosettingsløsninger for vanskeligstilte flyktninger. Kvoten for 2010 opp-

rettholdes på samme nivå som i 2009, dvs. med inntil 1 200 plasser.

Overføring av flyktninger til Norge er en ressurskrevende form for flyktningarbeid. Samtidig er det ikke nødvendigvis den beste løsningen for alle flyktninger. Tilrettelegging for mottak og integrering i land som er nærmere flyktingenes hjemland, kan både være mer kostnadseffektivt og bedre tilpasset flyktingenes behov.

Ved å benytte noen kvoteplasser til andre tiltak kan Norge hjelpe flere, og UNHCR har verdsatt den innsatsen Norges konverteringer av kvoteplasser har muliggjort. Regjeringen legger derfor opp til at midler tilsvarende inntil 80 plasser kan anvendes til alternative tiltak som styrker arbeidet med å gi beskyttelse og varige løsninger til flyktninger, jf. omtale under kap. 651, post 60 og kap. 690, post 73 og 75. Plasser som ikke blir brukt til alternative formål, vil bli brukt til å overføre flyktninger til Norge.

UNHCR anser at den beste løsningen på et flyktingproblem er at flyktingene kan vende tilbake til hjemlandet i trygghet. Støtte til tilbakevending er derfor en viktig del av Norges flyktingpolitikk. Regjeringen vil fokusere på tilbakevending til land som de siste årene har hatt en positiv utvikling etter perioder med konflikt. Støtten til tilbakevendingsprosjekter kan også gis til prosjekter i utlandet. Målet er å gjøre dem som faktisk velger å vende tilbake bedre i stand til å bidra aktivt til utviklingen i hjemlandet, jf. nærmere omtale under kap. 690, post 72 Retur og tilbakevending for flyktninger.

Regjeringen vil:

- Ta ut inntil 1 200 flyktninger på kvoten for 2010.
- Ha en kvinneprofil på uttakene av overføringsflyktninger.
- Sette av midler tilsvarende inntil 80 kvoteplasser til alternative tiltak for å kunne tilby flere flyktninger beskyttelse og varige løsninger og for å kunne tilføre UNHCR ekstra ressurser til gjenbosettingsarbeidet.

Delmål 2.2 Forebygge at personer uten beskyttelsesbehov søker asyl i Norge og sikre beskyttelse til asylsøkere som fyller vilkårene.

Rapport og status

Historisk sett har det vært store variasjoner i antallet asylsøkere til Norge og svingningene synes relativt større i Norge enn i de fleste andre mottakerland. I forhold til folketallet har Norge i mange år vært blant de vestlige land som får flest asylsøkere. Etter en periode med stabile søknadstall fra 2005 til 2007, er vi nå inne i en periode med økning. Antall søknader gikk opp fra 6 500 i 2007 til nærmere 14 500 i 2008. Utviklingen i 2009 viser om lag 11 700 asylsøknader ved utgangen av august 2009.

Det har vært en økning i antallet asylsøkere til Norge fra mange land. Irak har lenge vært det største opprinnelseslandet, men i andre halvdel av 2008 og i 2009 har det vært en klar nedgang i antallet irakiske asylsøkere. I første halvår 2009 kom det flest asylsøkere fra Afghanistan, nesten 25 pst. av alle asylsøkere. Andre store grupper var eritreere, somaliere, irakere og statsløse palestinere.

Det siste året har det i tillegg vært en kraftig økning i antallet asylsøkere som oppgir å være enslige mindreårige. Antallet økte fra 403 i 2007 til 1 374 i 2008. Første halvår 2009 har 1 159 asylsøkere oppgitt å være enslige mindreårige. Av disse oppga 11 pst. at de var under 15 år. Første halvår 2008 var tilsvarende tall totalt 417 under 18 år og 15 pst. under 15 år. Andelen av alle asylsøkere som oppgir å være enslige mindreårige har økt fra 6,2 pst. i 2008 til 14 pst. pr. første halvår 2009. Afghanistan og Irak var de største opprinnelseslandene for enslige mindreårige i 2007 og 2008. I 2009 har afghanere alene vært den klart største gruppen, med over 70 pst. av søkerne.

Det er vanskelig å si noe sikkert om årsaken til økningen i antallet asylsøkere de siste årene. Ankomstene påvirkes av mange faktorer, der tre hovedforhold anses som avgjørende: Omstendigheter i hjemlandet, muligheter til å ta seg til Europa, og grunner til å velge Norge som asylland. Et konkret forhold som antas å ha hatt særlig betydning i 2008 og 2009, er en usikkerhet rundt asylprosessen i Hellas. Dette bidro til at UDI og UNE midlertidig begrenset overføringene til Hellas etter den såkalte Dublin II-forordningen, noe som igjen antas å ha gjort Norge mer attraktivt for asylsøkere som allerede oppholdt seg i Europa. UNE opphevet suspensjon av utreiseplikten i mai 2009, og Arbeids- og inkluderingsdepartementet instruerte UDI i august 2009 om at også barnefamilier igjen kan overføres til Hellas.

I løpet av høsten 2009 vil Institutt for Samfunnsforskning, på oppdrag fra UDI, ferdigstille et forskningsprosjekt med fokus på årsakene asylsøkerne selv oppgir.

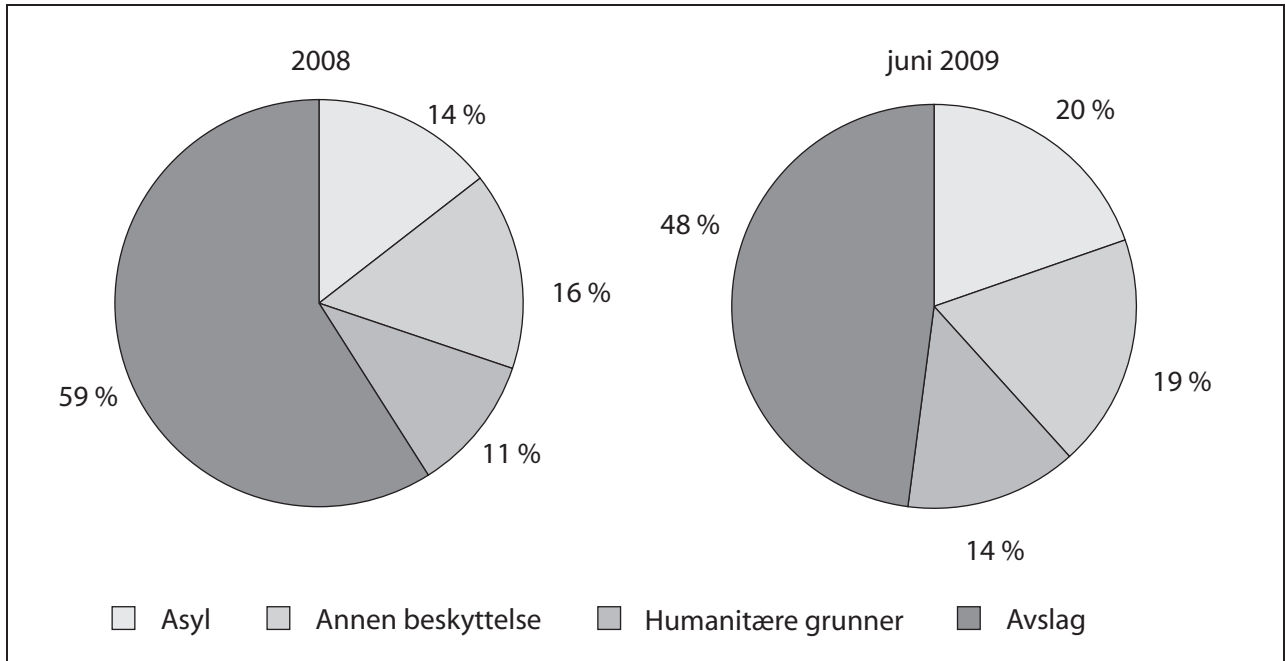
Av alle asylsakene som ble realitetsbehandlet av UDI i 2008, endte 41 pst. med opphold, mot 58 pst. året før. 14 pst. ble innvilget asyl, mot 20 pst. året før. I tillegg fikk 16 pst. opphold av andre beskyttelsesgrunner og 11 pst. opphold på humanitært grunnlag. Første halvår i 2009 ble det gitt opphold i 53 pst. av sakene som ble realitetsbehandlet. 20 pst. fikk innvilget asyl. I tillegg fikk 19 pst. opphold av andre beskyttelsesgrunner og 14 pst. på humanitært grunnlag. Dette viser at flere av asylsøkerne som kommer til Norge nå har behov for beskyttelse. De siste to årene har 75-80 pst. av sakene blitt realitetsbehandlet. Første halvår 2009 var denne andelen 77 pst. De øvrige er enten

behandlet etter Dublin-reglene (19 pst.) eller er trukket eller henlagt (4 pst.).

I 2008 fikk 47 pst. av de kvinnelige søkerne og 38 pst. av mennene som fikk realitetsbehandlet

saken sin opphold. Første halvår 2009 gjaldt det 65 pst. av de kvinnelige søkerne og 47 pst. av mennene.

Figur 6.19 Asylsaker – utfall av realitetsbehandlede saker av UDI 2008 og 2009 (1. halvår).

Kilde: UDI

Forebygge at personer uten beskyttelsesbehov søker asyl i Norge

Økningen i antall asylsøkere vi har sett de siste årene, og da særlig økningen av enslige mindreårige, er utfordrende å håndtere når det gjelder saksbehandlingskapasitet, opprettelse av nye mottaksplasser, bosetting av dem som får opphold og retur av dem som får endelig avslag.

På bakgrunn av økningen introduserte Regjeringen i revidert nasjonalbudsjett 2008 og i september 2008 en rekke tiltak for å redusere antall asylsøkere uten beskyttelsesbehov, jf. St.prp. nr. 1 (2008-2009). Det er gitt en redegjørelse for status på tiltakene i St.prp. nr. 67 (2008-2009).

Antall asylsøkere stabiliserte seg i en periode etter at de nye tiltakene ble varslet, og for enkelte søkergrupper har man sett en tydelig nedgang. Det har bl.a. vært en nedgang i antallet søkere fra land der det i liten grad foreligger et beskyttelsesbehov, eksempelvis fra Russland, Serbia og Kosovo.

UDI og PU startet i oktober 2008 et prosjekt på Torshov transittmottak i Oslo med formål å korte ned saksbehandlingstiden for asylsøknader fra Irak i saker der det lå an til avslag. Dette ble gjort gjennom å effektivisere registreringen, intervju,

saksforberedelse og vedtaksfetting ved at alt skjedde på samme sted. Prosjektet var svært vellykket, og sammen med en instruks fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet om praksisendring for irakere, antas det å ha bidratt til at antallet irakiske asylsøkere har gått kraftig ned det siste året. En tilbaketakelsesavtale med Irak ble også inngått medio mai 2009, jf. delmål 1.5.

Torshov-prosjektet for irakere ble avviklet 1. juni 2009. På bakgrunn av de gode erfaringene med hurtigløp for irakere er det nå etablert en permanent innsatsenhet på Torshov mottak som skal behandle de asylsakene som til enhver tid krever særskilt prioritet. For tiden benyttes Torshov til å håndtere asylsøknader fra enslige mindreårige fra Irak og Afghanistan der det ligger an til avslag.

For å redusere antallet enslige mindreårige asylsøkere uten beskyttelsesbehov har Regjeringen iverksatt en rekke nye tiltak i 2009. Det er bl.a. utarbeidet en instruks til UDI om praksisendring som åpner for at enslige mindreårige uten behov for beskyttelse kan bli returnert til slektninger eller andre omsorgstilbud i hjemlandet. Det var etter tidligere praksis kun aktuelt å returnere til en omsorgsperson i den mindreåriges hjemland. Utlendingsmyndighetene skal nå systematisk vurdere

retur til omsorgstilbud i regi av myndighetene i den mindreåriges hjemland. Tiltaket skal bidra til å fremme retur av enslige mindreårige asylsøkere ved å kartlegge hvorvidt det i opprinnelseslandene allerede i dag eksisterer tilfredsstillende omsorgstilbud som kan gi mindreårige et forsvarlig tilbud ved en eventuell retur. For bedre gjennomføring av dette tiltaket har Landinfo i samarbeid med utenriksstasjonene fått i oppdrag å utrede omsorgstilbud i aktuelle opprinnelsesland.

Det er knyttet to ambulerende spesialutsendinger til norske utenriksstasjoner i Hellas og Italia. Formålet med ordningen er å lette det praktiske arbeidet med retur av både enslige mindreårige og andre asylsøkere til disse landene. Spesialutsendingene skal bistå med tilrettelegging av retur for den enkelte enslige mindreårige og styrke oppsporingsarbeidet.

Regjeringen arbeider videre med å sikre bedre aldersundersøkelser for unge enslige asylsøkere. Nye og sikrere metoder vil effektivisere saksbehandlingen og føre til mer korrekte vedtak.

Til tross for alle innstramningstiltakene som er iverksatt, har det vært en økning i antall asylsøkere til Norge i 2009 sammenlignet med 2008. Som en oppfølging av de 13 tiltakene varslet i september 2008 lanserte Regjeringen ytterligere tiltak i juli 2009. Av særlig betydning er tiltakene knyttet til enslige mindreårige asylsøkere, jf. omtale under Strategier og tiltak.

Sikre beskyttelse til personer som fyller vilkårene

Med den nye utlendingsloven vil alle som har rett til internasjonal beskyttelse i henhold til våre folkerettslige forpliktelser, bli gitt asylstatus. I dag er det kun personer som oppfyller vilkårene i FNs flyktningkonvensjon som får asylstatus i Norge.

I den nye utlendingsloven er også behovet for å ha et barneperspektiv ved flyktningvurderingen presisert, og hensynet til barnets beste som et grunnleggende hensyn er understreket i flere bestemmelser, herunder bestemmelsen om opphold på grunnlag av sterke menneskelige hensyn. Det er i forslag til ny utlendingsforskrift foreslått særskilte bestemmelser om høring av barn etter FNs barnekonvensjonen art. 12, som omfatter alle sakstyper etter utlendingsloven.

Som varslet i Ot.prp. nr. 75 (2006-2007), har departementet utarbeidet retningslinjer for behandlingen av saker med anførsler om kjønnsrelatert forfølgelse. Retningslinjene trådte i kraft 1. oktober 2008 og gir en helhetlig gjennomgang og systematisering av de momentene i flyktningvurderingen og asylsaksbehandlingen hvor kjønnsrelaterte spørsmål kan få betydning.

Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité har stilt spørsmål ved praksis i UNE i saker som dreier seg om risiko for kjønnslemlestelse. Departementet har tatt initiativ til en rettslig vurdering av hvor langt forvaltningens undersøkelsesplikt strekker seg uten at søker selv har anført fare for kjønnslemlestelse.

De såkalte MUFerne (irakere med midlertidig opphold uten rett til familiegjenforening), har en spesiell historikk. De har ved flere anledninger vært undergitt en spesiell behandling, og har nå vært i Norge i ca. ti år. Regjeringen kom derfor våren 2009 til at det var rimelig å gi en ny forskrift for å gi de MUFere som fikk opphold i 2005 og 2006, og som senere ikke har fått tillatelsen fornyet, en mulighet til å søke om en tillatelse som vil gi dem grunnlag for varig oppholdstillatelse i Norge. Det er vilkår at søkeren var i Norge 18. mars 2009, at identiteten er kjent og at det ikke er grunnlag for utvisning. Forskriften trådte i kraft 27. juli 2009.

De store ankomstene av asylsøkere med båt, hovedsakelig fra Afrika, er en stor utfordring for landene i regionen, bl.a. for Dublin-samarbeidet siden enkelte av Dublin-landene mottar forholdsmessig flere asylsøkere og irregulære immigranter enn andre land. Av den grunn vurderer EU-kommisjonen å foreslå regler for å styrke byrdefordelingen mellom landene.

EU-kommisjonen har lagt fram forslag til flere elementer i Det felles europeiske asylsystem (Common European Asylum System – CEAS). Dette innebærer forslag til endringer i Dublin- og Eurodac-forordningene som Norge er knyttet til gjennom en samarbeidsavtale, endringer i mottaksdirektivet og opprettelsen av et europeisk støttekontor for asyl (European Asylum Support Office – EASO). Europaparlamentet sluttet seg til forslagene i mai 2009.

Forslagene til endringer i Dublin- og Eurodacforordningene tar sikte på å styrke og forbedre det allerede eksisterende Dublinsamarbeidet. Forhandlingene om endringene vil pågå utover i 2010. Departementet vil følge med i disse forhandlingene, og arbeide for at endringene i størst mulig grad blir i tråd med det man ønsker fra norsk side. I fortalen til forslaget om støttekontoret (EASO) åpnes det for at bl.a. Norge skal kunne knytte seg til det. Regjeringen vil arbeide for at norske myndigheter får en god samarbeidsordning med dette kontoret.

Strategier og tiltak

Regjeringen vil verne om retten til asyl for mennesker på flukt og føre en human, solidarisk og rettsikker flyktningpolitikk i tråd med flyktningkonven-

sjonen og andre menneskerettighetskonvensjoner som Norge er forpliktet av. De som søker asyl og som har et beskyttelsesbehov, skal få opphold. Behandlingen av asylsøknadene skal være effektiv, ha tilstrekkelig kvalitet og være i tråd med lov og konvensjoner.

Den kraftige økningen i antallet enslige mindreårige asylsøkere det siste året, både i Norge og i andre europeiske land, tyder på at menneskesmulgere står bak og at barn brukes av voksne for å skaffe en tilknytning til Europa. Regjeringen ønsker ikke å føre en politikk som medvirker til at barn skilles fra foreldre og ender opp som enslige asylsøkere i Norge.

Det er også behov for tiltak som kan motvirke at Norge mottar en relativt sett stor andel av de asylsøkerne som kommer til Europa, jf. omtale av utviklingstrekk mv. innledningsvis. Regjeringen er opptatt av at norsk asylpraksis skal samsvare mest mulig med praksis i andre europeiske land. UDI er derfor bedt om å holde seg oppdatert på sammenliknbare lands regelverk og praksis, og orientere departementet om avvik som kan få betydning for antallet asylsøkere til Norge.

Noen av innstrammings tiltakene i asylpolitikken er allerede gjennomført, og andre vil bli gjennomført i 2009-2010.

For å redusere antallet enslige mindreårige asylsøkere uten beskyttelsesbehov har Regjeringen besluttet at:

- *Det skal finansieres omsorgs- og utdanningstilbud i land det kommer mange enslige mindreårige fra.*

Majoriteten av de enslige mindreårige som kommer til Norge, er ungdom i alderen 16-18 år. Det mest aktuelle tilbudet vil derfor være et kombinert omsorgs- og utdanningstilbud som ivaretar hensynet til barnets beste og legger til rette for reintegrering i hjemlandet.

- *Enslige mindreårige asylsøkere som ikke fyller vilkårene for beskyttelse eller opphold på humanitært grunnlag skal som hovedregel få avslag*

Tiltaket innebærer at det ikke lenger vil være tilstrekkelig for opphold at den enslige mindreårige ikke har omsorgspersoner i hjemlandet. Tiltaket skal bidra til at norsk praksis samsvarer bedre med andre lands praksis og at Norge dermed blir mindre attraktivt for de som planlegger å sende barn uten beskyttelsesbehov til Norge.

For å redusere antallet asylsøkere generelt har Regjeringen besluttet at:

- *Asylsøkere uten dokumentert identitet skal som hovedregel ikke gis midlertidig arbeidstillatelse under saksbehandlingen*

Tiltaket skal bidra til at flere asylsøkere ser seg tjent med å dokumentere egen identitet, da dette vil være et absolutt vilkår for tillatelse. Det vil også bidra til at personer uten beskyttelsesbehov og som primært kommer til Norge for å kunne arbeide, ikke vil anse Norge som mer attraktivt enn andre land.

- *Det skal utarbeides et generelt reintegreringsprogram*

I 2009 ble det innført et pilotprogram som innebærer at personer fra land utenfor EØS/OECD-området som er i Norge uten lovlig opphold, tilbys reintegreringsstøtte på 10 000 kroner dersom de returnerer frivillig. Programmet er i denne omgang begrenset til 400 personer. UDI vil videreutvikle opplegg for returforberedende kurs for personer med ulovlig opphold som vurderer å returnere frivillig. Det vil bli iverksatt reintegreringstilbud i utvalgte opprinnelsesland. Foreløpig gjelder dette for Afghanistan og Irak.

- *Det opprettes et nasjonalt identitets- og dokumentasjonssenter (NID).*

Opprettelse av et nasjonalt identitets- og dokumentasjonssenter vil bidra til at utlendingsmyndighetene på en bedre måte kan avklare identiteten på utlendinger som kommer til eller befinner seg i Norge. Opprettelsen av NID vil kunne sikre høyere kvalitet, raskere saksbehandling og et mer effektivt returarbeid, jf. nærmere omtale i Justis- og politidepartementets Prop. 1 S (2009-2010).

Foruten ovennevnte tiltak, skal politiet i 2010 øke antallet uttransporteringer med 900 og styrke innsatsen rettet mot territorialkontroll, utlendingskontroller og bekjempelse av menneskehandel, jf. nærmere omtale under kategori 06.40 Politi og påtalemyndighet i Justis- og politidepartementets Prop. 1 S (2009-2010).

Regjeringen vil:

- Forebygge at asylsøkere uten beskyttelsesbehov kommer til Norge.
- Forebygge at en relativt sett stor andel av asylsøkere som kommer til Europa velger Norge som asylland.
- Forebygge at barn skilles fra sine foreldre og sendes alene til Norge som asylsøkere.

Delmål 2.3 Tilpasset og nøkternt mottakstilbud

Rapport og status

Asylsøkere har en lovfestet rett til et innkvarteringstilbud fra de er registrert som asylsøkere og inntil de enten blir bosatt etter innvilget oppholdstillatelse, eller endelig avslag foreligger.

Pr. 1. juli 2009 var det til sammen etablert og i drift om lag 19 000 plasser, fordelt på 17 transittmottak (herunder åtte transittmottak for enslige mindreårige asylsøkere over 15 år), 103 ordinære mottak (herunder åtte mottak og 19 avdelinger for enslige mindreårige), og to ventemottak. Fire av mottakene hadde forsterkede avdelinger. Det var om lag 15 600 beboere totalt i transittmottak og ordinære mottak, hvorav i underkant av 4 800 var kvinner og i overkant av 10 800 var menn. Vel 4 500 av beboerne var barn. Det var ca. 1 500 enslige mindreårige mellom 15 og 18 år i mottak, hvorav 94 pst. var gutter. Om lag 200 enslige mindreårige asylsøkere var i barnevernets omsorgssentre. Det har i 2008 og 2009 vært nødvendig å øke kapasiteten svært raskt, og det har vært utfordrende å finne egnet bygningsmasse innen de økonomiske rammene UDI disponerer.

Staten og KS inngikk i april 2009 en utvidet avtale om bosetting av flyktninger i kommunen og om etablering og nedlegging av mottak og omsorgssentre. Avtalen skal bidra til å styrke samarbeidet mellom partene, og til at man får tilpasset kapasiteten i asylmottakene til det nasjonale behovet. UDI har sendt brev til alle kommuner og orientert om behov for nye mottaksplasser i 2009.

Vertskommuner for asylmottak får kompensert for utgifter som følger av å ha mottak i kommunen. Satsene er differensierte, slik at de kommunene som pålegges de tyngste oppgavene også får mest i tilskudd, jf. omtale under kap. 690, post 60.

Erfaringene med forsterkede avdelingene er i all hovedsak gode. Ordningen med slike avdelinger er videreført og styrket med 26,5 mill. kroner i 2009, gjennom økt bemanning pr. avdeling og kapasitetsutvidelse fra 80 til 100 plasser. Det etableres en ny forsterket avdeling i Region sør i løpet av 2009.

Det ble bevilget totalt 12,7 mill. kroner i 2009 til aktivitetstilbud for barn i asylmottak, nesten en dobling fra 2008. Midlene er benyttet til ulike sports- og fritidsaktiviteter og kulturtiltak. Videre er en del av midlene brukt til forebygging av psykiske vansker hos asylsøkerbarn. Kurs i konflikt-håndtering styrker ungdommenes evne til å bruke egne ressurser for å håndtere problematiske situa-

Boks 6.11 Mottak for asylsøkere

Etablering av asylmottak skjer etter lov og forskrift om offentlige anskaffelser. Mottakene skal ha en nøktern standard, og de skal være lokalisert over hele landet. Videre er det et mål at oppholdstiden i mottak skal være så kort som mulig og at bosetting eller retur skjer raskest mulig etter at effektuerbare vedtak er fattet.

Tilbudet i asylmottak skal differensieres iht. hvilken fase i asylprosedyren søkeren er i og etter søkerens behov. I ankomstfasen tilbys asylsøkerne plass i transittmottak for gjennomføring av helseundersøkelse og asylintervju. Når søknaden er til behandling, tilbys søkerne plass i ordinære mottak. De som har fått endelig avslag på søknad om asyl tilbys innkvartering i ventemottak.

I ankomsttransittmottaket gis samtlige asylsøkere informasjon knyttet til asylsaksprosessen, og har rett til individuell veiledning fra en uavhengig organisasjon om spørsmål knyttet til egen asylsak. I de ordinære asylmottakene deltar beboerne i et obligatorisk informasjonsprogram, får norskundervisning og tilbys fritidsaktiviteter. Beboere i statlige mottak for asylsøkere mottar økonomiske ytelser til livsopphold. Disse differensieres iht. status i asylsøknaden og om det er selvhushold eller kantine i mottaket. Barn fra to år til grunnskolealder skal ha et eget tilrettelagt tilbud i barnehage eller barnebase i mottaket. Tilbudet skal utgjøre minimum tre timer pr. dag.

Enslige mindreårige asylsøkere under 15 år får plass i særskilte omsorgssentre underlagt barnevernsmyndighetene. De som er mellom 15 og 18 år tilbys plass i egne mottak eller egne avdelinger tilknyttet ordinære mottak.

Det er etablert egne forsterkede avdelinger for beboere med psykiske lidelser som ikke er av en slik karakter at de bør på sykehus. Tilbudet utgjøres av fire avdelinger med døgnbemanning, der disse beboerne får et mer tilrettelagt botilbud. En femte avdeling vil bli etablert i løpet av 2009.

Mens det tidligere var en ordning med øremerkende mottaksplasser for mulige ofre for menneskehandel, foretas det nå vurderinger av egnet botiltak i hver enkelt sak.

sjoner. Foreldreveiledning bidrar til å styrke foreldrenes omsorgsevne.

En arbeidsgruppe i UDI leverte i desember 2008 en rapport med en vurdering av hvorvidt sikkerheten til kvinner i asylmottak er godt nok ivarettatt, og kom med forslag til tiltak som skal styrke kvinners sikkerhet i mottak. Som en oppfølging av dette ble det i forbindelse med Regjeringens tiltakspakke, jf. St.prp. nr. 37 (2008-2009) og Innst. S. nr. 139 (2008-2009), bevilget 30 mill. kroner til ombygging av mottak slik at enslige kvinner blir bedre skjermet og at forholdene legges bedre til rette for beboere med funksjonshemming.

I tillegg til den fysiske skjermingen av kvinner, er UDI i ferd med å gjennomgå styringsdokumentene for mottaksdrift for å sikre at kvinners rett til beskyttelse nedfelles i dem. Videre jobbes det med endring av registreringsskjemaene for hendelser i mottak for å sikre at også vold i nære relasjoner inkluderes. Det legges også opp til kompetanseheving av mottaksansatte og informasjon til asylsøkere.

Flere forebyggende tiltak er iverksatt rettet mot beboere i mottak som anses å kunne utgjøre en risiko. Tiltakene følges opp av en interdepartemental kontaktgruppe bestående av Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og politidepartementet og relevante underliggende etater. Erfaringsmessig er det til enhver tid et relativt lite antall beboere i mottak som har en truende eller voldelig atferd, og som av den grunn kan utgjøre en risiko.

En rapport fra en arbeidsgruppe ledet av Justis- og politidepartementet, *Mindreårige som forsvinner fra mottak – forebygging og oppklaring*, har påpekt svakheter ved oppfølgingen av enslige mindreårige asylsøkere som forsvinner fra asylmottak og omsorgssentre. Rapporten følges opp av de involverte departementer. I Revidert nasjonalbudsjett 2008 og i 2009 ble det bevilget midler for å bedre mottakstilbudet og bemanningen ved mottak for enslige mindreårige asylsøkere, noe som kan bidra til å forebygge forsvinninger ved at den enkelte enslige mindreårige får en tettere oppfølging.

Strategier og tiltak

Antall asylsøkere som kommer til Norge og behovet for mottaksplasser varierer betydelig og endrer seg raskt. Dette kan medføre at mottakskapasiteten bygges raskt opp og ned, og at viktig kompetanse kan forsvinne i en nedgangsfase. Regjeringen vil vurdere nærmere muligheten for å etablere såkalte kompetansemottak, jf. Dokument 8:8 og Innst. S. nr. 142 (2008-2009). Dette kan være mottak med lengre kontrakter enn det som er vanlig i

dag og hvor det derfor kan bygges opp spesiell kompetanse.

Regjeringen vil sette ned et offentlig utvalg for gjennomgang av tilbudet om innkvartering og tjenester til asylsøkere. Utvalget skal vurdere organisering og rammer for tilbudet til personer som søker asyl i Norge. Det skal også legges fram helhetlige forslag til hvilke tilbud som skal gis til asylsøkere fra søknad innleveres til bosetting eller retur finner sted. Det er bedt om at utvalget i sin utforming av forslag ser hen til internasjonale rammebetingelser, herunder internasjonale konvensjonsforpliktelser og EUs mottaksdirektiv, og hvilke løsninger som er valgt i Sverige, Danmark og Finland. Rapport fra utvalget skal avgis innen 1. januar 2011.

Ventemottaksordningen ble etablert i 2005 som et alternativ til at de med endelig avslag mistet retten til å bo i mottak. Ventemottakene er ment å skulle øke antallet frivillige returer, gjøre uttransporteringer enklere, samt løse samarbeidsproblemet mellom stat og kommune ved å avklare tilgangen til rettigheter for de uten opphold. Ordningen har etter etableringen ikke blitt evaluert. Regjeringen ønsker nå å se om ordningen fungerer i henhold til de intensjoner som lå til grunn ved etableringen.

Regjeringen vil:

- Vurdere nærmere etablering av kompetansemottak.
- Sette ned et offentlig utvalg for gjennomgang av tilbudet om innkvartering og tjenester til asylsøkere.
- Evaluere ventemottakene og vurdere en utvidelse av ordningen.

Hovedmål 3. Helhetlig, effektiv og brukerorientert utlendingsforvaltning

Delmål 3.1 God samordning, effektivitet og kvalitet

Rapport og status

Virkemidlene innenfor dette målområdet er bl.a. organisasjonsutvikling og utvikling av nye IKT-løsninger. Som et ledd i oppfølgingen av arbeidet med en bedre utlendingsforvaltning, er det satt i verk arbeid med flere ulike tiltak for å nå målene om samordning, effektivitet og kvalitet, jf. pkt. 2.4 i del I av proposisjonen.

I september 2008 ble det startet et større utredningsarbeid med sikte på å finne organisatoriske tiltak som kan effektivisere arbeidet i førstelinjen i utlendingsforvaltningen. I dag ivaretas denne av politiet og utenriksstjenesten. I april 2009 forelå prosjektets rapport med anbefalinger om fremtidig oppgave- og ansvarsfordeling i utlendingsforvaltningen. Rapportens forslag var omforent mellom UDI, Politidirektoratet og Utenriksstjenesten. Arbeidsgruppens

forslag er i hovedtrekk at UDI overtar politiets oppgaver med mottak og behandling av søknader om oppholds- og arbeidstillatelse, samt statsborgerskap. Gruppen foreslår å opprette regionale kontorer for å ivareta service og tilgjengelighet for brukerne. Når det gjelder søknadsbehandlingen ved utenriksstasjonene, foreslås det at stasjoner med stort saksvolum og sammensatt saksportefølge får fullmakt til avgjøre flere saker enn visum. Departementet gjennomgår nå forslagene og har behov for enkelte nærmere avklaringer før det tas endelig stilling til den videre oppfølgingen av anbefalingene i rapporten.

Utviklingen av nye IKT-løsninger har i flere år vært et stort satsningsområde innenfor utlendingsforvaltningen. IKT-løsninger gir store muligheter for å effektivisere saksbehandlingen. De kan gjøre søknadsprosessen enklere for brukerne og åpner for ytterligere elektronisk utveksling av informasjon mellom etater. Prosjekter for å ivareta Norges internasjonale forpliktelser, og da særlig Schengensamarbeidet, har også vært førende for IKT-satsingen. Utviklingsarbeidet og innføringen av de nye elektroniske tjenestene i utlendingsforvaltningen er organisert i et program, kalt EFFEKT. Programmet ledes av UDI og skal ivareta samarbeidet mellom de ulike etatene i utlendingsforvaltningen, sikre helhetlig koordinering og synergier mellom de ulike delprosjektene.

Den nasjonale NORVIS-applikasjonen for registrering av visumsøknader er tatt i bruk i UDI og utenriksstjenesten. UDI har i 2009 fortsatt videreutviklingen av løsningen for tilpassing til den nye visumprosessen mot Schengens sentrale VIS-database. I midten av 2008 ble det etablert et nasjonalt tilkoplingspunkt for kommunikasjon mot Schengen. Tilkoblingspunktet og den tekniske infrastrukturen mot Schengen har vært gjennom en lengre testperiode. Norge var et av de første landene som besto testen.

Visum på nett er pr. september 2009 tilgjengelig på seks norske utenriksstasjoner. Rundt 50 pst. av visumsøkerne har mulighet til å registrere søknaden sin, betale gebyr og bestille time for avtale hos utenriksstasjonen på nett. I Kiev registrerte 98 pst. av søkerne i første halvår 2009 sin søknad om visum på nett, i Moskva var andelen ca. 70 pst. UD har ansvaret for utrulling av løsningen og flere norske utenriksstasjoner skal etter planen bli koblet opp mot løsningen.

EFFEKT-programmet utvikler i 2009 en løsning for søknad på nett. Løsningen bygger på visum på nett og videreutvikles til å omfatte søknader om arbeid og opphold. Neste skritt vil være utprøving i pilotdrift i 2010, som vil omfatte arbeids- og oppholdssaker.

I desember 2008 ble det innført et felles elektronisk arkiv for utgående dokumenter til bruk for politiet, UNE, IMDi og UDI. Vedtak som fattes av en etat vil dermed umiddelbart bli tilgjengelig for de andre etatene. Høsten 2009 starter pilot for skanning og elektronisk arkivering av innkomende dokumenter.

For å gjøre vedtaksproduksjonen i forvaltningen mer robust, er det utviklet en ny løsning for dokumentproduksjon som settes i pilot for statsborgerskapsaker høsten 2009. EFFEKT-programmet har i 2009 utviklet en løsning for elektronisk differensiering av asylsaker som ble satt i pilot sommeren 2009. Det er etablert et forprosjekt for å utrede elektronisk utveksling av informasjon mellom utlendingsforvaltningen og samarbeidspartnere, som Lånekassen, Arbeids- og velferdsetaten og Skatteetaten Videre er det igangsatt et forprosjekt for å etablere et integrert system for effektivisering av politiets arbeid med utlendingskontroll innenfor utlendingsforvaltningen (UTSYS).

Strategier og tiltak

Utredningen av en alternativ organisering av førstelinjen i utlendingsforvaltningen skal bearbeides videre, og regjeringen vil komme tilbake til saken på egnet måte.

Oppstart av VIS-basen i Schengen-samarbeidet er av tekniske grunner blitt ytterligere forsinket. Det planlegges nå for oppstart av VIS i 2010. Biometriske kjennetegn som lagres i VIS-basen er fingeravtrykk og et digitalt bilde. Alle norske utenriksstasjoner med visummyndighet og alle politidistrikt skal ha fått utstyr for opptak av biometri, jf. omtale under delmål 1.1.

Innenfor EFFEKT-programmet vil arbeidet med følgende områder bli prioritert i 2010:

- Elektroniske tjenester for brukerne
- Elektronisk saksbehandling i utlendingsforvaltningen, herunder fullelektronisk arkiv
- Elektronisk samhandling i utlendingsforvaltningen og med samarbeidspartnere.

I innstillingen til ny utlendingslov, jf. Innst. O. nr. 42 (2007-2008), ba Kommunal- og forvaltningskomiteen om at Regjeringen vurderer å nedsette et offentlig utvalg for å vurdere om dagens klagesaksmodell er den beste for å ivareta politisk styring, rettssikkerhet, likebehandling og en rask og effektiv saksbehandling. Regjeringen har nedsatt et offentlig utvalg for å vurdere klagesaksbehandlingen på utlendingsfeltet. Utvalgets mandat er i korte trekk å vurdere hvordan klagesaksbehandlingen kan organiseres for best å ivareta muligheten for politisk styring, rettssikkerhet, rask og

effektiv saksbehandling, samt legitimitet. Utvalget skal slutføre sitt arbeid innen utgangen av 2010.

Regjeringen vil:

- Videreføre EFFEKT-programmet, fornye og utvikle teknologiske løsninger for hele utlendingsforvaltningen.
- Vurdere tiltak og endringer i oppgavefordelingen i førstelinjen i utlendingsforvaltningen for å effektivisere saksbehandlingen.
- Utrede klagesaksbehandlingen på utlendingsfeltet.

Delmål 3.2 Åpen og brukerorientert forvaltning med vekt på god service

Rapport og status

Den nye servicestrategien for utlendingsforvaltningen for perioden 2008-2011 er et viktig bidrag til bedre informasjon og veiledning til søkere om regelverk, dokumentasjonskrav til søknader og forventet saksbehandlingstid. Alle som arbeider i utlendingsforvaltningen skal vise respekt for brukernes behov både i service- og informasjonsopp-gaver og i rollen som kontrollør.

Satsingsområdene for bedre service i perioden 2008-2011 er:

- Effektiv og forutsigbar saksbehandling i alle ledd av utlendingsforvaltningen.
- Enhetlig, koordinert og målrettet informasjon til brukerne.
- Personlig service og åpenhet i forhold til alle som tar kontakt.

Utlendingsforvaltningen arbeider systematisk for å forbedre servicenivået, og det er iverksatt en rekke tiltak for å bedre brukerservicen. Utviklingen av nye, elektroniske løsninger inngår i satsingen på god brukerservice.

Som del av arbeidet med å bedre brukerservicen gjennomførte utlendingsforvaltningens etater i 2008 en felles brukerundersøkelse for å finne forbedringspunkter. Brukerundersøkelsen peker på flere viktige forbedringsområder, bl.a. knyttet til svar på når søknaden vil bli ferdig behandlet, kortere saksbehandlingstid og kortere ventetid på telefonen. UDI følger i 2009 opp med en kvalitativ brukerundersøkelse, bedre informasjon og veiledning på internett, åpne informasjonsmøter om regelverk og satsing på kvalitet i veiledning pr. telefon.

UDI er med på prosjektet «Klart språk i sta-ten», og vil gjennom dette arbeide med å bruke et enklere språk i kommunikasjonen med brukerne.

Etter modell av UDIs brukerråd for arbeidslivet, ble det høsten 2008 etablert et råd for brukere som benytter UDIs tjenester. Både UDI og UNE har de siste årene økt bemanningen for å bedre

saksbehandlingskapasiteten som følge av økt saks-tilfang.

Strategier og tiltak

Utlendingsforvaltningen skal både ivareta rettssikkerheten og sette brukernes behov i sentrum, slik at Norge fremstår som et attraktivt sted å arbeide, besøke eller bo. Det er en betydelig utfordring for myndighetene å bidra til at det formidles kunnskap om regelverket og praktiseringen av dette.

Det er viktig å sikre at beskrivelser av hvordan regelverket praktiseres er offentlig tilgjengelig og forståelige. Dette vil kunne bidra til realistiske forventninger hos søkerne og til å dekke et informasjonsbehov hos andre interesserte. UDI og UNE har et særskilt ansvar på dette området. Åpenhet inngir tillit og bidrar til å gjøre forvaltningens arbeid kjent.

Som ledd i dette arbeidet skal det i størst mulig grad vises åpenhet vedrørende publisering av resultater og beslutningsgrunnlag, herunder praksisrapporter, praksisnotater, praksisbase, temaartikler, statistikk og landinformasjon.

Det satses videre på å forbedre brukervennligheten og effektiviteten gjennom ulike nettløsninger for brukerne. Dette skjer gjennom ytterligere satsing på søknad på nett i visum, arbeids- og oppholdssaker, samt ved kurante fornyelser av tillatelser. Videre skal det innføres betalingsløsning på nett (gebyr i visumsaker), og det arbeides med en løsning for elektronisk informasjon til søkere og søkeres representanter og/eller arbeidsgiver underveis i saksbehandlingen.

Arbeidet knyttet til målet om en åpen og brukerorientert forvaltning med vekt på god service, er i positiv utvikling. Samtidig er det fortsatt rom for forbedringer, og satsingen på dette feltet vil derfor fortsette.

Regjeringen vil:

- Følge opp servicestrategien for utlendingsforvaltningen.
- Fortsette arbeidet med å spre informasjon om regelverket og hvordan det praktiseres.
- Fortsette satsingen på elektroniske tjenester for brukerne i utlendingsforvaltningen

Delmål 3.3 Systematisk kunnskapsinnhenting som grunnlag for politikktvikling og forvaltning

Rapport og status

For å møte kunnskapsbehovet og for å ivareta sektoransvaret for forskning, bidro departementet i 2008 med midler under kap. 601, post 50 til forskningsprogrammet Internasjonal migrasjon og etniske relasjoner (IMER) som forvaltes av Nor-

ges Forskningsråd, jf. nærmere omtale under resultatområde 4, delmål 3.1. Det har vært begrenset med innvandringsrelatert forskning under dette programmet. Fra og med 2009 ble migrasjonsforskningen en del av det store Velferd, arbeid og migrasjonsprogrammet (VAM) som også forvaltes av Norges Forskningsråd. Programmet sentrerer rundt «arbeidslinjen», hvor bl.a. bærekraft, inkludering og integrering er sentrale problemstillinger. For å styrke migrasjonsforskningen vil det bli utarbeidet en programplan hvor migrasjonsperspektivet blir sentralt. Departementet forvalter selv bevilgningen på kap. 601, post 21 til statistikkutvikling og egen FoU-aktivitet, herunder også utredninger og evalueringer. Departementet har styrket migrasjonsforskningen i 2009 og finansierer flere prosjekter over denne posten.

Departementets langsiktige samarbeidsavtale med SSB om statistikkutvikling, som bl.a. omfatter etableringen av variabelen innvandringsgrunn, er omtalt nærmere under resultatområde 4, delmål 3.1.

UDI forvalter fra og med 2009 bevilgningen på kap. 690, post 23 til aktuell oppdragsforskning og utredning på innvandringsfeltet. Tilgang på god og relevant statistikk skjer løpende gjennom SSB, UDI, UNE og fra ulike internasjonale organisasjoner. I tillegg skjer innhenting av statistikk, som øvrig FoU-virksomhet, gjennom særskilte prosjekter og bestillinger.

I 2008 og første halvår 2009 har UDI og departementet gitt støtte til et bredt spekter av FoU-prosjekter innenfor de ulike delmålene. Det er bl.a. gitt støtte til prosjekter som omhandler:

- Praktisering av utlendingsloven og internasjonale forpliktelser
- Virkningen av lovendringer på asyl- og flyktningfeltet
- Hvorfor asylsøkere velger å komme til Norge
- Ulike grupper av beboere i mottak og hva som påvirker forholdene for beboerne i mottak
- Evaluering av returordningen
- Evaluering av regelverksendringer med formål å påvirke omfang og sammensetning av familieinnvandringen.

Enkelte prosjekter står dessuten omtalt under relevante delmål. Det er økt fokus på formidling gjennom seminarer, foredrag og omtale av prosjekter i media.

Utlendingsforvaltningen opplever også en markant økning i interessen for innvandringsfeltet fra studenter og forskere som henvender seg for å få innsyn i saksmapper, gjøre feltarbeid i asylmottak eller intervjuer ulike typer søkere i forbindelse med

studentoppgaver og forskningsprosjekter. Med større satsing på innvandringsforskning vil dette trykket fortsette å øke i årene som kommer. Arbeidet med å legge til rette for bedre tilgang til data er påbegynt med utarbeidelse av nye retningslinjer på feltet. Kapasiteten og metodikken med tilrettelegging av data må styrkes i årene som kommer.

Strategier og tiltak

For å utvikle innvandringspolitikken, målrette virkemidler og legge til rette for god mål- og resultatstyring, er det nødvendig med solid kunnskap om nasjonale og internasjonale migrasjonsstrømmer, om årsaker og virkninger. Det arbeides med en ny FoU-strategi for departementet med virketid 2010-2013.

FoU-prosjekter med et sammenlignende perspektiv vil bli prioritert. Det er viktig å forstå situasjonen i Norge i lys av hva som skjer og gjøres i land det er fornuftig å sammenligne seg med. Det skal utvikles et program for miljøstøtte for å styrke rekrutteringen, kompetansen og kapasiteten til forskere og forskningsmiljøer på innvandringsfeltet. Det vil også bli satset på å bedre tilgangen til data og stimulere til mer produktiv bruk av registerdata.

Departementet vil vektlegge arbeidet med å få til en bedre sammenheng mellom aktuelle innvandringspolitiske problemstillinger og kunnskapsinnhenting på feltet. Dette fordrer identifisering av behov, god bestillerkompetanse, samt kompetanse og kapasitet til analyse og formidling. For å få bedre oversikt over hva som er gjort på feltet og styrke det pågående arbeidet med å identifisere FoU-behov, har departementet bestilt en utredning om kunnskapsstatus på migrasjons- og innvandringsområdet. Oppdraget forventes ferdigstilt i løpet av 2009.

Betydningen av FoU-samarbeid med ulike internasjonale organisasjoner som arbeider med migrasjonsspørsmål, f.eks. OECD, omtales nærmere under resultatområde 4, delmål 3.1.

Regjeringen vil:

- Bedre kunnskapsnivået på innvandringsfeltet gjennom å styrke rekrutteringen, kapasiteten og kompetansen til FoU-miljøer og forskere på innvandringsfeltet, samt gjennom bedre tilrettelegging og bruk av registerdata.
- Bidra til økt innhenting og systematisering av kunnskap om utforming og gjennomføring av innvandrings- og flyktningpolitikken i Norge og i sammenlignbare land.

Programkategori 09.90 Beskyttelse og innvandring

Utgifter under programkategori 09.90 fordelt på kapitler

		(i 1 000 kr)			
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
690	Utlendingsdirektoratet	2 162 434	3 030 805	4 574 643	50,9
691	Utlendingsnemnda	144 250	250 537	246 104	-1,8
	Sum kategori 09.90	2 306 684	3 281 342	4 820 747	46,9

Utgifter under programkategori 09.90 fordelt på postgrupper

		(i 1 000 kr)			
Post-gr.	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010	Pst. endr. 09/10
01-23	Statens egne driftsutgifter	2 260 558	3 110 442	3 825 383	23,0
30-49	Nybygg, anlegg m.v.	8 543		100 000	
60-69	Overføringer til kommuneforvaltningen		132 200	235 220	77,9
70-89	Andre overføringer	37 583	38 700	660 144	1 605,8
	Sum kategori 09.90	2 306 684	3 281 342	4 820 747	46,9

Prioriteringer og forutsetninger i budsjettet for 2010

Tiltakene for å nå målene under Arbeids- og inkluderingsdepartementets resultatområde 7 Beskyttelse og innvandring finansieres under programkategori 09.90 Beskyttelse og innvandring.

De største utgiftspostene under programkategori 09.90 er knyttet til drift av mottak for asylsøkere (kap. 690, post 21), økonomiske ytelser til beboere i mottak (kap. 690, post 70), vertskommunetilskudd (kap. 690, post 60) og til drift av UDI og UNE (kap. 690, post 01 og kap. 691, post 01 og 21). Bevilgningsbehovet på feltet er i stor grad avhengig av antallet personer som søker asyl og forskjellige andre tillatelser til opphold og arbeid i Norge.

Sentrale forutsetninger for 2010-budsjettet

	Antall
Asylsøkere	18 500
Overføringsflyktninger	1 120
Oppholdssaker i UDI	76 000
Familiemedlemmer til flyktninger (reiseutgifter)	830
Personer i mottak, gjennomsnitt	21 290

Tallene i tabellen er prognoser, ikke måltall. Prognoser som gjelder asylsøkere og innvandring er usikre. Antallet asylsøkere virker inn på de andre forutsetningene, både under resultatområde 7 og på andre departementers ansvarsområder.

Kap. 690 Utlendingsdirektoratet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Driftsutgifter	684 857	717 363	725 815
21	Spesielle driftsutgifter, statlige mottak, <i>kan nyttes under post 60</i>	1 376 649	2 060 568	2 756 867
22	Spesielle driftsutgifter, tolk og oversettelse	54 802	75 400	89 813
23	Spesielle driftsutgifter, kunnskapsutvikling og migrasjon, <i>kan overføres</i>		6 574	6 784
45	Større utstysanskaffelser og vedlikehold, ventemottak, <i>kan overføres</i>	8 543		
47	Større utstysanskaffelser og vedlikehold, EFFEKT-programmet, <i>kan overføres</i>			100 000
60	Tilskudd til vertskommuner for statlige mottak for asylsøkere og flyktninger		132 200	235 220
70	Økonomiske ytelser til beboere i asylmottak			591 100
71	Kunnskapsutvikling, migrasjon, <i>kan overføres</i>	5 241		
72	Retur og tilbakevending for flyktninger, <i>kan overføres</i>	20 049	20 450	50 104
73	Gjenbosetting av flyktninger, støttetiltak, <i>kan nyttes under kap. 651, post 60</i>	3 036	5 950	6 140
75	Reiseutgifter for flyktninger til og fra utlandet, <i>kan overføres</i>	9 257	12 300	12 800
	Sum kap. 690	2 162 434	3 030 805	4 574 643

Overført fra 2008 til 2009:

Post 01: 7 021 000 kroner

Post 21: 8 508 000 kroner

Post 22: 3 020 000 kroner

Post 23: 1 523 000 kroner (tidligere post 71)

Post 72: 11 777 000 kroner

Post 75: 7 217 000 kroner

Mål og hovedoppgaver

UDI skal iverksette flyktning- og innvandringspolitikken på Arbeids- og inkluderingsdepartementets ansvarsområde, og skal også gi faglig baserte bidrag til utviklingen av regelverk og politikk på området. UDIs hovedoppgaver er å behandle søknader etter utlendingsloven og statsborgerloven, herunder søknader om familiegjenforening, visum, oppholdstillatelse, arbeidstillatelse, statsborgerskap og asyl. UDI har også ansvaret for driften av statlige mottak for asylsøkere, herunder opprettelse og nedleggelse av mottaksplasser.

Virksomhetsmål for UDI

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har i samråd med UDI fastsatt virksomhetsmål for direktoratet. Det er lagt vekt på at virksomhetsmålene skal være på et overordnet nivå, mest mulig stabile over tid, dekkende for de aktiviteter som skal drives innenfor virksomheten og førende for Arbeids- og inkluderingsdepartementets styring og oppfølging av UDI, jf. målstrukturen innledningsvis under resultatområde 7 Beskyttelse og innvandring. Ansvaret for politikkområdet er delt mellom flere departementer og deres underliggende virksomheter. Virksomhetsmålene bidrar til å tydeliggjøre hva som er UDIs ansvar og oppgaver på feltet. Innen hovedmål 1, Samfunnstjenlig og styrt innvandring, skal UDI legge til rette for ønsket innvandring samtidig som nødvendig kontroll ivaretas. UDI skal også informere, veilede og legge til rette for at personer uten lovlig opphold returnerer til hjemlandet. Innen hovedmål 2, Human, solidarisk og rettssikker asyl- og flyktningpolitikk, skal UDI bidra til en god gjennomføring av asyl- og flyktningpolitikken og sikre et tilpasset og nøk-

ternt mottakstilbud. Hovedmål 3 er Helhetlig, effektiv og brukerorientert utlendingsforvaltning. UDI skal være en åpen, tilgjengelig og brukerorientert forvaltning, bidra til utvikling av innvandrings- og flyktningpolitikken og sørge for god samordning mellom aktørene på feltet, samt sikre effektiv og forsvarlig saksbehandling.

Rapport

UDI behandlet 9 710 asylsaker i 2008 og 6 455 i første halvår 2009. Ved utgangen av juni 2009 var det 10 742 asylsaker til behandling. På samme tid i 2008 var det 9 314 asylsaker til behandling i UDI.

UDI behandlet 79 535 oppholdssaker og klager i 2008. Det er behandlet 42 065 oppholdssaker og klager i første halvår av 2009. Ved utgangen av juni 2009 var det registrert omkring 32 000 oppholdssaker og 2 876 klager til behandling. Til sammenligning var det på samme tid i 2008 registrert om lag 28 100 oppholdssaker og 2 835 klager.

UDI har fortsatt arbeidet med flere tiltak for å møte utfordringene som økningen i antall asylsøknader skaper for saksbehandlingsskapasiteten i etaten. Tiltakene har bl.a. omfattet et samarbeidsprosjekt mellom UDI og Politiets utlendingsenhet (PU), hvor personell fra PU og UDI ble samlokalisert på et transittmottak i Oslo. Dette såkalte Torshovprosjektet hurtigbehandlet søknader fra irakiske statsborgere der det var klart at det ikke forelå beskyttelsesbehov. Ved saker hvor det lå an til innvilgelse, ble saken tatt ut av ordningen og inn i ordinær prosedyre. Etter en kraftig nedgang i søkere fra Irak, er Torshovprosjektet gjort om til en permanent innsatsenhet som skal behandle de sakene som krever særskilt prioritet. Høsten 2009 behandles søknader fra enslige mindreårige asylsøkere fra Afghanistan og Irak. Siktemålet er en raskere avklaring av de mindreåriges alder og et system for så tidlig som mulig å identifisere mulige avslagssaker for å kunne behandle disse raskt. Klare avslagssaker fra irakere får fortsatt rask behandling, selv om dette ikke skjer på Torshov. I Trondheim ble det sommeren 2009 etablert et regionalt transittmottak med intervjufunksjon og saksbehandling.

For å redusere saksbehandlingstiden har UDI differensiert saksbehandling. Antatt grunnløse søknader skal behandles innen 48 timer etter at saken er registrert hos politiet. Søknader fra personer fra land der UDI har god oversikt over forholdene skal behandles innen tre uker. UDI viderefører saksbehandlingsprosedyren for søknader som kommer inn under Dublin-regelverket, og søknader fra enslige mindreårige asylsøkere prioriteres og behandles fortløpende, som tidligere.

Et nytt visumsaksbehandlingssystem, NORVIS, ble innført i utlendingsforvaltningen i mars 2006, og er nå i bruk på utenriksstasjoner og i UDI. Fase to av NORVIS-prosjektet omhandler integrasjon mellom NORVIS og den planlagte europeiske C-VIS (Central System VIS). Fram til juli var det planlagt oppstart for VIS fra desember 2009, men det er senere varslet en utsettelse. En revidert framdriftsplan ville foreligge høsten 2009.

UDI har utviklet mer effektive metoder for å måle kvaliteten på saksbehandlingen. Siden tiltakene ble innført høsten 2007, er det blitt foretatt årlige målinger som har gitt nyttig informasjon om hva som fungerer godt i saksbehandlingen og om hvor det er størst behov for forbedringer.

Strategier og utfordringer for 2010

Saksmengden i utlendingsforvaltningen er stor og økende på flere områder. UDI står i den sammenheng overfor betydelige utfordringer i 2010. Det gjelder bl.a. gjennomføring av en del av de omtalte innstrammingsiltakene i asylopolitikken (jf. delmål 2.2), iverksetting og praktisering av ny utlendingslov, effektiv saksbehandling og fortsatt forbedring av service til brukerne. Direktoratet skal dessuten sørge for at de mange nyansatte de siste årene får nødvendig oppfølging og raskt kommer i gang med arbeidsoppgavene.

De viktigste satsingsområdene i budsjettet for 2010 følger nedenfor.

EFFEKT-programmet

EFFEKT-programmet er et sentralt virkemiddel i Regjeringens satsing på å effektivisere utlendingsforvaltningen og å bedre brukerservicen. Målet er å redusere ressursbruken pr. sak, få raskere avgjørelser, bedre informasjon og service overfor søkere, samt bedre samordning og kommunikasjon mellom virksomhetene. Dette skjer ved å etablere elektronisk saksflyt mellom UDI, politiet, utenriksstasjonene, UNE og IMDi, samt nettløsninger i kommunikasjonen med publikum og berørte parter. Det foreslås å bevilge 100 mill. kroner til videreføring av EFFEKT-programmet i 2010. I omtalen i St. prp. nr. 1 (2007-2008) ble det lagt til grunn at samlet bevilgningsbehov ville ligge på om lag 90 mill. kroner fordelt over perioden til og med 2010. Programmet er senere utvidet og har gjennomgått en grundig kvalitetssikring, slik at det nå foreligger et vesentlig sikrere anslag for bevilgningsbehovet. Dette har vist at det samlede bevilgningsbehovet har økt. Samtidig er styringsgrunnlaget vesentlig forbedret. Det legges i 2010 opp til å prioritere ferdigstillelse av igangsatte prosjekter

og prosjekter med best lønnsomhet ut fra en kost/nyttevurdering.

De ulike løsningene i programmet vil gi en vesentlig forbedring av servicenivået overfor søkere, næringsliv og andre som benytter utlendingsforvaltningens tjenester. Samtidig vil forvaltningen oppnå bedre samordning, økt fleksibilitet, kostnadseffektivisering, bedre ressursutnyttelse, mulighet for bedre tilpasset kompetanse i oppgaveutførelsen og et utviklende arbeidsmiljø.

Tiltakene i EFFEKT-programmet vil gi en mer helhetlig utlendingsforvaltning gjennom en bedre oversikt og styrket dokumentetsikkerhet fordi saksinformasjonen ligger samlet ett sted. Det er et generelt krav at det skal tilrettelegges for legitim og effektiviserende gjenbruk og utveksling av informasjon innenfor statsforvaltningen som helhet.

Økt saksbehandlingskapasitet i UDI

Økningen i antall asylsøkere har skapt et stort press på UDIs organisasjon, og det er utfordringer både knyttet til saksbehandlingskapasitet og mottaksrelatert arbeid. Regjeringen ser det som nødvendig å tilpasse saksbehandlingskapasiteten til den økte saksinngangen, og det foreslås å øke bevilgningen til UDI med 51,1 mill. kroner i 2010, særlig til asylsaksbehandling, men også til arbeid med mottaksetablering, informasjon til og oppfølging av asylmottak og vertskommuner, tilsyn med mottaksdriften, kontakt med sektormyndigheter mv. Dersom antall asylsøkere i 2010 blir lavere enn lagt til grunn, vil det kunne gi rom for å redusere antallet ubehandlede saker.

Støtte til retur og reintegrering

Retur av personer med endelig avslag er en viktig forutsetning for at asylinstituttet skal fungere. Regjeringen foreslår å øke bevilgningen knyttet til arbeidet med retur og tilbakevending med 30 mill. kroner i 2010, til inngåelse av flere tilbaketakelsesavtaler, migrasjonspartnerskap med opprinnelses- og transittland i samarbeid med EU og til etablering av omsorgs- og utdanningstilbud for enslige mindreårige asylsøkere i deres opprinnelsesland.

Ved å støtte omsorgs- og utdanningstilbud i opprinnelsesland bistår Norge med å bygge opp et tilbud som holder et tilfredsstillende nivå, og som gjør retur fra Norge mulig og forsvarlig. Etablering av denne type tilbud vil samtidig gi flere barn mulighet til utdanning. Regjeringen er opptatt av å ha en samlet og enhetlig returpolitikk, og vil evaluere ordningen og vurdere ytterligere tiltak der

bistandsinnsats og arbeid med å fremme retur og reintegrering av personer uten lovlig opphold ses i sammenheng.

Tilbudet til enslige mindreårige asylsøkere i mottak

Regjeringen ønsker å gi enslige mindreårige asylsøkere et tilbud som ivaretar deres spesielle behov. I 2007 overtok barnevernet omsorgsansvaret for de under 15 år. Omsorgsoverføring av de over 15 år er utsatt. Som en følge av den betydelige økningen både i antall og andel enslige mindreårige asylsøkere over 15 år i mottak, foreslår Regjeringen å øke bevilgningen i 2010 knyttet til denne gruppen med om lag 400 mill. kroner. Regjeringen vil samtidig vurdere tiltak for i større grad å målrette mottakstilbudet til denne gruppen.

Budsjettforslag for 2010

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen på posten dekker utgifter til drift av UDI.

UDI hadde ifølge Statens sentrale tjenestemannsregister en bemanning pr. 1. mars 2009 tilsvarende 1 058 årsverk.

Det er i bevilgningsforslaget lagt til grunn at UDI vil kunne behandle like mange asylsaker som det kommer inn i 2010 (18 500), samt at det skal kunne behandles om lag 86 000 andre saker etter utlendingsloven og statsborgerloven. Den foreslåtte bevilgningen på posten gir rom for at UDI kan redusere antall ubehandlede oppholdssaker noe, så fremt antallet, kompleksiteten og sammensetningen av innkomne saker ikke endres vesentlig.

For å tilpasse saksbehandlingskapasiteten til den økte saksinngangen, foreslår Regjeringen å styrke UDI med 51,1 mill. kroner, særlig til asylsaksbehandling, men også til arbeid med mottaksetablering, informasjon til og oppfølging av asylmottak og vertskommuner, tilsyn med mottaksdriften, kontakt med sektormyndigheter mv.

Landinfo fikk styrket sin kapasitet og økt bemanningen med flere stillinger i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett 2009, jf. St.prp. nr. 67 (2008-2009). Bevilgningen på posten foreslås økt med 4,5 mill. kroner i 2010 til dekning av helårsvirkningen av denne styrkingen.

Deler av bevilgningen på posten i 2009 videreføres ikke i 2010. Dette var i hovedsak knyttet til 20 mill. kroner til EFFEKT-programmet og 20 mill. kroner til arbeidet med implementering av ny utlendingslov.

Bevilgningen under kap. 690 Utlendingsdirektoratet, post 01 kan overskrides mot tilsvarende merinntekter på kap. 3690, post 05.

Budsjettforslag for 2010

Det foreslås en bevilgning på kap. 690, post 01 på 725,8 mill. kroner i 2010.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, statlige mottak, kan nyttes under post 60

Bevilgningen på posten skal dekke statens utgifter knyttet til drift av statlige mottak for asylsøkere og flyktninger, jf. også omtale under delmål 2.3.

Alle kontrakter UDI inngår om mottaksdrift skal konkurranseutsettes. Under spesielle forhold, eksempelvis ved sterk og uventet økning i antall asylsøkere, kan regelverket for offentlige anskaffelser fravikes ved midlertidige kontrakter.

Bevilgningen dekker kontraktfestede utgifter til driftsoperatører, obligatorisk helseundersøkelse av samtlige asylsøkere ved ankomst, utgifter knyttet til flytting mellom mottak og ut av mottak i forbindelse med bosetting, tilskudd til kommuner som har inngått avtale med UDI om alternativ mottaksplassering av asylsøkere, kostnader til opplæringstiltak for mottaksansatte, utgifter til utarbeiding av informasjonsmateriell til beboere i mottak, utgifter til barnehage og barnebaser i mottakene, samt utgifter til aktivitetstilbud for barn i mottak.

Videre dekker posten utgifter til særskilte tiltak som vakthold og tilrettelegging av boforhold for personer med særskilte behov, reise og kost for asylsøkere i forbindelse med asylintervju, samt transport for asylsøkere til og fra opplæringssted for norskopplæring. Utgifter til konsultasjon med helsepersonell, for å kunne oppfylle dokumentasjonskravet om fortsatt rett til botilbud i mottak etter endelig avslag på asylsøknad, og utgifter knyttet til begjæring om utkastelse fra mottak, dekkes også over denne posten.

Tidligere omfattet bevilgningen på posten også økonomiske ytelser til asylsøkere og flyktninger i tiden de oppholder seg i mottak. Utgiftene foreslås i 2010 skilt ut på en egen tilskuddspost, jf. omtale under kap. 690, ny post 70. Det foreslås videre at post 21 tilføres stikkordet «kan nyttes under kap. 690, post 60». Dette følger av at UDI i unntakstilfeller inngår avtaler med vertskommuner om alternativ mottaksplassering, hvor kommunen får tilskudd for å ta ansvaret for asylsøkers botilbud mv.

UNE disponerer ti transittplasser til bruk for klagere ved personlig fremmøte i forbindelse med klagebehandlingen av asylsaken. International

Organisation for Migration (IOM) disponerer også ti slike plasser til bruk ved organisering av frivillig retur.

Bevilgningsbehovet på post 21 avhenger av antall asylsøkere og gjennomsnittlig belegg i mottakene. Botiden i mottak påvirkes av en rekke faktorer, der spesielt saksbehandlingstiden i asylsaker, bosettingstakten og retur gjennomføringen er viktig. Prognosene knyttet til ankomstbildet og gjennomsnittlig belegg i mottakene er således preget av stor usikkerhet, og bevilgningsbehovet på posten vil kunne endre seg i løpet av budsjettperioden.

For å ivareta behovet for fleksibel mottakskapasitet har avtalene UDI inngår med driftsoperatørene normalt en varighet på tre år med en oppsigelsestid på tre til seks måneder. Det er aktuelt med lengre oppsigelsestid for avtaler som har stor strategisk betydning, eller hvor det på andre måter gir god ressursutnyttelse. Prinsippet om effektiv ressursbruk i staten gjelder også for drift av mottak. Regjeringens mål for 2010 er at kapasitetsutnyttingen av faste plasser i ordinære mottak og faste plasser i transittmottak i budsjettåret gjennomsnittlig skal være på henholdsvis 90 og 80 pst.

Transittkapasiteten skal sikre et fleksibelt og differensiert system for håndtering av asylsøkere. Asylsøkere med åpenbart grunnløse søknader og asylsøkere med saker som skal behandles i henhold til Dublin-regelverket, skal som hovedregel plasseres på egne mottak på Østlandet. Dette letter bl.a. politiets arbeid med uttransporteringer.

Tilbud om innkvartering i ventemottak for personer med endelig avslag på søknad om asyl videreføres.

Ordningen med forsterkede avdelinger videreføres, og kapasiteten vil i løpet av 2009 være 100 plasser fordelt på fem mottak.

Ved utløpet av juni var det kommet 1 159 søknader om asyl fra personer som oppga å være enslige mindreårige. I hele 2008 kom det 1 374 slike asylsøkere, og flere i andre halvår enn i første.

Regjeringen ønsker å gi enslige mindreårige asylsøkere et tilbud som ivaretar deres spesielle behov. Som en følge av de siste par årenes betydelige økning i både antall og andel enslige mindreårige asylsøkere i mottak, foreslår Regjeringen å øke bevilgningen i 2010 knyttet til denne gruppen med om lag 400 mill. kroner. Regjeringen vil samtidig vurdere tiltak for i større grad å målrette mottakstilbudet til denne gruppen.

Deler av utgiftene på kap. 690, post 21 kan utgiftsføres som ODA-godkjente utgifter, og inntektsføres på kap. 3690, post 04, jf. nærmere omtale under kap. 3690, post 04.

Budsjettforslag for 2010

Det foreslås en bevilgning under kap. 690, post 21 på 2 756,9 mill. kroner i 2010. Bevilgningsforslaget bygger på et anslag om gjennomsnittlig belegg i mottak på ca. 21 300 personer. Se også forslag til romertallsvedtak VII om fullmakt om midlertidig innkvartering av asylsøkere og flyktninger.

Post 22 Spesielle driftsutgifter, tolk og oversettelse

Bevilgningen på posten dekker utgiftene UDI har til tolking og oversettelse i forbindelse med behandlingen av asylsaker. Posten dekker også opplæring og rekruttering av verger for enslige mindreårige asylsøkere.

Før asylintervjuet har søkere, med visse unntak, anledning til å gi en skriftlig forklaring, en såkalt egenerklæring, som oversettes. Bevilgningen på posten skal også dekke utgifter til nødvendig oversettelse av originaldokumenter. Dessuten dekker posten tolking og oversettelse i kommunikasjonen mellom søker og UDI i første instans, herunder i forbindelse med verifiseringsrapporter og aldersundersøkelser for enslige mindreårige asylsøkere. Formidling av positive vedtak dekkes også over posten.

I sjeldne tilfeller må søkere flyttes fra transittmottak til ordinære mottak før intervjuet er gjennomført. De må da på et senere tidspunkt transporteres tilbake for intervju, og transportutgifter blir belastet posten. I 2008 ble det gjennomført 10 400 førstegangsintervjuer og samtaler med barn, og det ble utfyllt 7 500 egenerklæringer. Pr. 30. juni 2009 hadde UDI gjennomført 6 000 førstegangsintervjuer og samtaler med barn, og 3 600 egenerklæringer var blitt fylt ut.

Budsjettforslag for 2010

Det foreslås en bevilgning på kap. 690, post 22 på 89,8 mill. kroner i 2010.

Post 23 Spesielle driftsutgifter, kunnskapsutvikling og migrasjon, kan overføres

UDI forvalter midlene på denne posten. Bevilgningen skal brukes til kunnskapsutvikling om innvandring, hovedsakelig i forbindelse med asyl og flyktninger, samt familieinnvandring, utlendingsrettslige problemstillinger og mottaksforhold.

Rapport for 2008 og 2009

Bevilgningen har blitt brukt til prosjekter for å styrke kunnskapen om migrasjon, få fram mer forskning på utlendingsrettslige problemstillinger, om brukernes informasjonsbehov og om mottaksvirkosomhet. I tillegg er det langsiktige planer for helhetlig evaluering av returarbeidet og av endringene i den nye utlendingsloven.

I løpet av 2008 og 2009 er det innhentet kunnskap bl.a. om følgende temaer:

- Hvordan synliggjøres og høres barn i utlendingsaker
- Metoder for å anslå antall som oppholder seg i Norge uten lovlig grunnlag og deres levevilkår
- Gjennomgang av returprogrammene til Afghanistan og Irak, og av programmet for gjenbosetting av overføringsflyktninger
- Analyse av vurderingene av «returforutsetningene» ved søknad om familiebesøksvisum
- Analyse av hvorfor asylsøkere velger Norge
- Sammenliknende studie av utvalgte Schengenslands utvisningspraksis ved brudd på utlendingslovgivningen
- Evaluering av au pair-ordningen
- Retur av barnefamilier
- Analyse av virkningene av endringer i vilkår for familieinnvandring
- Norsk asylpraksis vurdert mot UNHCRs retningslinjer og praksis i et utvalg andre land
- Evaluering av desentraliserte mottak og muligheter for bosetting
- Art og omfang av ekteskap der hovedformålet er å få oppholdstillatelse i Norge og sammenlikning med andre lands praksis om kontroll med mulig proforma ekteskap
- EØS-regelverk

I tillegg deltar tre av Norges fremste forskere innen migrasjonsfeltet i et stort EU-prosjekt om sårbare grupper i asylmottak.

Budsjettforslag for 2010

Det foreslås en bevilgning på 6,8 mill. kroner på kap. 690, post 23 i 2010.

Post 47 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, EFFEKT-programmet, kan overføres

Posten er ny og skal dekke investeringsutgiftene knyttet til EFFEKT-programmet fra og med 2010-budsjettet. For budsjettårene 2007 til 2009 ble midlene til programmet, til sammen 69 mill. kroner (derav 20 mill. kroner i 2009), bevilget under kap.

690, post 01. Bevilgningen på den nye posten skal dekke utgiftene til bl.a. systemutvikling, implementering og utrulling. Videre skal forslaget til bevilgning dekke utstyrsanskaffelser samt bruk av interne ressurspersoner i de involverte etatene for å gjennomføre de ulike delprosjektene. Det er noe usikkerhet knyttet til når utgiftene i sin helhet vil påløpe, og det foreslås derfor at posten får stikkordet «kan overføres».

Budsjettforslag for 2010

Det foreslås å bevilge 100 mill. kroner på kap. 690, ny post 47 i 2010.

Post 60 Tilskudd til vertskommuner for statlige mottak for asylsøkere og flyktninger

Vertskommunetilskuddet skal dekke kommunens gjennomsnittlige utgifter til helse, barnevern, tolk og administrasjon i forbindelse med drift av mottak i kommunen. I tillegg til det ordinære vertskommunetilskuddet omfatter ordningen et særtilskudd ved omsorgsplassering, samt eget tilskudd til vergeordning knyttet til transittfasen. Vergeordningen er basert på frivillig innsats, men det har vist seg utfordrende å skaffe nok verger. På samme måte som tolk, er verger en forutsetning for å kunne gjennomføre intervju av enslige mindreårige asylsøkere, og vansker med å rekruttere tilstrekkelig mange verger kan skape forsinkelser i behandlingen av søknadene. Det vil bl.a. kunne øke oppholdstiden i mottak. Fra 1. juli 2009 ble det derfor innført et eget kommunalt tilskudd for avlønning av verger for enslige mindreårige asylsøkere mens de er i transittfasen. Det dekker også overformynderienes arbeid med å oppnevne og følge opp vergene. Regjeringen foreslår å bevilge 7,2 mill. kroner til ordningen i 2010.

Bevilgningsbehovet på posten avhenger av antall mottak og antall plasser.

For 2010 vil satsene være:

- Grunnsats pr. kommune: 422 000 kroner
- Sats pr. ordinære mottaksplass: 4 525 kroner
- Sats pr. plass for enslig mindreårig: 11 960 kroner
- Sats pr. forsterket plass: 110 000 kroner
- Sats pr. plass i omsorgssenter: 29 515 kroner

Vertskommuner for omsorgssentre mottar ikke grunntilskudd.

I tillegg gjelder egne satser for å dekke særlig høye barnevernutgifter knyttet til omsorgsovertakelser etter barnevernlovens kap. 4. 2010-satsene vil være:

- Sats pr. måned, særtilskudd for medfølgende barn: 21 570 kroner

- Sats pr. måned, særtilskudd for enslige mindreårige asylsøkere: 10 785 kroner

Årsaken til differensieringen er at kommunene betaler halv egenandel ved omsorgsovertagelse av enslige mindreårige asylsøkere.

Deler av utgiftene på kap. 690, post 60 kan utgiftsføres som ODA-godkjente utgifter, og inntektsføres på kap. 3690, post 04, jf. nærmere omtale under kap. 3690, post 04.

Budsjettforslag for 2010

Det foreslås en bevilgning på kap. 690, post 60 på 235,2 mill. kroner i 2010. Se også forslag til romertallsvedtak VI om fullmakt om midlertidig innkvartering av asylsøkere og flyktninger.

Post 70 Økonomiske ytelser til beboere i asylmottak

Bevilgningen på posten skal dekke utgifter til økonomiske ytelser til asylsøkere og flyktninger i tiden de oppholder seg i mottak. De mottar støtte etter Reglement for økonomisk hjelp til personer i statlig mottak som skal sikre ensartede økonomiske ytelser til beboere i mottak. Ytelsene differensieres bl.a. etter hvilken status asylsaken til den enkelte beboere har, og hvorvidt beboeren er voksen eller barn. Det kan gjøres individuell vurdering av enkelte særskilte ytelser.

Tidligere har disse utgiftene vært budsjettert under kap. 690, post 21, men bevilgningen foreslås i 2010 skilt ut på en ny post 70. Dette anses å være i tråd med gjeldende prinsipper for tilskuddsforvaltning, men oppsplittingen foretas også for å synliggjøre ordningen bedre.

Deler av utgiftene på kap. 690, post 70 kan utgiftsføres som ODA-godkjente utgifter, og inntektsføres på kap. 3690, post 04, jf. nærmere omtale under kap. 3690, post 04.

Budsjettforslag for 2010

Det foreslås en bevilgning på 591,1 mill. kroner på kap. 690, ny post 70 i 2010.

Post 72 Retur og tilbakevending for flyktninger, kan overføres

Formålet med tilskuddsordningen er å legge til rette for at flyktninger kan vende tilbake til hjemlandet når det er trygt, og til å motivere asylsøkere med endelig avslag og øvrige personer uten lovlig opphold i Norge til å returnere frivillig. Posten dekker både individuell økonomisk støtte ved tilbake-

vending og tilskudd til prosjekter som støtter opp under retur og tilbakevending. Posten kan dekke tiltak i Norge før tilbakevending eller retur finner sted og tiltak i hjemlandet som gjør det lettere for den enkelte å etablere seg der på nytt. I tillegg kan posten benyttes til å gi støtte til land som inngår tilbaketakelsesavtaler med Norge, og til land Norge sammen med EU har innledet et migrasjonspartnerskap med, med sikte på en bedre styring av migrasjonsstrømmene mot Europa.

Individuell støtte ved tilbakevending

Personer som har fått asyl eller opphold på humanitært grunnlag, eller som er familiejenforente med disse, kan etter søknad til UDI få individuell støtte til å vende tilbake til hjemlandet. Den individuelle støtten innebærer at reiseutgifter blir dekket og at det blir gitt 15 000 kroner som hjelp til reintegrering i hjemlandet. Støtten er ikke behovsprøvd, og det er ingen øvre grense pr. familie. Imidlertid stilles det bl.a. krav til at melding om utflytting til folkeregisteret legges frem.

Å motta tilbakevendingsstøtte får ingen direkte følger for retten til videre opphold i Norge. Tillatelse til opphold og arbeid vil være gyldig til den løper ut etter de ordinære reglene. Dersom søkeren gjeninnvandrer til Norge, skal vedkommende betale støtten tilbake etter nærmere fastsatte regler.

Tilbakevendte og gjeninnvandrede i perioden 2004 til 1. halvår 2009

År	Antall tilbakevendte	Antall gjeninnvandrede
2004	77	48
2005	58	49
2006	48	32
2007	27	20
2008	48	12
1. halvår 2009	18	3

Støtten er flyktningpolitisk begrunnet. Både UNHCR og det øvrige internasjonale samfunn anser at frivillig tilbakevending til hjemlandet er den beste løsningen på en flyktningsilværelse. De siste årene har rundt en million flyktninger vendt tilbake til sine hjemland årlig. Ønsket om støtte til å vende tilbake fra Norge har imidlertid vært svært beskjedent, jf. tabellen under. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil i 2010 ta stilling til en omlegging av tilbakevendingsprogrammet på bakgrunn av en evaluering foretatt av UDI.

Tilbakevendings- og returprosjekter

Søknader om tilskudd til prosjekter som legger til rette for tilbakevending og som motiverer til frivillig retur behandles av UDI. Tilskudd kan gis til enkeltpersoner, frivillige organisasjoner, internasjonale organisasjoner, kommuner, offentlige etater og andre lands myndigheter. Prosjektene skal ta hensyn til at kvinner og menn kan ha ulike behov. Prosjektene skal være innenfor et eller flere av disse områdene:

- Informasjon og rådgivning
- Omsorgs-, opplærings- og kvalifiseringstiltak for reintegrering i hjemlandet
- Tilrettelegging for næringsetablering i hjemlandet
- Forsoning og demokratibyggning

Selv om det er aktuelt å gi tilskudd til prosjekter på alle områdene nevnt over, prioriteres i 2010 prosjekter for mottak og reintegrering i hjemlandet. Det er etablert prosjekter for reintegrering av personer som vender tilbake eller returnerer frivillig til Afghanistan, Irak og Burundi. Her inngår støtte til mottak ved ankomst, helseundersøkelse, rådgivning, økonomisk støtte og støtte til opplæring og kvalifisering. Med vellykket reintegrering blir returene mer varige og de som returnerer vil i større grad kunne bidra til utviklingen i hjemlandet. Regjeringen ønsker å legge mer vekt på reintegreringstiltak som også kan ha en positiv virkning på lokalsamfunnet i aktuelle land. Prosjektene sikter først og fremst mot å motivere personer uten lovlig opphold til å returnere frivillig, men kan også benyttes av flyktninger og personer med opphold på humanitært grunnlag som ønsker å vende tilbake.

Retur av personer med endelig avslag er en viktig forutsetning for at asylinstituttet skal fungere. Regjeringen foreslår å øke bevilgningen på posten med 29 mill. kroner i 2010 til inngåelse av tilbaketakelsesavtaler, migrasjonspartnerskap med opprinnelses- og transitland i samarbeid med EU, og til å finansiere etablering og drift av omsorgs- og utdanningstilbud for enslige mindreårige asylsøkere i deres opprinnelsesland.

Utgiftene på kap. 690, post 72 kan utgiftsføres som ODA-godkjente utgifter, og inntektsføres på kap. 3690, post 01, jf. nærmere omtale under kap. 3690, post 01.

Budsjettforslag for 2010

Regjeringen foreslår en bevilgning på 50,1 mill. kroner på kap. 690, post 72 i 2010.

Post 73 Gjenbosetting av flyktninger, støttetiltak, kan nyttes under kap. 651, post 60

Regjeringen ønsker å videreføre ordningen med konvertering av noen kvotemidler for å kunne hjelpe flere flyktninger. Slik hjelp kan også være mer tilpasset flyktningenenes behov. Midlene vil bli benyttet i nært samarbeid med UNHCR.

Av en kvote på om lag 1 200 overføringsflyktninger i 2010, kan midler tilsvarende første års integreringstilskudd for inntil 80 plasser benyttes til andre tiltak for gjenbosetting av flyktninger, jf. omtale under delmål 2.1. Midlene finansierer tiltak for å introdusere overføringsflyktninger til Norge, for eksempel Kulturorienteringsprogram for flyktninger, jf. kap. 650, post 01 drift av IMDi, og støtte til å finansiere UNHCR og eventuelt andre organisasjoners arbeid med å sikre gjenbosetting av flyktninger. I perioden 2007-2009 ble midler brukt til et prosjekt om overføring av kunnskap til land i Latin-Amerika som er i ferd med å bygge opp nasjonale gjenbosettingsprogram, særlig med sikte på å tilpasse programmet bedre til utsatte kvinnelige flyktninger. Videre ble midler benyttet til å styrke bemanningen i UNHCR gjennom utplassering av norske tjenestemenn ved regionkontorene i Beirut og Nairobi og gjennom støtte til en global beredskapsstyrke.

Dersom midler på posten ikke blir brukt til støttetiltak, vil de bli brukt til å overføre flyktninger til Norge.

Utgiftene på kap. 690, post 73 kan utgiftsføres som ODA-godkjente utgifter, og inntektsføres på kap. 3690, post 06, jf. nærmere omtale under kap. 3690, post 06.

Budsjettforslag for 2010

Regjeringen foreslår en bevilgning på kap. 690, post 73 på 6,1 mill. kroner i 2010.

Post 75 Reiseutgifter for flyktninger til og fra utlandet, kan overføres

Bevilgningen dekker reiseutgifter for overføringsflyktninger, familiegjenforente (med personer som har fått asyl) og for flyktninger som vender tilbake til hjemlandet. Det legges til grunn at det i 2010 skal betales reiseutgifter for anslagsvis 1 800 personer. På forespørsel fra UDI arrangerer IOM reisene, bestiller billetter og bistår med å skaffe nødvendige reisedokumenter. De hjelper også personer i eventuelle transitland, og vurderer om det er nødvendig med eskorte for syke personer og barn som reiser alene. I første halvår 2009 er reiseutgifter dekket for om lag 600 personer.

Bevilgningen dekker også utgifter i forbindelse med en avtale med Norsk Folkehjelp om mottak av overføringsflyktninger. Reiseutgifter for personer som blir gjenforent med personer i Norge som har opphold på humanitært grunnlag, blir ikke dekket av staten, med mindre det er gitt dispensasjon fra underholdskravet ut fra sterke menneskelige hensyn.

Utgiftene på kap. 690, post 75 kan utgiftsføres som ODA-godkjente utgifter, og inntektsføres på kap. 3690, post 03, jf. nærmere omtale under kap. 3690, post 03.

Budsjettforslag for 2010

Regjeringen foreslår en bevilgning på kap. 690, post 75 på 12,8 mill. kroner i 2010.

Kap. 3690 Utlendingsdirektoratet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Retur og tilbakevending for flyktninger, ODA-godkjente utgifter	19 608	20 450	50 104
02	Tilfeldige inntekter	273	130	134
03	Reiseutgifter for flyktninger til og fra utlandet, ODA-godkjente utgifter	11 550	12 100	12 500
04	Statlige mottak, ODA-godkjente utgifter	463 545	1 381 300	1 942 374
05	Tilfeldige inntekter	14 452		
06	Gjenbosetting av flyktninger – støttetiltak, ODA-godkjente utgifter	5 710	5 950	6 140
15	Refusjon arbeidsmarkedstiltak	277		
16	Refusjon av fødselspenger	14 255		
18	Refusjon sykepenger	8 256		
	Sum kap. 3690	537 926	1 419 930	2 011 252

Post 01 Retur og tilbakevending for flyktninger, ODA-godkjente utgifter

Utgifter til tilrettelegging for at flyktninger skal kunne vende tilbake til hjemlandet kan i henhold til OECD/DACs (Development Assistance Committee) statistikkdirektiver godkjennes som offisiell utviklingshjelp. Regjeringen foreslår at 50,1 mill. kroner av utgiftene på kap. 690, post 72 Retur og tilbakevending for flyktninger blir rapportert inn som utviklingshjelp. I den forbindelse inntektsføres tilsvarende beløp på kap. 3690, post 01 Retur og tilbakevending for flyktninger.

Post 02 Tilfeldige inntekter

Det foreslås en bevilgning på posten på 134 000 kroner som følge av gebyrinntekter for utskriving av nødvisum.

Post 03 Reiseutgifter for flyktninger til og fra utlandet, ODA-godkjente utgifter

Reiseutgifter for flyktninger til og fra utlandet kan i henhold til OECD/DACs statistikkdirektiver godkjennes som offisiell utviklingshjelp. Regjeringen foreslår at 12,5 mill. kroner av utgiftene på kap. 690, post 75 Reiseutgifter for flyktninger til og fra utlandet, blir rapportert inn som utviklingshjelp. I den forbindelse inntektsføres tilsvarende beløp på

kap. 3690, post 03 Reiseutgifter for flyktninger til og fra utlandet.

Post 04 Statlige mottak, ODA-godkjente utgifter

Visse innenlandske utgifter knyttet til mottak av asylsøkere og flyktninger kan i henhold til OECD/DACs statistikkdirektiver godkjennes som offisiell utviklingshjelp. Regjeringen foreslår at 1 942,37 mill. kroner av utgiftene på kap. 690, post 21 Spesielle driftsutgifter, statlige mottak, kap. 690, post 60 Vertskommunetilskudd og kap. 690, post 70 Økonomiske ytelser til beboere i asylmottak blir rapportert inn som utviklingshjelp. I den forbindelse inntektsføres tilsvarende beløp på kap. 3690, post 04 Statlige mottak.

Post 06 Gjenbosetting av flyktninger – støttetiltak, ODA-godkjente utgifter

Visse innenlandske utgifter knyttet til gjenbosetting av flyktninger kan i henhold til OECD/DACs statistikkdirektiver godkjennes som offisiell utviklingshjelp. Regjeringen foreslår at 6,14 mill. kroner av utgiftene på kap. 690, post 73 Gjenbosetting av flyktninger – støttetiltak blir rapportert inn som utviklingshjelp. I den forbindelse inntektsføres tilsvarende beløp på kap. 3690, post 06 Gjenbosetting av flyktninger.

Kap. 691 Utlendingsnemnda

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Driftsutgifter	135 261	231 437	229 592
21	Spesielle driftsutgifter, nemndbehandling	8 989	19 100	16 512
	Sum kap. 691	144 250	250 537	246 104

Overført fra 2008 til 2009:

Post 01: 596 000 kroner

Post 21: 34 000 kroner

Mål og hovedoppgaver

Utlendingsnemnda (UNE) behandler alle klager etter utlendings- og statsborgerborgerloven på vedtak som UDI treffer i førsteinstans. UNE fungerer som et uavhengig forvaltningsorgan når nemnda fatter vedtak i klagesaker.

Gjennom en systematisk og grundig etterprøving av de vurderingene som er gjort i førsteinstans, skal UNE sikre rettssikkerheten på utlendingsfeltet. UNE har også en viktig rolle som lovtolkende organ, ettersom deres praksis fungerer retningsgivende for UDIs praksis.

Videre skal UNE bidra til å skape tillit til at vedtakene som fattes er i tråd med internasjonale konvensjoner og norsk lov.

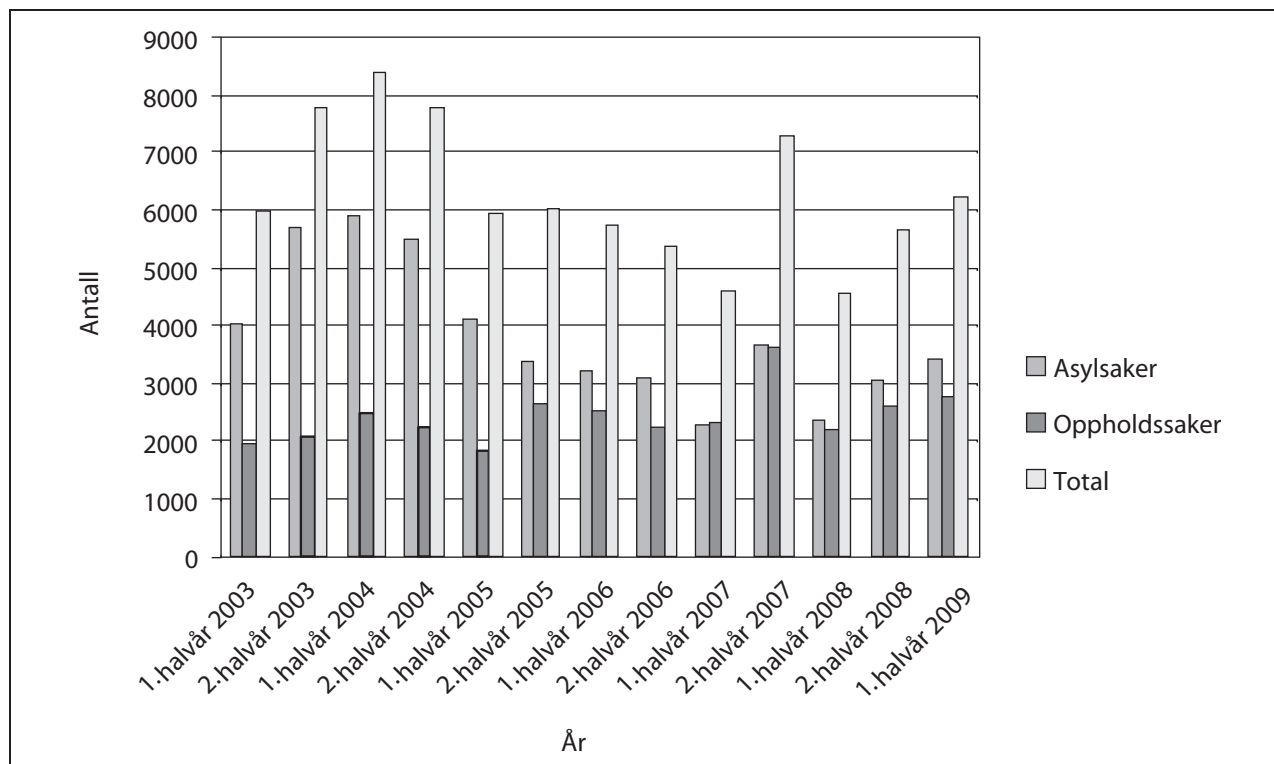
Rapport for 2008 og 2009**Asylsaker**

Asylsakene omfatter både klagesaker, saker som behandles i henhold til Dublin-forordningen og omgjøringsanmodninger. Det er i 2010 lagt til grunn at 27 pst. av asylsakene UNE får til behandling er enklere saker som kan avgjøres av sekreta-

riatet. 62 pst. av sakene kan avgjøres av en nemndleder etter sekretariatsforberedelse, mens 11 pst. inneholder vesentlige tvilsspørsmål og skal avgjøres i nemndmøte etter sekretariatsforberedelse. De siste årene har antall nemndmøter økt, fra fem pst. av asylsakene i 2005 til om lag ti pst. første halvår av 2009.

Asylsaker skal i 2009 prioriteres dersom personene det gjelder fortsatt oppholder seg i landet og er gitt tillatelse til å være her mens klagen blir behandlet. Spesielt skal asylsaker vedrørende kriminelle, enslige mindreårige, barnefamilier hvor det er gått mer enn to år siden saksopprettelser og personer med ekstraordinære hjelpebehov prioriteres. Videre skal UNE prioritere saker etter Midlertidig forskrift 24. februar 2005 nr. 165 (MUF-forskriften) § 2b og ny § 2c, og klager og omgjøringsanmodninger som er gitt prioritet (hurtigbehandling) i politiet og UDI.

Antallet ubehandlede asylsaker var pr. 30. juni 2009 omkring 5 400 saker. Pr. 1. januar 2009 var det ca. 4 000. Ved utgangen av juni 2009 var den gjennomsnittlige saksbehandlingstiden i klagesaker der klageren kan oppholde seg i landet mens saken blir behandlet ca. åtte måneder. Rundt 48 pst. av sakene ble behandlet innen seks måneder. Til sammenligning ble 37 pst. av sakene behandlet innen seks måneder i første halvår 2008.

Figur 6.20 Saker behandlet i UNE 2003-2009 (1. halvår)

Kilde: UNE

I første halvår 2009 ble ca. 17 pst. av asylsakene hvor klageren var gitt tillatelse til å være i landet mens klagen blir behandlet, avgjort i nemndmøte. Av disse ble ca. 84 pst. behandlet i nemndmøte med personlig fremmøte, og ca. 16 pst. uten fremmøte.

Oppholdssaker

Oppholdssaker, i betydningen andre saker enn asyl, omfatter både klagesaker og omgjøringsansøknader knyttet til bl.a. statsborgerskap, arbeids- og oppholdstillatelse, visum og utvisning. Prognosene bygger på at 34 pst. av sakene kan avgjøres av sekretariatet, 63,5 pst. av nemndleder og 2,5 pst. ved nemndmøte. Antallet ubehandlede oppholdssaker var ca. 2 800 pr. 30. juni 2009, omtrent på samme nivå som ved årsskiftet. Den gjennomsnittlige saksbehandlingstiden i klagesaker var ca. 5,5 måneder for oppholdssaker behandlet første halvår 2009. Søknader fra barn uten foreldre i hjemlandet skal prioriteres i familieinnvandringsaker.

Stornemnd

Saker av prinsipiell betydning, saker med store samfunnsmessige eller økonomiske konsekvenser

og saker på områder der det er tendenser til ulik praksis, kan behandles i stornemnd. Det er ikke behandlet saker i stornemnd i første halvår 2009. I prognosene for 2010 er det lagt til grunn at UNE kan behandle fem saker i stornemnd.

En ekstern gjennomgang av praksis når det gjelder å sette nemndmøte konkluderer med at UNE foretar en grundig saksbehandling, at valget tas alvorlig og at loven etterleves lojalt.

Strategier og utfordringer for 2010

Blant utfordringene for UNE i 2010 er tilpasning til ny utlendingslov og forskrift som etter planen skal tre i kraft 1. januar 2010. Videre har UNE i 2008 og 2009 hatt en stor økning i antall nye medarbeidere, noe som krever store ressurser til opplæring, organisering og effektivisering innenfor de kravene som settes til kvalitet i saksbehandlingen.

Det er viktig å behandle saker raskest mulig. Lang saksbehandlingstid er en belastning for den enkelte søker, og fører til betydelige merutgifter for staten. Lang saksbehandlingstid vanskeliggjør både integreringsarbeidet for dem som får oppholdstillatelse og returarbeidet for dem som får avslag på asylsøknaden. Kortere saksbehandlingstid må sikres gjennom en helhetlig strategi som omfatter kapasitet, organisering, regelverk og tek-

nologi. UNE er en del av EFFEKT-programmet som startet opp i 2007. Programmet videreføres i 2010, og er et viktig virkemiddel i Regjeringens satsing på å effektivisere utlendingsforvaltningen og bedre brukerservicen. Det skal etableres elektronisk saksflyt mellom UDI, politiet, utenriksstasjonene, UNE og IMDi, samt nettløsninger i kommunikasjonen med publikum og andre brukere, jf. nærmere omtale under delmål 3.1 under Resultat-område 7 Beskyttelse og innvandring.

UNE vies betydelig oppmerksomhet i media og omverdenen for øvrig. For å skape tillit til utlendingsforvaltningen skal UNE bidra til en faktaorientert offentlig debatt om norsk innvandrings- og asylopolitikk. Dette gjøres bl.a. ved en åpen praksis-database på Internett og offentlig tilgjengelige praksisnotater.

19. juni 2009 oppnevnte Regjeringen et uavhengig utvalg som skal vurdere organiseringen av klagesaksbehandlingen på utlendingsfeltet. Utvalget skal vurdere hvordan dette bør organiseres for best å ivareta følgende sentrale hensyn: Behovet for politisk styring, rettssikkerhet, effektivitet og legitimitet. Arbeidet skal sluttføres innen 1. desember 2010.

Budsjettforslag for 2010

Post 01 Driftsutgifter

Bevilgningen på posten skal dekke utgifter til drift av UNE, herunder saksbehandlingsutgifter, men ikke utgiftene til selve saksbehandlingen i nemndmøte.

UNE hadde ifølge Statens sentrale tjenestemannsregister en bemanning pr. 1. mars 2009 tilsvarende 230 årsverk.

Kap. 3691 Utlendingsnemnda

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2008	Saldert budsjett 2009	Forslag 2010
01	Tilfeldige inntekter	141		
16	Refusjon fødselspenger	2 515		
17	Refusjon lærlinger	32		
18	Refusjon sykepenger	1 165		
	Sum kap. 3691	3 853		

Bevilgningen under kap. 691 Utlendingsnemnda, post 01 kan overskrides med tilsvarende beløp som inntektene på post 01-18.

Budsjettet er basert på at UNE skal behandle ca. 12 250 asylsaker og ca. 7 000 andre saker i 2010. Det legges til grunn at UNE skal behandle omtrent det samme antall saker som kommer inn.

I 2008 var omgjøringsprosenten ca. 12 pst. av alle saker. Tilsvarende tall for første halvår 2009 var ca. 7,5 pst. Hovedårsaken til det høye tallet i 2008 er at man da fremdeles behandlet mange av sakene som hadde ligget i bero i påvente av forskriftsendringen om vektlegging av barns tilknytning.

Bevilgningen på kap. 691 Utlendingsnemnda, post 01 kan overskrides med tilsvarende beløp som inntektene på post 01-18.

Budsjettforslag for 2010

Det foreslås en bevilgning på kap. 691, post 01 på 229,6 mill. kroner i 2010.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, nemndbehandling

Bevilgningen på posten skal dekke utgifter knyttet til behandling av saker i nemndmøter, og er særlig avhengig av antallet asylsøkere og hvor stor andel av sakene som blir behandlet i nemndmøte. Posten omfatter bl.a. godtgjørelse til nemndmedlemmer og tolker, reise og opphold for nemndmedlemmer, søkere, tolker og advokater, samt saksomkostningene til klager iht. forvaltningsloven § 36.

Budsjettforslag for 2010

Det foreslås en bevilgning på kap. 691, post 21 på 16,5 mill. kroner i 2010.

Del III
Omtale av særlige tema

7 Handlingsplan mot fattigdom. Rapport og status

Regjeringen la sammen med statsbudsjettet for 2007 fram en handlingsplan mot fattigdom. Handlingsplan mot fattigdom utgjør en helhetlig og tverrsektoriell innsats mot fattigdom. Handlingsplanen omfatter tiltak under flere sektordepartementers budsjettområder. Foruten tiltak på Arbeids- og inkluderingsdepartementets budsjettområde er det iverksatt tiltak under Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet, Kultur- og kirkedepartementet og Justis- og politidepartementet.

På bakgrunn av forslag i St.prp. nr. 1 Tillegg nr. 1 (2005-2006) og St.prp. nr. 66 (2005-2006) ble den særlige innsatsen mot fattigdom styrket med 533,8 mill. kroner i 2006. Handlingsplanen mot fattigdom er fulgt opp med tiltak og en styrking av innsatsen på 710 mill. kroner i statsbudsjettet for 2007, 391 mill. kroner i statsbudsjettet for 2008 og 1 277 mill. kroner i statsbudsjettet for 2009. Tiltak iverksatt tidligere år er videreført. De årlige bevilgningene til tiltak mot fattigdom er økt med i overkant av 2,93 mrd. kroner ut over det som lå i Bondevik II-Regjeringens budsjettforslag for 2006.

Regjeringens styrkede innsats mot fattigdom 2006-2009¹

	2006	2007	2008	2009 ²
Arbeid	42,9	259,9	464,4	980,1
Barn og unge	7,6	47,6	67,6	102,6
Levekår	483,3	935,8	1 102,4	1 828,7
Samlet styrking	533,8	1 243,3	1 634,4	2 911,4

¹ Tabellen viser satsingene akkumulert over de fire årene. Satsingene er summert i nominelle kroner, uten konsekvensjusteringer.

² Regjeringen foreslo i St.prp. nr. 1 (2008-2009) en styrking av innsatsen med om lag 1 249 mill. kroner. Stortinget plussset på 11 mill. kroner i forbindelse med budsjettbehandlingen. Summen for 2009 omfatter også enkelte tiltak som ble fremmet i St.prp. nr. 67 (2008-2009) med relevans for innsatsen mot fattigdom (108 mill. kroner). Summen er i tillegg redusert med 91 mill. kroner som ble trukket i kommunerammen i forbindelse med omlegging og utvidelse av bostøtten fra 1. juli 2009 for å få lik beregningsmåte for bostøtten som for 2010. Dette gir en samlet styrking av innsatsen i 2009 på om lag 1 368 mill. kroner.

Regjeringen viderefører og styrker den særlige satsingen på tiltak mot fattigdom i 2010. I del II av denne proposisjonen omtales Regjeringens forslag til satsing på tiltak mot fattigdom i 2010. Se omtale under resultatområde 2 Arbeid og velferd, delmål 6 Bedre levekårene for de vanskeligst stilte.

I det følgende gis en kortfattet statusrapportering på tiltak mot fattigdom som er iverksatt eller styrket i årene 2006-2009 knyttet til handlingsplan mot fattigdom. For en mer utførlig rapportering vises det til trykt vedlegg til St.prp. nr. 1 (2008-2009) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet: Handlingsplan mot fattigdom – status 2008 og styrket innsats. Det vises også til budsjettproposisjonene for de andre departementene.

Den særlige innsatsen mot fattigdom er knyttet til handlingsplanens tre delmål:

- Alle skal gis muligheter til å komme i arbeid.
- Alle barn og unge skal kunne delta og utvikle seg.
- Bedre levekårene for de vanskeligst stilte.

Delmål: Alle skal gis muligheter til å komme i arbeid.

Kvalifiseringsprogram for utsatte grupper

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Et nytt kvalifiseringsprogram med tilhørende kvalifiseringsstønad ble innført fra 1. november 2007. Kvalifiseringsprogrammet fases inn i takt med etableringen av NAV-kontor, og kommunene kompenseres for merutgiftene knyttet til ordningen. Ved utgangen av 2008 var kvalifiseringsprogrammet tilgjengelig i 274 kommuner. I løpet av 2008 ble det mottatt nærmere 5 300 søknader om deltakelse og

truffet i overkant av 4 400 vedtak om innvilgelse av program. Antall deltakere ved utgangen av året var 4 133. Kvalifiseringsprogrammet var ved utgangen av august 2009 tilgjengelig i 362 kommuner. Ved samme tidspunkt var det siden 1. januar 2008 registrert i overkant av 9 500 søknader om deltakelse og truffet i overkant av 7 400 vedtak om innvilgelse av program. Antall deltakere ved utgangen av august var 5 686. Kommunene kompenseres for merkostnader knyttet til kvalifiseringsprogrammet og kvalifiseringsstønad. Det vises til nærmere omtale under kap. 621, post 62 i denne proposisjonen.

Statlige arbeidsmarkedstiltak inngår som sentrale elementer i kvalifiseringsprogrammet. Arbeids- og velferdsetaten har et bredt spekter av tiltak som omfatter bl.a. oppfølging, kvalifisering og arbeidstrening. Det er i 2009 bevilget midler til en styrking av Arbeids- og velferdsetatens innsats overfor deltakere på kvalifiseringsprogram, noe som gir rom for flere tiltaksplasser med tilhørende personellressurser. Bevilgningen videreføres i 2010.

Landsomfattende arbeidsmarkedssatsing for å motvirke fattigdom

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Det ble i 2003 igangsatt en satsing på målrettede arbeidsmarkedstiltak for utvalgte målgrupper i 31 kommuner. Satsingen har senere blitt utvidet både med flere kommuner og flere tiltaksplasser, og satsingen ble i løpet av 2006 gjort landsomfattende. Målgruppen er langtidsmottakere av sosialhjelp, ungdom mellom 20-24 år og enslige forsørgere som har sosialhjelp som hovedinntekt, innvandrere med behov for bistand for å komme i arbeid, og personer som mottar legemiddelasistert rehabilitering. Fra og med 2. halvår 2007 ble også innsatte i fengsel inkludert. Det er i 2009 avsatt i gjennomsnitt 5 530 plasser i arbeidsmarkedstiltak til de aktuelle målgruppene samt til deltakere i kvalifiseringsprogram. Dette inkluderer 145 tiltaksplasser til personer som mottar legemiddelasistert rehabilitering (LAR-plasser). Ved utgangen av april var det registrert i overkant av 6 736 personer i satsingen, hvorav nærmere 2 894 personer på arbeidsmarkedstiltak. I tillegg deltok 1 920 personer i kvalifiseringsprogram for utsatte grupper. Ved utgangen av april var det også registrert 400 personer i LAR-satsingen, hvorav 199 personer deltok på arbeidsmarkedstiltak. Den landsomfattende arbeidsmarkedssatsingen videreføres i 2010.

Styrking av opplæringen innenfor kriminalomsorgen

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet

For innsatte er det et stort behov for å styrke realkompetansen for bedre å kunne mestre livet etter soning. Bevilgningene til opplæring i kriminalomsorgen er på denne bakgrunn styrket som et ledd i innsatsen mot fattigdom. Antallet fengselsplasser er de siste årene økt og bevilgningene til opplæring i kriminalomsorgen er styrket tilsvarende. Det gis opplæringstilbud ved alle landets fengsler. Bevilgningen videreføres og foreslås økt i 2010 som en konsekvens av etablering av nye Halden fengsel. Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2009-2010) for Kunnskapsdepartementet.

Styrking og utvidelse av program for basiskompetanse, arbeidslivet

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet

Program for basiskompetanse i arbeidslivet skal medvirke til å styrke grunnleggende lese-, skrive-, regne- og IKT-ferdigheter blant voksne arbeidstakere og arbeidssøkende slik at færre faller ut av arbeidslivet og flere kan ta del i opplæring og utdanning. Gjennom programmet kan bedrifter og offentlige virksomheter søke om tilskudd til opplæring i lesing, skriving, regning og IKT for sine ansatte. Opplæringen skal så langt det lar seg gjøre være knyttet til den enkeltes arbeidsplass og arbeidsoppgaver. Programmet blir forvaltet av VOX. Programmet er styrket som et ledd i innsatsen mot fattigdom. I programperioden 2006-2009 er det gitt tilskudd til i alt 337 prosjekter og rundt 5 700 arbeidstakere har startet opplæring gjennom programmet. Bevilgningen videreføres i 2010. Det vises til nærmere omtale i Prop. 1 S (2009-2010) for Kunnskapsdepartementet.

Lovendring om voksnes rett til utdanning

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet

Stortinget vedtok våren 2008 å utvide retten til videregående opplæring for voksne, jf. Ot.prp. nr. 40 (2007-2008). Bakgrunnen for dette var at en økende gruppe voksne falt utenfor voksenretten, da denne bare gjaldt voksne født før 1978 og som ikke har fullført videregående opplæring. Gjennom lovendringen har alle voksne over 25 år rett til opplæring.

Delmål: Alle barn og unge skal kunne delta og utvikle seg.

Økt barnetillegg i attførings- og rehabiliteringsytelsene

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Barnetillegget for mottakere av attføringspenger og rehabiliteringspenger ble økt med 10 kroner pr. barn pr. dag, fra 17 kroner til 27 kroner, fra 1. januar 2006. Barnetillegget for tidsbegrenset uførestønad ble gjort behovsprøvd fra 1. juni 2006.

Kompetanse- og utviklingstiltak for å forebygge og redusere barnefattigdom

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Det er siden 2004 gitt tilskudd til kompetanse- og utviklingstiltak for å forebygge og redusere fattigdom blant barn og unge som er i kontakt med barnevernet. En tilsvarende satsing ble igangsatt blant barn og barnefamilier som er i kontakt med sosialtjenesten. Bevilgningen ble styrket i 2007 og 2008. 29 kommuner har deltatt i satsingen knyttet til barnevernet. I 2008 fikk 41 kommuner tilskudd til kompetanse- og utviklingstiltak i sosialtjenesten, og det anslås at tiltakene omfattet om lag 5 000 barn og unge. Det er som et ledd i utviklingsarbeidet «Utsatte unge 17-23 år i overgangsfaser» gitt tilskudd til åtte kommuner. Fafo og NOVA evaluerer tiltakene i kommunene, og NOVA evaluerer utviklingsarbeidet «Utsatte unge 17- 23 år i overgangsfaser». Sluttevaluering vil foreligge høsten 2009. Tilskuddene videreføres i 2010. Det vises til nærmere omtale i Prop. 1 S (2009-2010) for Barne- og likestillingsdepartementet og under kap. 621, post 63 i denne proposisjonen.

Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet

Den særskilte satsingen rettet mot barn, unge og familier som er berørt av fattigdomsproblemer gjennom tilskuddsordningen barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn er styrket. Det gis tilskudd til tre områder: ferie- og fritidsaktiviteter rettet mot barn, unge og familier berørt av fattigdomsproblemer, tiltak som bidrar til arbeidsmarkedstilknytning for unge med liten eller mangelfull utdanning og tilskudd til mer langsiktige og samordnede tiltak som motvirker marginalisering av barn og unge berørt av fattigdomsproblemer. I 2009 er det gitt tilskudd til 167 tiltak i 22 bykommuner. Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2009-2010) for Barne- og likestillingsdepartementet.

Tiltak for ungdom i risikosoner

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Det er iverksatt utviklingsarbeid i åtte kommuner/bydeler med sikte på å motvirke marginalisering og utestenging fra utdanning og arbeidsliv blant risikoutsatte ungdommer i alderen 15-25 år (Unge utenfor). Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2009-2010) for Barne- og likestillingsdepartementet. Det er igangsatt prosjekter for å utvikle arbeidsmåter og metoder overfor ungdom i alderen 14-25 år som står i fare for å utvikle rusmiddel- og atferdsproblemer med særlig fokus på overgangen fra barnevern til voksenliv. Tiltakene videreføres i 2010. Se nærmere omtale under kap. 621, post 63 i denne proposisjonen og Prop. 1 S (2009-2010) for Barne- og likestillingsdepartementet.

Tiltak for barn med psykisk syke og/eller rusmiddelavhengige foreldre

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet

Det er iverksatt tiltak for barn med psykisk syke og/eller rusmiddelavhengige foreldre. Tiltakene har som formål å gi tidligere hjelp til barna, styrke veiledning og kompetanseheving i tjenestene, gi langsiktig oppfølging av barna, øke forskningsaktiviteten, spre erfaringer og stimulere frivillige organisasjoner til tiltak. Tiltakene videreføres i 2010. Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2009-2010) for Helse- og omsorgsdepartementet.

Tettere oppfølging av elever med svake resultater på første trinn i videregående opplæring

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet

I revidert nasjonalbudsjett for 2009 ble det bevilget midler til tettere oppfølging av elever i videregående med svake resultater fra kartleggingsprøver som gjennomføres på 1. trinn. Midlene benyttes primært til langsiktige kvalitetsutviklingstiltak i videregående opplæring for å bedre elevenes muligheter på arbeidsmarkedet. I tillegg er det satt av ressurser til å utvikle og prøve ut opplegg for en mer praktisk opplæring på ungdomstrinnet.

Bedre levekårene for de vanskeligst stilte.

Økning av satsnivået i de statlige veiledende retningslinjene for utmåling av stønad til livsopphold

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Satsene i de statlige veiledende retningslinjene for stønad til livsopphold ble økt med 5 pst. ut over ordinær prisstigning fra 1. januar 2007. De veiledende

de retningslinjene ble økt med ytterligere 5 pst. ut over ordinær prisstigning fra 1. januar 2009.

Styrking av bostøtten

Ansvarlig: Kommunal- og regionaldepartementet

Boutgiftstaket i bostøtteordningen ble hevet med 10 000 kroner i 2006 for bostøttemottakerne i de åtte største byene i landet. Boutgiftstaket ble hevet på nytt i forbindelse med innføringen av ny bostøtteordning 1. juli 2009. I 2007 ble det innført månedlige vedtak i bostøtten. Bostøtten ble styrket i 2008 for å inkludere deltakere i kvalifiseringsprogrammet i personkretsen. Fra 1. juli 2009 er det foretatt en omfattende omlegging av bostøtteregelverket. Person- og finansieringskrav er opphevet og boligkravene modernisert. Det er innført likebehandling av alle med lav inntekt uavhengig av om denne inntekten er en trygdeytelse eller for eksempel lønnsinntekt. Inntektsgrensene er hevet slik at spesielt barnefamilier kommer bedre ut. Kravene til formue er innskjerpet noe slik at ordningen blir mer målrettet mot de husstandene som trenger økonomisk støtte mest. Omleggingen vil åpne for anslagsvis 40-50 000 nye mottakere av bostøtte. I revidert nasjonalbudsjett for 2009 ble det lagt inn økte bevilgninger til bostøtte knyttet til overgangsordning for kompensasjon for avkorting av bostøtten som ville ha inntruffet som følge av trygdeoppjøret i 2008 og som følge av nytt regelverk for bostøtten. Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2009-2010) for Kommunal- og regionaldepartementet.

Varig bolig fremfor bruk av hospits og andre midlertidige botilbud

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Det ble i løpet av 2007 igangsatt et forsøksprosjekt i de fire storbyene Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger, samt i fem andre kommuner med utfordringer knyttet til bruk av midlertidig botilbud. Formålet med tiltaket er å utvikle metoder og tiltak for oppfølging av personer som oppholder seg i midlertidig botilbud slik at disse kan få tilbud om varig bolig. Kommunene som deltar i forsøket har ulike utfordringer og utgangspunkt for arbeidet. Alle har prøvd ut ulike systemer for kartlegging av behov, samarbeidsformer og metoder for brukermedvirkning. Noen har også funnet fram til effektive metoder for framskaffelse av boliger på det private utleiemarkedet. Det skal utarbeides en håndbok som kan brukes i andre kommuner som har personer som bor i midlertidig botilbud. Det vises til nærmere omtale under kap. 621, post 63 i denne proposisjonen.

Tiltak overfor rusmiddelavhengige

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet

Tiltak for rusmiddelavhengige er styrket som et ledd i innsatsen mot fattigdom. I 2006 ble det bevilget midler til styrking av legemiddelassistert rehabilitering (LAR), av tannhelsen for rusmiddelavhengige og til helsetjenesten i fengsler. I 2008 ble kapasiteten i LAR styrket ytterligere, og det kommunale arbeidet, spesialisthelsetjenesten, avrusnings- og akuttkapasiteten og fylkesmennenes arbeid for rusmiddelavhengige ble styrket som et ledd i dette. I 2009 er det som en del av Opptrappingsplanen på rusfeltet bevilget midler til en styrking av tilskuddene til utvikling av kommunale tjenester, styrking av Gatehospitalet i Oslo, økt kapasitet innen LAR, styrking av tverrfaglig spesialisert behandling i spesialisthelsetjenesten og finansiering av etablering av nye rusmestringsenheter i fengsler. Med en styrking av LAR og øvrig tverrfaglig spesialisert behandling i perioden har et betydelig større antall rusmiddelavhengige fått tilbud om behandling og om lag 1 500 nye pasienter er blitt inkludert i LAR. Det kommunale rusmiddelarbeidet er gjennom perioden blitt styrket. Tilskudd til stiftelsen Kirkens Bymisjon Oslo ble med bakgrunn i situasjonen for de mest hjelpetrequende rusmiddelavhengige økt i 2009. Bevilgningen til tiltak overfor rusmiddelavhengige videreføres og styrkes i 2010. Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2009-2010) for Helse- og omsorgsdepartementet.

Reduksjon i gebyrer for tvangsforretninger

Ansvarlig: Justis- og politidepartementet

Statens gebyrer for ulike tvangsforretninger ble redusert i 2007. Inntektene fra slike gebyrer ble satt ned med til sammen 230 mill. kroner i forhold til nivået i 2006.

Styrking av lavterskeltilbudet for rettshjelpssøkende

Ansvarlig: Justis- og politidepartementet

Tilskudd til rettshjelpsvirksomhet som retter seg spesielt mot vanskeligstilte grupper med særlig rettshjelpsbehov er styrket i 2007 og 2008. I 2008 og 2009 ble samtlige krise- og Dixisentre oppfordret til å bli med på ordningen om gratis rettshjelp ved sentrene. Ordningen ble også utvidet til flere kommuner, samt til flere Gatejuristprosjekter som retter seg mot rusavhengige. Støtten til bl.a. studentiltakene, Rettshjelpskontoret Indre Finnmark, OMOD og NOAS ble dessuten videreført fra foregående år. Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2009-2010) for Justis- og politidepartementet.

Bevilgningene til lavterskeltilbud og rettssikkerhetstiltak er styrket. Dette har bl.a. medført en økning i tilskuddene til studentrettshjelpstiltakene, i tilskudd til advokatvakt ved krisesentre/Dixisentre, og i tilskudd til gratis juridisk bistand ved offentlige servicekontorer i flere kommuner. Tilskuddet til gatejuristprosjekter er også økt. Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2009-2010) for Justis- og politidepartementet.

Regulering av inntekts- og formuesgrensene for fri rettshjelp

Ansvarlig: Justis- og politidepartementet

Fra 1. januar 2009 ble inntektsgrensene for fri rettshjelp hevet fra 230 000 kroner til 246 000 kroner for enslige og fra 345 000 kroner til 369 000 kroner for ektefeller og andre som lever sammen med felles økonomi. Dette gjør at flere omfattes av rettshjelpsordningen. Se nærmere omtale i Prop. 1 S (2009-2010) for Justis- og politidepartementet.

Frivillig arbeid

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Kultur- og kirke departementet

Bevilgningene til frivillig arbeid er økt som et ledd i å styrke og videreutvikle dialogen og samarbeidet

med frivillige organisasjoner som arbeider mot fattigdom og sosial eksklusjon. Det ble i 2008 etablert et kontaktutvalg mellom regjeringen og representanter for sosialt og økonomisk vanskeligstilte og et samarbeidsforum for organisasjonene som deltar i kontaktutvalget. Det er etablert fire nye Batterier utenfor Oslo, i Bergen, Trondheim, Bodø og Kristiansand. Det er opprettet en tilskuddsordning for tilskudd til drift av organisasjoner og prosjekter/aktiviteter. Tilskudd til aktivisering og arbeidstrening i regi av frivillige organisasjoner er styrket. Det vises til nærmere omtale under kap. 621, post 70 i denne proposisjonen.

Det er bevilget midler til økt kultur- og organisasjonsdeltakelse blant grupper som faller utenfor det frivillige organisasjonslivet. Tilskuddet til frivillighetssentraler er styrket. I 2008 ble det etablert 18 nye sentraler og i 2009 er det bevilget midler til etablering av 25 nye sentraler. Se omtale i Prop. 1 S (2009-2010) for Kultur- og kirke departementet.

Det vises til trykt vedlegg til St.prp. nr. 1 (2008-2009) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet: Handlingsplan mot fattigdom – status 2008 og styrket innsats 2009 for en nærmere omtale av tiltakene og av den samlede innsatsen mot fattigdom.

8 Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen og Mål for inkludering

Forord

Dette er det fjerde året Regjeringen legger frem Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen. Arbeid for integrering og inkludering må være helhetlig og må skje på mange ulike felt og områder på samme tid. Gjennom handlingsplanen er det igangsatt 41 tiltak, og de aller fleste av tiltakene i handlingsplanen er nå en del av myndighetenes ordinære virksomhet.

Syv departementer har tiltak i handlingsplanen, på fire innsatsområder: Arbeid og bosetting, Oppvekst, utdanning og språk, Likestilling og Delta-kelse. Tiltakene er av ulik karakter. Noen har begrenset målgruppe, som Ny sjanse eller lavterskeltilbud for bedre helse i Groruddalen og Søndre Nordstrand i Oslo. Rapportering viser at tiltakene har stor direkte innvirkning på de som deltar i tiltakene. Andre tiltak i handlingsplanen omfatter større målgrupper. Dette gjelder f.eks. økt integreringstilskudd og innføring av grunntilskudd i norskopplæringen, som gir kommuner bedre økonomiske rammevilkår, samt tiltak for kvalitetsheving i norskopplæringen.

Regjeringen har i sin periode lagt frem flere handlingsplaner på ulike områder, og som sammen trekker mot det felles målet om et inkluderende samfunn hvor alle har like muligheter til å bidra og å delta. Handlingsplan mot fattigdom, Handlingsplan mot tvangsekteskap, Handlingsplan mot kjønnslemlestelse og Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering er planer med tiltak som virker sammen med Handlingsplan for integrering og inkludering. Flere av tiltakene som først ble presentert i denne handlingsplanen har i løpet av perioden blitt videreutviklet og inngår i de andre handlingsplanene. Regjeringen har nylig også lagt fram en felles strategi for generell forebygging og en handlingsplan for forebygging av kriminalitet. Det er videre under utarbeidelse en handlingsplan for forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme.

Også i 2010 viderefører og styrker Regjeringen Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen. De igangsatte tiltakene videreføres. Økningen i antall asylsøkere og antall

innvilgete oppholdstillatelser gir utfordringer for bosettingen av flyktninger. For å møte utfordringene knyttet til et økt bosettingsbehov foreslår Regjeringen å styrke arbeidet med bosetting gjennom å videreføre styrkingen av integreringstilskuddet til kommunene fra revidert nasjonalbudsjett 2009 og å styrke Integrerings- og mangfoldsdirektoratets (IMDi) bosettingsarbeid. I tillegg foreslås en omlegging av tilskuddsordningen for opplæring i norsk og samfunnskunnskap for å bedre rammebetingelsene for kommunene.

Integrering og inkludering er et langsiktig arbeid. For å vite om vi er på rett vei er det viktig å følge med på utviklingen. Derfor viderefører også Regjeringen rapportering på 17 konkrete mål for inkludering. Målene skal også gi et grunnlag for å se om politikken og virkemidlene fungerer etter hensikten. Hvert mål følges av én eller flere indikatorer som angir graden av måloppnåelse. De ansvarlige departementene rapporterer, i tråd med prinsippet om sektoransvar, årlig på måloppnåelsen i statsbudsjettet i sine egne budsjettproposisjoner og det er det femte året på rad at det rapporteres på målene.

Rapporteringen på Mål for inkludering gir oss et bilde av utviklingen. Imidlertid er det viktig å være oppmerksom på at rapporteringen på målene ikke gir et fullstendig bilde av virkeligheten, og det kan være flere årsaker til at situasjonen endrer seg i positiv eller negativ retning. Endringene i sammensetningen av innvandrerbefolkningen, f.eks. hvor mange som kommer som arbeidsinnvandrere og hvor mange som er flyktninger, kan være sentrale faktorer som forklarer endringer i måloppnåelse. Det samme gjelder andelen med kort eller lang botid i landet. EU-landene har også startet et arbeid for å utvikle felles indikatorer for integrering, og Norge vil bidra med sine erfaringer i dette arbeidet.

I løpet av planperiodene har kommunenes integreringsarbeid blitt styrket gjennom økninger i integreringstilskuddet og til opplæringen i norsk og samfunnskunnskap. Regjeringens innsats for integrering og inkludering har vist resultater. Flere går opp til og består norskprøver. Over halvparten

av de som har gått ut av introduksjonsprogram er kommet over i arbeid eller utdanning.

Regjeringen har gjennom flere tiltak i handlingsplanen lagt til rette for at nyankomne innvandrere raskt skal komme ut i arbeidslivet. Det er også viktig at arbeidslivet er åpent for innvandrere og deres barn. Regjeringen har igangsatt flere tiltak rettet mot arbeidsgivere med mål å øke rekrutteringen. Samtidig ser vi at innvandrere fremdeles er overrepresenterte blant dem som står utenfor arbeidslivet. Det er en mye større andel av de som jobber deltid som har innvandrerbakgrunn enn deres andel av befolkningen skulle tilsi.

Alle barn og unge skal ha samme rettigheter og muligheter til utvikling og selvstendighet, uav-

hengig av foreldrenes bakgrunn og livssituasjon. Gode norskkunnskaper og sosiale ferdigheter er viktig for å få godt utbytte av skolegangen, og barnehagen danner en viktig arena for å utvikle disse ferdighetene. Regjeringens satsing på barnehage, bl.a. forsøket med gratis kjernetid for fire- og femåringer, har gitt resultater. Andelen minoritetsspråklige barn som går i barnehage har økt kraftig.

Arbeidet for integrering og inkludering gir resultater, men det er behov for fortsatt innsats. Derfor viderefører og styrker Regjeringen handlingsplanen og viderefører rapporteringen på mål for inkludering i 2010.

8.1 Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen

Iverksatte tiltak gjennom Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen 2007 – 2010

Tiltak	Ans. Dep.	Status
1 Tiltak for å øke bosettingen (tidligere økt integreringstilskudd)	AID	Iverksatt 2007, styrket 2008, 2009 og 2010
2 Innføring av grunntilskudd til opplæring i norsk- og samfunnskunnskap	AID	Iverksatt 2008
3 Tilskudd til opplæring i norsk og samfunnskunnskap – utbetaling av per capitatilskudd over 3 år	AID	Iverksettes 2010
4 Kvalitetsheving av opplæring i norsk- og samfunnskunnskap	AID	Iverksatt 2008
5 Videreutvikling og styrking av Nasjonalt introduksjonsregister	AID	Iverksatt 2008
6 Etablere utdanningstilbud i introduksjonsordningen	AID	Iverksatt 2008
7 Arbeidsrettet innsats overfor innvandrere	AID	Iverksatt 2007
8 Program for basiskompetanse i arbeidslivet <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot fattigdom</i>	KD	Iverksatt 2007
9 Videreføring av Ny sjanse	AID	Iverksatt 2007
10 Etablerervirksomhet for innvandrere	AID	Iverksatt 2007
11 Forsøk med kvotering	FAD/AID	Iverksatt 2008
12 Aktiv rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn	AID	Iverksatt 2007
13 Samarbeid med partene i arbeidslivet – Mangfoldsløft	AID	Iverksatt 2008
14 Norskopplæring for asylsøkere	AID	Iverksatt 2007
15 Forsøk med språkkartlegging av fireåringer	AID	Videreført 2007, avsluttes 2009
16 Språkløftet	KD	Iverksatt 2007, styrket 2008
17 Gratis kjernetid i barnehage	AID	Styrket 2007, styrket 2008
18 Flere ressurser til skoler med mer enn 25 pst. minoritetsspråklige elever	KD	Iverksatt 2007, styrket 2008

	Tiltak	Ansv. Dep.	Status
19	Nye læreplaner for opplæring i norsk og i morsmål for språklige minoriteter	KD	Iverksatt 2007
20	Nattergalen – møte mellom studenter og barn	BLD	Iverksatt 2007
21	Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot fattigdom</i>	BLD	Iverksatt 2007, styrket 2009
22	Kompetanseteam mot tvangsekteskap – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap (2008 -2011)</i>	AID	Iverksatt 2007
23	Tiltak mot tvangsekteskap: informasjon, holdningsskapende arbeid og kunnskapsutvikling – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap (2008 -2011)</i>	BLD	Iverksatt 2007
24	Minoritetsrådgivere – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap (2008 -2011)</i>	AID	Iverksatt 2008
25	Integreringsrådgivere – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap (2008 -2011)</i>	AID	Iverksatt 2008
26	Frivillige organisasjoners holdningsskapende arbeid mot tvangsekteskap – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap (2008 -2011)</i>	AID	Iverksatt 2008
27	Etablere ytterligere botilbud for unge over og under 18 år – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap (2008 -2011)</i>	BLD	Iverksatt 2008
28	Informasjon til nyankomne om kjønnslemlestelse og tvangsekteskap – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot tvangsekteskap (2008 -2011) og Regjeringens handlingsplan mot kjønnslemlestelse (2008-2011)</i>	BLD	Iverksatt 2007-2008
29	Tiltak mot kjønnslemlestelse: holdningsendring og kunnskaps-utvikling – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot kjønnslemlestelse (2008 -2011)</i>	BLD	Iverksatt 2007
30	Frivillige organisasjoner og frivillig arbeid som bidrar til deltakelse og inkludering	AID	Iverksatt 2007
31	Informasjon og veiledningstiltak rettet mot innvandrere	AID	Iverksatt 2008
32	Kartlegging av diskriminering i statlig sektor	BLD	Iverksatt 2007
33	Ny handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering	BLD	Iverksatt 2009
34	Bevisstgjøring mot rasisme og diskriminering	BLD	Iverksatt 2007
35	Innsats mot diskriminering i politiet	JD	Iverksatt 2007
36	Undersøkelse om diskriminering i boligmarkedet	KRD	Iverksatt 2007
37	Månedlige vedtak om bostøtten – <i>Inngår i Regjeringens handlingsplan mot fattigdom</i>	KRD	Iverksatt 2007
38	Statsborgerskapsseremoni	AID	Iverksatt 2007
39	Videreutdanning for religiøse ledere	AID	Iverksatt 2007
40	Etablering av permanent tolkeutdanning	KD	Iverksatt 2007
41	Forebygging av livsstilsrelaterte sykdommer	HOD	Iverksatt 2007, styrket 2008

8.1.1 Tiltak

1. Tiltak for å øke bosettingen (tidligere økt integreringstilskudd)

Styrket med 5 mill. kroner.

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Flyktninger og deres familier skal bosettes raskt i en kommune slik at de raskest mulig kan bidra med sine ressurser i arbeids- og samfunnsliv. Økningen i antall asylsøkere de siste årene representerer en utfordring for bosettingsarbeidet. IMDi gjennomfører statens bosettingsarbeid, og må i 2010 bosette vesentlig flere enn de har gjort de senere årene for å møte bosettingsbehovet framover. Det foreslås derfor å videreføre styrkingen av IMDi fra revidert nasjonalbudsjett og å ytterligere styrke IMDis bosettingsarbeid med 5 mill. kroner i 2010.

Kommunene er hovedaktører i arbeidet med bosetting og integrering av flyktninger. Det er viktig at kommunene økonomisk er i stand til å imøtekomme bosettingsbehovet og gjennomføre kvalitativt gode introduksjonsprogram. Integreringstilskuddet skal dekke de gjennomsnittlige beregnede merutgiftene kommunene har ved bosetting og integrering av flyktninger i bosettingsåret og de påfølgende fire år. Tilskuddet skal, sammen med tilskuddet til opplæring i norsk og samfunnskunnskap, medvirke til at kommunene gjennomfører et planmessig og aktivt bosettings- og integreringsarbeid, slik at flyktningene snarest mulig får arbeid og blir i stand til å forsørge seg selv.

Det er viktig å styrke kommunenes økonomiske rammebetingelser for å legge til rette for økt bosetting. Regjeringen har de siste årene økt integreringstilskuddet flere ganger. I forbindelse med at handlingsplanen ble lagt frem i 2007 økte Regjeringen integreringstilskuddet med 47 mill. kroner. Midlene ble videreført i 2008 og i revidert nasjonalbudsjett for 2008 ble integreringstilskuddet ytterligere styrket med 50 mill. kroner. I 2009 var økningen på 125 mill. kroner. I revidert nasjonalbudsjett for 2009 ble det tilført ytterligere 29,4 mill. kroner.

For å øke bosettingen i kommunene forslår Regjeringen å videreføre styrkingen av integreringstilskuddet fra revidert nasjonalbudsjett 2009. Dette gir en sats på 574 300 kroner over fem år (for voksne).

Integreringstilskuddet er omtalt under kap. 651, post 60 og IMDi under kap. 650, post 01 i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

2. Innføring av grunntilskudd i opplæringen i norsk- og samfunnskunnskap for voksne innvandrere

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Gode ferdigheter i norsk er en viktig forutsetning for innvandreres deltakelse i arbeidslivet. Formålet med tilskuddet til opplæring i norsk og samfunnskunnskap er å bidra til gode resultater og god gjennomstrømming, noe som forutsetter god kvalitet i opplæringen. En forutsetning for god kvalitet i opplæringen er at kommunene har tilfredsstillende økonomiske rammevilkår. I statsbudsjettet for 2008 ble tilskuddet styrket med 95 mill. kroner. Styrkingen var ikke en varig omlegging av ordningen. Styrkingen ble brukt til å bedre de økonomiske rammevilkårene for kommuner med relativt få (4-150) personer i målgruppen. Disse kommunene fikk et grunntilskudd på 370 000 kroner. I tillegg kunne kommunene i 2008 søke om skjønntilskudd innenfor en total ramme på 12,15 mill. kroner.

I statsbudsjettet for 2009 ble det innført et grunntilskudd for alle kommuner med 150 eller færre i personkretsen for opplæring i norsk og samfunnskunnskap. Samtidig ble ordningen med skjønntilskudd avvirket. Gjennom denne endringen har tilskuddet til opplæring i norsk og samfunnskunnskap blitt mer forutsigbart for kommunene.

Grunntilskuddet utbetales i to satser, høy sats til de kommunene som har mellom 4 og 150 personer i personkretsen og lav sats til de som har mellom 1 og 3 personer i personkretsen. Høy sats utgjorde i 2009 om lag 390 000 kroner og lav sats utgjorde om lag 150 000 kroner. Det var i 2009 312 kommuner som mottok tilskudd etter høy sats og 80 kommuner som mottok tilskudd etter lav sats.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet under kap. 653, post 60.

3. Tilskudd til opplæring i norsk og samfunnskunnskap – utbetaling av per capitatilskudd over 3 år

24,9 mill. kroner

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Kommunene har plikt til å tilby opplæring i norsk og samfunnskunnskap i inntil fem år fra den enkelte har fått oppholds- eller arbeidstillatelse første gang. Hittil har per capitatilskuddet blitt utbetalt over fem år. Tilbakemelding fra kommunene viser at kommunene har den største delen av utgiftene til opplæring i løpet av de første tre årene i og

med at de fleste gjennomfører opplæringen i løpet av de første to-tre årene i Norge. Regjeringen foreslår derfor å legge om til utbetaling over tre år.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet under kap. 653, post 60.

4. Kvalitetsheving av opplæring i norsk og samfunnskunnskap

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Kvalitet på opplæringen i norsk og samfunnskunnskap er viktig for at deltakerne skal få godt utbytte av opplæringen. God kvalitet bidrar også til effektivitet og bedre gjennomstrømming. I statsbudsjettet for 2009 ble det satt av 5 mill. kroner til kvalitetsheving og kompetanseoppbygging for ledere og lærere i opplæringen i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere.

I løpet av 2008 ble det gjennomført etterutdanningskurs i hvert fylke. Ca. 2000 lærere og ledere deltok på etterutdanning over tre dager. I tillegg ble det gjennomført ledersamlinger og kurs for tospråklige lærere som underviser i samfunnskunnskap.

I 2009 gjennomføres det også etterutdanningskurs med deltakere fra alle fylker. Én av dagene avsettes til å presentere kursmateriellet til emnet «Vold i nære relasjoner» som også omfatter tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Temaene skal inngå både i 50 timer samfunnskunnskap og i norskopplæringen, og skal introduseres i alle klasser høsten 2009.

For å støtte kommunene i implementeringen av opplæring i samfunnskunnskap på et språk deltakeren forstår, har Vox på oppdrag fra AID utviklet en database over tospråklige lærere som kan undervise i samfunnskunnskap. Databasen inneholder også oversikt over kurs i samfunnskunnskap som kommunene kan kjøpe fra andre kommuner.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet under resultatområde 4, delmål 1.2 og under kap. 653, post 21.

5. Videreutvikling og styrking av Nasjonalt introduksjonsregister og forvaltning av norsktilskuddet

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Best mulig datakvalitet er viktig for å effektivisere forvaltningen av norsktilskuddet og gjøre Nasjonalt introduksjonsregister (NIR) til et godt rapporteringsverktøy. For å sikre god datakvalitet må NIR være brukervennlig og effektivt.

Regjeringen styrket Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) sitt driftsbudsjett med 5 mill. kroner i 2008 til b.la. videreutvikling av NIR, og det ble innført en ny og mer brukervennlig versjon av NIR i mars 2009. Gjennom innføring av et nytt supportsystem er brukerstøtten forbedret både for kommunene og IMDi. Det er også utviklet verktøy for å måle frekvensen og kvaliteten på ulike registreringer, og for å få kommunene til å foreta en mer fullstendig resultatrapportering.

For å oppnå best mulig datakvalitet er det i tillegg til videreutvikling av NIR fortsatt viktig å styrke kommunenes kompetanse i bruken av registeret. Opplæring og veiledning av kommunene vil bli fulgt opp i 2010.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet, kap. 650, post 01.

6. Etablere utdanningstilbud i introduksjonsordningen

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Gjennom introduksjonsordningen skal nyankomne flyktninger og deres familiemedlemmer rustes til deltakelse i yrkes- og samfunnsliv. Det er behov for tverrfaglig samarbeid for å få til et godt introduksjonsprogram. Programrådgiverne i kommunene skal følge opp og være en koordinerende instans for den enkelte deltaker i dette tverrfaglige samarbeidet. Regjeringen satte av 2 mill. kroner til å utvikle et utdanningstilbud for programrådgivere i 2008.

Høgskolen i Østfold har utviklet et forslag til studieplan og en digital læringsplattform for et videreutdanningstilbud som er rettet mot rådgivere og veiledere som arbeider med introduksjons- og kvalifiseringsprogram og Ny sjanse. Tilbudet etableres høsten 2009.

Høgskolen i Buskerud tilbyr et undervisningsopplegg på 30 studiepoeng for programrådgiverne for studieåret 2009/2010.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet, resultat-område 4, delmål 1.3.

7. Arbeidsrettet innsats overfor innvandrere

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Regjeringen har som mål å få til høy overgang til arbeid blant de som står utenfor arbeidslivet. Innvandrere har gjennomgående lavere sysselsetting og høyere ledighet enn befolkningen i alt. Det er viktig at flest mulig innvandrere blir inkludert i arbeidslivet for å sikre økt velferd og motvirke fattigdom. For å få dette til har Regjeringen økt den

arbeidsrettede innsatsen overfor innvandrere. I 2007 ble det b.la. lagt inn om lag 165 mill. kroner til tiltaksplasser og tettere oppfølging i Arbeids- og velferdsetaten. Innsatsen skulle bidra til økt arbeidsretting av introduksjonsprogrammet, og styrke innsatsen overfor innvandrere med behov for særlig bistand for å komme i jobb. Den arbeidsrettede innsatsen overfor innvandrere har blitt videreført i 2008 og 2009, og legges til grunn for den videre innsatsen i 2010. Det er videre lagt vekt på tiltak som kan fange opp grupper av unge med innvandrerbakgrunn i storbyområder. Når det gjelder arbeidsmarkedspolitikken generelt er innvandrere en sentral målgruppe, og andelen innvandrere som deltar på arbeidsmarkedstiltak har økt gjennom de siste årene.

Arbeids- og velferdsetaten samarbeider med kommunene om gjennomføring av introduksjonsordning for nyankomne innvandrere. Per april 2009 var 451 personer registrert som deltakere på introduksjonsprogrammet (jf. tall fra Arbeids- og velferdsetaten). Av disse deltok 262 personer (58 pst.) på ordinære arbeidsrettede tiltak.

Som et ledd i arbeidet med å fange opp grupper av unge med innvandrerbakgrunn i storbyområder, etablerte Arbeids- og velferdsetaten i 2007 et prosjekt rettet mot ungdom i Bydel Grorud og Stovner i Oslo. Prosjektet har til hensikt å fange opp ungdom som faller ut av videregående skole. Gjennom utstrakt samarbeid mellom ulike aktører (b.la. oppfølgingstjenesten, og barnevernets ungdomsteam) samt bruk av individuelt tilpassede tiltak skal ungdommene få hjelp til å komme raskere tilbake til skolebenken eller ut i arbeidslivet. Per mai 2009 var det 16 deltakere, som alle var i tiltak. Prosjektet har vært spesielt opptatt av å nå personene i aldersgruppen 16-18 år, ettersom aldersgruppen 18-24 år i større grad allerede fanges opp i NAV-systemet. Erfaring viser at det kreves godt samarbeid mellom de ulike aktørene som har kontakt med ungdomsgruppen i bydelen for å få fyllt opp plassene i prosjektene. Prosjektet skal kvalitetssikre systemer som skal videreføres etter prosjektperioden, og sikre deltakerne nødvendig oppfølging etter avsluttet prosjektperiode. Prosjektet skal etter planen vare ut 2009. Det vil bli vurdert om prosjektet skal videreføres i 2010.

For videre informasjon om arbeidsmarkedspolitikken, se resultatområde 2 Arbeid og velferd, delmål 1 og 3 i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

8. Program for basiskompetanse i arbeidslivet

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet.

Tiltaket inngår som en del av Regjeringens Handlingsplan mot fattigdom.

Program for basiskompetanse i arbeidslivet (BKA) skal medvirke til å styrke grunnleggende lese-, skrive-, regne- og IKT-ferdigheter blant voksne arbeidstakere og arbeidssøkende slik at færre faller ut av arbeidslivet og flere kan ta del i opplæring og utdanning. Programmet retter seg mot alle voksne arbeidstakere og blir forvaltet av Vox. Voksne arbeidstakere med innvandrerbakgrunn inngår på lik linje med øvrige arbeidstakere med svake lese-, skrive-, regne- og IKT-ferdigheter i programmet.

I 2009 ble det bevilget 38,6 mill. kroner til BKA. I tilknytning til Regjeringens tiltakspakke ble det bevilget 20 mill. kroner ekstra for å fokusere spesielt på utsatte bransjer, arbeidsledige i samarbeid med Arbeids- og velferdsetaten og opplæring på andre arenaer, slik som gjennom studieforbund. I RNB 2009 ble det bevilget ytterligere 20 mill. kroner slik at flere søknader kan imøtekommes. I programperioden fra 2006 – 2009 er det foreløpig gitt tilskudd til i alt 337 prosjekter og rundt 5700 arbeidstakere har startet opplæring gjennom programmet.

Programmet videreføres i 2010 med til sammen 39,8 mill. kroner.

Tiltaket er nærmere omtalt i Prop. 1 S (2009–2010) for Kunnskapsdepartementet under kap. 257.

9. Videreføring av Ny sjanse

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Ny sjanse er forsøk med et lønnet kvalifiseringsprogram for innvandrere som etter flere år i Norge ikke har fast tilknytning til arbeidsmarkedet. Formålet er å prøve ut virkemidler og metoder fra introduksjonsprogrammet på en ny målgruppe. I 2009 ble det bevilget 38,5 mill. kroner til tiltaket, hvorav 15 mill. kroner var tilleggsbevilgning som en del av Regjeringens tiltakspakke. Midlene er forbeholdt de 12 kommunene i landet med størst innvandrerbefolkning samt kommuner som har etablert en samlokalisering av trygd-, arbeids- og sosialkontor (NAV-kontor). Det er IMDi som fordele midlene etter søknad og følger opp prosjektene. I 2009 ble det gjennomført 40 prosjekter i 28 kommuner og bydeler.

Rapporteringen fra 2008 viser at 43 pst. av deltakerne som gikk ut av Ny sjanse gikk over til arbeid eller utdanning. I perioden 2005-2007 gikk 46 pst. over i arbeid eller utdanning. Prosjektene

har en overvekt av kvinnelige deltakere (65 pst.). De som gikk til arbeid eller utdanning i løpet av 2008 hadde i gjennomsnitt vært i Ny sjanse i 16 måneder.

Kvalifiseringsprogrammet regulert i sosialtjenesteloven startet opp høsten 2007, og sammenfaller i stor grad med introduksjonsprogrammet og Ny sjanse når det gjelder rammer og metodisk tilnærming. Målgruppen for kvalifiseringsprogrammet omfatter personer som er aktuelle for Ny sjanse. Foreløpig har Ny sjanse-deltakere gått over i kvalifiseringsprogrammet der hvor det er aktuelt. IMDi har vektlagt overføring av gode grep fra Ny sjanse til Kvalifiseringsprogrammet.

I 2009 er Ny sjanse særlig rettet inn mot personer fra utvalgte landgrupper med særlig høy arbeidsledighet eller lav sysselsetting. Kvinner fra disse utvalgte landgruppene vil være hovedmålgruppe. Regjeringen vil videreføre forsøket i 2010.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet under kap.651, post 62

10. Etablerervirksomhet blant innvandrere

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Erfaring tyder på at innvandrere kan ha særlige utfordringer når de skal etablere egen bedrift, herunder vanskeligheter med å få lån og manglende kjennskap til norske rutiner og prosesser. Det finnes i dag få målrettede tilbud om etablererveiledning som tar hensyn til denne gruppens spesielle behov. Regjeringen støttet i 2007 forsøksvirksomhet med 2 mill. kroner for å få mer kunnskap om tilrettelegging for etableringsvirksomhet for innvandrere. IMDi har hatt ansvar for oppfølging av dette forsøket. Det ble i 2008 gitt støtte til Norsk senter for flerkulturell verdiskapning (NSVF) og Næringsssenteret i Vestfold (NIV). Begge tilbyr etablererkurs, veiledning og nettverksbygging.

Arbeidsforskningsinstituttet har evaluert forsøksvirksomheten. I 2008 ble det også bevilget FoU-midler til et pilotprosjekt ved Høgskolen i Buskerud med vekt på nettverk i bedriftsetablering blant innvandrere. Etter en helhetsvurdering av erfaringene fra forsøksvirksomheten vil IMDi høsten 2009 levere sine anbefalinger til tiltak til Arbeids- og inkluderingsdepartementet, og departementet vil, i samarbeid med andre instanser, vurdere behovet for en permanent ordning.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet under resultatområde 4, delmål 2.2

11. Forsøk med moderat kvotering av personer med innvandrerbakgrunn til statsforvaltningen

Ansvarlig: Fornyings- og administrasjonsdepartementet i samarbeid med Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Regjeringen arbeider bredt for å få flere personer med innvandrerbakgrunn i arbeid. I 2008 og 2009 gjennomføres det derfor et toårig forsøk med moderat kvotering av personer med innvandrerbakgrunn i 12 virksomheter i statsforvaltningen. Forsøket omfatter personer med bakgrunn fra Europa utenom EU/EFTA-land, Asia (inkludert Tyrkia), Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Oseania utenom Australia og New Zealand.

Det er viktig å ta i bruk den kompetanse personer med innvandrerbakgrunn representerer i statsforvaltningen. Et større mangfold blant de ansatte er nødvendig for å løse oppgavene i et samfunn som er mer sammensatt og variert enn tidligere. Det er også viktig for statens legitimitet at forvaltningen så langt som mulig gjenspeiler mangfoldet i befolkningen. En mangfoldig arbeidsstyrke forbygger rasisme og diskriminering.

Moderat kvotering innebærer i denne sammenheng at en ved like eller tilnærmet like kvalifikasjoner velger en kandidat med innvandrerbakgrunn fra områdene nevnt over.

Ledere og medlemmer av tilsettingsrådene har fått opplæring i kvotering og hvordan virksomhetene kan jobbe for å øke rekrutteringen. En midtveisevaluering av forsøket, utført av Institutt for samfunnsforskning, viser at muligheten til å kvotere i liten grad er brukt. 22 pst. av de som har foretatt ansettelser og tre av de 12 forsøksvirksomhetene har brukt muligheten til kvotering. Imidlertid er det i noen av virksomhetene skapt økt bevissthet knyttet til rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn. For å bedre måloppnåelsen, har Fornyings- og administrasjonsdepartementet bedt forsøksvirksomhetene om å sørge for bedre ledelsesmessig og organisatorisk forankring av forsøket.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Fornyings- og administrasjonsdepartementet, kap. 1500 og i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet, resultatområde 4, delmål 2.2.

12. Aktiv rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn til statsforvaltningen og helseforetakene

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Regjeringen mener det er viktig å ta i bruk den kompetanse personer med innvandrerbakgrunn representerer i statsforvaltningen.

Regjeringen har siden 2007 oppfordret alle virksomheter innenfor det statlige tariffområdet, og helseforetakene, ut fra tilstand og egne forutsetninger, å sette mål og utarbeide konkrete planer for rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn. I tillegg har lederne i de heleide statlige virksomhetene siden 2006 blitt innkalt til årlige møter med arbeids- og inkluderingsministeren, hvor de er blitt oppfordret til å rekruttere flere personer med innvandrerbakgrunn og å legge til rette for mangfold på alle nivåer i virksomhetene. Statistikk fra SSB viser at andelen ansatte med innvandrerbakgrunn i staten øker, jf. Mål for inkludering «Staten som arbeidsgiver».

Ved inngangen til 2009 var andelen innvandrere fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Øst-Europa utenom EU ansatt i det statlige tariffområdet 3,9 pst. sammenliknet med 3,5 pst. ett år tidligere. SSB-rapport 2009/8 «Innvandrere ansatt i staten» viser en jevn økning av andelen av alle innvandrere ansatt i statsforvaltningen fra 4,3 pst. i 2002 til 6,3 pst. i 2007, en økning på ca. 55 pst.

For å bidra til økt rekruttering av innvandrere i staten er det viktig å gjøre kunnskap om vellykket flerkulturell rekruttering og flerkulturelt arbeidsmiljø lett tilgjengelig. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet har derfor, sammen med partene i arbeidslivet, utviklet www.mangfoldsportalen.no, som er et verktøy i rekrutterings- og mangfoldsarbeid til bruk for arbeidsgivere og tillitsvalgte i private og offentlige virksomheter.

Etter at aktivitets- og rapporteringsplikten i diskrimineringslovens § 3a trådte i kraft den 1. januar 2009 blir tiltaket ivarettatt av den nye bestemmelsen.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S. (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet, resultat-område 4, delmål 2.2

13. Samarbeid med partene i arbeidslivet om økt rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn – Mangfoldsløft

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Regjeringen har iverksatt flere tiltak for å styrke koplingsarbeidet mellom arbeidsgivere med behov for arbeidskraft og aktuell arbeidskraft blant personer med innvandrerbakgrunn.

For å gjøre kunnskap om hvordan en bedrift kan få til vellykket flerkulturell rekruttering og et godt flerkulturelt arbeidsmiljø lett tilgjengelig, besluttet partene i arbeidslivet at det skulle etableres en nettportal om emnet. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet fikk ansvaret for å utarbeide portalen og er redaktør. Mangfoldsportalen ble tatt i bruk fra januar 2009 og har hatt økende antall besøkende.

For å sikre økt rekruttering av personer med innvandrerbakgrunn, er det etablert lokale samarbeidsprosjekter mellom aktuelle kommuner, Arbeids- og velferdsetaten, partene i arbeidslivet og andre aktører. Prosjektene gjennomføres i Fredrikstad, Skien og bydel Søndre Nordstrand i Oslo. Disse går over tre år og avsluttes 2011, og blir følgeevaluert av Rambøll Management. Arbeids- og velferdsetaten har hovedansvaret for gjennomføringen og samarbeider med kommunene, lokale aktører og partene i arbeidslivet. I alle prosjektene er deltakere kommet over i fast arbeid, på tiltak eller i annen virksomhet.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet under resultat-område 4, delmål 2.2 og under kap. 650, post 01.

14. Norskopplæring for asylsøkere i mottak

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Norskopplæring for asylsøkere i mottak ble iverksatt fra 1. september 2007 og omfatter asylsøkere i ordinære mottak som er over 16 år og som ikke har fått endelig avslag. Disse kan få inntil 250 timer norskopplæring. Formålet med opplæringen er at asylsøkere skal tilegne seg basisferdigheter i norsk slik at de kan kommunisere på dagligdags norsk i mottaket og i lokalmiljøet. Opplæringen skal også bidra til at oppholdet i asylmottaket får et positivt innhold, og den skal støtte opp om integreringen for dem som får oppholdstillatelse i Norge. I 2009 ble det avsatt om lag 120 mill. kroner til opplæringen. Ved årsskiftet til 2009 ble det innført en regelendring slik at asylsøkere som behandles etter Dublin-prosedyren, ikke omfattes av tilbudet.

Det er vertskommunene for asylmottakene som er ansvarlige for opplæringen.

Totalt gjaldt ordningen ca. 10 000 asylsøkere i 2008. Av disse hadde 60 pst. gjennomført eller deltatt i opplæring per august 2009. Det vil bli fortløpende vurdert hvordan en gjennom tilrettelegging og informasjon kan øke andelen asylsøkere som deltar i norskopplæring. Utlendingsdirektoratet vil følge opp at mottakene skal tilstrebe et godt samarbeid med bla. voksenopplæringen. Integrerings- og

mangfoldsdirektoratet vil følge opp gjennomføringen av ordningen i kommunene.

Tilbakemeldinger fra vertskommuner og asylmottak er at gjeninnføringen har skjedd på en positiv måte. Norskopplæringen har fungert godt for et økende antall asylsøkere som omfattes av tiltaket.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet, kap. 653, post 60.

15. Forsøk med språkkartlegging av fireåringer

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet

Å beherske norsk er en forutsetning for å lykkes i norsk skole. Regjeringen iverksatte i 2006 en forsøksordning med bruk av verktøyet *Språk 4* for å få en mer systematisk kartlegging av språk på helsestasjon for alle fireåringer. I 2009 ble det avsatt 10 mill. kroner til forsøket, som avsluttes i 2009 etter fire år. Målsettingen med tiltaket har vært å medvirke til at barn med svake norskkunnskaper og/eller forsinket språkutvikling kan fanges opp så tidlig som mulig, slik at de får bedre forutsetninger for å følge undervisningen på skolen. Språk 4 har bidratt til et tettere samarbeid mellom helsestasjon, barnehage og PP-tjenesten rundt barn som trenger ekstra språkopplæring. Midlene er også brukt til å veilede foreldrene om hvordan de kan skape gode utviklingsmuligheter for barnets språk.

Sluttevalueringen, gjennomført av Oxford Research AS, konkluderer med at verktøyet er velegnet for kartlegging av språkutvikling hos barn med norsk som morsmål. Det må arbeides videre med å legge til rette for å få gjennomført en like god kartlegging av barn med annet morsmål enn norsk. Evalueringen anbefaler at Språk 4 bør tas i bruk ved alle landets helsestasjoner.

I 2009 er det først og fremst satset på erfaringsspredning til kommuner utenfor forsøket. Tall pr. 1. halvår 2008 viser at 28 pst. av barna som deltok i forsøket med et annet morsmål enn norsk, fikk tilbud om oppfølging. De flerspråklige barnas oppfølgingsbehov gjelder først og fremst støtte til norsk språk.

Språk 4 som verktøy ved fireårskontrollene benyttes i mange flere kommuner enn de som er med i forsøksordningen. Blant de 258 kommunene som oppga at de hadde tiltak for språkkartlegging ved helsestasjoner var det 66 pst. som allerede benyttet Språk 4 per februar 2008.

I Helsedirektoratets nasjonale retningslinjer for undersøkelse av syn, hørsel og språk anbefales bruk av Språk 4 ved fireårskontrollen. Flere høg-

skoler har inkludert bruk av Språk 4 i utdanningen for helsesøstre.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet, resultat-område 4, delmål 2.3 og kap. 651, post 62.

16. Språkløftet: Oppfølging av barn på grunnlag av språkkartlegging på helsestasjonen

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet.

Språkløftet tar sikte på å legge til rette for god og allsidig språkutvikling hos barn i førskolealder. Prosjektet dreier seg om oppfølging av barn som på grunnlag av språkkartlegging på helsestasjon, trenger tilbud om nærmere utredning, diagnostisering og evt. tilrettelagt opplæring. Det ble bevilget 6 mill. kroner til Språkløftet i 2009, hvorav 2 mill. kroner ble øremerket til innsats i Groruddalen, og 1 mill. kroner ble nyttet til innsats i bydelen Søndre Nordstrand i Oslo. Tiltaket forelås videreført på samme nominelle nivå i 2010, og er planlagt å fortsette ut 2011.

Ni kommuner deltar i Språkløftet. I november 2007 fikk Rambøll Management Consulting i oppdrag å gjennomføre en evaluering av *Språkløftet* og *Utviklingsprosjekt i skoler med mer enn 25 prosent minoritetsspråklige elever*, jf. tiltak 18. Evalueringen har blitt gjennomført i perioden november 2007 til juni 2009. Det er langt på vei de samme kommuner som deltar i *Språkløftet* og *Utviklingsprosjektet*, og i flere av kommunene er de to prosjektene slått sammen. På bakgrunn av dette har evalueringen tatt for seg begge prosjektene samtidig.

I sluttrapporten for evalueringen er det fokus på kommunenes utvikling av språkstimulering og språkutvikling, samt på prosjektstyring og prosjektorganisering. Av hovedfunnene går det fram at ingen modeller foreløpig er etablert, men prosjektene har bidratt til økt bevissthet rundt betydningen av språkstimulering og kartlegging av barns språk og utvikling. Flere kommuner har fokusert på å danne samarbeidsrutiner og felles plattformer for språkopplæring og oppfølging. Sluttrapporteringen peker bla. på at det er ulike beskrivelser av oppdraget i ulike styringsdokument og oppdragsbrev, og at sterkere og klarere styring av prosjektene kan forventes å bidra til positiv framdrift de neste årene. I rapporten pekes det også på at modeller må videreutvikles, og skolene må forberedes på å motta og følge opp barna i prosjektet.

Tiltaket omtales i Prop. 1 S (2009–2010) for Kunnskapsdepartementet, kap. 226, post 21.

17. Gratis kjernetid i barnehage

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Forsøk med gratis kjernetid i barnehage for alle fire- og femåringer i områder med høy andel barn med innvandrerbakgrunn startet i Stovner bydel i Oslo i 2006 og er gradvis blitt utvidet. Siden medio 2007 har forsøket omfattet alle fire- og femåringer i de fire bydelene i Groruddalen og bydel Søndre Nordstrand i Oslo.

Formålet med ordningen er, gjennom økt deltakelse i barnehage, å forberede barna på skolestart. Forsøket skal også sikre en målrettet oppfølging av foresatte med innvandrerbakgrunn, slik at disse kan bidra til at barna kan følge ordinær undervisning på skolen. Tilbud om gratis kjernetid skal også ses i sammenheng med kommunens norskundervisning for foreldrene, og i særdeleshet mødre, gjennom egne motivasjons- og arbeidstiltak.

Midlene er brukt til å dekke inntil 20 timer gratis opphold i barnehage per uke per barn, til rekruttering av barn hvor foresatte ikke har søkt om barnehageplass, til systematisk språkstimulering i barnehagene, kompetanseheving av barnehagepersonalet og til foreldrerettede tiltak. Etter at gratis kjernetid ble innført, har antallet minoritetsspråklige barn i barnehage økt. Ved utgangen av 2008 gikk 93 pst. av alle fire- og femåringer i de bydelene som omfattes av forsøket i barnehage, en økning på ca. 4 prosentpoeng fra 2007. De ansattes kompetanse i å jobbe systematisk med det enkelte barns språkutvikling har økt. Foreldretilbudene har økt oppslutning, som igjen bidrar til å sette foreldrene bedre i stand til å følge opp barna sine. Effekten av tilbudet om gratis kjernetid er foreløpig ikke systematisk undersøkt, men skoler i bydelene som omfattes av tiltaket melder at det språklige nivået på barna som begynner på skolen er bedre enn tidligere.

I 2009 har Fafo på oppdrag fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet gjennomført en ekstern kartlegging av forsøket med gratis kjernetid i Oslo. Kartleggingen bekrefter rapportering fra Oslo kommune om at bydelene har bred innsats for rekruttering og at selvrekruttering er mer utbredt enn tidligere. Videre bekreftes det at foreldretilbudene har økt oppslutning.

Det ble også gitt 1,8 mill. kroner til Drammen kommune i 2008. Midlene er benyttet til 60 barnehageplasser for minoritetsspråklige barn med et gratis korttidstilbud 17 timer per uke, samt til tilbud om norskopplæring og fysisk aktivitet for mødre.

For 2008 og 2009 ble det årlig bevilget 50 mill. kroner til forsøk med gratis kjernetid. Gratis kjer-

netid i barnehage videreføres og Regjeringen foreslår å avsette ytterligere 10 mill. kroner til tiltaket i 2010.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet, resultat-område 4, delmål 2.3 og kap. 651, post 62.

18. Flere ressurser til skoler med mer enn 25 pst. minoritetsspråklige elever – Utviklingsprosjektet

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet.

Det er etablert tilskudd til utviklingsprosjekter ved skoler med mer enn 25 pst. minoritetsspråklige elever for å stimulere skolene til å håndtere utfordringer knyttet til dette. Målet er å bedre elevenes utbytte av opplæringen. I 2009 ble det bevilget 7 mill. kroner til Utviklingsprosjektet, inkludert styrking på 1 mill. kroner til tiltak i Søndre Nordstrand. 3 mill. kroner har gjennom prosjektperioden vært øremerket til tiltak i Groruddalen i Oslo, og det er tildelt 1 mill. kroner til tiltak i bydel Søndre Nordstrand i Oslo. Gjennom Utviklingsprosjektet har det blitt igangsatt forsøk med nye modeller for opplæringen og kompetanseutvikling med lærerne. Tiltaket må sees i sammenheng med Språkløftet, bl.a. fordi flere av kommunene har slått sammen tiltakene til ett prosjekt. Det er derfor foretatt en samlet evaluering av prosjektene, jf. tiltak 15. Det tas sikte på at utviklingsprosjektet videreføres til og med 2011, slik at perioden sammenfaller med Språkløftet.

Tiltaket videreføres på samme nivå i 2010 som i 2009.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009–2010) for Kunnskapsdepartementet, kap. 226, post 21.

19. Læreplaner i grunnleggende opplæring i norsk og i morsmål for språklige minoriteter

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet.

Læreplanene i grunnleggende norsk og morsmål for språklige minoriteter ble innført høsten 2007. Lærerplanene er nivåbaserte og aldersuavhengige og ment for elever som ikke har tilstrekkelige norskerfardigheter til å følge ordinær læreplan i norsk. Elevene skal få opplæring ut ifra sitt faglige nivå og gå over til ordinær læreplan i norsk når de har oppnådd tilstrekkelige ferdigheter. Skoleeier kan velge om elevene skal følge læreplanen i grunnleggende norsk for språklige minoriteter eller den ordinære læreplanen i norsk med tilpassninger.

Det er utviklet kartleggingsverktøy og veiledningsmateriell som vil gjøre det enklere å avgjøre når en elev skal gå over til ordinær læreplan. I tillegg er det holdt og vil fortsatt holdes etterutdan-

ningskurs for lærere som underviser etter den nye læreplanen.

Læreplanene blir følgevaluert fra 2008 til 2011. Første delrapport ble lagt fram i 2009. Hovedfunnene var bl.a. at ikke alle skoleledere var klar over at det var kommet nye læreplaner, planene ble brukt i langt større grad i grunnskolen enn i videregående opplæring, og 65 pst. av skoleeierne har satt i verk tiltak som kurs og nettverksgrupper m.v. for å implementere planene. I rapporten pekes det på at implementeringen går sakte, at regelverk og materiell bør tydeliggjøres, og at det bør settes inn økt kontroll på denne delen av skolens virksomhet. Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet vil følge opp evalueringen gjennom informasjon om læreplanen og støttemateriellet.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009–2010) for Kunnskapsdepartementet, kap. 226, post 21.

20. Nattergalen – møte mellom studenter og barn

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet

Som en del av Regjeringens satsing på et kultursensitivt barnevern, startet mentorordningen Nat-

tergalen opp ved åtte universiteter og høyskoler høsten 2008. Gjennom Nattergalen skal studenter ved barnevern- og sosialfagutdanningene få bedre kunnskap om barn, unge og familier med innvandrerbakgrunn ved å være mentor for et barn mellom 8-12 år gjennom et skoleår. Et annet hovedmål med ordningen er at flere unge med innvandrerbakgrunn fullfører videregående opplæring og fortsetter i høyere utdanning.

Gjennom sitt møte med mentorene er det et mål at barna får styrket selvfølelse, økt sosial kompetanse og bedre språkferdigheter. Skoleåret 2008/2009 deltok 145 barn og 145 mentorer i Nattergalen.

Nattergalen er en treårig prøveordning og i 2009 ble det bevilget 3 mill. kroner til tiltaket. Regjeringen viderefører tiltaket i 2010. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) har fått i oppdrag å evaluere Nattergalen med vekt på barnas og mentorenes utbytte av å delta i ordningen. Evalueringen skal munne ut i en sluttrapport som leveres Barne- og likestillingsdepartementet i 2011, og det skal deretter tas stilling til videreføring av tiltaket.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Barne- og likestillingsdepartementet, kap. 854, post 71.

Boks 8.1 Helhetlig gjennomgang av opplæringstilbudet til minoritetsspråklige barn, unge og voksne

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet

Østbergutvalget skal foreta en helhetlig gjennomgang av opplæringstilbudet for minoritetsspråklige i barnehage, skole og høyere utdanning og vurdere om nåværende ansvarsforhold, virkemidler og tiltak sikrer inkluderende og likeverdige opplæringstilbud/utdanning. Det skal foretas en gjennomgang av organiseringen og innholdet i opplæringen, samt juridiske og økonomiske rammebetingelser for opplæring av minoritetsspråklige barn, unge og voksne. Videre skal utvalget vurdere hvordan minoritetsspråklige ivaretas i strukturene og om og på hvilke måter det flerkulturelle perspektivet er integrert i opplæringsinstitusjonene.

Utvalget ble oppnevnt 24. oktober 2008 og skal levere en delinnstilling om barnehage og grunnskole mot slutten av 2009. Den endelige innstilling skal avlegges innen 1. juni 2010.

Utvalget er omtalt i Prop. 1 S (2009–2010) for Kunnskapsdepartementet, kap. 226, post 21.

21. Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet.

Tiltaket inngår som en del av Regjeringens Handlingsplan mot fattigdom.

Barne- og likestillingsdepartementet forvalter tilskuddsordningen *Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn*. Ordningen er et virkemiddel for å bedre oppvekst- og levekår i større bysamfunn, og omfatter 23 bykommuner og 7 prioriterte bydeler i Oslo. Bevilgningen benyttes til tiltak og prosjekter som retter seg mot barn og unge i alderen 12 til 25 år med spesielle behov og mot utsatte ungdomsgrupper og ungdomsmiljø. Barn og unge med innvandrerbakgrunn står overfor spesielle utfordringer, og innsats som fremmer inkludering har høy prioritet.

Tilskuddsordningen var på i overkant av 50 mill. kroner i 2009. Ordningen er todelt. En satsing er rettet mot ungdomstiltak og én satsing er rettet mot tiltak som tar sikte på å nå barn, unge og familier berørt av fattigdom. Midlene til ungdomstiltak benyttes til tiltak og prosjekter rettet mot ungdom med spesielle behov, utsatte ungdomsgrupper og ungdomsmiljø. Fattigdomssatsingen blir fordelt til tre områder: Tilskudd til ferie- og fritidsaktiviteter rettet mot barn, unge og familier berørt av fattigdomsproblemer, tilskudd til tiltak som bidrar til

arbeidsmarkedstilknytning for unge med liten eller mangelfull utdanning og tilskudd til mer langsiktige og samordnende tiltak som motvirker marginalisering av barn og unge berørt av fattigdomsproblemer.

I 2009 ble det gitt en særskilt bevilgning til Grorud flerbrukshall på 15 mill. kroner fra samme budsjettpost som et ledd i Regjeringens satsing på Groruddalen i Oslo, i tråd med Soria Moria-erklæringen. Den samlede bevilgningen på budsjettposten var på 65,46 mill. kroner.

Regjeringen viderefører tilskuddsordningen *Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn* i 2010, og det avsettes 47,1 mill. kroner til ordningen i 2010. Midlene skal nyttes både til ungdomstiltak og fattigdomstiltak.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009–2010) for Barne- og likestillingsdepartementet, kap. 857, post 73.

22. Kompetanseteam mot tvangsekteskap

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008–2011).

Kompetanseteam mot tvangsekteskap ble først etablert i 2004. Gjennom Handlingsplanen for integrering og inkludering ble kompetanseteamet gjort til en permanent ordning i 2007. Teamet består av representanter fra UDI, Politidirektoratet, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og IMDi. IMDi har koordineringsansvar for teamet. Teamet bistår førstelinjetjenesten med råd og veiledning i konkrete saker som omhandler tvangsekteskap. Fra mars 2009 overtok teamet ansvaret for tildelingen av plasser i det nasjonale botilbudet for unge over 18 år som er utsatt for tvangsekteskap eller trusler om dette. Fra april 2009 fikk teamet også ansvar for å besvare spørsmål knyttet til tvangsekteskap på nettstedet ung.no, jf. tiltak 10 i Handlingsplan mot tvangsekteskap.

Teamet har 1. halvår 2009 fått henvendelser om 128 personer, hvorav 12 er gutter/menn (mot 97 henvendelser 1.halvår 2008). Hovedtyngden av sakene gjelder frykt for tvangsekteskap, gjennomført tvangsekteskap, vold og trusler. De fleste henvendelsene gjelder personer i alderen 16–23 år. Personer med tilknytning til Pakistan, Irak, Somalia og Afghanistan utgjør de største gruppene. I februar 2009 ble «Arbeidet mot tvangsekteskap – en veileder» basert på Kompetanseteamets erfaringer, publisert og formidlet til førstelinjetjenesten.

Tiltaket omtales i Prop. 1 S (2009–2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet under resultatområde 4, delmål 2.1 og under kap. 650, post 01.

23. Tiltak mot tvangsekteskap: Informasjon, holdningsskapende arbeid og kunnskapsutvikling

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet.

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008–2011).

I 2007 ble 2 mill. kroner satt av til ulike tiltak mot tvangsekteskap. Tiltakene knyttet seg til informasjon og holdningsskapende arbeid, kunnskapsinnhenting, kompetanseheving, ulike forebyggende tiltak og krisehjelp.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet fikk i 2008 videreført tildelingen på 1,25 mill. kroner som dekket tiltak for å motarbeide tvangsekteskap og kjønnslemlesting gjennom familievernet. Aker familiekontor fikk videreført midler til Brobyggerprosjektet som jobber med hvordan familievernet kan brukes i forhold til tvangsekteskap. Brobyggerprosjektet har blitt videreført i 2009 gjennom Handlingsplanen mot tvangsekteskap, som også ivaretar informasjonsutvikling og formidling, holdningsskapende arbeid og kunnskapsutvikling.

Handlingsplan mot tvangsekteskap inneholder 40 tiltak. Barne- og likestillingsdepartementet har ansvar for å utarbeide halvårsrapporter om fremdriften på arbeidet med handlingsplanen. Rapportene legges ut på *tvangsekteskap.no*.

Tiltaket står omtalt i Prop. 1 S (2009–2010) for Barne- og likestillingsdepartementet, kap. 840.

24. Minoritetsrådgivere ved videregående skoler

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008–2011).

Skolen er en sentral arena for å nå ut til ungdom som kan stå i fare for å bli utsatt for tvangsekteskap. Koordinert samarbeid mellom skolen og det kommunale hjelpeapparatet er en forutsetning for å kunne bekjempe tvangsekteskap. Videre er det behov for å øke kompetansen om tvangsekteskap i skolen. Det er etablert et team av 30 minoritetsrådgivere ansatt i Integrerings- og mangfoldsdirektoratet som skal bidra til å forebygge og hindre tvangsekteskap, jf. tiltak 4 i Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008–2011). Regjeringen satte av 30 mill. kroner til dette tiltaket i 2009, og tiltaket videreføres i 2010. Minoritetsrådgiverne startet arbeidet ved et utvalg videregående skoler i åtte fylker juni 2008.

Fra oppstarten og ut 2008 arbeidet rådgiverne med 381 saker, hvorav 77 saker dreide seg om frykt for, eller gjennomført tvangsekteskap. I 1. halvår 2009 har minoritetsrådgiverne arbeidet med 252 nye saker, hvorav 94 har frykt for, eller gjen-

nomført tvangsekteskap som hovedproblematikk. 17 pst. av sakene gjelder gutter/menn. Rådgiverne har også vært aktive med hensyn til å heve kompetansen og bedre rutineene i arbeidet med tvangsekteskap i skolen.

Tiltaket omtales i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet under resultat område 4, delmål 2.1 og under kap. 650, post 01.

25. Integreringsrådgivere

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011).

Regjeringen har opprettet en ordning med integreringsrådgivere ved utenriksstasjoner som ligger i områder med betydelig innvandring til Norge og hvor tvangsekteskap forekommer. Seks integreringsrådgivere er ansatt i IMDi, og skal bidra til å styrke behandlingen av familiesaker og gi informasjon om tvangsekteskap ved aktuelle utenriksstasjoner. Det vises til tiltak 31 i Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011). Regjeringen satte av 10 mill. kroner til dette tiltaket i 2009, og tiltaket videreføres i 2010.

De seks rådgiverne tiltrådte sine stillinger i mars 2008, og sommeren 2008 ble fem av disse utplassert ved de norske ambassadene i henholdsvis Colombo, Rabat, Ankara, Amman, og Nairobi. Den sjettede integreringsrådgiveren ved ambassaden i Islamabad er fra mars 2009 tilsatt som spesialutsending i Utenriksdepartementet, men er fortsatt faglig tilknyttet IMDi. I mai 2009 ble rådgiveren ved ambassaden i Rabat flyttet til ambassaden i Damaskus. Hver rådgiver dekker flere land, og flyttes til andre ambassader etter behov.

De seks integreringsrådgiverne har vært involvert i 63 saker som omhandler tvangsekteskap og ekstrem kontroll våren 2009. De fleste av disse har de samarbeidet med minoritetsrådgiverne om. Integreringsrådgiverne har også gjennomført kompetansehevingstiltak ved utenriksstasjonene, og etablert samarbeid med lokale organisasjoner.

Tiltaket omtales i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet under resultat område 4, delmål 2.1 og under kap. 650, post 01.

26. Støtte til frivillige organisasjoners holdningsskapende arbeid mot tvangsekteskap

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011).

Målet for ordningen er å mobilisere frivillige til å forebygge tvangsekteskap gjennom å motarbeide

undertrykkende holdninger og praksis i aktuelle miljøer, og dermed styrke de unges muligheter til å ta selvstendige valg.

Det er etablert en ordning i regi av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet hvor frivillige organisasjoner kan søke om støtte til arbeid mot tvangsekteskap, jf. tiltak 17 i Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011). Regjeringen satte av 10 mill. kroner til dette tiltaket i 2009, og tiltaket videreføres i 2010.

Midlene er fordelt på 22 prosjekter, hvorav tre utenfor Norge; ett i Nord- Irak og to i Pakistan. Prosjektene omfatter bl.a. informasjonstiltak, etablering av møteplasser og nettverksgrupper, seminarer, temakvelder, kurs, dramagrupper, empowerment-tiltak. Prosjektene bidrar til å sette fokus på problematikken i minoritetsgrupper der tvangsekteskap forekommer.

Tiltaket omtales i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet under resultat område 4, delmål 2.1 og under kap. 650, post 01.

27. Etablere ytterligere botilbud for unge over og under 18 år

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet.

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011).

Ungdom som kommer i konflikt med familien pga. tvangsekteskap eller trusler om tvangsgifte kan ha behov for et tilpasset botilbud i en kortere eller lengre periode. I 2008 fikk Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) oppdrag om å etablere bo- og hjelpetilbud for unge over og under 18 år. Tiltaket ble fremmet som en del av Regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008–2011). Det ble satt av 20 mill. kroner i 2008 og 2009, og tiltaket er planlagt videreført gjennom hele planperioden.

Det skal etableres minimum 20 nye bo- og behandlingssplasser til ungdom over 18 år i løpet av planperioden (2008-2011), herunder tilpassede botilbud for gutter og par.

I tildelingsbrevet til Bufdir for 2009 ber Barne- og likestillingsdepartementet direktoratet om å legge til rette for en innlemming av allerede eksisterende kriseboliger i det nasjonale botilbudet. Målet er at de ti kriseboligene for utsatte over 18 år, som til nå har vært disponert av frivillige organisasjoner, skal innlemmes i det nasjonale botilbudet i løpet av 2010. I tillegg skal etableringen av nye bo- og støttetilbud videreføres.

I 2009 videreføres arbeidet med å etablere botiltak for unge under 18 år. I tillegg til de tre regionene som startet etableringen i 2008, har region Midt-Norge og region Nord fått i oppdrag å etablere to nye botiltak for målgruppen.

Mer informasjon om fremdriften på tiltakene finnes på *tvangsekteskap.no*.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Barne- og likestillingsdepartementet, kap. 840, post 21 og kap. 854, post 21.

28. Informasjon til nyankomne om kjønnslemlestelse og tvangsekteskap

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet.

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot kjønnslemlestelse (2008-2011) og Regjeringens Handlingsplan mot tvangsekteskap (2008-2011).

Det er viktig at nyankomne innvandrere gjøres oppmerksom på at tvangsekteskap og kjønnslemlestelse er ulovlig og straffbart i Norge. I dag gis det informasjon om disse forbudene til asylsøkere fra relevante land i forbindelse med asylintervju, og asylsøkere må signere et egenerklærings skjema som viser at informasjonen er mottatt og forstått. Det ble satt av 2 mill. kroner til et prøveprosjekt for å utvide tiltaket til overføringsflyktninger og familiegjennforente i 2007, og midlene ble videreført i 2008.

En ordning med signering av egenerklærings skjema for overføringsflyktninger og familiegjennforente har vist seg vanskelig å gjennomføre og skjemaenes status er uavklart. Viktigere er at det samme formålet i stor grad ivaretas gjennom informasjons- og helsetiltak i handlingsplanene mot tvangsekteskap og kjønnslemlestelse. Barne- og likestillingsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet ble i 2008 derfor enige om at 1,5 mill. kroner skulle omdisponeres til tiltak i handlingsplanene mot henholdsvis kjønnslemlestelse og tvangsekteskap, og at 500 000 kroner skulle benyttes til å evaluere tiltaket slik det gjennomføres for asylsøkere.

Oxford Research har på oppdrag fra Utlendingsdirektoratet (UDI) gjennomført en evaluering av ordningen. UDI, i samarbeid med berørte departement, jobber med videre oppfølging av funnene og forslagene i rapporten.

29. Tiltak mot kjønnslemlestelse: holdningsendring og kunnskapsutvikling

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet.

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot kjønnslemlestelse (2008-2011).

Barne- og likestillingsdepartementet koordinerer innsatsen mot kjønnslemlestelse og i 2008 ble det lagt frem en handlingsplan mot kjønnslemlestelse.

Barne- og likestillingsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet igangsatte i 2007 et kartleggingsprosjekt for å få mer kunnskap om

omfanget av kjønnslemlestelse i Norge. Institutt for samfunnsforskning (ISF) fikk oppdraget og la frem sin rapport i mai 2008.

Oppdraget gikk ut på å få kartlagt utbredelsen av kjønnslemlestelse i Norge, om avvergelsesplikten blir brukt, om opplysningsplikten til barnevernet blir brukt og å få økt kunnskapsgrunnlag for langsiktige og effektive tiltak mot kjønnslemlestelse. En analyse av befolkningsstatistikken viser at det er om lag 3 800 jenter i Norge i aktuell aldersgruppe med opprinnelse i land hvor det praktiseres kjønnslemlestelse. I tillegg er nesten 1 300 jenter yngre enn vanlig alder for kjønnslemlestelse i opprinnelseslandet.

I forbindelse med kartleggingen ble det innrapportert til forskerne 15 tilfeller av påvist kjønnslemlestelse, hvorav fem i 2006 og ti i 2007. ISF konkluderte med at antallet er lite i forhold til størrelsen på den aktuelle aldersgruppen (gruppen på 3 800).

Regjeringen bestemte høsten 2008 at alle jenter og kvinner som kommer fra områder der forekomsten av kjønnslemlestelse i henhold til Verdens helseorganisasjon er 30 pst. eller mer, tilbys samtale og frivillig underlivsundersøkelse. Tilbudet til nyankomne, som ble startet opp i 2009, skal være en del av helseundersøkelsen i kommunen, utføres av kompetent lege, og gis innen ett år etter ankomst. Det skal også gis tilbud om samtale og underlivsundersøkelse til alle aktuelle jentegrupper (innvandrere og norskfødte med innvandrereforeldre) før skolestart (5-6 år), i barneskolens 5. klassetrinn (10-11 år) og 10. klassetrinn (15-16 år). Tilbudet skal være i regi av helsestasjons- og skolehelsetjenesten og fases inn i noen utvalgte kommuner i 2009. Fra 2010 skal tiltaket være landsdekkende. Tiltakene er beskrevet i Rundskriv I-5/2009 HOD.

Utover tilbudet om samtale og underlivsundersøkelse ivaretar Handlingsplan mot kjønnslemlestelse (2008-2011) arbeidet med holdningsendring og kunnskapsutvikling. Planen inneholder 41 videreførte og nye tiltak. Det utarbeides halvårsrapporter om fremdriften på planarbeidet. Rapportene legges ut på *regjeringen.no*.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Barne- og likestillingsdepartementet, kap. 840.

30. Frivillige organisasjoner og frivillig arbeid som bidrar til deltakelse og inkludering

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Frivillige organisasjoner er viktige aktører i arbeidet med inkludering og deltakelse. Organisasjonene og frivillig arbeid bidrar til å styrke kontakt i nærmiljøet og til å tilrettelegge for samhandling og

nettverksbygging mellom personer med innvandrerbakgrunn og majoritetsbefolkningen. Tilskuddsordningen til innvandrerorganisasjoner og annen frivillig virksomhet ble i 2007 styrket med 2 mill. kroner som en del av Handlingsplanen for integrering og inkludering.

IMDi fordelte i 2009 14 mill. kroner til ti landsdekkende organisasjoner på innvandrerfeltet. Organisasjonene som fikk støtte var Afrikan Youth in Norway (AYIN), Antirasistisk senter (ARS), Human Rights Service (HRS), Innvandrernes landsorganisasjon (INLO), Kristent innvandrerarbeid (KIA), MiRA Ressurscenter (MIRA), Norsk Organisasjon for Asylsøkere (NOAS), Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD), Selvhjelp for innvandrere og flyktninger (SEIF) og SOS rasisme. I tillegg fordelte IMDi 1,25 mill. kroner til organisasjoner og aktiviteter i Groruddalen og Søndre Nordstrand.

Fylkeskommunene forvalter tilskudd til drift av lokale innvandrerorganisasjoner og frivillig virksomhet i lokalsamfunn. I 2009 ble det fordelt 14,3 mill kr over denne tilskuddsordningen.

Tiltakene er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet, kap. 651, post 71.

31. Informasjon og veiledningstiltak rettet mot innvandrere

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Nyankomne innvandrere har behov for informasjon og kunnskap om det norske samfunnet. Regjeringen opprettet i 2008 en tilskuddsordning for frivillige organisasjoner som kan gi målrettet informasjon til nyankomne innvandrere. I 2009 ble det satt av 3,825 mill. kroner til tiltaket. Tiltaket videreføres i 2010 og forvaltes av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.

Formålet er å utvikle nettverk og styrke deltakelsen i lokalsamfunnet, samt å bistå i formidling av kunnskap om rettigheter og plikter, og om lover og regelverk i det norske samfunnet. Prosjektstøtte for 2009 er gitt til syv prosjekter. Tre prosjekter videreføres fra 2008; Caritas, Tømrer og Byggfagforening/IOM og delvis Røde Kors. I tillegg gis det støtte til fire nye prosjekter i regi av Oslo Katolske Bispedømme, Stiftelsen Betanien, Oasen kreativt senter BA og Mental Helse Flerkulturelt Kompetansesenter.

I 2010 vil det innenfor tilskuddsordningen også bli avsatt midler til frivillige organisasjoner som aktører i bosettingsarbeidet og i arbeidet for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet, kap. 651, post 71.

32. Kartlegging av diskriminering i statlig sektor

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet

Høsten 2007 igangsatte Regjeringen en kartlegging av hva departementene med underliggende etater gjør for å bekjempe diskriminering innen statlig sektor, og av forekomst av etnisk diskriminering/opplevd forskjellsbehandling utøvd av statlige myndigheter. Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) ble bevilget 700 000 kroner for å bearbeide det innkomne materialet og følge opp med tiltak.

LDO utga i januar 2008 rapporten Kartlegging av diskriminering i statlig sektor – første trinn? Rapporten viser generelt at det er mangel på systematikk i arbeidet mot diskriminering samt en generell mangel på kunnskap om diskriminering i statlige virksomheter. LDO kommer i rapporten med en rekke anbefalinger til tiltak. Hovedanbefalingen til LDO var å innføre en form for aktivitets- og rapporteringsplikt i diskrimineringsloven. LDO fulgte i 2008 opp kartleggingsrapporten med bl.a. veiledning til statlige etater og utvikling av metoder og modeller for hvordan staten kan arbeide for å bekjempe diskriminering.

Kartleggingsrapporten fra LDOs med anbefalinger til tiltak ble vurdert nærmere i forbindelse med arbeidet med handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering 2009–2012, tiltak 32.

Det ble innført en aktivitets- og rapporteringsplikt i diskrimineringsloven og i ny diskriminerings- og tilgjengelighetslov fra 1. januar 2009 etter mønster av tilsvarende plikt i likestillingsloven. Det er LDO som håndhever aktivitets- og rapporteringspliktene.

33. Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet

Regjeringen la i april 2009 fram Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering 2009–2012. Innsatsen i planen er rettet mot å bekjempe den diskriminering som særlig innvandrere og deres barn, samer og nasjonale minoriteter kan oppleve pga. etnisitet, nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge, språk, religion og livssyn. Planen inneholder 66 nye tiltak og har særlig fokus på arbeidsliv, offentlig tjenesteyting, barnehage/skole/utdanning, boligmarked og på diskriminering ved utesteder.

Et av hovedmålene med handlingsplanen er å bidra til en god implementering av de nye aktivitets- og rapporteringspliktene. Et annet hovedmål er å øke kunnskapen om art, omfang og årsaker til

diskriminering for å kunne sette i verk mer treffsikre tiltak.

Barne- og likestillingsdepartementet koordinerer arbeidet med oppfølging av planen. Tiltakene i planen er forankret i ni departement, og skal dekkes innenfor de ulike departementenes budsjett-rammer. Regjeringen styrker med denne planen også samarbeidet med partene i arbeidslivet. I planperioden vil Regjeringen samarbeide med de åtte hovedorganisasjonene i arbeidslivet om felles tiltak som inngår i planen for å bekjempe diskriminering i arbeidslivet.

I 2010 vil arbeidet med å sette i verk tiltak i planen videreføres.

Handlingsplanen omtales nærmere i Prop. 1 S (2009-2010) for Barne- og likestillingsdepartementet, kap. 846.

34. Bevisstgjøring mot rasisme og diskriminering

Ansvarlig: Barne- og likestillingsdepartementet

Det er behov for en kontinuerlig bevisstgjøring i det offentlige, i arbeidslivet og samfunnet generelt om rasisme og diskriminering. Det har i 2006 – 2008 vært gjennomført flere bevisstgjøringskampanjer i Norge og i Europa mot rasisme og diskriminering.

I forbindelse med Europarådets kampanje *All Different – All Equal* og det europeiske året for like muligheter for alle ble det i 2007 gjennomført en rekke prosjekter og tiltak for å øke bevisstheten om rundt rasisme og diskriminering i hele Norge. I 2008 opprettet Regjeringen en ny tilskuddsordning *Mangfold og inkludering* som en oppfølging av målene i kampanjen *All Different – All Equal* og som en videreføring av tilskuddsordningen Idébanken. Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjon forvalter ordningen, som planlegges videreført i 2010.

Norge deltar i EUs flerårige rammeprogram PROGRESS (2007-2013) som omfatter fem områder: Arbeid, sosial sikkerhet og integrasjon, arbeidsvilkår, bekjempelse av diskriminering og likestilling mellom kvinner og menn. PROGRESS støtter opp under EUs ikke-diskrimineringspolitikk og regelutvikling, i form av studier, forskning og analyser samt informasjons- og kompetansetiltak i form av seminarer og kampanjer.

Likestillings- og diskrimineringsombudet gjennomfører høsten 2009 en bevisstgjøringskampanje for å øke kompetansen blant norske arbeidsgivere, arbeidslivets parter og allmennheten generelt om kravene – og mulighetene – som ligger i de nye bestemmelsene om aktivitets- og rapporteringsplikt. Kampanjen er støttet av Barne- og Likestillingsdepartementet og EUs program PROGRESS.

PROGRESS er nærmere omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Barne- og likestillingsdepartementet, kap. 846 og kap. 857 Barne- og ungdomstiltak. Tilskuddsordningen *Mangfold og inkludering* omtales i Prop. 1 S (2009-2010) for Barne- og likestillingsdepartementet, kap. 857 Barne- og ungdomstiltak post 70.

35. Innsats mot diskriminering i politiet

Ansvarlig: Justisdepartementet.

Norsk lov forbyr diskriminering på bakgrunn av en rekke kriterier, herunder etnisitet, religion m.m. Det er av stor betydning at hele befolkningen har tillit til at politiet og rettsvesenet ivaretar deres rettigheter.

Politiet arbeidet aktivt for å øke rekrutteringen av studenter med minoritetsbakgrunn, og for å beholde tilsatte med slik bakgrunn. Det ble i 2006 tatt opp 9 studenter med minoritetsbakgrunn, mens det i 2007 ble tatt opp 27. I 2008 var det en stor økning i antallet søkere med minoritetsbakgrunn; 134 mot 105 søkere i 2007. I 2008 ble det tatt opp 27 studenter med minoritetsbakgrunn. I 2009 var det 88 søkere som oppga at de har minoritetsbakgrunn. Ved studiestart høsten 2009 startet 30 studenter med minoritetsbakgrunn på første året på bachelorutdanningen.

Politidirektoratet startet i 2008 opp et 2-årig prosjekt, «Trygghet og tillit — Politiets arbeid i et multietnisk samfunn», som gjennomføres i fire politidistrikter (Oslo, Søndre Buskerud, Sør-Trøndelag og Hordaland) og i særorganet Politiets Utlendingsenhet (PU). Prosjektet har som hovedmål å utvikle et godt og tillitsfullt forhold mellom politiet og innvandrerbefolkningen. Det skal utvikles metoder og tiltak med fokus på dialog og publikumsmøter for å oppnå god tjenesteyting og kriminalitetsbekjempelse. Programmet vil bli evaluert i 2010.

Politidirektoratet laget i 2009 en mangfoldskalender hvor et utvalg innbyggere ble invitert til å gi uttrykk for hva de trenger av politiet for å føle seg trygge. Personene ble valgt ut fra et bredt mangfoldsperspektiv. Kalenderen er delt ut til alle ansatte. Hensikten er å synliggjøre mangfoldet og samtidig sette fokus på at politiet skal skape trygghet for alle grupper i samfunnet.

Politiet gjennomfører dialogmøter med representanter for innvandreres organisasjoner, både sentralt i Politidirektoratet og lokalt i politidistriktene. Slikt samarbeid gir nyttige innspill til Politidirektoratets arbeid og informasjon til innvandrersorganisasjonene. Det sentrale dialogforum vil bli videreført i 2010.

Politidirektoratets mangfoldsplan (2008-2013) er under implementering og vil bli fulgt opp frem til 2013.

Innsatsen er omtalt i Prp. 1 S (2009-2010) for Justis- og politidepartementet, programkategori 06.40 Politi- og påtalemyndighet.

Finstad-utvalget

Spesialenheten for politisaker ble opprettet i januar 2005 og klageordningen i politi- og lensmannsetaten trådte i kraft januar 2006. På bakgrunn av kritikk av politiet og Spesialenheten (spesielt ifm Obi-orasaken), tok Regjeringen initiativ til en gjennomgang og en vurdering av Spesialenheten for politisaker og den administrative klageordningen i politiet for å belyse i hvilken grad en hadde lykket med å nå målene som var gitt av Stortinget. Finstad-utvalget leverte sin utredning til Justis- og politidepartementet 12. mai 2009. En av konklusjonene til utvalget, var at selv om politiet har tatt mange positive initiativ de siste årene for å forebygge tragiske og uønskede hendelser, er det ikke gode nok rutiner og systemer for å lære av feil. Utredningen «Et ansvarlig politi. Åpenhet, kontroll og læring» kommer med flere forslag til forbedringer både når det gjelder politiet og Spesialenheten for politisaker. Forslagene er nå til vurdering i Justis- og politidepartementet.

Utredningen er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Justis- og politidepartementet, programkategori 06.40 Politi og påtalemyndighet og programkategori 06.60 Andre virksomheter.»

36. Undersøkelse om diskriminering i boligmarkedet

Ansvarlig: Kommunal- og regionaldepartementet.

I løpet av de siste år er det tatt inn antidiskrimineringsbestemmelser i boliglovene, herunder husleieloven. For å få mer kunnskap om behovet for ytterligere tiltak som kan sikre alle like muligheter til å etablere seg i leiemarkedet, ga Husbanken Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) i oppdrag å gjennomføre en undersøkelse om diskriminering i leiemarkedet.

Rapporten «*Etniske minoriteter og forskjellsbehandling i markedet*» (NIBR rapport 2009:2) viser bla. til at leiemarkedet har sorteringsmekanismer som bidrar til at grupper med ulik etnisk bakgrunn opplever å ha ulike vilkår i leiemarkedet. Eksempelvis har leietagere med somalisk og irakisk bakgrunn oppgitt at de har opplevd diskriminering og at nasjonal bakgrunn var et hinder for å få leie. Noen utleieryttere uttrykte at leietagere med tydelig muslimsk tilhørighet var lite attraktive. Leietagere

med bosnisk og chilensk bakgrunn opplevde i liten grad slike hindringer. Samtidig er det variasjoner mellom hvordan grupper og personer tolker avslag på å leie bolig, i forhold til om det tolkes som diskriminering eller ikke.

NIBR foreslår i rapporten flere tiltak for å redusere diskriminering i leiemarkedet. Rapporten og det videre arbeidet følges opp av Husbanken og Kommunal- og regionaldepartementet.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S. (2009-2010) for Kommunal- og regionaldepartementet, programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg.

37. Månedlige vedtak i bostøtten

Ansvarlig: Kommunal- og regionaldepartementet.

Tiltaket inngår i Regjeringens Handlingsplan mot fattigdom.

Innvandrere har svært ulike forutsetninger for å foreta en god boligetablering i Norge. Regjeringens målsetning er at alle skal bo trygt og godt, noe som er en viktig forutsetning for inkludering og deltakelse i samfunnet. Et viktig virkemiddel i dette arbeidet er god bostøtteordning.

Fra 1. september 2007 ble det innført månedlige vedtak istedenfor et system med tre årlige vedtaksdatoer. Formålet med tiltaket var å forkorte ventetiden på den første bostøtteutbetalingen. Tiltaket er gjennomført og integrert i bostøtteutbetalingene og gjelder alle mottagere av bostøtten (ca. 100.000 husstander per i dag).

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009-2010) for Kommunal- og regionaldepartementet, programkategori 13.80 Bolig, bomiljø og bygg.

38. Statsborgerseremoni

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Ny lov om statsborgerskap trådte i kraft i september 2006. Samtidig ble ordningen med frivillig statsborgerseremoni innført. Seremonideltakere mottar boken «Velkommen som ny statsborger». I tillegg avlegger deltagere over 18 år avlegger et troskapsløfte. Ansvar for gjennomføring av seremonien er lagt til fylkesmannsembetene. IMDi har en veilederfunksjon, mens midler til gjennomføring av seremoniene inngår i fylkesmannsembetenes årlige tildelinger fra Fornyings- og administrasjonsdepartementet.

Gjennom seremoniene vil Regjeringen sikre en høytidlig og verdig markering av overgangen til norsk statsborgerskap. Seremonien skal markere at nye statsborgere slutter seg til de grunnleggende verdier som statsborgerskapet hviler på, med like rettigheter og plikter. Den vil også gi lokalsamfunn og storsamfunn anledning til å ønske nye statsborgere velkommen.

Siden innføringen av ordningen i 2006 har mer enn 3700 nye statsborgere deltatt, 2000 av disse i 2008. Første halvår 2009 deltok 22,4 pst. av nye statsborgere på seremoniene. Det er et mål å øke deltakelsen på seremoniene. Fafo har med midler fra IMDi gjennomført forskningsprosjektet «Delta-kelse på statsborgerseremoni – en målgruppeanalyse» for å få mer kunnskap om hvorfor noen velger å utebli fra seremoniene.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009–2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet, resultat-område 4, delmål 2.1.

39. Videreutdanning for religiøse ledere

Ansvarlig: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Regjeringen ser det som viktig at ledere med innvandrerbakgrunn i trossamfunn har kunnskap om norske samfunnsforhold, innsikt i de grunnleggende verdiene det norske samfunnet bygger på, og at de har reflektert over hva det vil si å være ledere i trossamfunn i Norge. Derfor finansierte Regjeringen pilotprosjektet «Å være religiøs leder i det norske samfunnet» i regi av Universitet i Oslo (UiO), Teologisk fakultet, i 2007 og 2008. Det ble brukt 500 000 kroner på forsøket. På bakgrunn av de positive erfaringene fra pilotprosjektet er det inngått kontrakt med UiO om videreføring av tilbudet for 2009 og 2010. Opplæringen er frivillig og gratis.

Opplæringstilbudet har omfattet emner knyttet til religionsfrihet, lover, rettigheter, verdiforankring, religiøst mangfold og moralsk og religiøs rådgivning. Kurset besto av tre moduler med 21 deltakere på modul 1, 22 deltakere på modul 2 og 16 deltakere på modul 3. To av deltakerne var kvinner. Deltakerne har vært hinduer, muslimer, jøder, kristne og buddhister. En av deltakerne kom fra Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009–2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet resultat-område 4, delmål 2.1

40. Etablering av permanent tolkeutdanning

Ansvarlig: Kunnskapsdepartementet.

I situasjoner med språkbarrierer er tolking et nødvendig virkemiddel. For å styrke tilgangen på kvalifiserte tolker har Regjeringen bidratt til opprettelsen av et permanent utdanningstilbud for tolker. Formålet med tiltaket er å øke utdanningen av tolker til rettsvesen, helsevesen og andre offentlige tjenester slik at borgere med annet språk enn norsk sikres rettighetene de har krav på.

Permanent tolkeutdanning startet høsten 2007 ved Høgskolen i Oslo (HiO). Høgskolen samarbei-

der med andre høyskoler og IMDi angående tolkeutdanningen for å ivareta et landsdekkende tilbud. Kunnskapsdepartementet finansiere studiet gjennom høgskolens generelle rammefinansiering.

Studiet Tolking i offentlig sektor (30 studiepoeng) og påbyggingsmodulen Tolking i retts- og nemndsmøter (15 studiepoeng) er samlingsbasert og nettstøttet. Tolking i offentlig sektor vil kunne inngå som obligatorisk del i en planlagt bachelorgrad, og kvalifiserer for oppføring i Nasjonalt tolke-register. HiO planlegger flere påbyggingsmoduler, samtidig som grunnmodulen tilbys i stadig nye språk. Søkingen til studietilbudet har vært god. Det er tatt opp om lag 100 studenter ved hvert opptak.

41. Forebygging av livstilssykdommer blant personer med innvandrerbakgrunn – lavterskeltilbud i Groruddalen og Søndre Nordstrand

Ansvarlig: Helse- og omsorgsdepartementet.

Siktemålet for tiltaket er å styrke innvandrerbefolkningens helse gjennom tiltak som fremmer fysisk aktivitet, gode kostvaner og god tannhelse. Tiltak rettes mot risikogrupper i innvandrerbefolkningen, og satsingen omfatter flere delprosjekter. Det legges vekt på å sikre tilstrekkelig systematisering av arbeidsmetoder og erfaringer med sikte på erfaringsoverføring og spredning til andre bydeler og kommuner. Helsedirektoratet er gitt i oppdrag å følge opp satsingen i samarbeid med Oslo kommune.

I 2007 ble 3 mill. kroner tildelt tre prosjekter: «STORK Groruddalen» som er et prosjekt hvor helsestasjonene er intervensjonsarena for å fremme sunt kosthold og fysisk aktivitet for gravide, småbarn og deres familier. «Jeg KAN» (Kosthold, Aktivitet, Norsk) som retter seg mot personer over 18 år i Alna bydel, og organisasjonen Helseforum for kvinner i Oslo som tilbyr veiledning og tilpassede aktiviteter for behandling og forebygging av ulike helseplager.

Bevilgningen ble i 2008 styrket med 2,5 mill. kroner til totalt 5,5 mill. kroner. Det ble gitt midler til videreføring av prosjektene «STORK Groruddalen» og «Jeg KAN» som ledd i Groruddalssatsingen. Videre ble det gitt 1 mill. kroner til oppstart av prosjektene «innvaDiab II», «Mat i barnehagen tilpasset innvandrerbefolkningen» og Bjørndal aktivitetshus i Oslo Sør – Søndre Nordstrand. Bevilgningen er videreført i 2009 med 5,5 mill. kroner, hvorav 4,5 mill. kroner er tildelt prosjektene i Groruddalen og 1 mill. kroner er tildelt prosjektene i Søndre Nordstrand.

Alle prosjektene rapporterer om god rekruttering og tilbudene har generert mye entusiasme og

oppmerksomhet i lokalmiljøene. Det er oppnådd gode resultater i oppstartsfasen i prosjektet «STORK Groruddalen» gjennom bla. kompetanseheving og utvikling av kartleggingsverktøy. Tiltaket videreføres i 2010.

Tiltaket er omtalt i Prop. 1 S (2009–2010) for Helse- og omsorgsdepartementet, kap 719, post 60.

8.2 Mål for inkludering

Samlet oversikt over målene og ansvarlig departement

Arbeid, velferd og språk (Arbeids- og inkluderingsdepartementet)

- En skal tilstrebe at innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i økende grad får tilknytning til arbeidsmarkedet, kontrollert for forholdene i arbeidsmarkedet.
- Andelen innvandrere med vedvarende lavinntekt skal minke ned mot nivået for befolkningen generelt.
- Voksne innvandrere skal lære tilstrekkelig norsk til å fungere i samfunnet i løpet av de første fem årene de bor i landet.

Utdanning og oppvekst (Kunnskapsdepartementet)

- For å legge til rette for en best mulig språkutvikling i førskolealder, vil en tilstrebe at antall barn med innvandrerbakgrunn som går i barnehager øker.
- Bidra til økt antall førskolelærere med innvandrerbakgrunn.
- Barn og unge med innvandrerbakgrunn skal beherske norsk språk så tidlig som mulig i skolegangen for å sikre et godt læringsutbytte.
- Andelen norskfødte med innvandrerforeldre som fullfører videregående opplæring skal tilsvare andelen for befolkningen totalt.
- Andelen innvandrere som kom til landet i ungdomsskole- eller videregående alder, og som fullfører videregående opplæring, skal øke.
- Andelen ansatte i grunnskolen og videregående opplæring med innvandrerbakgrunn skal øke.

Barnevern (Barne- og likestillingsdepartementet)

- Bidra til å øke andel ansatte med innvandrerbakgrunn i barneverntjenesten.

Helse og omsorg (Helse- og omsorgsdepartementet)

- Helseforskjellene mellom etniske grupper skal reduseres.

Politi, kriminalomsorg og rettsvesen (Justisdepartementet)

- For å gjenspeile mangfoldet i befolkningen skal en tilstrebe en økning i andelen ansatte med innvandrerbakgrunn i politi- og påtalemyndigheten og kriminalomsorgen.
- En skal tilstrebe at andelen lektommere med innvandrerbakgrunn øker.

Valg og bolig (Kommunal- og regionaldepartementet)

- Andelen personer med innvandrerbakgrunn og stemmerett som deltar ved kommunestyrevalg, fylkestingsvalg og stortingsvalg skal tilsvare valgoppslutningen samlet.
- Innvandrere skal sikres botrygghet og forhindres fra utstøting i boligmarkedene.

Kultur og media (Kultur- og kirkedepartementet)

- Økt deltakelse og økt andel aktive utøvere med innvandrerbakgrunn innenfor kultur- og medie-sektoren.

Staten som arbeidsgiver (Fornyings- og administrasjonsdepartementet og Arbeids- og inkluderingsdepartementet)

- Andel personer med innvandrerbakgrunn ansatt i staten skal øke.

Arbeid, velferd og språk

Mål

En skal tilstrebe at innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i økende grad får tilknytning til arbeidsmarkedet, kontrollert for forholdene i arbeidsmarkedet.

Indikatorer

- Andel sysselsatte innvandrere
- Andel tiltaksdeltakere som er innvandrere, sammenliknet med andelen innvandrere blant registrerte ledige
- Andel arbeidsledige norskfødte med innvandrerforeldre, sammenliknet med innvandrere og befolkningen totalt
- Andel sysselsatte norskfødte med innvandrerforeldre, sammenliknet med innvandrere og befolkningen totalt
- Andelen sysselsatte innvandrere med heltidsstilling

- Andelen sysselsatte innvandrere med deltidsstilling

Regjeringen har som mål å få flere personer med innvandrerbakgrunn i arbeid. Fram til sommeren 2008 var det en positiv utvikling i situasjonen på arbeidsmarkedet, med høy etterspørsel etter arbeidskraft. Det siste året har imidlertid vært preget av en sterk nedgangskonjunktur både i Norge og internasjonalt, og ledigheten har steget raskt en periode. Sysselsettingen har likevel fremdeles holdt seg relativt stabil i Norge, mye pga. at offentlig sektor til nå ikke har vært rammet av nedgangskonjunktoren, og at investeringer innen petroleumssektoren har holdt seg høye. Det er viktig å unngå at dagens nedgangskonjunktur fører til en sterk økning i ledigheten for innvandrere, jf. resultatområde 4, delmål 2.2 i Prop. 1 S (2009–2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Status (pr. 4. kvartal 2008)

I perioden 4. kvartal 2007 til 4. kvartal 2008 gikk sysselsettingen blant innvandrere opp med ca. ett prosentpoeng. Noe av den økte sysselsettingen skyldes arbeidsinnvandring, noe kan tilskrives andre typer innvandring, og noe kan skyldes økt mobilisering av arbeidskraftressurser i innvandrerbefolkningen. Det var hovedsakelig blant kvinner med innvandrerbakgrunn det var økt sysselsetting, noe som må ses i sammenheng med utviklingen på arbeidsmarkedet i de ulike næringene.

Økningen i ledighet blant innvandrere har i store trekk fulgt utviklingen i samlet ledighet. Fra 4. kvartal 2007 til fjerde kvartal 2008 økte ledigheten for innvandrere fra 4,3 til 4,8 pst. Ledigheten

blant denne gruppen påvirkes av konjunkturer omtrent som blant øvrige arbeidstakere, og ledighetsandelen for innvandrere er fremdeles om lag tre ganger så høy som for befolkningen i alt. Det er høyest ledighet blant personer med afrikansk landbakgrunn, fulgt av innvandrere fra nye EU-land. Den største gruppen fra de nye EU-landene er personer fra Polen. Ledigheten blant kvinner med innvandrerbakgrunn var i fjerde kvartal 2008 noe lavere enn blant menn med innvandrerbakgrunn (4,5 mot 5,0 pst.). Dette har trolig sammenheng med den økte ledigheten blant arbeidsinnvandrere fra de nye EU-landene.

Ved utgangen av mai 2009 utgjorde innvandrerne 36,1 pst. av de ordinære tiltaksdeltakerne (i følge SSB). Til sammenligning utgjorde de 26,2 pst. av alle registrerte arbeidsledige. Arbeidsledigheten blant norskfødte med innvandrerforeldre har økt like mye som arbeidsledigheten for innvandrere generelt når man ser på tall per fjerde kvartal 2008. Norskfødte med innvandrerforeldre har fremdeles lavere ledighet enn innvandrere, men høyere ledighet enn befolkningen i alt. Andelen sysselsatte norskfødte med innvandrerforeldre er lavere enn for innvandrere og har blitt noe redusert fra 2007 til 2008. At sysselsettingsandelen for denne gruppen er lavere enn for innvandrere, kan ha sammenheng med at mange norskfødte med innvandrerforeldre er unge og går på skole. Blant sysselsatte innvandrere jobbet 71,2 pst. heltid per fjerde kvartal 2008, mens 28,8 pst. jobbet deltid. I befolkningen i alt var 71,7 pst. registrert med heltidsarbeid, mens 28,3 pst. arbeidet deltid. For nærmere omtale av indikatorene vises det til resultatområde 2 Arbeid og velferd i Prop. 1 S (2009-2010).

Indikatorer for arbeidsledighet, sysselsetting og tiltaksdeltakelse blant innvandrere. Pst.

Indikator	4. kvartal 2007	4. kvartal 2008
Andel arbeidsledige innvandrere	4,3	4,8
Andel sysselsatte innvandrere	63,3	64,2
Andel tiltaksdeltakere som er innvandrere, sammenliknet med andelen innvandrere blant registrerte ledige	41,0 (24 pst. av reg. ledige)	40,6 (26 pst. av reg. ledige)
Andel arbeidsledige norskfødte med innvandrerforeldre, sammenliknet med befolkningen totalt	2,4 (befolkningen totalt 1,6)	2,9 (befolkningen totalt 1,8)
Andel sysselsatte norskfødte med innvandrerforeldre	58,4	57,9
Andelen sysselsatte innvandrere med heltidsstilling	68,4	71,2
Andelen sysselsatte innvandrere med deltidsstilling	31,6	28,8

Mål

Andelen innvandrere med vedvarende lavinntekt skal minke ned mot nivået for befolkningen generelt.

Indikatorer

- Andel innvandrere med vedvarende lavinntekt sammenliknet med befolkningen som helhet.
- Andel barn under 18 år med innvandrerbakgrunn som lever i husholdninger med vedvarende lavinntekt, sammenliknet med alle barn.

Innvandrere er sterkt overrepresentert blant personer med langvarig lavinntekt sammenliknet med befolkningen som helhet. Dette gjelder i særlig grad innvandrere fra Øst-Europa, Asia, Afrika og Sør- og Mellom-Amerika, men også innvandrere fra øvrige land har en høyere forekomst av lavinntekt enn befolkningen under ett. Dette må bl.a. ses i lys av at arbeidsledigheten blant innvandrere fra førstnevnte gruppe er betydelig høyere enn for befolkningen for øvrig. Det er imidlertid også store forskjeller i lavinntektsandeler etter botid mellom personer fra ulike innvandringsland.

Status

Andelen innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre med vedvarende lavinntekt økte noe fra slutten av 1990-tallet og fram til treårsperioden 2003-2005. For perioden 2004-2006 var det en nedgang i andelen med lavinntekt i disse gruppene, særlig for personer fra Øst-Europa, Asia, Afrika og Sør- og Mellom-Amerika. Tall for perioden 2005-2007 viser at andelene med lavinntekt har holdt seg stabil siden foregående treårsperiode. Målt ved 50 pst. av medianinntekten (OECD-skala) var 17 pst. av alle innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre registrert med vedvarende lavinntekt i treårsperioden 2005-2007, mens andelen for personer med landbakgrunn fra Øst-Europa, Asia, Afrika og Sør- og Mellom-Amerika var 20 pst. Tilsvarende andeler målt ved 60 pst. av medianinntekten (EU-skala) var hhv. 27 og 32 pst.

Andelen med vedvarende lavinntekt i befolkningen²⁹ som helhet i samme periode var hhv. 3,0 pst. (50 pst. av medianinntekten, OECD-skala) og 8,1 pst. (60 pst. av medianinntekten, EU skala).

²⁹ Alle personer eksklusive studenter, dvs. personer som er aleneboende siste året i treårsperioden og som mottar studielån.

Andel personer med vedvarende lavinntekt

	OECD-definisjon (50 %)							
	1997- 1999	1999- 2001	2000- 2002	2001- 2003	2002- 2004	2003- 2005	2004- 2006	2005- 2007
Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i alt	12	11	16	16	18	19	17	17
Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra Øst-Europa, Asia, Afrika og Sør- og Mellom-Amerika	15	16	21	22	24	24	20	20
Befolkning totalt, eksklusive -aleneboende studenter	1,9	1,8	2,1	2,4	3,0	3,0	2,9	3,0

	EU-definisjon (60 %)							
	1997- 1999	1999- 2001	2000- 2002	2001- 2003	2002- 2004	2003- 2005	2004- 2006	2005- 2007
Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i alt	23	19	25	25	29	29	27	27
Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra Øst-Europa, Asia, Afrika og Sør- og Mellom-Amerika	28	23	31	30	37	35	32	32
Befolkningen totalt, eksklusive -aleneboende studenter	8,1	7,8	8,1	7,9	8,5	7,9	7,9	8,1

Kilde: SSB

I treårsperioden 2005-2007 levde i overkant av hvert fjerde barn under 18 år med innvandrerbakgrunn i husholdninger med vedvarende lavinntekt målt ved 50 pst. av medianinntekten (OECD-skala). Dette tilsvarer 21 000 barn. Målt ved 60 pst. av medianinntekten (EU-skala) levde om lag 36 pst. av barna med innvandrerbakgrunn i lavinntekts-

husholdninger. Dette tilsvarer 28 000 barn. Andelen barn med bakgrunn fra Asia med Tyrkia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Øst-Europa i lavinntekts-husholdninger er enda noe høyere. Sammenligningsvis tilhørte hhv. 4,7 og 7,3 pst. av alle barn husholdninger med vedvarende lavinntekt i samme periode.

Andel barn under 18 år som lever i husholdninger med vedvarende lavinntekt 2005-2007.

	Innvandrere	Innvandrere fra Asia med Tyrkia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Øst-Europa		Alle barn
50 pst. av medianinntekten (OECD-skala)	27,1		28,6	4,7
60 pst. av medianinntekten (EU-skala)	36,4		38,3	7,3

Kilde: SSB

Det er små ulikheter mellom kvinner og menn i befolkningen som helhet når en måler lavinntekt ved 50 pst. av medianinntekten (OECD-skala). Sett for befolkningen som helhet har en noe høyere andel kvinner lavinntekt når lavinntektsgrensen

settes til 60 pst. av medianinntekten (EU-skala). For innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre er det en noe høyere andel menn enn kvinner som er registrert med vedvarende lavinntekt.

Lavinntekt er i stor grad knyttet til manglende eller liten tilknytning til arbeidslivet. Andelen personer som tilhører en husholdning uten noen yrkestilknyttede er høyere i innvandrerbefolkningen, og spesielt blant innvandrere fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand, og Europa utenom EU/EØS, enn i befolkningen som helhet. Se ovenfor om innvandreres deltakelse på arbeidsmarkedet.

Regjeringens handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen må sees i nær sammenheng med regjeringens handlingsplan mot fattigdom. Sentrale innsatsområder i handlingsplanen mot fattigdom er tiltak for at alle skal gis muligheter til å komme i arbeid, tiltak for at alle barn og unge skal kunne delta og utvikle seg og tiltak for å bedre levekårene for de vanskeligst stilte. Innvandrere og barn i innvandrerhusholdninger er målgrupper for innsatsen. Det vises til omtale av handlingsplanen under resultatområde 2 Arbeid og velferd i denne proposisjonen.

Mål

Voksne innvandrere skal lære tilstrekkelig norsk til å fungere i samfunnet i løpet av de fem første årene de bor i landet.

Indikator

- Andel voksne innvandrere med fem års botid i Norge som har gått opp til og bestått avsluttende prøve i norsk.

Regjeringen vil sikre at innvandrere raskest mulig kan bidra med sine ressurser i det norske arbeidslivet og samfunnet for øvrig. Gode ferdigheter i norsk er en forutsetning for deltakelse i arbeids- og samfunnsniv, og det er viktig at innvandrere lærer norsk så snart som mulig etter at de er kommet til Norge. Jo raskere en innvandrer lærer norsk, jo raskere kan han eller hun delta i samfunnet. Det vises til Prop. 1 S (2009–2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet, resultatområde 4.

Status

- 12 800 voksne innvandrere hadde fem års botid ved utgangen av 2008³⁰.
- 41,1 pst. av voksne innvandrere med fem års botid hadde gått opp til avsluttende skriftlig prøve i norsk og 37,6 pst. hadde gått opp til avsluttende muntlig prøve ved utgangen av 2008.
- 23,2 pst. av innvandrere med fem års botid hadde bestått skriftlig prøve ved utgangen av 2008. 30,6 pst. hadde bestått muntlig prøve.

Tabellen nedenfor viser utviklingen over andelen innvandrere med fem års botid i Norge som hadde avlagt enten Språkprøven; Norskprøve 2 eller Norskprøve 3.

³⁰ Tallet inkluderer ikke personer med norsk statsborgerskap da de ankom landet.

Andel innvandrere (16 år og eldre) med fem års botid som har gått opp til og bestått avsluttende prøve fem år etter

Ankomstår	Antall med fem års botid	Andel som har gått opp til skriftlig prøve	Andel som har gått opp til muntlig prøve	Andel som har bestått skriftlig prøve	Andel som har bestått muntlig prøve
1999	14 350	18,1	18,1	11,9	14,1
2000	14 200	17,3	21,2	11,7	13,6
2001	11 360	30,3	26,1	18,2	23,0
2002	13 938	29,5	31,9	17,8	22,8
2003	12 800	41,1	37,6	23,17	30,6

Tabellen viser at i de som kom til Norge i løpet av 2003 og som fremdeles bodde i landet ved utgangen av 2008, i større grad enn dem som ankom tidligere år har vært oppe til og bestått avsluttende prøve i norsk. Ved å sammenlikne dem som kom i 1999 med dem som kom i 2003, ser man at andelen som har gått opp til og bestått prøve er mer enn fordoblet. Denne utviklingen kan være et

resultat av at departementet tydelig har signalisert at det er et mål at flere skal gå opp til og bestå avsluttende prøve. Selv om resultatene har blitt bedre, vil Regjeringen fortsatt legge vekt på at innvandrere må dokumentere sine kunnskaper i norsk gjennom avsluttende prøve og at resultatene skal bli bedre.

Flere kvinner enn menn har dokumentert tilfredsstillende ferdigheter i norsk. Av dem med fem års botid ved utgangen av 2008 som har bestått en prøve var andelen kvinner ca 65 pst. Tidligere års rapporter har vist tilsvarende resultat.

Utdanning og oppvekst

Barnehage

Mål

For å legge til rette for en best mulig språkutvikling i førskolealder, vil en tilstrebe at antall barn med innvandrerbakgrunn som går i barnehager øker.

Indikator

- Andelen minoritetsspråklige barn i barnehage sammenliknet med andelen barn i barnehage samlet³¹

³¹ Det gjøres oppmerksom på at datagrunnlaget er beheftet med en viss usikkerhet. Andelen minoritetsspråklige barn i barnhage er regnet ut med bakgrunn i KOSTRA-tall på antallet minoritetsspråklige barn i barnehage og befolkningsstatistikk for innvandrerbarn 1 til 5 år, med unntak av svenske, danske og britiske barn. Grunnlagstallene er fra SSB.

For å legge til rette for en best mulig språkutvikling i førskolealder, vil en tilstrebe at antall barn med innvandrerbakgrunn som går i barnehager øker.

Minoritetsspråklige barn kan ha særskilte språklige utfordringer fordi de både lærer seg morsmålet sitt og norsk. Språklig forståelse åpner for sosiale fellesskap, og barnehagen er derfor en viktig integrerings- og språkopplæringsarena for minoritetsspråklige barn i førskolealder. Målrettede språkstimuleringstiltak i førskolealder vil kunne bidra til en bedre skolestart for barn som ikke har norsk som morsmål, og vil på sikt øke barnas deltakelse på alle samfunnsarenaer. Det vises til Prop. 1 S (2009–2010) for Kunnskapsdepartementet, programkategori 07.30 Barnehager.

Status

- I 2008 var det 22 167 barn med minoritetsspråklig bakgrunn i barnehage. Dette er en økning med om lag 3 300 minoritetsspråklige barn siden 2007.
- Ved utgangen av 2008 hadde om lag 67 pst. av alle minoritetsspråklige barn i aldersgruppen ett til fem år barnehageplass. På samme tidspunkt hadde om lag 87 pst. av alle barn i aldersgruppen barnehageplass.

Andel minoritetsspråklige barn i barnehage og andel barn i barnehage av befolkningen totalt 2006–2008. Pst.

	2006		2007		2008	
	Minoritets- språklige barn	Barn totalt	Minoritets- språklige barn	Barn totalt	Minoritets- språklige barn	Barn totalt
1-åringer	20	51	26	60	30	66
2-åringer	36	73	43	79	48	84
3-åringer	66	90	72	92	76	94
4-åringer	82	94	86	95	91	96
5-åringer	87	95	90	96	93	97
1-5 år	57	80	63	84	67	87

Kilde: SSB og Kunnskapsdepartementet

Det har vært en positiv økning i antallet minoritetsspråklige barn i barnehage de senere årene. Fra 2007 til 2008 økte andelen av minoritetsspråklige barn i barnehage med 4 prosentpoeng, fra 63 til 67 pst. For femåringer er andelen minoritetsspråklige barn med plass i barnehage 93 pst. og for fireåringer 91 pst. Tall for deltakelse i barnehage for alle barn i disse aldersgruppene er henholdsvis 97 og 96 pst. Andelen minoritetsspråklige barn i alderen ett til to år i barnehage er fremdeles lav (30 og

48 pst., mot henholdsvis 66 og 84 pst. av alle ett- og toåringene) men andelen er økende i forhold til fjoråret med fem prosentpoengs vekst for både ett- og to-åringer.

Mål

Bidra til økt antall førskolelærere med innvandrerbakgrunn

Indikatorer

- Andelen førskolelærere med innvandrerbakgrunn som arbeider i barnehagene.
- Andel studenter med innvandrerbakgrunn under utdanning for å bli førskolelærere.

Personalet i barnehagen har en viktig rolle som forbilder for barna og kultur- og verdiformidling i barnehagen foregår i vesentlig grad gjennom personalet. Personalet i barnehagen bør derfor representere det samme mangfoldet som barna, både når det gjelder landbakgrunn og kjønn. Det vises

til Prop. 1 S (2009–2010) for Kunnskapsdepartementet, programkategori 07.30 Barnehager.

Status

- Ved utgangen av 2008 var det 1 132 førskolelærere med innvandrerbakgrunn med jobb i barnehage, mot 925 i 2007. I 2008 utgjorde dette 4,3 pst. av alle førskolelærere i barnehagene. I 2007 var andelen 3,8 pst.
- Høsten 2008 hadde 6,4 pst. av studentene i førskolelærerutdanningen innvandrerbakgrunn. Det er en økning fra 6,1 pst. i 2007.

Antall og andel førskolelærere med innvandrerbakgrunn som jobber i barnehage 2006-2008

2006		2007		2008	
Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel
788	3,4	925	3,8	1 132	4,34

Kilde: SSB

I dag står ikke andelen førskolelærere med innvandrerbakgrunn i et rimelig forhold til andelen minoritetsspråklige barn i barnehage, som er på 67 pst. De siste årene har det kun vært en svak økning i andelen førskolelærere med innvandrerbakgrunn. Det er imidlertid en positiv utvikling i rekrutteringen til førskolelærerutdanningen. Dagens andel på 6,4 pst., er mer enn en dobling av andelen fra 2000, da 2,9 pst. av førskolelærerstudentene hadde innvandrerbakgrunn.

*Utdanning**Mål*

- Barn og unge med innvandrerbakgrunn³² skal beherske norsk språk så tidlig som mulig i skolegangen for å sikre et godt læringsutbytte.

Indikatorer

- Andel barn og unge med innvandrerbakgrunn som får særskilt norskopplæring.
- Resultater fra nasjonale prøver i lesing og matematikk på 5. og 8. trinn for barn med innvandrerbakgrunn, sammenliknet med elevgruppen som helhet.

Status

Av i alt 619 139 elever i grunnskolen skoleåret 2008-2009, fikk 41 024 elever særskilt norskopplæring. Det tilsvarer 6,7 pst. av elevene, jf. tabellen under. Det er de siste fire årene en svak økning i andelen elever som får særskilt norskopplæring. Andelen er avtagende med økende årstrinn, fra 8,2 pst. av elevene på 1. trinn til 4,6 pst. av elevene på 10. trinn. Dette indikerer at mange av elevene går over til ordinær læreplan i norsk i løpet av grunnskolen, da antall elever med innvandrerbakgrunn ikke er færre på de høyere trinnene. Det er stor stabilitet over tid i andelen som får særskilt språkopplæring.

Elever som får særskilt norskopplæring i grunnskolen. Vist i antall og andel av det totale elevtallet i grunnskolen

Skoleår	Andel	Antall
2005-2006	6,0	37 556
2006-2007	6,5	40 152
2007-2008	6,5	40 017
2008-2009	6,7	41 024

Kilde: Grunnskolens informasjonssystem (GSI)

Som tabellen under viser, fikk om lag 73 pst. av elever med innvandrerbakgrunn i grunnskolen

³² Begrepet innvandrerbakgrunn brukes om personer født i utlandet (innvandrer) eller norskfødte med innvandrerforeldre. Betegnelsen nyttes om alle nasjonaliteter dersom ikke annet er spesifisert.

særskilt norskopplæring skoleåret 2008-2009. Andelen har holdt seg relativt stabil over tid.

Andel elever som får særskilt norskopplæring av elever med innvandrerbakgrunn. Pst.

Skoleår	Andel
2005-2006	75
2006-2007	71
2007-2008	71
2008-2009	73

Kilde: GSI og SSB

Nasjonale prøver i lesing og regning ble gjennomført i 2007 og 2008 for alle elever på 5. og 8.

trinn. Elevene fordeles på tre og fem nivåer for henholdsvis 5. og 8. trinn med utgangspunkt i poengsummen på prøvene. Resultatene fra prøvene viser at innvandrere har størst andel elever med de svakeste prestasjonene, deretter følger norskfødte med innvandrerforeldre. Elever med norsk bakgrunn har den største andelen elever på høyeste mestringsnivå og langt færre på laveste mestringsnivå. Forskjellene mellom elever med innvandrerbakgrunn og norsk bakgrunn er større på 8. trinn enn den er på 5. trinn.

En del av prestasjonsforskjellene mellom elever med innvandrerbakgrunn (innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre) og elever med norsk bakgrunn, reflekterer at elever med innvandrerbakgrunn i gjennomsnitt har foreldre med lavere utdanning og inntekt enn gjennomsnittet av elever med norsk bakgrunn.

Fordelingen av elevene på tre mestringsnivåer på de nasjonale prøvene i lesing og i regning på 5. trinn etter innvandrerbakgrunn i 2007 og 2008. Pst.

År:	Lesing 5. trinn						Regning 5. trinn					
	2007		2008		2007		2008		2007		2008	
Mestringsnivå:	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Innvandrere	49	42	9	46	42	12	50	37	13	46	41	13
Norskfødte med innvandrerforeldre	39	50	11	43	43	14	39	43	19	42	43	15
Norsk foreldrebakgrunn	25	50	25	23	50	28	25	48	27	25	49	25

Kilde: SSB/Statistikkbanken

I tabellen over vises elevenes resultater i lesing på de nasjonale prøvene på 5. trinn fordelt på mestringsnivåene 1-3, der nivå 3 er de som presterer best. Det er 16 prosentpoengs forskjell i lesing mellom innvandrere og elever med norske bakgrunn i andelen som oppnår mestringsnivå 3 både i 2007 og 2008. I regning er forskjellen mellom innvan-

drere og norske elever som har skår på nivå 3 noe mindre, med en 14 prosentpoengs forskjell i 2007 og 12 i 2008. Norskfødte med innvandrerforeldre presterer noe høyere på prøvene på 5. trinn enn innvandrere, men også disse presterer langt svakere enn elever med norsk bakgrunn.

Fordeelingen av elevene på fem mestringsnivåer på de nasjonale prøvene i lesing og regning på 8. trinn etter innvandringsbakgrunn i 2007 og 2008. Pst.

År:	Lesing 8. trinn									
	2007					2008				
Mestringsnivå:	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Innvandrere	30	31	28	7	4	28	33	28	8	3
Norskfødte med innvandrerforeldre	15	29	39	11	5	17	30	36	13	4
Norsk foreldrebakgrunn	6	16	42	22	14	7	18	39	24	12

År:	Regning 8. trinn									
	2007					2008				
Mestringsnivå:	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Innvandrere	21	33	33	9	5	18	32	34	12	4
Norskfødte med innvandrerforeldre	11	25	43	15	7	11	28	40	14	7
Norsk foreldrebakgrunn	6	18	44	21	11	5	18	43	22	11

Kilde: SSB/Statistikkbanken

I tabellen over vises elevenes resultater i lesing på de nasjonale prøvene på 8. trinn fordelt på mestringsnivåene 1-5, der nivå 5 er de som presterer best. Det er 25 prosentpoengs forskjell i lesing mellom innvandrere og elever med norsk bakgrunn i andelen som oppnår mestringsnivå 4 og 5 både i 2007 og 2008 i favør av elever med norsk bakgrunn. Forskjellen er langt større på 8. trinn enn forskjellen i lesing på 5. trinn. I matematikk er forskjellen mellom innvandrere og norske elever som har skår på nivå 4 og 5 også på 8. trinn noe mindre, med en 18 prosentpoengs forskjell i 2007 og 17 i 2008 i favør av elever med norsk bakgrunn. Norskfødte med innvandrerforeldre presterer noe høyere på prøvene på 8. trinn enn innvandrere, men også disse presterer langt svakere enn elever med norsk bakgrunn.

Mål

Andelen norskfødte med innvandrerforeldre som fullfører videregående opplæring skal tilsvare andelen for befolkningen totalt.

Indikatorer

- Andelen norskfødte med innvandrerforeldre med direkte overgang fra grunnskole til videregående opplæring, sammenliknet med årskullet som helhet
- Andelen norskfødte med innvandrerforeldre som oppnår full yrkes- eller studiekompetanse i

løpet av fem år etter avsluttet grunnskole, sammenliknet med årskullet som helhet.

Regjeringen har som mål at flest mulig fullfører videregående opplæring, da dette minsker sannsynligheten for fattigdom og marginalisering senere i livet.

Status

Målsetningen om en like høy fullføringsandel for norskfødte med innvandrerforeldre som for befolkningen totalt er per i dag ikke nådd, da en høyere andel av denne gruppen har sluttet underveis eller ikke bestått siste år i videregående opplæring. Imidlertid avtar forskjellen mellom disse gruppene for hvert avgangskull.

Ser man eksplisitt på andelen norskfødte med innvandrerforeldre fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand og Europa utenom EU/EØS, er det fortsatt en vesentlig lavere andel (ca. 10 prosentpoeng) av disse elevene som fullfører og består i løpet av seks år etter skolestart sammenliknet med de med norsk bakgrunn. (Kilde: Utdanningsspeilet 2008).

Tabellen under viser at 96 pst. av norskfødte med innvandrerforeldre som gikk ut av grunnskolen våren 2008, gikk direkte over til videregående opplæring skoleåret 2008–2009. Dette tilsvare andelen av den øvrige befolkningen som gikk rett fra grunnskole til videregående opplæring. Videre

ser man at det for alle grupper har vært en svak nedgang i andelen med direkte overgang fra grunnskole til videregående opplæring fra skoleår-

ret 2006-2007, og at denne nedgangen har vært størst for innvandrere.

Direkte overgang fra grunnskole til videregående opplæring. Andel av innvandrere¹, norskfødte med innvandrerforeldre og hele elevgruppen. Pst.

Avsluttet grunnskole	Innvandrere	Norskfødte med innvandrerforeldre	Alle elever
2004-2005		95,4	97,0
2005-2006		96,8	97,1
2006-2007	82,9	96,8	96,4
2007-2008	79,5	96,0	95,9

¹ Tall på andelen innvandrere for 2004-2005 og 2005-2006 foreligger ikke.

Kilde: SSB

Andelen som avsluttet grunnskolen skoleåret 2001/2002, og som oppnådde full yrkes- eller studiekompetanse i løpet av fem år, viser at forskjellen mellom norskfødte med innvandrerforeldre og den øvrige befolkningen har blitt vesentlig mindre de siste fire årene (se tabell under). Dette skyldes at

det har vært en jevn økning i andelen norskfødte med innvandrerforeldre som fullfører og består videregående opplæring i løpet av fem år, mens det for øvrige norskfødte elever har vært en nedgang. Innvandrere ligger likevel fremdeles bak den øvrige norskfødte elevmassen.

Andel som avsluttet grunnskolen 1999 – 2002, som fullførte og bestod videregående opplæring i løpet av fem år

Avsluttet grunnskole	Fullført og bestått	
	Norskfødte med innvandrerforeldre	Øvrige befolkningen
1998-1999	61,9	70,5
1999-2000	63,8	68,7
2000-2001	65,2	68,4
2001-2002	65,8	67,0

Kilde: SSB

Mål

Andelen innvandrere som kom til landet i ungdomsskole- eller videregående alder, og som fullfører videregående opplæring, skal øke.

Indikator

- Andel innvandrere som kom til landet som 13- og 16-åring og fullfører og består videregående opplæring innen de fyller 30 år.

Status

De fleste elevene i grunnskolen som har innvandret, har kommet hit etter skolestart. Pga. man-

glende innsamling av informasjon om hvilken skolegang de har fra før, er det vanskelig å si i hvor stor grad de har mistet grunnskoleopplæring. Ungdommer som kommer til Norge etter å ha fylt 16 år, har rett til grunnskoleopplæring for voksne. Rundt hver fjerde 18-årige innvandrer med bakgrunn fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand og Europa utenom EU/EØS, ca. 500 i hvert årskull, går ikke i videregående opplæring og har heller ikke fullført grunnskole. Det er ukjent om disse ungdommene faktisk ikke har fullført noen grunnskole, eller om det er registreringen som mangler.

Gjennomsnittlig andel innvandrere som har fullført og bestått videregående opplæring i alderen 20-30 år, som kom til Norge da de var 13 og 16 år. Pst.

	Alder ved ankomst til Norge	
	13 år	16 år
20-30 år	13 år	16 år
2006	39,3	25,9
2007	45,8	31,5
2008	50,3	29,7

Kilde: SSB

Av de som kom til Norge da de var 13 år, og som i 2008 er mellom 20 og 30 år (1438 personer), har i gjennomsnitt 50 pst. fullført og bestått videregående opplæring (se tabell over). Dette er en økning på 10 pst. siden 2006. Kun 27 pst. av de som i 2008 er 20 år har fullført og bestått videregående opplæring. Derimot har 60 pst. av 30 åringene fullført og bestått. Det er stor forskjell mellom gutter og jenter. I 2008 er det i gjennomsnitt 64 pst. av alle jentene som har fullført og bestått, mens tilsvarende tall for gutter er 40 pst. I fjor var andelen jenter og gutter henholdsvis 53 og 39 pst. (Kilde: SSB)

Av de som kom til Norge da de var 16 år, og som i 2008 er mellom 20 og 30 (2058 personer), har i alt 30 pst. fullført og bestått videregående opplæring (tabell over). Tilsvarende andel i 2007 og 2006 var henholdsvis 31,5 og 25,9 pst. Kun 7 pst. av de som i 2008 var 20 år, har fullført og bestått videregående opplæring. Dette er likevel en økning på to prosentpoeng fra året før. Andelen stiger betraktelig med økende alder. Også blant dem som kom til Norge som 16-åring, er det stor forskjell mellom gutter og jenter. Det er i gjennom-

snitt 38 pst. av alle jentene som har fullført og bestått, mot 40 pst. i fjor. Tilsvarende tall for gutter er 23 pst., noe som er en liten nedgang fra i fjor da andelen var 26 pst. (Kilde: SSB).

I tråd med målsetningen viser indikatoren at det de siste tre årene har vært en økende andel av de som kommer til landet som 13-åring og 16-åring som fullfører og består videregående opplæring. En stor andel av denne elevgruppen bruker lenger enn normert tid på å fullføre og bestå videregående opplæring. Alder ved ankomst til Norge, og kjønn, har stor betydning for hvorvidt en elev fullfører og består.

Mål

Andelen ansatte i grunnskolen og videregående opplæring med innvandrerbakgrunn skal øke.

Indikatorer

- Andelen med innvandrerbakgrunn som går på utdanninger som fører til lærerkompetanse
- Andelen med innvandrerbakgrunn ansatt innen undervisning

Den viktigste ressursen i grunnopplæringen er menneskene som jobber der. Kompetente ansatte er den viktigste forutsetningen for god kvalitet og sosial utjevning i hele utdanningssystemet. Det er behov for flere lærere med innvandrerbakgrunn i skolen, slik at de kan virke som positive rollemodeller for elevene. Samtidig kan disse lærerne bidra med viktig kultur- og språkkompetanse. Videre er det viktig å heve kompetansen til flere med innvandrerbakgrunn som allerede arbeider i skolen.

Status

Andel med innvandrerbakgrunn og kjønn av de som går på utdanninger som fører til lærerkompetanse. Pst.

	2005 ¹	2006	2007	2008
Innvandrerbakgrunn	5,1	4,0	5,0	5,9
Menn	27,1	26,5	25,8	24,7
- Herav med innvandrerbakgrunn	5,3	4,3	5,7	6,5
Kvinner	72,9	73,5	74,2	75,3
- Herav med innvandrerbakgrunn	5,0	3,9	4,8	5,6
Totalt antall personer	19 383	19 496	19 600	19 231

¹ Andelen er ikke fullt ut sammenlignbare med tallene for 2006, 2007 og 2008 pga. endringer i datagrunnlaget

Kilde: SSB

Tabellen over viser at 5,9 pst. av de som gikk på utdanninger som førte til lærerkompetanse i 2008 (almennlærerutdanning, førskolelærer, fagskolelærerutdanning, master lektorutdanning og praktisk-pedagogisk utdanning) hadde innvandrerbakgrunn. Regner man kun med innvandrere fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand og Europa utenom EU/EØS (landgruppe 2), utgjør disse 3,7 pst. av alle som går på utdanninger som fører til lærerkompetanse. Tilsvarende tall for 2007 var på 3,6 pst. Både blant de med innvandrerbakgrunn og den øvrige befolkning er det langt flere kvinner enn menn

som velger å ta utdanning som fører til lærerkompetanse.

Tabellen under viser at 3,5 pst. av undervisningspersonalet i kommunale grunnskoler i 2007 hadde innvandrerbakgrunn. Dette er en nedgang sammenliknet med 2005, da andelen var 3,9 pst. I fylkeskommunal videregående opplæring hadde 4,5 pst. av undervisningspersonalet i 2008 innvandrerbakgrunn. Dette er en økning fra de tre foregående årene da andelen lå rundt 4 pst. Gruppen av innvandrere fra landgruppe 2 er dårlig representert blant ansatte i kommunale grunnskoler og videregående skoler. I 2008 utgjorde disse 1,4 pst. i grunnskolen og 0,7 pst. i videregående opplæring.

Andel med innvandrerbakgrunn blant undervisningspersonale i kommunale grunnskoler og fylkeskommunal videregående opplæring

	2005	2006	2007	2008
Kommunale grunnskoler	3,9	3,7	3,4	3,5
Fylkeskommunale videregående opplæring	4,0	3,9	4,0	4,5

Kilde: SSB

Tallene inkluderer både hoved- og biarbeidsforhold.

Til tross for at det er flere kvinner enn menn som tar lærerutdanning, er andelen med innvandrerbakgrunn i lærerutdanningen lav både for kvinner og menn. Økningen i andel med innvandrerbakgrunn de siste tre årene skyldes i stor grad høyere rekruttering av innvandrere fra EU/EØS land, USA, Canada, Australia og New Zealand. Det samme gjelder for pedagogisk personale ansatt i grunnopplæringen.

Barnevern

Mål

Bidra til å øke andel ansatte med innvandrerbakgrunn i barneverntjenesten

Indikatorer

- Andel studenter med innvandrerbakgrunn under utdanning for å bli barnevernspedagog.
- Andel kvinner og menn med innvandrerbakgrunn under utdanning for å bli barnevernspedagog og ansatte med innvandrerbakgrunn som arbeider i barneverntjenesten.
- Andel kvinner og menn med innvandrerbakgrunn som arbeider i barneverntjenesten.

Barneverntjenesten skal nå ut til alle familier, barn og unge og gi hensiktsmessig hjelp tilpasset den

enkeltets behov. Hjelpen skal være basert på oppdatert kunnskap og ha barnets beste som hovedfokus.

Å øke andel ansatte med innvandrerbakgrunn i barneverntjenesten er et ledd i arbeidet med å øke den flerkulturelle kompetansen i barnevernet. Mangfold blant de ansatte kan medføre bedre forståelse overfor barn, unge og familier med minoritetsbakgrunn som barnevernet er i kontakt med. Barne- og likestillingsdepartementet har fått tilbakemeldinger om at det er stor mangel på god informasjon til familier og miljøer med minoritetsbakgrunn om barnevernets målsettinger og arbeidsform. Likeledes at skepsisen til barnevernet synes å være sterkere i minoritetsmiljøene enn ellers i befolkningen. Dette er uheldig da også disse gruppene har behov for barnevernets hjelp og støtte. Å øke andelen ansatte i barneverntjenesten med minoritetsbakgrunn kan bidra til å gi arbeidet større legitimitet. Det vises til Prop. 1 S (2009–2010) for Barne- og likestillingsdepartementet, programkategori 11.20 *Tiltak for barn og unge*.

Status

- Ved utgangen av 2008 hadde 110 studenter på barnevernsutdanninger innvandrerbakgrunn. Disse utgjør 5,2 pst. av alle studenter på barnevernsutdanninger. 84 studenter (76,4 pst.) hadde bakgrunn fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Oseania unntatt Australia og New

Zealand, og Europa utenom EU/EØS (landgruppe 2). Tilsvarende tall for 2007 var 4,8 pst. og 78,0 pst. Av de med bakgrunn fra overnevnte gruppe var 23,8 pst. menn og 76,2 pst. kvinner. I 2007 var 21,0 pst. menn og 79,0 pst. kvinner.

- Ved utgangen av 2008 hadde 4,7 pst. av alle ansatte i barneverntjenesten innvandrerbakgrunn. Av disse hadde 51,1 pst. innvandrerbakgrunn fra landgruppe 2. Tilsvarende tall for 2007 var 4,7 pst. og 49,9 pst. Av dette var 50,6 pst. menn mens 49,4 pst. var kvinner. I 2007 var 44,6 pst. menn og 55,4 pst. kvinner). (Kilde: SSB).

Andelen ansatte i barneverntjenesten med innvandrerbakgrunn er ikke i samsvar med andelen barn,

unge og deres familier med innvandrerbakgrunn som er i kontakt med barnevernet. Tall fra SSB viser at barn og unge som er innvandrere eller norskfødte med innvandrerforeldre oftere får hjelp fra barnevernet enn barn og unge uten innvandrerbakgrunn. 44 200 barn hadde i løpet av året tiltak i barnevernet i 2008, det er 3,6 pst. flere enn året før. Fortsatt er 83 pst. av alle barn med tiltak fra barnevernet barn uten innvandrerbakgrunn og det er fremdeles en overvekt av gutter med tiltak. Tallet på barn med tiltak i barnevernet har økt i alle aldersgruppene fra 2007, men det er barn i skolealder (6–12 år) og tenåringene (13–17 år) som har størst økning i klienttall i forhold til folketallet.

Antall studenter med innvandrerbakgrunn under utdanning for å bli barnevernspedagog, 4. kvartal 2008

Antall	I alt	Menn	Kvinner
I alt	2 098	317	1 781
Innvandrere	110	26	84
Av dette:			
Landgruppe 1	26	6	20
Landgruppe 2	84	20	64

Kilde: SSB

Ansatte i institusjoner innen barne- og ungdomsvern etter innvandrerbakgrunn og kjønn, 4. kvartal 2007 og 4. kvartal 2008. (Dette omfatter kommunale barnevernstjenester og private som tilbyr samme type barnevernstjenester, herunder fosterhjem og forsterkede fosterhjem)

Antall	I alt		Menn		Kvinner	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008
I alt	11 995	13 126	3 396	3 626	8 599	9 500
Ingen innvandrerbakgrunn	11 434	12 507	3 160	3 340	8 274	9 167
Innvandrere	561	619	236	286	325	333
Av dette:						
Landgruppe 1	281	303	111	126	170	177
Landgruppe 2	280	316	125	160	155	156

Kilde: SSB

Helse og omsorg

Mål

Helseforskjellene mellom etniske grupper skal reduseres.

Indikator

- Dødelighet for kvinner og menn med innvandrerbakgrunn i aldersgruppen 25–64 år, sammenliknet med dødeligheten i befolkningen som helhet.

Ved hjelp av helseopplysninger i Dødsårsaksregisteret har Nasjonalt folkehelseinstitutt utviklet

dødelighet som indikator for helsetilstanden i befolkningen, inndelt i sju grupper etter fødeland, jf. tabell nedenunder. Siden dødelighetsrater endrer seg lite fra år til år, vil det ikke være aktuelt å presentere nye data for dødelighet hvert år.

Den foreliggende analysen baserer seg på dødelighet i perioden 3. november 2001 (folke- og boligtellingsstidspunktet) til 31. desember 2006. Oppfølgingstiden i årets rapportering er fem år. Tidligere års rapportering hadde 11 og 13 års oppfølgingstid. Dette medfører at den foreliggende analysen ser på yngre personer, hvilket igjen betyr at de absolutte dødelighetsratene blir lavere enn i tidligere års rapportering. Dette skal likevel ikke påvirke sammenlikningen av dødelighetsrater mellom land, men de relative ratene kan bli forhøyet pga at man har lavere teller og nevner.

Det er enkelte utfordringer knyttet til analyser av dødelighet etter fødeland. Selv med grovt inndelte grupper, er noen av gruppene for små til å oppnå sikre resultater. Videre er det en stor andel som utvandrer; om lag 2-13 pst. av innvandrerne utvandret i løpet av oppfølgingsperioden. Tilsvarende var det under 1 pst. av nordmenn som utvandret. Dersom det er forskjell i sykelighet for de som utvandrer og de som blir boende i Norge vil dette påvirke resultatene. Det er også store forskjeller i alderssammensetningen etter fødeland. Innvandrerne er yngre enn den etnisk norske befolkningen, noe som gjør analyseresultatene usikre. Med alle disse forbehold, må tallene tolkes med forsiktighet.

Status

Ingen innvandrergupper hadde signifikant høyere dødelighet enn de etnisk norske. Dette gjaldt både for kvinner og menn. Dette er i samsvar med tidligere års rapporter.

Menn født i Norge, Øst-Europa, Pakistan og Afrika hadde signifikant høyere dødelighet enn menn født i Asia og Vest-Europa. Resultatene for kvinner var hovedsaklig som for menn. En forskjell som er verdt å merke seg er at østeuropeiske kvinner hadde lav dødelighet, men i foreliggende rapport er ikke denne forskjellen signifikant slik som tidligere års rapporter. Dette kan skyldes den korte oppfølgingstiden.

Det kan være flere årsaker til at de som er født i Norge er blant de med høyest dødelighet i våre analyser. En mulighet er at det er de friskeste og sterkeste innvandrerne som kommer til Norge. Denne antagelsen styrkes ved at innvandrergruppene har lavere dødelighet enn gjennomsnittet i landene de utvandrer fra.

En annen forklaring kan være relatert til skjevheter i datamaterialet. En stor andel av de som er født utenfor Norge forlater landet i løpet av oppfølgingsperioden, og forsvinner dermed fra analysen. Det foreligger ingen informasjon om helsestatus til de som utvandrer, men dersom disse utflytterne er sykere enn de som er igjen vil de gjenværende ha en lavere dødelighet enn de totalt sett ville hatt dersom alle hadde vært tilstede.

Dødelighet 2001–2006, etter fødeland, 25–64 år.

Fødeland	Døde pr. 100 000 person- år, aldersjustert	Antall døde	Antall personer	Relativ Risiko ³	Flyttet ut av landet i perioden 2001-6
MENN					
Norge	358	20 647	1 094 169	1	0,6 %
Vest-Europa ¹	307	643	45 628	0,86	12,7 %
Øst-Europa	383	140	9 588	1,07	6,0 %
Pakistan	435	98	5 627	1,22	4,1 %
Vietnam	250	47	4 330	0,70	1,7 %
Rest-Asia ²	271	173	23 378	0,76	6,4 %
Afrika	387	122	10 613	1,08	9,5 %
KVINNER					
Norge	215	12 540	1 059 609	1	0,5 %
Vest-Europa ¹	175	375	44 605	0,81	10,3 %
Øst-Europa	178	79	11 430	0,83	5,0 %
Pakistan	306	48	4 751	1,42	3,1 %
Vietnam	194	27	4 049	0,90	2,0 %
Rest-Asia ²	163	122	23 444	0,76	4,2 %
Afrika	247	42	7 158	1,15	7,8 %

¹ Vest Europa + Canada + USA + Australia + New Zealand.

² Asia uten Pakistan og Vietnam.

³ Relativ risiko i forhold til Norge, justert for alder (fet skrifttype betyr signifikant på 90 % nivå).

Politi, kriminalomsorg og rettsvesen*Mål*

For å gjenspeile mangfoldet i befolkningen, skal en tilstrebe en økning i andelen ansatte med innvandrerbakgrunn i politi- og påtalemyndigheten og kriminalomsorgen.

Indikatorer

- Andelen ansatte med innvandrerbakgrunn innenfor politi- og påtalemyndigheten.
- Andel ansatte med innvandrerbakgrunn innenfor retts- og fengselsvesenet.

Å sørge for trygghet i samfunnet er et velferds-spørsmål og et stort offentlig ansvar. Politiet, påtalemyndigheten, domstolene og kriminalomsorgen har som oppgave å beskytte borgerne mot kriminalitet, og å sørge for alle borgeres rettssikkerhet. Det er svært viktig at disse instansene har kompetanse og ressurser til å håndheve lovverket mot rasisme og diskriminering, slik at de har tillit i hele befolkningen – noe som er en forutsetning for at

lovbrudd blir rapportert og vitner melder seg. Offentlige tjenester må tilrettelegges og tilpasses til de ulike behov som finnes i befolkningen. Det er derfor viktig at mangfoldet i befolkningen også gjenspeiles i politietaten og kriminalomsorgen. På bakgrunn av ovennevnte vil Regjeringen fortsette arbeidet med å øke rekrutteringen av personer med innvandrerbakgrunn til politietaten og kriminalomsorgen, jf. Prop. 1 S (2009–2010) for Justis- og politidepartementet, programkategori 06.30 Kriminalomsorg og programkategori 06.40 Politi og påtalemyndighet.

Status

I 2008 hadde 2,8 pst. av ansatte i politi- og påtalemyndigheten innvandrerbakgrunn, mot 2,6 pst. i 2007 (se tabell under) Dette utgjorde 437 personer, hvorav 183 var menn og 254 var kvinner. 157 av disse hadde bakgrunn fra Asia, 45 fra Afrika, mens 116 hadde bakgrunn fra Øst-Europa. Som det framgår av tabellen har det vært en jevn stigning siden 2005.

Ansatte i politi- og påtalemyndighetene med innvandringsbakgrunn¹, pst. og absolutte tall

År	Pst.	Antall	Menn	Kvinner
4. kvartal 2008	2,8	437	183	254
4. kvartal 2007	2,6	398	155	243
4. kvartal 2006	2,2	334	134	200
4. kvartal 2005	2,0	299	124	175

¹ Innvandrere og barn av innvandreforeldre

Kilde: SSB

Fra 2007 til 2008 har andelen ansatte med innvandrerbakgrunn i retts- og fengselsvesenet økt fra 2,1 pst. til 2,4 pst. Andelen i 2008 utgjorde 151 personer, hvorav 79 personer var menn og 72 var kvinner. 45 av disse hadde bakgrunn fra Asia, 16

fra Afrika, mens 32 hadde bakgrunn fra Øst-Europa. Som det framgår av tabellen har det også her vært en jevn stigning siden 2005. Tallene inkluderer norskfødte med innvandrerforeldre.

Ansatte i retts- og fengselsvesenet med innvandringsbakgrunn, pst. og absolutte tall

År	Pst.	Antall	Menn	Kvinner
4. kvartal 2008	2,4	151	79	72
4. kvartal 2007	2,1	130	61	69
4. kvartal 2006	1,9	122	57	65
4. kvartal 2005	2,2	144	62	82

Kilde: SSB

Rekruttering til politiyrket skjer gjennom Politi-høgskolen (PHS). PHS har drevet aktivt og systematisk rekrutteringsarbeid rettet mot etniske minoriteter gjennom flere år. I 2008 var det en stor økning i antallet søkere med innvandrerbakgrunn. Det var 134 søkere i 2008 mot 105 søkere i 2007. 29 studenter ble i 2008 tilbudt studieplass, et tilsvarende antall som i 2007. I 2009 var det 88 søkere som oppga å ha minoritetsbakgrunn på første året i bachelorutdanningen. Overgangen til samordnet opptak gjør det vanskelig å sammenlikne årets tall med tidligere år, bl.a. pga. ulike metoder for registrering.

I 2008 ble det tatt opp om lag 250 studenter ved Fengselsskolen. 11 av disse hadde minoritetsbakgrunn, dvs. en prosentandel på omlag 4,4. I 2008 hadde kriminalomsorgen en målsetting om å oppnå en andel på 5 pst. ved opptak til fengselskolen, for 2009 er målet hevet til 10 pst.

Mål

En skal tilstrebe at andelen lekdommere med innvandrerbakgrunn øker.

Indikatorer

- Andel lekdommere med innvandrerbakgrunn

Status

Det vises til omtale under programkategori 06.20 Rettsvesen i Prop. 1 S (2009-2010) for Justis- og politidepartementet. I de nye lekdommerutvalgene som gjelder for perioden 1. mai 2008 til 1. januar 2013 har 3,7 pst. av lekdommerne innvandrerbakgrunn. Av disse har 1,8 pst. bakgrunn fra land utenfor Europa og Nord-Amerika. Dette tilsvarende en forbedring fra perioden 2004-2008 hvor de tilsvarende prosenttallene var hhv. 2,8 pst. og 1 pst.

*Valg og bolig**Valg**Mål*

Andelen personer med innvandrerbakgrunn og stemmerett som deltar ved kommunestyrevalg, fylkestingsvalg og stortingsvalg skal tilsvare valgoppslutningen samlet.

Indikatorer

- Prosentandel innvandrere som stemte ved siste lokalvalg, sammenholdt med valgoppslutningen totalt.
- Prosentandel innvandrere som stemte ved siste stortingsvalg, sammenholdt med valgoppslutningen totalt.

Regjeringens mål er at flest mulig deltar ved politiske valg. Dette gjelder alle stemmeberettigede, med og uten innvandrerbakgrunn. For at et representativt demokrati skal fungere etter hensikten, er det viktig at ikke valgoppslutningen blir for lav. Samtidig som borgerne ved å stemme øker sin innflytelse over egen hverdag, bidrar deltakelse ved valg til å ansvarliggjøre og bevisstgjøre borgerne.

Status

40 pst. av de norske statsborgerne med innvandrerbakgrunn og 36 pst. av de utenlandske statsborgerne benyttet stemmeretten sin ved kommunestyre- og fylkestingsvalget 2007. Valgdeltakelsen i hele befolkningen var på 62 pst. Sammenliknet med befolkningen i alt lå innvandreres valgdeltakelse vel 25 prosentpoeng lavere.

Ved stortingsvalget i 2005 var det 53 pst. valgoppslutning blant norske borgere med innvandrerbakgrunn, mot 77,4 pst. i befolkningen totalt. Ved alle de tre siste stortingsvalgene (1997, 2001 og 2005) har valgdeltakelsen blant kvinner med innvandrerbakgrunn vært 4-5 prosentpoeng høyere enn blant menn med innvandrerbakgrunn. Dette kan delvis forklares med forskjeller i landbakgrunn. Se fjorårets Mål for inkludering for utfyllende rapportering for tidligere avholdte valg.

For innvandrerbefolkningen gjelder det generelt at valgdeltakelsen øker med botid og med alder.

Ved stortingsvalget i 2009 ble det satt i verk ulike informasjonstiltak for denne gruppen velgere. Tiltakene ble gjennomført av IMDi i samarbeid med Kommunal- og regionaldepartementet. Tiltakene ble iverksatt for å gi målgruppen tilpasset valginformasjon om når, hvor og hvordan de kunne avgi stemme ved valget og å øke valgdeltakelsen.

*Bolig**Mål*

Innvandrere skal sikres botrygghet og forhindres fra utstøting i boligmarkedet.

Indikatorer

- Andel innvandrere som mottar statlig bostøtte.
- Andel bostedsløse med fødeland utenfor Europa og Nord- Amerika.

Regjeringens målsetning er at alle skal bo trygt og godt, noe som er en viktig forutsetning for inkludering og deltakelse i samfunnet. Gode og trygge boforhold legger til rette for gode oppvekstvilkår for barn og ungdom, samtidig som det gir voksne et viktig fundament for aktiv deltagelse i samfunns- liv for øvrig. Derfor er regjeringen opptatt av at innvandrere sikres botrygghet og forhindres fra utstøting i boligmarkedet.

Status

Det foreligger ikke tall fra 2009 om antall innvandrere som mottar bostøtte. Det har vist seg å være ressurskrevende å identifisere antall innvandrere som mottar bostøtte, da innvandrere ikke utgjør en særskilt gruppe i Husbankens registreringssystem. Husbanken vil, i samarbeid med SSB, i 2010 få i oppgave å innhente tall for antall innvandrere som har mottatt bostøtte fra 2006-2009. Tallene vil foreligge i medio 2010. Rapportering for perioden 1999-2005 viste at det var relativt små årlige endringer i andelen innvandrere som mottok bostøtte. Videre tydet resultatene på at i de laveste inntektsgruppene har innvandrere større problemer med å dekke løpende boutgifter enn befolkningen generelt.

Kartleggingen av bostedsløse³³ i 2008 viser at fire av fem bostedsløse er født i Norge, syv pst. i Afrika og fem pst. i Asia/Oseania. Videre viser kartleggingen at det er store forskjeller mellom kommuner og kommunegrupper. I Oslo er 18 pst. av de bostedsløse fra Afrika mens 8 pst. er født i Asia/Oseania. Tallene fra 2008 varierer lite fra tidligere kartlegginger.

³³ Ved kartlegging av bostedsløshet er følgende definisjon benyttet: En person er bostedsløs når vedkommende mangler egen eid eller leid bolig og er i en av følgende situasjoner:

- personen mangler tak over hodet kommende natt
- personene er henvist til akutt eller midlertidig overnatting
- personen er under kriminalomsorgen eller på en institusjon og skal løslates/utskrives innen to måneder og ikke har et botilbud
- personen bor midlertidig hos venner, kjente eller slektninger.

Bostedsløse etter fødeland

Bostedsløse	1996	2003	2005	2008
Antall bostedsløse i Norge totalt	6 200	5 200	5 500	6 100
Andel med Norge som fødeland	82	86	82	81
Andel med fødeland i Norden, Vest-Europa, Nord-Amerika og Australia	3	2	3	2
Andel med fødeland i øvrige Europa	1	1	2	2
Andel med fødeland utenfor Europa og Nord-Amerika	13	10	13	13

Kartleggingen omfatter kun de som er i kontakt med hjelpeapparatet. Det vil derfor alltid være en del mørketall i kartlegginger av bostedsløse.

Husbanken arbeider med å utvikle flere indikatorer for målet om at innvandrere skal sikres botrygghet og forhindre utstøting fra boligmarkedet.

Det vises for øvrig til Prop. 1 S (2009–2010) for Kommunal- og regionaldepartementet, hovedmål 2.

Kultur og media*Mål*

Økt deltakelse og økt andel aktive utøvere med innvandrerbakgrunn innenfor kultur- og mediesektoren.

Indikatorer

- Andel arbeidstakere med innvandrerbakgrunn innen kultur- og mediesektoren.
- Andel statlig oppnevnte styremedlemmer med innvandrerbakgrunn i teater- og orkesterinstitusjoner.
- Andel norske skjønnlitterære boktitler forfattet av personer med innvandrerbakgrunn innkjøpt av Norsk kulturråd.

Regjeringen vil synliggjøre det flerkulturelle perspektivet på alle felter i kulturlivet og bidra til å skape bedre møteplasser mellom majoritets- og minoritetskulturer.

Det er et mål i kulturpolitikken å sikre at alle får tilgang til kunst- og kulturopplevelser, samt å sørge for at muligheten til å uttrykke seg gjennom kunst og kultur ikke skal være avhengig av geografi og sosiale skillelinjer. Det er viktig at de etablerte kulturorganisasjonene blir reelt flerkulturelle, både i kunstuttrykk og repertoarvalg, og ved å gi plass til kunstnere med innvandrerbakgrunn.

Gjennomføringen av markeringsåret for kulturelt mangfold i 2008 hadde som langsiktig mål å sikre at stimulering av kulturelt mangfold blir et markant og gjennomgående trekk ved norsk kulturpolitikk. Arbeidet som ble påbegynt i markeringsåret skal følges systematisk opp i årene framover.

Regjeringen vil stimulere til mangfold og kvalitet i norske medier. Dette er nødvendig for at mediene skal kunne tilby troverdig informasjon som ivaretar behovene til alle grupper i vårt samfunn. Norge er et flerkulturelt samfunn. Det er derfor viktig at minoritetenes behov blir ivaretatt av mediene.

Status

Arbeidstakere med innvandrerbakgrunn utgjør 6,1 pst. av alle arbeidstakere innen kultur- og mediesektoren. 2,9 pst. var kvinner og 3,3 pst. menn. Resultatene viser en økning fra 2007 hvor andelen arbeidstakere med innvandrerbakgrunn innen kultur- og mediesektoren var 5,8 pst.

Arbeidstakere etter innvandrerbakgrunn og kjønn, 4. kvartal 2008

Sektor	Arbeidstakere med innvandrerbakgrunn						Arbeidstakere totalt
	Totalt	Kvinner	Menn	Pst.	Pst. Kvinner	Pst. Menn	
Film og video	214	96	118	7,7	45	55	2 765
Radio og fjernsyn	230	110	120	3,6	48	52	6 433
Selvstendig kunstnerisk virksomhet	136	79	57	11,9	58	42	1 145
Drift av etableringer tilknyttet kunstnerisk virksomhet	514	229	285	13,3	45	55	3 862
Bibliotek og arkiver	249	176	73	6,9	71	29	3 622
Museer, vern av historiske steder og bygninger	366	228	138	9,0	62	38	4 060
Forlag og grafisk industri	1 206	451	755	4,7	37	63	25 567

Kilde: Arbeidsmarkedsstatistikk. SSB

Av 128 statlig oppnevnte styremedlemmer i teaterinstitusjonene og symfoniorkestrene har åtte styremedlemmer innvandrerbakgrunn. Dette utgjør en andel på 6,3 pst. Rapporteringen omfatter 17 scenekunstinstitusjoner (teater, opera, ballett) og syv orkesterselskaper med fast årlig tilskudd fra Kultur- og kirkedepartementet.

I 2008 omfattet innkjøpsordningen for norsk skjønnlitteratur for voksne 220 titler, hvorav fire av titlene var skrevet av innvandrere (tre menn og en kvinne). Innkjøpsordningen for norsk skjønnlitteratur for barn og unge omfattet 133 titler totalt, syv skrevet av innvandrere (fem menn og to kvinner). Innkjøpsordningen for sakprosa omfattet 46 titler totalt, fem skrevet av innvandrere (fire menn og en kvinne). Innkjøpsordningen for faglitteratur for barn og unge omfattet 25 titler totalt, to skrevet av innvandrere (en mann og en kvinne). (Kilde: Norsk Kulturråd).

Kultur- og mediebruk blant innvandrerbefolkningen

I forbindelse med den ordinære kultur- og mediebruksundersøkelsen i 2008, trakk SSB, på oppdrag fra Kultur- og kirkedepartementet, et tilleggsutvalg blant innvandrerbefolkningen i Norge. Hensikten var bla. å skaffe et statistisk grunnlag for å sammenlikne innvandrerbefolkningens bruk av ulike kultur- og medietilbud med kultur- og medievanene til den norske befolkningen generelt. Tilleggsutvalget består av personer med innvandrerbakgrunn fra 9 til 59 år, som har minst tre års botid i Norge. Det ble forutsatt at de som deltok i undersøkelsen behersker det norske språket.

Nedenfor gjengis i korte trekk noen av undersøkelsens funn. Av plasshensyn er det kun tatt inn to overordnede tabeller her. For en fullstendig fremstilling vises det til SSBs endelige rapport, «Kultur- og mediebruk blant personer med innvandrerbakgrunn».

Andel som har brukt ulike massemedier en gjennomsnittsdag, etter landgruppe. Alder 9-59 år. 2008. Pst.

	Befolkningen i Norge	Innvandrerbakgrunn fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Europa utenom EU/EØS (Landgruppe 2)	Innvandrere fra EU/ EØS, USA, Canada, Australia (Landgruppe 1)
Fjernsyn	79	70	68
Internett	77	71	79
Papiravis	63	43	62
Hjemme-PC	64	61	65
Radio	50	25	46
Plater/kassett/CD/MP3/lydfiler	47	44	47
Bøker	24	19	31
Tidsskrift	12	7	16
Ukeblad	13	8	11
VHS/DVD/harddiskopptaker	12	13	16
Tegneserieblad	7	4	10
Antall svar	1 623	825	219

Kilde: Kultur- og mediebruk blant personer med innvandrerbakgrunn. SSB

TV og internett er de massemediene som har høyest brukerandel en gjennomsnittsdag i alle gruppene. Aller mest tid brukes det på TV-titting, uavhengig av landbakgrunn. Gruppen med innvandrerbakgrunn fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Europa utenom EU/EØS (landgruppe 2) bruker i minst grad radio og trykte medier. Hjemme-PC blir benyttet i omtrent like stor grad i alle grupper, og det er ikke store avvik mellom de tre gruppene når det gjelder måten internett brukes på.

Bruken av massemedier øker generelt med utdanningsnivå og husholdningsinntekt både blant

befolkningen i Norge og blant de med innvandrerbakgrunn fra landgruppe 2. Det er likevel færre høyt utdannede blant sistnevnte gruppe som leser aviser, bøker og lytter til radio enn høyt utdannede i befolkningen i Norge.

Barn og unge med innvandrerbakgrunn fra landgruppe 2 bruker mer tid på fjernsyn og internett enn samme aldersgrupper blant befolkningen generelt. Blant de eldste er det imidlertid lavest andel TV-seere hos dem med innvandrerbakgrunn fra landgruppe 2.

Andel som har brukt ulike kulturtilbud siste 12 mnd, etter landgruppe. Alder 9-59 år. 2008. Pst.

	Befolkningen i Norge	Innvandrerbakgrunn fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Europa utenom EU/EØS (Landgruppe 2)	Innvandrere fra EU/ EØS, USA, Canada, Australia (Landgruppe 1)
Kino	76	65	76
Idrettsarrangement	58	43	46
Folkebibliotek	51	57	56
Museum	43	40	51
Teater/musikal/revy	54	30	46
Kunstutstilling	40	28	45
Konsert	63	49	62
Ballett-/danseforestilling	14	14	18
Opera/operette	5	4	10
Kulturfestival	34	35	27
Tros-/livssynsmøte	38	43	39
Antall svar	1 623	825	219

Kilde: Kultur- og mediebruk blant personer med innvandrerbakgrunn. SSB

Kino er det kulturtilbudet som har høyest antall brukere i alle landgrupper, og uavhengig av landbakgrunn er det krim og action som blir sett av flest. Gruppen med innvandrerbakgrunn fra landgruppe 2 går i størst grad på tros- og livssynsmøter. De bruker også folkebibliotekene i størst grad, men det kan påpekes at det er betydelig låneaktivitet på biblioteket blant alle de tre gruppene. De med bakgrunn fra landgruppe 2 velger i større grad folke-/etnisk musikk enn befolkningen i Norge når de går på konserter. Denne gruppen går også mer på festivaler med folkemusikk enn andre, når de går på kulturfestival.

Kulturbruken ser ut til å være nokså likt fordelt aldersmessig i de ulike landgruppene. Både blant befolkningen i Norge og blant dem med innvandrerbakgrunn fra landgruppe 2 er det gruppen barn og unge fra 9 til 15 år som har høyest andel kulturbrukere på flest områder. Blant befolkningen i Norge er det en klarere sammenheng mellom utdanning og kulturbruk enn blant dem med bakgrunn fra landgruppe 2. Lavt utdannede har et noenlunde likt kulturbruksmønster på tvers av landbakgrunn.

Undersøkelsen viser at det ikke i særlig grad blir pekt på mangel på kulturtilbud i noen av gruppene. Personer i gruppen med innvandrerbakgrunn fra landgruppe 2 deltar mindre i egen kulturaktivitet enn personer innenfor de andre gruppene, både når det gjelder musikk og idrett. Andelen personer som aldri har benyttet de ulike

kulturtilbudene er størst blant de med bakgrunn fra landgruppe 2.

Litt mindre enn halvparten av personene i SSBs utvalg oppga at de for det meste snakker norsk hjemme. Andelen som snakker mest norsk hjemme blant gruppen med bakgrunn fra landgruppe 2 er 40 pst., og andelen blant gruppen med bakgrunn fra landgruppe 1 er 55 pst. De aller fleste i begge grupper synes det er «ganske lett» eller «svært lett» å lese norske aviser, oppfatte nyheter på norsk radio og å snakke med nordmenn på gaten.

Staten som arbeidsgiver

Mål

Andel personer med innvandrerbakgrunn ansatt i staten skal øke.

Indikatorer

- Andel personer med bakgrunn fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand, og Europa utenom EU/EØS (landgruppe 2) ansatt i statsadministrasjonen.
- Andel personer med innvandrerbakgrunn ansatt i heleide statlige selskaper

Staten som arbeidsgiver har et særlig ansvar for å gå foran som et godt eksempel ved å øke andelen

av de statsansatte som har innvandrerbakgrunn. Regjeringen ønsker å legge til rette for større mangfold, da mangfold er nødvendig for å løse oppgavene i et mer sammensatt samfunn med stadig større kompleksitet. Staten skal bidra til at statsforvaltningen tar i bruk all tilgjengelig kompetanse, inkludert den som personer med innvandrerbakgrunn representerer. Det er også viktig for statens legitimitet at forvaltningen så langt som mulig gjenspeiler mangfoldet i befolkningen. For øvrig vises det til Prop. 1 S (2009–2010) kap. 1500 for Fornyings- og administrasjonsdepartementet og under resultatområde 4 i Prop. 1 S (2009–2010) for Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Status

Det er en klar økning i andel ansatte med bakgrunn fra landgruppe 2 i statsadministrasjonen. Statsadministrasjonen omfatter departementene og deres underliggende etater. Pr. 1. oktober 2008 var det i staten 3,2 pst. blant både menn og kvinner med bakgrunn fra landgruppe 2. Dette er en økning fra 1. oktober 2007 da andelen med bakgrunn fra landgruppe 2 var 2,7 pst. blant menn og 2,8 pst. blant kvinner (kilde: SSB).

Andel med bakgrunn fra landgruppe 2 i statsadministrasjonen (departementene og deres underliggende etater), pst.

	2006	2007	2008
Samlet tall for -departementene og underliggende etater	2,4	2,8	3,2

Kilde: SSB

Som i tidligere år var det også i 2008 store variasjoner mellom departementsområdene når det gjelder hvor stor andel av de ansatte som hadde bakgrunn fra landgruppe 2. Det gjøres oppmerksom om at SSB har justert tallene for 2007 i forbindelse med oppdatering av opplysningene i forhold til fjorårets rapportering.

Andel ansatte med innvandrerbakgrunn. Pst.

	4. kv. 2004	4. kv. 2005	4. kv. 2006	4. kv. 2007	4. kv. 2008
Heleide statlige selskaper	7,5	7,8	8,2	8,8	9,2
Statlig eide foretak	5,7	6,0	6,2	7,4	8,0
Helseforetakene	8,3	8,6	8,9	9,3	9,6

Kilde: SSB

Departementsområdene med høyest andel ansatte med bakgrunn fra landgruppe 2 2007 – 2008, pst.

Departement	2007	2008
Kunnskapsdepartementet	5,0	5,7
Helse- og omsorgsdepartementet	4,7	5,4
Arbeids- og inkluderingsdepartementet	3,6	4,4

Departementsområdene med lavest andel ansatte med bakgrunn fra landgruppe 2, 2007 – 2008, pst.

Departement	2007	2008
Forsvarsdepartementet	0,7	0,8
Justis- og politidepartementet	1,3	1,5
Samferdselsdepartementet	1,3	1,5

Kilde: SSB

Andelen ansatte med innvandrerbakgrunn i heleide statlige selskaper økte fra 8,8 pst. i 4. kvartal 2007 til 9,2 pst. i 4. kvartal 2008. Som det fremgår av tabellen nedenfor har andelen ansatte med innvandrerbakgrunn i de heleide selskapene økt med 1,7 pst. siden 2004.

Andelen ansatte med innvandrerbakgrunn var i 4. kvartal 2008 høyest innen helseforetakene med 9,6 pst. 4,7 pst. av de ansatte innen helseforetakene hadde bakgrunn fra Asia med Tyrkia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Øst-Europa. 2,9 pst. av de ansatte i helseforetakene var kvinner med overnevnte bakgrunn. SSBs statistikk viser at andelen ansatte med overnevnte bakgrunn i helseforetakene sank noe fra 2007 til 2008. Dette skyldes imidlertid endringer i statistikkgrunnlaget kombinert med manglende innberetning fra noen helseforetak for 2008. I de heleide statlige foretakene økte andelen med innvandrerbakgrunn fra 7,4 til 8 pst. fra 2007 til 2008. 5,9 pst. hadde i 2008 bakgrunn fra Asia med Tyrkia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Øst-Europa.

Andel ansatte med innvandrerbakgrunn i statlig forvaltning og i heleide statlige selskaper har økt over tid, men det er ulikheter blant departe-

mentene. Statsadministrasjonen har en lavere andel ansatte med innvandrerbakgrunn enn de heleide statlige selskapene.

Sysselsatte 16-74 år i statlig forvaltning og statlig eide foretak. I alt og personer med innvandrerbakgrunn (innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre). 4. kvartal 2008.

Sektor	Sysse- satte i alt	Perso- ner med innv.bak- grunn i alt	Andel med innv.bak- grunn pst.	Menn med innvandrerbakgrunn		Kvinner med innvandrerbakgrunn			
				i alt	Gruppe 1 ¹	Gruppe 2 ²	I alt	Gruppe 1 ¹	Gruppe 2 ²
I alt	344 228	27 146	7,9	162 609	5 762	7 047	181 619	7 587	6 750
110 Statlig forvaltning	253 877	20 508	8,1	103 246	4 012	4 425	150 631	6 528	5 543
- herav helseforetak	105 604	10 185	9,6	23 808	1 514	1 818	81 796	3 723	3 130
150,190 NB og Statlige låneinst.	1 865	124	6,6	934	34	26	931	33	31
610 Statlig forretningsdrift	4 196	267	6,4	1 873	33	55	2 323	59	120
630 Statlig eide foretak	83 291	6 220	7,5	55 823	1 672	2 536	27 468	959	1 053
- herav heleid	34 137	2 720	8,0	20 034	354	1 398	14 103	358	607
635 Statsforetak	999	27	2,7	733	11	5	266	8	3
Heleide – vår def.	139 741	12 905	9,2	43 842	1 871	3 216	95 899	4 081	3 737

¹ Bakgrunn fra Norden, Vest-Europa (unntatt Tyrkia), Nord-Amerika og Oseania

² Bakgrunn fra Asia med Tyrkia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Øst-Europa

Kilde: SSB

9 Forskning og annen kunnskapsutvikling

Velferd og forskningsbasert profesjonsutøvelse er definert som et av hovedinnsatsområdene for norsk forskning i regjeringens nye Forskningsmelding (St.meld. nr. 30, 2008-2009), *Klima for forskning*.

Departementets hovedmål er å bidra til arbeid, velferd og et inkluderende samfunn gjennom å ta i bruk og utvikle de virkemidler en samlet sosialpolitikk, arbeidsmarkedspolitikk, arbeidsmiljø- og sikkerhetspolitikk og innvandrings- og integreringspolitikk gir. Departementet skal også ivareta urbefolkningens rettigheter. For å kunne utføre departementets oppgaver på en god måte trengs det forskningsbasert kunnskap på departementets ansvarsområder. Forskningsvirksomheten som finansieres av Arbeids- og inkluderingsdepartementet har følgende hovedmål:

1. Å bidra til langsiktig og målrettet kunnskapsoppbygging innenfor Arbeids- og inkluderingsdepartementets sektorområder.
2. Å sørge for at det eksisterer nødvendig kunnskap for politikktutforming og forvaltning, herunder også kunnskap om måloppnåelse og effekter av iverksatte tiltak.
3. Det skal være kompetente forskningsmiljøer på alle områder som departementet har ansvaret for.

Det anvendes flere virkemidler for kunnskapsinnhenting. Forskningsbasert kunnskap og kompetanse innhentes bl.a. gjennom støtte til langsiktig forskning i regi av Norges forskningsråd, gjennom oppdragsforskning bestilt av departementet eller underliggende etater, samt gjennom forskning og kunnskapsinnhenting i regi av Statens institutt for arbeidsmiljøforskning (STAMI), som er et forvaltningsorgan underlagt departementet.

9.1 Forskning i regi av Norges forskningsråd

Forskning i regi av Norges forskningsråd skal styrke den brede sektorforskningen og den langsiktige byggingen av forskningsmiljøer med kompetanse på Arbeids- og inkluderingsdepartementets ansvarsområder. Under kap. 601, post 50 Norges forskningsråd foreslås bevilget 123,454 mill. kroner.

Bevilgningen går til finansiering av forskningsprogrammer. De ulike forskningsprogrammene og andre satsinger er nærmere omtalt under kap. 601, post 50.

I tillegg finansierer AID forskningsbaserte evalueringer som gjennomføres i regi av Norges forskningsråd. I St.prp. nr. 46 (2004-2005) ble det lagt fram forslag til en ny arbeids- og velferdsforvaltning. Stortinget ga sin tilslutning til forslaget ved behandlingen 31. mai 2005. Som et ledd i en samlet FoU-satsning, ble det i St.prp. nr. 46 (2004-2005) forutsatt at det parallelt med reformen skal gjennomføres: «Et helhetlig evalueringsopplegg som ikke bare undersøker effekter, men som også følger reformen underveis, og som makter å løfte fram eksempler på vellykkede lokale løsninger». Arbeids- og inkluderingsdepartementet startet i 2006, i samarbeid med Norges forskningsråd, en evaluering av NAV-reformen. Det grunnleggende formål med evalueringen er å gi svar på om reformen når de overordnede målene; bedre arbeidsretting, bedre brukerroetting og en mer effektiv forvaltning. Evalueringen omfatter både en forskningsbasert evaluering av resultater/effekter i forhold til målene og en prosessevaluering for bl.a. å dokumentere hvordan reformen er blitt gjennomført. Evalueringen vil følge reformen i hele gjennomføringsperioden (2006-2009) og videre fram til reformen har satt seg. Evalueringen finansieres over kap. 604 post 21.

9.2 Direktefinansiert forskning og utredningsvirksomhet

Ansvaret for bestilling og oppfølging av FoU-oppdrag er innenfor deler av departementets ansvarsområder lagt til Arbeids- og velferdsdirektoratet, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, Utlendingsdirektoratet, Arbeidstilsynet og Petroleums-tilsynet.

Den kunnskapen departementet selv innhenter som grunnlag for politikktutvikling, jf. omtale under kap. 601 post 21 om FoU-anskaffelser, omhandler innhenting av kunnskap gjennom enkeltoppdrag og rammeavtaler for å understøtte departementets oppgaveløsning. Statistikkproduksjon, evalueringer og analyser av utviklingen på departementets

ansvarsområder er viktige kunnskapsfunksjoner som departementet finansierer over denne posten.

Departementet finansierer en forskerstilling på NOVA på feltet eldre innvandrere og støtter et faglig utviklingsprosjekt for arbeidsrett ved Instituttet for privat rett ved Universitet i Oslo, jf. omtale under kap. 648, post 70.

9.3 Forskning i regi av underliggende etater

STAMI er det nasjonale forskningsinstituttet for arbeidsmiljø og arbeidshelse. Virksomheten omfatter forskning, utredning, service, utdanning og formidling. Det overordnede målet er å skape og formidle kunnskap om sammenhengen mellom arbeid og helse. For nærmere omtale vises til kap. 0643 Statens arbeidsmiljøinstitutt.

10 Seniorpolitikk

Regjeringen har en visjon om et mer inkluderende samfunn og arbeidsliv, der ingen skal måtte gå lenge arbeidsledige, og der alle som har helse til det, skal kunne delta aktivt i arbeid og samfunn. Ingen skal diskrimineres, verken på grunn av alder eller annet.

Regjeringen vil arbeide for en seniorpolitikk som fører til at eldre blir oppfattet som en ressurs for arbeidslivet og samfunnet. Målet er å få flere til å stå lenger i arbeid og dermed øke den reelle pensjoneringsalderen, som har vært relativt stabil de siste årene.

For å nå målet er det viktig både å hindre utstøting og å motivere seniorene til å stå lenger i arbeid. Arbeidsgiverne både i privat og offentlig sektor har et hovedansvar for å beholde og rekruttere seniorer. Lav vekst i arbeidsstyrken kan gi mangel på arbeidskraft i årene framover. I et slikt perspektiv er det god langsiktig strategi for lønnsomhet i bedriftene å satse på eldre arbeidstakere som ofte er mer stabile enn yngre.

Samfunnet trenger arbeidskraften til seniorene for å sikre økonomisk vekst og øke velferden. OECD peker på at den lave andelen seniorer i arbeidsstyrken i mange land er en viktig brems for den økonomiske veksten både gjennom lavere arbeidstilbud og høyere pensjonsutgifter. De nærmeste årene kommer andelen personer i befolkningen som er i aldersgruppen 55–66 år til å vokse kraftig. Det er viktig for velferdsutviklingen å legge til rette for at så mange som mulig av disse kan stå lenger i arbeid.

Det er ingen entydig aldersgrense som er slik at når den blir passert, så blir personen allment oppfattet som senior. Oppfatningen av seniorer i arbeidslivet varierer med yrke, men minst like mye med individuelle kjennetegn.

Arbeidslivet endrer seg raskt bl.a. som følge av teknologisk utvikling og markedsmessige forhold. Utstøting fra arbeidslivet kan være en konsekvens av utdatert kompetanse. Regjeringen anser derfor livslang læring som viktig for at flere kan stå lenger i arbeid.

Å inkludere flere eldre arbeidstakere er også nødvendig for den enkeltes velferd og mulighet for livsutfoldelse. Deltakelse i arbeidslivet er den beste måten å sikre inntekt og motvirke fattigdom på. Arbeid er også en sosial arena og en viktig

arena for læring. Et godt utbygd velferdssystem skal gi en rimelig inntektssikring ved frafall på grunn av sykdom, slik at en unngår fattigdom.

Regjeringen vil følge en bred strategi for å fremme høy yrkesaktivitet blant seniorene. Regjeringen legger vekt på et bærekraftig pensjonssystem som et sentralt grunnlag for seniorpolitikken. Samtidig er seniorarbeidet på arbeidsplassene, spredning av kunnskap om seniorene som viktig arbeidskraftsressurs, livslang læring og innsats bl.a. gjennom arbeidsmiljøpolitikken for å motvirke diskriminering og utstøting fra arbeidslivet nødvendig for å få gode resultater i seniorpolitikken.

Regjeringen legger opp til en helhetlig og aktiv seniorpolitikk. En slik politikk berører mange sider av den enkeltes liv og virksomhet og ulike områder som for eksempel arbeidsliv, helse og omsorg, bolig, samferdsel, familiepolitikk og kultur. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har et overordnet koordineringsansvar for seniorpolitikk der de øvrige fagdepartementene har ansvar for sine områder. For nærmere omtale vises det til de ulike departementenes budsjettproposisjoner.

Regjeringen har gjennom mange år bevilget midler til drift og forskning ved Statens seniorråd og Senter for seniorpolitikk. Disse institusjonene ivaretar rettighetene og interessene til seniorene. Det vises til omtale under kap. 601, post 72 Tilskudd til Senter for seniorpolitikk m.m. og kap. 605, post 01 Driftsutgifter.

Politikk, strategier og tiltak skal i hovedsak omfatte alle innbyggere på lik linje. Likevel er det hensiktsmessig med en tilpasning til den enkeltes og grupperes særskilte situasjon, behov og forutsetninger i ulike livsfaser. Her gis en kort sammenfatning av en del sentrale elementer i regjeringens seniorpolitikk og seniorpolitiske tiltak på ulike områder i budsjettet. Det vises til St. meld. nr. 6 (2006-2007) Om seniorpolitikk for en fyllestgjørende gjennomgang av seniorpolitikken.

10.1 Arbeidsliv og pensjoner

Regjeringen har som mål at flest mulig seniorer skal kunne fortsette i inntektsgivende arbeid så lenge de ønsker og har helse til det. Alderspensionen skal gi god økonomisk trygghet for alle – både i form av en god grunnsikring uavhengig av tidli-

gere yrkesaktivitet og inntekt, og en standardsikring som står i et visst forhold til tidligere yrkesaktivitet og arbeidsinntekt.

I samarbeidsavtalen mellom regjeringen og partene om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen), er delmål 3 å øke forventet pensjoneringsalder for personer over 50 år med minst ½ år. Dette målet er nådd. Statistisk forventet pensjoneringsalder for yrkesaktive 50 åringer er økt fra 63 ½ år i 2001 til 64 år i 2008. Det har vært en positiv utvikling siden 1998, da den forventede pensjoneringsalderen for 50-åringer nådde et bunnivå på ca. 62 ½ år. Økningen har vært større blant menn enn blant kvinner. Det vises til ytterligere omtale under resultatområde 2 Arbeid og velferd.

Pensjonsreformen er basert på et omfattende utredningsarbeid og på brede forlik i Stortinget. Reformen gjennomføres i forståelse med partene i arbeidslivet. Den kombinerer hensyn til økonomisk trygghet i alderdommen, generasjonsbalanse og bærekraft i pensjonssystemet på lang sikt, og legger til rette for en fleksibel og individuelt tilpasset overgang fra arbeid til pensjonering. Fra 2011 kan folketrygdens alderspensjon tas ut fra fylte 62 år og fritt kombineres med arbeidsinntekt. Forslag til tilpasning og reformer i uførepensjonsordningen planlegges lagt fram for Stortinget i 2010.

Regjeringen er opptatt av at ingen skal diskrimineres i arbeidslivet på grunn av alder. De nye opptjeningsprinsippene i alderspensjonen som gir adgang til pensjonsopptjening til fylte 75 år, har aktualisert spørsmålet om å heve 70-årsgrensen for stillingsvern i arbeidsmiljøloven. Regjeringen har etter råd fra de fleste organisasjonene i arbeidslivet ikke funnet nå å foreslå endringer i arbeidsmiljølovens 70-årsgrense for stillingsvern, jf. Ot.prp. nr. 54 (2008-2009).

10.2 Tilgjengelige boliger

Husbanken forvalter tilskuddsordninger som har som formål å gjøre boliger mer tilgjengelige. Tilskuddene er ikke rettet spesielt mot eldre, men eldre kan være blant de gruppene som har de ulike behovene som virkemidlene er rettet mot. Boligtilskudd til tilpasning av boligen formidles av kommunene, og skal bidra til å gjøre boligen bedre egnet til å ivareta behovene til personer med nedsett funksjonsevne. Mangel på heis hindrer mange personers mobilitet og aktive deltagelse, og kan bidra til økte behov for hjelp eller institusjonsplass. I Husbanken er det derfor fra 2008 øremerket bevilgning til å prosjektere og investere i heis i eksisterende boligbygg.

Ny bostøtteordning er innført fra 1. juli 2009. Den åpner for at ytterligere 50 000 husstander kan motta bostøtte i tillegg til dagens om lag 100 000 mottakere.

10.3 Samferdsel og transport

Transport for funksjonshemmede (TT-ordningen) er tiltenkt å dekke behovet for transport for personer som ikke kan reise med ordinær kollektivtransport. Flertallet av TT-brukerne er seniorer. Fra 2009 er det igangsatt et prøveprosjekt med samordning av bestillingstransport og TT gjennom en bevilgning på 10 mill. kroner. Midlene har gått til oppstart av prøveprosjekt i flere fylker. Det foretas en utbygging av bestillingstransporten, samtidig som det gjøres tilpasninger i regelverket for TT-tjenesten. Dermed kan en del av dagens TT-reiser bli gjennomført via ordinær kollektivtransport, herunder bestillingsruter og serviceruter som er åpne for alle.

Det er et hovedmål at transportsystemet skal være universelt utformet, slik at alle har lik rett og mulighet til å bevege seg rundt. I Nasjonal transportplan 2010-2019 varslet derfor Regjeringen at den vil øke ressursbruken betydelig for å legge til rette for universell utforming. Universell utforming innebærer tilgjengelighet i hele transportsystemet, og medfører behov for tiltak både på transportmidler og infrastruktur.

Fra 1. juli 2009 ble aldersgrensen for kjøreseddel hevet fra 70 til 75 år. Kjøreseddel gir rett til å ha yrke som sjåfør i yrkesmessig persontransport med buss og drosje. Lovendringen gir mulighet for flere seniorer å være yrkesaktiv som buss- eller drosjesjåfør etter fylte 70 år.

10.4 Tilrettelagte kulturaktiviteter

Kultur er grunnlag for menneskelig utvikling og virker positivt på trivsel og helse. Attraktive møteplasser og tilrettelegging for kulturaktiviteter og sosial omgang er viktig for å hindre isolasjon og forebygge og utsette mer omfattende pleie- og omsorgsbehov.

Kultur- og kirke departementet innførte fra 2007 «Den kulturelle spaserstokken», etter inspirasjon fra «Den kulturelle skolesekken», og etter forslag fra Statens seniorråd. Erfaringene så langt viser at selv forholdsvis beskjedne midler har stimulert til kreativitet, engasjement, bredde og tverrfaglige tiltak. Det er foreslått avsatt midler til formålet for 2010. Det vises til omtale under Kultur- og kirke departementets budsjettproposisjon.

10.5 Helse og omsorg

Eldre over 80 år er den største brukergruppen av omsorgstjenester i Norge. For å møte framtidens omsorgsutfordringer, bl.a. på bakgrunn av den eldre del av befolkningen vil øke i årene framover, har Regjeringen lagt fram Omsorgsplan 2015 og Samhandlingsreformen.

Omsorgsplan 2015

Omsorgsplanen løfter fram fire hovedsaker:

- 10 000 årsverk
- 12 000 nye omsorgsplasser
- Demensplan 2015
- Kompetanseløfte 2015

Omsorgsplan 2015 dekker hele livsløpet og er en satsing for alle brukere av omsorgstjenesten, uavhengig av alder, diagnose eller funksjonshemming. Fortsatt er om lag 2/3 av omsorgstjenestens 260 000 brukere eldre over 67 år. Eldre er derfor en viktig målgruppe for tiltakene i Omsorgsplan 2015.

Omsorgsplan 2015 har bidratt til å sette framtidens omsorgsutfordringer på dagsorden i kommunene og kommunesektoren har prioritert å styrke kapasiteten, kompetansen og kvaliteten i omsorgstjenestene de siste årene. Ut fra Statistisk sentralbyrås statistikk vurderer departementet at målsettingen om 10 000 nye årsverk innen 2009 er realisert i 2008.

I 2008 og 2009 er det bevilget midler til i alt 3500 nye omsorgsplasser (sykehjem og omsorgsboliger). For å møte behovet i kommunene foreslås det å gi tilsagn til ytterligere 2 500 enheter i 2010 Søknadsinngangen i Husbanken vil bli fulgt nøye og regjeringen vil løpende gjøre en vurdering av rammen som er gitt for ordningen og innfasingen av denne. Helse- og omsorgsdepartementet har sendt på høring et forslag om endringer i kommunehelsetjenesteloven om rett til verdig tjenestetilbud, og forslag om ny forskrift hjemlet i kommunehelsetjenesteloven og sosialtjenesteloven om en verdig eldreomsorg (verdighetsgaranti).

Samhandlingsreform

Samfunnet står overfor store endringer knyttet til en økende aldrende befolkning, utvikling i befolkningens helsetilstand og manglende helhetlig og systematisk oppfølging av brukere. For å møte disse utfordringene og sikre en større innsats for å forebygge og begrense sykdom, har regjeringen lagt fram St.meld. nr. 47(2008- 209) «Samhandlingsreformen. Rett behandling – på rett sted – til

rett tid». Reformen søker å sikre en framtidig helse- og omsorgstjeneste som både svarer på pasientens behov for koordinerte tjenester og på de store samfunnsøkonomiske utfordringene. Samhandlingsreformen skal bidra til å gi pasientene et bedre og mer helhetlig helse- og omsorgstilbud.

Regjeringen fremmer fem hovedgrep for å møte dagens og framtidens utfordringer:

- Styrke pasientrollen
- Ny framtidig kommunerolle slik at de i større grad enn i dag kan fylle ambisjonene om forebygging og innsats tidlig i sykdomsforløpene
- Etablere økonomiske insentiver som understøtter den ønskede oppgaveløsning og som gir grunnlag for gode pasienttilbud og kostnadseffektive løsninger
- Spesialisthelsetjenesten skal utvikles slik at de i større grad kan bruke sin spesialiserte kompetanse
- Tilrettelegge for tydeligere prioriteringer

Hovedgrepene suppleres også med forslag om tiltak knyttet til utvikling av IKT- systemer, utvikling av forsknings- og utdanningspolitikk og personalpolitikk og samarbeid mellom helsemyndighetene og andre sektorer. Meldingen og Stortingets behandling av denne vil gi grunnlaget for den konkrete innretningen av tiltak på de ulike utviklingsområdene

Med utgangspunkt i dagens og framtidens utfordringer legger samhandlingsreformen til grunn at den forventede behovsveksten i helse- og omsorgstjenesten i størst mulig grad må finne sin løsning i kommunene. Kommunene må rustes opp og gis insitamenter til å bidra til å forhindre sykdomsutvikling, begrense innleggelses i sykehus, og øke den enkeltes mestringsevne. Regjeringen foreslår en styrking av midler til samhandling i 2010. Dette skal bl.a. bidra til å styrke det forebyggende helsearbeidet i kommunene og øke forskningsinnsatsen.

Eldre med innvandrerbakgrunn

Ansatte i helse- og omsorgstjenestene har i økende grad bakgrunn fra andre land. Dette mangfoldet kan fungere som en ressurs, men det fordrer en aktiv personalpolitikk og kompetanseutvikling. Framover kan en forvente at et økende antall brukere av pleie- og omsorgstjenester med innvandrerbakgrunn må få dekket sine behov og få bedre tilpassete tjenester enn i dag. Dette gir utfordringer i forhold til språk, religion og kultur. Kommunikasjonsproblemer kan også bidra til å svekke helse og mestring, f.eks. ved demens.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har fra 2005-2009 finansiert en forskerstilling på NOVA for å styrke kunnskaps- og beslutningsgrunnlaget på området eldre innvandrere og omsorgstjenester. NOVA skal i 2009 bl.a. utarbeide en sluttrapport som oppsummerer erfaringer og kunnskap fra de fire årene NOVA har mottatt midler til satsingen på eldre innvandrere og omsorgstjenester.

Kunnskapsdepartementet har opprettet et permanent utdanningstilbud for tolker fra høsten 2007. Formålet er å øke utdanningen av tolker til helsevesen, rettsvesen og andre offentlige tjenester slik at borgere med annen språklig bakgrunn sikres rettighetene de har krav på.

11 Likestillingsomtale

Likestilling internt i AID

Likestillingslova pålegger offentlige myndigheter en målrettet og planmessig pådriverrolle for likestilling på alle samfunnsområder.

Arbeidsgiver skal arbeide aktivt, målrettet og planmessig for likestilling mellom kjønnene innenfor sin virksomhet.

Organisering

Den enkelte avdeling i Arbeids- og inkluderingsdepartementet har ansvaret for å ta hånd om kjønnsperspektivet på sine respektive fagområder, og internt i egen avdeling. For interne fellesfunksjoner som kompetanseutvikling, rekruttering og saksbehandlingsrutiner har administrasjons- og utviklingsavdelingen et særskilt ansvar i forhold til pådriver- og koordineringsansvar.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet er også representert med to personer i en tverrdepartemental embetsmannsgruppe i regi av Barne- og likestillingsdepartementet, som jobber for og med likestilling.

Statistiske data

Kvinneandelen i Arbeids- og inkluderingsdepartementet er på 64,6 pst. pr. 1. august.

Tre av elleve personer i departementets administrative toppledergruppe (departementsråder og ekspedisjonssjefer) er kvinner. Blant avdelingsdirektørene er andelen kvinner 55,3 pst. I saksbehandlergruppen er kvinneandelen høy: blant seniorrådgivere 63,7 pst., 72,1 pst blant rådgivere og 73,5 pst. blant førstekonsulenter. Samlet sett ligger gjennomsnittslønn for menn 5,5 lønnstrinn høyere enn for kvinner.³⁴ Hovedforklaringen på dette er

den høye andelen kvinner i lavest lønnede stillinger dvs. førstekonsulenter/konsulenter. I tillegg er noe av forklaringen også lønnforskjeller på rådgiver- og seniorrådgivernivå.

Når det gjelder overtid viser statistikken for 2008 at kvinner i Arbeids- og inkluderingsdepartementet jobber ca. halvparten (55 pst.) av den overtiden menn i Arbeids- og inkluderingsdepartementet gjør.

Når det gjelder fordelingen av større prosjekter, er prosjektlederansvaret tilnærmet likt fordelt mellom kjønnene.

Likestillingstiltak i AID

Det er et uttalt mål for Arbeids- og inkluderingsdepartementet å bedre den interne kjønnsbalansen. Dette ivaretas bl.a. gjennom rekrutteringsprosessen ved ledige stillinger. Det ses på kjønnsbalanse både i den enkelte avdeling, og for hele departementet. Samlet sett har Arbeids- og inkluderingsdepartementet en kjønns sammensetning hvor kvinner er overrepresentert, og en gjennomgang av eksternt kunngjorte stillinger for 2008 viser at kun 33 pst. av den totale søkermassen var menn. Departementet forsøker derfor så langt det lar seg gjøre, å bedre på dette uten at det kommer i konflikt med kvalifikasjonsprinsippet ved nytilsetninger

Arbeids- og inkluderingsdepartementet ønsker å bedre kompetansen på å integrere kjønnspektivet i virksomhetens arbeid, og har derfor rådgivende personale tilgjengelig for fagavdelingene og ledelsen spesielt med tanke på rekruttering, og også i forhold til lønnsvurderinger. I forkant av lokale lønnsforhandlinger blir avdelingsledelsene oppfordret til å gjøre en konkret vurdering av eventuelle lønnsforskjeller som ikke kan forklares med kompetanse, dyktighet og erfaring. Lønnsforskjeller som ikke kan forklares med annet enn kjønn søkes justert ved første anledning.

³⁴ Gjelder kun de som er på tarifflønn – ikke lederkontrakter

12 Miljøprofil – sektorovergripende tiltak

Arbeidsmiljø og sikkerhetsområdet – miljøprofil *Innledning*

Arbeidsmiljø- og sikkerhetsmyndighetenes innsats har en positiv og forebyggende effekt på det ytre miljø. Vern av arbeidstakere mot eksponering for helsefarlige kjemikalier, som er et av fokusområdene for arbeidsmiljømyndighetene, bidrar generelt til større kunnskap om og bevissthet knyttet til bruk, oppbevaring og destruksjon av kjemikalier. Substitusjonsprinsippet bidrar til at helsefarlige kjemikalier skiftes ut med mindre farlige produkter. Fokus på støy som en helseskadelig faktor i arbeidslivet, bidrar til at det generelle støynivået i og omkring bedrifter reduseres, samtidig som det utvikles teknologi og materialer som bidrar til en generell støyreduksjon. Generelt vil arbeidsmiljømyndighetenes aktivitet med å utvikle en robust sikkerhetskultur, hvor det legges vekt på en systematisk oppfølging av helse, miljø og sikkerhet, bidra til at virksomheter blir bedre rustet til å ivareta sine miljøutfordringer. Forsknings- og utviklingsarbeid med utspring i arbeidslivet, enten det dreier seg om kjemikalier, støy eller andre områder vil kunne ha overføringsverdi til miljøarbeid.

Det må imidlertid erkjennes at det kan oppstå motstridende interesser i forholdet mellom beskyttelse av arbeidstakere og ytre miljø. Særlig har man sett dette i enkelte sammenhenger hvor målrettede miljøtiltak har ført til en økt risiko for eksponering blant arbeidstakere. På samme måte kan tiltak for vern av arbeidstakere føre til økte utslipp til miljøet. Kjennskap til at det foreligger slike muligheter for motstridende sektorinteresser gjør at en effektiv forvaltning forutsetter en god koordinering, hvor både helsemessige og miljømessige data innarbeides i risikovurderinger og tiltak.

Innenfor petroleumsvirksomheten har Petroleumstilsynet gjennom sin rolle som sikkerhetsmyndighet en funksjon som bl.a. retter seg direkte mot ivaretagelse av det ytre miljø. Petroleumstilsynet stiller gjennom sitt regelverk krav til robust design, herunder krav til barrierer mot forurensning og andre uønskede hendelser, sikker drift og beredskap mot forurensning ved utslipp. Petroleumstilsynet arbeider med å utrede risikoer som

introduseres ved CCS og lukke kunnskapshull på sikkerhets- og arbeidsmiljøområdet slik at CCS kan gjennomføres på en forsvarlig måte.

Petroleumstilsynets regelverk og krav er preget av at det ivaretar ulike hensyn slik som liv, helse og materielle verdier, men det er i like stor grad utviklet av hensyn til å forebygge skader på ytre miljø. Dette gjør at Petroleumstilsynet på myndighetssiden er sentrale i arbeidet for å beskytte det ytre miljøet mot forurensning fra petroleumsvirksomhet.

Arbeids- og inkluderingsdepartementets miljøarbeid vil primært berøre følgende resultatområder:

- Rent hav og vann og et giftfritt miljø
- Et stabilt klima og ren luft, herunder området reduksjon av støy

Miljøutfordringer i petroleumsvirksomheten

Omtalen av miljøutfordringene er avgrenset til:

- Forebygging av forurensning ved å hindre akutte utslipp til sjø og luft, og å redusere regulære utslipp til sjø og luft
- Ulykkesbekjempelse ved kilden

Aktørbildet på norsk sokkel, med bl.a. mange små aktører med begrenset kapasitet, kunnskap og erfaring med norsk regelverk samt StatoilHydro som en dominerende aktør, utfordrer strategiene for oppfølging av virksomheten. Samtidig er aktiviteten i ferd med å flytte seg inn i miljøfølsomme områder der prioritering av forebyggende miljøsikring bør bedres.

De tillatte, regulære utslippene fra prosesser i olje-/gassindustrien omfatter kategorier som olje, produsert vann, kjemikalier, samt andre organiske forbindelser. Utslipp til luft; CO₂, NO_x, nmVOC, CH₄ og SO₂, skjer i forbindelse med energiproduksjon, faking og brønntesting etc.

Uforutsette hendelser som skyldes design/utforming eller drift/operasjon kan medføre akutte/utslippte utslipp i de samme kategoriene. Av akutte utslipp er det de store utslippene av olje og gass i forbindelse med en ukontrollert utblåsing, rørledningsbrudd eller ved kollisjon med tankfartøy som innebærer størst fare for miljøet.

Akutte utslipp

I 2008 var det 173 hendelser som førte til akutte oljeutslipp, hvorav 164 var mindre enn en kubikk-meter. Totalt volum olje fra akutte utslipp var 195 m³. De siste seks årene har antall akutte oljeutslipp ligget på tilnærmet samme nivå. Totalvolumet i 2007 var betydelig høyere enn 2008 på grunn av utslippet på 4400 m³ stabilisert råolje fra Statfjord A ifm. lasting.

Antall akutte kjemikalieutslipp har ikke endret seg vesentlig fra 2007 til 2008 hvor 132 hendelser førte til akutte utslipp av kjemikalier. Den samlede mengden av kjemikalier er 366 m³ i 2008. I 2007 hadde man et betydelig høyere volum grunnet lekkasje (ca. 5000 m³) av oljeholdig kaks på Visundfeltet.

Utsiktet utslipp av CO₂ har ligget på et stabilt nivå de siste årene, men med en økning i 2007 pga innkjøringsproblemer ved Melkøya.

Regulære utslipp

Kjemikaliebruk er nødvendig for å sikre en forsvarlig operasjon i petroleumsvirksomheten, men representerer samtidig en utfordring både med hensyn til det ytre miljø og til helse og arbeidsmiljø.

Fra 2007 til 2008 er utslipp av kjemikalier i svart kategori tilnærmet stabilt på knapt 2 tonn. Utslipp av kjemikalier i rød kategori er redusert med nær 40 pst. i samme periode til 15 tonn. Foruten disse kjemikalierne som er regulert av «miljøregelverket» er det fortsatt et stort antall ulike kjemikalier i bruk innen petroleumsvirksomheten. Mulige motstridende interesser i forhold til sikkerhet og beskyttelse av arbeidstaker og ytre miljø, fordrer en god koordinering hvor både helse-, sikkerhets- og miljøaspekter integreres i risikovurdering og tiltak. Nye renseteknologier for produsert vann har ført til, og vil føre til ytterligere reduksjon av oljeutslipp i forbindelse med produsert vann. Driftstans ved et slikt anlegg vil medføre økt risiko for akutte utslipp av urensert, produsert vann.

Mål for arbeidet med disse utfordringene

Petroleumstilsynet skal bidra til å forebygge forurensing til sjø og til luft fra petroleumsvirksomheten ved å underbygge nasjonale miljømål og klimapolitikken.

Rapport om oppnådde resultater i 2008

Følgende aktiviteter har vært prioritert i 2008:

- Mobilisering av petroleumsnæringen med hensyn til utfordringene knyttet til brønnintegritet og forankringsproblemer
- Gjennomføring av et kjemikalieprosjekt med bl.a. kartlegging og kunnskapsformidling om eksponering og risiko
- Samarbeid med øvrige miljøforvaltningsetater for å overvåke utviklingen
- Videreføring av faglig samarbeid med UiS, IRIS, SFT og OD med tanke på en samordnet utvikling av en helhetlig modell for styring av miljørisiko i petroleumsvirksomheten
- Iverksatt tiltak etter gjennomføring av ca 20 tilsynsaktiviteter hvor en har avdekket at aktørene enda ikke har tatt inn over seg viktigheten av å prioritere forebygging av utslipp.
- Iverksatt tiltak etter gransking av hendelser med akutt oljeutslipp til sjø.

Aktuelle tiltak på kort og lang sikt for å løse og forebygge miljøproblemer og hvordan foreslåtte tiltak i 2010 vil kunne bidra til dette

Nedenfor angis de mest sentrale tiltakene i Petroleumstilsynets arbeid for å løse og forebygge miljøproblemer:

- Videreutvikling og forvaltning av HMS-regelverket slik at krav til teknologi, operasjoner og virksomhetsstyring i petroleumssektoren underbygger nasjonale og regionale miljømål og klimapolitikk
- Ha oversikt over, og følge opp at beslutningsprosessene i petroleumsnæringen integrerer hensynet til energiledelse i øvrige sikkerhets- og styringshensyn, samt styrke anvendelse av beste tilgjengelige teknologi og beste operasjonspraksis
- Videreutvikle modell og metode for vurdering av risikonivå, og kartlegge risikobildet (RNNP) i forhold til ytre miljø, for så videre å kunne benytte dette i regelverksarbeid og tilsyn
- Aktivt samarbeid med øvrige miljøforvaltningsetater i forbindelse med utvikling og oppfølging av helhetlige forvaltningsplaner for Barentshavet, Norskehavet og Nordsjøen.
- Utrede risikoer som introduseres ved CCS og lukke kunnskapshull på sikkerhets- og arbeidsmiljøområdet slik at CCS kan gjennomføres på en forsvarlig måte

13 Samfunnssikkerhet og beredskap

Det enkelte fagdepartement har ansvaret for samfunnssikkerhets- og beredskapsarbeidet i innenfor sitt ansvarsområde, herunder oppfølgingen av St.meld. nr. 39 (2003-2004) Samfunnssikkerhet og sivilt militært samarbeid. Samfunnssikkerhets- og beredskapsarbeidet skal bidra til å redusere alvorlige trusler og risiko og dermed redusere samfunnets sårbarhet. Hovedutfordringen er å hindre tap av liv, helse, miljø, viktige samfunnsfunksjoner og materielle verdier i forbindelse med større ulykker, katastrofer og andre uønskede hendelser i fred, krise og krig.

Departementet arbeider gjennom risiko- og sårbarhetsanalyser, øvelser, og erfaringer fra disse kontinuerlig med å forbedre sine krisehåndterings-systemer. Vi tar sikte på å bruke krisehåndterings-erfaringene fra petroleumsområdet til å overføre beredskaps erfaringer til egne områder med mindre krisehåndteringserfaring. Videre ønsker vi å bedre koordineringen mellom departementene mht. håndtering av grenseflatene mellom departementenes ansvarsområder i ulike faser av en krisesituasjon, herunder kommunikasjons- og medie-håndteringen. Vi vil derfor gjennomgå samarbeids-relasjonene til øvrige departementer innenfor disse områdene bl.a. for å avklare i hvilke situasjoner det kan være hensiktsmessig å bruke Regjerin-gens kriseråd i dette arbeidet.

Petroleumsvirksomheten

Petroleumstilsynet skal følge opp at aktørene i petroleumsvirksomheten holder et høyt nivå på helse, miljø, sikkerhet og beredskap, og gjennom dette også bidra til å skape størst mulig verdier for samfunnet. Lovgivningen på beredskapsområdet tar utgangspunkt i at fare- og ulykkesituasjoner skal unngås ut fra hensynet til personell, miljø og økonomiske verdier. I tillegg er det krav om å iverksette tiltak for å forebygge og begrense skadevirkningene av en fare- og ulykkesituasjon. Operatør skal gjennomføre beredskapsanalyser og nødvendige tiltak, både i forhold til den risiko som virksomheten selv genererer og i forhold til ytre risikofaktorer som terror og sabotasje. Petroleumstilsynet skal ha en beredskap som sikrer effektiv oppfølging av eget ansvarsområde under krisesituasjoner. Dette omfatter formidling av situa-

sjonsrapporter- og analyser samt tilretteleggelse av informasjon for AID. For nærmere omtale av petroleumsvirksomheten, vises til resultatområde 3 Arbeidsmiljø og sikkerhet samt programkategori 09.40 Arbeidsmiljø og sikkerhet, kap. 642 Petroleumstilsynet.

Arbeids- og velferdsetaten

Arbeids- og velferdsetaten forvalter ordninger av stor samfunnsmessig betydning. Sikring av pensjons- og stønadsutbetalinger er en hovedutfordring. Etaten er derfor avhengig av en høy grad av sikkerhet og kompetansedeling mellom personellet i og rundt sine IT-systemer for å levere rett ytelse til rett tid. Beredskapsbestemmelsene i lov av 16. juni 2006 om arbeids- og velferdsforvaltningen stiller klare krav til etaten for å sikre at driften kan fortsette mest mulig normalt under en krise. Arbeids- og velferdsetaten er gitt ansvar for at beredskapsplaner er utarbeidet, øves og vedlikeholdes for å sikre

- utbetaling av samfunnskritiske ytelser
- driftssikkerheten knyttet til de sentrale IT-systemene
- at sikkerhets- og beredskapspersonell øves og læres opp
- at leverandører av varer og tjenester er leveringsdyktige og at informasjonssikkerheten er tilfredsstillende iht. kravene i personopplysningsloven

På bakgrunn av risiko- og sårbarhetsanalyser arbeides det fortløpende med løsninger for bedre sikring av data med henblikk på reduksjon av sårbarhet og å unngå større utbetalingsforsinkelser.

Utlendingsfeltet

Utlendingsdirektoratet utfører samfunnskritiske oppgaver når det gjelder innkvartering av asylsøkere, utbetaling av midler til livsopphold til asylsøkere og drift av IT-systemer. Direktoratet har utarbeidet beredskapsplaner for å sikre at oppgavene kan håndteres i krisesituasjoner, basert på tidligere øvelser og erfaringer. Direktoratet har i tillegg utarbeidet egne beredskapsplaner til bruk ved ev. masseankomster av asylsøkere. Slike

ankomster krever særlig oppmerksomhet omkring utvelgelse, mottak og helsesituasjon, i tillegg til en rask og effektiv registrering. Det er også utarbeidet egne planer for håndteringen av utlendingsforvaltningens felles datasystem. Systemet må være sikkert og tilgjengelig da det er et viktig verktøy for alle deler av forvaltningen, inkl. politi og utenriksstjenesten.

Integreringsfeltet

Beredskapen på dette området er i høy grad rettet mot informasjonsutveksling mellom ulike innvan-

drerorganisasjoner og myndighetene. Det ordinære linjeansvaret vil normalt være tilstrekkelig til å håndtere situasjoner som kan oppstå. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet har i samarbeid med andre relevante aktører det operative ansvaret for krisesituasjoner hvor hele eller deler av innvandrerbefolkningen er berørt på ulike måter. Dette planverket er bl.a. bygd på erfaringene fra håndteringen av situasjonen rundt karikaturtegningene.

14 Standardiserte nøkkeltall for nettobudsjetterte virksomheter – STAMI

Finansdepartementet har i samråd med berørte departementer etablert nye prosedyrer for innrapportering av nettobudsjetterte virksomhetenes kontantbeholdning pr. 31. desember med virkning

for statsregnskapet for 2009. Det er i tilknytning til budsjettproposisjonen for 2010 utarbeidet tre standardtabeller med nøkkeltall for STAMI:

Tabell 1. Utgifter og inntekter etter art: Formålet med tabellen er å vise virksomhetenes brutto utgifter og inntekter basert på kontantprinsippet og artsinndelt etter samme prinsipper som gjelder for de bruttobudsjetterte virksomhetene

Utgifter/inntekter	Regnskap 2007	Regnskap 2008
1- utgifter		
<i>Driftsutgifter:</i>		
Lønnsutgifter	61 528 493	65 412 086
Varer og tjenester	32 647 684	36 931 800
<i>Sum driftsutgifter</i>	<i>94 176 177</i>	<i>102 343 886</i>
<i>Investeringsutgifter:</i>		
Investeringer, større anskaffelser og vedlikehold	1 365 129	4 522 648
<i>Sum investeringsutgifter</i>	<i>1 365 129</i>	<i>4 522 648</i>
Sum utgifter	95 541 306	106 886 534
2- inntekter		
<i>Driftsinntekter:</i>		
Inntekter fra salg av varer og tjenester	3 639 863	3 004 638
Inntekter fra avgifter, gebyrer og lisenser	3 525	
Refusjoner	1 298 535	2 158 646
Andre driftsinntekter	825 550	276 306
<i>Sum driftsinntekter</i>	<i>5 762 138</i>	<i>5 439 590</i>
<i>Overføringer til virksomheter:</i>		
Inntekter fra statlige bevilgninger	83 149 000	92 200 000
Andre innbetalinger	11 950 364	15 227 032
<i>Sum overføringsinntekter</i>	<i>95 099 364</i>	<i>107 427 032</i>
Sum inntekter	100 861 502	112 866 622
3- Nettoendring i kontantbeholdning (2-1)	5 320 196	6 000 088

Tabell 2. Inntekter etter inntektskilde: De fleste nettobudsjetterte virksomheter har flere inntektskilder og formålet med tabell 2 er å gi en oversikt over de ulike inntektskildene

Inntektskilde	2007	2008
Bevilgninger til finansiering av statsoppdraget		
Bevilgninger fra fagdepartementet	83 149 000	92 200 000
Bevilgninger fra andre departement		
Bevilgninger fra andre statlige forvaltningsorganer		
Tildeling fra Norges forskningsråd	1 727 429	4 238 082
Sum bevilgninger	84 876 729	96 438 082
Offentlige og private bidrag		
Bidrag fra kommuner og fylkeskommuner		
Bidrag fra Private		
Tildelinger fra internasjonale organisasjoner	10 222 935	10 988 950
Sum Bidrag	10 222 935	10 988 950
Oppdragsinntekter		
Oppdrag fra statlige virksomheter		
Oppdrag fra kommunale og fylkeskomm.virksomheter		
Oppdrag fra private		
Andre inntekter (kursinntekter, laboratorieinntekter, refusjoner)	5 762 138	5 439 590
Sum oppdragsinntekter	5 762 138	5 439 590
Sum inntekter	100 861 502	112 866 622

Andre inntekter enn basisbevilgningen er i hovedsak forskningsbidrag, bl.a. fra Norges fors-

kningsråd, knyttet direkte til konkrete prosjekter. Dette utgjør ca 10 pst. av de totale inntekter.

Tabell 3. Virksomhetenes kontantbeholdninger pr. 31. desember med spesifikasjon av de formål kontantbeholdningene skal benyttes til: Formålet med tabellen er å vise de totale overføringer til neste budsjettår og sammensetningen av overføringene

Regnskapspost	2007	2008	Endring
Kontantbeholdning			
Beholdning på oppgjørskonto i norgesbank	35 988 512	39 607 542	3 619 030
Beholdning på andre bankkonti, andre kontantbeholdninger og kontantekvivalenter	3 758 477	6 139 505	2 381 058
Sum bevilgninger	39 746 959	45 747 047	6 000 088
Avsetninger til dekning av påløpte kostnader som forfaller i neste budsjettår			
Feriepenger	5 256 170	5 658 841	402 671
Skattetrekk og offentlige avgifter	5 305 532	5 778 516	472 984
Gjeld til leverandører	430 000	-415	-430 415
Gjeld til arbeidsgivere			
Annen nettogjeld/fordring som forfaller i neste budsjettår	-3 305	-6 840	-3 535
Sum til dekning av påløpte kostnader som forfaller i neste budsjettår	10 988 397	11 430 102	441 705
Avsetninger til dekning av planlagte tiltak der kostnadene helt eller delvis vil bli dekket i fremtidige budsjettår			
Prosjekter finansiert av Norges forskningsråd	14 392 675	17 621 205	3 228 530
Større påbegynte, flerårige investeringsprosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementer			
Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra andre departementer	2 841 382	7 802 821	4 961 439
Andre avsetninger til vedtatte ikke igangsatte formål, Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra andre departementer	10 624 505	7 992 919	-2 631 586
Sum avsetning til planlagte tiltak i fremtidige budsjettår	27 858 562	33 416 945	5 558 383
Andre avsetninger			
Avsetninger til andre formål/ikke spesifiserte formål	900 000	900 000	0
Sum andre avsetninger			
Sum netto gjeld og forpliktelser	39 746 959	45 747 047	6 000 088

Foruten avsetninger til arbeidsgiveravgift, feriepenger og arbeidsgivers pensjonsinnskudd, inneholder kontantbeholdningen konkrete utgiftsforpliktelser i form av forskuddsinnbetalte forskningsbidrag i de enkelte prosjekter, samt andel av

tidligere års bevilgning som i fremtidige år vil medgå til anskaffelse av vitenskapelig utstyr samt til dekning av periodevis høyere kostnader, herunder også NOA samt den nye arbeidsmedisinske satsingen.

Arbeids- og inkluderingsdepartementet

tilrår:

1. I Prop. 1 S om statsbudsjettet for år 2010 føres opp de summene som er nevnt i et framlagt forslag:

a. Sum utgifter under kap. 600–691, 2541–2542, 2620–2690	Kr	306 680 621 000
b. Sum inntekter under kap. 3600–3690, 5606, 5701–5705	Kr	4 581 293 000

**Forslag
til vedtak om bevilgning for budsjettåret 2010,
kapitlene 600–691, 2541–2542, 2620–2690, 3600–3690,
5606, 5701–5705**

I
Utgifter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner
Administrasjon			
600	Arbeids- og inkluderingsdepartementet		
	01 Driftsutgifter	234 800 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	3 200 000	238 000 000
601	Utredningsvirksomhet, forskning m.m.		
	21 Spesielle driftsutgifter	73 964 000	
	50 Norges forskningsråd	123 454 000	
	70 Tilskudd	24 701 000	
	72 Tilskudd til Senter for seniorpolitikk m.m.	11 000 000	233 119 000
	Sum Administrasjon		471 119 000
Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken			
604	Nav-reform og pensjonsreform		
	21 Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres,</i> <i>kan nyttes under post 45</i>	62 950 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under post 21</i>	725 060 000	788 010 000
605	Arbeids- og velferdsetaten		
	01 Driftsutgifter	9 342 901 000	
	21 Spesielle driftsutgifter	24 304 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	225 732 000	
	70 Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykemeldte, <i>kan overføres</i>	220 880 000	9 813 817 000
606	Trygderetten		
	01 Driftsutgifter	60 857 000	60 857 000
	Sum Administrasjon av arbeids- og velferdspolitikken		10 662 684 000
Tiltak for bedre levekår m.v.			
621	Tilskudd til sosiale tjenester og sosial inkludering		
	21 Spesielle driftsutgifter	33 990 000	
	62 Kvalifiseringsprogrammet, <i>kan overføres</i>	769 046 000	
	63 Sosiale tjenester og tiltak for vanskeligstilte, <i>kan overføres</i>	175 940 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	
	70	Frivillig arbeid, <i>kan overføres</i>	48 648 000	
	74	Tilskudd til pensjonistenes organisasjoner m.v.	9 590 000	1 037 214 000
		Sum Tiltak for bedrede levekår m.v.		1 037 214 000
Arbeidsmarked				
634		Arbeidsmarkedstiltak		
	21	Forsøk, utviklingstiltak m.v., <i>kan overføres</i>	71 880 000	
	76	Tiltak for arbeidssøkere, <i>kan overføres</i>	7 207 820 000	7 279 700 000
635		Ventelønn		
	01	Driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	210 000 000	210 000 000
		Sum Arbeidsmarked		7 489 700 000
Arbeidsmiljø og sikkerhet				
640		Arbeidstilsynet		
	01	Driftsutgifter	415 700 000	
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	4 100 000	419 800 000
642		Petroleumstilsynet		
	01	Driftsutgifter	172 100 000	
	21	Spesielle driftsutgifter	21 100 000	
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	1 650 000	194 850 000
643		Statens arbeidsmiljøinstitutt		
	50	Statstilskudd	94 500 000	94 500 000
645		Regional verneombudsordning i hotell- og restaurantbransjen og renholdsbransjen		
	70	Tilskudd til oppstartskapital	6 000 000	6 000 000
646		Pionerdykkere i Nordsjøen		
	72	Tilskudd, <i>kan overføres</i>	2 900 000	2 900 000
648		Arbeidsretten, Riksmeklingsmannen m.m.		
	01	Driftsutgifter	14 300 000	
	21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, kan nyttes under post 01</i>	1 733 000	
	70	Tilskudd til faglig utvikling	4 000 000	20 033 000
		Sum Arbeidsmiljø og sikkerhet		738 083 000
Integrering og mangfold				
650		Integrerings- og mangfoldsdirektoratet		
	01	Driftsutgifter	170 949 000	170 949 000
651		Bosetting av flyktninger og tiltak for innvandrere		
	21	Spesielle driftsutgifter, kunnskapsutvikling, integrering og mangfold, <i>kan overføres</i>	19 600 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	
	60	Integreringstilskudd, <i>kan overføres</i>	4 226 450 000	
	62	Kommunale innvandrertiltak	86 193 000	
	70	Bosettingsordningen og integreringstilskudd, oppfølging	3 560 000	
	71	Tilskudd til innvandrersorganisasjoner og annen frivillig virksomhet	47 188 000	
	72	Statsautorisasjonsordningen for tolker m.m.	2 152 000	4 385 143 000
652		Kontaktutvalget mellom innvandrerbefolkningen og myndighetene		
	01	Driftsutgifter	6 060 000	6 060 000
653		Opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere		
	21	Spesielle driftsutgifter, opplæring i norsk og samfunnskunnskap, <i>kan overføres</i>	16 180 000	
	22	Norsk prøver for voksne innvandrere	14 450 000	
	60	Tilskudd til opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere	1 679 686 000	1 710 316 000
		Sum Integrering og mangfold		6 272 468 000
Kontantytelser				
660		Krigspensjon		
	70	Tilskudd, militære, <i>overslagsbevilgning</i>	185 000 000	
	71	Tilskudd, sivile, <i>overslagsbevilgning</i>	435 000 000	620 000 000
664		Pensjonstrygden for sjømenn		
	70	Tilskudd	535 000 000	535 000 000
666		Avtalefestet pensjon (AFP)		
	70	Tilskudd	1 415 000 000	1 415 000 000
667		Supplerende stønad til personer over 67 år		
	70	Tilskudd, <i>overslagsbevilgning</i>	330 000 000	330 000 000
		Sum Kontantytelser		2 900 000 000
Nasjonale minoriteter				
670		Nasjonale minoriteter		
	60	Tiltak for rom, <i>kan overføres</i>	5 470 000	
	70	Tilskudd til nasjonale minoriteter	5 665 000	
	71	Avkastning av Romanifolkets/taternes kulturfond	3 700 000	14 835 000
		Sum Nasjonale minoriteter		14 835 000
Samiske formål				
680		Sametinget		
	50	Sametinget	215 136 000	
	54	Avkastning av Samefolkets fond	4 650 000	219 786 000
681		Tilskudd til samiske formål		

Kap.	Post	Kroner	Kroner	
	72	Samisk språk, informasjon m.v.	10 845 000	
	74	Dokumentasjon, formidling mv.	1 400 000	12 245 000
682		Gáldu – Kompetansesenteret for urfolks rettigheter		
	01	Driftsutgifter	3 049 000	3 049 000
684		Internasjonalt fag- og formidlingssenter for reindrift		
	01	Driftsutgifter	3 435 000	3 435 000
		Sum Samiske formål		238 515 000
Beskyttelse og innvandring				
690		Utlendingsdirektoratet		
	01	Driftsutgifter	725 815 000	
	21	Spesielle driftsutgifter, statlige mottak, <i>kan nyttes under post 60</i>	2 756 867 000	
	22	Spesielle driftsutgifter, tolk og oversettelse	89 813 000	
	23	Spesielle driftsutgifter, kunnskapsutvikling og migrasjon, <i>kan overføres</i>	6 784 000	
	47	Større utstysanskaffelser og vedlikehold, Effekt-programmet, <i>kan overføres</i>	100 000 000	
	60	Tilskudd til vertskommuner for statlige mottak for asylsøkere og flyktninger	235 220 000	
	70	Økonomiske ytelser til beboere i asylmottak	591 100 000	
	72	Retur og tilbakevending for flyktninger, <i>kan overføres</i>	50 104 000	
	73	Gjenbosetting av flyktninger, støttetiltak, <i>kan nyttes under kap. 651, post 60</i>	6 140 000	
	75	Reiseutgifter for flyktninger til og fra utlandet, <i>kan overføres</i>	12 800 000	4 574 643 000
691		Utlendingsnemnda		
	01	Driftsutgifter	229 592 000	
	21	Spesielle driftsutgifter, nemndbehandling	16 512 000	246 104 000
		Sum Beskyttelse og innvandring		4 820 747 000
Folketrygden Arbeidsliv				
2541		Dagpenger		
	70	Dagpenger, <i>overslagsbevilgning</i>	13 140 000 000	13 140 000 000
2542		Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs m.v.		
	70	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs m.v., <i>overslagsbevilgning</i>	850 000 000	850 000 000
		Sum Folketrygden Arbeidsliv		13 990 000 000

Kap.	Post		Kroner	Kroner
		Enslige forsørgere		
2620	Stønad til enslig mor eller far			
	70	Overgangsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	2 722 000 000	
	72	Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>	445 000 000	
	73	Utdanningsstønad	64 000 000	
	75	Tilskudd til flytting for å komme i arbeid	200 000	
	76	Forskuttering av underholdsbidrag	860 000 000	4 091 200 000
		Sum Enslige forsørgere		4 091 200 000
		Inntektssikring ved sykdom, uførhet og rehabilitering		
2650	Sykepenger			
	70	Sykepenger for arbeidstakere m.v., <i>overslagsbevilgning</i>	32 840 000 000	
	71	Sykepenger for selvstendige, <i>overslagsbevilgning</i>	1 970 000 000	
	72	Omsorgs- og pleiepenger ved barns sykdom m.m., <i>overslagsbevilgning</i>	570 000 000	
	73	Tilskudd til tilretteleggingstiltak mv., <i>kan overføres</i>	273 406 000	
	75	Feriepenger av sykepenger, <i>overslagsbevilgning</i>	1 860 000 000	37 513 406 000
2651	Ytelser under arbeidsavklaring			
	70	Arbeidsavklaringspenger, <i>overslagsbevilgning</i>	27 579 000 000	27 579 000 000
2652	Medisinsk rehabilitering m.v.			
	70	Rehabiliteringspenger, <i>overslagsbevilgning</i>	1 813 000 000	
	71	Legeerklæringer	280 000 000	2 093 000 000
2653	Ytelser til yrkesrettet attføring			
	70	Attføringspenger, <i>overslagsbevilgning</i>	1 890 000 000	
	71	Attføringsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	570 000 000	2 460 000 000
2655	Uførhet			
	70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	19 820 000 000	
	71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	31 270 000 000	
	72	Særtilllegg, <i>overslagsbevilgning</i>	1 904 000 000	
	73	Foreløpig uførepensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	40 000 000	
	74	Tidsbegrenset uførestønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 705 000 000	
	75	Menerstatning ved yrkesskade, <i>overslagsbevilgning</i>	100 000 000	
	76	Yrkesskadetrygd gml. Lovgivning, <i>overslagsbevilgning</i>	70 000 000	54 909 000 000
		Sum Inntektssikring ved sykdom, uførhet og rehabilitering		124 554 406 000
		Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne m.v.		
2661	Grunn- og hjelpestønad, hjelpemidler m.v.			
	70	Grunnstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 690 000 000	
	71	Hjelpestønad, <i>overslagsbevilgning</i>	1 760 000 000	
	73	Hjelpemidler m.v. under arbeid og utdanning	63 000 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	
	74	Tilskudd til biler	1 045 000 000	
	75	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler	3 049 300 000	
	76	Bedring av funksjonsevnen, hjelpemidler som tjenester	131 000 000	
	77	Ortopediske hjelpemidler	925 000 000	
	78	Høreapparater	500 000 000	9 163 300 000
		Sum Kompensasjon for merutgifter ved nedsatt funksjonsevne m.v.		9 163 300 000
Alderdom				
2670		Alderdom		
	70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	42 868 000 000	
	71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	68 777 000 000	
	72	Ventetillegg, <i>overslagsbevilgning</i>	33 000 000	
	73	Sært tillegg, <i>overslagsbevilgning</i>	5 755 000 000	117 433 000 000
		Sum Alderdom		117 433 000 000
Forsørgertap og eneomsorg for barn				
2680		Etterlatte		
	70	Grunnpensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	1 270 000 000	
	71	Tilleggspensjon, <i>overslagsbevilgning</i>	1 025 000 000	
	72	Sært tillegg, <i>overslagsbevilgning</i>	97 000 000	
	74	Utdanningsstønad	1 350 000	
	75	Stønad til barnetilsyn, <i>overslagsbevilgning</i>	10 000 000	2 403 350 000
2686		Gravferdsstønad		
	70	Gravferdsstønad, <i>overslagsbevilgning</i>	150 000 000	150 000 000
		Sum Forsørgertap og eneomsorg for barn		2 553 350 000
Diverse utgifter				
2690		Diverse utgifter		
	70	Sykestønadsutgifter i utlandet	125 000 000	
	77	Pasienter fra gjensidighetsland mv.	125 000 000	250 000 000
		Sum Diverse utgifter		250 000 000
		Sum departementets utgifter		306 680 621 000

Inntekter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner
Diverse inntekter			
3600	Arbeids- og inkluderingsdepartementet		
	01 Refusjon av ODA-godkjente utgifter	1 000 000	1 000 000
3605	Arbeids- og velferdsetaten		
	01 Administrasjonsvederlag	9 000 000	
	06 Gebyrinntekter for fastsettelse av bidrag	22 000 000	31 000 000
3634	Arbeidsmarkedstiltak		
	85 Innføring av feilutbetaling, Arbeidsmarkedstiltak	1 000 000	1 000 000
3635	Ventelønn m.v.		
	01 Refusjon statlig virksomhet m.v.	53 000 000	
	85 Innføring av feilutbetaling av ventelønn	2 200 000	55 200 000
3640	Arbeidstilsynet		
	01 Diverse inntekter	1 100 000	
	04 Kjemikaliekontroll, gebyrer	5 300 000	
	05 Tvangsmulkt	1 960 000	
	07 Byggesaksbehandling, gebyrer	17 400 000	25 760 000
3642	Petroleumstilsynet		
	02 Oppdrags- og samarbeidsvirksomhet	800 000	
	03 Refusjon av tilsynsutgifter	79 100 000	
	06 Refusjoner/ymse inntekter	2 700 000	82 600 000
3651	Bosetting av flyktninger og tiltak for innvandrere		
	01 Integreringstilskudd for overføringsflyktninger, ODA-godkjente utgifter	74 000 000	74 000 000
3653	Opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere		
	01 Norskopplæring i mottak, ODA-godkjente utgifter	175 731 000	175 731 000
3670	Nasjonale minoriteter		
	71 Avkastning av Romanifolkets fond	3 700 000	3 700 000
3680	Sametinget		
	51 Avkastning av Samefolkets fond	4 650 000	4 650 000
3690	Utlendingsdirektoratet		
	01 Retur og tilbakevending for flyktninger, ODA-godkjente utgifter	50 104 000	
	02 Tilfeldige inntekter	134 000	
	03 Reiseutgifter for flyktninger til og fra utlandet, ODA-godkjente utgifter	12 500 000	
	04 Statlige mottak, ODA-godkjente utgifter	1 942 374 000	
	06 Gjenbosetting av flyktninger- støttetiltak, ODA godkjente utgifter	6 140 000	2 011 252 000
	Sum Diverse inntekter		2 465 893 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
Diverse inntekter – Folketrygden			
5701	Diverse inntekter		
	02 Diverse inntekter	295 100 000	
	03 Hjelpemiddelsentraler m.m.	30 000 000	
	71 Refusjon ved yrkesskade	1 090 000 000	
	73 Refusjon fra bidragspliktige	390 000 000	
	74 Refusjon medisinsk behandling	6 000 000	
	80 Renter	1 700 000	1 812 800 000
5704	Statsgaranti for lønnskrav ved konkurs		
	02 Dividende	235 000 000	235 000 000
5705	Refusjon av dagpenger		
	01 Refusjon av dagpenger, statsgaranti ved konkurs	65 000 000	
	03 Refusjon for dagpenger fra EØS-land	2 600 000	67 600 000
	Sum Diverse inntekter – Folketrygden		2 115 400 000
	Sum departementets inntekter		4 581 293 000

Fullmakter til å overskride gitte bevilgninger

II
Merinntektsfullmakter

Stortinget samtykker i at Arbeids- og inkluderingsdepartementet i 2010 kan:

overskride bevilgningen under	mot tilsvarende merinntekter under
kap. 600 post 01	kap. 3600 post 02
kap. 601 post 21	kap. 3601 post 02
kap. 605 post 01	kap. 3605 post 01, 04, 05 og 06
kap. 605 post 21	kap. 3605 post 02
kap. 621 post 21	kap. 3621 post 02
kap. 640 post 01	kap. 3640 post 01, 06 og 07
kap. 642 post 01	kap. 3642 post 06 og 07
kap. 642 post 21	kap. 3642 post 02
kap. 650 post 01	kap. 3650, post 01
Kap. 652 post 01	Kap. 3652 post 01
kap. 682 post 01	kap. 3682 post 01
kap. 684 post 01	kap. 3684 post 01
kap. 690 post 01	kap. 3690 post 05
kap. 691 post 01	kap. 3691 post 01

III

Omdisponeringsfullmakter

Stortinget samtykker i at Arbeids- og inkluderingsdepartementet i 2010 kan:

1. omdisponere inntil 40 mill. kroner fra kap. 634 Arbeidsmarkedstiltak, post 76 Tiltak for arbeidssøkere til kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter
2. omdisponere mellom bevilgningene under kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 70 Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykemeldte og kap. 732 Regionale helseforetak, post 79 Tilskudd til helse- og rehabiliteringstjenester for sykmeldte
3. omdisponere mellom bevilgningene under kap. 604 NAV-reform og pensjonsreform, post 21 Spesielle driftsutgifter og kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 01 Driftsutgifter
4. omdisponere mellom bevilgningene under kap. 604 NAV-reform og pensjonsreform, post 45 Større nyanskaffelser og vedlikehold og kap. 605 Arbeids- og velferdsetaten, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser utover gitte bevilgninger

IV

Tilsagnsfullmakter

Stortinget samtykker i at Arbeids- og inkluderingsdepartementet i 2010 kan gi tilsagn om tilskudd utover gitte bevilgninger, men slik at samlet

ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
634		Arbeidsmarkedstiltak	
	76	Tiltak for arbeidssøkere	3 145,65 mill. kroner

Andre fullmakter

V

Fullmakt til å ettergi rente- og avdragsfrie lån

Stortinget samtykker i at Arbeids- og inkluderingsdepartementet i 2010 kan ettergi rente- og avdragsfrie lån gitt til arbeidsmarkedstiltak for yrkeshem-

mede der dette blir vurdert som nødvendig for å sikre den videre driften.

VI

Fullmakt om midlertidig innkvartering av asylsøkere og flyktninger

Stortinget samtykker i at Arbeids- og inkluderingsdepartementet i 2010 kan inngå avtaler om midlertidig innkvartering av asylsøkere og flyktninger med varighet utover 2010. Dersom behovet for mottaksplasser for asylsøkere og flyktninger blir større enn antatt i statsbudsjettet for 2010, samtykker Stortinget i at Arbeids- og inkluderingsdepartementet kan øke antall plasser i statlige mottak

innenfor gjeldende rammer for etablering og drift av det statlige mottaksapparatet, selv om det medfører et bevilgningsmessig merbehov over kap. 690 Utlendingsdirektoratet, post 21 Spesielle driftsutgifter, statlige mottak, post 60 Tilskudd til vertskommuner for statlige mottak for asylsøkere og flyktninger eller post 70 Økonomiske ytelser til beboere i asylmottak.

VII

Fullmakt til nettobudsjettering

Stortinget samtykker til at Arbeids- og inkluderingsdepartementet i 2010 kan nettoføre som utgiftsreduksjon under kap. 604 NAV-reform og pensjonsreform, postene 21 og 45 og kap. 605

Arbeids- og velferdsetaten, postene 01, 21 og 45, refusjoner av kommunenes andel av utgifter til opprettelse og drift av NAV-kontorer.

Folketrygden

Andre fullmakter

II

Folketrygdytelser

Stortinget samtykker i at med virkning fra 1. januar 2010 skal følgende ytelser etter folketrygden utgjøre¹:

		kroner
1a.	Grunnstønad for ekstraavgifter ved uførhet etter lovens § 6-3 (laveste sats)	7 308
1b.	Ved ekstraavgifter utover laveste sats, kan grunnstønaden forhøyes til	11 160
1c.	eller til	14 652
1d.	eller til	21 576
1e.	eller til	29 268
1f.	eller til	36 564
2a-1.	Hjelpestønad til uføre som må ha hjelp i huset ^{2 3}	12 180
2a-2.	Hjelpestønad etter lovens § 6-4 til uføre som må ha tilsyn og pleie ⁴	13 104
2b.	Forhøyet hjelpestønad etter lovens § 6-5 til uføre under 18 år som må ha særskilt tilsyn og pleie ⁴	26 208
2c.	eller til	52 416
2d.	eller til	78 624
3.	Behovsprøvet gravferdsstønad opptil	19 344
4.	Stønad til barnetilsyn etter lovens §§ 15-11 og 17-9 ⁵	
	for første barn	39 888
	for to barn	52 056
	for tre og flere barn	58 980

¹ satsene under 1, 2 og 4 er årsbeløp for ytelsene.

² Stønad til hjelp i huset gjelder tilfeller før 1. januar 1992.

³ Fra 1. januar 1997 skilles det mellom stønad til hjelp i huset og stønad til særskilt tilsyn og pleie.

⁴ Gjelder også ved uførhet som skyldes yrkesskade, jf. lovens § 12-18.

⁵ Fra 1. januar 2004 dekkes 64 pst. av dokumenterte utgifter til barnetilsyn. Beløpene i tabellen er maksimale refusjonssatser. Stønaden er inntektsprøvet.

III

Alderspensionens særtilllegg

Særtillegget i folketrygden, ordinær sats, settes til 100 pst. av grunnbeløpet fra 1. mai 2010.

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Post og distribusjon
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Faks: 22 24 27 86

Opplysninger om abonnement, løssalg og
pris får man hos:
Fagbokforlaget
Postboks 6050, Postterminalen
5892 Bergen
E-post: offpub@fagbokforlaget.no
Telefon: 55 38 66 00
Faks: 55 38 66 01
www.fagbokforlaget.no/offpub

Publikasjonen er også tilgjengelig på
www.regjeringen.no

Trykk: 07 Gruppen AS – 10/2009

